

ВИ МОЖЕТЕ САМОСТІЙНО ЗРОЗУМІТИ БІБЛІЮ!

Історик Лука: Дії Апостолів

Боб Атлі (Bob Utley)
Професор герменевтики (тлумачення Біблії)

Перекладач: Іван Павлій

*Серія біблійних коментарів
Новий Заповіт, Том 3Б*

ЗМІСТ

Від автора: Яким чином допоможе вам цей коментар?	8
Посібник для правильного читання Біблії: Особистий пошук неголослівної істини	10
Скорочення, вживані в цьому коментарі	17
Коментар:	
Вступ до Дій Апостолів.....	19
Дії 1.....	26
Дії 2.....	54
Дії 3.....	94
Дії 4.....	111
Дії 5.....	129
Дії 6.....	150
Дії 7.....	161
Дії 8.....	178
Дії 9.....	190
Дії 10.....	204
Дії 11.....	216
Дії 12.....	226
Дії 13.....	235
Дії 14.....	254
Дії 15.....	264
Дії 16.....	276
Дії 17.....	287
Дії 18.....	301
Дії 19.....	311
Дії 20.....	323
Дії 21.....	336
Дії 22.....	346
Дії 23.....	354
Дії 24.....	363
Дії 25.....	369
Дії 26.....	375

Дії 27.....	387
Дії 28.....	396
Додатки:	
Короткі визначення грецьких граматичних структур.....	403
Текстуальна критика.....	411
Історична розповідь.....	415
Словник.....	417
Доктринальна заява.....	427

ЗМІСТ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕМ

<i>Керигма</i> ранньої церкви, Вступ до Дій Апостолів	22
Вознесіння, Дії 1:2	27
Дух як особа, Дії 1:2	28
Явлення Ісуса після воскресіння, Дії 1:3	30
Символічні числа в Писанні, Дії 1:3	30
Царство Боже, Дії 1:3.....	32
Імена Бога, Дії 1:6	35
Вічний план відкуплення ЯХВЕ, Дії 1:8.....	39
Пришестя на хмарах, Дії 1:9	40
Імена апостолів, Дії 1:13.....	42
Іскаріот, Дії 1:13.....	44
Жінки, що поорожували з Ісусом та Його учнями, Дії 1:14.....	45
Богонатхнення, Дії 1:16.....	47
Типологія, Дії 1:16	48
Число дванадцять, Дії 1:21-22	50
Серце, Дії 1:24.....	52
Дух (<i>Рнеума</i>) у Новому Заповіті, Дії 2:2.....	56
Вогонь, Дії 2:3	57
Біблійне відношення до алкологю та алкоголізму, Дії 2:13	60
Цей вік і прийдешній вік, Дії 2:17.....	64
Жінки в Біблії, Дії 2:17.....	64
Апокаліптична література, Дії 2:19-20	67
Друге пришестя, Дії 2:20.....	68
Ім'я господнє, Дії 2:21.....	69
Ісус Назарянин, Дії 2:22	70
Надія, Дії 2:26.....	73
Де знаходяться померлі?, Дії 2:27	73
Месія, Дії 2:31	76
Плоть (<i>Sarx</i>), Дії 2:31	77
Трійця, Дії 2:32-33	78
Опис Бога як людини (антропоморфізм), Дії 2:33.....	79

Покаяння у Старому Заповіті, Дії 2:38	82
Хрещення, Дії 2:38.....	83
Єдиногобжжя, Дії 2:39.....	85
Спасіння (грецькі дієсловні часи), Дії 2:40	87
<i>Koinōnia</i> , Дії 2:42.....	89
Обрання / передвизначення і потреба в теологічному балансі, Дії 2:47	91
Завіт, Дії 2:47.....	91
Милостиня, Дії 3:2	96
Слава (<i>Doxa</i>), Дії 3:13	99
Понтій Пілат, Дії 3:13.....	100
Святий, Дії 3:14.....	101
Праведність, Дії 3:14.....	102
Начальник/лідер (<i>Archēgos</i>), Дії 3:15	104
Віра, вірити та довіра, довіряти (<i>Pistis</i> [іменник], <i>Pisteuō</i> [дієслово], <i>Pistos</i> [прикметник]), Дії 3:16	105
Саддукеї, Дії 4:1	112
Синедріон, Дії 4:5	115
Наріжний камінь, Дії 4:11	118
1 Помазання в Біблії (BDB 603), Дії 4:27	122
Родина Ірода Великого, Дії 4:27.....	123
Сміливість (<i>Parrhēsia</i>), Дії 4:29.....	125
Варнава, Дії 4:36	127
Сатана, Дії 5:3.....	130
Особове зло, Дії 5:3.....	131
Похоронні звичаї, Дії 5:6.....	134
Грецькі терміни зі значенням випробування та їхні конотації, Дії 5:9	135
Церква (<i>Ekklesia</i>), Дії 5:11	136
Демони (нечисті духи), Дії 5:16.....	138
Екзорцизм, Дії 5:16.....	140
Фарисеї, Дії 5:34.....	145
Гамаліїл, Дії 5:34.....	146
Вірити, довіряти, віра та вірність у Старому Заповіті (יָמַן), Дії 6:5.....	153
Рукопокладення в Біблії, Дії 6:6	157
Дата виходу з Єгипту, Дії 7:18	167

Місцезнаходження гори Сінай, Дії 7:30	170
Форма (<i>Tyros</i>), Дії 7:43.....	172
Чародійство, Дії 8:9	181
Стійкість, Дії 8:13	183
Святі, Дії 9:13	194
Божий Син, Дії 9:20	197
Новозавітна святість/освячення, Дії 9:32	201
Суддя, суд та справедливість (צדק) у пророка Ісаї, Дії 10:42	213
Рука (на прикладі книги Єзекїїля), Дії 11:21	221
Новозавітне пророцтво, Дії 11:27.....	222
Заступницька молитва, Дії 12:5	228
Яків, єдиноутробний брат Ісуса, Дії 12:17	232
Просвітлення, Дії 13:1	236
Піст, Дії 13:2	237
Єврейський канон, Дії 13:15	242
Доїзраїльські жителі Палестини, Дії 13:19.....	243
Погляди Павла на Закон Мойсеїв, Дії 13:39.....	249
Посилати (<i>Apostellō</i>), Дії 14:4	257
Сила/Силуян, Дії 15:22	271
Християнська свобода та християнська відповідальність, Дії 15:29.....	272
Ісус і Дух, Дії 16:6,7.....	279
Місто Коринт, Дії 18:1.....	302
Східна література, Дії 19:10.....	315
Ангели в Посланнях Павла, Дії 19:12	316
Сповідування, Дії 19:18.....	318
Пороки та чесноти в Новому Заповіті, Дії 20:19	328
Відступництво (<i>Aphistēmi</i>), Дії 20:30	332
Напучення, Дії 20:32.....	334
Воля (<i>thelēma</i>) Божа, Дії 21:14.....	339
Назарейська обітниця, Дії 21:24	342
Траурні ритуали, Дії 22:23	352
Книжники, Дії 23:9	357
Прокляття (<i>Anathema</i>), Дії 23:14.....	359
Верніка, Дії 25:13	372

Влада (<i>Exousia</i>), Дії 26:18.....	380
Істина в Посланнях Павла, Дії 26:25.....	384
Останок, у трьох значеннях, Дії 28:25-27.....	400

Від автора: Яким чином допоможе вам цей коментар?

Тлумачення Біблії – це одночасно інтелектуальний та духовний процес, який має на меті зрозуміти давнього богонатхненного автора так, щоб Боже повідомлення було ясным та підлягало практичному застосуванню і в наші дні.

Духовна сторона цього процесу є надзвичайно важливою, хоча при цьому її дуже важко описати. Вона неодмінно включає в себе чутливість та відкритість по відношенню до Бога. В людині повинні бути (1) прагнення до Нього, (2) прагнення знати Його і (3) прагнення служити Йому. Цей процес має включати в себе молитву, сповідування віри в житті та готовність до зміни свого життя. Святий Дух відіграє ключову роль у процесі тлумачення, однак через що ширі, благочестиві християни розуміють Біблію по-різному залишається загадкою.

Інтелектуальну сторону даного процесу описати значно легше. Ми повинні бути послідовними і чесними по відношенню до тексту, а не піддаватися впливу особистих або конфесійних упереджень. Ми всі, звісно ж, залежимо від історичних реалій. Жоден з нас не є об'єктивним, неупередженим тлумачем. Даний коментар пропонує обережний раціональний підхід, заснований на трьох принципах тлумачення, які допоможуть подолати наші спільні упередження.

Перший принцип

Перший принцип полягає у врахуванні історичного контексту, в межах якого була написана конкретна книга Біблії, і особливо історичних передумов її написання автором. У автора була мета написання книги, крім того, він прагнув донести до читачів конкретне повідомлення. Текст книги не може означати для нас те, чого він ніколи не означав для оригінального давнього богонатхненного автора. І саме цей намір автора, а не наші історичні, емоційні, культурні, особисті або конфесійні потреби, є ключем до розуміння книги. Практичне застосування тексту є невід'ємним компонентом тлумачення, але правильне тлумачення завжди повинно передувати його застосуванню. Необхідно особливо наголосити, що кожен біблійний текст має одне і тільки одне значення. І ним є саме те значення, яке первісний біблійний автор під впливом Святого Духа бажав передати людям свого часу. А вже це єдине значення може мати різноманітне застосування в різних культурах та ситуаціях. Всі ці можливі застосування мають прив'язуватися до головної істини, яку бажав передати автор. Саме тому цей навчальний коментар-путівник розроблений так, щоб забезпечити читача подібною попередньою інформацією щодо кожної книги Біблії.

Другий принцип

Другий принцип – це ідентифікація літературної структури книги. Кожна біблійна книга є цілісним документом. Інтерпретатори не мають право штучно виділяти окремі аспекти проголошеної в книзі істини шляхом усунення інших. Таким чином, ми маємо зрозуміти мету всієї біблійної книги перед тим, як тлумачити її окремі структурні частини. Окремі частини книги – глави, фрагменти або вірші – не можуть суперечити тому цілісному значенню, яке має книга. Тлумачення повинне рухатися від застосування дедуктивного підходу (по відношенню до цілої книги) до індуктивного підходу (по відношенню до її частин). Отже, цей навчальний коментар-путівник розроблений так, щоб допомогти дослідникам проаналізувати структуру кожної літературної частини книги по її фрагментах. Поділ книг на фрагменти і глави не є богонатхненим, але він допомагає нам зрозуміти логічні рамки тексту.

Тлумачення на рівні фрагментів (а не на рівні речень, їх частин, словосполучень чи окремих слів) є ключем, за допомогою якого можна зрозуміти сенс, закладений біблійним автором. Основою фрагментів є загальна тема, яка часто формулюється в одному тематичному реченні. Кожне слово, фраза, речення чи його частина, що містяться в конкретному фрагменті, певним чином пов'язані з його загальною темою. Вони визначають рамки теми, розширюють ці рамки, пояснюють їх та/або ставлять запитання. Справжній ключ до правильної інтерпретації полягає у слідуванні думці автора фрагмент за фрагментом через всі структурні частини біблійної книги. Цей навчальний коментар-путівник розроблений таким чином, щоб допомогти дослідникам провести порівняльний аналіз сучасних перекладів Біблії англійською мовою.

Було обрано саме ці переклади Біблії, оскільки кожен із них втілює іншу перекладацьку логіку та тип перекладу:

1. Четверта переглянута редакція грецького Нового Заповіту Об'єднаних біблійних товариств [The United Bible Societies Greek New Testament, fourth revised edition] (UBS⁴). Текст цього перекладу поділений сучасними дослідниками на фрагменти.
2. Біблія Короля Якова, новий переклад [The New King James Version] (NKJV) – дослівний буквальний переклад на основі давньогрецьких рукописів, які називають «загальноприйнятим текстом» [Textus Receptus]. Тут фрагменти є дещо довшими, ніж в інших перекладах, що якраз допомагає дослідникам краще побачити загальні теми.
3. Нова переглянута стандартна версія [The New Revised Standard Version] (NRSV) – вдосконалений буквальний переклад, який є проміжним варіантом між двома наступними сучасними перекладами. Поділ на фрагменти в цьому перекладі дуже допомагає у визначенні тематики розповіді.
4. Сучасна англійська версія [Today's English Version] (TEV) є перекладом, виконаним Об'єднаним біблійним товариством на основі динамічного еквіваленту тексту. Ця версія є спробою перекласти Біблію таким чином, щоб сучасний англомовний читач або проповідник зміг зрозуміти значення оригінального грецького тексту. Часто, особливо в Євангеліях, поділ тексту на фрагменти пов'язаний більше зі зміною того, хто говорить, ніж зі зміною теми розмови, як, наприклад, в Новій міжнародній версії (NIV). Для інтерпретаційних цілей це, однак, не надто допомагає. Цікаво, що і UBS⁴, і TEV опубліковані однією і тією ж організацією, однак підхід до поділу тексту на фрагменти в обох перекладах суттєво відрізняється.
5. Єрусалимська Біблія [The Jerusalem Bible] (JB) є перекладом на основі динамічного еквіваленту тексту, який в свою чергу заснований на католицькому перекладі Біблії на французьку мову. Він дуже корисний для порівняння з європейським підходом до поділу тексту на фрагменти.
6. Текст Біблії, який використовується в цьому коментарі, взятий з оновленої версії (1995 р.) Нової американської стандартної Біблії [New American Standard Bible, 1995 Updated Edition] (NASB), яка є дослідним перекладом. Крім того, цей коментар (вірш за віршем) слідує логіці NASB щодо поділу тексту на фрагменти.

Третій принцип

Третій принцип – це читання різних перекладів Біблії для того, щоб охопити якнайширший обсяг всіх можливих значень (семантичного обсягу), які можуть мати біблійні слова або словосполучення. Часто грецьке словосполучення або слово можуть розумітися по-різному. Наявні різні переклади Біблії дозволяють виявити ці значення і допомагають визначити та пояснити деякі відмінності, які зустрічаються в грецьких манускриптах. Все це не впливає на віровчення, однак допомагає нам стати ближчими до оригінального тексту, який був записаний давнім богонатхненним автором.

Цей коментар пропонує досліднику швидкий спосіб для перевірки свого власного розуміння тексту. Коментар не нав'язує конкретного способу тлумачення, він має більше інформативний характер та спонукає до самостійних роздумів. Часто розуміння інших можливих інтерпретацій біблійного тексту допомагає нам стати менш залежними від групових, догматичних чи вузькоконфесійних підходів до тлумачення Біблії. Для інтерпретатора важливо знати щонайбільше варіантів перекладу для того, щоб розуміти, наскільки неоднозначним може бути древній текст. Це вражає, наскільки мало згоди щодо цього питання є серед християн, які стверджують, що Біблія є джерелом істини для кожного з них.

Ці принципи допомогли мені подолати більшість моїх історичних упереджень, а також примусили мене більш уважно досліджувати древній текст. Я сподіваюся, що це стане таким же благословенням і для вас.

Боб Атлі (Bob Utley),
27 червня 1996 р.

ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАВИЛЬНОГО ЧИТАННЯ БІБЛІЇ: ОСОБИСТИЙ ПОШУК НЕГОЛОСЛІВНОЇ ІСТИНИ

Далі йде короткий виклад герменевтичної філософії доктора Боба Атлі та пояснення процедур, за якими діють його коментарі.

Відео «Посібник для правильного читання Біблії» -- 40 хв.

Чи можемо ми пізнати істину? Де її знайти? Чи можемо ми її логічно підтвердити? Чи є взагалі якийсь незаперечний авторитет в цьому питанні? Чи є якісь абсолютні, якими можна керуватися в нашому житті, у нашій культурі? Який сенс життя? Чому ми тут? Що буде з нами далі? Над цими питаннями задумувалися всі мислячі люди, і ці ж питання не давали спокою людському розуму ще від початку віків (Екл. 1:13-18; 3:9-11) Мені пригадується мій власний пошук певної всеохоплюючої основи для мого життя. Я став віруючим у Христа ще в юному віці, завдячуючи, в основному, свідченню моїх визначних родичів. Коли я став дорослим, питання щодо себе і мого світогляду також «виросли» зі мною. Прості культурні та релігійні стереотипи не принесли мені чіткого розуміння того, про що я читав, або того, з чим я зіштовхувався. Це був час поневірянь, пошуків, палких бажань і часто відчуття безнадії через безжальний, жорстокий світ, в якому я жив.

Багато хто стверджував, що знайшов відповіді на ці ключові питання, однак після проведеного дослідження та глибоких роздумів я зрозумів, що всі ці відповіді мають за основу (1) власний філософський світогляд, (2) стародавні міфи, (3) особистий практичний досвід або (4) психологічні уявлення. Однак, мені були потрібні будь-які підтвердження, докази, розумні доводи, на яких я міг би заснувати свій світогляд, мені була потрібна якась всеохоплююча основа, мій власний сенс життя.

Я знайшов все це, коли почав самостійно досліджувати Біблію. Я почав шукати докази її достовірності й знайшов їх через (1) історичну надійність Біблії, яка підтверджується археологією; (2) точне виконання старозавітних пророцтв; (3) єдність та узгодженість біблійного послання протягом тисячі шістьсот років його написання; і (4) особисті свідчення людей, життя яких змінилося після їхнього знайомства з Біблією. Християнство як цілісна система віри та переконань має здатність вирішувати складні питання людського життя. Все це сформувало в мені чітку систему світогляду, а життя на основі біблійної віри принесло мені радість та стабільність.

Мені здавалося, що я знайшов всеохоплюючу основу мого життя – Христа, який пізнається через Писання. Це було запаморочливе відчуття, певне емоційне полегшення. Однак, я все ще пам'ятаю той біль, ту розгубленість, які я пережив, коли дізнався, наскільки багато є різних тлумачень до цієї книги, інколи навіть в межах однієї церкви або богословської школи. Визнання богонатхненності та достовірності Біблії було для мене не кінцем, а лише початком процесу її пізнання. Як я міг приймати або відкидати різні та суперечливі тлумачення багатьох складних місць Писання, коли кожен із тих авторитетних дослідників, які їх написали, був впевнений у власній правоті?

Це завдання стало ціллю мого життя та паломництвом моєї віри. Я знав, що моя віра в Христа принесла мені великий мир і радість. Мій розум прагнув знайти якісь абсолютні істини серед умовностей моєї культури, догматики конфліктуючих релігійних систем та внутрішньо конфесійної зарозумілості. В процесі мого пошуку достовірних підходів тлумачення стародавньої літератури я несподівано відкрив для себе власні історичні, культурні, конфесійні та практичні упередження. Я часто читав Біблію лише для того, щоб знайти підтвердження власним поглядам. Я використовував її як догматичне джерело для нападу на інших та для підтвердження моїх власних ненадійних та недолугих поглядів. Як мені було боляче потім це усвідомити!

Незважаючи на те, що я ніколи не можу бути абсолютно неупередженим, все ж таки, я можу стати більш правильним читачем Біблії. Я можу обмежити мої упередження, якщо я буду їх визнавати та ідентифікувати. Я все ще не є абсолютно вільним від них, однак я вирішив протидіяти моїм слабкостям. Часто сам коментатор є найгіршим ворогом для правильного читання Біблії! Шановні читачі, дозвольте мені назвати окремі основні принципи, які я використовую для дослідження Біблії, для аби ви могли їх перевірити разом зі мною:

I. Основні принципи

1. Я вірю в те, що Біблія є єдиним богонатхненним відкриттям єдиного істинного Бога. У зв'язку з цим, вона повинна тлумачитися виключно через призму намірів первісного божественного автора (Святого Духа), який діяв через конкретних людей в певний історичний період.
2. Я вірю, що Біблія була написана для звичайних людей – для всіх! Бог обрав такий спосіб, щоб явно говорити з нами в межах конкретного історичного та культурного контексту. Бог не ховає істину – Він хоче, щоб ми її зрозуміли, і саме тому Біблія повинна тлумачитися через призму тих днів, а не наших днів. Писання не повинно означати для нас те, чого воно ніколи не означало для тих, хто читав або слухав його вперше. Воно є зрозумілим для середньостатистичної людини і використовує типові форми та техніки людської комунікації.
3. Я вірю, що Біблія є цілісним твором з точки зору її змісту та мети написання. Вона не суперечить сама собі, однак в ній є складні для розуміння і навіть парадоксальні місця. Тому найкращим інтерпретатором Біблії є все ж сама Біблія.
4. Я вірю, що кожне місце Біблії (за винятком пророцтв) має одне єдине значення, яке відповідає наміру оригінального богонахненного автора. І хоча ми ніколи не можемо бути впевненими, що нам достовірно відомий намір автора, є певні речі, які можуть нам це відкрити:
  - а. літературний жанр, обраний для передачі розповіді
  - б. історичні обставини, або конкретна ситуація, яка стала причиною написання книги
  - в. літературний контекст всієї книги, а також кожної її частини
  - г. структура (план) окремих частин книги у контексті їхнього відношення до всієї розповіді
  - д. специфічні граматичні прийоми подачі розповіді
  - е. конкретні слова, обрані для подачі розповіді

Дослідження кожного із цих аспектів стане предметом нашого дослідження всього біблійного тексту. Однак, перед тим як пояснити власну методологію правильного читання Біблії, дозвольте мені охарактеризувати деякі недоречні методи, які використовуються сьогодні й через які існує така велика різноманітність тлумачень (зрозуміло, що їх потрібно уникати):

II. Недоречні методи

1. Нехтування літературним контекстом книг в Біблії та використання кожного речення, його частини або навіть окремих слів як «істинних тверджень», що не мають відношення до авторського задуму та ширшого контексту. Такий підхід часто називають «пошук необхідних доказів у тексті».
2. Ігнорування історичного контексту книги та його паралельна підміна уявним історичним контекстом, який взагалі не впливає з книги або щодо якого в книзі є лише певні натяки.
3. Нехтування історичним контекстом книг, неначе вони були написані в першу чергу для сучасних християн, подібно читанню ранішніх місцевих газет.
4. Ігнорування історичного контексту книги шляхом алегоризації тексту та його прочитання як філософського / богословського послання, яке зовсім не пов'язане з першими слухачами тексту та задумом первісного автора.
5. Нехтування оригінальним повідомленням шляхом його підміни власною богословською системою, улюбленою доктриною, або насущними потребами, які абсолютно не пов'язані з задумом первісного автора та його дійсним повідомленням. Цим часто зловживають ті, хто читає уривок з Біблії, аби утвердити власний авторитет. Це часто називають «читацьким відзивом» (так зване тлумачення «що цей текст означає конкретно для мене»).

Можна назвати щонайменше три компоненти, що характерні для всіх існуючих способів передачі письмової інформації між людьми:

У минулому різні методи читання Біблії фокусувалися на якомусь одному із цих трьох компонентів, але для того щоб по-справжньому підтвердити богонатхненність Біблії, більш підходящою є така схема:

Дійсно, необхідно включити всі три компоненти в процес тлумачення. Тому для того, щоб підтвердити що-небудь, вся моя увага буде зосереджена на перших двох компонентах: первісному (оригінальному) авторі та тексті. Можливо, такий підхід є моєю реакцією на зловживання (1) алегоризацією або одухотворенням тексту та (2) тлумаченням тексту в стилі «читацького відзиву» (що цей текст конкретно означає для мене). Зловживання можуть виникати на будь-якому етапі тлумачення. Ми завжди повинні перевіряти наші мотиви, твердження, дослідницькі методи та практичну старанність. Однак яким чином перевірити все це, якщо не буде чітких рамок, обмежень та критеріїв тлумачення? Саме в цьому випадку авторський задум та структура тексту дають мені ряд критеріїв, за допомогою яких можна обмежити всі можливі інтерпретації.

Отже, як виглядають в світлі цих недоречних підходів можливі методи правильного читання та тлумачення Біблії з високим ступенем достовірності та узгодженості?

III. Можливі методи правильного читання Біблії

Тут я не буду приводити яких-небудь унікальних способів тлумачення окремих жанрів, а лише опишу загальні герменевтичні принципи, які можна застосовувати до всіх типів біблійного тексту. Хорошою книгою, в якій розглядаються різножанрові підходи до тлумачення Біблії, є книга Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (*How To Read The Bible For All Its Worth*, by Gordon Fee and Douglas Stuart, published by Zondervan).

У фокусі моєї методології перебуває перш за все читач, який самостійно дозволяє Святому Духові відкривати йому Біблію під час чотирикратного особистого читання тексту. Це ставить Духа, текст та читача на перший, а не на другий план. Такий підхід також захищає читача від надмірного впливу коментатора. Якось я чув таке висловлювання: «Біблія проливає багато світла на коментарі до неї». Однак, це не означає, що коментарі є недостатньо цінними для освітніх потреб; це є швидше рекомендація, яка вказує на те, коли саме допустимо користуватися коментарями.

Нам необхідно навчитися знаходити підтвердження нашому тлумаченню в самому тексті. Є шість способів, які можуть нам надати хоча б обмежене підтвердження:

1. історичний фон
2. літературний контекст
3. граматичні структури (синтаксис)
4. використання лексики того часу
5. відповідні паралельні місця
6. жанр

Наші тлумачення Біблії мають бути розумними та логічними. Лише Біблія є єдиним джерелом віри і правильної практичної поведінки. На жаль, християни часто не погоджуються з тим, що Біблія вчить, або з тим, що вона стверджує. Наступні чотири цикли читання текстів Біблії розроблені для того, щоб забезпечити більш глибоке тлумачення тексту:

1. Читання перше
  - а. Прочитайте цілу книгу за один раз. Прочитайте її знову, але в іншому перекладі, в якому (бажано) використовується інший перекладацький підхід:

- (1) буквальний переклад (NKJV, NASB, NRSV)
  - (2) динамічний еквівалент (TEV, JB)
  - (3) перифраз / переказ (Living Bible, Amplified Bible)
  - б. Виявіть основну ціль всього тексту. Визначте його тему.
  - в. Виділіть (якщо можливо) певну частину, главу, фрагмент або речення, в якому чітко виражена основна ціль або тема.
  - г. Визначте основний літературний жанр.
    - (1) Старий Заповіт
      - а) єврейська історія
      - б) єврейська поезія (література мудрості, псалми)
      - в) єврейські пророцтва (проза, поезія)
      - г) звід законів
    - (2) Новий Заповіт
      - а) розповіді (Євангелія, Дії святих апостолів)
      - б) притчі (євангельські)
      - в) послання / листи
      - г) апокаліптична література
2. Читання друге
- а. Прочитайте цілу книгу знову, пробуючи визначити основні теми або питання книги.
  - б. Окресліть основні теми книги і коротко, одним реченням, охарактеризуйте їх.
  - в. Перевірте ваш власний висновок щодо задуму та загальної структури книги з довідниковою літературою.
3. Читання третє
- а. Прочитайте цілу книгу знову, пробуючи визначити історичний контекст та специфічну ситуацію, внаслідок якої була написана біблійна книга.
  - б. Перечисліть історичні особливості книги, які в ній згадуються
    - (1) автор
    - (2) дата написання
    - (3) цільова аудиторія книги
    - (4) специфічна ціль написання книги
    - (5) культурний контекст, який має відношення до цілі написання
    - (6) посилання на реальних історичних осіб та історичні події
  - в. Спробуйте поширити ваше дослідження на рівень фрагментів тієї частини біблійної книги, яку ви хочете витлумачити. Завжди намагайтесь визначити та окреслити межі літературного уривку. Він може складатися як із кількох глав, так і з кількох фрагментів. Це дозволить вам слідувати за оригінальною авторською логікою та особливостями побудови тексту.
  - г. Перевірте ваші історичні висновки за довідниковою літературою.
4. Читання четверте
- а. Прочитайте літературний уривок знову в різних перекладах
    - (1) буквальний переклад (NKJV, NASB, NRSV)
    - (2) динамічний еквівалент (TEV, JB)
    - (3) перифраз / переказ (Living Bible, Amplified Bible)
  - б. Зверніть увагу на літературну або граматичну побудову тексту
    - (1) літературні вирази, які повторюються, Еф. 1:6,12,14
    - (2) граматичні структури, які повторюються, Рим. 8:31
    - (3) протиставлення
  - в. Перелічіть наступні моменти
    - (1) ключові терміни
    - (2) незвичайні терміни
    - (3) важливі граматичні конструкції
    - (4) особливо складні слова, фрази, речення
  - г. Перегляньте відповідні паралельні місця

- (1) знайдіть найпростіший фрагмент, який стосується теми вашого дослідження, використовуючи: а) книги із «систематичного богослов'я», б) навчальні Біблії, в) симфонії
  - (2) знайдіть, чи є серед цих паралельних текстів, які стосуються предмету вашого дослідження, тексти парадоксального характеру. Багато біблійних істин розкриваються саме через такі діалектичні паралелі; багато міжконфесійних конфліктів трапляються через те, що докази будуються лише на одній половині із цих пар текстів. Вся Біблія є богонатхненною, тому ми повинні відшукувати в її тексті цілісні повідомлення для того, щоб забезпечити біблійний баланс у наших інтерпретаціях.
  - (3) знайдіть паралелі в межах тієї ж книги, в того ж самого автора або в текстах такого ж жанру. Найкращим інтерпретатором Біблії є сама Біблія, тому що вона написана єдиним автором – Святим Духом.
- д. Використайте довідникову літературу для того, щоб перевірити ваші висновки щодо історичного контексту книги та обставин, внаслідок яких вона була написана
- (1) навчальні Біблії
  - (2) біблійні енциклопедії, довідники та словники
  - (3) вступні книги, присвячені самій Біблії
  - (4) біблійні коментарі (на даному етапі вашого дослідження дозвольте віруючим як минулого, так і теперішнього часу допомогти вам скорегувати ваше дослідження).

IV. Застосування біблійного тлумачення

Тепер ми переходимо до розгляду питання застосування витлумаченого тексту. Ви вже доклали багато зусиль для того, щоб зрозуміти первісне значення тексту; тепер же вашою ціллю має бути застосування цього тексту в вашому житті, в вашій культурі. Я визначаю авторитет біблійного тексту як «розуміння того, що первісний біблійний автор сказав у свій час, і застосування тієї біблійної істини в наші дні».

Застосування тексту повинно слідувати оригінальному авторському наміру, причому як в часовому, так і в логічному аспекті. Ми не можемо застосовувати біблійний текст в наші дні, поки не знатимемо, що саме він означав в той час, коли він був написаний! Не можна наділяти біблійний текст тим значенням, якого він ніколи не мав!

Тут вашим путівником у цьому процесі буде дослідження тексту на рівні фрагментів (читання третє). Застосування тексту повинно відбуватися на рівні фрагментів (абзаців), а не на рівні окремих слів. Слова набувають значення лише в контексті; фрази набувають значення лише в контексті; речення набувають значення лише в контексті. Лише первісний автор в усьому процесі тлумачення є богонатхненою особою. Ми, просвітлені Святим Духом, можемо тільки слідувати за автором. Але просвітлення не означає богонахнення. Тому для того, щоб сказати «так говорить Господь», ми повинні повністю слідувати намірам первісного автора. Застосування має співвідноситися з загальним сенсом всього написаного, сенсом кожної конкретної частини та розвитком думки на рівні фрагментів.

Ніколи не дозволяйте проблемам і питанням сьогодення тлумачити Біблію. Нехай Біблія сама говорить за себе! Звісно, ви повинні докладати зусиль для того, щоб почерпнути важливі принципи з тексту. І ці принципи будуть діяти лише тоді, коли їх підтверджує текст. На жаль, часто наші принципи є більше «нашими», ніж такими, що містяться в тексті.

Під час застосування Біблії важливо пам'ятати, що конкретний біблійний текст (за винятком хіба що пророцтв) має лише одне єдине істинне значення. Це значення обов'язково пов'язане з намірами оригінального автора, спрямованими на вирішення проблем або потреб того часу, і це єдине значення підлягає застосуванню в різних ситуаціях. Застосування тексту ґрунтується на потребах цільової аудиторії тексту, однак воно повинно обов'язково відповідати тому значенню, яке було закладено в текст первісним автором.

V. Духовні аспекти тлумачення

До цього моменту я заціпав лише інтелектуальні аспекти процесу тлумачення та застосування біблійного тексту. Тепер дозвольте мені коротко описати духовні аспекти процесу тлумачення. Тут мені допомагають наступні дії:

1. Молитва про допомогу Святого Духа (пор. 1Кор. 1:26-2:16).
2. Молитва про особисте прощення та очищення від тих гріхів, про які я знаю (пор. 1Ів. 1:9).
3. Молитва про якомога більше бажання пізнавати Бога (пор. Пс. 19:7-14; 42:1 і далі; 119:1 і далі).
4. Негайне застосування істини, яка мені щойно відкрилася, у власному житті.
5. Подальше смирення та готовність постійно навчатися.

Насправді дуже важко дотримуватися балансу між інтелектуальним процесом та духовною першістю Святого Духа в процесі тлумачення. Наступні цитати допомагають мені знайти баланс у цьому питанні:

1. із книги Джеймса В. Сайра «Перекручення Писання» (James W. Sire, *Scripture Twisting*), стор. 17-18:
«Просвітлення розуму відбувається у всіх Божих людей, а не лише в якоїсь духовної еліти. В біблійному християнстві відсутні гуру, «просвітлені», або які-небудь окремі люди, через яких приходить істинне тлумачення. Тому, поруч з тим, що Святий Дух дає особливі дари мудрості, знання та духовної проникливості, Він не призначає тих особливо обдарованих християн бути єдиними авторитетними інтерпретаторами Його Слова. У Божого народі кожен має вчитися, розмірковувати та вникати в Біблію, яка залишається авторитетом навіть для тих, кого Бог наділив особливими дарами. У підсумку, як я і стверджую на сторінках цієї книги, Біблія є справжнім Божим відкриттям для всього людства, найвищим авторитетом у всьому, про що вона говорить, і саме тому вона не може бути абсолютною загадкою, а навпаки є зрозумілою для будь-яких звичайних людей з різних культур».
2. із К'еркегора / Кіркегарда (Kierkegaard) відповідно до тексту книги Бернарда Рамма «Протестантське тлумачення Біблії» (Bernard Ramm, *Protestant Biblical Interpretation*), стор. 75:
«На думку К'еркегора, граматичне, лексичне та історичне дослідження Біблії є необхідним, однак воно має передувати істинному тлумаченню Біблії. “Для того, щоб читати Біблію як Боже слово, потрібно читати її з благоговійним острахом, з напруженим очікуванням, з бажанням відкриття – так, неначе відбувається розмова з Богом. Якщо читати Біблію не задумуючись, недбало або з науковим чи професійним інтересом, то вона не буде прочитана як Слово Боже. Але якщо людина читає її як послання любові – тоді вона читає саме Слово Боже”».
3. із книги Х.Х. Роулі «Відповідність Біблії» (H. H. Rowley, *The Relevance of the Bible*), стор. 19:
«Жоден ступінь виключно інтелектуального розуміння Біблії ніколи не відкриє всіх її справжніх скарбів. Звісно ж, таке розуміння не можна відкидати, оскільки воно є необхідним для повного розуміння Біблії. Для того, щоб процес пізнання Біблії був повним і завершеним, інтелектуальне розуміння повинно вести до духовного розуміння духовних скарбів Біблії. А для духовного розуміння необхідно щось більше, ніж просто інтелектуальні намагання. Духовні речі можна побачити лише через духовний вимір, тому дослідники Біблії повинні знаходитися в стані духовного сприйняття, повинні сильно бажати знайти Бога для того, щоб вручити себе Йому, якщо, звісно ж, вони хочуть вийти за рамки просто наукового дослідження багатой спадщини цієї найвеличнішої із всіх книг».

VI. Метод, який використовується у цьому коментарі

Цей навчальний коментар-посібник розроблений для того, щоб допомогти читачу в процесі тлумачення Біблії наступним чином:

1. Кожна книга починається з короткого історичного огляду. Після завершення «читання третього», звірте себе з цією інформацією.
2. На початку кожної глави знаходиться «контекстуальний погляд», який допоможе вам побачити літературну структуру тексту.
3. На початку кожної глави або великого уривку наводиться поділ тексту на фрагменти по віршах з коротким поясненням основної теми цих фрагментів відповідно до кількох сучасних перекладів Біблії:

- а. Четверта переглянута редакція грецького Нового Заповіту Об'єднаних біблійних товариств (UBS4).
- б. Нова американська стандартна Біблія, оновлена версія 1995 р. (NASB)
- в. Біблія Короля Якова, новий переклад (NKJV)
- г. Нова переглянута стандартна версія (NRSV)
- д. Сучасна англійська версія (TEV)
- е. Нова Єрусалимська Біблія (NJB)

Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він повинен враховувати контекст. При порівнянні кількох сучасних перекладів, що засновані на різних перекладацьких підходах та богословських принципах, можна проаналізувати ймовірний хід думок первісного автора. Кожен фрагмент тексту має в собі одну основну істину. Її називають «головною темою» або «центральною ідеєю тексту». Ця об'єднуюча думка є ключем до правильного історичного та граматичного тлумачення. Не можна тлумачити, проповідувати або навчати на основі тексту меншого рівня, аніж фрагмент! Також необхідно пам'ятати, що кожен фрагмент взаємопов'язаний з іншими сусідніми фрагментами. Саме тому дуже важливо мати план всієї книги на рівні фрагментів. Ми повинні відслідковувати логіку думки первісного богонатхненого автора щодо конкретної теми.

- 4. Підхід Боба Атлі полягає в тлумаченні кожного вірша окремо. Це примушує нас слідувати за ходом думок первісного автора. Примітки коментатора надають інформацію в наступних галузях:
  - а. літературний контекст
  - б. історичні та культурні особливості
  - в. граматична інформація
  - г. вивчення окремих слів
  - д. відповідні паралельні місця
- 5. В окремих місцях даного коментаря текст Нової американської стандартної версії Біблії (оновлена версія 1995 р.) доповнений посиланнями на інші сучасні переклади:
  - а. на нову версію Біблії Короля Якова (NKJV), яка слідує текстуальній традиції манускриптів «Textus Receptus».
  - б. на Нову переглянуту стандартну версію (NRSV), яка є дослівною переробкою Переглянутої стандартної версії, виконаною Національною радою Церков (National Council of Churches).
  - в. на Сучасну англійську версію (TEV), виконану Американським біблійним товариством (American Bible Society) на основі динамічного еквіваленту тексту.
  - г. на Єрусалимську Біблію (JB), яка виконана на основі динамічного еквіваленту тексту, що в свою чергу заснований на католицькому перекладі Біблії на французьку мову.
- 6. Для тих, хто не володіє грецькою мовою, співставлення англійських перекладів Біблії допоможе відкрити для себе наступні поширені проблеми, які виникають при дослідженні тексту:
  - а. відмінності в рукописах
  - б. багатозначність слів
  - в. важкі з граматичної точки зору тексти та звороти
  - г. тести, які допускають неоднозначне тлумачення. І хоча англійські переклади Біблії не можуть вирішити цих проблем, вони вказують на ті місця, що потребують глибшого та більш скрупульозного дослідження.
  - д. В кінці кожної глави розміщені відповідні питання для обговорення, які допоможуть зосередитися на основних темах і проблемах прочитаної глави.

СКОРОЧЕННЯ, ВЖИВАНІ В ЦЬОМУ КОМЕНТАРІ

- AB Коментар до тлумачної Біблії «Anchor Bible» (*Anchor Bible Commentaries*, ed. William Foxwell Albright and David Noel Freedman)
- ABD Словник до тлумачної Біблії «Anchor Bible» (6 томів) (*Anchor Bible Dictionary* (6 vols.), ed. David Noel Freedman)
- ABPS Американське баптистське видавниче товариство (American Baptist Publication Society)
- AKOT Аналітичний ключ до Старого Заповіту (*Analytical Key to the Old Testament* by John Joseph Owens)
- ANE Стародавній близький схід (Ancient Near East)
- ANET Стародавні близькосхідні тексти (*Ancient Near Eastern Texts*, James B. Pritchard)
- ASV Американська стандартна версія (перекладу Біблії) (*American Standard Version*)
- AV Авторизована версія (*Authorized Version*)
- BAGD Грецько-англійський лексикон Нового Заповіту та ранньохристиянської літератури (*A Greek-English Lexicon of the New Testament and Early Christian Literature*, Walter Bauer, 2nd ed. by F. W. Gingrich and Fredrick Danker)
- BDB Єврейський та англійський лексикон Старого Заповіту (*A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* by F. Brown, S. R. Driver and C. A. Briggs)
- BHS Біблія Гебраїка (*Biblia Hebraica Stuttgartensia*, GBS, 1997)
- DSS Сувої Мертвого моря (*Dead Sea Scrolls*)
- EJ Енциклопедія Джудаїка (*Encyclopedia Judaica*)
- IDB Біблійний словник для тлумача (4 томи) (*The Interpreter's Dictionary of the Bible* (4 vols.), ed. George A. Buttrick)
- ISBE Міжнародна стандартна біблійна енциклопедія (5 томів) (*International Standard Bible Encyclopedia* (5 vols.), ed. James Orr)
- JB Єрусалимська Біблія (*Jerusalem Bible*)
- JPSOA Святе Письмо за масоретським текстом: новий переклад (*The Holy Scriptures According to the Masoretic Text: A New Translation* (The Jewish Publication Society of America))
- KB Давньоєврейський та арамейський лексикон Старого Заповіту (*The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* by Ludwig Koehler and Walter Baumgartner)
- KJV Біблія короля Якова (*King James Version*)
- LAM Свята Біблія зі стародавніх східних рукописів (Пешітта) (*The Holy Bible From Ancient Eastern Manuscripts (the Peshitta)* by George M. Lamsa)
- LXX Септуагінта (грецько-англійський варіант) (*Septuagint (Greek-English)* by Zondervan, 1970)
- MOF Новий переклад Біблії (Дж. Мофата) (*A New Translation of the Bible* by James Moffatt)
- MT Масоретський давньоєврейський текст (*Masoretic Hebrew Text*)
- NAB Новий американський біблійний текст (*New American Bible Text*)
- NASB Нова американська стандартна Біблія (*New American Standard Bible*)
- NEB Нова англійська Біблія (*New English Bible*)
- NET Біблія в новому англійському перекладі (*NET Bible: New English Translation*, Second Beta Edition)
- NIDNTT Новий міжнародний словник богослов'я Нового Заповіту (4 томи) (*New International Dictionary of New Testament Theology* (4 vols.), by Colin Brown)
- NIDOTTE Новий міжнародний словник богослов'я та екзегези Старого Заповіту (5 томів) (*New International Dictionary of Old Testament Theology and Exegesis* (5 vols.), ed. Willem VanGemeren)
- NIV Нова міжнародна версія (*New International Version*)
- NJB Нова єрусалимська Біблія (*New Jerusalem Bible*)
- NKJV Біблія короля Якова, новий переклад (*New King James Version*)
- NRSV Нова переглянута стандартна версія (*New Revised Standard Version*)
- OTPG Путівник по Старому Заповіту (*Old Testament Passing Guide* by Todd S. Beall, William A. Banks and Colin Smith)
- REB Переглянута англійська Біблія (*Revised English Bible*)
- RSV Переглянута стандартна версія (*Revised Standard Version*)
- SEPT Септуагінта (грецько-англійський варіант) (*The Septuagint (Greek-English)* by Zondervan, 1970)
- TCNT Новий Заповіт двадцятого століття (*The Twentieth Century New Testament*)
- TEV Сучасна англійська версія (*Today's English Version* from United Bible Societies)

- UBS⁴ Грецький Новий Заповіт Об'єднаних біблійних товариств, четверта переглянута редакція (*United Bible Societies' The Greek New Testament, fourth revised edition*)
- YLT Дослівний переклад Святої Біблії, виконаний Янгом (*Young's Literal Translation of the Holy Bible by Robert Young*)
- ZPEB Ілюстрована біблійна енциклопедія Зондерван (5 томів) (*Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible (5 vols.)*, ed. Merrill C. Tenney)

Copyright © 2014 Bible Lessons International

ВСТУП ДО ДІЙ АПОСТОЛІВ

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- А. Книга Дій Апостолів слугує необхідним зв'язком між розповіддю про життя Ісуса (Євангелія) та тлумаченням, проповіддю й застосуванням Його дій та слів у Посланнях Нового Заповіту.
- Б. Рання церква створила й розповсюдила дві збірки новозавітних творів: (1) Євангелія (чотири Євангелія) та (2) Апостол (Послання Павла). Однак з появою перших христологічних ересей II століття цінність книги Дій Апостолів стала очевидною. У цій книзі відкриваються зміст і ціль апостольської проповіді (*керигми*) та дивовижні результати Євангелія.
- В. Історична точність Дій Апостолів підтверджується сучасними археологічними відкриттями, зокрема тими, що пов'язані з титулами римських урядових службовців
1. *stratēgoi*, Дії 16:20,22,35,36 (також вживається в значенні храмових службовців, Лк. 22:4,52; Дії 4:1; 5:24-26)
  2. *politarchas*, Дії 17:6,8; та *prōtō*, Дії 28:7, пор. А.Н. Шервін-Вайт, «Римське суспільство і римський закон в Новому Заповіті» (A. N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament*)

Лука писав про конфлікти всередині ранньої церкви, навіть між Павлом та Варнавою (пор. Дії 15:39). Це вказує на правдиву, збалансовану оповідь, що ґрунтується на історичному й богословському дослідженні.

- Г. Назва цієї книги дещо різниться в давньогрецьких текстах:
1. У рукописі κ (Синайський кодекс), у Тертуліана, Дідіма та Євсевія – просто «Дії» (ASV, NIV)
  2. У рукописі В (Ватиканус), D (Бези), а також в Іренея, Тертуліана, Кіріяна та Афанасія – «Дії Апостолів» (Біблія короля Якова [KJV], RSV, NEB)
  3. У рукописах А² (перша корекція Олександрінуса), Е, G, а також в Іван Золотоустого – «Дії Святих Апостолів»

Можливо, грецькі слова *praxeis*, *praxis* (дії, шляхи, поведінка, вчинки, практика) відображають стародавньо-середземноморський літературний жанр, що розповідає про життя та дії знаменитих або впливових осіб (напр., Іван, Петро, Степан, Пилип, Павло). Мабуть, спочанку ця книга взагалі не мала назви (як і Євангеліє від Луки).

- Д. Є дві різні текстові традиції книги Дій. Коротша – олександрійська (манускрипти P⁴⁵, P⁷⁴, κ, А, В, С). Західна сім'я манускриптів (P²⁹, P³⁸, P⁴⁸ і D) очевидно містить в собі більше деталей. Невідомо, чи були ці деталі подані самим автором, або вони були пізніше додані в текст переписчиками, згідно з переданням ранньої церкви. Більшість вчених текстологів вважають, що західні рукописи містять в собі пізніші додатки, тому що переписчики
1. намагалися згладити або виправити незвичні чи складні тексти
  2. додавали більше деталей
  3. додавали особливі фрази, щоб наголосити на тому, що Ісус є Христос
  4. ці додатки не цитувалися в роботах жодного з християнських авторів протягом перших трьох століть (пор. Ф.Ф. Брюс, «Дії: грецький текст» [F. F. Bruce, *Acts: Greek Text*], стор. 69-80)

Для більш детального дослідження цієї теми див. Брюс М. Метцгер, «Текстовий коментар до грецького Нового Заповіту» (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*), видавництво Об'єднаних біблійних товариств (United Bible Societies), стор. 259-272.

У цьому коментарі не будуть розглядатися всі різночитання через велике число пізніших додатків. Ми розглядатимемо лише ті різночитання, в яких певний варіант є суттєво важливим для тлумачення.

АВТОР

- А. Книга є анонімною, але авторство Луки майже не підлягає сумніву.
1. Унікальні й дивовижні частини тексту, де оповідання ведеться від першої особи множини (Дії 16:10-17 [друга місіонерська подорож у Филипах]; Дії 20:5-15; 21:1-18 [кінець третьої

- місіонерської подорожі] та Дії 27:1-28:16 [Павла відправлено до Рима як в'язня]), переконливо вказують на авторство Луки.
2. Порівняння Луки 1:1-4 з Діями 1:1-2 свідчить про зв'язок між третім Євангелієм та Діями.
  3. Лука, лікар язичницького походження, згадується як товариш Павла в Кол. 4:10-14, Филіп. 24 та 2Тим. 4:11. Лука є єдиним автором язичницького походження в Новому Заповіті.
  4. Рання церква одногласно свідчила про те, що саме він був автором цих текстів.
    - а. Мураторіїв фрагмент (180-200 рр. н.е., Рим; там написано, що ці тексти «були укладені лікарем Лукою»)
    - б. твори Іренея (130-200 рр. н.е.)
    - в. твори Климента Олександрійського (156-215 рр. н.е.)
    - г. твори Тертуліана (160-200 рр. н.е.)
    - д. твори Оригена (185-254 рр. н.е.)
  5. Внутрішнє свідощтво стилю та слововжитку (особливо медичні терміни) підтверджує авторство Луки (Сер Вільям Рамзай та Адольф фон Гарнак).
- Б. Інформацію про Луку ми отримуємо з трьох джерел.
1. Три тексти в Новому Заповіті (Кол. 4:10-14; Филіп. 24; 2Тим. 4:11) та вся книга Дій.
  2. Пролог до Євангелія від Луки «Проти Маркіона», II століття (160-180 рр. н.е.)
  3. Церковний історик IV століття Євсевій у своїй «Церковній історії» 3:4 писав: «Лука, уродженець Антіохії, за професією лікар, головним чином спілкувався з Павлом і не так часто з іншими апостолами; він навчився від них зціленню душі й залишив нам описи про них у своїх двох богонатхненних книжках: Євангелії від Луки та Діях Апостолів».
  4. Широкий профіль Луки:
    - а. язичник (у Кол. 4:12-14 його ім'я згадується разом з Епафрасом та Димасом, а не з іудейськими помічниками Павла)
    - б. або з Антіохії Сирійської (Пролог до Євангелія від Луки «Проти Маркіона»), або з Филіпів Македонських (Сер Вільям Рамзай про Дії 16:19)
    - в. лікар (пор. Кол. 4:14), або, якнайменше, високоосвічена людина
    - г. навернувся до віри в середньому віці після того, як в Антіохії була заснована церква (Пролог до Євангелія від Луки «Проти Маркіона»)
    - д. супроводжував Павла в його подорожах (ті частини книги Дії, що написані від першої особи множини)
    - е. неодружений
    - ж. написав третє Євангеліє та книгу Дій (схожі вступні частини, однаковий стиль і слововжиток)
    - з. помер на 84-річному віці в Беотії.
- В. Заперечення проти авторства Луки
1. У своїй проповіді на Марсовому пагорбі в Афінах Павло вживає грецькі філософські категорії та терміни, щоб знайти спільну мову з греками (пор. Дії 17), але в Рим. 1-2 Павло начебто вважає даремними будь-які спроби «знайти спільну мову» (природа, внутрішнє свідощтво).
  2. У книзі Дій Павло з його проповідями і промовами зображується як іудейський християнин, який серйозно ставиться до Мойсея, але в своїх Посланнях Павло каже, що закон є проблематичним та тимчасовим.
  3. Проповіді Павла в книзі Дій не мають того есхатологічного акценту, який притаманний його раннім творам (напр. 1 та 2 Солунянам).
  4. Цей контраст термінів, стилю та акценту є цікавим, але не є вирішальним. Якщо судити за тими самими критеріями про Євангелія, то у синоптиків Ісус розмовляє зовсім не так, як в Івана. Однак майже ніхто з богословів не заперечує того, що і синоптики, і Іван зображують Ісуса вірно.
- Г. Розглядаючи питання авторства Дій Апостолів, необхідно звертати увагу на джерела, якими користувався Лука, тому що багато вчених (напр. Ч.К. Торі [С.С. Torgue]) вважають, що при написанні перших п'ятнадцяти глав Лука використовував арамейські документи (або усне передання). Якщо це правда, то Лука був редактором, а не автором цього матеріалу. Навіть у більш

пізніших проповідях Павла Лука дає нам лише підсумок його промов, а не стенографічний звіт. Питання використаних Лукою джерел є не менш важливим, ніж питання авторства книги.

ДАТА

- А. Навколо часу написання Дій ведуться численні дискусії, але описані події відносяться приблизно до 30-63 рр. н.е. (Павло був звільнений з ув'язнення в Римі в середині 60-х рр., а потім знову арештований та страчений в часи правління Нерона, очевидно під час переслідувань 65 р. н.е.).
- Б. Якщо брати до уваги апологетичний характер цієї книги щодо римського уряду, тоді його можна датувати (1) періодом до 64 р. н.е. (початок переслідування християн в Римі Нероном) і / або (2) періодом іудейського повстання 66-73 рр. н.е.
- В. Якщо ж спробувати датувати книгу Дій у послідовності з Євангелієм від Луки, то дата написання Євангелія впливає на дату написання Дій. Оскільки в Євангелії від Луки падіння Єрусалима за часів правління Тита в 70 р. н.е. лише згадується (Лк. 21), але не описується, то це Євангеліє слід датувати до 70 р. н.е. В такому разі книга Дій написана в послідовності після Євангелія і повинна бути датована ще пізнішим роком.
- Г. Якщо в когось виникають питання щодо несподіваної кінцівки книги (Павло все ще в'язень у Римі, Ф.Ф. Брюс [F.F. Bruce]), то можна датувати цю книгу кінцем Павлового першого ув'язнення в Римі, 58-63 рр. н.е.
- Д. Деякі історичні дати, пов'язані з історичними подіями, записаними в Діях Апостолів.
  - 1. великий голод під час правління Клавдія (Дії 11:28; 44-48 рр. н.е.)
  - 2. смерть Ірода Агріпи I (Дії 12:20-23; 44 р. н.е. [весна])
  - 3. проконсульство Сергія Павла (Дії 13:7, призначений на посаду 53 р. н.е.)
  - 4. вигнання іудеїв з Риму за правління Клавдія (Дії 18:2, 49 [?] р. н.е.)
  - 5. проконсульство Галліона, Дії 18:12 (51 або 52 [?] р. н.е.)
  - 6. проконсульство Фелікса (Дії 23:26; 24:27, 52-56 [?] рр. н.е.)
  - 7. заміна Фелікса Фестом (Дії 24:27, 57-60 [?] рр. н.е.)
  - 8. Римські правителі Юдеї
    - а. Прокуратори
      - (1) Понтій Пілат, 26-36 рр. н.е.
      - (2) Марцелл, 36-37 рр. н.е.
      - (3) Марулл, 37-41 рр. н.е.
    - б. У 41 р. н.е. прокураторський спосіб римської адміністрації було замінено на емпіричну модель. Римський імператор Клавдій в 41 р. н.е. призначив на посаду Ірода Агріпу I.
    - в. Після смерті Ірода Агріпи I в 44 р. н.е. прокураторський спосіб правління був відновлений та проіснував до 66 р. н.е.
      - (1) Антоній Фелікс
      - (2) Порцій Фест

МЕТА НАПИСАННЯ КНИГИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

- А. Однією з цілей написання книги Дій було задокументувати стрімкий ріст послідовників Ісуса, які з невеличкого юдейського паростку вирости у всесвітнє служіння і, розпочавши з зачиненої горниці, розширилися до палацу кесаря:
  - 1. Ця географічна модель відповідає Діям 1:8, що є версією Великого доручення (Мт. 28:19-20) у книзі Дій.
  - 2. Це географічне розширення показано з декількох сторін.
    - а. Через великі міста та державні кордони. У Діях згадуються імена 32 країн, 54 міст та 9 середземноморських островів. Три головні міста – то Єрусалим, Антіохія та Рим (пор. Дії 9:15).
    - б. Через ключових осіб. Дії можна практично поділити на дві половини: служіння Петра та служіння Павла. У Діях згадуються імена понад 95 осіб, але головними особами виступають: Петро, Степан, Пилип, Варнава, Яків та Павло.

в. Є дві-три літературні форми, що часто повторюються в Діях і, очевидно, відображають свідомі спроби автора побудувати текст в певній структурі:

(1) підсумкові заяви	(2) повідомлення про зріст	(3) вживання чисел
	2:47	2:41
Дії 1:1 – 6:7 (у Єрусалимі)	5:14	4:4
Дії 6:8 – 9:31 (у Палестині)	6:7	5:14
Дії 9:32 – 12:24 (до Антіохії)	9:31	6:7
Дії 12:25 – 15:5 (до Малої Азії)	12:24	9:31
Дії 16:6 – 19:20 (до Греції)	16:5	11:21, 24
Дії 19:21 – 28:31 (до Рима)	19:20	12:24
		14:1
		19:20

Б. Книга Дій очевидно пов'язана з непорозумінням навколо смерті Ісуса за зраду. Лука явно пише до язичників (Теофіл мабуть був римським чиновником). Він використовує (1) промови Петра, Степана й Павла, щоб показати підступні задуми юдеїв та (2) позитивне ставлення римських урядових службовців до християнства. У римлян не було причин, щоб боятися послідовників Ісуса.

1. промови християнських лідерів

а. Петро, Дії 2:14-40; 3:12-26; 4:8-12; 10:34-43

б. Степан, Дії 7:1-53

в. Павло, Дії 13:10-42; 17:22-31; 20:17-25; 21:40-22:21; 23:1-6; 24:10-21; 26:1-29

2. контакти з урядовими службовцями

а. Понтій Пілат, Лк. 23:13-25

б. Сергій Павло, Дії 13:7,12

в. начальники міського магістрату Филиппів, Дії 16:35-40

г. Галліон, Дії 18:12-17

д. Азійські начальники Ефеса, Дії 19:23-41 (особ. в. 31)

е. Клавдій Лісій, Дії 23:29

ж. Фелікс, Дії 24

з. Порцій Фест, Дії 24

и. Агрипа II, Дії 26 (особ. в. 32)

к. Публій, Дії 28:7-10

3. При порівнянні проповідей Петра з проповідями Павла стає очевидним те, що Павло не був новатором, але вірно проголошував апостольські, євангельські істини. Якщо хтось когось і повторював, то Петро (пор. 1 Петра) вживав Павлові фрази й слова. *Керигма* єдина!

В. Лука не лише захищав християнство перед римським урядом, але й захищав Павла перед язичницькою церквою. На Павла постійно нападали іудейські групи (іудействующі з Галатів, «вищі апостоли» з 2 Коринтян 10-13), а також елліністичні групи (гностики з Колосян та Ефесян).

Описуючи подорожі Павла і його проповіді, Лука також ясно показує його серце й богослов'я, представляючи Павла нормальним проповідником.

Г. Хоча Дії не були написані як доктринальна книга, в ній відзначені елементи ранньоапостольської проповіді, що їх Ч.Г. Додд (С.Н. Dodd) назвав «*Керигмою*» (головні істини про Ісуса). Це дає нам можливість побачити, що саме вони вважали головним в Євангелії, особливо стосовно смерті й воскресіння Ісуса.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: *КЕРИГМА* РАННЬОЇ ЦЕРКВИ (SPECIAL TOPIC: THE *KERYGMA* OF THE EARLY CHURCH)

Існує безліч уявлень про християнство. Ми живемо в час релігійного плюралізму, подібний до I століття. Власне я цілком приймаю всі групи, які стверджують, що знають Ісуса Христа і вірують в Нього. Всі ми не погоджуємося в тих чи інших моментах, але по суті християнство повністю

стосується тільки Ісуса. Однак існують групи, що називають себе християнами, але насправді не є такими, а лише ззовні схожі на християн, так звані «культи». Як же розрізнити між ними?

Є два способи:

- A. корисна книга про те, у що вірять сучасні культу (згідно з їхніми текстами) – то книга Волтера Мартіна «Царство культів» (Walter Martin, *The Kingdom of the Cults*).
- B. проповіді ранньої церкви, особливо апостолів Петра та Павла в книзі Дій, дають нам уявлення про те, як богонатхненні автори I століття представляли християнство різним групам людей. Це ранне «проголошення» або «проповідь» (викладене коротко в книзі Дій) називається грецьким словом *керигма*. Головні євангельські істини про Ісуса в книзі Дій такі:
  - 1. Ісус виконує багато старозавітних пророцтв – Дії 2:17-21,30-31,34; 3:18-19,24; 10:43; 13:17-23,27; 33:33-37,40-41; 26: 6-7,22-23
  - 2. Ісус був посланий ЯХВЕ, за обітницею – Дії 2:23; 3:26
  - 3. Він робив чудеса, що підтверджували Його вчення та являли Боже милосердя – Дії 2:22; 3:16; 10:38
  - 4. Його видали, зреклися – Дії 3:13-14; 4:11
  - 5. Його розп'яли – Дії 2:23; 3:14-15; 4:10; 10:39; 13:28; 26:23
  - 6. Він воскрес – Дії 2:24,31-32; 3:15,26; 4:10; 10:40; 13:30; 17:31; 26:23
  - 7. Він був вознесений і сів праворуч Бога – Дії 2:33-36; 3:13,21
  - 8. Він знову прийде – Дії 3:20-21
  - 9. Він поставлений Суддею – Дії 10:42; 17:31
  - 10. Він послав Святого Духа – Дії 2:17-18,33,38-39; 10:44-47
  - 11. Він є Спасителем усіх віруючих – Дії 13:38-39
  - 12. іншого Спасителя немає – Дії 4:12; 10:34-36

Ось яку відповідь треба дати на ці головні апостольські істини:

- 1. Покаятися – Дії 2:38; 3:19; 17:30; 26:20
- 2. Вірувати – Дії 2:21; 10:43; 13:38-39
- 3. Хреститися – Дії 2:38; 10:47-48
- 4. Прийняти Духа – Дії 2:38; 10:47
- 5. Усі можуть прийти – Дії 2:39; 3:25; 26:23

Це – головні істини, що проголошувалися ранньою церквою, хоча різні новозавітні автори в своїх писаннях ставили акценти на різних моментах і пропускали інші частини. Євангеліє від Марка слідує Петровому аспекту *керигми*. За переданням, Марк написав Євангеліє на основі проповідей Петра в Римі. Матвій та Лука теж слідують загальній структурі Марка.

- D. Френк Стег (Frank Stagg) у своєму коментарі «Книга Дій – рання боротьба за незаборонне Євангеліє» (*The Book of Acts, the Early Struggle for an Unhindered Gospel*) стверджує, що ціллю є перш за все показати, як вістка про Ісуса (Євангеліє) з суто юдейської стала всесвітньою вісткою для всього людства. У коментарі Стега головна увага приділяється меті (цілям) написання Лукою книги Дій. Гарний підсумок та аналіз різних теорій знаходиться на стор. 1-18. Стег ставить в центр уваги слово «беззаборонно» в Діях 28:31, бо це – незвичайний спосіб завершення книги, і він є ключем до розуміння нагласу Луки на поширенні християнства, незважаючи на жодні перешкоди.
- E. Хоча в Діях Апостолів понад п'ятдесят разів згадується Святий Дух, книга не є «Діями Святого Духа». В одинадцяти главах Дух не згадується взагалі. Він найчастіше згадується в першій половині книги, де Лука наводить цитати з інших джерел (можливо, написаних арамейською мовою). Дії не є книгою про Духа, як Євангелія – книгами про Ісуса! Це зовсім не значить, що треба зневажати роль Духа, але це стримує нас від створення богослов'я Духа головним чином або виключно на основі книги Дій.
- Ж. Дії написані не для того, щоб вчити доктрину (див. Фі та Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [Fee and Stuart, *How To Read The Bible For All Its Worth*], стор. 94-112). Прикладом цього можуть бути невдалі спроби вибудувати богослов'я навернення на основі книги Дій. Порядок та

елементи навернення бувають різними в книзі Дій, то який же з них вважати нормативним? Стосовно доктрин нам потрібно шукати допомогу в соборних Посланнях.

Проте цікаво, що деякі вчені (Ганс Конзельман [Hans Conzelmann]) вважають, що Лука навмисне переорієнтував пануючу в I столітті есхатологію близького кінця на терпеливе служіння в умовах затримки *Парусії*. Царство зараз є тут і діє в своїй силі, змінюючи життя людей. Фокус змінюється з есхатологічної надії на діючу нині церкву.

3. Ще одна можлива ціль написання Дій схожа на Римлян 9-11: Чому юдеї відкинули юдейського Месію і церква стала в більшості язичницькою? В деяких частинах книги Дій ясно звіщається всесвітня природа Євангелія. Ісус посилає їх всіх у весь світ (пор. Дії 1:8). Юдеї відкидають Його, але язичники відкликаються. Його вістка доходить до Рима.

Можливо, Лука мав на меті показати, що іудейське християнство (Петро) та язичницьке християнство (Павло) можуть жити й розвиватися разом. Вони не суперничають одне з одним, але разом несуть в світ Євангеліє.

- И. Стосовно мети написання Дій, я погоджуюся з Ф.Ф. Брюсом («Новий Міжнародний Коментар» [F. F. Bruce, *New International Commentary*], стор. 18) в тому, що Євангеліє від Луки та книга Дій мабуть спочатку були одним томом; пролог до Євангелія від Луки (1:1-4) слугує також прологом до книги Дій. Лука хоч сам і не був свідком всіх подій, уважно дослідив їх та з точністю записав в своїй історичній, літературній та богословській системі.

Таким чином, Лука як в своєму Євангелії, так і в своїй оповіді хоче показати історичну дійсність та богословську правдивість (пор. Лк. 1:4) Ісуса і церкви. Можливо, в фокусі Дій Апостолів знаходиться тема завершення (беззаборонного, пор. Дії 28:31, – в оригіналі текст закінчується цим словом). Ця тема просувається вперед кількома різними словами та фразами (пор. Волтер Л. Лайфелд, «Тлумачення книги Дій» [Walter L. Liefeld, *Interpreting the Book of Acts*], стор. 23-24). Євангеліє не є пізнішим задумом Бога, планом «Б» або чимось новим. Це Божий передвизначений план (пор. Дії 2:23; 3:18; 4:28; 13:29).

ЖАНР

- А. Місце книги Дій в Новому Заповіті схоже на місце, що його в Старому Заповіті займає частина від книги Ісуса Навина до Другої книги Царств (див. Додаток 3). Біблійна історична розповідь передає факти, але в її фокусі знаходиться не хронологія і не вичерпний запис подій. В ній описуються певні події, які вчать про Бога, про нас, про те, як мати правильні стосунки з Богом і як Бог велить нам жити.
- Б. Проблема тлумачення біблійної розповіді полягає в тому, що автори ніколи не пояснюють в тексті, (1) яка в них ціль, (2) що є головною істиною або (3) які висновки нам треба зробити з написаного. Читач повинен думати над такими питаннями:
1. Чому ця подія була записана?
  2. Як вона пов'язана з попереднім біблійним текстом?
  3. В чому полягає головна богословська істина?
  4. Чи важливий літературний контекст? (Яка подія описана перед або після даної події? Чи йдеться про цю саму тему десь в іншому місці?)
  5. Наскільки великий літературний контекст? (Іноді великі частини розповіді складають одну богословську тему або ціль).
- В. Доктрину не можна будувати на основі лише історичної розповіді. Описані події часто бувають несуттєвими для цілі автора. Історична розповідь може ілюструвати істини, записані в інших текстах Біблії. Якщо якась подія трапилась і записана в Біблії, то це зовсім не значить, що така воля Божа для всіх віруючих в усі часи (напр. самогубство, полігамія, священна війна, брати в руки змії, тощо).
- Г. Про те, як тлумачити історичну розповідь, коротко написано в книзі Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (Gordon Fee and Douglas Stuart, *How To Read The Bible For All Its Worth*, стор. 78-93 і 94-112).

БІБЛІОГРАФІЯ ПРО ІСТОРИЧНИЙ ФОН

Нещодавно вийшли нові книги, які допомагають розглядати книгу Дій в контексті I століття. Такий міждисциплінарний підхід дійсно допомагає краще розуміти Новий Заповіт. Редактором цієї серії виступає Брюс М. Мінтер (Bruce M. Minter).

- А. «Книга Дій в її стародавньо-літературному контексті» (*The Book of Acts in Its Ancient Literary Setting*)
- Б. «Книга Дій в її греко-римському контексті» (*The Book of Acts in Its Graeco-Roman Setting*)
- В. «Книга Дій та Павло в римському ув'язненні» (*The Book of Acts and Paul in Roman Custody*)
- Г. «Книга Дій в її палестинському контексті» (*The Book of the Acts in Its Palestinian Setting*)
- Д. «Книга Дій в її діаспорському контексті» (*The Book of Acts in Its Diaspora Setting*)
- Е. «Книга Дій в її богословському контексті» (*The Book of Acts in Its Theological Setting*)

Також в нагоді стануть такі видання:

- 1. Н. Шервін-Вайт, «Римське суспільство і римський закон в Новому Заповіті» (N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament*)
- 2. Поль Барнетт, «Ісус та виникнення раннього християнства» (Paul Barnett, *Jesus and the Rise of Early Christianity*)
- 3. Джеймс С. Джефферз, «Греко-римський світ» (James S. Jeffers, *The Greco-Roman World*)

ЧИТАННЯ ПЕРШЕ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу біблійну книгу за один раз. Сформулюйте основну тему всієї книги власними словами.

- 1. Тема всієї книги
- 2. Літературний вид (жанр) книги

ЧИТАННЯ ДРУГЕ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу біблійну книгу за один раз. Сформулюйте основну тему всієї книги власними словами.

- 1. Тема першої частини книги
- 2. Тема другої частини книги
- 3. Тема третьої частини книги
- 4. Тема четвертої частини книги
- 5. І т. д.

ДІІ 1

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Обітниця Святого Духа 1:1-5	Пролог 1:1-3 Обіцяний Святий Дух 1:4-8	Вступ; Воскреслий Христос 1:1-5	Вступ 1:1-5	Пролог 1:1-5
Вознесіння Ісуса 1:6-11	Ісус возноситься на небеса 1:9-11	Вознесіння 1:6-11	Ісус забирається на небеса 1:6 1:7-9	Вознесіння 1:6-8 1:9-11
Вибір наступника Юди 1:12-14 1:15-26	Молитовне зібрання в горниці 1:12-14 Обрання Маттія 1:15-26	Зібрання Дванадцяти Апостолів 1:12-14 1:15-26	Наступник Юди 1:10-11 1:12-14 1:15-17 1:18-19 1:20 1:21-22 1:23-26	Група Апостолів 1:12-14 Заміна Юди 1:15-20 1:21-22 1:23-26

* Незважаючи на те, що поділ книги на фрагменти не є богонатхненним, він все ж таки допомагає краще зрозуміти оригінальний задум автора та слідувати йому. У кожному сучасному перекладі текст поділено на фрагменти. Кожен фрагмент має одну основну тему, істину або думку. І в кожній версії перекладу цю тему виражено по-своєму. При читанні тексту визначіть для себе, який із перекладів відповідає вашому уявленню щодо теми та поділу тексту на фрагменти.

Опрацьовуючи кожний розділ, ми повинні спочатку читати Біблію, а вже потім пробувати визначати її теми (фрагменти) та порівнювати наше сприйняття тексту із сучасними перекладами. Тільки тоді, коли ми зрозуміємо початковий авторський задум, слідує його логіці розповіді, ми зможемо по-справжньому зрозуміти Біблію. Тільки первісний автор був натхненний Богом, читачі не мають права змінювати чи викривлювати його послання. Читачі Біблії несуть відповідальність за втілення богонатхненної істини у власне повсякденне життя.

Зверніть увагу на те, що всі терміни та скорочення пояснюються в наступних документах: «Короткі визначення грецьких граматичних структур», «Текстуальна критика» та «Тлумачний словник».

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтесь відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятих сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 1:1-5

¹Першу книгу я був написав, о Теофіле, про все те, що Ісус від початку чинив та навчав, ²аж до дня, коли через Духа Святого подав Він накази апостолам, що їх вибрав, і вознісся. ³А по муці Своєї Він ставав перед ними живий із засвідченнями багатьма, і сорок день їм з'являвся та про Божес Царство казав. ⁴А зібравшись з ними, Він звелів, щоб вони не відходили з Єрусалиму, а чекали обітницї Отчої, що про неї казав ви чули від Мене. ⁵Іван бо водою христинв, ви ж охрищені будете Духом Святим через кілька тих днів!

1:1 "Першу книгу я був написав" Це – аорист медіального стану дійсного способу, дослівно: «я зробив». Лука очевидно був автором як Євангелія від Луки, так і книги Дій (пор. Лк. 1:1-4 та Дії 1:1-2). У грецькому оригіналі вжито слово «том» в значенні історичної розповіді. Практично (тобто в класичній грецькій мові) воно означало щонайменше один з трьох томів. Цілком можливо, що незвичайна кінцівка книги Дій була пов'язана з планом Луки написати ще третій том. Дехто навіть припускає, що так звані пастирські послання (Перше Послання до Тимофія, Друге Послання до Тимофія та Послання до Тита) могли бути написаними Лукою.

▣ **"Теофіл"** Це ім'я складається зі слів (1) «Бог» (*Theos*) та (2) «братня любов» (*philos*). Його можна перекласти як «Боголюбець», «Божий друг» або «той, кого любить Бог».

Епітет «високодостойний» в Лк. 1:3 міг бути почесним титулом римського урядового службовця (пор. Дії 23:26; 24:3; 26:25) і, можливо, вживався щодо римського суспільного стану еквітів (вершників). Цілком можливо, що Теофіл був благодійником, який підтримував написання, копіювання й розповсюдження двох книжок Луки. За церковним переданням, це був Тіт Флавій Клемент, кузен Доміціана (24-96 рр. н.е.).

▣ **"все те, що Ісус від початку чинив"** Йдеться про Євангеліє від Луки. Дивно, що Лука каже «все», що Ісус чинив, адже Євангеліє від Луки (як і все синоптичні Євангелія) містить лише особливо відібрані описи життя та вчення Ісуса.

1:2 "аж до дня, коли... Він... вознісся" Це описано в Лк. 24:51. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВОЗНЕСІННЯ» (SPECIAL TOPIC: ASCENSION)

Ісус зійшов з неба (пор. Фил. 2:6-7; 2Кор. 8:9). Тепер Він повернувся до Своєї предвічної слави (пор. Ів. 1:1-3; 17:5; Еф. 4:10; 1Тим. 3:16; 1Ів. 1:2). Нині Він сидить праворуч Бога (пор. Пс. 110:1; Лк. 22:69; Дії 2:33; Рим. 8:34; Еф. 1:20; Кол. 3:1; Євр. 1:3; 8:1; 10:12; 12:2; 1Петр. 3:22). Це підтверджує те, що Отець схвалив життя та смерть Ісуса! Вознесіння й повернення Ісуса на небо описується цілою низкою грецьких слів:

1. Дії 1:2,11,22; *analambanō*, вознести (пор. 1Тим. 3:16)
2. Дії 1:9; *eipairō*, підняти, піднести вгору
3. Лк. 9:51, *analēpsis* (інша форма слова №1)
4. Лк. 24:51, *diistēmi*, відправитися

Євангеліє від Івана містить багато посилань на повернення Ісуса до небес (пор. Ів. 7:33; 8:14,21; 12:33-34; 13:3,33,36; 14:4,5,12,28; 16:5,10,17,28; 26:7)

5. Ів. 3:13; 20:17, *ana BeVēken*, зійшов
6. Ів. 6:62, *anabainō*, сходить

Ця подія не записана в Євангелії від Матвія або від Марка. Євангеліє від Марка закінчується на вірші 16:8, і в одному з трьох варіантів продовження 16-ї глави, що їх додали пізніше пеперисичики, ця подія описана в Мр. 16:19 (словом *analambanō*).

У книзі Дій також є декілька посилань на Ісуса на небесах.

1. Петро – Дії 2:33; 3:21
2. Степан – Дії 7:55-56

▣ "через Духа Святого" Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДУХ ЯК ОСОБА» (SPECIAL TOPIC: THE PERSONHOOD OF THE SPIRIT)

У Старому Заповіті «Божий Дух» (тобто *ruach*) – то сила, що здійснювала задуми ЯХВЕ, і дуже мало вказується на те, що Дух є особою (старозавітне єдинобожжя, див. Спеціальну тему: «Єдинобожжя»). Однак в Новому Заповіті Дух вже повністю розкривається як особа:

1. Його хулять (пор. Мт. 12:31; Мр. 3:29)
2. Він навчає (пор. Лк. 12:12; Ів. 14:26)
3. Він свідчить (пор. Ів. 15:26)
4. Він докоряє людину в гріху і направляє її (пор. Ів. 16:7-15)
5. Про Нього говориться «хто» (тобто *hos*, пор. Еф. 1:14)
6. Його можна засмучувати (пор. Еф. 4:30)
7. Його можна гасити (пор. 1Сол. 5:19).
8. Йому можна протистояти (пор. Дії 7:51)
9. Він заступається за віруючих (пор. Ів. 14:26; 15:26; 16:7)
10. Він прославляє Сина (пор. Ів. 16:14)

Тринітарні тексти (далі наводяться три із багатьох таких текстів, див. Спеціальну тему: «Трійця») теж вказують на три особи Божества.

1. Мт. 28:19
2. 2Кор. 13:14
3. 1Петр. 1:2

Хоча грецьке слово «дух» (*pneuma*) є ІМЕННИКОМ СЕРЕДНЬОГО РОДУ, коли воно означає Божого Духа, воно часто вживається в Новому Заповіті зі ВКАЗІВНИМ ПРИКМЕТНИКОМ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ (пор. Ів. 16:8,13-14).

Дух пов'язаний з діяльністю людей.

1. Дії 15:28
2. Рим. 8:26
3. 1Кор. 12:11
4. Еф. 4:30

З самого початку книги Дій роль Духа особливо підкреслюється (як і в Євангелії від Івана). П'ятидесятниця була не початком, але новим етапом роботи Духа. Ісус завжди мав Духа. Його хрещення було не початком, але новим етапом роботи Духа. Дух є посередником виконання задуму Отця відновлення всіх людей, створених за Його образом (див. Спеціальну тему: «Вічний план відкуплення ЯХВЕ»)!

▣ "подав Він накази" Йдеться про те, що описано в Лк. 24:44-49, Мт. 28:18-20 та Діях 1:8.

▣ "накази" Це дієприкметник аориста медіального стану (депонент). Деякі богослови вважають, що це слово відноситься до Дій 1:8 (пор. Мт. 28:19-20; Лк. 4:45-47 або Лк. 24:49). Церква діє в двох площинах:

1. євангелізм та христоподібна зрілість; кожний віруючий має чекати Божу силу та допомогу для досягнення цих цілей
2. інші розглядають це в зв'язку з «чеканням в Єрусалимі» обіцяного Духа, Який прийде й дасть силу (пор. Дії 1:4; Лк. 24:49)

▣ "апостолам" Див. таблицю імен апостолів в коментарі до Дій 1:13.

▣ "що їх вибрав" Слово «вибрав» (*eklegō*, аорист медіального стану дійсного способу) вживається в двох значеннях. У Старому Заповіті воно зазвичай означає служіння, а не спасіння, але в Новому Заповіті воно означає духовне спасіння. Тут воно, здається, вжите в обох значеннях (пор. Лк. 6:13).

1:3 "Він ставав перед ними живий" Очевидно, йдеться про три явлення Ісуса всій групі учнів в горниці, коли Він являвся їм три неділі підряд; але, можливо, тут мова йде також про інші явлення (пор. 1Кор. 15:5-8). Воскресіння Ісуса є суттєво важливим для істинності Євангелія (пор. Дії 2:24,32; 3:15,26; 4:10; 5:35; 10:40; 13:30,33,34,37; 17:31; і особ. 1Кор. 15:12-19,20). Нижче наводимо таблицю явлень Ісуса після воскресіння, взяту з книжки Поля Барнетта «Ісус та виникнення раннього християнства» (Paul Barnett, *Jesus and the Rise of Early Christianity*, стор. 185).

Євангеліє від Івана	Євангеліє від Матвія	Євангеліє від Луки	1 Коринтян
Марії (Ів. 20:15)	<i>Явлення Христа в Єрусалимі</i> жінкам (Мт. 28:9)	Симону (Лк. 24:34) двом учням на дорозі до Еммауса (Лк. 24:15)	Кифі (1Кор. 15:5)
десяти учням (Ів. 20:19) одинадцяти учням (Ів. 20:26)		учням (Лк. 24:36)	Дванадцяти Апостолам (1Кор. 15:5)
		<i>Явлення Христа в Галілеї</i>	500+ віруючим (1Кор. 15:6; можливо це пов'язано з Мт. 28:16-20) Якову (1Кор. 15:7)
семи учням (Ів. 21:1)	учням (Мт. 28:16-20)		
		<i>Явлення Христа в Єрусалимі</i> Вознесіння (Лк. 24:50-51)	Апостолам (1Кор. 15:7)

NASB, NRSV,
NIV «багатьма переконливими доказами»
NKJV «багатьма непогрішними доказами»
TEV «багато разів такими способами, що не викликають сумнівів»
NJB «багатьма виявами»

Слово *tektērion* зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті. Про вживання цих термінів в грецькій літературі добре написано в «Словнику грецького Нового Заповіту» Мултона й Мілігана (Moulton and Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament*, стор. 628), де це слово означає «демонстративне свідчення». Це саме слово також вживається в книзі Мудрості Соломона 5:11; 19:3 та в Третій книзі Макавеїв 3:24.

▣ **"по муці Своїй"** Цю сторону Євангелія іудейським віруючим було дуже важко прийняти (пор. 1Кор. 1:23). Страждання Месії описані в Старому Заповіті (пор. Бут. 3:15; Пс. 22; Іс. 53; Зах. 10:12; також див. Лк. 24:45-47). Це було важливим богословським твердженням в апостольській проповіді (*керигмі*; див. Спеціальну тему до Дій 2:14).

Лука часто вживає інфінітив аориста активного стану дієслова *paschō* (страждати) в значенні розп'яття Ісуса (пор. Лк. 9:22; 17:25; 22:15; 24:26,46; Дії 1:3; 3:18; 9:16; 17:3). Можливо, Лука перейняв цю форму з Євангелія від Марка (пор. Дії 8:31).

▣ **"їм з'являвся"** У Новому Заповіті ми маємо десять-одинадцять розповідей про явлення Ісуса після воскресіння. Проте ці розповіді не є вичерпним списком, а лише відібраними прикладами. Ісус напевне являвся Своїм учням в той період часу, але не залишався з жодною групою.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЯВЛЕННЯ ІСУСА ПІСЛЯ ВОСКРЕСІННЯ» (SPECIAL TOPIC: JESUS' POST RESURRECTION APPEARANCES)

Ісус явився кільком людям для підтвердження Свого воскресіння.

1. жінкам біля гробу, Мт. 28:9
2. одинадцяти учням на зібранні в Галілеї, Мт. 28:16
3. Симону, Лк. 24:34
4. двом учням на дорозі до Еммауса, Лк. 24:15
5. учням в горниці, Лк. 24:36
6. Марії Магдалині, Ів. 20:15
7. десяти учням в горниці, Ів. 20:20
8. одинадцяти учням в горниці, Ів. 20:26
9. семи учням на березі Галілейського моря, Ів. 21:1
10. Кифі (Петру), 1Кор. 15:5
11. Дванадцяти (Апостолам), 1Кор. 15:5
12. 500 братам, 1Кор. 15:6 і Мт. 28:16-17
13. Якову (Своїй земній сім'ї), 1Кор. 15:7
14. усім Апостолам, 1Кор. 15:7
15. Павлу, 1Кор. 15:8 (Дії 9)

Очевидно, що деякі з цих явлень могли бути одним і тим самим явленням. Ісус хотів, щоб вони знали напевне, що Він живий!

▣ **"сорок день"** Це старозавітна ідіома щодо неозначеного довгого періоду часу, що триває довше лунного циклу. Тут мається на увазі період часу від іудейського свята Пасхи до свята П'ятидесятниці (п'ятдесят днів). Лука єдиний надає нам цю інформацію. Оскільки дата вознесіння не є суттєво важливим питанням (до IV століття н.е. вона навіть не була записана християнськими авторами), це число має служити іншій цілі. Можливо, воно пов'язане з числом днів Мойсея на горі Сінай, років Ізраїля в пустелі, днів спокушування Христа, або ще невідомо чого, але цілком ясно, що сама дата не має значення.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СИМВОЛІЧНІ ЧИСЛА В ПИСАННІ» (SPECIAL TOPIC: SYMBOLIC NUMBERS IN SCRIPTURE)

A. Деякі числа виступають і як звичайні числівники, і як символи.

1. Один – Бог (напр. Повт. Зак. 6:4; Еф. 4:4-6)
2. Чотири – вся земля (тобто чотири сторони, чотири вітри, напр. Іс. 11:12; Єр. 49:36; Дан. 7:2; 11:4; Зах. 2:6; Мт. 24:31; Мр. 13:27; Об. 7:1)
3. Шість – людська недосконалість (на один менше ніж 7, напр. Об. 13:18)
4. Сім – божественна досконалість (сім днів створіння). Зауважте на символічні числа в книзі Об'явлення:
  - a. сім свічників, Об. 1:12,20; 2:1

- б. сім зірок, Об. 1:16,20; 2:1
  - в. сім церков, Об. 1:20
  - г. сім духів Бога, Об. 3:1; 4:5; 5:6
  - д. сім світильників, Об. 4:5
  - е. сім печаток, Об. 5:1,5
  - ж. сім рогів і сім очей, Об. 5:6
  - з. сім ангелів, Об. 8:2,6; 15:1,6,7,8; 16:1; 17:1
  - и. сім сурем, Об. 8:2,6
  - к. сім громів, Об. 10:3,4
  - л. сім тисяч, Об. 11:13
  - м. сім голів, Об. 13:1; 17:3,7,9
  - н. сім кар, Об. 15:1,6,8; 21:9
  - о. сім чаш, Об. 15:7; 21:9
  - п. сім царів, Об. 17:10
5. Десять – повнота
- а. вживання в Євангелії
    - (1) Мт. 20:24; 25:1,28
    - (2) Мр. 10:41
    - (3) Лк. 14:31; 15:8; 17:12,17; 19:13,16,17,24,25
  - б. вживання в книзі Об'явлення
    - (1) Об. 2:10, десять днів біди
    - (2) Об. 12:3; 17:3,7,12,16, десять рогів
    - (3) Об. 13:1, десять вінців
  - в. багато десятків у книзі Об'явлення
    - (1) $144000 = 12 \times 12 \times 1000$, пор. Об. 7:4; 14:1,3
    - (2) $1000 = 10 \times 10 \times 10$, пор. Об. 20:2,3,6
6. Дванадцять – людська організація
- а. дванадцять синів Якова (або дванадцять колін Ізраїля, Бут. 35:22; 49:28)
  - б. дванадцять стовпів, Вих. 24:4
  - в. дванадцять каменів на нагруднику первосвященника, Вих. 28:21; 39:14
  - г. дванадцять хлібин на столі в святому (вони символізують Боже забезпечення для дванадцяти племен), Лев. 24:5; Вих. 25:30
  - д. дванадцять розвідників, Повт. Зак. 1:23;
  - е. дванадцять мужів, що носили дванадцять каменів, Єг. 4:2,3,4,8,9,20
  - ж. дванадцять апостолів, Мт. 10:1
  - з. вживання в книзі Об'явлення
    - (1) дванадцять тисяч попечатаних, Об. 7:5-8
    - (2) дванадцят зірок, Об. 12:1
    - (3) дванадцять брам, дванадцять ангелів, дванадцять племен, Об. 21:12
    - (4) дванадцять підвалин, імена дванадцяти Апостолів, Об. 21:14
    - (5) величина Нового Єрусалима – дванадцять тисяч квадратних стадій, Об. 21:16
    - (6) дванадцять брам з дванадцяти перлин, Об. 21:21
    - (7) дерево життя з дванадцятьма видами плодів, Об. 22:2
7. Сорок – число часу
- а. інколи буквально (вихід з Єгипту і блукання в пустелі, напр. Вих. 16:35); Повт. Зак. 2:7; 8:2
  - б. може бути буквально або символічним
    - (1) потоп, Бут. 7:4,17; 8:6
    - (2) Мойсей на горі Сінай, Вих. 24:18; 34:28; Повт. Зак. 9:9,11,18,25
    - (3) три частини життя Мойсея:
      - (а) сорок років в Єгипті
      - (б) сорок років в пустелі
      - (в) сорок років як керівник Ізраїля
    - (4) Ісус постився сорок днів, Мт. 4:2; Мр. 1:13; Лк. 4:2

- в. Дослідіть (за допомогою Симфонії), скільки разів це число в Біблії вказує на час!
8. Сімдесят – кругле число, що означає народ
- Ізраїль, Вих. 1:5
  - сімдесят старійшин, Вих. 24:1,9
  - есхатологічне, Дан. 9:2,24
  - місіонерська команда, Лк. 10:1,17
  - прощення (70x7), Мт. 18:22

Б. Посилання на корисні джерела

- Джон. Дж. Дейвіс, «Біблійна нумерологія» (John J. Davis, *Biblical Numerology*)
- Д. Brent Санді, «Лемеші й серпи» (D. Brent Sandy, *Plowshares and Pruning Hooks*)

▣ **"про Божєє Царство казав"** Гностики стверджували, що Ісус особисто посвятив їх в таємниці під час своїх явлень між Пасхою та П'ятидесятницею. Це явна неправда. Але розповідь про двох учнів на дорозі до Еммауса є добрим прикладом вчення Ісуса після воскресіння. Я вважаю, що Сам Ісус під час Своїх явлень керівникам церкви показував їм в Старому Заповіті пророцтва щодо Свого життя, смерті, воскресіння та другого пришестя. Див. нижче: СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЦАРСТВО БОЖЕ».

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЦАРСТВО БОЖЕ» (SPECIAL TOPIC: THE KINGDOM OF GOD)

У Старому Заповіті ЯХВЕ представлений як Цар Ізраїля (пор. 1Сам. 8:7; Пс. 10:16; 24:7-9; 29:10; 44:4; 89:18; 95:3; Іс. 43:15; 44:6), а Месія – як ідеальний цар (пор. Пс. 2:6; Іс. 9:6-7; 11:1-5). Коли Ісус народився в Вифлеємі (6-4 рр. до н.е.), Царство Боже увірвалося в історію людства з новою силою та відкупленням («новий завіт», пор. Єр. 31:31-34; Єз. 36:27-36).

- Іван Христитель проголосив наближення Царства (пор. Мт. 3:2; Мр. 1:15).
- Ісус ясно вчив, що Царство вже явилось в Ньому і в Його вченні (пор. Мт. 4:17,23; 10:7; 12:28; Лк. 10:9,11; 11:20; 17:21; 21:31-32). Однак Царство також є майбутнім (пор. Мт. 16:28; 24:14; 26:29; Мр. 9:1; Лк. 21:31; 22:16,18).

У синоптичних паралелях, в Євангеліях від Марка та від Луки, зустрічається вираз «Царство Боже». Ісус часто навчав людей на цю тему і під «Царством» мав на увазі панування Бога в серцях людей, що колись завершиться повним Його царюванням на всій землі. Саме це мається на увазі і в Ісусовій молитві в Мт. 6:10. Матвій писав до іудеїв, і тому він віддавав перевагу виразу без імені Бога (тобто «Царство Небесне»), а Марк і Лука писали язичникам, і тому вживали ім'я Бога.

Цей вираз є ключовим в синоптичних Євангеліях. Саме на цю тему Ісус навчав у Своїй першій та останній проповідях, а також в більшості притч. Цей вираз означає царювання Бога в серцях людей вже зараз! Дивно, що Іван вжив цей вираз всього-навсього двічі (і жодного разу в притчах Ісуса). В Євангелії від Івана ключовою метафорою є «вічне життя».

Суперечливість цієї фрази спричинена двома пришестями Христа. У Старому Заповіті в фокусі знаходиться лише одне пришестя Божого Месії – Його войовниче, славне пришестя, коли Він прийде судити світ; але в Новому Заповіті виявляється, що Він прийшов в перший раз як Страждальний Раб Іс. 53 і смирений цар Зах. 9:9. Дві юдейські епохи (див. Спеціальну тему: «Цей вік і прийдешній вік»), вік зла і новий вік праведності, збіглися в часі. Нині Ісус царює в серцях віруючих, але колись Він зацарює над усім створінням. Він прийде, як провістив Старий Заповіт (пор. Об. 19)! Віруючі живуть у двох станах Божого Царства: теперішньому, що «вже настав», і водночас майбутньому, що «ще не настав» (пор. Гордон Фі та Дуглас Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [Gordon D. Fee and Douglas Stuart, *How to Read The Bible For All Its Worth*], стор. 131-134).

1:4

NASB	«збираючи їх разом»
NKJV	«зібравшись з ними разом»
NRSV	«під час перебування з ними»
TEV	«коли вони зійшлися разом»
TEVb	«під час, коли Він перебував із ними»

У віршах 4-5 одне явлення Ісуса описується як приклад кількох явлень та доказів. Слово *sunalizomenos* має й інше написання. Значення змінюється в залежності від написання.

1. довге а – збиратися
2. коротке а – їсти з (буквально: «з сіллю»)
3. ау (дифтонг) – перебувати з

Незрозуміло, в якому саме значенні вжито тут це слово, але в Лк. 24:41-43 (пор. Ів. 21) описується, як Ісус їв разом з апостолами, цим самим доводячи, що Він воскрес в фізичному тілі (пор. Дії 1:3).

▣ **"щоб вони не відходили з Єрусалиму"** Це записано в Лк. 24:49. Перша частина книги Дій є оглядом кінцівки Євангелія від Луки; можливо, це був літературний прийом, що використовувався для поєднання двох книг.

▣ **"чекали обітниці Отчої"** В Діях 2:16-21 Петро відносить це до есхатологічного пророцтва Йоїля 2:28-32. Вони чекали десять днів до П'ятидесятниці. Лука особливо вказав на те, що «обітниця Отця» – то Святий Дух (пор. Лк. 24:49; Дії 2:33). Ісус казав їм про пришестя Духа ще раніше, в Ів. 14-16. Однак можливо, Лука розумів обітницю Отця не лише як щось одне (тобто обітницю про Святого Духа), але в загальному сенсі, як здійснення обіцяного в Старому Заповіті спасіння, явленого Ізраїлю в особі Месії (пор. Дії 2:39; 13:23,32; 26:6).

▣ **"Отчої"** Ще в Старому Заповіті була введена сімейна метафора Бога-Отця:

1. Ізраїльський народ часто описується як «син» ЯХВЕ (пор. Ос. 11:1; Мал. 3:17)
2. у Повторенні Закону вжито аналогію Бога як Отця (1:31)
3. У Повт. Зак. 32:6 Ізраїля названо «дїтьми», а Бога – «вашим Отцем».
4. ця аналогія стверджується в Пс. 103:13 та далі розвивається в Пс. 68:5 (отець сиріт)
5. вона часто зустрічається в пророків (пор. Іс. 1:2; 63:8; Ізраїль як син, Бог як Отець, 63:16; 64:8; Єр. 3:4,19; 31:9)

Ісус розмовляв арамейською мовою, отже в багатьох місцях грецьке *Pater* (Отець) мабуть є перекладом арамейського *Авва* (пор. Дії 14:36). Це сімейне слово «Тато» відображає близькі стосунки Ісуса з Отцем; відкриваючи це слово нам, Своїм учням, Ісус також закликає нас до близьких стосунків з Отцем. В Старому Заповіті слово «Отець» рідко вживалося відносно ЯХВЕ (як і в рабиністичній літературі), але Ісус вживає це слово часто й повсякчас. Це – важливе одкровення про нові стосунки віруючих з Богом через Христа (пор. Мт. 6:9).

1:5 "Іван" Всі чотири Євангелії (пор. Мт. 3:1-12; Мр. 1:2-8; Лк. 3:15-17; Ів. 1:6-8,19-28) розповідають про служіння Івана Христителя. «Іван» – то коротка форма єврейського імені Йоханан (BDB 220), що означає «ЯХВЕ милостивий» або «дар ЯХВЕ». Його ім'я було важливим тому, що воно, як і всі біблійні імена, вказувало на Божий задум для життя людини. Іван був останнім старозавітним пророком. З часів Малахії, приблизно 430 р. до н.е., в Ізраїлі не було пророка. Саме з'явлення Івана Христителя спричинило велике духовне пожвавлення в ізраїльському народі.

▣ **"водою христин"** Хрещення було звичайним ритуалом посвячення Богу серед іудеїв I-II століть, але тільки для прозелитів. Коли хтось з язичників бажав стати повноцінною Божою дитиною, він або вона повинні були здійснити три ритуали:

1. обрізання, якщо чоловік
2. самохрещення шляхом занурення в воду в присутності трьох свідків
3. жертвоприношення в Храмі, якщо це можливо

В сектантських групах Палестини I століття, таких як ессени, хрещення очевидно було звичним і часто здійснюваним ритуалом. Однак цей ритуал обмивання мав місце і в офіційному іудаїзмі:

1. як символ духовного очищення (пор. Іс. 1:16)
2. як регулярний ритуал для священників (пор. Вих. 19:10; Лев. 15)
3. регулярний ритуал перед входженням до храму для поклоніння

▣ **"охрищені будете Духом Святим"** Це майбутній час пасивного стану дійсного способу. Пасивний стан може відноситися до Ісуса (див. Мт. 3:11; Лк. 3:16). Прийменник *ev* може означати «в», «з» або «ким, чим» (орудний відмінок, пор. Мт. 3:11). Ця фраза може вказувати на дві події: (1) коли людина стає християнином (пор. 1Кор. 12:13), або (2) в цьому контексті, отримання обіцяної духовної сили для ефективного служіння. Іван Христитель часто вживав цю фразу щодо служіння Ісуса (пор. Мт. 3:11; Мр. 1:8; Лк. 3:16-17; Ів. 1:33).

Це протиставлюється хрещенню Івана. Месія розпочне новий вік Духа. Він буде хрестити Духом (або «з Духом», або «в Дусі»). Представники різних конфесій не перестають сперечатися стосовно того, яка саме подія в житті християнина тут мається на увазі. Дехто вважає це хрещення одержанням сили після спасіння, так званим «другим благословінням». Власне я вважаю, що тут йдеться про навернення, коли людина стає християнином (пор. 1Кор. 12:13). Я не заперечую того, що після навернення віруюча людина знову сповнюється Духом та його силою, але вважаю, що є лише одне духовне хрещення в Христа, в якому всі віруючі ототожнюються зі смертю й воскресінням Ісуса (пор. Рим. 6:3-4; Еф. 4:5; Кол. 2:12). Ця початкова робота Духа описана в Ів. 16:8-11. Наскільки я розумію, Святий Дух здійснює такі діла:

1. виявляє гріх
2. об'являє істину про Христа
3. приводить до прийняття Євангелія
4. хрестить у Христа
5. докоряє віруючого за те, що він/вона продовжує грішити
6. преобразує віруючого в подобу Христа

▣ **"через кілька тих днів"** Мова йде про іудейське свято П'ятидесятниці, що святкувалося через сім тижнів після Пасхи. На цьому святі народ визнавав Бога господарем хлібного врожаю. П'ятидесятниця святкувалася через п'ятдесят днів після Пасхи (пор. Лев. 23:15-31; Вих. 34:22; Повт. Зак. 16:10).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 1:6-11

⁶А вони, зійшовшись, питали Його й говорили: Чи не часу цього відбудуєш Ти, Господи, царство Ізраїлеві? ⁷А Він їм відказав: То не ваша справа знати час та добу, що Отець поклав у владі Своїй. ⁸Та ви приймете силу, як Дух Святий злине на вас, і Моїми ви свідками будете в Єрусалимі, і в усій Юдеї та в Самарії, та аж до останнього краю землі. ⁹І, прорікши оце, як дивились вони, Він угору возноситься став, а хмара забрала Його сперед їхніх очей... ¹⁰А коли вони пильно дивились на небо, як Він віддалявся, то два мужі у білій одежі ось стали при них, ¹¹та й сказали: Галілейські мужі, чого стоїте й задивляєтесь на небо? Той Ісус, що вознісся на небо від вас, прийде так, як бачили ви, як ішов Він на небо!

1:6 "питали Його" Цей час імперфекта означає або повторювану дію в минулому часі, або початок дії. Ці учні мабуть питали Його про це багато разів.

▣ **"Господи"** Грецьке слово «Господь» (*kurios*) може вживатися в загальному сенсі або в спеціальному богословському сенсі. Воно може означати «пан», «господар», «володар», «чоловік» або «Боголюдина» (пор. Ів. 9:36, 38). Старозавітне (єврейське *adon*) вживання цього слова було обумовлене тим, що іудеї не хотіли вимовляти завітне ім'я Бога, ЯХВЕ, що походило від єврейського дієслова «бути» (пор. Вих. 3:14). Вони боялися порушити заповідь «Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно» (пор. Вих. 20:7; Повт. Зак. 5:11). Вони гадали, що якщо взагалі не будуть вимовляти імені Бога, то напевне не будуть вимовляти його надаремно. Отже, коли вони читали Писання, то замість імені Бога вимовляли єврейське слово *adon*, близьке за значенням до грецького *kurios* (Господь). Новозавітні автори вживали це слово для описання повної божественності Христа. Фраза «Ісус є Господь» була публічним сповіданням віри ранньої церкви та формулюванням сповідання при хрещенні (пор. Рим. 10:9-13; 1Кор. 12:3; Фил. 2:11).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІМЕНА БОГА» (SPECIAL TOPIC: THE NAMES FOR DEITY)

А. *Ель* (BDB 42, KB 48)

1. Початкове значення цього давнього загального терміна, що означає божество, є неясним, хоча багато вчених вважають, що воно походить з аккадського кореня «бути сильним» або «бути могутнім» (пор. Бут. 17:1; Чис. 23:19; Повт. Зак. 7:21; Пс. 50:1).
2. У ханаанському пантеоні є вишній бог *Ель* (тексти Рас-Шамра); цей бог називається «отцем богів» та «володарем небес».
3. В Біблії *Ель* часто вживається в складених іменах разом з іншими словами. Такі комбінації характеризують Бога.
  - а. *Ель-Ельйон* («Бог Всевишній», BDB 42 і 751 П), Бут. 14:18-22; Повт. Зак. 32:8; Іс. 14:14
  - б. *Ель-Рої* («Бог, що бачить» або «Бог, що являє Себе», BDB 42 і 909), Бут. 16:13
  - в. *Ель-Шаддай* («Бог Всемогутній», «Бог всякого милосердя» або «Бог гір», BDB 42 і 994), Бут. 17:1; 35:11; 43:14; 49:25; Вих. 6:3
  - г. *Ель-Олям* («Вічний Бог», BDB 42 і 761), Бут. 21:33. Цей термін з богословської точки зору пов'язаний з Божою обітницею Давиду, 2Сам. 7:13,16
  - д. *Ель-Беріт* («Бог завіту», BDB 42 і 136), Суд. 9:46
4. *Ель* представлений як
  - а. *ЯХВЕ* в Чис. 23:8; Пс. 16:1-2; 85:8; Іс. 42:5
  - б. *Елогім* у Бут. 46:3; Йов 5:8, «Я – Ель, Елогім твого батька»
  - в. *Шаддай* в Бут. 49:25; Чис. 24:4,16
  - г. «ревності» в Вих. 34:14; Повт. Зак. 4:24; 5:9; 6:15
  - д. «милість» в Повт. Зак. 4:31; Неем. 9:31
  - е. «великий і страшний» у Повт. Зак. 7:21; 10:17; Неем. 1:5; 9:32; Дан. 9:4
  - ж. «знання» в 1Сам. 2:3
  - з. «мое сильне пристановище» в 2Сам. 22:33
  - и. «мій мститель» в 2Сам. 22:48
  - к. «святий» в Іс. 5:16
  - л. «сильний» в Іс. 10:21
  - м. «мое спасіння» в Іс. 12:2
  - н. «великий і могутній» в Єр. 32:18
  - о. «відплата» в Єр. 51:56
5. Комбінація всіх головних старозавітних імен Бога знаходиться в Єг. 22:22 (*Ель*, *Елогім*, *ЯХВЕ*, і вони повторюються)

Б. *Ельйон* (BDB 751, KB 832)

1. Головне значення – «високий», «піднесений», «возвеличений» (пор. Бут. 40:17; 1Цар. 9:8; 2Цар. 18:17; Неем. 3:25; Єр. 20:2; 36:10; Пс. 18:13).
2. Воно вживається в паралельному сенсі з деякими іншими іменами/титулами Бога.
  - а. *Елогім* – Пс. 47:1-2; 73:11; 107:11
  - б. *ЯХВЕ* – Бут. 14:22; 2Сам. 22:14
  - в. *Ель-Шаддай* – Пс. 91:1,9
  - г. *Ель* – Чис. 24:16
  - д. *Елаг* – часто вживається в Дан. 2-6 і Ездри 4-7, пов'язане з *Іллаір* (арамейське «Вишній Бог») в Дан. 3:26; 4:2; 5:18,21
3. Воно часто вживалося неізраїльтянами.
  - а. Мелхиседеком, Бут. 14:18-22
  - б. Валаамом, Чис. 24:15
  - в. Мойсеєм, коли він говорив про народи в Повт. Зак. 32:8
  - г. У Євангелії від Луки, адресованому язичникам, також вживається грецький відповідник *Hypsistos* (пор. 1:32,35,76; 6:35; 8:28; Дії 7:48; 16:17)

В. *Елогім* (МНОЖИНА), *Елоаг* (ОДНИНА), вживаються головним чином в поезії (BDB 43, KB 52)

1. Цей термін не зустрічається за межами Старого Заповіту.

2. Це слово може означати Бога Ізраїлевого або богів народів (пор. Вих. 3:6; 20:3). Родина Авраама поклонялася багатьом богам (пор. Єг. 24:2).
3. Це слово може означати суддів Ізраїля (пор. Вих. 21:6; Пс. 82:6).
4. Термін *елогім* також вживався стосовно інших духовних істот (ангелів, демонів), як в Повт. Зак. 32:8 (LXX); Пс. 8:5; Йов. 1:6; 38:7.
5. У Біблії це – перше ім'я Бога (пор. Бут. 1:1). У першій частині книги Буття, до вірша 2:4, вживається виключно це ім'я; далі воно поєднується з ЯХВЕ. По суті (з богословської точки зору) воно означає Бога як творця і забезпечувача всього життя на нашій планеті (пор. Пс. 104).
Воно є синонімом слова *Ель* (пор. Повт. Зак. 32:15-19). Воно також може бути паралельним до ЯХВЕ в Пс. 14 (*Елогім*, в. 1,2,5; ЯХВЕ, в. 2,6; навіть *Адон*, в. 4).
6. Хоча це слово має форму МНОЖИНИ та вживається в значенні інших богів, воно часто означає Бога Ізраїлевого, і в таких випадках воно як правило вживається з ДІЄСЛОВОМ В ОДНИНІ (див. Спеціальну тему: «Єдинобожжя»).
7. Дивно, що головне ім'я єдиного Бога Ізраїля має форму МНОЖИНИ (зазначте також форму першої особи множини в Бут. 1:26; 3:22; 11:7)! Хоча причина цього точно не відома, є деякі теорії.
  - а. В єврейській мові форма МНОЖИНИ часто використовується для акценту. З цим тісно пов'язана більш пізня єврейська граматична форма, так звана МНОЖИНА ВЕЛИЧНОСТІ, в якій МНОЖИНА вживається для звеличення концепту.
  - б. Це слово може означати й ангельську раду, що зустрічається з Богом на небесах і виконує Його накази (пор. 1Цар. 22:19-23; Йов 1:6; Пс. 82:1; 89:5,7).
  - в. Можливо, воно відображає новозавітне одкровення про одного Бога в трьох особах. У Бут. 1:1 Бог творить, у Бут. 1:2 Дух носиться, а з Нового Заповіту ми дізнаємося, що Бог Отець творив всесвіт через Ісуса (пор. Ів. 1:3,10; Рим. 11:36; 1Кор. 8:6; Кол. 1:16; Євр. 1:2; 2:10).

Г. ЯХВЕ (BDB 217, KB 394)

1. В цьому імені Творець проявляється як Бог завіту, Бог Спаситель і Відкупитель! Люди порушують завіт, але Бог вірний Своему слову, Своїй обітниці, Своему завіту (пор. Пс. 103).
Це ім'я вперше зустрічається разом з іменем *Елогім* у Бут. 2:4. В Бут. 1-2 немає двох історій створіння, але є одна історія з двома різними акцентами:
  - а. Бог як Творець всесвіту (фізичного світу; Пс. 104)
  - б. Бог як Творець людства (Пс. 103)
 У Бут. 2:4-3:24 починається особливе одкровення про привілейоване положення та ціль людства, а також про проблему гріха та непокори, пов'язаних з цим унікальним положенням.
2. У Бут. 4:26 написано, що люди «зачали були призивати Ймення Господнє» (тобто ім'я ЯХВЕ). Однак Вих. 6:3 вказує на те, що ранній народ завіту (патріархи та їхні сім'ї) знав Бога тільки як *Ель Шаддая*. Ім'я ЯХВЕ пояснюється лише один раз, в Вих. 3:13-16, особ. в. 14. Хоча в творах Мойсея імена часто тлумачаться не за етимологією, а через поширену в народі гру слів (пор. Бут. 17:5; 27:36; 29:13-35). Існує декілька теорій щодо значення цього імені (наводимо їх за IDB, Том 2, стор. 409-411).
  - а. з арабського кореня, «проявляти палку любов»
  - б. з арабського кореня, «дути» (ЯХВЕ як Бог зливи)
  - в. з угаритського (ханаанського) кореня «говорити»
  - г. згідно з одним фінікійським написом, спонукальний дієприкметник зі значенням «Той, Хто забезпечує» або «Той, Хто встановлює»
  - д. з єврейської породи *Qal* – «Той, Хто є», «Присутній» (у МАЙБУТНЬОМУ ЧАСІ, «Той, Хто буде»)
  - е. з єврейської породи *Hiphil* – «Той, Хто забезпечує буття»
  - ж. з єврейського кореня «жити» (напр., Бут. 3:21), що означає «вічно живий, єдиносущий»

- з. з контексту Вих. 3:13-16 – гра слів, де ЧАС ІМПЕРФЕКТА вживається в ЧАСІ ПЕРФЕКТА: «Я й надалі буду тим, ким Я був колись» або «Я й надалі буду тим, ким Я був завжди» (пор. Дж. Вош Воттс, «Огляд синтаксису в Старому Заповіті» [J. Wash Watts, *A Survey of Syntax in the Old Testament*], стор. 67). Повне ім'я ЯХВЕ часто виражено в скороченій формі, хоча, можливо, це була початкова форма імені.
- (1) Я (напр. Алілу - я, BDB 219, пор. Вих. 15:2; 17:16; Пс. 89:8; 104:35)
  - (2) Ягу (наприкінці імен, напр. Ісая по-єврейськи «Йеша - ягу»)
  - (3) Йо (або Єго на початку імен, напр. Йоїл, Єгошуа)
3. В іудаїзмі пізнішого періоду це завітне ім'я (тетраграмматон) стало таким святим, що іудеї боялися вимовляти його, щоб не порушувати заповідь Вих. 20:7; Повт. Зак. 5:11; 6:13. Тому вони замінили це єврейське слово на «володар», «господар», «пан» – *адон* або *адонай* (мій пан). Читаючи старозавітні тексти, вони вимовляли ЯХВЕ як «Господь». Тому і в перекладах ім'я ЯХВЕ традиційно перекладалося як ГОСПОДЬ.
4. Подібно до імені *Ель*, ім'я ЯХВЕ часто вживалося разом з іншими словами, щоб підкреслити певні риси характеру Бога Ізраїлевого. Ось деякі з таких комбінацій.
- а. ЯХВЕ – *Йре* (ЯХВЕ забезпечить, BDB 217 та 906), Бут. 22:14
  - б. ЯХВЕ – *Рофеха* (ЯХВЕ – твій цілитель, BDB 217 та 950, дієприкметник породи *QAL*), Вих. 15:26
  - в. ЯХВЕ – *Ніссі* (ЯХВЕ – моє знамено, BDB 217 та 651), Вих. 17:15
  - г. ЯХВЕ – *Мекаддішкем* (ЯХВЕ – Той, Хто освячує вас, BDB 217 та 872, дієприкметник породи *PIEL*), Вих. 31:13
  - д. ЯХВЕ – *Шалом* (ЯХВЕ – мир, BDB 217 та 1022), Суд. 6:24
  - е. ЯХВЕ – *Цеваот* (ЯХВЕ сил/військ, BDB 217 та 878), 1Сам. 1:3,11; 4:4; 15:2; часто в Пророків
  - ж. ЯХВЕ – *Рої* (ЯХВЕ – мій пастир, BDB 217 та 944, дієприкметник породи *QAL*), Пс. 23:1
  - з. ЯХВЕ – *Цидкєну* (ЯХВЕ – наша праведність, BDB 217 та 841), Єр. 23:6
  - и. ЯХВЕ – *Шамма* (ЯХВЕ є там, BDB 217 та 1027), Єз. 48:35

▣ "Чи не часу цього відбудеш Ти, Господи, царство Ізраїлеві?" Вони все ще мали цілком іудейські націоналістичні погляди (пор. Пс. 14:7; Єр. 33:7; Ос. 6:11; Лк. 19:11; 24:21). Можливо, вони навіть питали Ісуса про їхні керівні посади.

Це богословське питання все ще є предметом багатьох суперечок. Я хочу тут подати частину мого коментаря на книгу Об'явлення (див. www.freebiblecommentary.org), де йдеться саме про цю тему.

«Старозавітні пророки звіщали відновлення юдейського царства в Палестині з центром в Єрусалимі, де всі народи землі зберуться разом, щоб прославляти Царя з роду Давида й служити Йому, але новозавітні Апостоли зовсім не ставлять цю тему в центр уваги. Хіба Старий Заповіт не є богонатхненням (пор. Мт. 5:17-19)? Чи автори Нового Заповіту пропустили важливі події кінцевих часів?

Є декілька важливих джерел інформації стосовно кінця світу:

1. Пророки Старого Заповіту
2. Апокаліптичні тексти Старого Заповіту (пор. Єз. 37-39; Дан. 7-12)
3. Неканонічні іудейські апокаліптичні тексти міжзавітного періоду (такі як Книга Еноха)
4. Сам Ісус (пор. Мт. 24; Мр. 13; Лк. 21)
5. твори Павла (пор. 1Кор. 15; 2Кор. 5; 1Сол. 4; 2Сол. 2)
6. твори Івана (книга Об'явлення).

Чи всі ці тексти ясно навчають про кінцеві часи (події, хронологію, дійових осіб)? Якщо ні, то чому? Хіба всі вони не богонатхненні (окрім іудейських текстів міжзавітного періоду)?

Дух відкривав старозавітним авторам істини в зрозумілих для них термінах та категоріях. Однак через поступове одкровення Дух розширив ці старозавітні есхатологічні концепти до всесвітнього рівня (пор. Еф. 2:11-3:13). Ось деякі доречні приклади:

1. Місто Єрусалим слугувало метафорою Божого народу (Сіон), але в Новому Заповіті воно сприймається як термін, що виражає всіх прийнятих Богом розкаяних віруючих (новий Єрусалим в Об'явленні 20-22). Богословське розширення буквального, фізичного міста в значенні Божого народу було передвіщено ще в Божій обітниці Бут. 3:15 одразу після гріхопадіння, коли ще не було ні юдеїв, ні юдейської столиці. Навіть покликання Авраама (пор. Бут. 12:3) стосувалося язичників.
2. У Старому Заповіті ворогами були оточуючі Ізраїля народи стародавнього Близького Сходу, але в Новому Заповіті поняття ворогів було розширене й охоплює всіх невірних людей, які противляться Богу і спонукаються сатаною. Битва перейшла з географічної, регіональної війни на рівень космічного протистояння.
3. Обіцянка землі (країни), така важлива в Старому Заповіті (Божі обітниці патріархам), тепер стала обіцянкою всього світу (всієї землі). Новий Єрусалим сходить на новостворену землю, а не лише на Близький Схід (пор. Об. 20-22).
4. Серед інших прикладів розширення старозавітних концептів можна згадати такі: (1) тепер насіння Авраама – то духовно обрізані особи (пор. Рим. 2:28-29); (2) тепер народ завіту включає в себе й язичників (пор. Ос. 1:9; 2:23; Рим. 9:24-26; також Лев. 26:12; Вих. 29:45; 2Кор. 6:16-18 та Вих. 19:5; Повт. Зак. 14:2; Тит. 2:14); (3) тепер храм – то помісна церква (пор. 1Кор. 3:16) або окрема віруюча людина (пор. 1Кор. 6:19); (4) навіть Ізраїль та фрази, що описують його, тепер означають весь Божий народ (пор. Гал. 6:16; 1Петр. 2:5, 9-10; Об. 1:6)

Пророцька модель здійснилася, розширилася й стала охоплювати більше, ніж спочатку. Ісус та апостольські автори представляють кінцеві часи не так, як пророки Старого Заповіту (пор. Мартін Вингаарден, «Майбутнє Царства в пророцтвах та їхньому здійсненні» [Martin Wyngaarden, *The Future of The Kingdom in Prophecy and Fulfillment*]). Сучасні тлумачі, що силкуються сприймати цю старозавітню модель буквально або нормативно, перекручують книгу Об'явлення, неначе то іудейська книга, і надають окремим неоднозначним висловам Ісуса та Павла явно неправильне значення, яке відповідає їхнім власним уявленням. Авторі Нового Заповіту не заперечують слів пророків Старого Заповіту, але розкривають їхній кінцевий універсальний сенс».

1:7

NASB	«То не ваша справа знати часи чи епохи, які Отець встановив Своєю владою»
NKJV	«То не ваша справа знати часи або пори»
NRSV	«То не ваша справа знати часи або періоди»
TEV	«часи та події»
NJB	«То не ваша справа знати часи або дати»

Слово «часи» (*chronos*) означає «ери» або «віки» (тобто «періоди часу»), а слово «епохи» (*kairos*) означає «час конкретних подій або періодів» (пор. Тит. 1:2-3). Лоув та Найда (Louw and Nida) в «Грецько-англійському лексиконі» (*Greek-English Lexicon*) зазначають, що ці слова є синонімами, які вказують на період часу (пор. 1Сол. 5:1). Очевидно, віруючі не повинні намагатися встановлювати якість конкретні дати; навіть Ісус казав, що Сам не знає часу Свого другого пришествя (пор. Мт. 24:36; Мр. 13:32). Віруючі можуть знати про той час взагалі, але не конкретно, і вони повинні завжди бути активними й готовими до цієї події (пор. Мт. 24:32-33). У Новому Заповіті в зв'язку з другим пришествям Христа акцент ставиться на двох моментах: бути **активним** та **готовим**. Все інше – то Божа справа!

1:8 "Та ви приймете силу" Зауважте, що прихід Святого Духа пов'язаний з силою та свідомством. У Діях йдеться про «свідчення» (тобто *martus*). Ця тема є панівною тут (пор. Дії 1:8,22; 2:32; 3:15; 5:32; 10:39,41; 13:31; 22:15,20; 26:16). Церкві дано доручення свідчити про Євангеліє Христа (пор. Лк. 24:44-49)! Апостоли були свідками життя та вчення Ісуса, і ось тепер вони свідчать про Його життя та вчення. Ефективне свідомство здійснюється лише силою Святого Духа.

Цікаво, що в «Біблійному коментарі Ієроніма» (*The Jerome Biblical Commentary*, стор. 169) відзначається тенденція Луки до вчення про «затримку парусії». Наводимо цитату.

«Дух замінює *парусію*. В цьому сила сполучника *alla*, «але», який поєднує дві частини відповіді Ісуса. Дух є першоосновою тривалого християнського життя в новій епосі священної історії – епосі церкви та місії. Ця реальність повинна зайняти центр уваги християнської

свідомості, що її раніше займала *парусія*. Божий Дух в Церкві є відповіддю Луки на проблему затримки *парусії* та продовження історії».

▣ "в Єрусалимі... Юдеї... Самарії, та аж до останнього краю землі" Так географічно побудована книга Дій:

1. Єрусалим, Дії 1-7
2. Юдея та Самарія, Дії 8-12
3. край землі (Рим), Дії 13-28.

Ця побудова може вказувати на авторський задум та літературну композицію книги. Християнство – то не просто якась іудейська секта, але всесвітній рух єдиного істинного Бога, Який виконує Свої обітницї, записані в Старому Заповіті, щоб відновити спілкування з непокірними людьми (пор. Бут. 12:3; Вих. 19:5; Іс. 2:2-4; 56:7; Лк. 19:46).

Фразу «край землі» вжито також в Діях 13:47, де вона є частиною цитати з Іс. 49:6, месіанського тексту, в якому Месія також називається «світлом для народів». Божим планом завжди було послати Спасителя (пор. Бут. 3:15) для народів (пор. Бут. 12:3; Вих. 19:5-6; Іс. 2:2-4).

Перші юдейські лідери були знавцями Септуагінти й багатьох пророцьких обітниць стосовно того, що ЯХВЕ відновить Єрусалим, підійме Єрусалим і приведе весь світ до Єрусалима, і вони очікували буквального здійснення цих обітниць. Вони залишилися в Єрусалимі (пор. Дії 8:1). Але Євангеліє революціонізувало та розширило старозавітні концепти. Господь дав віруючим наказ (пор. Мт. 28:18-20; Лк. 24:47; Дії 1:8) іти в світ, а не чекати, поки світ прийде до них. Новозавітний Єрусалим є метафорою неба (пор. Об. 21:2), а не містом в Палестині.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВІЧНИЙ ПЛАН ВІДКУПЛЕННЯ ЯХВЕ» (SPECIAL TOPIC: YHWH'S ETERNAL REDEMPTIVE PLAN)

Я повинен зізнатися читачеві в тому, що я дещо упереджений в цьому питанні. Моє систематичне богослов'я не є кальвінізмом або диспенсціоналізмом; натомість воно є євангельським богослов'ям Великого доручення (пор. Мт. 28:18-20; Лк. 24:46-47; Дії 1:8). Я вірю, що Бог мав вічний план для відкуплення всього людства (див. напр. Бут. 3:15; 12:3; Вих. 19:5-6; Єр. 31:31-34; Єз. 18; 36:22-39; Дії 2:23; 3:18; 4:28; 13:29; Рим. 3:9-18, 19-20, 21-31) – всіх, кого Він створив за Своїм образом та подобою (пор. Бут. 1:26-27). Завіти об'єднані в Христі (пор. Гал. 3:28-29; Кол. 3:11). Ісус є Божею таємницею, що була прихована, але тепер відкрилася (пор. Еф. 2:11-3:13)! Ключем до Писання є не Ізраїль, а новозавітне Євангеліє.

Це упередження впливає на всі мої тлумачення Писання. Я читаю всі тексти через цю призму! Звичайно, це – моє упередження (всі тлумачі мають свої упередження!), але воно оснований на текстах Писання.

В центрі уваги Бут. 1-2 стоїть опис того, як ЯХВЕ створив місце для спілкування з Його найвеличнішим створінням, людиною (пор. Бут. 1:26, 27; 3:8). Матеріальний світ є сценою для цього Божого задуму щодо взаємин Бога з людьми.

1. Святий Августин називав це порожнечою в кожній людині, яку може заповнити лише Сам Бог.
2. К.С. Льюїс називав нашу планету «приготованою планетою» (тобто Бог приготував її для людей).

У Старому Заповіті є багато посилань на цей Божий задум.

1. Бут. 3:15 є першою обітницею, що ЯХВЕ не залишить людство в жадливому стані гріха й непокори. Там не говориться про Ізраїль, адже Ізраїля чи народу завіту тоді ще не було, він з'явився в 12-й главі Буття.
2. У Бут. 12:1-3 розповідається про те, як ЯХВЕ вперше покликав Авраама та відкрився йому, і пізніше від нього утворився народ завіту, Ізраїль. Проте навіть в цьому покликанні Бог передбачав увесь світ. Зауважте на Бут. 12:3!
3. У Вих. 20 (Повт. Зак. 5) ЯХВЕ дав Свій закон Мойсею, щоб він вів Його особливий народ. Слід зазначити, що в Вих. 19:5-6 ЯХВЕ відкриває Мойсею унікальні стосунки, що їх матиме Ізраїль. Але також зазначимо й те, що вони, як і Авраам, були вибрані для того, щоб

благословити весь світ (пор. Вих. 19:5, «бо вся земля то Моя»). Ізраїль мав стати провідником для народів, щоб вони пізнали ЯХВЕ. На жаль, цього не сталося (пор. Єз. 36:22-28).

4. У 1Цар. 8 Соломон освячує храм, щоб усі могли прийти до ЯХВЕ (пор. 1Цар. 8:43,60).
5. У Псалтирі – 22:27-28; 66:4; 86:9 (Об. 15:4)
6. Далі ЯХВЕ через пророків розкривав Свої задуми відкупити все людство.
  - а. Ісаїя – 2:2-4; 12:4-5; 25:6-9; 42:6,10-12; 45:22; 49:5-6; 51:4-5; 56:6-8; 60:1-3; 66:18,23
  - б. Єремія – 3:17; 4:2; 16:19
  - в. Михей 4:1-3
  - г. Малахія 1:11

Цей акцент на відкупленні всього світу робиться через «новий завіт» (пор. Єр. 31:31-34; Єз. 36:22-38), в центрі якого стоїть милість ЯХВЕ, а не вчинки грішних людей. Тут ідеться про «нове серце», «новий розум» та «новий дух». Послух є суттєво важливим, але людина повинна слухатися від серця, а не просто виконувати якість зовнішні правила (пор. Рим. 3:21-31).

Новий Заповіт чітко стверджує план відкуплення всього людства з кількох сторін

1. Велике доручення – Мт. 28:18-20; Лк. 24:46-47; Дії 1:8
2. Вічний Божий план (передвизначений) – Лк. 22:22; Дії 2:23; 3:18; 4:28; 13:29
3. Бог хоче, щоб усі спаслися – Ів. 3:16; 4:42; Дії 10:34-35; 1Тим. 2:4-6; Тит. 2:11; 2Петр. 3:9; 1Пв. 2:2; 4:14
4. Христос об'єднує Старий Заповіт та Новий Заповіт – Гал. 3:28-29; Еф. 2:11-3:13; Кол. 3:11. Всі людські перешкоди й відмінності долаються в Христі. Ісус є «Божою таємницею», що була прихована, але тепер відкрилася (Еф. 2:11-3:13).

В фокусі Нового Заповіту стоїть Ісус, а не Ізраїль. Центральним є Євангеліє, а не національність чи географічний регіон. Ізраїль був першим одкровенням, Ісус же є останнім одкровенням (пор. Мт. 5:17-48).

Сподіваюся, ви знайдете час почитати Спеціальну тему: «Чому старозавітні обітниць завіту так відрізняються від новозавітних обітниць завіту?». Її можна знайти на сайті www.freebiblecommentary.org.

1:9 "Він угору возноситься став" Ця подія відома під назвою «вознесіння». Воскреслий Ісус повернувся до Своєї передвічної слави (пор. Лк. 24:50-51; Ів. 6:22; 20:17; Еф. 4:10; 1Тим. 3:16; Євр. 4:14; і 1Петр. 3:22). Суб'єктом пасивного стану тут виступає Отець. Див. Дії 1:2, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВОЗНЕСІННЯ».

Зауважте на різні дієслова, що вони вживаються стосовно вознесіння.

1. «вознісся», Дії 1:2 – аорист пасивного стану дійсного способу
2. «возноситься став», Дії 1:9 – аорист пасивного стану дійсного способу
3. «вознісся», Дії 1:11 (те саме дієслово, що і в Діях 1:2) – дієприкметник аориста пасивного стану
4. «зачав... на небо возноситься», Лк. 24:51 (варіант різночитання) – імперфект пасивного стану дійсного способу

Див. Дії 1:2, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВОЗНЕСІННЯ».

▣ **"хмара"** Хмари були важливим есхатологічним символом. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПРИШЕСТЯ НА ХМАРАХ» (SPECIAL TOPIC: COMING ON THE CLOUDS)

Пришестя на хмарах було значною есхатологічною ознакою. У Старому Заповіті воно вживалося в трьох різних значеннях.

1. фізична присутність Бога, хмара Слави – *шекіна* (пор. Вих. 13:21; 14:19,20,24; 16:10; 19:9; Чис. 11:25; Неем. 9:19)
2. покриття Його святості, щоб людина не побачила Бога й не вмерла (пор. Вих. 33:20; Іс. 6:5)
3. засіб руху Божества (пор. Пс. 18:9; 104:3; Іс. 19:1; Наум 1:3; Дії 1:9; 1Сол. 4:17)

У Дан. 7:13 хмари слугували засобом руху Боголюдини, Месії (див. Спеціальну тему: «Месія»). У Новому Заповіті є понад 30 посилань на це пророцтво з книги Даниїла. Той самий зв'язок Месії з хмарами небесними можна побачити в Мт. 24:30; 26:64; Мр. 13:26; 14:62; Лк. 21:27; Дії 1:9,11; 1Сол. 4:17; Об. 1:7.

1:10 "вони пильно дивились" Це – перифрастичний імперфект. Вони напружено дивилися, стараючися якомога довше бачити Ісуса. І коли Він зник з очей, вони все ще продовжували пильно дивитися.

Це слово є характерним для творів Луки (пор. Лк. 4:20; 22:56; Дії 1:10; 3:4,12; 6:15; 7:55; 10:4; 11:6; 13:9; 14:9; 23:1; окрім Євангелія від Луки та книги Дій воно зустрічається в Новому Заповіті лише двічі, в 2 Коринтян 3). Це слово означає «пильно дивитися», «вдивлятися» або «зупиняти очі на...».

▣ **"на небо"** В давнину люди вірили, що небо знаходиться вгорі, але сьогодні з нашим більш повним знанням всесвіту ми розуміємо, що «вгорі» тут є відносним. В Лк. 24:31 Ісус просто зник. Це може бути кращим прикладом для нашої культури. Небо не вгорі й не десь зовні, але мабуть воно знаходиться в іншому вимірі часу та простору. Небо є не напрямом, але особою!

▣ **"два мужі у білій одежі"** У Новому Заповіті ангели часто описуються як мужі в яскраво білій одежі (пор. Лк. 24:4; Ів. 20:12). Ангели явилися, коли Ісус народився, коли Його спокушав сатана, в Гефсиманії, біля могили, а також тут під час Його вознесіння.

1:11 "Галілейські мужі" У Діях Апостолів Лука кілька разів відзначає, що учні Ісуса були галілеянами (пор. Дії 2:7; 13:31). Усі дванадцять апостолів, за винятком Юди, були галілеянами. Мешканці Юдеї зневажливо ставилися до Галілеї, тому що в ній проживало багато язичників і галілеяни не дуже «кошерно» (тобто суворо) дотримувалися Усного передання (Талмуду).

Можна допустити, що Лука писав так для того, щоб відповісти на подальші питання щодо затримки другого пришествя Христа. Християнам слід зосередити увагу не на *парусії*, але на служінні, євангелізмі та місії!

▣ **"Ісус... прийде"** Деякі богослови намагаються розрізнити між «Ісусом» та «Христом». Ангели підтвердили, що саме той Ісус, Якого вони знають, прийде знов. Прославлений, вознесений Христос – то є той самий прославлений Ісус із Назарета. Він залишається Боголюдиною.

Ісус прийде знову так само, як Він пішов, на хмарах небесних (Див. Спеціальну Тему до Дій 1:9, пор. Мт. 10:23; 16:27; 24:3,27,37,39; 26:64; Мр. 8:38-39; 13:26; Лк. 21:27; Ів. 21:22; 1Кор. 15:23; 1Сол. 1:10, 4:16; 2Сол. 1:7, 10; 2:1,8; Як. 5:7-8; 2Петр. 1:16; 3:4,12; 1Ів. 2:28; Об. 1:7). Друге пришествя Ісуса є часто повторюваною важливою темою Нового Заповіту. Однією з причин, чому Євангеліє було так пізно викладено в письмовій формі, було те, що рання церква очікувала дуже швидко повернення Христа. Коли церква, на превелике диво, побачила, що повернення Христа затримується, Апостоли вмирають і з'являються ересі, все це врешті змусило церкву викласти життя та вчення Ісуса в письмовій формі.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 1:12-14

¹²Тоді вони повернулись до Єрусалиму з гори, що Оливною зветься, і що знаходиться поблизько Єрусалиму, на віддалі дороги суботнього дня. ¹³А прийшовши, увійшли вони в горницю, де й перебували: Петро та Іван, та Яків та Андрій, Пилип та Фома, Варфоломій та Матвій, Яків Алфеїв та Симон Зилот, та Юда Яковів. ¹⁴Вони всі однодушно були на невинній молитві, із жінками, і з Марією, матір'ю Ісусовою, та з братами Його.

1:12 "повернулись" У Лк. 24:52 додано «з великою радістю».

▣ **"з гори, що Оливною зветься"** Це неначе суперечить Лк. 24:50 (Віфанія); однак порівняйте Лк. 19:29 і 21:37 з Мр. 11:11-12 і 14:3. Гірський хребет під назвою Оливна гора простягався на 4 кілометри приблизно 100-120 метрів над Єрусалимом; він починався від Віфанії й простягався по той бік Кедронської долини, навпроти Храму. Про нього згадується в есхатологічному пророцтві Старого Заповіту (пор. Зах. 14:4). Там Ісус багато разів зустрічався зі Своїми учнями і, можливо, ночував там під відкритим небом.

▣ **"на віддаль дороги суботнього дня"** Рабини встановили відстань, що її іудей міг пройти в суботу (пор. Вих. 16:29; Чис. 35: 5). Ця відстань, приблизно 2000 ліктів (або кроків), була визначена рабинами як найдовша дорога, яку людина може прийти в суботній день, не порушуючи Закону Мойсея.

1:13 "в горницю" Можливо, саме там вони провели були Таємну вечерю (пор. Лк. 22:12; Мр. 14:14-15). За переданням, ця горниця знаходилася на верхньому (2-му або 3-му) поверсі дому Івана Марка (пор. Дії 12:12), який написав Євангеліє від Марка на основі спогадів Петра. Мабуть, це була велика зала, що могла вміщати 120 чоловік.

▣ **"вони"** Це один з чотирьох списків апостолів (пор. Мт. 10:2-4; Мр. 3:16-19; Лк. 6:14-16). Ці списки не є ідентичними. В них імена різняться й подаються в різній послідовності. Однак в усіх списках названі одні й ті самі особи в трьох групах по чотири. Перший завжди Петро, а останній – Юда. Можливо, цілком такого розподілу на три групи по чотири було надання цим чоловікам можливості час від часу повертатися додому, до сім'ї, щоб піклуватися про рідних. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІМЕНА АПОСТОЛІВ» (SPECIAL TOPIC: THE APOSTLES' NAMES)

	Мт. 10:2-4	Мр. 3:16-19	Лк. 6:14-16	Дії 1:12-18
Перша група	Симон (Петро) Андрій (брат Петра) Яків (син Зеведеїв) Іван (брат Якова)	Симон (Петро) Яків (син Зеведеїв) Іван (брат Якова) Андрій	Симон (Петро) Андрій (брат Петра) Яків Іван	Петро Іван Яків Андрій
Друга група	Пилип Варфоломій Хома Матвій (митник)	Пилип Варфоломій Матвій Хома	Пилип Варфоломій Матвій Хома	Пилип Фома Варфоломій Матвій
Третя група	Яків (син Алфеїв) Тадей Симон (Кананіт) Юда (Іскаріот)	Яків (син Алфеїв) Тадей Симон (Кананіт) Юда (Іскаріот)	Яків (син Алфеїв) Симон (Зилот) Юда (син Якова) Юда (Іскаріот)	Яків (син Алфеїв) Симон (Зилот) Юда (син Якова)

З приміток до Лк. 6:14:

▣ **"Симона, якого й Петром Він назвав"** Є три інші списки дванадцяти апостолів. Петро завжди перший; Юда Іскаріот завжди останній. Є три однакові групи з чотирьох осіб, лише імена в тих групах часто стоять в іншому порядку (пор. Мт. 10:2-4; Мр. 3:16-19; Дії 1:13).

▣ **"Андрія"** Грецьке ім'я «Андрій» означає «мужній». З Ів. 1:29-42 ми дізнаємося про те, що Андрій був учнем Івана Христителя і представив Ісусу свого брата, Петра.

▣ **"Якова"** Це єврейське ім'я (BDB 784) означає «той, хто витісняє», (пор. Бут. 25:26). У списку Дванадцяти Апостолів є два чоловіка з іменем Яків. Один з них – то брат Івана (пор. Мр. 3:17), який входив до числа найближчих учнів Ісуса (Петро, Яків та Іван). Це брат Івана.

▣ **"Іван"** Це був брат Якова, він входив до числа трьох найближчих учнів Ісуса. Він написав п'ять книг, що увійшли до Нового Заповіту, і він жив довше всіх інших апостолів.

▣ **"Пилип"** Це грецьке ім'я означає «любитель коней». Його покликання записане в Ів. 1:43-51.

▣ **"Варфоломія"** Ім'я Варфоломій означає «син Птолемея». Можливо, це Нафанаїл з Євангелії від Івана (пор. Ів. 1:45-49; 21:20).

▣ **"Матвія"** Єврейське ім'я «Матвій» (від *Matthitja*, пор. 1Хр. 9:31; 15:18,21; 16:5; 25:3,21; Неєм. 8:4) означає «дар ЯХВЕ». Йдеться про Левія (пор. Мр. 2:13-17).

▣ **"Хому"** Єврейське ім'я «Хома» або «Фома» означає «близнюк» або Дідіmus (пор. Ів. 11:16; 20:24; 21:2).

▣ **"Якова Алфієвого"** У списку Дванадцяти Апостолів є два чоловіка з іменем Яків. Один з них – то брат Івана (пор. Лк. 6:17), який входив до числа найближчих учнів Ісуса (Петро, Яків та Іван). Він відомий як «Яків молодший» (пор. Мр. 3:17).

▣ **"Симона, званого Зилотом"** У грецькому тексті Євангелія від Марка він названий «Кананітом» (також у Мт. 10:4). Євангеліє від Марка було написане до римлян, і цілком можливо, що Марк не хотів вживати політично окрашене слово «Зилот», адже так називали членів іудейського антиримського партизанського руху. Лука називає його Зилотом (пор. Дії 1:13). Термін «Кананіт» має декілька можливих версій походження.

1. з галілейської місцевості Кана
2. зі Старого Заповіту, де торговці називалися «Кананітами» або «хананеями»
3. з загальної назви мешканців Ханаану.

Якщо Лука має рацію, то «Зилот» походить з арамейського слова «ревнитель» (пор. Дії 1:17). Ісус обрав дванадцять учнів з різних груп, що суперничали одна з одною. Симон належав до групи націоналістів, прихильників ідеї насильницького повалення римської влади. За звичайних умов цей Симон і Левій (тобто митник Матвій) ні в якому разі не сиділи б в одній кімнаті.

▣ **"Юду Якового"** Його також звали «Лебей» (пор. Мт. 10:3) або «Юда» (пор. Ів. 14:22). Тадей і Лебей однаково означають «любима дитина».

▣ **"Юду Іскаріотського"** Є два Симони, два Якова і два Юди. Ім'я Іскаріот має дві можливі версії походження:

1. чоловік з Керіота (місто) в Юдеї (пор. Єг. 15:23, в такому разі він був єдиним апостолом з Юдеї)
2. ім'я його батька (пор. Ів. 6:71; 13:2,26)
3. «чоловік з кинжалом» або вбивця, в такому разі він, як і Симон, був Зилотом

▣ **"Петро"** Більшість іудеїв в Галілеї мали одне іудейське ім'я (напр. Симон або Сімеон [BDB 1035, пор. Бут. 29:33] від слова «чути») і одне грецьке ім'я (не вказується). Ісус дав йому прізвисько «скеля». По-грецьки це *petros*, а по-арамейськи – *кефас* (пор. Ів. 1:42; Мт. 16:16).

▣ **"Андрій"** Це грецьке ім'я означає «мужній». З Ів. 1:29-42 ми дізнаємося про те, що Андрій був учнем Івана Христителя і привів до Ісуса свого брата, Петра.

▣ **"Пилип"** Це грецьке ім'я означає «любитель коней». Його покликання детально описане в Ів. 1:43-51.

▣ **"Фома"** Єврейське ім'я «Фома» (інший варіант імені – «Хома») означає «близнюк» або Дідіmus (пор. Ів. 11:16; 20:24; 21:2).

▣ **"Варфоломій"** Це ім'я означає «син Птолемея». Можливо, то – Нафанаїл («Божий дар», BDB 681 і 41) з Євангелії від Івана (пор. Ів. 1:45-49; 21:20).

▣ **"Матвій"** Можливо, це ім'я пов'язане з єврейським *Маттенай*, що означає «дар ЯХВЕ» (BDB 683). Це – друге ім'я Левія (пор. Мр. 2:14; Лк. 5:27).

▣ **"Яків"** У списку Дванадцяти Апостолів є два чоловіки з цим єврейським ім'ям (BDB 784, пор. Бут. 25:26). Один з них – то брат Івана (пор. Мр. 3:17), який входив до числа найближчих учнів Ісуса (Петро, Яків та Іван). Він відомий як «Яків молодший».

▣ **"Симон Зилот"** У грецькому тексті Євангелія від Марка він названий «Кананітом» (також у Мт. 10:4). Євангеліє від Марка було написано до римлян і, цілком можливо, Марк не хотів вживати політично окрашене слово «Зилот», адже так називали членів іудейського антиримського партизанського руху. Лука називає його Зилотом (пор. Лк. 6:15; Дії 1:13). Слово «Кананіт» має декілька можливих версій походження.

1. з галілейської місцевості Кана
2. зі Старого Заповіту, де торговці називалися «кананітами» або «хананеями»
3. з загальної назви мешканців Ханаану.

Якщо Лука має рацію, то «Зилот» походить з арамейського слова «ревнитель» (пор. Лк. 6:15; Дії 1:17). Ісус обрав дванадцять учнів з різних груп, що суперничали одна з одною. Симон належав до групи націоналістів, прихильників ідеї насильницького повалення римської влади. За звичайних умов цей Симон і Левій (тобто митник Матвій) ні в якому разі не сиділи б в одній кімнаті.

▣ **"Юда Яковів"** Його також звали «Лебей» («чоловік серця», пор. Мт. 10:3) або «Тадей» (досл. «від грудей», пор. Мр. 3:18).

▣ **"Юда Іскаріотський"** Є два Симони, два Якова і два Юди. «Іскаріот» має дві можливі версії походження: (1) чоловік з Керіота, що в Юдеї (пор. Єг. 15:23); та (2) «чоловік з кинжалом» або вбивця, в такому разі він, як і Симон, був Зилотом.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІСКАРІОТ» (SPECIAL TOPIC: ISCARIOT)

Юда чув і бачив Господа Ісуса, близько спілкувався з Ним протягом декількох років, але напевне не мав з Ним особистих стосунків вірою (пор. Мт. 7:21-23). Петро пережив такі само сильні спокуси, як і Юда, але з зовсім іншим результатом (пор. Мт. 26:75). Про мотиви зради Юди багато сперечаються:

1. переважно матеріальні (пор. Ів. 12:6)
2. переважно політичні (пор. Вільям Классен, «Юда: зрадник чи друг Ісуса?» [William Klassen, *Judas Betrayer or Friend of Jesus?*])
3. духовні (пор. Лк. 22:3; Ів. 6:70; 13:2,27)

Є декілька гарних книг на тему впливу сатани або демонічної одержимості (див. Спеціальну тему: «Демони в Новому Заповіті»). Я подаю список цих книг нижче за ступінню довіри (починаючи з книг, яким я довіряю найбільше).

1. Мерілл Ф. Унгер, «Біблійна демонологія, Демони в світі сьогодні» (Merrill F. Unger, *Biblical Demonology, Demons in the World Today*)
2. Клінтон Е. Арнольд, «Три важливих питання про духовну війну» (Clinton E. Arnold, *Three Crucial Questions About Spiritual Warfare*)
3. Курт Кох, «Християнське консультування та окультизм, демонологія вчора й сьогодні» (Kurt Koch, *Christian Counseling and Occultism, Demonology Past and Present*)
4. К. Фред Дікасон, «Демонічна одержимість та християнин» (C. Fred Dickason, *Demon Possession and the Christian*)
5. Джон П. Ньюпорт, «Демони, демони, демони» (John P. Newport, *Demons, Demons, Demons*)
6. Джон Ворвік Монтгомері, «Початки та влади» (John Warwick Montgomery, *Principalities and Powers*)

Стережіться культурних міфів та забобонів. У Мт. 16:23 сатана вплинув на Петра, щоб той спокушав Ісуса так само – в питанні Його заступницької смерті. Сатана послідовний. Він всіма силами намагається зупинити роботу, яку Христос виконує заради нашого спасіння.

1. він спокушував Ісуса, Лк. 4
2. використовував Петра
3. використовував Юду та Синедріон

Ісус навіть назвав Юду дияволом в Ів. 6:70. В Біблії нічого не сказано на тему демоничної одержимості та впливу демонів по відношенню до віруючих. Але віруючі безумовно зазнають впливу своїх власних рішень та свого зла (див. Спеціальну тему: «Особове зло»)!

Етимологія слова «Іскаріот» децю неясна, є кілька можливих версій:

1. *Керіот* – місто в Юдеї (пор. Єг. 15:25)
2. *Катран* – місто в Галілеї (пор. Єг. 21:32)
3. *Кароїдес* – фінікова роца в Єрусалимі або Єрихоні
4. *скортеа* – фартух або шкіряна сумка (пор. Ів. 13:29)
5. *аскара* – задушення (єврейською) з Мт. 27:5
6. ніж убивці (грецькою), тобто він був Зилотом, як Симон (пор. Лк. 6:15)

1:14 "Вони всі однодушно" Це складене слово складається з слів «той самий» (*homo*) та «емоція розуму» (*thumos*). То була не стільки передумова, скільки атмосфера очікування. Таке відношення неодноразово згадується в Діях Апостолів (про віруючих, пор. Дії 1:14; 2:46; 4:24; 5:12; 15:25; та про інших в книзі Дій 7:57; 8:6; 12:20; 18:12; 19:29).

NASB «безперервно віддавалися»
NKJV «продовжували»
NRSV «постійно віддавалися»
TEV «часто збиралися»
NJB «постійно сходилися»

Це слово (*pros i kaptereō*) означає бути рішуче або наполегливо зайнятим чимось. Лука часто вживає це слово (пор. Дії 1:14; 2:42,46; 6:4; 8:13; 10:7). Воно є перифрастичним дієприкметником теперішнього часу активного стану.

▣ **"із жінками"** Була група жінок, що подорожували з Ісусом та апостолами, піклувалися про них та служили їм (пор. Мт. 27:55-56; Мр. 15:40-41; Лк. 8:2-3; 23:49; Ів. 19:25). Див. Спеціальну тему нижче.

**СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЖІНКИ, ЩО ПООРОЖУВАЛИ З ІСУСОМ ТА ЙОГО УЧНЯМИ»
(SPECIAL TOPIC: WOMEN WHO TRAVELED WITH JESUS AND HIS DISCIPLES)**

Мт. 27:55-56

Марія Магдалина
Марія, мати Якова та
Йосипа

Мр. 15:40-41

Марія Магдалина
Марія, мати Якова
молодшого, Йосії

Лк. 8:2-3; 23:49

Марія Магдалина
Іванна, дружина Худзи
(урядника Іродового)

Ів. 19:25

Марія, мати Ісуса
Сестра його матері

Мати синів Зеведеївих
(Якова та Івана)

Саломія

Сусанна та інші

Марія Клеопова

Марія Магдалина

Далі подаються замітки щодо цих жінок з мого коментаря до Мр. 15:40-41:

«Були ж і жінки, що дивились здалека». Декілька жінок обслуговували апостольську групу фінансово та фізично (тобто готували страви, прали одяг, тощо; пор. Мр. 15:41; Мт. 27:55; Лк. 8:3).

«Марія Магдалина». Магдала була невеликим містом на березу Галілейського моря, в п'яти кілометрах на півночі від Тиверіади. Марія йшла за Ісусом з Галілеї після того, як Він вигнав з неї декількох демонів (пор. Лк. 8:2). Її несправедливо називали блудницею, але в Новому Заповіті про це нічого не сказано.

«Марія, мати Якова Молодшого та Йосії». У Мт. 27:56 її названо «матір'ю Якова та Йосипа». У Мт. 28:1 її названо «іншою Марією». Питання в тому, хто був її чоловіком. Згідно з Ів. 19:25, можливо, вона була дружиною Клеопа, але її сина Якова було названо «сином Алфеївим» (пор. Мт. 10:3; Мр. 3:18; Лк. 6:15).

«Саломія». Вона була матір'ю Якова та Івана, що вони входили до числа трьох найближчих учнів Ісуса, і дружиною Зеведея (пор. Мт. 27:56; Мр. 15:40; 16:1-2).

Далі подаються замітки щодо цих жінок з мого коментаря до Ів. 19:25:

«Під хрестом же Ісуса стояли Його мати, і сестра Його матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина» Існує багато дискусій стосовно того, чи тут йдеться про чотирьох осіб, чи про трьох.

Скоріш за все, тут йдеться про чотирьох осіб, тому що навряд чи могли бути дві сестри з однаковим іменем – Марія. Ім'я Маріїної сестри Саломії також вжито в Мр. 15:40 and Мт. 27:56. Якщо це справді так, то значить Яків, Іван та Ісус були кузенами. За переданням II століття (Гересіппа), Клеопа був братом Йосипа. Марія Магдалина була жінкою, з якої Ісус вигнав сім демонів і якій Він перший явився після Свого воскресіння (пор. Ів. 20:1-2; 11-18; Мр. 16:1; Лк. 24:1-10).

▣ **"з братами Його"** Нам відомі імена кількох єдиноутробних братів Ісуса: Юда, Яків (див. Спеціальну тему до Дій 12:17) та Симон (пор. Мт. 13:55; Мр. 6:3 і Лк. 2:7). Раніше вони не вірили в Ісуса (пор. Ів. 7:5), але тепер входили до числа найближчих Його учнів. Цікавий короткий опис історичного розвитку доктрини «постійного дівочтва» Марії знаходиться в «Новому міжнародному коментарі до книги Дій» Ф.Ф. Брюса (F.F. Bruce, *New International Commentary, Acts*), стор. 44, прим. 47.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 1:15-26

¹⁵Тими ж днями Петро став посеред братів а народу було поіменно до ста двадцяти та й промовив: ¹⁶Мужі-браття! Налезало збутись Писанню тому, що устами Давидовими Дух Святий був прорік про Юду, який показав дорогу для тих, хто Ісуса схопив, ¹⁷бо він був зарахований з нами, і жереб служіння оцього прийняв. ¹⁸І він поле набув за заплату злочинства, а впавши сторчма, він тріснув надвоє, і все нутро його вилилось... ¹⁹І стало відоме це всім, хто замешкує в Єрусалимі, тому й поле те назване їхньою мовою Акелдама, що є: Поле крові. ²⁰Бо написано в книзі Псалмів:

НЕХАЙ ПУСТКОЮ СТАНЕ МЕШКАННЯ ЙОГО,

І НЕХАЙ ПОЖИЛЬЦЯ В НІМ НЕ БУДЕ, А ТАКОЖ:

А СЛУЖІННЯ ЙОГО ЗАБЕРЕ НЕХАЙ ІНШИЙ.

²¹Отже треба, щоб один із тих мужів, що сходились з нами повсякчас, як Господь Ісус входив і виходив між нами, ²²зачавши від хрищення Іванового аж до дня, коли Він вознісся від нас, щоб той разом із нами був свідком Його воскресення. ²³І поставили двох: Йосипа, що Варсавою зветься, і що Юстом був названий, та Маттія. ²⁴А молившись, казали: Ти, Господи, знавче всіх сердець, покажи з двох одного, котрого Ти вибрав, ²⁵щоб він зайняв місце тієї служби й апостольства, що Юда від нього відпав, щоб іти в своє місце. ²⁶І дали жеребки їм, і впав жеребок на Маттія, і він зарахований був до одинадцятьох апостолів.

1:15 "Тими ж днями" Ця фраза (*en tais hēmerais*) часто вживається на початку розділів книги Дій (пор. Дії 1:15; 2:18; 5:37; 6:1; 7:41; 9:37; 11:27; 13:41). Лука використовує джерела інших очевидців. Він також вживає фразу «щоденно» (*kath hēmeran*), говорячи про невизначений час в книзі Дій (пор. Дії 2:46,47; 3:2; 16:5; 17:11,31; 19:9). Після 15-ї глави Дій Лука описує події, що він сам сообисто брав участь в багатьох із них. Він і далі вживає слово «день», але вже не так часто, як в цих невизначених ідіоматичних виразах.

▣ **"Петро став"** Петро був промовцем від Апостолів (пор. Мт. 16). Саме він промовив першу проповідь церкви після пришествя Духа (пор. Дії 2) і другу проповідь в Діях 3. Ісус перш за все явився йому після воскресіння (пор. Ів. 21 та 1Кор. 15:5). Його єврейським ім'ям було «Симеон» (пор. Дії 15:14; 2Петр. 1:1),

що по-грецьки писалося «Симон». «Петро» є грецьким словом (*petros*), що означає «відокремлена скеля». По-арамейськи це «Кефас» або «корінна підстильна порода» (пор. Мт. 16:18).

▣ **"народу було поіменно до ста двадцяти"** Ця фраза стоїть в дужках у грецькому тексті UBS⁴ (але не в Діях 1:18-19). До цієї групи мабуть входили одинадцять апостолів, жінки, що супроводжували Ісуса, та інші учні, що приєдналися до них під час служіння Ісуса проповіддю та зілненнями.

1:16 "Писанню" В Новому Заповіті під «Писанням» завжди (окрім 2Петр. 3:15-16) мається на увазі Старий Заповіт (напр. Мт. 5:17-20; 2Тим. 3:15-17). В цьому тексті також сказано, що Давид писав Псалми під натхненням Святого Духа (пор. 2Петр. 1:21). Таким чином, підтверджується канонізація розділу «Писання» в єврейській Біблії.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «БОГОНАТХНЕННЯ» (SPECIAL TOPIC: INSPIRATION)

Ми вірою стверджуємо, що Бог активно діяв Своїм Духом, записуючи Свої дії, обітниці та волю для людства. Таким чином Бог відкрив людям таємниці про Самого Себе. Саме це ми називаємо «одкровенням». Процес запису одкровення для майбутніх поколінь називається «Богонатхненням».

Єдиним випадком вживання терміну «Богонатхнення» в Біблії є 2Тим. 3:16, де буквально сказано: «Бог вдихнув». Слід пам'ятати, що в Новому Заповіті «Писання» завжди означає Старий Заповіт (тобто в 2Тим. 3:15 йдеться про юдейське виховання Тимофія). Зазначимо, що ціль Писання є двоякою.

1. мудрість, що веде до спасіння, 2Тим. 3:15
2. виховання в праведності, 2Тим. 3:16

Зауважте, як в Ів. 5:39; 1Кор. 15:3-4; та 1Петр. 1:10-12 Старий Заповіт розглядається як Писання, що вказує на Христа. Сам Ісус стверджує це в Лк. 24:25-27! Авторів Старого Заповіту вів Божий Дух (пор. 2Петр. 1:20-21). Церква прийняла канон (див. Спеціальну тему: «Канон») Старого Заповіту. Вони вважали його цілком богонатхненим (пор. Мт. 5:17-19). Але водночас вони усвідомлювали й те, що остаточним одкровенням є Новий Заповіт, в якому містяться слова та дії Ісуса (пор. Мт. 5:21-48; Євр. 1:1-2). Ісус є повним і остаточним одкровенням ЯХВЕ (пор. Ів. 1:1-5,14; Кол. 1:15-16). Він є виконанням старозавітної обітниці щодо Месії (Мт. 26:31,56; 14:27,49; Лк. 20:17; Ів. 12:14-16; 13:18; 15:25; 17:12; 19:24-36; Дії 1:16; 3:18,21-26; 4:25-28).

Для того щоб людина змогла зрозуміти це, треба, щоб Дух відкрив її розум та серце (пор. Дії 8:34-35; 13:27). Біблійні автори під керівництвом Духа виражали істини Божого одкровення в Ісусі через людські слова, ідіоми та описи (пор. Ів. 14:26; 15:26-27; 1Кор. 2:10-11,13-16).

Про це коротко чудово написано в книзі Мілларда Дж. Еріксона «Християнське богослов'я» (Millard J. Erickson, *Christian Theology*), 2-е видання, стор. 224-245.

Також гарний розгляд літературного процесу, починаючи від суспільства, орієнтованого на «усну» комунікацію, і до письмових документів, знаходиться в книзі Джона Г. Волтона та Д. Brenta Сенді «Загублений світ Писання» (John H. Walton and D. Brent Sandy, *The Lost World of Scripture*, 2013).

▣ **"Належало"** Це слово *dei* означає необхідність. Воно стоїть в імперфекті активного стану дійсного способу та відноситься до першої цитати в Діях 1:20.

Цей термін є характерним для сприйняття Лукою життя Ісуса і ранньої церкви як продовження старозавітного Писання (пор. Лк. 18:31-34; 22:37; 24:44). Лука часто вживає цей термін (пор. Лк. 2:49; 4:43; 9:22; 11:42; 12:12; 13:14,16,33; 15:32; 17:25; 18:1; 19:5; 21:9; 22:7,37; 24:7,26,44; Дії 1:16,21; 3:21; 4:12; 5:29; 9:6,16; 14:27; 15:5; 16:30; 17:3; 19:21,36; 20:35; 23:11; 24:19; 25:10,24; 26:9; 27:21,24,26). Він означає «треба», «необхідно», «неминуче». З'явлення та поширення Євангелія не були випадковими – ці події були передвизначеним планом Божим та здійсненням Старого Заповіту (вживання Септуагінти).

▣ **"збутись"** Читаючи ці цитати зі Старого Заповіту (Дії 1:20), ми бачимо, що автор Псалмів не мав на увазі зраду Юди (див. Пс. 69:25; 109:8). Апостоли тлумачили Старий Заповіт через призму того, що вони пережили з Ісусом. Таке тлумачення називається «типологічним» (пор. Дії 1:20). Можливо, Сам Ісус подав приклад такого тлумачення в Своїй бесіді з двома учнями на дорозі до Еммауса (пор. Лк. 24:13-35, особ. Дії 1:25-27). Ранньохристиянські тлумачі вбачали паралелі між подіями Старого Заповіту та життям і

вченням Ісуса. Вони бачили в Ісусі пророцьке виконання всього Старого Заповіту. Сьогодні віруючим слід бути обережними з цим підходом! Богонатхненні автори Нового Заповіту були під особливим божественним натхненням і особисто знали Ісуса, Його життя та вчення. Ми підтверджуємо істинність і авторитет їхнього свідчення, але не можемо використовувати їхній метод.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ТИПОЛОГІЯ» (SPECIAL TOPIC: TYPOLOGY)

Алегорії Філона та ранньої церкви значно відрізнялися від алегорій Павла повним нехтуванням історичного фону і створенням доктрин, що не мали нічого спільного з задумом автора (паралель знаходимо в філософії Платона). Підхід Павла краще назвати «типологією». Визнаючи історичний фон книги Буття і єдність старого й нового завітів, Павло виходив із схожості між ними, адже вони мали єдиного автора – Бога. В конкретному контексті Гал. 3-4 Павло порівнював завіт Бога з Авраамом і завіт Бога з Мойсеєм та застосовував це порівняння до нового завіту Єр. 31:31-34 та до Нового Заповіту.

У Гал. 4:21-31 можна провести чотири аналогії.

1. дві матері символізують дві родини: одна з'явилася природним шляхом, а друга – надприродним, через обітницю
2. між цими двома матерями та їхніми синами були суперечки, як є суперечки й між вченням іудействующих та Євангелієм Павла
3. обидві групи стверджують, що вони нащадки Авраама, але одна з них знаходиться в неволі Закону Мойсеєвого, а друга є вільною в завершеній роботі Христа
4. дві гори були пов'язані з цими різними завітами – гора Синай з Мойсеєм, а гора Сіон з Авраамом. Гора Сіон або гора Морія – то місце, де Авраам приніс Ісака в жертву (пор. Бут. 22), що пізніше стало Єрусалимом. Авраам шукав небесного міста (Євр. 11:10; 12:22; 13:14, Новий Єрусалим, Іс. 40-66), а не земного Єрусалима.

Можливі причини використання Павлом цієї типології

1. лжевчителі використовували такий само підхід на свою користь, заявляючи, що вони є справжніми нащадками Авраама
2. лжевчителі могли використовувати алегорії з Писання Мойсея для проповіді свого іудейського богослов'я завіту, і тому Павло теж використав приклад отця іудейської віри, Авраама
3. Можливо, Павло використував цей підхід тому, що в 30-му вірші він процитував Бут. 21:9-10, де сказано «прожени» природного сина; в аналогії Павла це слово стосується іудействующих
4. Можливо, Павло використував цей підхід з причини відчуття «винятковості» іудейських лжевчителів, особливо в їхній зневазі до язичників; в типології Павла Бог приймає язичників, а тих, хто хвалиться своєю етнічною приналежністю, відкидає (пор. Мт. 8:11-12)
5. Можливо, Павло використував цю типологію тому, що акцентував на «синівстві» та «спадкоємності» в Гал. 3 і 4. Саме це було основою його аргументу: ми всиновлені й прийняті до Божої сім'ї вірою, тільки через Христа, а не через наше походження.

▣ **"про Юду"** Обрання іншого апостола замість Юди було необхідне не з причини його смерті, але через його відступництво. В Діях 1:20b вчинки Юди сприйнято як виконання пророцтва. Новий Заповіт не повідомляє про обрання іншого апостола замість Якова після смерті Якова (пор. Дії 12:2). В житті Юди є велика таємниця і трагедія. Він, можливо, єдиний серед апостолів не був галілеянином. Йому доручили скарбницю апостольської групи (пор. Ів. 12:6). Його було звинувачено в тому, що він крав їхні гроші весь час перебування з Ісусом. Сказано, що через нього збулися пророцтва і він став жертвою сатанинських спокус. Його мотиви ніколи не пояснюються, тільки сказано, що він розкався і, повернувши хабаря, наклав на себе руки.

Існує чимало спекуляцій стосовно самого Юди та його мотивів. Євангеліє від Івана розповідає про Юду в зловісних тонах (Ів. 6:71; 12:4; 13:2,26,39; 18:2,3,5). Сучасний мюзикл «Ісус Христос суперзірка» зображує його як вірного, однак розчарованого послідовника, що намагався схилити Ісуса до виконання ролі старозавітного іудейського месії – тобто скинути владу Риму, покарати нечестивих та зробити Єрусалим столицею світу. Однак Іван зображує його як чоловіка з корисливими мотивами та сатанинськими намірами.

Основна богословська проблема полягає в співвідношенні суверенності Бога та вільної волі людини. Чи маніпулював Юдою Бог або Ісус? Чи несе Юда відповідальність за свої дії, якщо його контролював сатана або якщо Бог все передбачив та спонукав його зрадити Ісуса? Біблія не розглядає безпосередньо ці питання. Так, Бог керує історією і знає майбутні події, але людство само несе відповідальність за свій вибір та свої дії. Бог – справедливий і не маніпулює людьми.

Вільям Классен написав книгу «Юда: зрадник чи друг Ісуса?» (William Klassen, *Judas Betrayer or Friend of Jesus?*, Fortress Press, 1996), в якій він намагається захистити Юду. Я не погоджуюся з цією книгою, але вона є дуже цікавою й спонукає до роздумів.

▣ **"який показав дорогу для тих, хто Ісуса схопив"** Далі наводиться цитата з мого коментаря до Євангелія від Матвія 26:47-50 (див. www.freebiblecommentary.org).

«Про мотиви Юди ведуться численні дискусії. Треба зізнатися, що це питання все ще залишається неясним. Поцілунок Ісуса в Мт. 26:49 був або (1) знаком для воїнів, щоб вони знали, кого треба арештувати (пор. Мт. 26:48), або, за сучасною теорією, (2) спробою Юди змусити Ісуса діяти рішуче (пор. Мт. 27:4). В інших текстах Євангелій сказано, що Юда був невірним з початку (пор. Ів. 12:6).

З Лк. 22:52 нам відомо, хто саме був в тому натовпі. Там були римські воїни, бо за законом тільки їм дозволялося носити мечі. Також там була храмова поліція, адже саме вони зазвичай носили кий. Представники Синедріону також були присутніми під час арешту Ісуса (пор. Мт. 26:47, 51)».

1:17 Юда був обраний Ісусом, чув Його слова, бачив Його чудеса, був посланий Ним на місію, був присутнім в горниці та брав участь в цих подіях, і все таки він зрадив Ісуса!

1:18

NASB, NKJV,

NRSV, NJB,

NIV

«впав сторчма і тріснув»

TEV

«де він впав до своєї смерті та тріснув»

Можливо, «впасти сторчма» – то був медичний термін, що означав «опухнути» (пор. Мултон та Міліган, «Словник грецького Нового Заповіту» [Moulton and Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament*], стор. 535-536); саме так перекладено цей термін в деяких англійських перекладах (напр. Phillips, Moffatt і Goodspeed). Для гарного розгляду різних версій смерті Юди (Мт. 27:5 та Дії 1:18) див. «Важкі вислови в Біблії» (*Hard Sayings of the Bible*), стор. 511-512.

▣ **"він поле набув"** Вірші 18-19 є додатковим поясненням автора, що подається в дужках у деяких англійських перекладах (пор. NASB, NKJV, NRSV, NJB, NIV). З Мт. 27:6-8 ми дізнаємося про те, що, купивши цю ділянку землі, священники виконали старозавітне пророцтво (пор. Мт. 27:9). Вони вважали гроші Юди нечистими і тому купили на них поле для поховання незатребуваних померлих осіб. У віршах 18-19 сказано, що саме на тому полі помер Іуда. Ця інформація про смерть Юди більш ніде не повторюється.

1:19 "їхньою мовою" В часи Ісуса багато юдеїв писали й розмовляли не єврейською мовою, але схожою семітською мовою – арамейською, що вони вивчили й засвоїли її з часів царювання персів. Єврейською вміли розмовляти й писати освічені люди. Ісус використовував єврейську мову, коли читав Писання в синагогах. У Палестині багато людей володіли двома мовами (грецьке койне та арамейська) або трьома (грецьке койне, арамейська та єврейська). Ісус більшість часу розмовляв арамейською мовою. Усі транслітеровані вирази й слова Ісуса є арамейськими.

NASB, NRSV **«Гакелдама, тобто Поле крові»**

NKJV

«Акел дама, тобто Поле крові»

TEV

«Акелдама, що означає Поле крові»

NJB

«Кривава ділянка... Гакел-дама»

Це – грецька транслітерація арамейського слова. Власні назви завжди важко перекладати з однієї мови на іншу. Незважаючи на грецькі різночитання в написаннях цієї назви, арамейською вона значить одне – «поле крові». Це може означати

1. поле, що було куплене за гроші, взяті за пролиття крові (пор. Мт. 27:7а)
2. поле, де пролилася кров (пор. Дії 1:18)
3. поле, де ховали вбивць або чужинців (пор. Мт. 27:7б)

1:20 Є дві цитати з Псалмів. Перша – то Пс. 69:25. В оригіналі там була множина. Тут вона виступає як прокляття, пов'язане з Юдою. Друга цитата – з Пс. 109:8 (Септуагінта). Вона є пророцьким прецедентом для заміни Юди, по яке йшлося в Діях 1:21-26.

Сучасні віруючі не мають права використовувати цей метод типологічної герменевтики, тому що ніхто з нас сьогодні не є богонатхненним. Ці автори мали керівництво Духа на рівні, що є недосягненим для пізніших віруючих. Всі ми просвітлені, але іноді не погоджуємося між собою (див. Дії 1:16, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА «БОГОНАТХНЕННЯ»).

NASB, NKJV,

NJB «посаду»

NRSV «посади наглядача»

TEV «місце служіння»

У Септуагінті цей термін *episkopē* має відтінок значення відповідальності або служіння посадової особи (пор. Чис. 4:16; Пс. 109:8). В римокатолицькій клерикальній системі це слово стало назвою духовного сану, але в грецькій мові воно означало просто керівника грецького міста-держави (пор. NIV), як і слово «старець» (*presbuteros*) в єврейській мові означало просто керівника (напр. Бут. 50:7; Вих. 3:16,18; Чис. 11:16,24,25,39; Повт. Зак. 21:2,3,4,6,19,20 та ін.). А після смерті Апостолів, хіба що за винятком Якова, слова «наглядач» та «старець» стали вживатися стосовно пастора (пор. Дії 20:17,28; Тит. 1:5,7; Фил. 1:1).

1:21 "треба" Це – слово *dei* (див. детальну примітку до Дій 1:16). Напевне, Петро розумів, що Дванадцять Апостолів символізували дванадцять племен або були якимось іншим символом, що його треба було зберегти.

1:21-22 Такими були вимоги для апостольства (див. Дії 14:4, Спеціальна тема: «Посилати [*apostellō*]»). Слід зауважити, що тут повідомляється про те, що окрім Дванадцяти Апостолів були й інші віруючі, які йшли за Ісусом впродовж Його земного служіння. Пізніше деякі люди відкидали апостольство Павла, посилаючись на саме ці критерії.

В цих двох віршах ціллю Луки очевидно було показати пріоритет апостольського свідчення, а не обрання Маттія, про якого далі взагалі нічого не написано.

Церква і Нового Заповіту будуються на житті та вченні Ісуса, але посередниками виступають очевидці, авторитетні свідки, окремі богословські свідчення, Новий Заповіт. Це богословська проблема, а не символізм «дванадцяти»!

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЧИСЛО ДВАНADЦЯТЬ» (SPECIAL TOPIC: THE NUMBER TWELVE)

Число дванадцять завжди було символічним (див. Спеціальну тему: «Символічні числа в Писанні») числом об'єднання людей

А. за межами Біблії

1. дванадцять знаків Зодіака
2. дванадцять місяців року

Б. у Старому Заповіті (BDB 1040 та 797)

1. дванадцять синів Якова (іудейські племена)
2. це число відображено в

а. дванадцяти стовпах жертвника в Вих. 24:4

- б. дванадцяти коштовних камнях на нагруднику первосвященика (як символ дванадцяти племен) в Вих. 28:21
- в. дванадцяти калачах в святому місці скинії в Лев. 24:5
- г. дванадцяти розвідниках, що були послані до Ханаану в Чис. 13 (по одному з кожного племені)
- д. дванадцяти палицях (племінних знаменах) під час повстання Корея в Чис. 17:2
- е. дванадцяти камнях Ісуса Навина в Єг. 4:3,9,20
- ж. дванадцяти адміністративних округів в царстві Соломона в 1Цар. 4:7
- з. дванадцяти камнях жертовника, що його Ілля збудував для ЯХВЕ в 1Цар. 18:31

В. у Новому Заповіті

- 1. дванадцять апостолів
- 2. дванадцять кошів хліба (по одному на кожного апостола) в Мт. 14:20
- 3. дванадцять престолів, на яких сидітимуть Ісусові учні (це пов'язано з 12 племенами Ізраїля) в Мт. 19:28
- 4. дванадцять легіонів ангелів, що могли прийти на поміч Ісусу в Мт. 26:53
- 5. символізм книги Об'явлення
  - а. 24 старці на 24 престолах в 4:4
  - б. 144 тисячі (12x12000) у 7:4; 14:1,3
  - в. дванадцять зірок на вінку жінки в 12:1
  - г. дванадцять брам, дванадцять ангелів та імена дванадцяти племен у 21:12
  - д. дванадцять підвалин нового Єрусалима, і на них імена дванадцяти Апостолів у 21:14
  - е. дванадцять тисяч стадій у 21:16 (розміри нового міста, Нового Єрусалима)
  - ж. мур довжиною в 144 лікті у 21:17
  - з. дванадцять брам-перлин у 21:21
  - и. дерева в новому Єрусалимі, що приносять дванадцять видів плода (по одному щомісяця) у 22:2

1:23 "І поставили двох" Ця фраза має різні варіанти в грецьких рукописах, що вказує на богословську проблему в цій фразі:

- 1. *estēsan* («поставили») у манускриптах $\aleph$, A, B, C, D¹, E
- 2. *estesen* («поставав») у манускрипті D* (V століття), Лекціонарії 156 (X століття), двох давньолатинських рукописах (V і XIII століття) та в Августина (354-430 рр. н.е.)

Перший варіант вказує на те, що вся група учнів проголосувала за можливу заміну Юди (конгрегаціональна форма управління, пор. Дії 15:22), але другий варіант свідчить про верховенство Петра (пор. Дії 15:7-11,14). Дослідження грецьких рукописів підтверджує, що перший варіант є точним (UBS⁴ дає цьому варіанту рейтинг «А»).

▣ **"Йосипа... Маттія"** В Новому Заповіті нічого не повідомляється про цих осіб. Слід пам'ятати, що Євангелія та Дії не є західними історичними книгами; натомість, вони – богословські тексти, що знайомлять читача з Ісусом та розповідають про те, як вчення Ісуса впливало на весь світ.

1:24

NASB	«хто знає серця всіх людей»
NKJV	«хто знає серця всіх»
NRSV	«Ти знаєш серце кожного»
TEV	«Ти знаєш думки кожного»
NJB	«Ти можеш читати серце кожного»

Це складене слово, «серця» і «знати» (пор. Дії 15:8). Воно відображає істини Старого Заповіту (пор. 1Сам. 2:7; 16:7; 1Цар. 8:39; 1Хр. 28:9; 2Хр. 6:30; Пс. 7:9; 44:21; Пр. 15:11; 21:2; Єр. 11:20; 17:9-10; 20:12; Лк. 16:15; Дії 1:24; 15:8; Рим. 8:27). Бог знає нас повністю і все одно любить нас (пор. Рим. 8:27).

Учні стверджують, що ЯХВЕ знає їхні мотиви, а також мотиви і життя двох учнів, що претендують на обрання в число Дванадцяти Апостолів. Вони хочуть, щоб в цьому виборі була Божя воля (аорист медіального стану). Ісус Сам обрав Дванадцятьох, але тепер Він пішов до Отця.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СЕРЦЕ» (SPECIAL TOPIC: THE HEART)

Грецьке слово *kardia* вживається в Септуагінті та в Новому Заповіті в тому самому значенні, що й єврейське *lev* (BDB 523, KB 513). Воно вживається різними способами (пор. Бауер, Арндт, Гінгріх та Данкер, «Грецько-англійський лексикон» (Bauer, Arndt, Gingrich and Danker, *A Greek-English Lexicon*), 2-е видання, стор. 403-404).

1. центр фізичного життя, метафорично: вся людина (пор. Дії 14:17; 2Кор. 3:2-3; Як. 5:5)
2. центр духовного життя (тобто мораль)
  - а. Бог знає серце (пор. Лк. 16:15; Рим. 8:27; 1Кор. 14:25; 1Сол. 2:4; Об. 2:23)
  - б. вживається щодо духовного життя людей (пор. Мт. 15:18-19; 18:35; Рим. 6:17; 1Тим. 1:5; 2Тим. 2:22; 1Петр. 1:22)
3. центр розумового життя (інтелект, пор. Мт. 13:15; 24:48; Дії 7:23; 16:14; 28:27; Рим. 1:21; 10:6; 16:18; 2Кор. 4:6; Еф. 1:18; 4:18; Як. 1:26; 2Петр. 1:19; Об. 18:7; серце виступає синонімом розуму в 2Кор. 3:14-15 та Фил. 4:7)
4. центр хотіння (воля, пор. Дії 5:4; 11:23; 1Кор. 4:5; 7:37; 2Кор. 9:7)
5. центр емоцій (пор. Мт. 5:28; Дії 2:26,37; 7:54; 21:13; Рим. 1:24; 2Кор. 2:4; 7:3; Еф. 6:22; Фил. 1:7)
6. унікальне місце роботи Духа (пор. Рим. 5:5; 2Кор. 1:22; Гал. 4:6 [тобто Христос є в наших серцях, Еф. 3:17])
7. Серце як метафора вживається в сенсі всієї людини (пор. Мт. 22:37, цитата з Повт. Зак. 6:5). Думки, наміри та дії серця повністю виявляють тип людини. У Старому Заповіті є деякі дивовижні випадки вживання цього слова.
  - а. Бут. 6:6; 8:21, «Бог засмутився у серці Своїм», див. тж. Ос. 11:8-9
  - б. Повт. Зак. 4:29; 6:5; 10:12, «всім серцем твоїм і всією душею»
  - в. Повт. Зак. 10:16; Єр. 9:26, «необрізане серце» та Рим. 2:29
  - г. Єз. 18:31-32, «серце нове»
  - д. Єз. 36:26, «серце нове» та «серце кам'яне» (пор. Єз. 11:19; Зах. 7:12)

1:25 "в своє місце" Це евфемізм до слова «засудження». Сатана використав Юду в своїх цілях (пор. Лк. 22:3; Ів. 13:2; 27), але Юда сам несе відповідальність за свої рішення та дії (пор. Гал. 6:7).

1:26 "дали жеребки їм" Це пов'язано зі старозавітним звичаєм використання урима і тумміма в Лев. 16:8 або з іншою практикою використання подібних методів (пор. Пр. 16:33; 18:18). Римські солдати також кидали жереб, коли ділили одяг Ісуса (пор. Лк. 23:34). Проте тут цей метод пізнання Божої волі згадується в Новому Заповіті. Хто шукає докази в тексті, той може прийняти цей метод за норму для прийняття духовних рішень, і це призведе до негативних наслідків (напр., відкривати Біблію «всліпу» і ставити палець на вірш, щоби дізнатися про Божу волю). Віруючі повинні жити вірою, а не якимись механічними засобами встановлення Божої волі (напр. вовняне руно, пор. Суд. 6:17,36-40).

▣ **"на Маттія"** Євсевій каже, що Маттій брав участь в місії сорокати учнів (пор. Лк. 10). За пізнішим переданням, він помер мученицькою смертю в Ефіопії.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Ісус сорок днів залишався зі Своїми учнями?
2. Що таке «хрещення Духом»?
3. Чому 7-й вірш є дуже важливим?
4. Чому важливе вознесіння?
5. Чому Петро вважав потрібним замінити Юду іншим апостолом?
6. Як Павло міг бути апостолом, коли він не відповідав вимогам? (1:21-22)

ДІЇ 2

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Пришествя Святого Духа 2:1-4	Пришествя Святого Духа 2:1-4 Народ відкликається 2:5-13	День П'ятидесятниці 2:1-4 2:5-13	Пришествя Святого Духа 2:1-4 2:5-13	П'ятидесятниця 2:1-4 2:5-13
Промова Петра в П'ятидесятницю 2:14-21 2:22-28 2:29-36	Проповідь Петра 2:14-39 Жива церква росте 2:40-47	Проповідь Петра 2:14-21 2:22-28 2:29-36 Заклик до покаяння 2:37-42	Проповідь Петра 2:14-21 2:22-28 2:29-35 2:36 2:37 2:38-39 2:40-42	Звернення Петра до народу 2:14-21 2:22-28 2:29-35 2:36 Перші навернення 2:37-41 Ранні християнські навернення 2:42 2:43 2:44-45 2:46-47
Життя серед віруючих 2:43-47		2:43-47	Життя серед віруючих 2:43-47	

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятиох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- А. Це перша проповідь нового віку. Зауважте на старозавітні цитати й посилання в 2-й главі книги Дій. Павло проповідує іудеям з усього Присередземномор'я. Вибрані ним цитати з Писання відображають вчення Ісуса в бесіді з двома учнями на дорозі до Еммауса (пор. Лк. 24:21-32) і в Його явленнях учням після воскресіння (пор. Лк. 24:45).
1. Дії 2:16-21 – Йоїл 2:28-32
  2. Дії 2:25-28 – Пс. 16:8-11
  3. Дії 2:30 – посилання на 2Сам. 7:11-16 та Пс. 89:34 або 132:11
  4. Дії 2:34-35 – Пс. 110:1

- Б. Це здійснення есхатологічного пророцтва Йоїла є фізичним проявом закінчення Божого суду, коли Бог забрав Свого Духа в Ізраїля після Малахії (або автора книг Хронік)! Дух повернувся в силі та цілі Великого доручення!
- В. Вавилонське змішання мов (пор. Бут. 11) тепер відмінене (принаймні символічно). Новий вік розпочався.
- Г. Тут «мови» відрізняються від мов в Коринті. Немає потреби в тлумачі. Звіщається Євангеліє. Мови в книзі Дій призначені для того, щоб віруючі юдеї зрозуміли, що Бог прийняв у Своє Царство людей з інших народів та країв (тобто самарян, римлян, тощо). Коринтські мови більш схожі на прорікання Дельфійського оракула. Вони адресовані Богу, а не людям (пор. 1Кор. 14:2) Вони будують того, хто говорить (пор. 1Кор. 14:4) Будь ласка, не сприймайте ці мої зауваження як негативне ставлення до коринтських мов (пор. 1Кор. 14:5,18). Я вірю, що цей дар все ще існує, але не дається кожному віруючому, тому що запитання в 1Кор. 12:28-29 вимагають відповідь «ні»! Див. детальну примітку щодо цієї теми в 1Кор. 12 та 14 на сайті www.freebiblecommentary.org.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 2:1-4

¹Коли ж почався день П'ятдесятниці, всі вони однодушно знаходилися вкупі. ²І нагло зчинився шум із неба, ніби буря раптова зірвалася, і переповнила весь той дім, де сиділи вони. ³І з'явилися їм язика поділені, немов би огненні, та й на кожному з них по одному осів. ⁴Усі ж вони сповнились Духом Святим, і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав.

2:1 "П'ятдесятниця" Це щорічне юдейське свято також називалося «святом тижнів» (пор. Вих. 34:22; Повт. Зак. 16:10). Воно святкувалося через п'ятдесят днів (сім тижнів) після Пасхи (рахуючи від другого дня свята Опрісноків). У часи Ісуса це свято мало три цілі:

1. спогад надання Закону Мойсеївого (пор. «Ювілеї» 1:1)
2. подяка Богу за врожай
3. принесення перших плодів (в знак того, що ЯХВЕ є господарем всього врожаю) хлібного врожаю. Старозавітним фоном є Вих. 23:16-17; 34:22; Лев. 23:15-21; Чис. 28:26-31 та Повт. Зак. 16:9-12.

NASB, NRSV «настав був»

NKJV «повністю настав був»

TEV «настав»

NJB «прийшов»

Буквально «сповнився». Це – інфінітив теперішнього часу пасивного стану. Він виражає Боже призначення і здійснення Божої цілі. Він вживався тільки в творах Луки (пор. Лк. 8:23; 9:51; і тут; схожу метафору вжито в Лк. 2:6). Календар історії людства визначає Сам ЯХВЕ.

М.Р. Вінсент у «Вивченні слів» (M. R. Vincent, *Word Studies*), Том 1, стор. 224, нагадує нам, що іудеї вважали цей день посудиною, яку треба наповнити. Час П'ятидесятниці вже цілком настав! Це також був час урочистого введення Богом віку Духа, час початку церкви.

▣ **"всі вони однодушно знаходилися вкупі"** Ця фраза вказує на те, що вони знаходилися разом і були однодушні (пор. Дії 1:14). Точно не відомо, де саме це сталося. Можливо, це було в «горниці» (пор. Дії 1:13; «дім», Дії 2:2), але в цих подіях якимось чином задіяний і храм (пор. Лк. 24:53; величина групи в Діях 2:47).

2:2 "зчинився шум із неба, ніби буря раптова зірвалася" В усьому цьому розділі акцент ставиться на шумі, а не на вітрі чи вогні. Це схоже на Бут. 3:8. У Старому Заповіті слово *ruah* (BDB 924) може означати подих, вітер та Духа (пор. Єз. 37:9-14); в Новому Заповіті *pneuma* означає вітер і Святого Духа (пор. Ів. 3:5-8). У цьому вірші вжито слово «буря» (*rhoē*). Це слово вживається тільки тут і в Діях 17:25. Слово *pneuma* вжито в значенні «Дух» у Діях 2:4.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДУХ (PNEUMA) У НОВОМУ ЗАПОВІТІ» (SPECIAL TOPIC: SPIRIT (PNEUMA) IN THE NT)

Грецьке слово «дух» вживається в Новому Заповіті по-різному. Нижче наводимо деякі показові приклади.

- А. про триєдиного Бога (див. Спеціальну тему: «Трійця»).
1. про Отця (пор. Ів. 4:24)
  2. про Сина (пор. Рим. 8:9-10; 2Кор. 3:17; Гал. 4:6; 1Петр. 1:11)
  3. про Святого Духа (пор. Мр. 1:11; Мт. 3:16; 10:20; Ів. 3:5,6,8; 7:39; 14:17; Дії 2:4; 5:9; 8:29,35; Рим. 1:4; 8:11,16; 1Кор. 2:4,10,11,13,14; 12:7)
- Б. про силу людського життя
1. про Ісуса (пор. Мр. 8:12; Ів. 11:33,38; 13:21)
  2. про людство (пор. Мт. 22:43; Дії 7:59; 17:16; 20:22; Рим. 1:9; 8:16; 1Кор. 2:11; 5:3-5; 7:34; 15:45; 16:18; 2Кор. 2:13; 7:13; Фил. 4:23; Кол. 2:5)
  3. те, що Дух чинить в душах людей та через них
    - а. «не дух неволі», але «Дух синівства» - Рим. 8:15
    - б. дух лагідності – 1Кор. 4:21
    - в. дух віри – 2Кор. 4:13
    - г. дух премудрості та відкриття в пізнанні Його – Еф. 1:17
    - д. не дух страху, але сили, любові й здорового розуму – 2Тим. 1:7
    - е. дух обмани та Дух правди – 1Ів. 4:6
- В. про духовний світ
1. духовні істоти
    - а. добрі (ангели, пор. Дії 23:8-9; Євр. 1:14)
    - б. злі (демони, пор. Мт. 8:16; 10:1; 12:43,45; Дії 5:16; 8:7; 16:16; 19:12-21; Еф. 6:12)
    - в. привиди (пор. Лк. 24:37)
  2. духовна проникливість (пор. Мт. 5:3; 26:41; Ів. 3:6; 4:23; Дії 18:25; 19:21; Рим. 2:29; 7:6; 8:4,10; 12:11; 1Кор. 14:37)
  3. духовні речі (пор. Ів. 6:63; Рим. 2:29; 8:2,5,9,15; 15:27; 1Кор. 9:11; 14:12)
  4. духовні дари (пор. 1Кор. 12:1; 14:1)
  5. натхнення Духа (пор. Мт. 22:43; Лк. 2:27; Еф. 1:17)
  6. духовне тіло (пор. 1Кор. 15:44-45)
- Г. характеризує
1. відношення світу (пор. Рим. 8:15; 11:8; 1Кор. 2:12)
  2. процес мислення людини (пор. Дії 6:10; Рим. 8:6; 1Кор. 4:2)
- Д. про фізичний світ
1. вітер (пор. Мт. 7:25,27; Ів. 3:8; Дії 2:2)
  2. подих (пор. Дії 17:25; 2Сол. 2:8)

Очевидно, що цей термін треба тлумачити в його безпосередньому контексті. Є різні відтінки значення, що можуть вказувати на (1) фізичний світ; (2) невидимий світ; (3) також осіб у цьому фізичному світі та духовному світі.

Святий Дух є тією особою триєдиного Бога, яка найбільш активно діє на нинішньому етапі історії. Новий вік Духа настав. Все добре, святе, праведне та істинне пов'язане з Ним. Його присутність, дари і служіння є суттєво важливими для проповіді Євангелія та успіху Царства Божого (пор. Ів. 14 і 16). Він привертає увагу не до Себе, а до Христа (пор. Ів. 16:13-14). Він докоряє, переконує, спонукає, хрестить і доводить до зрілості всіх віруючих (пор. Ів. 16:8-11).

2:3 "язики поділені, немов би огненні" В цьому тексті, здається, описано подію з шумом та світлом. Цей світлоносний вогонь спочатку був єдиним, а потім поділився на окремі проявлення і осів на кожному віруючому. Кожний, хто знаходився в горниці, – апостоли, члени сім'ї Ісуса та учні – мав видиме підтвердження своєї належності до церкви. Церква була єдиною!

Свято П'ятидесятниці виникло в іудаїзмі в пам'ять про те, як Бог дав Мойсею Закон на горі Сінай (невідомо, коли саме з'явилася ця традиція, але точно не пізніше II століття н.е., а скоріш іще раніше).

Отже, шумна буря та вогонь могли бути нагадуванням величного й страшного сходження ЯХВЕ на гору Хорив (пор. Вих. 19:16).

У Старому Заповіті вогонь символізує (1) присутність Бога; (2) суд (пор. Іс. 66:15-18); або (3) очищення (пор. Вих. 3:2; Повт. Зак. 5:4 та Мт. 3:11). Лука використовує аналогію, намагаючись виразити унікальний випадок фізичного явлення Духа. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВОГОНЬ» (SPECIAL TOPIC: FIRE)

Вогонь має в Писанні як позитивні, так і негативні конотації.

А. Позитивні

1. гріє (пор. Іс. 44:15; Ів. 18:18)
2. світить (пор. Іс. 50:11; Мт. 25:1-13)
3. на вогні готують страви (пор. Вих. 12:8; Іс. 44:15-16; Ів. 21:9)
4. очищує (пор. Чис. 31:22-23; Пр. 17:3; Іс. 1:25; 6:6-8; Єр. 6:29; Мал. 3:2-3)
5. Божа святість (пор. Бут. 15:17; Вих. 3:2; 19:18; Єз. 1:27; Євр. 12:29)
6. Боже керівництво (пор. Вих. 13:21; Чис. 14:14; 1Цар. 18:24)
7. Божа сила (пор. Дії 2:3)
8. Божий захист (пор. Зах. 2:5)

Б. Негативні

1. палить (пор. Єг. 6:24; 8:8; 11:11; Мт. 22:7)
2. руйнує (пор. Бут. 19:24; Лев. 10:1-2)
3. гнів (пор. Чис. 21:28; Іс. 10:16; Зах. 12:6)
4. кара (пор. Бут. 38:24; Лев. 20:14; 21:9; Єг. 7:15)
5. фальшива есхатологічна ознака (пор. Об. 13:13)

В. Божий гнів на гріх часто виражається через образ вогню

1. Його гнів палає (пор. Ос. 8:5; Соф. 3:8)
2. Він виливає вогонь (пор. Наум 1:6)
3. вічний вогонь (пор. Єр. 15:14; 17:4; Мт. 25:41; Юд. в. 7)
4. есхатологічний суд (пор. Мт. 3:10; 5:22; 13:40; Ів. 15:6; 2Сол. 1:7; 2Петр. 3:7-10; Об. 8:7; 16:8; 20:14-15)

Г. Вогонь часто проявляється в теофаніях

1. Бут. 15:17
2. Вих. 3:2
3. Вих. 19:18
4. Пс. 18:7-15; 29:7
5. Єз. 1:4,27; 10:2
6. Євр. 1:7; 12:29

Д. Вогонь, як і багато інших метафор в Біблії, може бути благословінням або прокляттям, в залежності від контексту.

▣ **"на кожному з них по одному"** Не було ніякого різниці між апостолами та учнями; чоловіками й жінками (пор. Йоїл 2:28-32; Дії 2:16-21).

2:4 "Усі ж вони сповнилися Духом Святим" Про цю подію сказано в Лк. 24:49 – там вона називається «обітницею Мого Отця». «Сповнення» може повторюватися (пор. Дії 2:4; 4:8,31; 6:3,5; 7:55; 9:17; 11:24; 13:9). Воно означає щоденне уподібнення Христу (див. Еф. 5:18 в порівнянні з Кол. 3:16). Воно відрізняється від хрещення Духом, що означає початкову подію в житті християнина, його входження в Христа (пор. 1Кор. 12:13; Еф. 4:4-5). Сповнитися Духом означає отримати духовну силу для ефективного служіння (пор. Еф. 5:18-20), тут – для проповіді Євангелія! Див. примітку до Дій 3:10.

Деякі євангельські віруючі сприймають духовний досвід інших за крайнощі та в реакції на ці крайнощі нехтують новозавітним акцентом на Святому Духу. Мені в цьому питанні допомогли книги Гордона Фі (Gordon Fee).

1. «Євангеліє і Дух» (*Gospel and Spirit*)

2. «Павло, Дух та Божий народ» (*Paul, the Spirit, and the People of God*)

Див. детальну примітку до Дій 5:17.

NASB, NKJV «почали говорити іншими мовами»

NRSV «почали говорити на інших мовах»

TEV «розмовляти на інших мовах»

NJB «почали говорити на різних мовах»

Буквально «на інших языках» (*heterais glōssais*). Переклад «на інших мовах» відображає розуміння цього терміну на основі контексту Дій 2:6 і 11. Іншим можливим варіантом перекладу є «екстатичні висловлювання» на основі 1 Коринтян 12-14 і можливо Дій 2:13. Неясно, на скількох інших мовах вони говорили, але ясно, що на багатьох. Якщо скласти всі країни та регіони в Діях 2:9-11, то виходить більше двадцяти. Деякі з 120 віруючих, мабуть, говорили на одній і тій самій мові.

Бог зробив щось незвичайне і могутнє, коли надихнув цю невеличку групу переляканих чоловіків і жінок в горниці й зробив з них сміливих проповідників та проповідниць Євангелія. Незалежно від того, що саме являла собою ця перша ознака пришествя Святого Духа, через неї Бог також підтвердив те, що Він приймає інші групи (тобто самарян, римських військових та язичників). «Мови» в книзі Дій завжди були знаком для віруючих про те, що Євангеліє долає всі етнічні й географічні бар'єри. Існує чітка різниця між мовами, що в книзі Дій, та мовами в Коринті, про які Павло писав пізніше (пор. 1Кор. 12-14).

З богословської точки зору цілком можливо, що П'ятидесятниця є повною протилежністю Вавилонської башти (пор. Бут. 10-11). Коли горделиві й непокірні люди наполягали на своїй незалежності (своєю відмовою розійтися по всій землі та наповнити її), Бог змішав різні мови й тим самим здійснив Свою волю. Нині, в новому віці Духа, націоналізм не дає людям об'єднатися (єдиний світовий уряд кінцевих часів), але у віруючих все навпаки. Християнська спільність долає всі людські обмеження (вікові, статеві, класові, географічні, мовні), тому що наслідки 3-ї глави Буття скасовані в Христі.

▣ **"як їм Дух промовляти давав"** Тут вжито дієслово в імперфекті активного стану дійсного способу, що вказує на те, що Дух почав давати їм промовляти. Слово «промовляти» (*apophtheggomai*) є інфінітивом теперішнього часу (депонент). Це слово вживається тільки Лукою в Діях (пор. Дії 2:4, 14; 26:25). В Септуагінті воно означає промови пророків (тобто говоріння під натхненням Духа, пор. Повт. Зак. 32:2; 1Хр. 25:1; Єз. 13:9, 19; Мих. 5:11; Зах. 10:2).

Я приймаю таке тлумачення класичної грецької етимології цього слова: «підняти голос», «пристрастно промовляти» або «дуже красномовно промовляти». Лука знав Септуагінту й зазнавав впливу її термінології. Септуагінта була Біблією Присередземномор'я і стала Біблією Церкви.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 2:5-13

⁵Перебували ж в Єрусалимі юдеї, люди побожні, від усякого народу під небом. ⁶А коли оцей гомін зчинився, зібралася безліч народу, та й диву далися, бо кожен із них тут почув, що вони розмовляли їхньою власною мовою!... ⁷Усі ж побентежилися та дивувалися, та й казали один до одного: Хіба ж не галілеяни всі ці, що говорять? ⁸Як же кожен із нас чує свою власну мову, що ми в ній народились? ⁹Парфяни та мідяни та еламіти, також мешканці Месопотамії, Юдеї та Каппадокії, Понту та Азії, ¹⁰і Фрігії та Памфілії, Єгипту й лівійських земель край Кірени, і захожі римляни, ¹¹юдеї й нововірці, критяни й араби, усі чуємо ми, що говорять вони про великі діла Божі мовами нашими! ¹²І всі не виходили з дива, і безрадні були, і говорили один до одного: Що ж то статися має? ¹³А інші казали глузуючи: Вони повпивались вином молодим!

2:5 "побожні" Це слово означає «такі, що міцно тримаються чогось» (пор. Септуагінта, Лев. 15:31; Мих. 7:2). В контексті юдаїзму I століття воно вказує на глибоку повагу до Бога та передання старців (тобто до Усного передання, що стало Талмудом). Це були набожні, релігійні люди (пор. Дії 8:2; 22:12; Лк. 2:25). За значенням це слово подібне до слова «невинний», що було вжите стосовно Ноя та Йова.

▣ **"від усякого народу під небом"** Всі юдеї чоловічої статі повинні були брати участь в трьох великих святах (пор. Лев. 23) у Храмі (пор. Повт. Зак. 16:16). Там були

1. скоріш за все, паломники з усього Присередземномор'я, що прийшли до Єрусалима на Пасху і залишилися там до П'ятидесятниці
2. постійні мешканці Єрусалима, що переселилися до міста з інших місць (пор. вживання цього слова в Діях 4:16; 7:24; 9:22,32)

Це приводить до великих богословських висновків (пор. Мт. 28:19-20; Лк. 24:47; Дії 1:8).

2:6 "коли оцей гомін зчинився" Тут мова може йти про (1) шум раптової бурі (пор. Дії 2:2) або (2) віруючих, що говорили іншими мовами (пор. Дії 2:4).

NASB, NRSV,

NJB «здивувалися»

NKJV «збентежилися»

TEV «схвилювалися»

Це саме слово вжито в Септуагінті в Бут. 11:7,9 стосовно змішання мов у Вавилонській башті. Я гадаю, що П'ятидесятниця є символом скасування того націоналізму, що бере початок з Вавилонської башти і що через нього Бог спочатку покарав людство за небажання підкоритися Його волі й розійтися по всій землі, а тепер через той самий націоналізм Він стримує людство від створення єдиного світового уряду. «Біблійний коментар Ієроніма» (*Jerome Biblical Commentary*), Том 2, стор. 172, підтверджує цей погляд, вказуючи на те, що в Діях 2:3 вжито рідкісне слово *diamezizō*, що також вживається в Септуагінті в Повт. Зак. 32:8 стосовно розпорошення людей після Вавилонської башти. Віруючі вже не діляться за національністю! Див. примітку до Дій 9:22.

▣ **"зібралася безліч народу"** Це вказує на те, що ця подія сталася на території Храму, адже такий великий натовп не міг вміститися в горницю чи навіть в маленьку єрусалимську вулицю.

▣ **"Як же кожен із нас чує свою власну мову, що ми в ній народились?"** Можливо, чудо було не в тому, що віруючі говорили, а в тому, що люди чули (пор. Дії 2:8 і 11). Якби так багато людей водночас говорили різними мовами, то була би плутанина. З богословської точки зору, це було скасування прокляття Вавилонської башти (пор. Бут. 11).

Тут вжито грецьке слово *dialektos* (пор. Дії 2:8), з якого походить наше «діалект». Лука часто вживає це слово в книзі Дій (пор. Дії 1:19; 2:6,8; 21:40; 22:2; 26:14). Воно вживається в значенні «мова». Проте в цьому контексті, можливо, йдеться саме про діалект. Присутні там юдеї чули вістку про Ісуса кожен на своєму рідному діалекті. Це чудо було для них знаком, що підтверджував істинність нової вістки про Бога та про прийняття всіх народів в Боже Царство.

2:7,12 Звернімо увагу на різні слова, що означають сильні почуття в цьому контексті.

1. *sunechō*, «диву далися» (Дії 2:6)
2. *existēmi*, «дивувалися» (Дії 2:7)
3. *thaumazō*, «побентежилися» (Дії 2:7)
4. *diaporeō*, «не виходили з дива» (Дії 2:12)

▣ **"Хіба ж не галілеяни всі ці, що говорять"** Це риторичне питання (на яке очікується відповідь «так») було задане через їхній північний акцент (тобто діалект, пор. Мт. 26:73). Словом «Хіба» передано грецьке *idou* (ось), що вживається тричі в книзі Дій та Євангелії від Луки.

2:9 "Парфяни та мідяни та еламїти, також мешканці Месопотамії" Всі ці групи були з Родючого Півмісяця (Месопотамії), де Бог покликав Авраама (Ур халдейський, пор. Бут. 11:28) і куди були заслані Ізраїль та Юда (Асирія, Вавилон).

▣ **"Юдеї"** Чому Юдея тут згадується між двома країнами, що не мають до неї ніякого відношення? Чому тут біля цієї назви не стоїть артикль, адже граматично коректним є вживання артикля? Чому люди з Юдеї

дивувалися тому, що галілеяни говорять арамейською мовою? Ці питання навели багатьох на думку про ранню опіску переписчика і про те, що насправді це слово означало інший народ.

1. Тертуліан, Августин – Вірменія
2. Ієронім – Сирія
3. Іван Золотоустий, Еразм – Індія
4. декілька варіантів сучасних дослідників викладено в «Текстовому коментарі до грецького Нового Заповіту» Брюса М. Метцгера (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*), стор. 293.

2:9-10 "Каппадокії, Понту та Азії, і Фрігії та Памфілії" Ці народності мешкали на території сучасної Туреччини.

2:10 "Єгипту й лівійських земель край Кірени" Ці народності мешкали в Південній Африці.

▣ **"римляни"** Іудейські паломники, що повернулися до віри в Христа в той день, можливо, стали першими віруючими римської церкви.

▣ **"нововірці"** Йдеться про прозелитів, язичників, що повернулися до юдаїзму; від них вимагалось

1. дотримуватися Закону Мойсеєвого
2. чоловікам обрізуватися
3. похреститися в присутності свідків
4. якщо можливо, принести жертву в Храмі

Вони були присутніми в Єрусалимі, тому що всі юдеї чоловічої статі повинні були щорічно брати участь в трьох великих святах (пор. Еф. 23 та Лев. 23).

2:11 "крітяни" Крит – великий острів в Середземному морі поблизу Туреччини. Можливо, це слово живалося сукупно й означало всі острови Егейського моря.

▣ **"араби"** Під цим словом напевне малися на увазі нащадки Ісава. На півночі Близького Сходу проживало багато арабських племен. Для іудейського народу I століття перелічені тут народи представляли весь знаний світ. Це може бути метафорою, подібною до семидесяти мов світу, іудейським символом всього людства (пор. Лк. 10). Та сама ідея виражена в Повт. Зак. 32:8, в версії Септуагінти.

2:12 Ці паломники визнали, що ця особлива подія є знаком важливості. Петро користується нагодою, щоб відповісти на їхні запитання.

2:13 "Вони повпивались" Це перифрастичний перфект пасивного стану дійсного способу, який вказує на те, що ті учні напилися до стану оп'яніння й залишалися п'яними.

▣ **"вином молодим"** Цю подію можна було пояснити тим, що послідовники Христа напилися (пор. Еф. 5:18а). Але як сп'яніння могло спричинити такі мовні здібності? Я впевнений, що там також царювала атмосфера збудження й радості.

**СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «БІБЛІЙНЕ ВІДНОШЕННЯ ДО АЛКОЛОГІЮ ТА АЛКОГОЛІЗМУ»
(SPECIAL TOPIC: BIBLICAL ATTITUDES TOWARD ALCOHOL AND ALCOHOL ABUSE)**

I. Біблійні терміни

A. Старий Заповіт

1. *Яїн* – загальний термін, що означає вино (BDB 406, KB 409); живається 141 раз. Етимологія цього слова невідома, тому що воно походить не з єврейського кореня. Це слово завжди означає ферментований фруктовий сік, звичайно виноградний. Воно живається зокрема в таких віршах: Бут. 9:21; Вих. 29:40; Чис. 15:5,10.
2. *Тірош* – «молоде вино» (BDB 440, KB 1727). В кліматичних умовах Близького Сходу ферментація починалася вже через шість годин після віджиму соку. Це слово

означає вино в процесі ферментації. Воно вживається зокрема в таких віршах: Повт. Зак. 12:17; 18:4; Іс. 62:8-9; Ос. 4:11.

3. *Asic* – Це вже явно алкогольні напої («солодке вино», BDB 779, KB 860, напр., Йоїл 1:5; Іс. 49:26).
4. *Секар* – «міцний напій» (BDB 1016, KB 1500). Цей єврейський корінь вживається в термінах «пити» або «п'яниця». До такого напою щось додавали, щоб зробити його більш п'яним. Це слово паралельне до *яїн* (пор. Пр. 20:1; 31:6; Іс. 28:7).

Б. Новий Заповіт

1. *Oinos* – грецький еквівалент єврейського *яїн*
2. *Neos oinos* (молоде вино) – грецький еквівалент єврейського *тірош* (пор. Мр. 2:22).
3. *Gleuchos vinos* (солодке вино, *asic*) – вино на ранніх стадіях ферментації (пор. Дії 2:13).

II. Вживання в Біблії

А. Старий Заповіт

1. Вино – то Божий дар (Бут. 27:28; Пс. 104:14-15; Екл. 9:7; Ос. 2:8-9; Йоїл 2:19,24; Амос 9:13; Зах. 10:7).
2. Вино було частиною жертвоприношення (Вих. 29:40; Лев. 23:13; Чис. 15:7,10; 28:14; Повт. Зак. 14:26; Суд. 9:13).
3. Вино використовувалося як ліки (2Сам. 16:2; Пр. 31:6-7).
4. Вино може бути серйозною проблемою (Ной – Бут. 9:21; Лот – Бут. 19:33,35; Самсон – Суд. 16; Навал – 1Сам. 25:36; Урія – 2Сам. 11:13; Амнон – 2Сам. 13:28; Ела – 1Цар. 16:9; Бен-Гадад – 1Цар. 20:12; Правителі – Амос 6:6; та господині – Амос 4).
5. Вином можна зловживати (Пр. 20:1; 23:29-35; 31:4-5; Іс. 5:11,22; 19:14; 28:7-8; Ос. 4:11).
6. Вино було заборонене деяким групам (священикам на службі, Лев. 10:9; Єз. 44:21; назаряям, Чис. 6; та правителям, Пр. 31:4-5; Іс. 56:11-12; Ос. 7:5).
7. Вино використовувалося в есхатологічному символізмі (Амос 9:13; Йоїл 3:18; Зах. 9:17).

Б. Твори міжзавітного періоду

1. Вино, коли його споживати в міру, є дуже корисним (Книга Премудрості Ісуса, Сина Сираха 31:27-33).
2. Рабини кажуть: «Вино є навкращими ліками; де немає вина – там потрібні препарати» (BB 58b).

В. Новий Заповіт

1. Ісус перетворив багато води на вино (Ів. 2:1-11).
2. Ісус пив вино (Мт. 11:18-19; Лк. 7:33-34; 22:17 і далі).
3. Петра в День П'ятидесятниці звинуватили в тому, що він напився «молодого вина» (Дії 2:13).
4. Вино може використовуватися як ліки (Мр. 15:23; Лк. 10:34; 1Тим. 5:23).
5. Керівники не повинні зловживати вином. Це не значить, що їм треба повністю відмовитися від вина (1Тим. 3:3,8; Тит. 1:7; 2:3; 1Петр. 4:3).
6. Використання вина в есхатологічному символізмі (Мт. 22:1 і далі; Об. 19:9).
7. Пияцтво засуджується (Мт. 24:49; Лк. 12:45; 21:34; 1Кор. 5:11-13; 6:10; Гал. 5:21; 1Петр. 4:3; Рим. 13:13-14).

III. Богословське розуміння

А. Діалектична суперечність

1. Вино – то Божий дар.
2. Пияцтво є величезною проблемою.
3. В деяких культурах віруючі повинні заради Євангелія обмежити свою свободу споживання вина (Мт. 15:1-20; Мр. 7:1-23; 1Кор. 8-10; Рим. 14).

- Б. Тенденція переходити встановлені межі
1. Бог є джерелом усякого добра.
    - а. їжа – Мр. 7:19; Лк. 11:44; 1Кор. 10:25-26
    - б. усе чисте – Рим. 14:14,20; Тит. 1:15
    - в. усе можна – 1Кор. 6:12; 10:23
    - г. усе добре – 1Тим. 4:4
  2. Грішне людство спотворило всі Божі дари, використовуючи їх поза межами дозволеного Богом.
- В. Проблема в нас, а не в самих речах. У фізичному створінні немає нічого злого (див. Б. 1. вище).

IV. Іудейська культура I століття та ферментація

- А. Ферментація починалася дуже швидко, приблизно через 6 годин після отримання соку з винограду.
- Б. Згідно з іудейським переданням, коли на поверхні соку з'явилася перша пінка (ознака ферментації), то з вина треба віддати десятину (Ма асерот 1:7). Таке вино називалося «молодим» або «солодким».
- В. Перший епат ферментації завершався через тиждень.
- Г. Другий етап ферментації тривав приблизно 40 днів. На цій стадії вино вважалося «дозрілим» та могло приноситися на жертвеннику (Едуййот 6:1).
- Д. Вино, що зберігалось в діжках (старе вино), вважалося добрим, але перед вживанням його треба було ретельно процідити.
- Е. Вино вважали цілком дозрілим, як правило, після ферментації протягом року. Вино можна було безпечно зберігати щонайбільше три роки. Таке вино називалося «старим» і повинно було розбавлятися водою.
- Ж. Тільки за останні 100 років термін ферментації було збільшено завдяки стерильній середі та хімічним добавкам. У давнину люди не могли зупинити природного процесу ферментації.

V. Завершальні твердження

- А. Будьте уважними, щоб не судити про Ісуса та іудейську/християнську культуру I століття через призму вашого власного досвіду, богослов'я та тлумачення Біблії! Ісус та Його народ явно не були повними тверезниками.
- Б. Я не підтримую соціальне вживання алкоголю. Проте багато-хто перебільшує негативне ставлення Біблії до цього предмета і вимагає більшої праведності, згідно зі своїми культурними або конфесійними упередженнями.
- В. На мою думку, Рим. 14 та 1Кор. 8-10 дають нам розуміння та рекомендації, основані на любові й повазі до інших віруючих заради поширення Євангелія в нашій культурі, а не для особистої свободи або осуду й критики. Якщо Біблія є єдиним джерелом віри і правильної практичної поведінки, тоді, можливо, нам всім треба знову переоцінити своє ставлення до алкоголю.
- Г. Якщо ми стверджуємо, що повна тверезість – то Божа воля, то що ми скажемо про Ісуса і про ті сучасні народи, які регулярно споживають алкогольні напої (напр. Європа, Ізраїль, Аргентина).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 2:14-21

¹⁴Ставши ж Петро із Одинадцятьма, свій голос підніс та й промовив до них: Мужі юдейські та мешканці Єрусалиму! Нехай вам оце стане відоме, і послухайте слів моїх! ¹⁵Бо не п'яні вони, як ви думаєте, бо третя година дня, ¹⁶а це те, що пророк Йоїл передрік:

¹⁷І БУДЕ ОСТАННІМИ ДНЯМИ, говорить Господь:

Я ВИЛЛЮ ВІД ДУХА СВОГО НА ВСЯКЕ ТІЛО,

І БУДУТЬ ПРОРОКУВАТИ СИНІ ВАШІ ТА ВАШІ ДОНЬКИ,

**ЮНАКИ Ж ВАШІ БАЧИТИ БУДУТЬ ВИДІННЯ,
А СТАРИМ ВАШИМ СНИ БУДУТЬ СНИТИСЯ.**

**18І НА РАБІВ МОЇХ І НА РАБИНЬ МОЇХ
ЗА ТИХ ДНІВ Я ТАКОЖ ВИЛЮ ВІД ДУХА СВОГО,
І ПРОРОКУВАТИ ВОНИ БУДУТЬ!**

**19І ДАМ ЧУДА НА НЕБІ ВГОРІ,
А ВНИЗУ НА ЗЕМЛІ ЦІ ЗНАМЕНА:
КРОВ, І ОГОНЬ, І КУРЯВУ ДИМУ.**

**20ПЕРЕМІНИТЬСЯ СОНЦЕ НА ТЕМРЯВУ,
А МІСЯЦЬ НА КРОВ,
ПЕРШЕ НІЖ ДЕНЬ ГОСПОДНІЙ НАСТАНЕ, ВЕЛИКИЙ ТА СЛАВНИЙ!**

21І СТАНЕТЬСЯ, ЩО КОЖЕН, ХТО ПОКЛИЧЕ ГОСПОДНЄ ІМ'Я, ТОЙ СПАСЕТЬСЯ.

2:14 "Петро" Лише подумайте про це: серед усіх учнів саме Петро промовив першу християнську проповідь! Той самий Петро, який тричі зрікся Ісуса (пор. Лк. 23), тепер змінився – замість боягузтва та зречення він сповнився сміливістю та духовним розумінням. Це було ще одним свідченням про те, що настав вік Духа з силою змінювати життя. Ця проповідь є першою записаною проповіддю в книзі Дій. З неї ми дізнаємося про зміст та акценти вчення Апостолів. Ці апостольські проповіді є важливою частиною книги Дій. Див. Вступ до Дій Апостолів, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «*КЕРИГМА* РАННЬОЇ ЦЕРКВИ»

▣ **"із Одинадцятьма"** Це вказує на два моменти: (1) Петро був промовцем Апостолів, але промовляв від усієї групи. Він не мав особливого авторитету над іншими Апостолами. Дух унікальним способом промовляв через цю групу покликаних свідків; (2) Маттій, хоч ми нічого й не знаємо про його служіння, офіційно став членом апостольської групи.

▣ **"Мужі юдейські та мешканці Єрусалиму"** Люди, до яких тут звертається Петро, здається, відрізняються від паломників з різних народів, про який йшлося в Діях 2:7-11.

▣ **"Нехай вам оце стане відоме, і послухайте"** Обидва дієслова стоять в наказовому способі. Перше є дієсловом теперішнього часу активного стану, а друге – дієсловом аориста медіального стану (депонент). Петро хоче, щоб вони уважно вислухали його.

Цей вислів, очевидно, є семітською ідіомою. Його двічі вжито на початку проповідей Петра (пор. Дії 2:14; 4:10) і двічі в проповідях Павла (пор. Дії 13:38; 28:28). Лука був язичником, що навернувся до віри в дорослому віці. Сліди семітських ідіом свідчать про те, що Лука не писав проповіді в книзі Дій сам, згідно зі своїми богословськими цілями, але вірно передавав короткий зміст проповідей, які отримував зі своїх джерел.

2:15 "не п'яні вони" У відповідь на звинувачення в Діях 2:13 Петро каже, що правовірні юдеї не п'ють вино в такий ранній час. Це відповідає рабиністичному тлумаченню Вих. 16:8 (пор. Е.М. Блейклок, «Серія коментарів Нового Заповіту Тиндейла, *Дії Апостолів*» [Е. М. Blaiklock, Tyndale NT Commentary Series, *Acts*], стор. 58).

▣ **"третья година"** По-нашому це 9:00 ранку. В цей час у Храмі приносилися ранкові жертви. Для іудеїв це був особливий час молитви. «Третя година» за іудейським часом. Новозавітні автори (особ. Іван) використовували як іудейський час, так і римський час.

2:16 "а це те, що пророк Йоїл передрік" Тут наводиться цитата з Йоїла 2:28-32 з Септуагінти. Можливо, Сам Ісус розповів їм про те, що це пророцтво зараз здійснюється (пор. Лк. 24:27,45).

2:17 "останніми днями" Ця фраза тут подана Лукою в дещо зміненому вигляді, не так, як в Септуагінті. У Старому Заповіті вона вказувала на кінець світу і пришествя месіанської епохи. У Новому Заповіті під «останніми днями» мається на увазі збіг в часі двох іудейських епох. Новий вік почався зі втілення Ісуса в Вифлеємі і триватиме до Його другого пришествия. Ми живемо в суперечливості двох станів Царства Божого, що «вже настало», але водночас «ще не настало». Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЦЕЙ ВІК І ПРИЙДЕШНІЙ ВІК» (SPECIAL TOPIC: THIS AGE AND THE AGE TO COME)

Пророки Старого Заповіту дивилися на майбутнє як на продовження теперішнього. Вони очікували майбутнього відновлення географічного Ізраїля. Однак навіть вони розглядали це майбутнє як новий день (пор. Іс. 65:17; 66:22). В процесі тривалого самовільного відкидання ЯХВЕ цими нащадками Авраама (навіть після вавилонської неволі), в іудейській апокаліптичній літературі міжзавітного періоду (I Еноха, IV Ездри, II Варуха) сформувалася нова парадигма. В цих творах виділяються два окремих віка: злий сучасний вік, в якому панує сатана, та прийдешній вік праведності, в якому пануватиме Дух і який ознаменується пришестям Месії (що Його часто зображали сильним воїном).

В цій галузі богослов'я (есхатологія) має місце очевидний розвиток. Богослови називають його «поступовим одкровенням». Новий Заповіт підтверджує цю нову космічну реальність двох віків (тобто тимчасовий дуалізм).

Ісус	Павло	Послання до євреїв (Павло)
Мт. 12:32; 13:22,39	Рим. 12:2	Євр. 1:2; 6:5; 11:3
Мр. 10:30	1Кор. 1:20; 2:6,8; 3:18	
Лк. 16:8; 18:30; 20:34-35	2Кор. 4:4	
	Гал. 1:4	
	Еф. 1:21; 2:2,7; 6:12	
	1Тим. 6:17	
	2Тим. 4:10	
	Тит. 2:12	

У новозавітному богослов'ї ці два іудейські віки збіглися в часі через неочікувані, непомітні провіщення про два пришестя Месії. У боготіленні Ісуса здійснилася більшість пророцтв Старого Заповіту про початок нового віку (Дан. 2:44-45). Однак в Старому Заповіті Його пришестя зображено як пришестя Судді та Завойовника, хоча Він спершу прийшов як Страждальний Раб (пор. Іс. 53; Зах. 12:10), смиренний та покірний (пор. Зах. 9:9). Він знову прийде в силі, як і провістив Старий Заповіт (пор. Об. 19). Через таку двохетапну реалізацію Божого Царства, воно вже є присутнім (розпочалося), але поки що залишається майбутнім (не досягло повноти). Це – новозавітна суперечність Божого Царства, що вже настало, але ще не настало!

▣ **"говорить Господь"** У Кодексі Бези, манускрипті D, тут вжито *Kurios* (Господь), але в деяких манускриптах – *Theos* (Бог). На що вказує *Kurios*: на ЯХВЕ Старого Заповіту, чи на Ісуса Месію? Цілком можливо, що деякі переписчики написали *Theos*, щоб пояснити значення цього слова.

▣ **"Я виллю від Духа Свого на всяке тіло"** Зауважте на вселюдський елемент цього пророцтва (пор. Дії 2:39). Всі старі традиційні перепони повалені в Христі (пор. 1Кор. 12:13; Гал. 3:28; Еф. 3:6; Кол. 3:11). Хоча в 2-й главі Йоїла не йдеться про різницю між іудеями та язичниками, зауважте на вірш Дії 2:38, з якого можна зробити висновок, що різниці немає. ЯХВЕ дає Свого Духа всім людям, створеним за Його образом (букв. «всякому тілу»), як написано в Бут. 1:26-27.

▣ **"і будуть пророкувати сини ваші та ваші доньки... І на рабів Моїх і на рабинь Моїх... Я також виллю від Духа Свого"**

Це може бути конкретним здійсненням Чис. 11:29. Зауважте на те, що немає різниці між статями.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЖІНКИ В БІБЛІЇ» (SPECIAL TOPIC: WOMEN IN THE BIBLE)

I. Старий Заповіт

A. У тій культурі жінки вважалися власністю

1. вони включені в списки власності (Вих. 20:17)

2. ставлення до рабинь (Вих. 21:7-11)
  3. обітниця жінок могли відмінитися чоловіками, що мали над ними владу (Чис. 30)
  4. жінки були здобиччю на війні (Повт. Зак. 20:10-14; 21:10-14)
- Б. Практично була певна обопільність
1. чоловік і жінка створені за образом Божим (Бут. 1:26-27)
  2. шануй батька та матір (Вих. 20:12 [Повт. Зак. 5:16])
  3. заповідь боятися матері та батька (Лев. 19:3; 20:9)
  4. чоловіки і жінки могли бути назірами (Чис. 6:1-2)
  5. доньки мали право на спадщину (Чис. 27:1-11)
  6. входили до народу завіту (Повт. Зак. 29:10-12)
  7. зберігай науку батька і матері (Прип. 1:8; 6:20)
  8. сини та доньки Гемана (левитської родини) керували музикою в Храмі (1Хр. 25:5-6)
  9. сини та доньки будуть пророкувати в новому віці (Йоїл 2:28-29)
- В. Жінки займали керівні посади
1. Сестра Мойсея Маріям названа пророчицею (Вих. 15:20-21, див. також Мих. 6:4)
  2. обдаровані Богом жінки пряли для скинії (Вих. 35:25-26)
  3. Заміжня жінка Девора також була пророчицею (пор. Суд. 4:4) і керувала всіма племенами (Суд. 4:4-5; 5:7)
  4. Хулда була пророчицею, що їй цар Йосія велів читати й тлумачити щойно знайдену «Книгу Закону» (2Цар. 22:14; 2Хр. 34:22-27)
  5. Благочестива цариця Естер спасла іудеїв в Персії

II. Новий Заповіт

- А. У тій культурі як в іудаїзмі, так і в греко-римському світі жінки були другорядними громадянами, мали менше прав і привілеїв (єдиним винятком була Македонія).
- Б. Жінки на керівних посадах
1. Єлисавета і Марія, благочестиві жінки, що віддали себе Богові (Лк. 1-2)
  2. Анна, пророчиця, що служила в Храмі (Лк. 2:36)
  3. Лідія, віруюча та лідер домашньої церкви (Дії 16:14,40)
  4. Чотири незаймані дочки Пилипа були пророчицями (Дії 21:8-9)
  5. Фіва, диякониса церкви в Кенхреях (Рим. 16:1)
  6. Прискилла, співробітниця Павла та вчителька Аполлоса (Дії 18:26; Рим. 16:3)
  7. Марія, Трифена, Трифоса, Персида, Юлія, сестра Нірея і ще декілька жінок-співробітниць Павла (Рим. 16:6-16)
  8. Юнія (KJV), можливо, жінка-апостол (Рим. 16:7)
  9. Еводія і Синтихія, співробітниця Павла (Фил. 4:2-3)

III. Як сучасний віруючий повинен балансувати ці суперечливі біблійні приклади?

- А. Як відрізнити історичні або культурні істини, що стосуються виключно первинного контексту, від вічних істин, що стосуються всіх церков та всіх віруючих всіх часів та народів?
1. Треба дуже серйозно ставитися до задуму первісного богонатхненного автора. Біблія є Словом Божим і єдиним джерелом віри та правильної практичної поведінки.
  2. Богонатхненні тексти, очевидно, є історично обумовленими.
    - а. культ (тобто ритуал та літургія) Ізраїля (пор. Дії 15; Гал. 3)
    - б. іудаїзм I століття
    - в. твердження Павла в 1 Посланні до коринтян, що цілком очевидно є історично обумовленими
      - (1) правова система язичницького Рима (1Кор. 6)
      - (2) залишатися рабом (1Кор. 7:20-24)
      - (3) целибат (1Кор. 7:1-35)
      - (4) незаймані дівчини (1Кор. 7:36-38)
      - (5) їжа, принесена в жертву ідолам (1Кор. 8; 10:23-33)
      - (6) недостойні вчинки під час вечері Господньої (1Кор. 11)

3. Бог повністю й ясно відкрив Себе людям у конкретній культурі в конкретну епоху. Треба ставитися серйозно до одкровення, але не до кожного аспекту його історичного вираження. Слово Боже було написано людськими словами і адресоване людям у конкретній культурі в конкретну епоху.

Б. Тлумачення Біблії повинно бути пошуком оригінального авторського наміру. Що казав автор до своїх сучасників? Це питання є суттєво важливим для правильного тлумачення. Але потім треба ще прикласти це знання до наших днів. Справжньою проблемою тлумачення може стати визначення термінів. Чи були інші служителі, крім пасторів, до яких ставилися як до лідерів? Чи вважалися диякониси або пророчиці лідерами? Цілком очевидно, що в 1Кор. 14:34-35 та 1Тим. 2:9-15 Павло стверджує, що жінки не повинні керувати публічним Богослужінням! Але як це прикласти до нас сьогодні? Я не хочу, щоб Павлова культура або моя власна культура заглушила Боже Слово і Божу волю. Можливо, в часи Павла жінок занадто обмежували, але в наші часи, мабуть, їм занадто багато дозволяється. Я не можу зі спокійною совістю сказати, що слова Павла і його наука є лише умовною істиною, обмеженою I століттям та його географічним положенням. Хто я такий, щоб своїм розумом або своєю культурою заперечувати слова богонатхненного автора?!

Однак питання залишається відкритим, адже в Біблії є і жінки-лідери (навіть в Посланнях Павла, пор. Рим. 16). Гарним прикладом цього є розмова Павла про публічне Богослужіння в 1Кор. 11-14. У 1Кор. 11:5 Павло начебто дозволяє жінкам проповідувати й молитися на Богослужіннях, але за умови, що вони покривають голову; з іншого боку, в 1Кор. 14:34-35 Павло вимагає, щоб вони мовчали! Відомо, що були диякониси (пор. Рим. 16:1) та пророчиці (пор. Дії 21:9). Саме ця різноманітність дозволяє мені вважати слова Павла (щодо обмеження жінок) такими, що стосуються конкретно ситуації в Коринті та Ефесі I століття. В обох тих церквах існувала проблема занадто вільного поведіння ново навернених жінок (пор. Брюс Вінтер, «Коли Павло полишив Коринт» [Bruce Winter, *After Paul Left Corinth*]), що могло бути перешкодою для церкви в її роботі по донесенню Христа до їхнього суспільства. Треба було обмежити волю тих жінок, щоб Євангеліє проповідувалося більш ефективно.

Нині в нашому суспільстві положення зовсім відрізняється від того, що було в часи Павла. Сьогодні, навпаки, якщо не дозволяти здібним і освіченим жінкам проповідувати Євангеліє і займати керівні посади, то це зашкодить Євангелію і значно обмежить його розповсюдження! Що є кінцевою ціллю публічного Богослужіння? Хіба не євангелізм та учнівство? Чи можуть жінки на керівних посадах в церкві прославляти Бога й догоджати Йому? Біблія в цілому дає позитивну відповідь на це питання. Так!

Я хочу слідувати за Павлом. Моє богослов'я побудоване насамперед на Посланнях Павла. Я не хочу дозволяти сучасному фемінізму впливати на мене або маніпулювати мною! Проте я відчуваю, що церква дуже повільно реагує на очевидні біблійні істини, такі як неприйнятність рабства, расизму, фанатизму та сексизму. Вона також занадто повільно реагує на жорстоке поведіння з жінками в сучасному світі. Бог у Христі визволив рабів та жінок. Я не можу допустити, щоб на них знову наділи кайдани, посилаючись на текст, що був написаний в певній культурній ситуації.

I останнє: мені, як тлумачу, добре відомо, що в коринтській церкві віруючі мали багато проблем зі взаємовідносинами. Вони хизувалися й хвалилися своїми харизматичні дарами. Серед них, напевне, були і жінки. Я також гадаю, що віруючі в Ефесі зазнавали впливу лжевчителів, які користувалися жінками і через них поширювали свої вчення в ефесьських церквах.

В. Пропоновані джерела для додаткового читання

1. Гордон Фі та Дуглас Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (*How to Read the Bible For All Its Worth* by Gordon Fee and Doug Stuart) (стор. 61-77)
2. Гордон Фі, «Євангеліє і Дух: проблеми в герменевтиці Нового Заповіту» (*Gospel and Spirit: Issues in New Testament Hermeneutics* by Gordon Fee)
3. Волтер Кайзер, Пітер Девідс, Ф.Ф. Брюс та Манфред Т. Браух, «Важкі вислови в Біблії» (*Hard Sayings of the Bible* by Walter C. Kaiser, Peter H. Davids, F. F. Bruce, and Manfred T. Branch) (стор. 613-616; 665-667)

▣ **"пророкувати"** Це слово можна зрозуміти щонайменше в двох значеннях: (1) в Посланнях до коринтян воно означає проповідь або проголошення Євангелія (пор. Дії 14:1; Дії 2:17); (2) книга Дій розповідає про пророків (пор. Дії 12:27; 13:1; 15:32; 22:10, і навіть пророчиць, 21:9), які звіщали майбутнє (див. Спеціальну тему до Дій 11:27).

У зв'язку з цим терміном виникає питання, як новозавітний дар пророцтва відноситься до старозавітних пророцтв? У Старому Заповіті пророки були авторами Писання. В Новому Заповіті це діло доручено першим Дванадцяти Апостолам та їхнім помічникам. Як термін «апостол» після смерті Дванадцяти залишився й вживався в значенні постійно діючого дару (пор. Еф. 4:11), а змінилися лише задачі апостолів, так і в служінні пророка. Богонатхнення припинилося, іншого богонатхненного Писання вже не буде (пор. Юд. 3,20). Головним завданням новозавітних пророків є проголошення Євангелія, але іншим їхнім завданням, можливо, є пояснення того, як застосувати новозавітні істини до сьогоденних ситуацій та потреб.

▣ **"юнаки... старим"** Зауважте на те, що немає вікової різниці.

2:18 "І на рабів Моїх" Зауважте, що немає соціально-економічної дискримінації. Петро додав до пророцтва Йоїла слово «пророкувати», якого немає ні в масоретському єврейському тексті, ні в грецькій Септуагінті, але він мається на увазі в Діях 2:17.

Як в Лк. 24 (Дії 2:3,6,12,17,32,36,40,51), так і в Діях (2:11,18,37,44) є декілька різночитань. Вони часто бувають пов'язані з більш коротким текстом, що знаходиться в манускрипті D (Беши з V століття) та в давньолатинських версіях (it^d з V століття). Для цієї західної сім'ї грецьких манускриптів характерно додання фраз, але Євангеліє від Луки та Дії Апостолів, навпаки, представлені коротшими текстами. Більшість англійських перекладів оснований на довшій версії олександрійської сім'ї манускриптів.

Див. Вступ до Дій Апостолів, «Вступні зауваження», Д.

2:19-20 Це апокаліптична мова, і це ясно з того, що Петро стверджує, що це пророцтво вже збулося, хоча жодного з цих природних явищ не сталося, окрім хіба що темряви під час страждання Ісуса на хресті. Тут образно розповідається про пришестя Творця та Судді. В Старому Заповіті Його пришестя бувають для благословіння або для суду. Все створіння здригається від Його наближення (пор. Іс. 13:6 і далі та Амос 5:18-20). У старозавітному пророцтві між боговтіленням (першим пришестям) та парусією (другим пришестям) немає чіткої різниці. Іудеї чекали лиш одного пришестя – пришестя могутнього Судді-Визволителя. Дуже корисною книгою про апокаліптичну мову є книга «Лемеші й серпи: перегляд пророцької та апокаліптичної мови» Д. Brenta Сенді (D. Brent Sandy, *Plowshares and Pruning Hooks: Rethinking Prophetic and Apocalyptic Language*).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «АПОКАЛІПТИЧНА ЛІТЕРАТУРА» (SPECIAL TOPIC: APOCALYPTIC LITERATURE)

Книга Об'явлення написана в унікальному юдейському літературному жанрі – апокаліптичному. В важкі часи вона часто допомогала людям, зміцнюючи їх в переконанні, що Бог керує історією людства і несе спасіння Своему народу. Для цього літературного виду характерні

1. сильне відчуття вселенської северності Бога (монотеїзм та детермінізм)
2. боротьба між добром і злом, цим віком і прийдешнім віком (дуалізм)
3. використання слів з секретними кодами (зазвичай зі старозавітної літератури або з іудейської апокаліптичної літератури міжзавітного періоду)
4. використання кольорів, чисел, тварин, іноді тварино-людей
5. використання видінь та снів, але зазвичай через посередництво ангелів
6. головний фокус на кінцевих часах (новий вік)
7. використання певної системи символів, а не реальності, для передачі повідомлення про кінцеві часи
8. Деякі приклади цього жанру:
  - а. Старий Заповіт
    - (1) Ісая 24-27, 56-66
    - (2) Єзекіль 37-48

- (3) Даниїл 7-12
- (4) Йоїл 2:28-3:21
- (5) Захарія 1-6, 12-14

б. Новий Заповіт

- (1) Євангеліє від Матвія 24, від Марка 13, від Луки 21, 1 Коринтян 15 (частково)
- (2) 2 Солунян 2 (в більшості)
- (3) Об'явлення (глави 4-22)

в. неканонічні книги (взято з книги Д.С. Рассела, «Метод та послання іудейської апокаліптичної літератури» [D. S. Russell, *The Method and Message of Jewish Apocalyptic*], стор. 37-38)

- (1) I Еноха, II Еноха (Таємниці Еноха)
- (2) Книга Ювілеїв
- (3) Оракули Сивілл III, IV, V
- (4) Завіт Дванадцяти патріархів
- (5) Псалми Соломона
- (6) Вознесіння Мойсея
- (7) Мучеництво Ісаї
- (8) Апокаліпсис Мойсея (Життя Адама та Єви)
- (9) Апокаліпсис Авраама
- (10) Завіт Авраама
- (11) Друга книга Ездри (Четверта книга Ездри)
- (12) Варух II, III

9. В цьому жанрі є відчуття дуальності. Тут дійсність сприймається як ряд дуалізмів, контрастів, конфліктів (які так часто зустрічаються в творах Івана) між такими протилежними явищами:

- а. небо – земля
- б. злий вік (злі люди та злі ангели) – новий вік праведності (благочестиві люди й Божі ангели)
- в. нинішнє життя – прийдешнє життя

Усі ці протилежні явища ведуть до завершення, що його неодмінно здійснить Бог. Це вже не той світ, який задумав був Бог, але Бог постійно діє й веде до здійснення Своєї волі щодо відновлення Своїх близьких відносин з людьми, що почалися ще в Еденському саді. Христос є переломним моментом в Божому плані, і ці нинішні дуалізми існують з причини двох пришеств'я Христа.

2:20 "день Господній... великий та славний" Слово «славний» походить з того самого кореня, що й *epiphaneia*, яке часто вживається стосовно другого пришеств'я Ісуса (пор. 1Тим. 6:14; 2Тим. 4:1; Тит. 2:13). Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДРУГЕ ПРИШЕСТЬЯ» (SPECIAL TOPIC: THE SECOND COMING)

Є кілька термінів та фраз, що вказують на друге пришеств'я Ісуса.

- 1. *parousia* (Як. 5:7) – це слово означає «присутність»; воно використовувалося в значенні царського візиту (пор. Мт. 24:3,27,37,39; 1Кор. 15:23; 1Сол. 2:19; 3:13; 4:15; 5:23; 2Сол. 2:1,8; 2Петр. 1:16; 3:4,12; 1Пв. 2:28)
- 2. *epiphaneia* – «з'явлення лицем в лице» (1Тим. 6:14; 2Тим. 1:10; 4:1,8; Тит. 2:13)
- 3. *apokalypis* – «відкриття» або «об'явлення» (1Кор. 1:7; 2Сол. 1:7; 1Петр. 1:5,13; 4:13; 5:1)
- 4. «День Господній» і різні варіанти цієї фрази (див. Спеціальну тему: «День Господній»)

Новий Заповіт в цілому написаний в світогляді Старого Заповіту, що передбачав такі положення

- 1. сучасний злий і непокорний вік
- 2. прийдешній новий вік праведності
- 3. це здійсниться силою Духа через роботу Месії (Помазаника; див. Спеціальну тему: «Месія»)

Богословське припущення поступового одкровення є необхідним, тому що новозавітні автори дещо змінюють очікування Ізраїля. Замість одного войовничого, націоналістичного (зосередженого на Ізраїлі) пришеств'я Месії ми маємо два пришеств'я. Перше пришеств'я було боговтіленням через

непорочне зачаття й народження Ісуса з Назарета. Він прийшов не як воїн або суддя, але як «страждальний раб» Ісаї 53; Він в'їхав на молодім віслюкові (не на коні, як військовий, і не на мулі, як цар), згідно з Зах. 9:9. З першого пришестя розпочався новий месіанський вік, Царство Боже на землі (див. Спеціальну тему: «Царство Боже»). З одного боку, Царство вже прийшло, але з іншого боку воно ще є дуже далеким. Саме ця напруга між двома пришестями Месії, в певному сенсі, є тим збігом в часі двох іудейських епох, що його не видно або принаймні не дуже чітко видно в Старому Заповіті (див. Спеціальну тему: «Цей вік і прийдешній вік»). Насправді в цих двох пришестях виділяється задум ЯХВЕ відкупити всіх людей (пор. Бут. 3:15; 12:3; Вих. 19:5 та проповіді пророків, особ. Ісаї та Йони; див. Спеціальну тему: «Вічний план відкуплення ЯХВЕ»).

Церква не чекає на здійснення пророчств Старого Заповіту, тому що більшість з них стосується першого пришестя Христа (пор. «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [*How To Read The Bible For All Its Worth*], стор. 165-166). Віруючі чекають на славне пришестя воскреслого Царя над царями та Пана над напями і на історичне здійснення нового віку праведності на землі, як на небі (пор. Мт. 6:10). Старозавітні пророцтва не були неточними, але вони були неповними. Христос знову прийде, як передвіщали пророки, в силі та владі ЯХВЕ (див. Спеціальну тему: «Чому старозавітні обітниці завіту так відрізняються від новозавітних?»).

Друге пришестя не є біблійним терміном, але сам цей концепт формує світогляд та структуру всього Нового Заповіту. Бог все виправить. Знов відновиться спілкування Бога з людьми, створеними за Його образом (пор. Об. 21-22). Зло буде засуджене й знищене (пор. Об. 20:11-15). Божі задуми неодмінно здійсняться, інакше й бути не може!

2:21 "кожен" Тут ми знову бачимо вселюдський елемент (пор. Дії 2:17 і 39). Ісус помер за гріхи всього світу (пор. Ів. 1:12; 3:16; 4:42; 1Тим. 2:4; Тит. 2:11; 2Петр. 3:9; 1Ів. 2:1; 4:14). Зауважте, що Дух вилився на все людство (пор. Дії 2:17).

▣ **"хто покличе"** Це – аорист медіального стану кон'юнктива. Відгук людини є частиною Божого плану спасіння (пор. Йоїл 2:32; Ів. 1:12, 3:16; and Рим. 10:9-13). Кожна людина особисто чує заклик (пор. Дії 2:39) покаятися (пор. Дії 2:38), вірувати в Євангеліє та ввійти в особисті стосунки з Богом через Христа (пор. Дії 3:16,19; 20:21; Мр. 1:15). Ісус помер за весь світ, і питання, чому деякі відповідають на спонування Духа (пор. Ів. 6:44,65), а інші ні (пор. 2Кор. 4:4), залишається таємницею.

▣ **"Господнє Ім'я"** Це стосується характеру Ісуса або вчення про Нього. Воно містить в собі як особистий, так і доктринальний елемент.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІМ'Я ГОСПОДНЄ» (SPECIAL TOPIC: THE NAME OF THE LORD)

У Новому Заповіті ця фраза часто вживалася в значенні особистої присутності та активної сили триєдиного Бога в церкві. Ім'я Господнє було не магичною формулою, а зверненням до Божого характеру, що проявлявся в Ісусі.

Ця фраза часто вживалася для визнання Ісуса Господом (пор. Фил. 2:11)

1. під час сповідання віри в Ісуса (пор. Рим. 10:9-13; Дії 2:21,38; 8:12,16; 10:48; 19:5; 22:16; 1Кор. 1:13,15; Як. 2:7)

2. під час вигнання демонів (пор. Мт. 7:22; Мр. 9:38; Лк. 9:49; 10:17; Дії 19:13)

3. під час зцілення (пор. Дії 3:6,16; 4:10; 9:34; Як. 5:14)

4. під час виконання служіння (пор. Мт. 10:42; 18:5; Лк. 9:48)

5. під час церковної дисципліни (пор. Мт. 18:15-20)

6. під час проповіді язичникам (пор. Лк. 24:47; Дії 9:15; 15:17; Рим. 1:5)

7. в молитві (пор. Ів. 14:13-14; 15:7,16; 16:23; 1Кор. 1:2)

8. коли мова йшла про християнство (пор. Дії 26:9; 1Кор. 1:10; 2Тим. 2:19; Як. 2:7; 1Петр. 4:14)

Все, що ми робимо як проповідники, служителі, помічники, цілителі, екзорцисти, тощо, – ми робимо все в Його характері, Його силою і владою, – тобто в Його ім'я (Фил. 2:9-10)!

▣ **"буде спасений"** В даному контексті цей вираз стосується духовного спасіння, хоча в Йоїла він напевне означав фізичне визволення від Божого гніву (пор. Дії 2:40). Термін «спасений» вживається в Старому Заповіті щодо фізичного визволення (пор. Мт. 9:22; Мр. 6:56; Як. 5:14,20). Проте в Новому Заповіті він виступає метафорою і вказує на духовне спасіння або визволення від Божого гніву (напр. Як. 1:21; 2:14; 4:12). Бог всім серцем бажає спасіння всіх чоловіків та жінок, створених за Його образом (пор. Бут. 1:26-27), створених для спілкування з Ним!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 2:22-28

²²Мужі ізраїльські, послухайте ви оцих слів: Ісуса Назарянина, Мужа, що Його Бог прославив вам силою, і чудами, і тими знаменами, що Бог через Нього вчинив серед вас, як самі ви те знаєте,²³Того, що був виданий певною волею та передбаченням Божим, ви руками беззаконників розп'яли та забили.²⁴Та Бог воскресив Його, пута смерти усунувши, вона бо тримати Його не могла.

²⁵Бо каже про Нього Давид:

Мав я Господа завсїди перед очима своїми,
бо Він по правиці моїй, щоб я не захитався.

²⁶Тому серце моє звеселилось, і зрадів мій язик,
і тїло моє відпочине в надїї.

²⁷Бо не позоставиш Ти в аду моєї душі,
і не даси Ти своєму Святому побачити тїлнннн!

²⁸Ти дороги життя об'явив мені,
ти мене переповниш утіхою перед обличчям своїм!

2:22 "Мужі ізраїльські" Його слухачі були очевидцями подій останнього тижня земного життя Ісуса. Вони мали інформацію з перших рук про те, що казав Петро. Ті, хто мав духовне розуміння, відгукнулися на Євангеліє, – на першу проповідь відгукнулися приблизно три тисячі чоловік (пор. Дії 2:41).

▣ **"послухайте"** Це – аорист активного стану наказового способу. Спочатку їхню увагу притягнули фізичні прояви Духа, а потім вони почули євангельську вістку.

▣ **"Ісуса Назарянина"** Цей вираз часто сприймається як паралельний до «Ісус із Назарета», але насправді він є досить незвичайним і, можливо, відображає месіанський титул «Галузка» (BDB 666, пор. Іс. 4:2; 6:13; 11:1,10; 14:19; 53:2; Єр. 23:5; 33:15-16; Зах. 3:8; 6:12-13). По-єврейськи «галузка» – *нецер*.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІСУС НАЗАРЯНИН» (SPECIAL TOPIC: JESUS THE NAZARENE)

У Новому Заповіті щодо Ісуса вживаються різні грецькі слова.

А. Новозавітні слова

1. Назарет – місто в Галилеї (пор. Лк. 1:26; 2:4,39,51; 4:16; Дії 10:38). Це місто не згадується в тогочасних джерелах, але його назва зустрічається в пізніших написах. Слово «назарянин» не було компліментом для Ісуса (пор. Ів. 1:46). Табличка на хресті над головою Ісуса з назвою цього міста виражала зневагу іудеїв до Ісуса.
2. *Nazarēnos* – очевидно, це слово також пов'язане з географічним місцем (пор. Лк. 4:34; 24:19).
3. *Nazōraios* – можливо, це означає місто, але це може бути і грою слів із єврейським «Галузка» (*netzer*, BDB 666, KB 718 II, пор. Іс. 11:1; синонім, BDB 855, Єр. 23:5; 33:15; Зах. 3:8; 6:12; на це є посилання в Об. 22:16). Лука вживає це слово стосовно Ісуса в 18:37 і в Діях 2:22; 3:6; 4:10; 6:14; 22:8; 24:5; 26:9.
4. Пов'язане з №3 *nāzīr* (BDB 634, KB 684), що означає «посвячений через присягу».

Б. Вживання цього слова протягом історії поза межами Нового Заповіту.

1. Так називалася іудейська (дохристиянська) еретична група (арамейською *nāsōrayyā*).
2. В іудейських колах так називали віруючих у Христа (пор. Дії 24:5,14; 28:22, *nosri*).
3. Цей термін став вживатися щодо віруючих в сирійських (арамейських) церквах. Слово «християнин» вживалося в грецьких церквах.

4. Через деякий час після падіння Єрусалима фарисеї зібралися в місті Явне та оголосили формальне відокремлення синагоги від церкви. Були введені обов'язкові прокляття проти християн. Зокрема, в «Вісімнадцяти блаженствах» з Беракоту 286-29а віруючі називаються «назарянами».

«Нехай назаряни та еретики щезнуть вмиць, будуть стерті з книги життя і не будуть вписані разом з вірними».
5. Це слово вживав Юстин Мученик у «Діалогах» 126:1; він визнавав Ісуса *нецером* з пророка Ісаї (Іс. 11:1).

В. Думка автора

Мені дивно, що існує так багато варіантів написання цього слова, хоча в Старому Заповіті й інші імена, наприклад, «Єгошуа» (Ісус Навин) мають різні варіанти написання. Точне значення залишається для мене неясним з таких причин:

1. це слово схоже і на «Галузку» (*нецер*), і на *назіра* (тобто назарея, освяченого через присягу)
2. негативні відчуття, пов'язані з назвою язичницької Галілеї
3. майже повна відсутність тогочасних свідчень про галілейське місто Назарет
4. демон вжив це слово в есхатологічному сенсі («Ти прийшов нас губити?»)

Для повної бібліографії досліджень цього слова див. Колін Браун (ред.), «Новий міжнародний словник богослов'я Нового Заповіту» (Colin Brown [ed.], *New International Dictionary of New Testament Theology*), Том 2, стор. 346; або Реймонд І. Браун, «Народження Месії» (Raymond E. Brown, *Birth of the Messiah*), стор. 209-213, 223-225.

▣ **"Мужа, що Його Бог прославив вам"** Ісус, безсумнівно, є людиною (Дії 2:23; Рим. 1:3), але в той же час і Богом (пор. Ів. 4:1-3).

Тут вжито дієприкметник перфекта пасивного стану, що означає «показаний наочно». Бог ясно й неодноразово відкривав Себе через слова Ісуса, через Його діла та життя. Ці мешканці Єрусалима самі все бачили і чули!

▣ **"силою, і чудами, і тими знаменами"** Вони були очевидцями всього, що зробив Ісус в Єрусалимі в останній тиждень Свого життя.

«Чуда» (*teras*) означає незвичайний знак, що з'являвся на небі, як в Діях 2:19-20.

«Знамена» (*sēmeion*) означає особливу подію, що несе в собі значення або важливість. Це слово є ключовим терміном в Євангелії від Івана (сім особливих «знамен», пор. Дії 2:1-11; 4:46-54; 5:1-18; 6:1-15,16-21; 9:1-41; 11:1-57). Знамена не завжди є позитивними (пор. Ів. 2:18; 4:48; 6:2). Тут маються на увазі прояви сили, які вказують на те, що настав новий вік Духа!

Цікаво, що в першій проповіді (принаймні в її короткому варіанті, записаному в Діях 2) Петро не приділяє уваги ранній стадії життя та вчення Ісуса. Головними темами є здійснення пророцтв Старого Заповіту, передвизначена жертвенна смерть Ісуса та Його славне воскресіння.

2:23 "Того, що був..." Можливо, це – ідіома, що виражає зневагу до людини (пор. Дії 5:28; 6:13; Лк. 23:14; Ів. 9:16; 18:29), але в Діях 23:9 та 20:31-32 вона не є негативною ідіомою. Тут знову підкреслюється людська природа Ісуса (пор. Дії 2:22).

▣ **"виданий"** Це слово (*ekdotos*) зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті.

NASB «передвизначеним планом»

NKJV «встановленою радою»

NRSV «визначеним планом»

TEV «планом Самого Бога»

NJB «Його заздалегідь продуманим наміромом»

Це слово *horizō* в формі дієприкметника перфекта пасивного стану. Головним його значенням є «визначати», «встановлювати» або «призначати». В Старому Заповіті він часто вживається стосовно встановлення меж землі або стримування бажань. Лука часто вживає це слово (пор. Лк. 22:22; Дії 2:23;

10:42; 11:29; 17:26,31). Хрест не був для Бога сюрпризом, адже Бог ще споконвіку обрав цей спосіб (див. систему жертвоприношень в Левиті 1-7) для здійснення відкуплення непокірного людства (пор. Бут. 3:15; Іс. 53:10; Мр. 10:45; 2Кор. 5:21).

Смерть Ісуса не була нещасним випадком. Це був вічний Божий план відкуплення (пор. Лк. 22:22; Дії 3:18; 4:28; 13:29; 26:22-23). Ісус прийшов, щоб вмерти (пор. Мр. 10:45)! Хрест був не просто випадком!

▣ **"передбаченням Божим"** Це слово *prognosis* (знати заздалегідь) вживається тільки тут та в 1Петр. 1:2. Це уявлення про те, що Бог знає всю історію людства, важко узгодити зі вільною волею людини. Бог є вічною духовною істотою, не обмеженою часовою послідовністю. Хоча історією керує Бог, люди відповідають за свої наміри та вчинки. Боже передбачення не впливає на Божу любов і обрання. Інакше воно залежало б від майбутніх зусиль та заслуг людей. Бог має повну владу і постановив, щоб учасники Його завіту мали свободу вибору в стосунках із Ним (пор. Рим. 8:29; 1Петр. 1:20).

В цій галузі богослов'я є дві крайності: (1) надмірний акцент на свободі – дехто каже, що Бог не знає майбутніх виборів та вчинків людей (відкритий теїзм, що є філософським продовженням прогресивної думки); і (2) надмірний акцент на Божій владі – начебто Бог обирає одних для неба, а других – для аду (супралапсаріанізм, «двогострий» кальвінізм). Я віддаю перевагу 139-му Псалму!

▣ **"ви"** Петро звинувачує цих мешканців Єрусалима, що слухають його, в дволичності й смерті Ісуса (пор. Дії 3:13-15; 4:10; 5:30; 10:39; 13:27,28). Вони не були серед того натовпу, що вимагав розп'ясти Ісуса; вони не були членами Синедріону, що привели Ісуса до Пілата; не були вони й римськими посадовими особами або воїнами, які розп'яли Його; але вони все одно відповідальні за це, як і ми з вами. Причиною Його смерті були гріх і непокірості людей!

▣ **"розп'яли"** Дослівно «прибили» (*prospēgnūti*) до хреста. Це слово зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті. Воно може означати прибити до хреста цвяхами або прив'язати до хреста. В Діях 5:30 ту саму дію описано як «повісити на дереві». Іудейські лідери не хотіли, щоб Ісуса побили камінням за богохульство, як пізніше Степана (пор. Дії 7). Вони хотіли, щоб Ісуса розп'яли (Лоув та Найда [Louw, Nida] стверджують, що цей вираз *hapax legomenon* може бути еквівалентним до *stauroō*, розп'ясти, [стор. 237 прим. 9]). Можливо, це було пов'язано з прокляттям Повт. Зак. 21:23. Спочатку це прокляття було саджанням на кіл та недостойним похороном, але в часи Ісуса рабини тлумачили його як розп'яття. Ісус поніс прокляття Старого Заповіту за всіх віруючих (пор. Гал. 3:13; Кол. 2:14).

▣ **"беззаконників"** Під цим словом маються на увазі римляни.

2:24 "Бог воскресив Його" Новий Заповіт стверджує, що всі три особи Трійці брали активну участь у воскресінні Ісуса:

1. Дух (пор. Рим. 8:11)
2. Син (пор. Ів. 2:19-22; 10:17-18)
3. і, найчастіше, Отець (пор. Дії 2:24,32; 3:15,26; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34,37; 17:31; Рим. 6:4,9)

Отець Своїми діями підтверджував, що приймає життя, смерть і вчення Ісуса. Це було важливим аспектом ранньоапостольської проповіді. Див. Вступ до Дій Апостолів, Спеціальна тема: «Керигма».

▣ **"пути смерті усунувши"** Це може означати (1) буквально родові муки (класична грецька мова, пор. Рим. 8:22) і (2) образно труднощі перед другим пришестям (пор. Мт. 24:8; Мр. 13:8; 1Сол. 5:3). Можливо, тут відображено єврейські терміни «тенета» і «пастки» в Пс. 18:4-5 та 116:3, що в Старому Заповіті вживалися як метафори суду (пор. Іс. 13:6-8; Єр. 4:31).

▣ **"вона бо тримати Його не могла"** В Ів. 20:9 воскресіння Ісуса також пов'язується зі старозавітним пророцтвом (пор. Дії 2:25-28). Ісус спустився в могилу (Гадес) з певною метою (пор. 1Петр. 3:19; 4:6). Коли Він вишов звідти, Він узяв з Собою праведних віруючих (пор. 2Кор. 5:6,8)!

2:25 "Бо каже про Нього Давид" Це – цитата з Пс. 16:8-11. Петро стверджує, що 16-й Псалом є месіанським (як і Павло в Діях 13:36; це єдині два місця в Новому Заповіті, де цитується Пс. 16) і стосується безпосередньо Ісуса. Надією автора Псалма, як і надією новозавітного віруючого, є воскресіння Ісуса.

2:26 "в надії" Це слово не вживається в Євангеліях, але воно вживається в Діях і означає віру віруючих в майбутнє здійснення обітниць Євангелія (пор. Дії 23:6; 24:15; 26:6,7; 28:20). Слово «надія» часто вживає Павло в своїх Посланнях, але в значеннях, що пов'язані з вічним Божим планом відкуплення. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НАДІЯ» (SPECIAL TOPIC: HOPE)

Павло часто вживав це слово в різних, але взаємозв'язаних значеннях. Воно часто асоціювалося з доведенням віри віруючої людини до завершення (напр, 1Тим. 1:1). Це слово можна замінити виразами «слава», «вічне життя», «остаточне спасіння», «друге пришестя», тощо. Завершення неодмінно настане, але це ще буде в майбутньому й невідомо коли. Поняття «надія» часто асоціювалося з «вірою» та «любов'ю» (пор. 1Кор. 13:13; 1Сол. 1:3; 2Сол. 2:16). Далі йде частковий список прикладів вживання Павлом цього слова.

1. Друге пришестя, Гал. 5:5; Еф. 1:18; 4:4; Тит. 2:13
2. Ісус – наша надія, 1Тим. 1:1 (Бог – наша надія, 1Тим. 5:5; 1Петр. 3:5)
3. Віруючий постане перед Богом, Кол. 1:22-23; 1Сол. 2:19
4. Надія приготована на небесах, Кол. 1:5
5. Віра в Євангеліє, Кол. 1:23; 1Сол. 2:19
6. Остаточне спасіння, Кол. 1:5; 1Сол. 4:13; 5:8
7. Божа слава, Рим. 5:2; 2Кор. 3:12; Кол. 1:27
8. Спасіння язичників через Христа, Кол. 1:27
9. Впевненість у спасінні, 1Сол. 5:8
10. Вічне життя, Тит. 1:2; 3:7
11. Наслідки християнської зрілості, Рим. 5:2-5
12. Відкуплення всього створіння, Рим. 8:20-22
13. Завершення всиновлення, Рим. 8:23-25
14. Ім'я Бога, Рим. 15:13
15. Павлове бажання щодо віруючих, 2Кор. 1:7
16. Старий Заповіт як путівник для новозавітних віруючих, Рим. 15:4

2:27 "в аду" Вжите тут грецьке слово «Гадес» означає місце перебування померлих. Воно еквівалентне єврейському терміну *шеол* в Старому Заповіті. У Старому Заповіті потойбічне життя описувалося як свідоме існування людини разом з її родиною, але без радості чи спілкування. Тільки поступове одкровення Нового Заповіту чіткіше прояснило потойбічне життя (небо і ад).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДЕ ЗНАХОДЯТЬСЯ ПОМЕРЛІ?» (SPECIAL TOPIC: WHERE ARE THE DEAD?)

I. Старий Заповіт

- A. Усі люди потрапляють до *шеолу* (споріднених слів немає, етимологія невідома, BDB 982, KB 1368); так в літературі мудрості та в книзі Ісаї часто називалося місце знаходження мертвих або могила. У Старому Заповіті мертві, як тіні, знаходяться в свідомому, але безраднісному стані (пор. Йов 10:21-22; 38:17)
- B. Уявлення про *шеол*
  1. Пов'язане з Божим судом (вогнь), Повт. Зак. 32:22
  2. в'язниця з воротами, Йов 38:17; Пс. 9:13; 107:18
  3. звідти ніхто не повертається, Йов 7:9 (аккадський титул смерті)
  4. край/царство темряви, Йов 10:21-22; 17:13; 18:18
  5. місце мовчання, Пс. 28:1; 31:17; 94:17; 115:17; Іс. 47:5
  6. пов'язане з карою ще перед судним днем, Пс. 18:4-5
  7. пов'язане з *аваддоном* (руїна; див. Спеціальну тему: «Аваддон... Аполліон»), де Бог також присутній, Йов 26:6; Пс. 139:8; Амос 9:2

8. пов'язане з «могилою», Пс. 16:10; 88:3-4; Іс. 14:15; Єз. 31:15-17
9. нечестиві живими сходять в *шеол*, Чис. 16:30,33; Йов 7:9; Пс. 55:15
10. часто персоніфіковане як звір з величезною пастью, Чис. 16:30; Пр. 1:12; Іс. 5:14; Ав. 2:5
11. людей там називають *рефаїм* (тобто «духи померлих»), Йов 26:5; Пр. 2:18; 21:16; 26:14 Іс. 14:9-11)
12. Однак ЯХВЕ присутній навіть там, Йов 26:6; Пс. 139:8; Пр. 15:11

II. Новий Заповіт

А. Єврейське *шеол* перекладається грецькою як *Гадес* (невидимий світ)

Б. Уявлення про *Гадес* (досить схожі на уявлення про *шеол*)

1. означає смерть, Мт. 16:18
2. пов'язане зі смертю, Об. 1:18; 6:8; 20:13-14
3. часто аналогічне з місцем вічної кари (*тегенна*), Мт. 11:23 (цитата зі Старого Заповіту); Лк. 10:15; 16:23-24
4. часто аналогічне з могилою, Лк. 16:23

В. Можливо поділене (рабини)

1. частина праведних *Парадіз* (насправді інша назва небес, пор. 2Кор. 12:4; Об. 2:7), Лк. 23:43
2. частина злих *Тартарус* знаходиться значно нижче від *Гадеса*, 2Петр. 2:4, де знаходяться злі ангели (пор. Бут. 6; І Енох). Вона пов'язана з «безоднею», Лк. 8:31; Рим. 10:7; Об. 9:1-2,11; 11:7; 17:18; 20:1,3

Г. *Тегенна*

1. Походить від старозавітної фрази «долина синів Гіннома» (на півдні від Єрусалима). У цьому місці поклонялися фінікійському богу вогню *Молеху* (BDB 574, KB 591), приносячи йому в жертву дітей (пор. 2Цар. 16:3; 21:6; 2Хр. 28:3; 33:6), що було заборонено в Лев. 18:21; 20:2-5.
2. Єремія перетворив це місце язичницького культу на місце суду ЯХВЕ (пор. Єр. 7:32; 19:6-7). У І Еноха 90:26-27 та Сив. 1:103 воно стало місцем вогняного, вічного суду.
3. Іудеї часів Ісуса були настільки приголомшені участю своїх нащадків в ідолопоклонстві й жертвоприношенні дітей, що перетворили це місце на єрусалимський смітник. Багато метафор Ісуса щодо вічного суду пов'язані з цим смітником (вогнь, дим, черв'яки, сморід, пор. Мр. 9:44,46). Слово *Тегенна* використовував тільки Ісус (за винятком Як. 3:6).
4. Випадки вживання Ісусом слова *Тегенна*
  - а. вогнь, Мт. 5:22; 18:9; Мр. 9:43
  - б. вічна, Мр. 9:48 (Мт. 25:46)
  - в. місце руйнування (душі й тіла), Мт. 10:28
  - г. паралельне до *Шеол*, Мт. 5:29-30; 18:9
  - д. описує злих як «сини аду», Мт. 23:15
  - е. результат судового вироку, Мт. 23:33; Лк. 12:5
  - ж. концепт *Тегенни* є паралельним до другої смерті (пор. Об. 2:11; 20:6,14) або вогненого озера (пор. Мт. 13:42,50; Об. 19:20; 20:10,14-15; 21:8). Можливо, вогнене озеро є місцем вічного перебування людей (від *Шеол*) та злих ангелів (від *Тартарус*, 2Петр. 2:4; Юд. 1:6 або безодні, пор. Лк. 8:31; Об. 9:1-11; 20:1,3).
  - з. Воно призначене не для людей, а для сатани та його ангелів, Мт. 25:41

Д. Можливо, через збіг слів *Шеол*, *Гадес* та *Тегенна*,

1. всі люди спершу потрапляють до *Шеола/Гадеса*
2. їхнє існування там (добре/погане) посилюється після судного дня, але місце злих залишається незмінним (саме тому в Біблії короля Якова (KJV) слово *Гадес* (могила) перекладено як *Тегенна* (ад)).

3. Єдиний новозавітний текст, де згадуються муки перед судним днем, – то притча в Лк. 16:19-31 (Лазар та багач). *Шеол* зображається як місце покарання вже зараз (пор. Повт. Зак. 32:22; Пс. 18:1-5). Однак не можна будувати доктрину на притчі.

III. Проміжний стан між смертю та воскресінням

- A. Новий Заповіт не вчить про «безсмертя душі», що є одним із стародавніх поглядів на потойбічне життя, згідно з яким
  1. людські душі існують ще до початку фізичного життя
  2. людські душі є вічними до і після фізичної смерті
  3. фізичне тіло часто сприймається як в'язниця, а смерть людини – як її визволення й повернення до предвічного стану
- B. У Новому Заповіті є деякі посилення на безтілесний стан між смертю та воскресінням
  1. Ісус каже про розділення між тілом та душею, Мт. 10:28
  2. Авраам, можливо, вже зараз має тіло, Мр. 12:26-27; Лк. 16:23
  3. Мойсей та Ілля з'явилися в фізичному тілі під час преображення, Мт. 17
  4. Павло стверджує, що в друге пришествя Христа віруючі з Христом першими одержать свої нові тіла, 1Сол. 4:13-18
  5. Павло стверджує, що віруючі одержать свої нові духовні тіла в день воскресіння, 1Кор. 15:23,52
  6. Павло стверджує, що віруючі не потрапляють до *Гадеса* після смерті, але знаходяться з Ісусом, 2Кор. 5:6,8; Фил. 1:23. Ісус переміг смерть і забрав праведних з Собою на небо, 1Петр. 3:18-22.

IV. Небо

- A. Це слово вживається в Біблії в декількох значеннях.
  1. атмосфера над землею, Бут. 1:1,8; Іс. 42:5; 45:18
  2. зоряне небо, Бут. 1:14; Повт. Зак. 10:14; Пс. 148:4; Євр. 4:14; 7:26
  3. місце знаходження Божого трону, Повт. Зак. 10:14; 1Цар. 8:27; Пс. 148:4; Еф. 4:10; Євр. 9:24 (третє небо, 2Кор. 12:2)
- B. Біблія не відкриває багатьох таємниць щодо потойбічного життя, можливо, тому що грішні люди не можуть цього зрозуміти (пор. 1Кор. 2:9).
- V. Небо – то і місце (пор. Ів. 14:2-3), і Особа (пор. 2Кор. 5:6,8). Можливо, небо буде відновленим Еденським садом (Бут. 1-2; Об. 21-22). Земля буде очищена й відновлена (пор. Дії 3:21; Рим. 8:21; 2Петр. 3:10). Божий образ (Бут. 1:26-27) відновлений у Христі. Тепер близькі стосунки і глибоке спілкування, що були в Еденському саді, знову стали можливими. Однак, це може бути й метафоричним (небо як велике кубічне місто, Об. 21:9-27), а не буквальним описом. У 1Кор. 15 різниця між фізичним тілом та духовним тілом зображена як різниця між насінням та рослиною. Також у 1Кор. 2:9 (цитата з Іс. 64:4 і 65:17) є велика обітниця й надія! Я знаю, що коли ми побачимо Його, ми будемо подібними до Нього (пор. 1Ів. 3:2).

V. Корисні видання

- A. Вільям Гендріксен, «Що написано в Біблії про потойбічне життя» (William Hendriksen, *The Bible On the Life Hereafter*)
- B. Моріс Роулінгз, «За порогом смерті» (Maurice Rawlings, *Beyond Death's Door*)

▣ **"і не даси Ти Своєму Святому побачити тління"** Ця фраза явно вказує на те, що Обіцяний Месія, Помазаник, Святий Божий помре, але не побачить тління (пор. Пс. 49:15 і 86:13).

2:28 "Ти мене перепожниш утіхою перед обличчям своїм" Ця фраза виражає радісне переживання людини з Отцем (Дії 2:22-28) на небесах через смерть Месії (пор. Іс. 53:10-12). Такий само позитивний погляд на особисті стосунки з Богом в загорбному житті записані в Йова 14:14-15; 19:25-27.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 2:29-36

²⁹Мужі-браття! Нехай буде вільно мені сміло сказати вам про патріярха Давида, що помер і похований, і знаходиться гріб його в нас аж до цього дня. ³⁰А бувши ж пророком, та відаючи, що БОГ клятвою клявся йому посадити на престоли його від плоду його стегон, ³¹у передбаченні він говорив про Христове воскресення, що

НЕ БУДЕ ЗОСТАВЛЕНИЙ В АДУ,
АНІ ТІЛО ЙОГО НЕ ЗАЗНАЄ ЗОТЛІННЯ.

³²Бог Ісуса Цього воскресив, чого свідки всі ми! ³³А ото ж, як правицею Божою був Він вознесений, і обітницю Духа Святого прийняв від Отця, то й злив Він оте, що ви бачите й чуєте. ³⁴Не зійшов бо на небо Давид, але сам він говорить:

ПРОМОВИВ ГОСПОДЬ ГОСПОДЕВІ МОЄМУ:

СЯДЬ ПРАВОРУЧ МЕНЕ,

³⁵ДОКИ НЕ ПОКЛАДУ Я ТВОЇХ ВОРОГІВ ПІДНІЖКОМ НОГАМ ТВОЇМ!

³⁶Ото ж, нехай ввесь Ізраїлів дім твердо знає, що і Господом, і Христом учинив Бог Його, Того Ісуса, що Його розп'яли ви!

2:29-31 Сучасним західним читачам важко сприймати цей аналіз Псалма, тому що Петро тут використовує методи рабиністичної герменевтики (те саме стосується й Послання до євреїв). Можливо, Петро чув у синагогах таке тлумачення щодо грядущого Месію і тепер знає, що й цьому Псалмі йдеться про Ісуса з Назарета.

2:29 Петро показує, що хоча 16-й Псалом частково стосується Давида (особливо в 16:10б), він не може стосуватися виключно його одного.

2:30 "бувши ж пророком" Іудеї вірили, що Бог промовляв через пророків. Мойсея називали пророком (пор. Повт. Зак. 18:18). Старозавітні книги Ісуса Навина, Суддів, 1 та 2 Самуїла і 1 та 2 Царів в іудейському каноні називаються «ранніми пророками». Рабини вважали, що одкровення закінчилося після смерті останнього пророка, Малахії. Давида називали пророком саме в цьому іудейському сенсі (як автора Писання). Раніше в Старому Заповіті Бог відкрив Мойсею (пор. Бут. 49), що Месія прийде з племені Юди. У 2Сам. 7 Бог об'явив, що Він походить з царського роду Давида. У 110-му Псалмі Бог також відкрив, що Месія буде священником за чином Мелхиседека (пор. Дії 2:34-35).

▣ **"Бог клятвою клявся йому посадити на престоли його від плоду його стегон"** Це підсумкове або узагальнене посилання на 2Сам. 7:11-16; Пс. 89:3-4; або 132:11. Це вказує на те, що Божий давній задум повинен був здійснитися в Ісусі з Назарета. Його смерть і воскресіння були не планом «Б», але Божим задумом відкуплення, що Він мав його ще до створіння (пор. Еф. 2:11-3:13).

2:31 "Христове" Термін «Христос» є грецьким перекладом єврейського слова «Месія», буквально «Помазаник». Ісус був не тільки сином Давида, Царем Ізраїля, але й Сином Божим, що сидить на небесному престолі (пор. Пс. 110).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «МЕСІЯ» (SPECIAL TOPIC: MESSIAH)

Цей термін, «Месія» або «Помазаник» (BDB 603, KB 645), важко тлумачити тому, що він вживався в різних значеннях. Він означав особу, яку помазували особивою олією в знак Божого покликання і приготування на виконання конкретного лідерського доручення.

1. це слово означало іудейських царів (напр. 1Сам. 2:10; 12:3; 24:6,10; 2Сам. 19:21; 23:1; Пс. 89:51; 132:10,17; Плач 4:20; Ав. 3:13; «Помазаний Владика» в Дан. 9:25)
2. воно означало іудейських священників («помазані священники», Вих. 29:7; напр. Лев. 4:3,5,16; 6:15; 7:36; 8:12; можливо, Пс. 84:9-10; 133:2)
3. воно вживалося щодо патріархів і пророків (пор. Бут. 26:7; 1Хр. 16:22; Пс. 105:15, що стосується народу завіту в цілому; можливо, Ав. 3:13)
4. щодо пророків (пор. 1Цар. 19:16; можливо, 1Хр. 29:22)

5. щодо Кіра (пор. Іс. 45:1)
6. №1 та №2 поєднані в 110-му Псалмі та 4-й главі Захарії
7. воно вживалося щодо особливого пришествя Бога, царя з роду Давида, який розпочне новий вік праведності
  - а. рід Юди (пор. Бут. 49:10)
  - б. дім Єссея (пор. 2Сам. 7)
  - в. царювання над всім світом (пор. Пс. 2; Іс. 9:6; 11:1-5; Мих. 5:1-4 і далі)
  - г. служіння нужденим (пор. Іс. 61:1-3)

Особисто мене приваблює ототожнення «помазаника» з Ісусом із Назарета (пор. Ів. 1:41; 4:25) з таких причин:

1. в 2-й главі Даниїла описується пришествя вічного Царства під час четвертої імперії
2. у Дан. 7:13 вічне Царство дається «Людському Сину»
3. у Дан. 9:24 описується відкуплення, що є кульмінаційною подією в історії людства
4. Ісус використовував книгу Даниїла в Новому Заповіті (пор. Мт. 24:15; Мр. 13:14)

Слід визнати, що в Старому Заповіті цей титул вживається рідко – можливо, тільки в Дан. 9:25. Також слід погодитися з тим, що Ісус не відповідає загальному старозавітному уявленню про Месію.

1. Він не є лідером Ізраїля
2. Його не був офіційно помазано священиком
3. Він – спаситель не лише Ізраїля
4. Він не тільки «Людський Син», але, на диво, також «Божий Син»

▣ "не буде zostавлений в аду, ані тіло Його не зазнає зотління" У перекладі NASB (оновленій версії) 1995 р. цей текст не позначений як цитата зі Старого Заповіту. Це, очевидно, є цитатою з Пс. 16. Для «тіла» див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПЛОТЬ» (SARX) (SPECIAL TOPIC: FLESH [SARX])

Цей термін найчастіше вживається Павлом в Посланні до галатів і далі, більш розширено, в Посланні до римлян. Богослови розходяться в думках щодо різних відтінків значення цього слова. Звичайно, всі відтінки значення певним чином збігаються. Далі ми спробуємо описати широкий семантичний обсяг цього слова.

- А. людське тіло, Ів. 1:14; Рим. 2:28; 1Кор. 5:5; 7:28; 2Кор. 4:11; 7:5; 12:7; Гал. 1:16; 2:16,20; 4:13; Фил. 1:22; Кол. 1:22,24; 2:5; 1Тим. 3:16
- Б. людське походження, Ів. 3:6; Рим. 1:3; 4:1; 9:3,5,8; 11:14; 1Кор. 10:18; Гал. 4:23,29
- В. людська особа, Рим. 3:20; 7:5; 8:7-8; 1Кор. 1:29; 2Кор. 10:3; Гал. 2:16; 5:24
- Г. говорячи по-людському, Ів. 8:15; 1Кор. 1:26; 2Кор. 1:12; 5:16; 10:2; Гал. 6:12
- Д. людська неміч, Рим. 6:19; 7:18; 8:5-6,9; 2Кор. 10:4; Гал. 3:3; 5:13,16,19-21; Кол. 2:18
- Е. вороже ставлення людини до Бога, пов'язане з наслідками гріхопадіння, Рим. 7:14; 13:14; 1Кор. 3:1,3; Еф. 2:3; Кол. 2:18; 1Петр. 2:11; 1Ів. 2:16

Треба відзначити, що в Новому Заповіті «плоть» не сприймається негативно, як в грецькій філософії. Для грецьких філософів «плоть» була джерелом людських проблем; через смерть людина звільнялася від впливу плоті. Але в Новому Заповіті «плоть» є полем битви для духовної війни (пор. Еф. 6:10-18), при тому саме по собі фізичне тіло є нейтральним, його можна використовувати для добра чи для зла.

2:32-33 "Бог Ісуса... Духа" Хоча слово «Трійця» в Біблії ніколи не вживається, концепт триєдиного Бога присутній через (1) божественність Ісуса та (2) особу Духа. В Біблії цей концепт відображається в текстах, де три особи Трійці діють разом в єдиному контексті (пор. Дії 2:32-33; Мт. 28:19; 1Кор. 12:4-6; 2Кор. 1:21-22; 13:14; Еф. 4:4-6 та 1Петр. 1:2).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ТРІЙЦЯ» (SPECIAL TOPIC: THE TRINITY)

Звернімо увагу на участь всіх трьох Осіб Трійці в єдиних контекстах. Термін «трійця» був вперше введений Тертуліаном; він не вживається в Біблії, але сам концепт Трійці зустрічається в Біблії дуже часто.

- А. Євангелія
  - 1. Мт. 3:16-17; 28:19 (та паралельні місця)
  - 2. Ів. 14:26
- Б. Дії Апостолів – Дії 2:32-33, 38-39
- В. Послання Павла
  - 1. Рим. 1:4-5; 5:1,5; 8:1-4,8-10
  - 2. 1Кор. 2:8-10; 12:4-6
  - 3. 2Кор. 1:21-22; 13:14
  - 4. Гал. 4:4-6
  - 5. Еф. 1:3-14,17; 2:18; 3:14-17; 4:4-6
  - 6. 1Сол. 1:2-5
  - 7. 2Сол. 2:13
  - 8. Тит. 3:4-6
- Г. Послання Петра – 1Петр. 1:2
- Д. Послання Юди – вв. 20-21

Про множину в Бозі йдеться і в Старому Заповіті.

- А. Вживання форми МНОЖИНИ стосовно Бога
  - 1. Ім'я *Елогім* стоїть у формі МНОЖИНИ (див. Спеціальну тему: «Імена Бога»), але коли воно вказує на Бога, то завжди вживається в ДІЄСЛОВИ ОДНИНИ
  - 2. Форма першої особи множини в Бут. 1:26-27; 3:22; 11:7
- Б. «Ангел Господній» (див. Спеціальну тему: «Ангел Господній») був видимим представником Божества
  - 1. Бут. 16:7-13; 22:11-15; 31:11,13; 48:15-16
  - 2. Вих. 3:2,4; 13:21; 14:19
  - 3. Суд. 2:1; 6:22-23; 13:3-22
  - 4. Зах. 3:1-2
- В. Бог і Його Дух є окремими особами, Бут. 1:1-2; Пс. 104:30; Іс. 63:9-11; Єз. 37:13-14
- Г. Бог (ЯХВЕ) і Месія (*Адон*) є окремими особами, Пс. 45:6-7; 110:1; Зах. 2:8-11; 10:9-12
- Д. Месія і Дух є окремими особами, Зах. 12:10
- Е. Всі три особи згадуються в Іс. 48:16; 61:1

Божественність Ісуса та особа Духа були проблемами для перших віруючих, що дотримувалися строгого єдинобожжя (див. Спеціальну тему: «Єдинобожжя»).

- 1. Тертуліан – ставив Сина нижче від Отця
- 2. Ориген – ставив божественну сутність Сина і Духа нижче від Отця
- 3. Арій – заперечував божественність Сина і Духа
- 4. Монархіанізм – вера в послідовне хронологічне проявлення єдиного Бога як Отця, потім як Сина, а потім як Духа

Трійця є формулою, що була історично розроблена на основі біблійних текстів.

- 1. Повна божественність Ісуса та Його рівність Отцю були затверджені на Нікейському соборі 325 р. н.е. (пор. Ів. 1:1; Фил. 2:6; Тит. 2:13)
- 2. Повна особа та божественність Духа, Його рівність Отцю і Сину були затверджені на Константинопольському соборі 381 р. н.е.
- 3. доктрина Трійці повністю описана в творі Августина *De Trinitate*

Тут ми стоїмо перед великою таємницею. Але Новий Заповіт стверджує одну Божественну сутність (єдинобожжя) з трьома вічними проявленнями в особах Отця, Сина і Святого Духа.

2:32 "Бог Ісуса Цього воскресив" Див. детальну примітку до Дій 2:24.

▣ **"чого свідки всі ми"** Йдеться про тих, хто бачив воскреслого Христа. Див. таблицю явлень Ісуса після воскресіння, взяту з книжки Поля Барнетта «Ісус та виникнення раннього християнства» (Paul Barnett, *Jesus and the Rise of Early Christianity*, стор. 185) в цьому коментарі до Дій 1:3 (стор. 29).

2:33 "правицею Божою" Це – антропоморфічна метафора, що означає положення сили, влади та заступництва (пор. Пв. 2:1), взята з Пс. 110:1 (цитується більше, ніж будь-який інший Псалом в Новому Заповіті) або Пс. 118:16. Бог – вічний Дух, присутній в усьому фізичному й духовному створінні. Говорячи про Бога, люди вимушені використовувати земні мови та поняття, які є виключно (1) запереченнями (2), аналогіями та (3) метафорами. Метафорами є навіть слова «Отець» (про Бога) і «Син» (про Ісуса). Всі метафори є в якійсь мірі обмеженими й передають певну центральну істину або уявлення про Бога. Стережіться буквализму! Звичайно, ви не чекаєте побачити в раю старого чоловіка, молодого на троні та білого птаха над головою. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ОНИС БОГА ЯК ЛЮДИНИ (антропоморфізм)» (SPECIAL TOPIC: GOD DESCRIBED AS A HUMAN [anthropomorphic language])

- I. У Старому Заповіті часто використовуються антропоморфізми (коли про Бога розповідається так, як про людину)
- А. Частини тіла
1. очі – Бут. 1:4,31; 6:8; Вих. 33:17; Чис. 14:14; Повт. Зак. 11:12; Зах. 4:10
  2. руки – Вих. 6:6; 15:16-17; Чис. 11:23; Повт. Зак. 2:15; 4:34; 5:15
  3. вуха – Чис. 11:18; 1Сам. 8:21; 2Цар. 19:16; Пс. 5:1; 10:17; 18:6
  4. обличчя – Вих. 33:11; Лев. 20:3,5,6; Чис. 6:25; 12:8; Повт. Зак. 31:17; 32:20; 34:10
  5. палець – Вих. 8:19; 31:18; Повт. Зак. 9:10; Пс. 8:3
  6. голос – Бут. 3:9,11,13; Вих. 15:26; 19:19; Повт. Зак. 26:17; 27:10
  7. ноги – Вих. 24:10; Єз. 43:7
  8. людська форма – Вих. 24:9-11; Пс. 47; Іс. 6:1; Єз. 1:26
  9. ангел Господній – Бут. 16:7-13; 22:11-15; 31:11,13; 48:15-16; Вих. 3:4,13-21; 14:19; Суд. 2:1; 6:22-23; 13:3-22
- Б. Фізичні дії
1. мовлення як засіб створіння – Бут. 1:3,6,9,11,14,20,24,26
  2. ходіння (звук кроків) – Бут. 3:8; Лев. 26:12; Повт. Зак. 23:14; Ав. 23:14
  3. Бог зачинив двері Ноевого ковчега – Бут. 7:16
  4. нюхання (жертвоприношень) – Бут. 8:21; Лев. 26:31; Амос 5:21
  5. Бог зійшов вниз – Бут. 11:5; 18:21; Вих. 3:8; 19:11,18,20
  6. Бог поховав Мойсея – Повт. Зак. 34:6
- В. Людські емоції
1. розкаяння – Бут. 6:6,7; Вих. 32:14; Суд. 2:18; 1Сам. 15:29,35; Амос 7:3,6
  2. гнів – Вих. 4:14; 15:7; Чис. 11:10; 12:9; 22:22; 25:3,4; 32:10,13,14; Повт. Зак. 6:15; 7:4; 29:20
  3. ревності – Вих. 20:5; 34:14; Повт. Зак. 4:24; 5:9; 6:15; 32:16,21; Єг. 24:19
  4. почуття огиди/відрази – Лев. 20:23; 26:30; Повт. Зак. 32:19
- Г. Сімейні терміни
1. Отець
    - а. Ізраїля – Вих. 4:22; Повт. Зак. 14:1; Іс. 1:2; 63:16; 64:8; Єр. 31:9; Ос. 11:1
    - б. царя – 2Сам. 7:11-16; Пс. 2:7
    - в. метафори отецького ставлення – Повт. Зак. 1:31; 8:5; 32:6-14; Пс. 27:10; Пр. 3:12; Єр. 3:4,22; 31:20; Ос. 11:1-4; Мал. 3:17
  2. Родитель – Ос. 11:1-4
  3. Мати – Іс. 49:15; 66:9-13 (по аналогії з матір'ю-годівницею)
  4. Вірний молодий коханець – Ос. 1-3

II. Причини вживання антропоморфізмів

- А. Бог хоче спілкуватися з людиною, але людина не має інших засобів спілкування, окрім своєї мови, що складається зі слів, пов'язаних з цим грішним світом. Дуже поширене уявлення Бога як особи чоловічої статі є лише одним прикладом антропоморфізму, адже насправді Бог є дух і не належить до якоїсь статі.
- Б. Бог бере найзначніші аспекти людського життя й використовує їх, щоб відкритися грішному людству (батько, мати, коханий).
- В. Хоч іноді Богу доводиться приймати певну фізичну форму (напр., Бут. 3:8), Бог не хоче обмежувати Себе такими формами (пор. Вих. 20; Повт. Зак. 5)
- Г. Найвищий прояв антропоморфізму – це боговтілення в Ісусі! Бог став фізичним, відчутним (пор. Ів. 1:1-3). Божа вістка стала Словом Божим (пор. Ів. 1:1-18).

III. Про це коротко описано в книзі Г.Б. Керда «Мова та образність Біблії» (G. B. Caird, *The Language and Imagery of the Bible*), глава 10, стаття «Антропоморфізм» (Anthropomorphism) в «Міжнародній стандартній біблійній енциклопедії» (*The International Standard Bible Encyclopaedia*), стор. 152-154

▣ **"обітницю Духа Святого"** Старий Заповіт обіцяв новий день праведності під водінням Духа, що розпочнеться з пришествя Месії.

1. Ів. 7:39, цей новий день настав
2. Гал. 3:14, благословіння Авраама (пор. Бут. 12:3) тепер є доступним для всього світу
3. Еф. 1:13, в цьому новому віці віруючі запечатані Святим Духом.

▣ **"що ви бачите й чуєте"** Петро в цій проповіді продовжує наголошувати на тому, що його слухачі були очевидцями всіх цих подій (вв. 14,22,32,33,36). Вони знали, що він говорить правду, тому що вони дійсно там були. Юристи називають це свідченням первинних джерел.

2:34 "Промовив Господь Господеві моєму" Тут цитується Пс. 110:1 (ЯХВЕ... Адон). Ісус цитував цей текст в Мт. 22:41-46. У Новому Заповіті він вказує на двоякий аспект Царства; Ісус вже сидить праворуч Бога, але Його вороги ще не покладені підніжком Його ніг. Див. Дії 1:3, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЦАРСТВО БОЖЕ».

2:36 "нехай весь Ізраїлів дім" Це стосується всього юдейського керівництва та народу – тих, до кого звертається Петро. Він стверджує, що старозавітне пророцтво збулося і досягло кульмінації в Ісусі з Назарета. Див. Дії 1:3, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЦАРСТВО БОЖЕ».

NASB «напевно знає»

NKJV «впевнено знає»

NRSV «з певністю знає»

TEV «точно знає»

NJB «може бути впевненим»

Тут передані два грецьких слова – прислівник *aphalōs*, що означає «надійно закріпити» (метафора – з впевненістю, пор. Дії 16:23), та теперішній час активного стану наказового способу дієслова *ginōskō*, «знати». Ці очевидці останнього тижня Ісуса, Його смерті й воскресіння, не могли сумніватися в правдивості слів Петра.

▣ **"і Господом, і Христом"** Грецьке слово «господар» (*kurios*) може вживатися в загальному сенсі або в спеціальному богословському сенсі (пор. Дії 2:21). Воно може означати «пан», «господар», «володар», «чоловік» або «Боголюдина». Старозавітне вживання цього слова (*adon*) було обумовлене тим, що юдеї не хотіли вимовляти завітне ім'я Бога, ЯХВЕ, що походило від єврейського дієслова «бути» (пор. Вих. 3:14). Вони боялися порушити заповідь «Не призывай Імення Господа, Бога твого, надаремно» (пор. Вих. 20:7; Повт. Зак. 5:11). Вони гадали, що якщо взагалі не будуть вимовляти імені Бога, то напевне не будуть вимовляти його надаремно. Отже, коли вони читали Писання, то замість імені Бога вимовляли єврейське

слово *adonai*, близьке за значенням до грецького *Kurios* (Господь). Новозавітні автори вживали це слово для описання повної божественності Христа. Фраза «Ісус є Господь» була публічним сповіданням віри ранньої церкви та формулюванням сповідання при хрещенні (пор. Рим. 10:9-13; 1Кор. 12:3; Фил. 2:11). Див. Дії 1:6, Спеціальна тема: «Імена Бога».

«Христос» – то грецький переклад єврейського слова *месія*, що означає «помазаник» (пор. Дії 2:31,36; 3:18,20; 4:26; 5:42; 8:5; 9:22; 17:3; 18:5,28; 26:23), людина, покликана і підготовлена Богом на виконання спеціального завдання. У Старому Заповіті помазувалися три групи керівників: священники, царі та пророки. Ісус виконав усі ці три помазаних служіння (пор. Євр. 1:2-3). Див. Дії 2:31, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «МЕСІЯ».

Називаючи Ісуса з Назарета обома цими старозавітними титулами, Лука стверджує як Його божественність (пор. Фил. 2:6-11, див. Спеціальну тему до Дій 2:32), так і Його месіанство (пор. Лк. 2:11). Це, безсумнівно, готує ґрунт до проголошення (*керигми*) інших проповідей в книзі Дій!

Див. Вступ до Дій Апостолів, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «КЕРИГМА РАННЬОЇ ЦЕРКВИ»

▣ **"Того Ісуса, що Його розп'яли ви"** Петро звинувачував цих мешканців Єрусалима в дволичності під час засудження Ісуса на смерть. Всі грішні люди в рівній мірі розділяють цю провину. Див. примітку до Дій 2:23.

▣ **"Того Ісуса"** Цей вислів «той Ісус» (пор. Дії 2:23,32,36) зв'язує Петрове проголошення історичного Ісуса з воскреслим і звеличеним Христом. Обидва уявлення про Ісуса є вірними. В Біблії немає різниці між земним Ісусом та Ісусом віри!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 2:37-42

³⁷Як почули ж оце, вони серцем розжалобились, та й сказали Петрові та іншим апостолам: **Що ж ми маємо робити, мужі-браття?** ³⁸А Петро до них каже: **Покайтеся, і нехай же охреститься кожен із вас у Ім'я Ісуса Христа на відпущення ваших гріхів, і дара Духа Святого ви приймете!** ³⁹Бо для вас ця обітниця, і для ваших дітей, і для всіх, що далеко знаходяться, кого б тільки покликав Господь, Бог наш. ⁴⁰І іншими багатьома словами він засвідчував та вмовляв їх, говорячи: **Рятуйтесь від цього лукавого роду!** ⁴¹Отож ті, хто прийняв його слово, охрестилися. І пристало до них того дня душ тисяч зо три! ⁴²І вони перебували в науці апостольській, та в спільноті братерській, і в ламанні хліба, та в молитвах.

2:37 "вони серцем розжалобились" Це грецьке слово – *kata* плюс *nussō*. Той самий корінь вжито в Ів. 19:34, де описується, як Ісуса прибивали цвяхами до хреста. Так само й проповідь Петра «прибила» слухачів до істини Євангелія. Це очевидно означає виявлення Святим Духом провини людини, що передує її спасінню (пор. Ів. 16:8-11; Рим. 3:21-31).

2:38 "Покайтеся" Це – аорист активного стану наказового способу, що означає тверде рішення. Єврейський термін «покаяння» означає зміну дії, а грецький термін – зміну розуму. Покаяння – це готовність до змін. Це значить не повністю безгрішне поведіння, але бажання догодити Богові, а не собі. Ми як грішні люди живемо для себе, але як віруючі ми живемо для Бога! Покаяння і віра є Божі вимоги для спасіння (пор. Мр. 1:15; Дії 3:16, 19; 20:21). Ісус сказав: «Коли не покаєтесь, то загинете всі» (пор. Лк. 13:3,5). Покаяння є Божою волею для грішної людини (пор. 2Петр. 3:9, Єз. 18:23, 30, 32). Таємницю суверенності Бога і вільної волі людини можна чітко продемонструвати покаянням як вимогою для спасіння. Однак парадокс цієї діалектичної пари в тому, що покаяння є також і Божим даром (пор. Дії 5:31; 11:18 та 2Тим. 2:25). В біблійному представленні ініціативи Божої благодаті та необхідної відповіді людини в завіті завжди є певна напруга. Новий завіт, як і старий, має свої умови «якщо... то...». У Новому Заповіті вживається декілька термінів, що пов'язані з концептом покаяння.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОКАЯННЯ У СТАРОМУ ЗАПОВІТІ» (SPECIAL TOPIC: REPENTANCE IN THE OLD TESTAMENT)

Цей концепт є надзвичайно важливим, але його дуже важко визначити. Більшість з нас дає визначення згідно з поглядами своєї конфесії. Однак, «стале» богословське визначення, як правило, пов'язується з певними єврейськими (і грецькими) словами, що не обов'язково завжди відповідають цьому «сталому» визначенню. Слід пам'ятати, що новозавітні автори (крім Луки) були єврейськими мислителями, які використовували терміни грецького койне, і тому треба починати саме з єврейських термінів, два з яких є головними.

1. *нахам* (BDB 636, KB 688)
2. *шув* (BDB 996, KB 1427)

Перший термін, *нахам*, здається, спочатку означав «зробити глибокий вдих»; від вживається в кількох значеннях.

- а. «відпочинок» або «втіха» (напр. Бут. 5:29; 24:67; 27:42; 37:35; 38:12; 50:21; часто вживається в іменах, пор. 2Цар. 15:14; 1Хр. 4:19; Неєм. 1:1; 7:7; Наум 1:1)
- б. «жалкувати» (напр. Бут. 6:6,7)
- в. «передумати» (напр. Вих. 13:17; 32:12,14; Чис. 23:19; Йов 42:5-6)
- г. «змилюсердитися» (напр. Повт. Зак. 32:36)

Зауважте, що всі ці слова виражають глибокі почуття! Отже, ключ до розуміння – то глибокі почуття, що спонукають до дії. Ця зміна дії часто спрямована на інших людей, але також на Бога. Саме така зміна у ставленні до Бога надає цьому терміну богословського значення. Але тут треба бути обережним. Коли в Біблії говориться, що Бог «розкається» (пор. Бут. 6:6,7; Вих. 32:14; Суд. 2:18; 1Сам. 15:11,35; Пс. 106:45), то це не значить, що Він жалкує про Свій гріх або помилку; це літературний засіб, що описує Боже милосердя та піклування (пор. Чис. 23:19; 1Сам. 15:29; Пс. 110:4; Єр. 4:27-28; Єз. 24:14). Заслужена кара за гріх і непокорність відміняється, якщо грішник насправді полишає свій гріх і наворачтається до Бога. Це – переорієнтація життя.

Другий термін, *шув*, означає «повертатися» (відвертатися від, повертатися назад, повертатися до). Дієслово *шув* (BDB 996, KB 1427) по суті означає «повертатися назад». Воно може вживатися стосовно

1. відвернення від Бога, Чис. 14:43; Єг. 22:16,18,23,29; Суд. 2:19; 8:33; 1Сам. 15:11; 1Цар. 9:6; Єр. 3:19; 8:4
2. навернення до Бога, 1Цар. 8:33,48; 2Хр. 7:14; 15:4; 30:9; Пс. 51:13; 116:7; Іс. 6:10; 10:21,22; 31:6; Єр. 3:7,12,14,22; 4:1; 5:3; Ос. 3:5; 5:4; 6:1; 7:10,16; 11:5; 14:1,2; Амос 4:6,8-11 (особ. відзначте Єр. 7 та Амоса 4)
3. ЯХВЕ спочатку каже Ісаї, що Юда не хоче/не може покаятися (пор. Іс. 6:10), але в цій книзі Він неодноразово закликає їх повернутися до Нього.

Покаяння – то не стільки емоція, скільки ставлення до Бога. Це – переорієнтація життя з самого себе на Бога. Покаяння – це готовність змінити й змінитися. Це значить не взагалі перестати грішити, але перестати жити в свідомій щоденній непокорі! Покаяння є повна протилежність егоцентричних наслідків гріхопадіння Бут. 3. Воно означає, що образ і подоба Бога (Бут. 1:26-27), хоч і пошкоджені, але відновлені в людині! Грішна людина знов здобуває можливість спілкування з Богом.

Покаяння в Старому Заповіті головним чином означає «зміну дії», а «покаяння» в Новому Заповіті – «зміну розуму» (див. Спеціальну тему: «Покаяння [Новий Заповіт]»). І те, й інше потрібне для справжнього біблійного покаяння. Також необхідно усвідомити, що покаяння є як початковим актом, так і триваючим процесом. Початковий акт видно в Мр. 1:15; Діях 3:16 і 19; 20:21, а триваючий процес – в Ів. 1:9; Об. 2 і 3. Покаяння не є предметом вибору (пор. Лк. 13:3,5)!

Якщо насправді двома умовами завіту є «покаяння» та «віра» (напр. Мт. 3:2; 4:17; Мр. 1:4,15; 2:17; Лк. 3:3,8; 5:32; 13:3,5; 15:7; 17:3), тоді *нахам* означає сильні почуття людини, яка усвідомлює свій гріх і відвертається від нього, а *шув* означає відмову від гріха і навернення до Бога (прикладом цього може служити Амос 4:6-11 «ви не вернулись до Мене» [п'ять разів] та Амос 5:4,6,14, «Наверніться до Мене... наверніться до Господа... шукайте добра, а не зла»).

Першим добрим прикладом сили покаяння є випадок, коли Давид згрішив з Вірсавією (пор. 2Сам. 12; Пс. 32,51). Гріх Давида мав тривалі наслідки для самого Давида, для його сім'ї та для Ізраїля, але Давидове спілкування з Богом було відновлене! Навіть злий Манасія міг покаятися і бути прощеним (пор. 2Хр. 33:12-13).

Обидва ці терміни вживаються паралельно в Пс. 90:13. Людина має визнати свій гріх і рішуче відвернутися від нього, а також проявляти бажання шукати Бога і Його праведності (пор. Іс. 1:16-20). Покаяння має когнітивний аспект, особистий аспект і моральний аспект. Всі три аспекти є необхідними для того, щоб розпочати і підтримувати нові стосунки з Богом. Глибоке відчуття розкаяння повинно перейти в постійну відданість Богу і ревне служіння Йому!

▣ "нехай же охреститься" Це ще один аорист пасивного стану наказового способу. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ХРЕЩЕННЯ» (SPECIAL TOPIC: BAPTISM)

I. Хрещення в іудейському житті

A. Хрещення було широко розповсюдженим ритуалом серед іудеїв I-II століть.

1. підготовка до поклоніння в храмі (тобто ритуал очищення)
2. самохрещення прозелитів
Коли хтось з язичників бажав стати повноцінною Божою дитиною, він або вона повинні були здійснити три ритуали:
  - а. обрізання, якщо чоловік
  - б. самохрещення шляхом занурення в воду в присутності трьох свідків
  - в. жертвоприношення в Храмі
3. акт очищення (пор. Левит 15)

В сектантських групах Палестини I століття, таких як ессени, хрещення очевидно було звичним і часто здійснюваним ритуалом. Однак в офіційному іудаїзмі Іванове хрещення покаяння було принизливим, адже здійснення ритуала, призначеного для навернених язичників, вважалось неприпустимим для природного нащадка Авраама.

B. Можна навести декілька старозавітних прецедентів ритуального обмивання.

1. як символ духовного очищення (пор. Іс. 1:16)
2. як регулярний ритуал для священників (пор. Вих. 19:10; Лев. 16)

Слід відзначити, що всі інші ритуали хрещення в іудейській культурі I століття здійснювалися самими хрещеними. Тільки коли люди хрестилися в Івана Христителя, він оцінював цей акт покаяння (пор. Мт. 3:7-12) та керував ним (пор. Мт. 3:6).

II. Хрещення в церкві

A. Богословські цілі

1. прощення гріхів – Дії 2:38; 22:16
2. прийняття Святого Духа – Дії 2:38 (Дії 10:44-48)
3. єднання з Христом – Гал. 3:26-27
4. членство в церкві – 1Кор. 12:13
5. символ духовного навернення – 1Петр. 3:20-21
6. символ духовної смерті й воскресіння – Рим. 6:1-5

B. Хрещення в ранній церкві було нагодою для публічного сповідання віри віруючої людини. Хрещення було не засобом для спасіння, але нагодою для словесного ствердження віри (мабуть, «Ісус є Господь»). Пам'ятайте, що рання церква не мала будівель і збиралася по домах або часто в тасмних місцях через переслідування.

B. Багато коментаторів припускають, що 1 Петра – то проповідь на хрещення. Можливо, це так, але таке припущення не є єдиним можливим. Правда, Петро часто використовував хрещення як важливий акт віри (пор. Дії 2:38,41;10:47). Однак воно було не сакраментальним актом, а

подією віри, що символізувала смерть, похорон та воскресіння в єднанні віруючого з Христом (пор. Рим. 6:7-9; Кол. 2:12). Цей акт символічний, а не сакраментальний; він є нагодою для сповідання віри, а не засобом для спасіння.

III. Хрещення та покаяння в Діях 2:38

У книзі Куртіса Вогана «Дії Апостолів» (Curtis Vaughan, *Acts*), на стор. 28, є цікава примітка стосовно Дій 2:38.

«Грецьке слово "охреститися" вжито в наказовому способі третьої особи, а "покайтеся" – в наказовому способі другої особи. Цей перехід з більш прямого наказу другій особі до менш прямого наказу "охреститися" третій особі вказує на те, що головною вимогою Петра було покаяння».

Це узгоджується з акцентами в проповіді Івана Христителя (пор. Мт. 3:2) та Ісуса (пор. Мт. 4:17). Покаяння виявляється духовним ключем до духовних змін, а хрещення – зовнішнім виразом цих змін. У Новому Заповіті навіть не йде мова про нехрещених віруючих! Для ранньої церкви хрещення було публічним сповіданням віри, нагодою публічного сповідання віри в Христа, а не засобом спасіння! Слід пам'ятати, що в своїй другій проповіді Петро взагалі не згадує про хрещення, але закликає до покаяння (пор. Дії 3:19; Лк. 24:17). Хрещення було прикладом, що його подав Сам Ісус (пор. Мт. 3:13-18). Хрещення було наказом Ісуса (пор. Мт. 28:19). Сучасне питання необхідності хрещення для спасіння взагалі не ставиться в Новому Заповіті; очікувалося, що всі віруючі неодмінно хрестяться. Однак слід також остерігатися ставлення до сакраменту як до засобу спасіння! Адже спасіння – то питання віри, а не виконання правильного ритуалу з правильними словами в правильному місці!

▣ **"у Ім'я Ісуса Христа"** Це єврейська ідіома (відображена в Йоїля 2:32), що вказує на особу та характер Ісуса. Мабуть, в ранній церкві хрещасмі при хрещенні сповідували: «Я вірую, що Ісус – то Господь» (пор. Рим. 10:9-13; 1Кор. 1:13,15). Це було як богословське проголошення, так і проголошення особистої довіри. У Великому дорученні Мт. 28:19-20 формулою хрещення є ім'я триєдиного Бога. Нам слід остерігатися механічного ставлення до тайств! Ключовим є не ім'я чи формула, але серце хрещасмого.

Див. Дії 2:31, Спеціальна тема: «Христос».

NASB, NJB,

NIV «для прощення ваших гріхів»

NKJV «для відпущення гріхів»

NRSV «щоби ваші гріхи могли бути прощеними»

TEV «щоби ваші гріхи були прощені»

Богословське питання полягає в тому, як тут діє слово «для» (*eis*)? З чим пов'язане прощення: з «покаянням», чи з «хрещенням»? Чи залежить прощення від покаяння і/або хрещення?

Eis може вживатися в різних значеннях, найпоширенішими з яких є «з огляду на те, щоб...» або «з метою...». Більшість баптистських богословів вибрали варіант «заради...» з богословських причин, але такий вибір є сумнівним. Часто наші упередження діють навіть на рівні граматичного аналізу. Нам слід читати Біблію в контексті, потім перевіряти паралельні місця, і лише потім формувати своє систематичне богослов'я. Всі тлумачення є історично, конфесійно та практично обумовленими.

Тема прощення через віру в Христа часто повторюється в проповідях, що в книзі Дій (Петро – 2:38; 3:19; 5:31; 10:43; Павло – 13:38).

▣ **"дара Духа Святого ви приймете"** Тут дієслово стоїть в майбутньому часі медіального стану (депонент) дійсного способу. Дар Духа був

1. впевненим спасінням
2. внутрішньою присутністю Святого Духа
3. підготуванням на служіння
4. поступовим уподібненням Христу

Ми не повинні наполегливо відстоювати певні події спасіння або їхню послідовність, адже в книзі Дій вони часто бувають різними. Дії написані не для того, щоб вчити нас стандартним формулам або богословській послідовності (див. «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [*How To Read The Bible For All Its Worth*], стор. 94-112), але щоб донести до нас певні події.

Чи можна встановлювати на основі цього тексту послідовність дій спасіння: спочатку покаяння, потім хрещення, прощення і в кінці дар Духа? Згідно з моїм богослов'ям, Дух діє з самого початку (пор. Ів. 6:44,65) і в усьому процесі переконання (пор. Ів. 16:8-12), покаяння (пор. Дії 5:31; 11:18; 2Тим. 2:25) та віри. Дух є головним і необхідним (пор. Рим. 8:9) з початку до кінця. Безумовно, Він не може бути останнім в списку!

Однією з книжок, що допомогли мені подолати мої конфесійні упередження і прислухатися до могутнього слова Біблії, є «Відповіді на запитання» Ф.Ф. Брюса (F. F. Bruce, *Answers to Questions*). В ній автор робить декілька слухних зауважень щодо Дій 2:38. Мені особливо сподобалося таке зауваження:

«Це прийняття Духа може статися до хрещення (Дії 10:44), після хрещення (Дії 2:38), або після хрещення і покладення рук апостолів (Дії 8:16; 19:54)» (стор. 167).

Сучасні віруючі хочуть ясно викладену доктрину, яку можна довести, але зазвичай вони реагують на метод «пошуку необхідних доказів у тексті» і посилаються лише на ті тексти, що відповідають їхнім упередженням (див. семінар на тему тлумачення Біблії, www.freebiblecommentary.org)

2:39 "для вас ця обітниця, і для ваших дітей" Це був колективний, міжпоколінний, сімейний концепт (пор. Вих. 20:5-6 та Повт. Зак. 5:9-10; 7:9). Батьки впливали на віру дітей і несли відповідальність за неї (пор. Повт. Зак. 4:9; 6:6-7; 20-25; 11:19; 32:46). Такий колективний вплив був також страшним, якщо дивитися на нього через призму Мт. 27:25 («На нас Його кров і на наших дітей!»).

Ця обіцянка міжпоколінного впливу віри допомагає мені вірити в те, що Бог через віру може вплинути на моїх нащадків, благословити й захистити їх (пор. Повт. Зак. 7:9). Це не протирічить особистій відповідальності, але додає до неї елемент колективного впливу. Моя віра та моє вірне служіння Христу насправді впливають на мою сім'ю, їхню сім'ю, і т.д. (пор. Повт. Зак. 7:9). Яка втішаюча надія та мотивуюча обітниця! Віра проходить через сім'ї.

У книзі Дій (2:39) Божа обітниця складається з кількох частин, що прив'язані до Старого Заповіту:

1. прощення гріхів – Дії 2:38; 3:19; 5:31; 10:43; 13:38-39; 26:18
2. спасіння – Дії 2:21; 4:12; 11:14; 13:26; 16:31
3. прийняття Духа – Дії 2:38-39; 3:19; 5:32; 8:15-18; 10:44-48; 19:6
4. часи відпочинку – Acts 3:20

▣ **"для всіх, що далеко знаходяться"** Петро звертається до юдейського народу. Ця фраза в оригіналі означала юдеїв в засланні, що вони пізніше повинні були повернутися до обіцяної землі (пор. Іс. 57:19). Однак в деяких текстах ця фраза, здається, також означає язичників, далеких від пізнання ЯХВЕ (пор. Іс. 49:1; Зах. 6:15). Добра вістка Євангелія така: єдиний істинний Бог (єдинобожжя), Який створив усіх людей за Своїм образом (пор. Бут. 1:26-27), бажає спілкуватися з усіма ними (пор. 1Тим. 2:4; 2Петр. 3:9). Це надія єдності всіх у Христі. В Ньому більш немає іудеїв та язичників, рабів та вільних, чоловіків та жінок, але всі єдині (пор. Еф. 2:11-3:13). Павло вживає цю саму цитату стосовно язичників в Еф. 2:13 і 17. Новий вік Духа приніс неочікувану єдність!

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЄДИНОБОЖЖЯ» (SPECIAL TOPIC: MONOTHEISM)

Людство завжди відчувало, що дійсність не обмежена фізичними предметами й явищами (тобто зазнає впливу некерованих явищ, таких як зливи, затемнення, комети, погода, нещасні випадки, смерть, тощо). Антропологи знаходять в могилах примітивних гоміноїдів речі, очевидно, покладені туди для наступного життя, яке вони вважали продовженням цього життя.

Першою цивілізацією, що мала писемність, був Шумер (у південному регіоні між річками Тигр та Євфрат); ця цивілізація розпочалася приблизно в 10,000 - 8,000 рр. до н.е. У віршах шумерів віддзеркалюються їхні погляди на богів та взаємини між богами. Шумери уявляли собі богів як людей, з усіма людськими немочами. Їхні традиції існували в усній формі задовго до того, як були записані.

Шумери пройшли богословський розвиток від

1. анімізму до

2. політеїзму до
3. віри в вишнього бога (або дуалізму)

Концепт «монотеїзму» або «єдинобожжя» (уявлення про одного єдиного Бога, як етичну особу, що не має жіночого партнера), а не просто «вишнього бога» політеїзму або доброго бога іранського дуалізму (зороастризму), є унікальною вірою Ізраїля (Авраам та Йов, 2000 р. до н.е.). Був лише один винятковий випадок в Єгипті (короткий час правління Аменхотепа IV, також відомого як Ехнатон, 1367-1350 або 1386-1361 рр. до н.е., який поклонявся *Атону*, богу сонця, як єдному богу). Див. Дж. Ассманн, «Думка Єгипту» (J. Assmann, *The Mind of Egypt*), стор. 216-217.

Цей концепт виражено в кількох текстах Старого Заповіту.

1. «нема Такого, як Господь, Бог наш», Вих. 8:10; 9:14; Повт. Зак. 33:26; 1Цар. 8:23
2. «нема іншого, окрім Нього», Повт. Зак. 4:35,39; 32:39; 1Сам. 2:2; 2Сам. 22:32; Іс. 45:21; 44:6,8; 45:6,21
3. «ЯХВЕ – один», Повт. Зак. 6:4; Рим. 3:30; 1Кор. 8:4,6; 1Тим. 2:5; Як. 2:19
4. «немає такого, як Ти», 2Сам. 7:22; Єр. 10:6
5. «Ти Бог єдиний», Пс. 86:10; Іс. 37:16
6. «До Мене не зроблено Бога, і не буде цього по Мені», Іс. 43:10
7. «крім Мене немає нічого... і нема більше іншого Бога», Іс. 45:5,6,22
8. «Я Господь, Який робить це все», Іс. 45:7 (пор. Амос 3:6)
9. «нема більше іншого Бога», Іс. 45:14,18
10. «окрім Мене нема Бога», Іс. 45:21
11. «немає більш Бога, й нікого, як Я», Іс. 46:9

Слід зазначити, що ця суттєво важлива доктрина відкривалася поступово. Більш ранні фрази можна розуміти як «генотеїзм» або практичне єдинобожжя (є інші боги, напр. Єг. 24:15; 1Цар. 18:21), але для нас є лише один Бог (пор. Вих. 15:11; 20:2-5; Повт. Зак. 5:7; 6:4,14; 10:17; 32:12; 1Цар. 8:23; Пс. 83:18; 86:8; 136:1-9).

Перші тексти про єдиного Бога (філософське єдинобожжя) відносяться до раннього періоду (пор. Вих. 8:10; 9:14; 20:2-3; Повт. Зак. 4:35,39; 33:26). Повні, завершені твердження знаходяться в Іс. 43-46 (пор. 43:10-11; 44:6,8; 45:7,14,18,22; 46:5,9).

Старий Заповіт принижує богів народів, як

1. створіння людей – Повт. Зак. 4:28; 2Цар. 19:18; Пс. 115:4-8; 135:15-18; Іс. 2:8; 17:8; 37:19; 40:19; 41:7,24,29; 44:10,12; 46:6-7; Єр. 10:3-5; Об. 9:10
2. демонів – Повт. Зак. 32:17; Пс. 106:37; Іс. 8:19; 19:3с; 1Кор. 10:20; Об. 9:20
3. марноти – Повт. Зак. 32:21; 2Цар. 17:15; Пс. 31:6; Іс. 2:18; 41:29; Єр. 2:5; 10:8; 14:22; Єр. 2:5; 8:19
4. не богів – Повт. Зак. 32:21; 2Хр. 13:9; Іс. 37:19; Єр. 2:11; 5:7; 1Кор. 8:4-5; 10:20; Об. 9:20

Новий Заповіт посилається на Повт. Зак. 6:4 в Рим. 3:30; 1Кор. 8:4,6; Еф. 4:6; 1Тим. 2:5; Як. 2:19. Ісус цитує цей вірш як першу заповідь в Мт. 22:36-37; Мр. 12:29-30; Лк. 10:27. Старий Заповіт, як і Новий Заповіт, стверджує реальність інших духовних істот (демонів, ангелів), але лише одного Бога Творця і Відкупителя (ЯХВЕ, Бут. 1:1).

Біблійне єдинобожжя характеризується такими положеннями

1. Бог – єдиний і неповторний (Його онтологія не стверджується, а приймається як очевидна)
2. Бог – особа (пор. Бут. 1:26-27; 3:8)
3. Бог етичний (пор. Вих. 34:6; Неем. 9:17; Пс. 103:8-10)
4. Бог створив людей за Своїм образом (Бут. 1:26-27) для спілкування (№2). Він ревнивий Бог (пор. Вих. 20:5-6)

З Нового Заповіту

1. Бог має три вічних, особистих проявлення (див. Спеціальну тему: «Трійця»)
2. Бог повністю, досконало явив Себе в Ісусі (пор. Ів. 1:1-14; Кол. 1:15-19; Євр. 1:2-3)
3. Вічний Божий план відкуплення грішного людства передбачав приношення в жертву Його єдинородного Сина (Іс. 53; Мр. 10:45; 2Кор. 5:21; Фил. 2:6-11; Послання до євреїв)

▣ **"кого б тільки покликав Господь, Бог наш"** Тут дієслово стоїть у формі аориста медіального стану (депонент) кон'юнктива. Ця фраза спершу стосувалася розпорошених іудеїв. Бог завжди проявляє

ініціативу (медіальний стан, пор. Ів. 6:44,65). 3 Єз. 18:32; Ів. 3:16; 1Тим. 2:4; 2Петр. 3:9 нам відомо, що Бог кличе до Себе всіх людей, на певному етапі. Але люди повинні відгукнутися (кон'юнктив).

Терміни «багато» і «всі» в Біблії є паралельними (пор. Іс. 53:6, «усі», з Іс. 53:11,12, «багатьох» або Рим. 5:18, «всіх» з Рим. 5:19, «багато хто»). Бог всім серцем бажає спасти загинувших людей, створених за Його образом (пор. Бут. 1:26-27), створених для спілкування з Ним (пор. Бут. 3:8)!

2:40 "іншими багатьома словами" Цей текст підтверджує, що записані в книзі Дій проповіді є скороченими версіями. Те саме стосується вчення і проповідей Ісуса в Євангеліях. Ми приймаємо ці скорочені версії як богонатхненні й точні. У I столітті усна передача й збереження текстів були звичайною справою.

▣ **"засвідчував"** Це грецьке слово (*dia* плюс *marturomai*) Лука вживав часто (пор. Дії 2:40; 8:25; 10:42; 18:5; 20:21,23,24; 23:11; 28:23; Лк. 16:28). Для Євангелія характерна невідкладність і остаточність, що ними не можуть нехтувати ані проповідники, ані слухачі.

▣ **"вмовляв їх"** Людина повинна прийняти те, що Бог пропонує їй в Христі (пор. Ів. 1:12; 3:16; Рим. 10:9-13). Це – парадокс суверенності Бога та вільної волі людини (пор. Фил. 2:12-13).

NASB, NKJV «Рятуйтесь»
NRSV, TEV,
NJB «Спасайте себе»

Граматичною формою цього терміну є аорист пасивного стану наказового способу, але в англійських перекладах NRSV, TEV та NJB, як ви бачите, вона стоїть у медіальному стані. Це – богословська суперечливість в питанні про спасіння (пор. Фил. 2:12-13). Чи насправді все залежить тільки від Бога, чи слухач повинен надати Богу можливість діяти в його або її житті? Грецьке слово «рятуватися» (*sōsō*) відображає єврейське поняття (*yasha*, BDB 446, пор. Вих. 14:30) фізичного рятунку (пор. Як. 5:15,20), а в Новому Заповіті це слово має відтінок значення духовного рятунку чи спасіння (пор. Як. 1:21; 2:14; 4:12).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СПАСІННЯ (ГРЕЦЬКІ ДІЄСЛІВНІ ЧАСИ)» (SPECIAL TOPIC: SALVATION [GREEK VERB TENSES])

Спасіння не є результатом; воно є повсякденними взаєминами з Богом у Христі. Коли людина увірує, її спасіння не завершується, а лише починається (спочатку ворота, потім дорога; пор. Мт. 7:13-14)! Спасіння не є страховим полісом або квитком на небеса; воно є життям поступового уподібнення Христу (пор. Рим. 8:28-29; 2Кор. 3:18; 7:1; Гал. 4:19; Еф. 1:4; 4:13; 1Сол. 3:13; 4:3,7; 5:23; 1Петр. 1:15). У нас в Америці кажуть, що подружжя з часом стає схожим одне на одного. Це і є ціллю спасіння!

СПАСІННЯ ЯК ЗАВЕРШЕНА ДІЯ (АОРИСТ)

- Дії 15:11
- Рим. 8:24
- 2Тим. 1:9
- Тит. 3:5
- Рим. 13:11 (АОРИСТ поєднується з майбутнім часом за своєю орієнтацією)

СПАСІННЯ ЯК СТАН ЛЮДИНИ (ПЕРФЕКТ)

- Еф. 2:5,8

СПАСІННЯ ЯК ТРИВАЮЧИЙ ПРОЦЕС (ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС)

- 1Кор. 1:18; 15:2
- 2Кор. 2:15
- 1Петр. 3:21

СПАСІННЯ ЯК МАЙБУТНЄ ЗАВЕРШЕННЯ (МАЙБУТНІЙ ЧАС у ДІЄСЛОВІ або в контексті)

- Рим. 5:9,10; 10:9,13
- 1Кор. 3:15; 5:5
- Фил. 1:28
- 1Сол. 5:8-9
- Євр. 1:14; 9:28
- 1Петр. 1:5

Отже, спасіння людини починається з її рішення, з увірування (пор. Ів. 1:12; 3:16; Рим. 10:9-13), але воно повинно призвести до життя вірою (пор. Рим. 8:29; Гал. 2:19-20; Еф. 1:4; 2:10), і колись воно буде завершено на фізичному рівні (пор. 1Пв. 3:2). Ця остання стадія називається прославленням (пор. Рим. 8:28-30). Це можна проілюструвати так:

1. початкове спасіння – виправдання (звільнення від кари за гріх)
2. поступове спасіння – освячення (звільнення від сили гріха)
3. остаточне спасіння – прославлення (звільнення від наявності гріха)

▣ **"від цього лукавого роду"** Тут може бути посилання на Повт. Зак. 32:5 та Пс. 78:8. Старозавітні слова «правий», «праведний», «справедливий» та «справедливість» походили від кореня «річна очеретина» (див. Спеціальну тему до Дій 3:14). Вона стала будівельною метафорою, вимірювальною тростиною або прямим стандартом. Бог вибрав цю метафору для описання Свого характеру. Стандартом є Сам Бог! Більшість слів, що означають гріх в єврейській та грецькій мові, пов'язані з відхиленням від цього стандарту (тобто кривий, спотворений.) Всім людям треба спастися і відновитися.

2:41

NASB	«прийняв»
NKJV	«радісно прийняв»
NRSV, TEV	«щиро прийняв»
TEV	«увірував»
NJB	«прийняв»

Це – дієприкметник аориста медіального стану від дієслова *apodechomai*. У «Грецько-англійському лексиконі» Лоува та Найди (Louw and Nida, *Greek-English Lexicon*), подано три варіанти вживання цього слова (див. том 2, стор. 28).

1. щиро приймати особу
2. приймати щось або когось як істину та реагувати відповідно
3. визнавати істину або цінність чогось чи когось

Лука часто вживає це слово (пор. Лк. 8:40; 9:11; Дії 2:41; 18:27; 24:3; 28:30). Євангелія – це Особа, яку треба прийняти, істина про ту Особу, в яку треба вірити, і життя, подібне життю тієї Особи, яке треба наслідувати. Всі три сторони Євангелія є суттєво важливими.

▣ **"охристілися"** Хрещення очікувалося від іудеїв щораз, коли вони входили до храму. Прозелити самі себе хрестили. Для людей, що слухали Петра, це було звичним релігійним ритуалом, але тепер воно мало нове значення. Сам Ісус охрестився (Мт. 3:13-17) і велів нам хрестити (Мт. 28:19), і це є достатньо переконливим! У Новому Заповіті про нехрещених віруючих навіть не йде мова. Мені здається, що цей ритуал знаменував повний розрив з іудаїзмом та початок життя в новому народі Божому (Церкві, пор. Гал. 6:16).

▣ **"душ тисяч зо три"** Це кругле число, але воно дуже велике. Проповідь Петра зачепила за живе цих очевидців. Вони готові були зробити крок віри.

1. Ісус був Месією
2. Месії суджено було постраждати
3. віра в Нього була єдиним шляхом до прощення
4. хрещення було необхідним

Для цього треба було (і нині треба) швидко прийняти тверде життєзміне рішення! Див. Вступ до Дій Апостолів, Спеціальна тема: «Керигма».

2:42 "І вони перебували" Лука часто вживає це слово (пор. Дії 1:14; 2:42,46; 6:4; 8:13; 10:7). Зверніть увагу на те, що саме вони робили разом:

1. навчання (пор. Дії 2:42; 4:2,18; 5:21,25,28,42)
2. спілкування
3. ламання хліба (можливо, йдеться про вечерю Господню, див. примітку до Дій 2:46)
4. молитва (пор. Дії 2:43-47)

Те саме треба й нам, коли ми навчаємо нових віруючих! Ці новонавернені прагнули істини та спільноти. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «KOINŌNIA» (SPECIAL TOPIC: KOINŌNIA)

Термін «спілкування» (*koinōnia*) означає

1. близькі стосунки з кимось
  - а. з Сином (пор. 1Кор. 1:9; 1Пв. 1:6)
  - б. з Духом (пор. 2Кор. 13:14; Фил. 2:1)
  - в. з Отцем і Сином (пор. 1Пв. 1:3)
  - г. з іншими учасниками завіту, братами й сестрами (пор. Дії 2:42; 2Кор. 8:23; Гал. 2:9; Фил. в. 17; 1Пв. 1:3,7)
  - д. не з злом (пор. 2Кор. 6:14)
2. близький зв'язок з чимось або з якимись групами
  - а. з Євангелієм (пор. Фил. 1:5; Фил. в. 6)
  - б. з кров'ю Христа (пор. 1Кор. 10:16)
  - в. не з темрявою (пор. 2Кор. 6:14)
  - г. зі стражданнями (пор. 2Кор. 1:7; Фил. 3:10; 4:14; 1Петр. 4:13)
3. щирий і щедрий дар або внесок (пор. Рим. 12:13; 15:26; 2Кор. 8:4; 9:13; Фил. 4:15; Євр. 13:16)
4. Божий дар благодаті через Христа, що відновляє взаємини людей з Богом та братами й сестрами.

Таким чином, горизонтальні стосунки (людини з людиною) здійснюються через вертикальні стосунки (людини з її Творцем). Також підкреслюється потреба віруючого в християнській громаді та радість, яку дарує ця громада (Євр. 10:25).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 2:43-47

⁴³І був страх у кожній душі, бо багато чинили апостоли чуд та знамен. ⁴⁴А всі віруючі були вкупі, і мали все спільним. ⁴⁵І вони продавали маєтки та добра, і всім їх ділили, як кому чого треба було. ⁴⁶І кожного дня перебували вони однодушно у храмі, і, ломлячи хліб по домах, поживу приймали із радістю та в сердечній простоті, ⁴⁷вихваляючи Бога та маючи ласку в усього народу. І щоденно до Церкви Господь додавав тих, що спасалися.

2:43-47 Це, здається, перша з багатьох редакторських приміток Луки (Дії 6:7; 9:31; 12:24; 16:5; 19:20). Див. Вступ, «Мета написання книги та її структура», А.

2:43 "І був страх у кожній душі" Це – імперфект пасивного стану (депонент) дійсного способу. З цього терміну «страх» походить слово «фобія». Божа присутність і сила створили таку святу атмосферу, що навіть неспасені грішники усвідомлювали святість того часу й місця!

2:44 "всі віруючі" Див. примітку до Дій 3:16.

▣ **"і мали все спільним"** Цей ранній експеримент «комуни» не вдався (пор. Дії 4:32-5:11). То був не загальний принцип для всіх, але спроба віруючих жити спільно в любові та взаємодопомозі. Ця невдала

спроба є гарним прикладом того, що не все, записане в Біблії, слід застосовувати всім і всюди! Ті ранні віруючі мали велику любов одне до одного. О якби ми могли відновити серед нас таку любов і таке відчуття Божої присутності й сили серед нас (пор. Ів. 17:11,21,22,23)!!

2:46 "однодушно" Для ранньої церкви характерною була така єдність (пор. Дії 1:14; 2:46; 4:24; 5:12). Це не значить, що вони в усьому погоджувались, але їхні серця та думки були поєднані інтересами Царства, а не їхніми власними вподобаннями чи планами.

▣ **"у храмі"** Вони мабуть збиралися в «Соломоновім ганку» (пор. Дії 3:11; 5:12). Там навчав і Ісус (пор. Ів. 10:23) Соломонів ганок був покритою колонадою вздовж східного боку зовнішнього Двору язичників в Іродовому Храмі (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 15.11.3). Там рабини навчали народ. Люди постійно збиралися там, щоб слухати вчення.

Зауважте, що члени ранньої церкви ходили в храм і, мабуть, також в помісні синагоги аж до того часу, поки не ввели прокляття (прибл. 70 р. н.е.) і не змушували членів синагоги хулити Ісуса. Це призвело до розриву між церквою та іудаїзмом. Ранні віруючі продовжували щотижня поклонятися по суботах, але вони також збиралися по неділях, щоб відзначати воскресіння Ісуса. Пам'ятайте, що Сам Ісус три суботи підряд зустрічався з учнями.

▣ **"ломлячи хліб по домах"** Якщо «ламати хліб» означало приймати вечерю Господню (пор. Лк. 22:19 і особ. в контексті вечері любові або «агапе» [1Кор. 11:17-22; 2Петр. 2:13-14; Юд. 12] в ранній церкві, напр. Дії 20:7), то тут йдеться про щоденне причастя по домах (але слід зазначити, що цей вираз також вживається стосовно звичайної їжі (Лк. 24:30,35)). Будьте обережними з вашими догматичними конфесійними традиціями щодо часу, місця, частоти і форми вечері Господньої. Головне – то наше серце!

NASB «із радістю та ширістю серця»

NKJV «із радістю та простотою серця»

NRSV «із радісними й щедрими серцями»

TEV «із радісними й смиренними серцями»

NJB «радісно і щедро»

Різні варіанти перекладу другого слова свідчать про те, як складно перекладається *aphelotēs*. Це слово буквально означає «простий», «ширий» або «смиренний» (Лоув та Найда [Louw and Nida]). Див. Дії 1:24, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СЕРЦЕ».

2:47

NASB, NKJV «маючи ласку в усього народу»

NRSV «маючи добру волю всього народу»

TEV «користуючись доброю волею всього народу»

NJB «кожний дивився на них знизу вверху»

Ця фраза повідомляє нам, що мешканці Єрусалима приймали ранніх християн. Люди з різних прошарків суспільства були гарної думки про цих перших віруючих. Християни не загрожували римській владі або римському миру (одна з цілей написання книги Дій). На початку свого існування церква ще не розірвала зв'язків з рабиністичним іудаїзмом.

▣ **"Господь додавав"** Це – імперфект активного стану дійсного способу. Біблія наголошує на суверенності Бога. Ніщо не трапляється без Божої волі, і Бога ніщо не дивує. Однак таке старозавітне ствердження єдинобожжя (тобто єдина причина всього, див. Спеціальну тему: до Дій 2:39) було сприйнято невірною. Далі я подаю дві Спеціальні теми: одну про потребу в балансі та другу про завіт. Сподіваюся, вони проллють світло на це питання, а не викличуть гарячі суперечки!

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ОБРАННЯ / ПЕРЕДВИЗНАЧЕННЯ І ПОТРЕБА В ТЕОЛОГІЧНОМУ БАЛАНСІ» (SPECIAL TOPIC: ELECTION/PREDESTINATION AND THE NEED FOR A THEOLOGICAL BALANCE)

Обрання – чудова доктрина. Однак вона повинна сприйматися не як фаворитизм, але як заклик бути каналом, інструментом для спасіння інших людей! У Старому Заповіті це слово часто вживалося в значенні служіння; в Новому ж Заповіті воно перш за все означає спасіння, що веде до служіння. Біблія не вирішує видимого протиріччя між суверенністю Бога і вільною волею людини, але стверджує обидві істини! Гарним прикладом цієї біблійної суперечливості є 9-а глава Послання до римлян, де йдеться про Божий суверенний вибір, та 10-а глава про необхідну відповідь людини (пор. Рим. 10:11,13).

Ключ до цієї богословської суперечливості можна знайти в Еф. 1:4. Ісус – Божий Обранець, і всі люди потенційно обрані в Ньому (Карл Барт [Karl Barth]). Ісус є Божим «так» у відповідь на потребу грішного людства (Карл Барт [Karl Barth]). У Еф. 1:4 Павло також допомагає прояснити це питання, стверджуючи, що ціллю передвизначення є не потрапити на небо, але досягти святості (уподібнення Христу). Ми часто сприймаємо вигоди Євангелія, але нехтуємо обов'язками! Боже покликання (обрання) стосується як життя в тимчасовому світі, так і вічності!

Доктрини існують у зв'язку з іншими істинами і не є окремими, не пов'язаними одне з одним. Чудовою аналогією може слугувати сузір'я та окрема зірка. Бог представляє істину в жанрах східних, а не західних. Не треба намагатися зняти напругу суперечливих діалектичних (парадоксальних) пар доктринальних істин:

1. Передвизначення та вільна воля людини
2. Безпека віруючих та потреба в стійкості
3. Первородний гріх та вольовий гріх
4. Жити безгрішно (удосконалення) та грішити менше
5. Одноразове миттєве виправдання і освячення та поступове освячення
6. Християнська свобода та християнська відповідальність
7. Божа трансцендентність та Божа іманентність
8. Бога неможливо до кінця пізнати та Бога можливо пізнати в Писанні
9. Царство Боже настало вже зараз та настане в майбутньому в повноті
10. Покаяння як Божий дар та покаяння як необхідна відповідь людини в завіті
11. Ісус Божественний та Ісус як людина
12. Ісус як рівний Отцю та Ісус як підкорений Отцю

У богословському концепті «завіту» суверенність Бога (Хто проявляє ініціативу та визначає план дій) поєднується з обов'язковою відповіддю людини покаянням та вірою, як спочатку, так і постійно (пор. Мр. 1:15; Дії 3:16,19; 20:21). Стережіться, щоб не наводити докази однієї сторони парадоксу, нехтуючи іншою його стороною! І стережіться, щоб не підтверджувати тільки свою улюблену доктрину чи богословську систему!

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЗАВІТ» (SPECIAL TOPIC: COVENANT)

Нелегко дати визначення старозавітному терміну *berit* (BDB 136, KB 157), «завіт». У єврейській мові немає відповідного дієслова. Всі спроби дати якесь етимологічне або споріднене визначення цього слова виявилися непереконливими. Можливо, найкращим варіантом є дієслово «різати» (BDB 144), що означає жертвоприношення тварин під час укладення завіту (пор. Бут. 15:10,17). Оскільки цей концепт є ключовим, богослови вважали за необхідне вивчати вживання цього слова, щоб визначити його функціональне значення.

Стосунки єдиного істинного Бога (див. Спеціальну тему: «Єдинобожжя») з людьми основані на завіті. Концепт завіту, угоди або домовленості є суттєво важливим для розуміння біблійного одкровення. У цьому концепті чітко проявляється напруга між суверенністю Бога та вільною волею людини. Деякі завіти ґрунтуються виключно на характері та діях Бога.

1. саме створіння (пор. Бут. 1-2)
2. збереження Ноя та обітниця, що була дана йому (пор. Бут. 6-9)
3. покликання Авраама (пор. Бут. 12)
4. завіт з Авраамом (пор. Бут. 15)

Однак сама природа завіту вимагає від людини відповідних дій.

1. вірою Адам повинен був слухатися Бога й не їсти з дерева, що посеред Едена
2. вірою Ной повинен був спорудити великий корабель далеко від води та зібрати туди тварин
3. вірою Авраам повинен був полишити свою сім'ю, слідувати за Богом і вірити в майбутніх нащадків
4. вірою Мойсей вивів ізраїльтян з Єгипета до гори Сінай та прийняв закони для релігійного і громадського життя з обітницями благословіння або прокляття (пор. Левит 26; Повторення Закону 27-28)

Та сама напруга стосунків Бога з людьми є і в «новому завіті» (пор. Єр. 31:31-34; Євр. 7:22; 8:6,8,13; 9:15; 12:24). Цю напругу ясно видно при порівнянні Єз. 18:31 з Єз. 36:27-38 (дії ЯХВЕ). На чому ґрунтується завіт: на дії благодаті Божої, чи на відповідній реакції людини? Це є головною проблемою між старим завітом та новим завітом. Обидва завіти мають однакову ціль:

1. відновлення відносин з ЯХВЕ, що були втрачені в 3-й главі Буття.
2. створення праведного народу, що відображає Божий характер.

Новий завіт Єр. 31:31-34 знімає цю напругу, об'являючи вчинки людини недостатніми для того, щоб людина була прийнятою Богом. Божі закони з зовнішніх правил перетворюються у внутрішні бажання серця. Сама ціль благочестивого, праведного народу залишається незмінною, змінюються лише методи досягнення цієї цілі. Грішне людство виявляється нездібним до того, щоб бути відображенням Божого образу. Проблема була не в Божому завіті, але в людській гріховності та слабості (пор. Бут. 3; Рим. 7; Гал. 3).

Та сама старозавітна напруга між безумовним та умовним завітами залишається і в Новому Заповіті. Спасіння є даром завдяки завершеним роботі Ісуса Христа, але для нього потрібні покаєння й віра (як спочатку, так і постійно, див. Спеціальнц тему: «"Вірити" в Новому Заповіті»). Ісус називає ці нові стосунки з віруючими «новим завітом» (пор. Мт. 26:28; Мр. 14:24; Лк. 22:20; 1Кор. 11:25). Це і правове (юридичне) проголошення, і заклик до уподібнення Христу (пор. Мт. 5:48; Рим. 8:29-30; 2Кор. 3:18; 7:1; Гал. 4:19; Еф. 1:4; 4:13; 1Сол. 3:13; 4:3,7; 5:23; 1Петр. 1:15); і прийняття в дійсному способі дієслова (Рим. 4), і заклик до святості в наказовому способі (Мт. 5:48)! Віруючі спасаються не своїми вчинками, але для послуху (пор. Еф. 2:8-10; 2Кор. 3:5-6). Благочестиве життя свідчить про спасіння людини, а не служить засобом спасіння (див. Якова та Івана). Дійсно, вічне життя має видимі характеристики! Цю напругу ясно видно в остереженнях у Новому Заповіті (див. Спеціальну тему: «Відступництво»).

NASB, NRSV «до їхнього числа»
NKJV «до церкви»
TEV «до їхньої групи»
NJB «до їхньої громади»

Фраза *epi to auto* вживається в класичній грецькій мові та в грецькому койне (Септуагінта і Дії 1:15; 2:1,47; 1Кор. 11:20; 14:23) в значенні «сходитися вкупі» (Метцгер, «Текстовий коментар» [Metzger, *Textual Commentary*], стор. 305). Тут в Новому Заповіті воно означає церковне зібрання. Отже, Господь щоденно додавав людей до церкви (тобто зібрання). Це вказує на те, що євангелізм був способом життя тих віруючих першого покоління!

▣ **"тих, що спасалися"** Вираз «Господь (Бог або Христос) додавав» вживався раніше в Діях 2:46 в формі імперфекта активного стану дійсного способу, але тут він стоїть в формі дієприкметника теперішнього часу пасивного стану. Вираженим суб'єктом пасивного стану тут виступає Господь. «Спасалися» – то процес. Спасіння починається з переконання/довіри/віри (напр. Ів. 1:12; 3:16; Рим. 10:9-13). Спасіння є стосунками, що їх розпочинає Бог/Дух (пор. Ів. 6:44,65), але людина повинна їх постійно підтримувати в

своєму житті. Це не квиток на небеса або страховий поліс. Це стосунки віри, які щоденно будуються і розвиваються. Див. Дії 2:40, Спеціальна тема: «Грецькі дієслівні часи стосовно спасіння».

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Коротко опишіть проповідь Петра
2. Якою була мета П'ятидесятниці?
3. Як пророцтво Йоїла стосується цього контексту?
4. Опишіть, як Петро використовує старозавітні тексти.

ДІЇ 3

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Кривий чоловік зціляється при воротах храму 3:1-10	Кривий чоловік зціляється 3:1-10	Зцілення при Красних воротах 3:1-10	Кривий жебрак зціляється 3:1-10	Вздоровлення кривого чоловіка 3:1-10
Промова Петра в Соломоновім ганку 3:11-26	Проповідь в Соломоновім ганку 3:11-26	Проповідь Петра 3:11-16 3:17-26	Проповідь Петра в храмі 3:11-16 3:17-26	Звернення Петра до народу 3:11-16 3:17-24 3:25-26

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятиох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

В Діях 3-5 в Єрусалимі починаються суперечки щодо вчення Ісуса та чудес апостолів. Події, описані в перших п'яти главах, відбувалися протягом приблизно одного року.

- А. Петро та Іван зціляють кривого чоловіка, Дії 3:1-4:31 (це приклад того, про що написано в Діях 2:43)
  1. власне саме зцілення
  2. друга проповідь Петра, в якій він пояснює зцілення
  3. реакція та суд (третя проповідь Петра, що він промовив її перед Синедріоном)
  4. початок переслідувань
- Б. Спроба жити комуною, Дії 4:32-5:11
  1. єдність раннях віруючих (це приклад того, про що написано в Діях 2:43-47)
  2. проблеми з Ананією та Сапфірою
- В. Стосунки ранняї церкви з рабиністичним іудаїзмом, Дії 5:12-42
  1. життя церкви
  2. ревність Синедріону
  3. заступництво ангела
  4. Четверта проповідь Петра
  5. реакція та покарання

ІМЕНА ІСУСА В ГЛАВАХ 3-4

- А. Ісус Назарянин, Дії 3:6; 4:10
- Б. Його Отрок Ісус, Дії 3:13,26; 4:27
- В. Святий та Праведний, 3:14 (пор. Дії 2:27)
- Г. Начальник життя, Дії 3:15
- Д. Христос, Дії 3:18,20; 4:10 (пор. «і Господом, і Христом» в Діях 2:36)
- Е. Пророк, Дії 3:22
- Ж. Можливо посилення на титул «Насіння Авраама», Дії 3:25-26
- З. Наріжний камінь, Дії 4:11

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 3:1-10

¹А Петро та Іван на дев'яту годину молитви йшли разом у храм. ²І несено там чоловіка одного, що кривий був з утроби своєї матері. Його садовили щоденно в воротах храму, що Красними звалися, просити милостині від тих, хто до храму йшов. ³Як побачив же він, що Петро та Іван хочуть у храм увійти, став просити в них милостині. ⁴Петро ж із Іваном поглянув на нього й сказав: Подивися на нас! ⁵І той подивився на них, сподіваючися щось дістати від них. ⁶Та промовив Петро: Срібла й золота в мене нема, але що я маю, даю тобі: У Ім'я Ісуса Христа Назарянина устань та й ходи! ⁷І, узявши його за правицю, він підвів його. І хвилі тієї зміцнилися ноги й суглобці його!... ⁸І, зірвавшись, він устав та й ходив, і з ними у храм увійшов, ходячи та підскакуючи, і хвалячи Бога! ⁹Народ же весь бачив, як ходив він та Бога хвалив. ¹⁰І пізнали його, що це той, що при Красних воротах храму сидів ради милостині. І вони переповнилися жахом та подивом із того, що сталося йому!

3:1 "Петро та Іван... йшли разом у храм" Це – імперфект активного стану дійсного способу. Всі ранні учні Ісуса мали звичай щодня ходити до храму (пор. Лк. 24:53; Дії 2:46). Перші послідовники Ісуса в Палестині поклонялися

1. в Храмі (принаймні в особливі дні, а може й щодня)
2. в помісній синагозі (щосуботи)
3. разом з віруючими по неділях

Це тривало досить довго. Ці віруючі не бачили ніякого протиріччя між їхньою вірою в Ісуса як обіцяного Месію та юдаїзмом. Вони вважали себе «народом або громадою Ізраїля». Саме тому вони називали свою групу словом *ekklesia*, що воно вживалося в Септуагінті в перекладі фрази «громада (*кагаль*) Ізраїля».

Після падіння Єрусалима іудеї офіційно встановили формулу присяги (зречення від Ісуса як Месії), щоб обмежити членство в помісній синагозі. Ось тоді церква затвердила неділю як день поклоніння (тому що воскресіння Ісуса сталося в неділю, і потім Ісус саме в неділю тричі являвся учням в горниці).

Іван в книзі Дій часто буває разом з Петром (пор. Дії 1:13; 3:1,3,4,11; 4:13,19; 8:14). Цілком можливо, що рання церква в Єрусалимі мала різні групи керівників, що представляли різні сторони й акценти Євангелія. Можливо, Петро й Іван були більш відкритими до проповіді Євангелія язичникам (пор. Дії 3:8,10), а Яків (єдинокотробний брат Ісуса) був більш близьким до консервативних іудеїв. Все це певною мірою змінилося після Єрусалимського собору 15-ї глави Дій.

▣ **"на дев'яту годину молитви"** Йдеться про дев'яту годину після сходу сонця. Іудеї (тобто фарисеї) традиційно молилися щоденно о 9.00, 12.00 та 15.00 (можливо, на основі Пс. 55:17). Цей текст стосується часу вечірньої жертви, що приносилася о 15.00 (ранкова жертва приносилася о 9.00). В той час в храмі було багато людей (пор. Дії 10:30).

3:2 "несено там чоловіка одного, що кривий був з утроби своєї матері" Всі постійні відвідувачі Храму знали про стан цього чоловіка («носили повторно» – імперфект пасивного стану); тому в цьому зціленні не могло бути ніякого обману (пор. 3:10; 4:22). Так здійснилося месіанське пророцтво (пор. Іс. 35:6). Іудеї вимагали ознаку; Ісус ще раніше дав їм багато ознак, і тепер в них була ще одна ознака, якщо вони не були сліпими.

Таким був шокуючий парадокс хворого чоловіка, який щоденно сидів біля Божого дому. По суті, таким людям навіть було заборонено брати активну участь в поклонінні (тобто служити священниками, пор. Лев. 21:16-24). Євангеліє звіщає новий день. Навіть ефіопського (расовий бар'єр) скопця (тілесний бар'єр) Бог приймає в Своє нове Царство (пор. Дії 8:26-40).

▣ **"в воротах храму, що Красними звалися"** Місце розташування цих воріт точно не відоме. Можливо, це були ворота Ніканора, зроблені з коринтської міді (Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 15.11.3; «Юдейська війна» 5.5.3). Вони вели від Двору язичників до Двору жінок і знаходилися на східному боці храму, навпроти Оливної гори, біля Соломонового ганку.

▣ **"просити милостині від тих, хто до храму йшов"** Милостиня або подання біднякам було необхідною частиною юдейської віри (пор. Мт. 6:1-4; Лк. 11:41; 12:33; Дії 10:2,4,31; 24:17). Зазвичай гроші збирали щотижня в помісних синагогах, а потім роздавали їжу, але, як ми бачимо, дехто й щодня жебракував біля Храму.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «МИЛОСТИНЯ» (SPECIAL TOPIC: ALMSGIVING)

- I. Власне сам термін
  - A. Цей термін сформувався в межах іудаїзму.
  - B. Він означає подаяння біднякам і/або нужденим.
  - B. Англійське слово «alms» походить зі скороченого варіанту грецького *eleēmosunē*.
- II. Старозавітний концепт
  - A. Концепт допомоги біднякам представлений ще в перших книгах Тори.
    1. типовий контекст, Повт. Зак. 15:7-11
    2. полишення краю поля та попадалих колосків жнива для бідняків, Лев. 19:9; 23:22; Повт. Зак. 24:20
    3. «суботній рік» – кожний сьомий рік землю не обробляли, а весь врожай віддавали біднякам, Вих. 23:10-11; Лев. 25:2-7.
  - B. Цей концепт сформувався в літературі мудрості (окремі приклади)
    1. Йов 5:8-16; 29:12-17 (опис безбожних в 24:1-12)
    2. Псалми, 11:7
    3. Приповісті 11:4; 14:21,31; 16:6; 21:3,13
- III. Формування цього концепту в іудаїзмі
  - A. У першій частині Мішни йдеться про те, як ставитися до бідняків, нуждених та левитів.
  - B. Окремі цитати
    1. Книга Премудрості Ісуса, Сина Сираха 3:30, «Як палкий вогонь гасить вода, так і милостиня гріхи відпускає» (переклад І. Огієнка)
    2. Книга Товита 4:6-11, «⁶Бо ті, що чинять правду, в ділах своїх будуть щасливі, як усі ті, що чинять справедливість. ⁷Роби милостиню з того, що маєш. А коли милостиню робиш, око твоє нехай не буде скупим. Не відвертай свого лица від усякого бідного, і обличчя Боже не відвернеться від тебе. ⁸Милостиню роби згідно з тим, що маєш; коли у тебе є достатків повно, роби з них, а коли мало маєш, то не бійся й з того дати. ⁹Бо так готуєш собі добрий скарб на день потреби, ¹⁰тому що милосердя рятує від смерті й не дає ввійти у темряву. ¹¹Милостиня ж – приємний дар для всіх, що її чинять, перед Всевишнім». (переклад І. Огієнка)
    3. Книга Товита 12:8-9, «⁸Молитва з постом – річ добра, однак милостиня зо справедливістю – ліпші, ніж багатство з кривдою. Ліпше творити милостиню, ніж нагромаджувати золото. ⁹Милостиня від смерті вибавляє, вона усякий гріх очищає. Ті, що дають милостиню, проживатимуть у достатку». (переклад І. Огієнка)
  - B. Остання цитата з Товита 12:8-9 вказує на виникнення певних проблем. Людські вчинки або заслуги сприймаються як механізми для прощення та збагачення.

Цей концепт було розвинуто далі в Септуагінті, де грецьке слово «милостиня» (*eleēmosunē*) стало синонімом «праведності» (*dikaïosunē*). Обидва ці слова вживалися при перекладі єврейського «праведність» (BDB 842, Божа любов та вірність, пор. Повт. Зак. 6:25; 24:13; Іс. 1:27; 28:17; 59:16; Дан. 4:27).

- Г. Людські вчинки милосердя стали засобом для досягнення добробуту на землі та спасіння після смерті. На передній план вийшов сам вчинок, а не його мотиви. Бог дивиться на серце людини й лиш потім судить діла її рук. Так навчали рабини, але з часом це вчення згубилося в самоправедності (пор. Мих. 6:8).

IV. Новозавітна реакція

- А. Цей термін зустрічається в

1. Мт. 6:1-4
2. Лк. 11:41; 12:33
3. Діях 3:2-3,10; 10:2,4,31; 24:17

- Б. Ісус звертається до традиційного розуміння праведності як (пор. II Климент 16:4)

1. милостині
2. посту
3. молитви

- В. У Нагірній проповіді (пор. Мт. 5-7) Ісус радикально переорієнтовує традиційні погляди на праведність (коли людина надіється на свої власні вчинки). «Новий завіт» Єр. 31:31-34 стає новим стандартом правильних стосунків з Богом (пор. Рим. 3:19-31). Бог дає людині нове серце, новий розум та новий дух. У фокусі знаходяться Божі вчинки, а не людські (Єз. 36:26-27).

3:3 Спочатку той чоловік чекав тільки грошей (пор. Дії 3:5).

3:4 "поглянув" Див. примітку до Дій 1:10.

▣ **"Подивися на нас"** Вони хотіли, щоб він уважно вислухав їх (*blepō* – то аорист активного стану наказового способу).

3:5 Апостоли не були багачами, але мали доступ до Божих духовних багатств (пор. Дії 3:6).

3:6 "У Ім'я Ісуса Христа" «Ім'я» – то єврейська ідіома, що означає характер людини (пор. Лк. 9:48,49; 10:17; 21:12,17; 24:47, див. Спеціальну тему до Дій 2:21). Той чоловік, мабуть, був вражений, коли незнайомец (Петро) назвав Ісуса, нещодавно засудженого злочинця, «Месією» (по-грецьки «Христос», див. Спеціальну тему до Дій 2:31).

▣ **"Назарянина"** Див. Спеціальну тему до Дій 2:22.

▣ **"ходи"** Це – дієслово теперішнього часу активного стану наказового способу. Петро й Іван, як Ісус, використали випадкову зустріч для демонстрації Божої любові й сили та для свідoctва про євангельську звістку (пор. Дії 3:9). Це зцілення привернуло увагу юдейських віруючих (пор. Дії 3:12 і далі).

3:7 Це – розповідь очевидця. Хтось розповів Луці про те, що бачив на власні очі, і Лука зміг описати ці події з такими яскравими подробицями.

▣ **"хвилі тієї"** По-грецьки це – *parachrēma*. Лука вжив це слово десять разів в своєму Євангелії та шість разів в книзі Дій (пор. Дії 3:7; 5:10; 12:23; 13:11; 16:26,33). Це слово зустрічається лише двічі в Євангелії від Матвія, а окрім того взагалі не вживається в Новому Заповіті. Його також декілька разів вжито в Септуагінті. Лука часто використовував в своїх творах ідіоми та терміни з цього грецького перекладу Старого Заповіту. Очевидно, він добре знав Старий Заповіт; можливо, завдяки своєму спілкуванню з Апостолом Павлом, або завдяки участі в християнській катехізації нових віруючих.

3:8 "зірвавшись, він устав" Це – дієприкметник теперішнього часу медіального стану (пор. Дії 3:9). Той чоловік почав ходити по двору Храму. Яка нагода для того, щоб звіщати Добру вістку!

3:10 Вони знали цього чоловіка (імперфект активного стану дійсного способу, вони почали визнавати його). То не був хтось сторонній або гість. Вони щодня бачили його при воротах та проходили мимо! Однак представники Ісуса не просто пройшли мимо нього – вони послужили йому в силі П'ятидесятниці!

▣ **"вони переповнилися"** Лука часто вживає це слово (Див. детальну примітку до Дій 5:17). Люди можуть багато чим «переповнятися» (тобто, відрізнятись):

1. Святим Духом, Лк. 1:15,41,67; Дії 2:4; 4:8,31; 9:17; 13:9
2. гнівом, Лк. 4:28; 6:11
3. страхом, Лк. 5:26
4. жахом та подивом, Дії 3:10
5. заздощами, Дії 5:17; 13:45
6. заколотом, Дії 19:29

Петро й Іван хотіли, щоб ті здивовані люди (що він привернув до себе їхню увагу) переповнилися Євангелієм!

▣ **"жахом та подивом"** Ці слова також часто зустрічаються в творах Луки.

1. жах, *thambos*, Лк. 3:6; 5:9; Дії 3:10 та *ekthambos* в Діях 3:11
2. подив
  - а. *ekstasis*, Лк. 5:26; Дії 3:10; 10:10; 11:5; 22:17
  - б. *existēmi*, Лк. 2:47; 8:56; 24:22; Дії 2:7,12; 8:9,11; 9:21; 10:45; 12:16

Божа любов та Його дії завжди викликають подив (ці грецькі слова також вживалися в Септуагінті в значенні страх і благоговіння перед Богом, пор. Бут. 15:12; Вих. 23:27; Повт. Зак. 28:28).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 3:11-16

¹¹А тому, що тримався він Петра та Івана, увесь народ зачудований збігся до них на той ганок, який Соломоновим зветься. ¹²І, побачивши це, промовив Петро до народу: Мужі ізраїльські! Чого ви дивуєтесь цим, та чого ви на нас позираєте так, ніби те, що він ходить, ми зробили своєю силою чи благочестям? ¹³Бог Авраамів, та Ісаків, та Яковів, Бог наших батьків, Сина Свого прославив, Ісуса, Якого ви видали, і відцуралися перед Пилатом, як він присудив був пустити Його. ¹⁴Але ви відцурались Святого та Праведного, і домагалися видати вам душоубця. ¹⁵Начальника ж життя ви забили, та Його воскресив Бог із мертвих, чого свідками ми! ¹⁶І через віру в Ім'я Його вздоровило Ім'я Його того, кого бачите й знаєте. І віра, що від Нього, принесла йому вздоровлення це перед вами всіма.

3:11 "тому, що тримався він Петра" Це – дієприкметник теперішнього часу активного стану. Я собі уявляю, що він тримався Петра так само, як Марія трималася Ісуса в саду (пор. Ів. 20:16-17).

▣ **"ганок, який Соломоновим зветься"** Це була довга покрита колонада вздовж східного боку Двору язичників (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 20.9.7). Дах тримався на багатьох стовпах. Ганок називався Соломоновим тому, що десь там знаходився фундамент старого храму Соломона. Там часто навчав Ісус (пор. Ів. 10:23).

3:12 "побачивши це, промовив Петро" Вони побачили здивування та цікавість народу і скористалися цим (пор. Кол. 4:3; 2Тим. 4:2) для проповіді Євангелія (друга проповідь нової церкви).

▣ **"Мужі ізраїльські"** Петро так само назвав їх в Діях 2:22. Тут він знов звертається до іудеїв.

▣ **"Чого... та чого..."** Петро запитує, чому вони дивуються чудесному зціленню. Хіба Ісус не робив такі чудеса на останньому тижні Свого життя?

І чому вони так захоплено дивляться на Петра та Івана, ніби то вони самі зробили це чудо? Це був знак, що свідчив про істинність Євангелія та силу в імені воскреслого Месії.

Дух зробив це чудо з таких причин:

1. щоб підтвердити лідерство Петра й Івана
2. щоб допомогти нужденному
3. щоб засвідчити юдеям в Храмі

3:13 "Бог Авраамів, та Ісаків, та Яковів" Це говорить про те, що служіння Ісуса та Євангеліє були тісно пов'язані з Богом завіту та народом Старого Заповіту (пор. Вих. 3:6,15; Лк. 20:37).

Християнство є істинним завершенням іудаїзму (пор. Мт. 5:17-19). Багато хто з юдеїв вважають християнство збоченням, але автори Нового Заповіту вважали його завершенням. Послідовники Ісуса є обіцяним здійсненням «нового завіту» Єр. 31:31-34 (пор. Гал. 6:16). Ізраїль не виконав свого місіонерського доручення бути царством священиків для світу (пор. Вих. 19:5-6; 1Петр. 2:5,9; Об. 1:6). Це доручення було дано церкві (пор. Мт. 28:18-20; Лк. 24:46-47; Дії 1:8). Божою ціллю є відновити Свій образ у людях, щоб здійснився Його одвічний задум спілкування. Якщо є лише один Бог (єдинобожжя, див. Спеціальну тему до Дій 2:39), то не може бути особливого народу, є тільки слуги, що виконують вселенський задум Божий для всього людства (див. Спеціальну тему до Дій 1:8).

▣ **"прославив"** Це слово можна розуміти по-різному.

1. в безпосередньому контексті – зцілення кривого чоловіка в Його ім'я
2. в ширшому контексті проповіді Петра – Ісус воскрес і тим самим прославився
3. в контексті Старого Заповіту – Ісус як грядущий Месія
4. в Євангелії від Івана Ісус завжди вживає це слово стосовно Свого розп'яття (пор. Дії 7:39; 12:10,23; 13:31-32; 16:14; 17:1).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СЛАВА» (DOXA) (SPECIAL TOPIC: GLORY [DOXA])

Біблійний концепт «слави» визначити нелегко. У Септуагінті слово *doxa* вживається для перекладу подан двадцяти єврейських слів. У Новому Заповіті це слово вживається багато разів і різними способами стосовно Бога, Ісуса, людей та месіанського Царства.

У Старому Заповіті найпоширенішим єврейським словом «слава» (*кавод*, BDB 458, KB 455-458) був колишній комерційний термін, що означав важільні терези («важити», KB 455). Що багато важило – те дорого коштувало або мало в собі цінність. До цього часто додавався концепт яскравості, що виражав величність Бога (пор. Вих. 19:16-18; 24:17; 33:18; Іс. 60:1-2). Тільки один Бог є достойним честі (пор. Пс. 24:7-10; 66:2; 79:9). Він занадто яскравий для ока людини, і ніхто з людей не може дивитися на Нього; Він обволікає Себе хмарою або димом (пор. Вих. 16:7,10; 33:17-23; Іс. 6:5). ЯХВЕ можна по-справжньому пізнати лише через Христа (пор. Ів. 1:18; 6:46; 12:45; 14:8-11; Кол. 1:15; 1Тим. 6:16; Євр. 1:3; 1Пв. 4:12).

Для більш глибокого дослідження слова «кавод» див. Спеціальну Тему: «Слава (у Старому Заповіті)». Слава віруючих полягає в тому, що вони розуміють Євангеліє та хваляться Богом, а не самими собою (пор. 1Кор. 1:29-31; Єр. 9:23-24). Для більш детального дослідження див. NIDOTTE (Новий міжнародний словник богослов'я та екзегези Старого Заповіту), Том 2, стор. 577-587.

▣ **"Сина Свого"** В оригіналі тут вжито слово «слуга», що означає (*pais* часто вживається в Септуагінті)

1. почесний титул в Старому Заповіті, що вживається стосовно Якова, Мойсея, Ісуса Навина та Давида (пор. Пс. 105; Лк. 1:69)
2. в Піснях раба в Ісаї (Іс. 42:1-5; 49:1-7; 50:4-11; 52:13-53:12)
3. народ Ізраїля (пор. Дії 41:8-9; 42:19; 43:10; 44:1,21; тж. Септуагінта, як видно в Лк. 1:54)
4. Божого Месію (пор. Дії 42:1; 52:13; 53:11)
5. *Pais* вживається щодо Ісуса як Раба/Месії в Діях 3:13,26; 4:27,30

Чіткої різниці між спільним та індивідуальним аспектами тут немає, особливо в останній Пісні (Іс. 52:13-53:12). В контексті цей текст не може стосуватися Ізраїля.

1. цей народ не може виступати невинною особою, що здійснює відкуплення, адже народ сам заслугоує засудження (пор. Іс. 41:18-22; 53:8г)

2. В Септуагінті «тебе» в Ис. 52:14 замінено на «Нього» (також в Діях 3:15). Іудейські перекладачі ще задовго до народження Ісуса (можливо, в 250-150 рр. до н.е.) вважали цей текст месіанським, а «раба» – особою.

▣ **"Ісуса"** Коли ім'я Ісуса вживається окремо, то акцент, як правило, ставиться на Його людській природі (пор. Дії 3:6).

▣ **"Якого ви видали"** «Ви» тут емфатичне! За смерть Ісуса несли відповідальність не лише юдейські лідери (пор. Дії 3:17; 2:23). Петро особливо відзначає реакцію натовпу, що зібрався був перед Пілатом (пор. Лк. 23:18-25). Можливо, що деякі з тих людей були присутніми в тому натовпі, але Петро звертається до всієї групи так, начебто вони були відповідальними за це (пор. Дії 3:15). Богообраний народ (іудеї) «видав» Божого Месію та «відцурався» Його (пор. Ів. 1:11).

▣ **"перед Пілатом"** Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОНТІЙ ПІЛАТ» (SPECIAL TOPIC: PONTIUS PILATE)

I. Його особа

- А. Місце і час його народження невідомі
- Б. З еквітів (вищого середнього класу римського суспільства)
- В. Одружений, але не мав дітей
- Г. Попередні адміністративні посади невідомі (таких посад напевне було кілька)

II. Його особистість

А. Два різних погляди

1. Філон (*Legatio ad Gaium*, 299-305) та Йосип Флавій («*Юдейські старожитності*» 18.3.1 і «*Юдейська війна*» 2.9.2-4) зображають його як жорстокого та немилосердного диктатора.
2. У Новому Заповіті (Євангелії, Дії) він представлений як слабкий римський прокуратор, що ним було легко маніпулювати.

Б. Поль Барнетт, «Ісус та виникнення раннього християнства» (Paul Barnett, *Jesus and the Rise of Early Christianity*), стор. 143-148, дає правдоподібне пояснення цих двох поглядів.

1. Пілат був призначений прокуратором в 26 р. н.е., під час правління Тиберія, прихильника іудеїв (пор. Філон, *Legatio ad Gaium*, 160-161), за радою Сеяна, головного радника Тиберія і ворога іудеїв.
2. Тиберій поступився політично владою своєму префекту преторію Л. Елію Сеяну, який мав дійсну владу і ненавидів іудеїв (Філон, *Legatio ad Gaium*, 159-160).
3. Пілат був протеже Сеяна і, стараючись справити на нього добре враження,
  - а. встановив в Єрусалимі римські знамена (26 р. н.е.), чого не робив жодний прокуратор до нього. Ці символи римських богів обурили юдеїв (пор. Йосип Флавій, «*Юдейські старожитності*» 18.3.1; «*Юдейська війна*» 2.9.2-3).
  - б. карбував монети (29-31 рр. н.е.) з зображеннями римського культу. Йосип Флавій повідомляє, що він свідомо намагався відмінити юдейські закони та звичаї (пор. Йосип Флавій, «*Юдейські старожитності*» 18.4.1-2).
  - в. брав з храмової скарбниці гроші на будівництво водопроводу в Єрусалимі (пор. Йосип Флавій, «*Юдейські старожитності*» 18.3.2; «*Юдейська війна*» 2.9.3).
  - г. влаштував вбивство кількох галілеян під час жертвоприношення на пасху в Єрусалимі.
  - д. встановив в Єрусалимі римські щити в 31 р. н.е. Син Ірода Великого звернувся до нього з проханням забрати ці щити, але він відмовився; тоді вони написали Тиберію, і Тиберій наказав, щоб ті щити морем відвезли назад до Кесарії (пор. Філон, *Legatio ad Gaium*, 299-305).
  - е. влаштував масове вбивство самарян на горі Гарізім (36/37 рр. н.е.), коли самаряни шукали якісь загублені святині своєї релігії. Через це місцевий

начальник Пилата (Вітеллій, префект Сирії) усунув його з посади і відправив до Рима (пор. Йосип Флавій, *«Юдейські старожитності»* 18.4.1-2).

4. Сеяна було страчено в 31 р. н.е., а Тиберію було повернено всю політичну владу; таким чином, вчинки Пилата а, б, в і г, можливо, робилися з метою заслужити довіру Сеяна; а вчинки д і е, мабуть, були спробою заслужити довіру Тиберія, але привели до протилежних наслідків.
5. Коли в імперії знову зацарював прихильник іудеїв і від Тиберія були розіслані листи до прокураторів з наказом гарно ставитися до них (пор. Філон, *Legatio ad Gaium*, 160-161), тоді іудейські керівники в Єрусалимі скористалися політичною вразливістю Пилата і змогли маніпулювати ним, щоб добитися розп'яття Ісуса. У цій теорії Барнетта правоподібно зводяться два погляди щодо Пилата.

III. Його доля

- А. Одразу після смерті Тиберія (37 р. н.е.) Пилата викликали до Рима.
- Б. Він не був знову призначений на посаду.
- В. Про його подальше життя нічого не відомо. Є багато припущень, але жодних фактів.

▣ **"як він присудив був пустити Його"** Тут посилання до Лк. 23:4,14,22, де Пилат тричі каже: «Я не знаходжу в Ньому жодної провини» і тричі пробує відпустити Його (пор. Лк. 23:16,20,22). На думку багатьох богословів, книга Дій була написана для того, щоб показати, що римські чиновники не знайшли підстав вважати Ісуса зрадником. Пилат не хотів засуджувати Ісуса, але іудейські лідери вимусили його це зробити.

3:14 "Святого та Праведного" Тут ясно проголошується невинуватість та безгрішність Ісуса. Суд над Ним був фарсом. Це – ще один месіанський титул зі Старого Заповіту (пор. Іс. 53:11; Дії 7:52; 22:14; Ів. 6:69). Демони називали Ісуса Святим Божим в Мр. 1:24 та Лк. 4:34. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СВЯТИЙ» (SPECIAL TOPIC: THE HOLY ONE)

- I. «Святий Ізраїлевий» – то улюблений титул Божества в книзі Ісаї (пор. Іс. 1:4; 5:19; 10:17,20; 12:6; 17:7; 29:19,23; 30:11,12,15; 31:1; 37:23; 40:25; 41:14,16,20; 43:3,14,15; 45:11; 47:4; 48:17; 49:7; 54:5; 55:5; 60:9,14). Тому що Він «святий», Його народ теж повинен бути святим (пор. Лев. 19:2; Мт. 5:48; 1Петр. 1:16).

Цей титул, у певному сенсі, виражає неможливість і суперечливість дотримання святого стандарту грішними людьми. Завіт Бога з Мойсеєм було неможливо виконувати (пор. Єг. 24:19; Дії 15; Гал. 3; Послання до євреїв). Старий завіт мав показати людям неможливість дотримання Божого стандарту (Гал. 3), але Бог був з ними, за них, і готував їх до Своєї відповіді на їхній грішний стан (тобто до «Нового завіту в Ісусі»). Бог не знижує Свій стандарт, але підіймає людину до нього через Свого Месію. Новий завіт (пор. Єр. 31:31-34; Єз. 36:22-38) – то завіт віри і покаяння, а не людських учинків, хоча він приводить людину до уподібнення Христу (пор. Як. 2:14-26). Бог бажає мати народ, який би віддзеркалював Його характер всім народам (пор. Мт. 5:48).

II. «Святий» може означати

1. Бога Отця (пор. численні тексти про «Святого Ізраїлевого» в Старому Заповіті)
  2. Бога Сина (пор. Мр. 1:24; Лк. 4:34; Ів. 6:69; Дії 3:14; 1Пв. 2:20)
  3. Бога Духа (Його ім'я – «Святий Дух», пор. Ів. 1:33; 14:26; 20:22).
- Дії 10:38 – у цьому вірші в помазанні беруть участь усі три особи Божества. Ісус був помазаний (пор. Лк. 4:18; Дії 4:27; 10:38). Цей концепт поширюється на всіх віруючих (пор. 1Пв. 2:27). Помазаник тепер став численними помазаниками! Це схоже на Антихриста та антихристів (пор. 1Пв. 2:18). Старозавітне символічне фізичне помазання олією (пор. Вих. 29:7; 30:25; 37:29) відноситься до тих, кого Бог покликав та підготував для особливого завдання (тобто пророків, священників та царів). Слово «Христос» – то переклад єврейського «помазаник» або Месія.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПРАВЕДНІСТЬ» (SPECIAL TOPIC: RIGHTEOUSNESS)

Тема праведності є настільки важливою, що кожний дослідник Біблії повинен особисто глибоко вивчити цю тему.

У Старому Заповіті Бог охарактеризований як «справедливий» або «праведний» (дієслово, BDB 842, KB 1003; іменник чоловічого роду, BDB 841, KB 1004; іменник жіночого роду, BDB 842, KB 1006). Месопотамський термін походить від «річної очеретини», що її використовували під час будівництва для перевірки горизонтальної прямої стін та тинів. Бог вибрав цей термін як метафору для описання Свого характеру. Він є прямим кутом (лінійкою), що дає можливість все перевіряти й оцінювати. Цей концепт стверджує Божу праведність та Його право судити.

Людина створена за образом Бога (пор. Бут. 1:26-27; 5:1,3; 9:6). Вона створена для спілкування з Богом (пор. Бут. 3:8). Все створіння є сценою або тлом для взаємин між Богом та людьми. Бог хотів, щоб Його найвеличніше створіння, людина, знала Його, любила Його, служила Йому і була подібною Йому! Людство було випробуване на вірність (пор. Бут. 3), і перше подружжя не змогло достойно пройти це випробування. Наслідком цього став розрив у стосунках між Богом і людьми (пор. Рим. 5:12-21).

Бог обіцяв виправити ситуацію і відновити спілкування (пор. Бут. 3:15; див. Спеціальну тему: «Вічний план відкуплення ЯХВЕ»). Він це зробив Своєю волею через Свого Сина. Люди були не в змозі виправити цю ворожнечу (пор. Рим. 1:18-3:20; Об. 5).

Після гріхопадіння першим кроком Бога до відновлення був завіт, що ґрунтувався на Його закликуні і відклику людей покаанням, вірністю й покорою (пор. Єр. 31:31-34; Єз. 36:22-38). Після гріхопадіння люди не були здібними навіть дотримувати завіт (пор. Рим. 3:21-31; Гал. 3). Богу Самому довелося ініціювати відновлення людства. Для цього Він

1. об'явив людей праведними через роботу Христа (судова праведність)
2. дарував людям праведність через роботу Христа (залічена праведність)
3. послав людям Духа Божого, що в них оселився і створював праведність в них (уподібнення Христу, відновлення образу Божого)
4. відновив спілкування Еденського саду (порівняй Бут. 1-2 з Об. 21-22)

Однак Бог вимагає відповіді з боку людини. Бог постановляє (тобто дарує, Рим. 5:8; 6:23) і забезпечує, але люди повинні відкликнутися та продовжувати відкликатися

1. покаанням
2. вірою
3. життям послуху
4. стійкістю в вірі

Отже, праведність є обопільною дією в завіті між Богом і Його найвеличнішим створінням; в її основі лежить характер Бога, робота Христа і сила Духа, і кожна людина повинна особисто і постійно реагувати на всі ці божественні дії. Цей концепт називається «виправданням благодаттю через віру» (Еф. 2:8-9). Він відкривається в Євангеліях, але ще не формулюється там. Формула вперше визначається Павлом, який понад 100 разів вживає грецький термін «праведність» в різних формах.

Павло був освіченим рабином, і тому він вживав цей термін *dikaionē* в єврейському сенсі, як відповідник єврейського *цаддік*, як в Септуагінті, а не в грецькій літературі. У греків цей термін означав людину, що відповідає очікуванню божества та суспільства (напр. Ной, Йов). В єврейському сенсі праведність завжди пов'язана з завітом (див. Спеціальну тему: «Завіт»). Яхве – справедливий, етичний, моральний Бог. Він хоче, щоб Його народ віддзеркалював Його характер. Відкуплені люди стають новим створінням (пор. 2Кор. 5:17; Гал. 6:15). Ця новизна призводить до нового, благочестивого життя (пор. Мт. 5-7; Гал. 5:22-24; Послання Якова; 1 Івана). Оскільки Ізраїль був теократичною державою, в ньому не було чіткого розрізнення між світським (суспільні норми) та священним (Божа воля). Ця відмінність виражена єврейськими та грецькими термінами, що перекладаються як «справедливість» (у суспільстві) та «праведність» (в релігії).

Євангеліє (добра вістка) Ісуса – то вістка про відновлення спілкування грішного людства з Богом. Це здійснилося через любов, милість і благодать Отця; життя, смерть і воскресіння Сина; спонування Духа, що Він притягує людину до Євангелія. Виправдання – то дар від Бога, але воно повинно

призвести до благочестя (позиція Августина, що відображає як акцент реформаторів на тому, що Євангеліє є Божим даром, так і акцент римських католиків на необхідності зміненого життя, повного любові й вірності). Реформатори сприймали термін «Божа праведність» в ОБ'ЄКТИВНОМУ РОДОВОМУ ВІДМІНКУ (тобто як Божу дію, завдяки якій Бог приймає грішних людей [позиційне освячення], а католики сприймали його в СУБ'ЄКТИВНОМУ РОДОВОМУ ВІДМІНКУ, як процес поступового уподібнення Богу [практичне поступове освячення]. Насправді обидві позиції є вірними!!)

На мою думку, вся Біблія від Бут. 4 до Об. 20 є історією про те, як Бог відновлює спілкування Еденського саду. Біблія починається з того, що Бог і люди живуть у спілкуванні на землі (пор. Бут. 1-2), і закінчується тим самим (пор. Об. 21-22). Образ Божий і задум Божий будуть відновлені!

Далі подаються окремі тексти з Нового Заповіту, що ілюструють вжиток різних форм цього грецького слова.

1. Бог праведний (це часто пов'язано з Богом як Суддею)
  - а. Рим. 3:26
  - б. 2Сол. 1:5-6
  - в. 2Тим. 4:8
  - г. Об. 16:5
2. Ісус праведний
  - а. Дії 3:14; 7:52; 22:14 (титул Месії)
  - б. Мт. 27:19
  - в. 1Пв. 2:1,29; 3:7
3. Божою волею для Його створіння є праведність
  - а. Лев. 19:2
  - б. Мт. 5:48 (пор. 5:17-20)
4. Спосіб, яким Бог дарує та творить праведність
  - а. Рим. 3:21-31
  - б. Рим. 4
  - в. Рим. 5:6-11
  - г. Гал. 3:6-14
5. Дарована Богом
  - а. Рим. 3:24; 6:23
  - б. 1Кор. 1:30
  - в. Еф. 2:8-9
6. Приймається вірою
  - а. Рим. 1:17; 3:22,26; 4:3,5,13; 9:30; 10:4,6,10
  - б. 2Кор. 5:7,21
7. Через дії Сина
  - а. Рим. 5:21
  - б. 2Кор. 5:21
  - в. Фил. 2:6-11
8. Воля Божа – щоб Його послідовники були праведними
  - а. Мт. 5:3-48; 7:24-27
  - б. Рим. 2:13; 5:1-5; 6:1-23
  - в. Еф. 1:4; 2:10
  - г. 1Тим. 6:11
  - д. 2Тим. 2:22; 3:16
  - е. 1Пв. 3:7
  - ж. 1Петр. 2:24
9. Бог судитиме світ за праведністю
  - а. Дії 17:31
  - б. 2Тим. 4:8

Праведність – то характер Бога, що дарується грішним людям через Христа. Праведність – це

1. Божа постанова
2. Божий дар
3. дія Христа

4. життя, яке треба прожити

Але це також є процесом, в якому людина повинна рішуче і твердо старатися досягнути праведності, що колись буде завершена в другому пришесті Христа. Коли людина спасається, її спілкування з Богом відновлюється, але потім це спілкування поступово змінюється протягом всього життя, і врешті-решт стає зустріччю з Ним віч-на-віч (пор. 1Ів. 3:2) під час смерті або *Парусії!*

Завершімо цю тему на гарній цитаті зі «Словника Павла та його листів» видавництва IVP (*Dictionary of Paul and His Letters*, IVP)

«Кальвін більше, ніж Лютер, ставить акцент на аспекті Божої праведності, пов'язаному зі взаєминами. Погляди Лютера на Божу праведність, здається, відображають аспект, пов'язаний з викупом гріха. Кальвін підкреслює дивовижний характер спілкування або передавання нам Божої праведності» (стор. 834).

На мою думку, взаємини віруючого з Богом мають три сторони.

1. Євангеліє – то особа (на цьому акцентували східна церква та Кальвін)
2. Євангеліє – це істина (на цьому акцентували Августин та Лютер)
3. Євангеліє – це змінене життя (акцент католиків)

Всі три твердження є істиною і повинні прийматися разом для здорового, вірного, біблійного християнства. Надмірний акцент на будь-якій з цих сторін або нехтування будь-якою з них призводить до проблем.

Треба приймати Ісуса!

Треба вірити в Євангеліє!

Треба старатися уподібнюватися Христу!

▣ **"і домагалися видати вам душоубця"** Це іронія, що Варавва був винуватим саме в тому злочині, в якому вони звинувачували Ісуса – в заклик до повстання (пор. Лк. 23:18-19,23-25).

3:15 "забили" Дивно, що в багатьох місцях книги Дій, де йдеться про смерть Ісуса (пор. Дії 2:23,36; 3:15; 4:10; 5:30; 7:52; 10:39; 13:28), так мало розглядається тема Бут. 3:15 чи Іс. 53.

Також Його смерть описується різними словами й фразами.

1. прибиття цвяхами до хреста – Дії 2:23
2. розп'яття – Дії 2:36; 4:10
3. страта – Дії 3:15; 13:28
4. страта через повішення на дереві – Дії 5:30; 10:39
5. вбивство – Дії 7:52

Акцент ставиться на воскресінні, але не на заступницькій спокуті.

NASB, NKJV «Князь життя»

NRSV, NIV «Начальник життя»

TEV «той, хто веде до життя»

NJB «князь життя»

Moffatt «зачинатель життя»

Цей титул несе в собі одне з трьох можливих значень слова *archēgos*:

1. автор або зачинатель (пор. NRSV, Євр. 2:10; 12:2)
2. суб'єкт створіння (пор. Ів. 1:3; 1Кор. 8:6; Кол. 1:16; Євр. 1:2)
3. першопрохідник; той, хто прокладає дорогу (пор. TEV, NEB, Moffatt, Дії 5:31)

Це слово є явною протилежністю слова «душоубець» (Дії 3:14). Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НАЧАЛЬНИК/ЛІДЕР (ARCHĒGOS)» (SPECIAL TOPIC: AUTHOR/LEADER [ARCHĒGOS])

Грецьке слово *archēgos* означає «начальник» або «лідер». Воно походить з грецького кореня «початок» (*archē*) та «йти» або «вести» (*agō*). Це складене слово вживалося в значенні «правитель», «князь» або «лідер» (про людину або ангела). Окрім цього це слово лише чотири рази вживалося в Новому Заповіті стосовно Ісуса:

1. Князь або начальник життя в Діях 3:15
2. Князь або начальник та спаситель в Діях 5:31
3. Провідник їхнього спасіння в Євр. 2:10
4. Начальник (або ініціатор) та виконавець віри в Євр. 12:2

Ісус – зачинатель, забезпечувач та завершувач спасіння.

▣ **"воскресив Бог із мертвих"** Зазвичай в Новому Заповіті Отець воскрешає Сина з мертвих в знак того, що Він схвалює життя, вчення та заступницьку смерть Ісуса. Новий Заповіт також стверджує, що всі три особи Трійці брали активну участь у воскресінні Ісуса:

1. Дух (пор. Рим. 8:11)
2. Син (пор. Ів. 2:19-22; 10:17-18)
3. Отець (пор. Дії 2:24,32; 3:15,26; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34,37; 17:31; Рим. 6:4,9)

Це є важливим богословським аспектом *Керигми* (див. Спеціальну тему до Дій 2:14). Якщо це неправда, то і все інше теж неправда (пор. 1Кор. 15:12-19).

▣ **"чого свідками ми"** Тут або

1. підкреслюється первинне джерело; ці слухачі були очевидцями (пор. Дії 2:22)
2. або йдеться про Апостолів та учнів в горниці (пор. Дії 1:22; 2:32)

В контексті 2-й варіант здається найкращим.

3:16 "через віру" Ту саму фразу вжито в Фил. 3:9. Грецький термін «віра» (*pistis*) можна перекласти на англійську мову як «faith» (віра), «trust» (довіра, довіряти) або «believe» (вірити). Він означає умовний відклик людини на безумовну Божу благодать (пор. Еф. 2:8-9). По суті, віра – то довіра віруючої людини до Божої вірності (тобто до Його характеру, Його обітниць, Його Месії) або віра в Божу вірність! В розповідях про зцілення в Євангеліях та Діях важко підтвердити духовну (пов'язану з завітом) сторону кожного випадку. Зцілені особи не завжди «спасаються» (пор. Ів. 5). Див. Спеціальну тему нижче.

Грецький прийменник, що його вжито в цій фразі, *eis* (пор. Фил. 3:9), рідко вживається щодо віри в Христа (подібний вираз є в Діях 2:38). Зазвичай використовується один з прийменників.

1. *dia* – Рим. 3:22,25,30; Гал. 2:16; 3:14,26; Еф. 2:8; 3:12,17; Кол. 2:12; 2Тим. 3:15; 1Петр. 1:5
2. *ek* – Рим. 9:30; 14:23; Гал. 3:8,9,22; 5:5; Як. 2:24
3. *en* – 1Кор. 16:13; 2Кор. 13:5; Гал. 2:20; 1Тим. 3:13
4. І *eis*, і *ek* вживаються в Рим. 1:17

Не було стандартної фрази для «спасаючої віри».

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: Віра, вірити та довіра, довіряти (Pistis [іменник], Pisteuō [дієслово], Pistos [прикметник]) (SPECIAL TOPIC: Faith, Believe, or Trust (Pistis [noun], Pisteuō [verb], Pistos [adjective]))

A. Це дуже важливий термін в Біблії (пор. Євр. 11:1,6). Саме про це проповідував Ісус в ранній період Свого служіння (пор. Мр. 1:15). Є щонайменше дві новозавітні вимоги: покаяння та віра (Мр. 1:15; Дії 3:16,19; 20:21).

B. Етимологія слова

1. Слово «віра» в Старому Заповіті означало відданість, вірність або надійність та описувало не нашу, а Божу природу.

2. Воно походило від єврейського (*емун, емуна*, BDB 53, напр. Ав. 2:4), що спершу означало «бути впевненим або стійким». Спасуюча віра є
  - а. особа, яку треба прийняти (особиста довіра, віра, пор. Д. 1. нижче)
  - б. віра в істини про ту особу (тобто Священне Писання, пор. Д. 5. нижче)
  - в. життя, подібне життю тієї особи (тобто уподібнення Христу)

В. Старозавітне вживання цього слова

Треба підкреслити, що Авраам вірував не в майбутнього Месію, але в Божу обітницю щодо його дитини та пращурів (пор. Бут. 12:2; 15:2-5; 17:4-8; 18:14; Рим. 4:1-5). Авраам відповів на цю обітницю довірою Богові (див. Спеціальну тему: «Вірити, довіряти, віра та вірність у Старому Заповіті»). В нього були свої сумніви та питання щодо цієї обітниці, і йому довелося чекати обіцяного тринадцять років. Бог прийняв його віру, навіть хоча вона була недосконалою. Незважаючи на недоліки людей, що відкликаються на Божі обітницю вірою, Бог готовий працювати разом з ними, навіть якщо їхня віра мала, як гірчичне зерно (пор. Мт. 17:20) або якщо їхня віра змішана (пор. Мр. 9:22-24).

Г. Новозавітне вживання цього слова

Слово «вірити» походить з грецького ДІЄСЛОВА *pisteuō* або ІМЕННИКА *pistis*, що їх можна також перекласти як «вірити», «віра» або «довіра». Наприклад, в Євангелії від Івана ІМЕННИК «віра» не вживається, але часто вживається ДІЄСЛОВО «вірити». В Ів. 2:23-25 є невизначеність щодо того, наскільки щиро люди в натовпі були посвячені Ісусу з Назарета як Месії. Інші випадки вживання слова «вірити» в такому неглибокому сенсі маємо в Ів. 8:31-59 та Діях 8:13, 18-24. Справжня біблійна віра є не тільки первинною реакцією (увірованням), але повинна також супроводжуватися процесом учнівства (пор. Мт. 13:20-23,31-32; 28:19-20).

Д. Як це слово вживається з прийменниками

1. *eis* означає «у». Ця унікальна конструкція ставить акцент на тому, що віруючі спрямовують свою віру (або довіру) в Ісуса.
  - а. в Його ім'я (Ів. 1:12; 2:23; 3:18; Ів. 5:13)
  - б. в Нього (Ів. 2:11; 3:15,18; 4:39; 6:40; 7:5,31,39,48; 8:30; 9:36; 10:42; 11:45,48; 12:37,42; Мт. 18:6; Дії 10:43; Фил. 1:29; 1Петр. 1:8)
  - в. в Мене (Ів. 6:35; 7:38; 11:25,26; 12:44,46; 14:1,12; 16:9; 17:20)
  - г. в Сина (Ів. 3:36; 9:35; Ів. 5:10)
  - д. в Ісуса (Ів. 12:11; Дії 19:4; Гал. 2:16)
  - е. в Світло (Ів. 12:36)
  - ж. в Бога (Ів. 14:1)
2. *en* означає «у», як в Ів. 3:15; Мр. 1:15; Діях 5:14
3. *epi* означає «у» або «на», як в Мт. 27:42; Діях 9:42; 11:17; 16:31; 22:19; Рим. 4:5,24; 9:33; 10:11; 1Тим. 1:16; 1Петр. 2:6
4. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК БЕЗ ПРИЙМЕННИКА, як в Ів. 4:50; Гал. 3:6; Діях 18:8; 27:25; Ів. 3:23; 5:10
5. *hoti* означає «вірити, що...» і пояснює об'єкт віри
  - а. Ісус - Святий Божий (Ів. 6:69)
  - б. Ісус - Я єсьмь (Ів. 8:24)
  - в. Ісус в Отці, і Отець у Ньому (Ів. 10:38)
  - г. Ісус - Месія (Ів. 11:27; 20:31)
  - д. Ісус - Божий Син (Ів. 11:27; 20:31)
  - е. Ісуса послав Отець (Ів. 11:42; 17:8,21)
  - ж. Ісус є єдиним з Отцем (Ів. 14:10-11)
  - з. Ісуса прийшов від Отця (Ів. 16:27,30)
  - и. Ісус застосовував до Себе завітне ім'я Отця «Я єсьмь» (Ів. 8:24; 13:19)
  - к. Ми будемо жити з Ним (Рим. 6:8)
  - л. Ісус помер та воскрес (1Сол. 4:14)

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 3:17-26

¹⁷А тепер, браття, знаю, що вчинили ви це з невідомости, як і ваші начальники. ¹⁸А Бог учинив так, як Він провіщав був устами Своїх усіх пророків, щоб терпіти Христові. ¹⁹Покайтеся ж та наверніться, щоб Він змилувався над вашими гріхами, щоб часи відпочинку прийшли від обличчя Господнього, ²⁰і щоб послав заповідженого вам Ісуса Христа, ²¹що Його небо мусить прийняти аж до часу відновлення всього, про що провіщав Бог від віку устами всіх святих пророків Своїх! ²²Бо Мойсей провіщав: ГОСПОДЬ БОГ ВАМ ПРОРОКА ПІДІЙМЕ ВІД ВАШИХ БРАТІВ, ЯК МЕНЕ; У ВСІМ ЙОГО СЛУХАЙТЕСЯ, про що тільки Він вам говоритиме! ²³І станеться, що кожна душа, яка не послухала б того Пророка, знищена буде з народу. ²⁴Так само всі пророки від Самуїла й наступних, скільки їх говорило, також провіщали ці дні. ²⁵Сини ви пророків і того заповіту, що Бог вашим батькам заповів, промовляючи до Авраама: І В НАСІННІ ТВОЇМ УСІ НАРОДИ ЗЕМЛІ БЛАГОСЛОВЛЕНІ БУДУТЬ! ²⁶Воскресивши Свого Отрока, Бог послав Його перше до вас, щоб вас поблагословити, щоб кожен із вас відвернувся від злих своїх учинків!

3:17 "знаю, що вчинили ви це з невідомости" Це схоже на слова Ісуса на хресті (пор. Лк. 23:34). Проте, навіть хоча вони зробили це з невідомости, вони все одно несуть за це духовну відповідальність! В якомусь сенсі це виправдання було спробою допомогти людям взяти на себе відповідальність (пор. Дії 13:27; 17:30; 26:9; 1Кор. 2:8). Для гарного розгляду цього концепту див. Міллард Еріксон, «Християнське богослов'я» (Millard Erickson, *Christian Theology*), 2-е видання, стор. 583-585.

▣ **"як і ваші начальники"** Лука часто розрізняє народ та їхніх правителів (пор. Лк. 7:29-30; 23:35; Дії 13:27; 14:5). При цьому справжньою проблемою може бути взаємна відповідальність обох груп. Часто кажуть, що Ісус осуджує не юдеїв в цілому, але лише їхніх незаконних лідерів (тобто таких, що не походять з роду Аарона). Насправді, важко сказати, що засудив Ісус, коли прокляв фігове дерево (пор. Мр. 11:12-14, 20-24) і розповів притчу про несправедливих виноградарів (пор. Лк. 20:9-18): іудаїзм І століття, чи лише його лідерів. Лука стверджує, що і те, і інше!

3:18 "провіщав" Євангеліє було не пізнішим задумом Бога, але Його одвічним планом (пор. Бут. 3:15; Мр. 10:45; Лк. 22:22; Дії 2:23; 3:18; 4:28; Рим. 1:2, див. Спеціальну тему до Дій 1:8). У ранніх проповідях в книзі Дій Апостолів (*керигма*, див. Спеціальну тему до Дій 2:14) Ісуса представлено як здійснення старозавітних обітниць та пророцтв.

В цих віршах виражено декілька аспектів *Керигми* (тобто головні богословські аспекти проповідей в книзі Дій).

1. віра в Ісуса є суттєво важливою
2. старозавітні пророки передвіщали про особу Ісуса і Його роботу
3. Месія має страждати
4. вони мають покаятися
5. Ісус прийде знов.

▣ **"Він провіщав був устами Своїх усіх пророків"** Ісус виконав старозавітне пророцтво (пор. Дії 3:34, Мт. 5:17-48). Я гадаю, що Ісус Сам показав двом учням на дорозі до Еммауса (пор. Лк. 24:13-35) ті старозавітні пророцтва, що стосувалися Його страждання, смерті та воскресіння. Вони розповіли про це Апостолам, і так це стало частиною апостольської проповіді (пор. Лк. 24:45).

▣ **"Христові"** Термін «Христос» є грецьким перекладом єврейського слова «Месія» (див. Спеціальну тему до Дій 2:31), що означає «Помазаник». Це вказує на особливого Божого обранця, що розпочне новий вік праведності, новий вік Духа.

Ствердження, що Ісус був і є обіцяним ЯХВЕ Христом (Месією), стає часто повторюваною темою проповідей у книзі Дій.

1. Петро – 2:31; 3:18; Дії 5:42; 8:5
2. Павло – 9:22; 17:3; Дії 18:5,28

▣ **"терпіти"** Про це звіщалося в декількох текстах Старого Заповіту (пор. Бут. 3:15; Пс. 22; Іс. 53; Зах. 12:10). Саме цей аспект страждального Месії здивував юдеїв (пор. 1Кор. 1:23). Вони очікували

переможного воєначальника (пор. Об. 20:11-16). Ця тема часто повторювалася в апостольських проповідях в книзі Дій

1. у Павла (пор. Дії 17:3; 26:23)
2. у Петра (пор. Дії 3:18; 1Петр. 1:10-12; 2:21; 3:18)

3:19 "Покайтеся ж та наверніться" Грецьке слово «покаятися» (*metanoēō*) означає зміну розуму. Тут воно стоїть в аористі активного стану наказового способу. Єврейське слово покаяння означає «зміну дії» (можливо, «наверніться» [*emistrepḥō*] віддзеркалює єврейське «поверніться» *shuv*, пор. Чис. 30:36; Повт. Зак. 30:2,10) в Септуагінті. Покаяння є необхідною умовою завіту для спасіння, як і віра (пор. Мр. 1:15 та Дії 3:16,19; 20:21). Це слово часто вживається в Діях (пор. в Петра – 2:38; 3:19,26 та в Павла – 14:15; 17:30; 20:21; 26:20). Покаяння є обов'язковим (пор. Лк. 13:3 і 2Петр. 3:9). По суті, то готовність до змін. Однак воно є водночас і вольовим актом людини, і Божим даром (пор. Дії 5:31; 11:18; 2Тим. 2:25). Див. Спеціальну тему до Дій 2:38.

▣ **"щоб Він змилювався над вашими гріхами"** Це слово означає «стирати» або «змивати» (пор. Кол. 2:14; Об. 3:5; 7:17; 21:4). Яка обітниця! В стародавньому світі чорнила були кислотними, і тому їх неможливо було стирати. Це є справжнім чудом благодаті Божої (пор. Пс. 51:1; 103:11-13; Іс. 1:18; 38:17; 43:25; 44:22; Єр. 31:34; Мих. 7:19). Коли Бог прощає, то Він забуває (стирає)!

▣ **"часи відпочинку"** Це грецьке слово (*anapsuchō, anapsuxis*) по суті означає «дихання, передишка, відпочинок» (див. Бейкер, Арндт, Гінґріч і Данкер, «Грецько-англійський лексикон» [Baker, Arndt, Gingrich, and Danker, *A Greek-English Lexicon*], стор. 63), «освіжити повітрям», або «лікувати рану повітрям» (Кітл, «Богословський словник Нового Заповіту» [Kittle, *Theological Dictionary of the New Testament*], Том 9, стор. 663). Метафорично це слово означає фізичне або духовне відновлення сил.

В Септуагінті це слово вжито в значенні відновлення фізичних сил після битви (пор. Вих. 23:12; Суд. 15:19; 2Сам. 16:14) або емоційний відпочинок, як в 1Сам. 16:23.

Петро, здається, посилається на старозавітню обітницю, але ця фраза не вживається в Старому Заповіті. Для народів пустелі широке місце було символом свободи й радості, а тіснота була символом лиха й біди. Бог розпочинав період духовної широти й відновлення. Ця месіанська обітниця здійснилася в Євангелії. «Час відпочинку» настав з пришествям Ісуса з Назарета, але ще завершиться в майбутньому з приходом нового віку Духа. В цьому конкретному контексті Петро веде мову про друге пришествя Христа. Ця фраза, очевидно, є паралельною до «часу відновлення» (Дії 3:21). Див. Дії 2:14, Спеціальна тема: «Керигма».

3:20 "щоб послав... Ісуса Христа" Це аорист активного стану кон'юнктива, що вказує на певний елемент обумовленості. Дії слухачів Петра, в певному сенсі, були визначальними для того, щоб настали часи духовного завершення (пор. Ф.Ф. Брюс, «Відповіді на запитання», [F. F. Bruce, *Answers to Questions*], де він пов'язує Дії 3:19-21 з Рим. 11:25-27, стор. 201).

Вживання імені «Ісус» разом з титулом «Христос/Месія», здається, вказує на те, що Петро спеціально проголошує, що Ісус з Назарета – то Месія. Далі в Новому Заповіті слова «Господь», «Ісус» і «Христос» часто вживаються щодо Ісуса разом (в формі Господь Ісус Христос), і акцент не ставиться на титулі «Месія». Це особливо вірно по відношенню до переважно язичницьких церков.

▣ **"заповідженого вам"** Це – дієприкметник перфекта пасивного стану. Той самий термін вживається щодо Божого попереднього обрання в Діях 10:41; 22:14; 26:16; пришествя і смерть Ісуса одвіку було Божим планом відкуплення (пор. Дії 2:23; 3:18; 4:28; 13:29).

В Септуагінті цей термін відображає обрання, але без передбачення (для Луки «про» означає попередньо, див. Вих. 4:13 та Єг. 3:12), і в Діях це слово явно вживається саме так. Воно вказує на те, що Бог, пославши Ісуса, обрав благословіння та відкуплення!

3:21

NASB, NKJV «Кого небо мусить прийняти»

NRSV «Хто повинен залишатися на небі»

TEV, NIV «Він повинен залишатися на небі»

NJB «Кого небо мусить тримати»

Підметом тут виступає «небо», а об'єктом – «Кого» (тобто Ісуса). У цій фразі є дві дієслівні форми. Перша – то *dei*, від *deō*, що означає «необхідно» або «треба». Див. детальну примітку до Дій 1:16.

Друге – то інфінітив АОРИСТА МЕДІАЛЬНОГО СТАНУ (депонент) дієслова *dechomai*. Гаролд К. Мултон в «Переглянутому аналітичному грецькому лексиконі» (Harold K Moulton, *The Analytical Greek Lexicon Revised*) каже, що в даному контексті це слово означає «прийняти всередину й тримати» (стор. 88). В англійських перекладах видно, як перекладачі передавали цей контекстуальний аспект. Лука вживає це слово більше, ніж будь-який інший автор Нового Заповіту (13 разів в Євангелії від Луки та 8 разів в Діях Апостолів). Визначаючи значення слів, слід керуватися контекстом, а не етимологією. Лексикони (словники) лише вказують, в яких значеннях вживається слово. Вони не є визначальними для встановлення значення конкретного слова в тексті!

NASB   «доки»
NKJV, NRSV,
NASB   «доки»
NJB   «до»

Це слово є в грецькому тексті UBS⁴. Я не знаю, чому в перекладі NASB видання 1995 року це слово виділене курсивом, адже курсив вказує на те, що слово відсутнє в грецькому тексті й додається для того, щоб читачі могли зрозуміти текст.

У виданні NASB 1970 року курсивом виділено «the» (означений артикль), а не «until» (доки), і це правильно.

▣ **"до часу відновлення всього"** Тут мається на увазі нове створіння (пор. Мт. 17:11; і особ. Рим. 8:13-23). Зло людської непокори в Бут. 3 скасовується, створіння відновлюється, і знову встановлюється спілкування з Богом. Нарешті здійснюється одвічний задум Божий для створіння.

▣ **"про що провіщав Бог від віку устами всіх святих пророків Своїх"** Євангеліє від Марка починається цитатою з Мал. 3:1. Мт. 1:22-23 посилається на пророцтво Іс. 7:14. Лука вжив ту саму фразу в Лк. 1:70. Одним аспектом *Керигми* (тобто часто повторюваних богословських істин в проповідях в книзі Дій, див. Спеціальну тему до Дій 2:14) є те, що народження, життя, смерть і воскресіння Ісуса були виконанням пророцтв Старого Заповіту (пор. Мт. 5:17-19). Служіння Ісуса було не пізнішим задумом або планом «Б», але передвизначеним планом Божим (пор. Дії 2:23; 3:18; 4:28; 13:29, див. Спеціальну тему до Дій 1:8). Все йде до завершення повного відновлення Божої волі для створіння.

3:22 "Мойсей провіщав" Титул «Пророк» вживався щодо грядущого Месії (пор. Повт. Зак. 18:14-22; особ. 15,18; Ів. 1:21,25). Це свідоцтво про Ісуса з Закону Мойсея (найавторитетнішої для іудеїв – як фарисеїв, так і саддукеїв – частини старозавітного канону) було дуже важливим для тих іудеїв, що слухали Петра. Ісус завжди був в Божому плані відкуплення (Бут. 3:15). Він прийшов, щоб вмерти (пор. Мр. 10:45; 2Кор. 5:21).

3:23 Це було серйозне попередження. Тут є посилання на Повт. Зак. 18:19. Відкидання Ісуса було і нині є дуже серйозним гріхом, що призводить до серйозних наслідків в вічності.

Це посилання на Повт. Зак. 18:14-22 також має деякі важливі богословські висновки.

1. Зауважте індивідуальний та колективний аспекти. Кожна людина має дати Месії особисту відповідь. Недостатньо бути частиною спільноти Ізраїля.
2. Слово «знищена» є посиланням на «священну війну». Бог очищає Свою виноградину (Ізраїля, пор. Ів. 15; Рим. 9-11). Хто відкидає того «Пророка» – того відкидає Бог. Спасіння пов'язане з відкликом віри до Божого Месії. Новозавітними критеріями спасіння є не сім'я, раса, мораль та ретельне дотримання правил, але віра в Христа (пор. 1Ів. 5:12).

3:24 "від Самуїла" В іудейському каноні це (1 Самуїла) – одна з книг «Ранніх пророків», тобто другої частини єврейського канону. Самуїл був названий пророком в 1Сам. 3:20, а також провидцем (інший термін, що означає пророка) в 1Сам. 9:9; 1Хр. 29:29.

▣ **"ці дні"** «Часи відпочинку» (Дії 3:20) і «час відновлення всього» (Дії 3:21) – то завершення Царства Божого в час повернення Христа, але ця фраза означає початок Месіанського Царства, що настало в

момент боготілення в особі Ісуса в Вифлеємі, або принаймні весь період останніх днів, що триває від першого пришествя Христа на планету Земля до Його другого пришествя. За Старим Заповітом очікувалося лише одне пришествя Месії. Його перше пришествя як «Страждального Раба» (Дії 3:18) було несподіваним, адже народ чекав Його славного пришествя як воєначальника й судді.

3:25 Петро звертався до цих іудеїв як до дітей Авраама, народу завіту. Однак цей народ завіту мусив відповісти Ісусу і Його Євангелію вірою й покаанням, інакше вони не могли бути прийнятими Богом (Дії 3:23)!

В центрі Нового Заповіту (завіту) стоїть одна особа, а не національність. Вже покликання Авраама носило вселенський характер (пор. Бут. 12:3). У Христі Бог пропонує Свій дар всім людям (Лука пише переважно до язичників, і в його Євангелії та книзі Дій цей Божий заклик повторюється багато разів).

▣ **"заповів"** Див. Дії 2:47, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЗАВІТ».

▣ **"усі народи землі благословлені будуть"** Тут є посилання на Божу обітницю Аврааму в Бут. 12:1-3. Зауважте також на вселенський характер тексту Бут. 22:18. Бог обрав Авраама, щоб обрати народ і тим самим обрати весь світ (пор. Вих. 19:5-6; Еф. 2:11-3:13). Див. Спеціальну тему до Дій 1:8.

3:26 "перше до вас" Іудеї, завдяки своїй спадщині завіту, отримали можливість першими почути та зрозуміти євангельську вістку (пор. Рим. 1:16; 9:5). Однак вони мусили відповісти так само, як і всі інші: покаанням, вірою, хрещенням, послухом та стійкістю в вірі.

▣ **"Воскресивши Свого Отрока, Бог послав Його"** Див. примітку до Дій 2:24 і 3:13.

▣ **"щоб вас поблагословити"** Саме цього Бог бажає для всього людства (пор. Бут. 12:3). Однак Він послав Ісуса перше до загинувших овечок дому Ізраїлевого!

▣ **"щоб кожен із вас відвернувся від злих своїх учинків"** Спасіння супроводжується зміною розуму по відношенню до гріха, що призводить до зміни дій та пріоритетів. Ця зміна свідчить про істинне навернення! Вічне життя має видимі характеристики!

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Коли був «час молитви» в Храмі?
2. Чому це зцілення було таким важливим?
3. Чому страждальний Месія був настільки шокуючим для юдеїв?
4. Чому Лука цитує Бут. 12:3?
5. Чи спасаються юдеї інакше, ніж язичники?

ДІЇ 4

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Петро та Іван перед Радою 4:1-4	Петро та Іван арештовані 4:1-4	Арешт і відпущення Петра та Івана 4:1-4	Петро та Іван перед Радою 4:1-4	Петро та Іван перед Синедріоном 4:1-4
4:5-22	Звернення до Синедріону 4:5-12 Ім'я Ісуса заборонене 4:13-22	4:5-12 4:13-22	4:5-7 4:8-12 4:13-17 4:18-22	4:5-12 4:13-17 4:18-22
Віруючі моляться про сміливість 4:23-31	Молитва про сміливість 4:23-31	4:23-31	Віруючі моляться про сміливість 4:23-30 4:31	Молитва апостолів під час переслідування 4:23-26 4:27-31
Усе спільне 4:32-37	Розділяючи все 4:32-37	Розділення добра (4:32-5:6) 4:32-5:11	Віруючі розділяють свої маєтки 4:32-35 4:36-37	Ранньохристиянська громада 4:32 4:33 4:34-35 Щедрість Варнави 4:36-37

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- А. Очевидно, що поділ на глави в книзі Дій є недоречним. Слід пам'ятати, в грецькому оригіналі не було поділу книг на глави, вірші та фрагменти, не вживалися малі та великі літери або розділові знаки, – отже, все це було дороблено пізніше товариствами перекладу Біблії.
- Б. У віршах 1-31 йдеться про зцілення кривого чоловіка в 3-й главі Дій та про наслідки цієї події.
- В. Вірші 32-37 треба читати разом з Діями 5:1-11.
- Г. Проблеми ранньої церкви тривали і збільшувалися, але так само і благодать та сила Духа.
- Д. Вивчаючи записаний Лукою опис ранньої церкви в Єрусалимі з її любов'ю та щедрим даванням, сучасним західним тлумачам слід остерігатися «капіталістичних» упереджень. Очевидно, що Лука

тут описує добровільну взаємність. Книга Дій не може підтримувати ані комунізм, ані капіталізм, тому що в той час вони ще не існували. Отже цей текст треба тлумачити в світлі тих часів, авторського задуму і світу, що в ньому жили слухачі.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 4:1-4

¹А коли промовляли вони до народу оце, до них приступили священники, і влада сторожі храму й саддукеї, ²обурюючись, що навчають народ та звіщають в Ісусі воскресіння з мертвих. ³І руки наклали на них, і до в'язниці всадили до ранку, бо вже вечір настав був. ⁴І багато-хто з тих, хто слухав слово, увірували; число ж мужів таких було тисяч із п'ять.

4:1 "священники" Це слово вживається в стародавніх унціальних грецьких рукописах K, A, D і E, але в манускрипті С написано «первосвященники» (*archiereis*). UBS⁴ дає варіанту «священники» рейтинг «В» (майже точно). З контексту 4-ї глави Дій видно, що протистояння йшло не від первосвященників (пор. Дії 4:6).

У Старому Заповіті Левіїне плем'я (тобто плем'я Мойсея і Аарона) було обране на служіння ЯХВЕ замість «перворідних синів» (пор. Вих. 13). В цьому племені були деякі сім'ї, що служили

1. місцевими вчителями Закону
2. храмовими служителями
3. священниками, що правили службу в Храмі, зокрема в жертвоприношеннях (пор. Лев. 1-7)

Первосвященик мав походити з особливого роду – з роду Мойсея та Аарона. Це плем'я не отримало частки землі, як інші племена Якова/Ізраїля. Вони мали особливі міста, надані їм окремо (48 левитських міст, пор. Єг. 20). Ці левитські родини залежали від підтримки інших племен через храмову десятину та трирічні місцеві десятини.

З завоюванням Римом Палестини все змінилося. Посада первосвященика стала купуватися в Римі. Вона більше не була старозавітною духовною посадою; тепер це була комерційна, політична посада.

В той час посаду первосвященика займав Кайяфа (пор. Мт. 26:3; Лк. 3:2; Ів. 18), але справжню владу мав колинший первосвященик Анна (пор. Лк. 3:2; Ів. 18:13,24; Дії 4:6). Ця родина належала до саддукейської секти юдаїзму.

▣ **"влада сторожі храму"** Це була особлива левитська посада, за владою наступна після первосвященика (пор. Йосип Флавій, «Юдейська війна» 6.5.3). Він управляв храмовою поліцією (пор. 1Хр. 9:11; Неєм. 11:11; Лк. 22:4,52; Дії 5:24,26). Єврейською мовою його називали «чоловіком на горі дому».

▣ **"саддукеї"** Це були заможні політичні лідери Синедріону.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «САДДУКЕЇ» (SPECIAL TOPIC: SADDUCEES)

I. Походження цієї групи

- А. Більшість вчених вважають, що ця назва походить від імені Садока, одного з первосвящеників Давида (пор. 2Сам. 8:17; 15:24). Пізніше Соломон відправив в заслання Евятара за те, що він підтримав повстання Адонії (пор. 1Цар. 2:26-27) та визнав Садока єдиним первосвящеником (пор. 1Цар. 2:35). Після вавилонської неволі цей священницький рід знову відновився в Ісусі, Єгосадаковому сині (пор. Огія 1:1). Цю левитську родину було обрано для управління храмом. Пізніше тих, хто належав до цієї священницької традиції, та їхніх прихильників називали садокітами або саддукеями.
- Б. За рабиністичним переданням IX століття н.е. (*Авот* Раббі Натана), Садок був учнем Антигона Сохейського (II століття до н.е.). Садок невірно зрозумів відомий вислів свого наставника «нагороди після смерті» і створив богослов'я, що взагалі відкидало загробне життя, включаючи і тілесне воскресіння.
- В. Пізніше саддукеї в юдаїзмі ототожнювалися з боетосеями. Боетос також був учнем Антигона Сохейського і створив богослов'я, схоже на Садоківське, що теж відкидало загробне життя.

- Г. Назва саддукеїв з'явилася за часів царювання Йоханана Гіркана (135-104 рр. до н.е.), про що свідчить Йосип Флавій (пор. «Юдейські старожитності» 13.10.5-6). В «Юдейських старожитностях» 13.5.9 Йосип Флавій каже, що існувало «три школи мислення» - фарисеї, саддукеї та ессени.
- Д. Існує інша теорія, згідно з якою саддукеї з'явилися в часи, коли селевкійські правителі намагалися еллінізувати священство під керівництвом Антіоха IV Епіфана (175-163 рр. до н.е.). Під час макавейського повстання розпочалося нове священство в особі Симона Макавея (142-135 рр. до н.е.) та його нащадків (пор. 1Мак. 14:41). З цих нових хасмонеїських первосвящеників, можливо, і беруть свій початок аристократичні саддукеї. В той самий час із хасидів (тобто «відокремлених», пор. 1Мак. 2:42; 7:5-23) вийшли фарисеї.
- Е. Існує одна сучасна теорія (її автором є Т.В. Менсон [T. W. Manson]), згідно з якою «саддукеї» - то транслітерація грецького слова *sundikoi*. Цей термін означав місцеву владу, що взаємодіяла з римською владою. Можливо, ця теорія справді пояснює, чому деякі саддукеї не були аристократичними священиками, але були членами Синедріону.

II. Відмінні вірування

- А. Саддукеї були священицькою консервативною фракцією (що приймала лише Тору як богонатхненний текст) серед сект, на які поділилося іудейське суспільство в хасмонеїські та римські часи.
- Б. Вони надавали особливого значення храмовим обрядам, ритуалам і літургії.
- В. Вони дотримувалися письмової Тори (Буття – Повторення Закону) і приймали її як авторитет, а Усне передання (Талмуд) відкидали.
- Г. Отже, вони відкидали багато улюблених доктрин фарисеїв.
  1. тілесне воскресіння (пор. Мт. 22:23; Мр. 12:18; Лк. 20:27; Дії 4:1-2; 23:8)
  2. безсмертя душі (пор. «Юдейські старожитності» 18.1.3-4; «Юдейська війна» 2.8.14)
  3. існування складної ієрархії ангелів (пор. Дії 23:8)
  4. вони тлумачили закон «око за око» (*lex talionis*) буквально і були прихильниками фізичної кари і смертного вироку (а не грошової компенсації)
- Д. Іншим предметом богословських суперечок була тема передвизначення та вільної волі. Із трьох згаданих Йосипом Флавієм груп
  1. ессени сповідували певний детермінізм
  2. саддукеї наголошували на вільній волі людини (пор. «Юдейські старожитності» 13.5.9; «Юдейська війна» 2.8.14)
  3. фарисеї займали більш-менш врівноважену позицію між цими двома крайнощами
- Е. Суперечки між цими двома групами (саддукеями й фарисеями) в певній мірі віддзеркалювали напругу між священиками й пророками в Старому Заповіті.

Ще однією причиною напруги було те, що саддукеї представляли клас дворян і землевласників. Вони були аристократами (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 13.10.6; 18.1.4-5; 20.9.1), а фарисеї та книжники були вченими й набожними людьми в народі. Можна сказати, що тут проявлялася напруга між храмом в Єрусалимі та помісними синагогами по всій країні.

Ще однією причиною напруги могло бути й те, що саддукеї відкидали вплив зороастризму, що його сприймало фарисейське богослов'я. Прикладами їхнього богослов'я були (1) детально розроблена ангелологія; (2) дуалізм між ЯХВЕ і сатаною; (3) детальні описи потойбічного життя в яскраво фізичних образах. Такі ексцеси ессенів та фарисеїв викликали в саддукеїв богословську реакцію. Саддукеї повернулися до консервативної богословської позиції прийняття виключно книг Мойсея, намагаючись спростувати домисли інших іудейських груп.

III. Джерела інформації

- А. Головним джерелом інформації про саддукеїв є Йосип Флавій. Але він був упередженим через свою прихильність до фарисеїв та зацікавленість в тому, щоб створити в уявленні римлян позитивний образ іудейського життя.
- Б. Іншим джерелом інформації є рабиністична література. Однак в ній теж є сильний елемент упередженості. Саддукеї заперечували актуальність і авторитет Усного передання старців

(тобто Талмуду). Очевидно, що в цих фарисейських писаннях противники зображені негативно, і цілком можливо, що їхні негативні сторони значно перебільшені.

В. Творів саддукеїв, що збереглися до наших днів, немає. Під час руйнування Єрусалима та храму в 70 р. н.е. були зруйновані всі документи цієї священницької еліти і їхнє впливове положення закінчилося.

Вони хотіли зберегти мир в регіоні, а це в I столітті було можливим лише шляхом співробітництва з Римом (пор. Ів. 11:48-50).

4:2

NASB, NKJV «були дуже стривожені»

NRSV «дуже незадоволені»

TEV «були незадоволені»

NJB «надзвичайно незадоволені»

Це рідке грецьке слово (тут дієприкметник теперішнього часу медіального стану [депонент]) означає «старанно працювати над чимось». Воно зустрічається ще лише в одному місці (16:18). Його немає ані в Септуагінті, ані в папірусах з Єгипета, написаних на грецькому койне.

Саддукейські керівники були засмучені через те, що християнські лідери проповідують народу в Храмі іменем Ісуса й звіщають Його воскресіння (в яке саддукеї не вірили, як і в богословський концепт воскресіння взагалі). Зважаючи на Дії 4:2, не виключено, що Апостоли стверджували не тільки воскресіння Ісуса, але й очікуване воскресіння всіх віруючих (пор. 1Кор. 15).

4:3 "наклали... всадили" В 4:2 дієслова третьої особи множини (навчають... звіщають) відносилися до Петра та Івана, а можливо навіть і до кривого чоловіка. В Діях 4:3 дієслова третьої особи множини відносяться до священників та храмової поліції.

▣ **"руки наклали на них"** Це грецьке дієслово має широкий семантичний обсяг, але Лука часто вживає його в значенні арешту (пор. Лк. 20:19; 21:12; Дії 5:18; 12:1; 21:27).

▣ **"до ранку"** Іудейський закон забороняв судити людину після вечірніх сутінок. Ці лідери хотіли негайно зупинити проповідь та навчання апостолів, і тому ув'язнили їх десь на території храму, а не у в'язниці (пор. Дії 5:18).

4:4 "тих, хто слухав слово, увірували" Обидва дієслова стоять в часі аориста. Віра починається зі слухання (пор. Рим. 10:17) Слухання Євангелія призводить до віри в Євангеліє (через дію Духа, пор. Ів. 6:44,65; 16:8-11). Див. Дії 2:40, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СПАСІННЯ (ГРЕЦЬКІ ДІЄСЛІВНІ ЧАСИ)».

▣ **"число ж мужів таких було тисяч із п'ять"** Зауважте, що в це число не входили жінки й діти. В Новому Заповіті часто вважалося само собою зрозумілим, що віра батька поширювалася на всю його сім'ю (пор. Дії 11:14; 16:15,31,33). У горниці зібралися приблизно 120 осіб. В день П'ятидесятниці до них долучилися ще 3000 (пор. Дії 2:41); тепер же число віруючих виросло до 5000! Церква в Єрусалимі швидко зростала!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 4:5-12

⁵І сталося, що ранком зібралися в Єрусалимі начальники їхні, і старші та книжники, ⁶і Анна первосвященик, і Кайяфа, і Іван, і Олександр, і скільки було їх із роду первосвященичого. ⁷І, поставивши їх посередині, запиталися: Якою ви силою чи яким ви ім'ям те робили? ⁸Тоді Петро, переповнений Духом Святим, промовив до них: Начальники люду та старшини Ізраїлеві! ⁹Як сьогодні беруть нас на допит про те добродійство недужій людині, як вона вздоровлена, ¹⁰нехай буде відомо всім вам, і всім людям Ізраїлевим, що Ім'ям Ісуса Христа Назарянина, що Його розп'яли ви, то Його воскресив Бог із мертвих, Ним поставлений він перед вами здоровий!

¹¹Він камінь, що ви, будівничі, відкинули, але каменем став Він наріжним!

¹²І нема ні в кім іншим спасіння. Бо під небом нема іншого Ймення, даного людям, що ним би спастися ми мали.

4:5 "начальники їхні, і старші та книжники" Синедріон (тобто Рада, 5:21, з області Єрусалима; Рада старців, 22:5) складався з семидесяти юдейських лідерів. Це був найвищий політичний/релігійний орган (дозволений Римом) в іудаїзмі часів Ісуса. Його створив (за іудейським переданням) Ездра та «мужі Великої синагоги». В Новому Заповіті цей орган зазвичай називався «начальники, старші та книжники» (пор. Лк. 23:13; Дії 3:17; 4:5,8; 13:27). Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СИНЕДРІОН» (SPECIAL TOPIC: THE SANHEDRIN)

I. Джерела інформації

- A. Сам Новий Заповіт
- Б. «Юдейські старожитності» Йосипа Флавія
- В. Розділ Мішни в Талмуді (трактат «Синедріон»)

На жаль, Новий Заповіт та Йосип Флавій не узгоджуються з творами рабинів, в яких стверджується, що в Єрусалимі було два Синедріони: один священницький (тобто саддукейський) під керівництвом первосвященника, що проводив цивільне і кримінальне судочинство, а другий під керівництвом фарисеїв та книжників, що розглядав справи, пов'язані з релігією і переданням. Однак ці твори рабинів відносяться до 200 р. н.е. і відображають культурні умови після падіння Єрусалима в 70 р. н.е. за правління римського генерала Тита. Іудеї (тобто їхнє фарисейське керівництво) відновили свій центр релігійного життя в місті під назвою Явне, а пізніше (в 118 р. н.е.) перемістилися до Галілеї.

II. Терміни

Проблема визначення цього судового органу пов'язана з його різними назвами. Декілька слів вживаються щодо судових органів в іудейській громаді Єрусалима.

- A. *Gerousia* – «сенат» або «рада». Це найдавніший термін, що вживався ще в кінці перського періоду (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 12.3.3 та 2Мак. 11:27). У Діях 5:21 Лука вживає цей термін разом з терміном «Синедріон». Можливо, так він пояснював цей термін грецькомовним читачам (пор. 1Мак. 12:35).
- Б. *Synedrion* – «Синедріон». Це складене слово складається з *syn* (разом з) та *hedra* (сидіння). Як не дивно, цей термін вживається в арамейській мові, хоча він походить з грецької. Наприкінці макавейського періоду це слово стало загальноприйнятим терміном для позначення верховного суду іудеїв в Єрусалимі (пор. Мт. 26:59; Мр. 15:1; Лк. 22:66; Ів. 11:47; Дії 5:27). Проблема виникає тоді, коли той самий термін вживається щодо місцевих судових рад поза межами Єрусалима (пор. Мт. 5:22; 10:17).
- В. *Presbyterion* – «рада старців» (пор. Лк. 22:66) Це - старозавітна назва племінних вождів. З часом вона почала вживатися стосовно верховного суду в Єрусалимі (пор. Дії 22:5).
- Г. *Boulē* – Цей термін «рада» використовується в творах Йосипа Флавія («Юдейська війна» 2.16.2; 5.4.2, але не в Новому Заповіті) для описання декількох судових органів:
  - 1. сенату в Римі
  - 2. місцевих римських судів
  - 3. іудейського верховного суду в Єрусалимі
  - 4. місцевих іудейських судів

Йосип із Ариматеї представлений як член Синедріону, і тут вжито одну з форм цього терміну (*bouleutēs*, що означає «радник», пор. Мр. 15:43; Лк. 23:50).

III. Історичний розвиток

Сказано, що спочанку Ездра встановив Велику синагогу (пор. Таргум на Пісню над Піснями 6:1) в післявавилонський період, і з цього, очевидно, почався Синедріон часів Ісуса.

- A. У Мішні (тобто Талмуді) написано, що в Єрусалимі було два великих суди (пор. Син. 7:1).

1. Один складався з 70 (або 71) членів (у Син. 1:6 навіть сказано, що Мойсей розпочав перший Синедріон ще в Чис. 11, пор. Чис. 11:16-25).
  2. Інший складався з 23 членів (але, можливо, йдеться про суди при місцевих синагогах).
  3. Деякі іудейські богослови вважають, що в Єрусалимі було три Синедріони, кожний з яких складався з 23 членів. Ці три Синедріони разом з двома керівниками складали «Великий Синедріон» із 71 членів (*Насі та Ав Бет Дін*).
    - а. один священицький (саддукеї)
    - б. один правовий (фарисеї)
    - в. один аристократичний (старці)
- Б. У післявавилонський період нащадки Давида були представлені Зоровавелем, а нащадки Аарона - священиком Ісусом. Після смерті Зоровавеля нащадки Давида більше не займали посад, і суддівська мантия перейшла виключно до священиків (пор. 1Мак. 12:6) та місцевих старійшин (пор. Неем. 2:16; 5:7).
- В. Роль священиків у судових рішеннях була записана Діодором 40:3:4-5 в елліністичний період.
- Г. Роль священиків в уряді тривала впродовж селевкійського періоду. Йосип Флавій цитує Антіоха III «Великого» (223-187 рр. до н.е.) в «Юдейських старожитностях» 12.138-142.
- Д. Влада священиків продовжувалася впродовж періоду макавеїв згідно з «Юдейськими старожитностями» Йосипа Флавія 13.10.5-6; 13.15.5.
- Е. В римський період правитель Сирії (тобто Габіній, 57-55 рр. до н.е.) встановив п'ять регіональних «Синедріонів» (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 14.5.4; та «Юдейська війна» 1.8.5), але пізніше Рим відмінив їх (тобто в 47 р. до н.е.).
- Ж. Синедріон мав політичний конфлікт з Іродом («Юдейські старожитності» 14.9.3-5), і в 37 р. до н.е. Ірод помстився за це – більшість членів вищого суду було вбито (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 14.9.4; 15.1.2).
3. За часів правління римських прокураторів (6-66 рр. н.е.), як повідомляє Йосип Флавій (пор. «Юдейські старожитності» 20.200,251), Синедріон знов отримав значну владу і вплив (пор. Мр. 14:55). У Новому Заповіті описуються три суди, де Синедріон чинить правосуддя під керівництвом сім'ї первосвященика.
1. Суд Ісуса (пор. Мр. 14:53-15:1; Ів. 18:12-23,28-32)
  2. Петро та Іван (пор. Дії 4:3-6)
  3. Павло (пор. Дії 22:25-30)
- И. Після повстання іудеїв в 66 р. н.е. римляни поступово знищили іудейську громаду, а в 70 р. н.е. вони зруйнували Єрусалим. Синедріон було остаточно розпущено, хоча фарисеї в Явне намагалися повернути верховний суд (тобто *Бет Дін*) в релігійне (але не цивільне і не політичне) життя іудеїв.

IV. Членство

- А. Вищий суд в Єрусалимі вперше згадується в Біблії в 2Хр. 19:8-11. До нього входили
1. левити
  2. священики
  3. голови сімейств (старці, пор. 1Мак. 14:20; 2Мак. 4:44)
- Б. У макавейський період в цьому суді переважали (1) саддукейські священицькі сім'ї та (2) місцева аристократія (пор. 1Мак. 7:33; 11:23; 14:28). Пізніше в цей період до них долучили «книжників» (знавців Закону Мойсеєвого, зазвичай фарисеїв); очевидно, це зробила дружина Александра Янная Саломея (76-67 рр. до н.е.). Говорили навіть, що завдяки їй фарисеї стали панівною групою (пор. Йосип Флавій «Юдейська війна» 1.5.2).
- В. У часи Ісуса до цього суду входили
1. сім'ї первосвящеників
  2. представники заможних сімей
  3. книжники (пор. Лк. 19:47)

V. Використані джерела

- А. «Словник Ісуса і Євангелій» (*Dictionary of Jesus and the Gospels*, IVP), стор. 728-732

- Б. «Ілюстрована біблійна енциклопедія Зондерван» (*Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*), Том 5, стор. 268-273
- В. «Нова енциклопедія релігійних знань Шаф-Герцог» (*The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*), Том 10, стор. 203-204
- Г. «Біблійний словник тлумача» (*The Interpreter's Dictionary of the Bible*), Том 4, стор. 214-218
- Д. «Енциклопедія Джудаїка» (*Encyclopedia Judaica*), Том 14, стор. 836-839

4:6 "Анна" По-грецьки його ім'я було «Ганнас», а Йосип Флавій називав його «Ганнанос» (Йоханан). Це ім'я очевидно походить від єврейського «милостивий» (*hānān*, BDB 336).

Згідно зі Старим Заповітом, пост первосвященника був пожиттєвим та передавався в спадок по лінії Аарона. Однак римляни перетворили його в політичну посаду, яку левітська сім'я могла придбати за гроші. Первосвященик контролював та керував торгівлею в Дворі жінок. Дії Ісуса щодо очищення Храму розлютили сім'ю первосвященника.

Йосип Флавій пише, що Анна був первосвященником у 6-14 рр. н.е. Він був призначений Квіринієм, правителем Сирії, і звільнений Валерієм Іратом. Правонаступниками стали його родичі (5 синів і 1 онук). Кайяфа (18-36 рр. н.е.), його зять (пор. Ів. 18:13) був його безпосереднім наступником на цій посаді. Реальною владою за цією посадою володів Анна. Іван вказує на те, що саме до нього першого привели Ісуса (пор. Ів. 18:13,19-22).

▣ **"Кайяфа"** Він був призначений на посаду первосвященника Валерієм Іратом, прокуратором Юдеї (пор. манускрипт D, *Iōnathas*, пор. NEB, NJB) в 18-36 рр. н.е.

▣ **"Іван"** Можливо, мається на увазі «Йонатан», хто, як повідомляє Йосип Флавій, був також одним з синів Анни, що став первосвященником в 36 р. н.е. після Кайяфи. Однак UBS⁴ дає варіанту *Iōannēs* (тобто Іван) рейтинг «А» (точно); навіть в перекладі REB сказано «Іван».

▣ **"Олександр"** Про цю людину нічого не відомо, але можливо він, як Іван, був членом сім'ї Анни або одним з головних членів саддукейської партії.

4:7 "поставивши їх посередині" Члени Синедріону сиділи півколом на платформі.

▣ **"запиталися"** Це дієслово стоїть в імперфектному часі, що вказує або (1) на триваючу дію в минулому, або (2) на початок дії.

▣ **"Якою ви силою чи яким ви ім'ям те робили"** Вони натякали на те, що зцілення було здійснене магічною силою (пор. Дії 19:13). Так само вони ставилися й до чудес Ісуса (пор. Лк. 11:14-26; Мр. 3:20-30). Не можучи заперечувати Його чудес, вони намагалися піддати сумніву метод або джерело Його сили.

4:8 "переповнений Духом Святим" Дух був для Апостолів джерелом мудрості й сміливості (пор. Лк. 12:11-12; 21:12-15). Не забувайте, що та сама людина за кілька днів до того зреклася Господа із страху (пор. Дії 4:13). Зауважте, що Петро був «переповнений» (пор. Дії 2:4; 4:8,31). Це вказує на те, що сповнення Духом багаторазово повторюється в житті віруючого (пор. Еф. 5:18). Див. детальну примітку до Дій 5:17.

4:9 "Як" Це – умовне речення першого типу, що передбачає правдивість речей з точки зору авторського задуму.

▣ **"Як сьогодні беруть нас на допит"** Це грецьке слово буквально означає «перевірений судом» (пор. Дії 12:19; 24:8; 28:18; Лк. 23:14). Його вжито щодо юдеїв в Верії, які досліджували Писання, щоб в'яснити, чи правильно Павло тлумачив його (пор. Дії 17:11).

▣ **"про те добродійство недужій людині"** Петро стверджує недоцільність цього суду з таким ворожим ставленням до них через чудо зцілення й милості. Натомість їм слід було прославляти Бога за це!

▣ **"вздоровлена"** Це – перфект пасивного стану дійсного способу, що означає повне здоров'я та відновлення його ніг.

4:10 "нехай буде відомо всім вам, і всім людям Ізраїлевим" Це – перфект активного стану наказового способу. Дух дав Петру сміливість, і Петро не боявся стояти перед судом. Ці лідери не могли втримати Христа в гробу, не могли вони й заперечити зцілення чоловіка, що стояв перед ними!

▣ **"Ім'ям Ісуса Христа Назарянина"** У відповідь на їхнє запитання Петро конкретно розповідає, як сталося те чудо. Див. Дії 2:22, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІСУС НАЗАРЯНИН».

▣ **"що Його розп'яли ви"** Це була очевидна істина. Вони спровокували Його смерть. Зверніть увагу на «ви» в Діях 4:11, де теж стверджується їхня провина.

▣ **"Його воскресив Бог"** Новий Заповіт стверджує, що всі три особи Трійці брали активну участь у воскресінні Ісуса:

1. Дух, Рим. 8:11
2. Ісус, Ів. 2:19-22; 10:17-18
3. Отець, Дії 2:24,32; 3:15,26; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34,37; 17:31; Рим. 6:4,9

Це було підтвердженням істини життя Ісуса та Його вчення про Бога, а також того, що Отець повністю прийняв Його заступницьку смерть. Це – важливий богословський аспект *Керигми* (тобто проповідей в книзі Дій, див. Спеціальну тему до Дій 2:14).

▣ **"Ним поставлений він"** Тут обіграється слово «стояти». Кривий встає на ноги й стоїть перед ними.

4:11 Це – цитата з Пс. 118:22, але не з масоретського тексту або Септуагінти (пор. Еф. 2:20; 1Петр. 2:4 і далі). Ісус відносить ці слова до Себе в Мр. 12:10 та Лк. 20:17, цитуючи Септуагінту. Цей вірш знаменує здійснення старозавітного пророцтва відкинутого Месії, що є самою серцевиною Божого вічного плану відкуплення (див. Спеціальну тему до Дій 1:8) Ізраїлю та всього світу. Це було шокуючою заявою для тих іудейських лідерів (пор. 1Тим. 2:5).

NASB	«головним наріжним каменем»
NKJV	«головним наріжним каменем»
NRSV, NJB	«наріжним каменем»
TEV	«каменем... найважливішим від усіх»

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НАРІЖНИЙ КАМІНЬ» (SPECIAL TOPIC: CORNERSTONE)

- I. Вживання в Старому Заповіті
  - A. Концепт каменю як твердого міцного матеріалу для закладання доброго фундаменту вживався щодо ЯХВЕ (пор. Йов 38:6; у Пс. 18:2 вжито два слова «камінь/скеля» BDB 700, 849).
  - B. Пізніше цей концепт став месіанським титулом (пор. Бут. 49:24; Пс. 118:22; Іс. 28:16).
  - V. Термін «камінь» або «скеля» почав означати суд, який ЯХВЕ здійснює через Месію (пор. Іс. 8:16 [BDB 6 БУДУВАТИ BDB 103]; Дан. 2:34-35,44-45 [BDB 1078]).
  - Г. Так з'явилася будівельна метафора (особ. Іс. 28:16).
    1. «Наріжним каменем» називали камінь фундаменту, який кладеться першим і за яким вимірюються кути всієї будівлі.
    2. Цей вираз також міг означати камінь, що кладеться останнім і тримає стіни разом (пор. Зах. 4:7; Еф. 2:20,21); такий камінь називали «головним», від єврейського *рош* (голова)
    3. А також він міг означати «ключовий камінь», що вставлявся в центр арки і тримав її, беручи на себе всю тяжість стіни

II. Вживання в Новому Заповіті

- А. Ісус неодноразово цитував 118-й Псалом стосовно Себе (пор. Мт. 21:41-46; Мр. 12:10-11; Лк. 20:17)
- Б. Павло використовував 118-й Псалом стосовно того, як ЯХВЕ відкинув віроломного, непокорного Ізраїлю (пор. Рим. 9:33)
- В. Павло використовував концепт «наріжного каменя» в Еф. 2:20-22 стосовно Христа
- Г. Петро використовував цей концепт щодо Ісуса в 1Петр. 2:1-10. Ісус є наріжним каменем, і віруючі – живі камні (віруючі – то храм, пор. 1Кор. 6:19), що будуються на Ньому (Ісус – то новий Храм, пор. Мр. 14:58; Мт. 12:6; Ів. 2:19-20). Відкинувши Ісуса як Месію, іудеї відкинули самий фундамент своєї надії.

III. Богословські висновки

- А. ЯХВЕ дозволив Давиду/Соломону збудувати храм. Він сказав їм, що якщо вони дотримуватимуться завіту, Він благословить їх і буде з ними (пор. 2Сам. 7), якщо ж ні, то храм зруйнується (пор. 1Цар. 9:1-9)!
- Б. Рабиністичний іудаїзм зосередив увагу на формі та ритуалі, нехтуючи особистим аспектом віри (пор. Єр. 31:31-34; Єз. 36:22-38). Бог прагне щоденних особистих стосунків з тими, кого Він створив за Своїм образом (пор. Бут. 1:26-27). Лк. 20:17-18, а також Мт. 5:20 містять жакливі вирок іудаїзму.
- В. Ісус використовував концепт храму як символ Свого фізичного тіла (пор. Ів. 2:19-22). Це продовжує й розширює концепт особистої віри в Ісуса як Месію, що є ключем до близьких стосунків із ЯХВЕ (Ів. 14:6; 1Ів. 5:10-12).
- Г. Спасіння має відновити спотворений образ Божий в людині (Бут. 1:26-27 та Бут. 3), щоб спілкування з Богом було можливим. Ціль християнства – вже зараз уподібнювалася Христу. Віруючі мають стати живими камнями (тобто малими храмами, спорудженими за зразком Христа).
- Д. Ісус є фундаментом нашої віри та її головним каменем (тобто Альфою і Омегою). Але водночас Він є каменем спотикання і скалею спокуси (Іс. 28:16). Втратити Ісуса – значить втратити все. І середини тут немає!

4:12 "нема ні в кім іншим спасіння" Тут є сильне подвійне заперечення. Спасіння немає ні в Авраамі, ні в Мойсеї (пор. Ів. 14:6; 1Тим. 2:5; 1Ів. 5:10-12). Які вражаючі слова! Ці слова звужують рамки; очевидно, Ісус вірив, що тільки через особисті відносини з Ним можна пізнати Бога. Петро сміливо проголошує цю істину перед іудейською елітою. Таку точку зору часто називають «скандальним ексклюзивізмом» християнства. Золотої середини тут немає! Або ця заява істинна, або християнство – неправда!

▣ **"під небом нема іншого Ймення, даного людям"** Дісприкметник «даний» – то перфект пасивного стану. Так визначено Богом! Ісус є відповіддю Бога на духовну потребу людства. Плану «Б» тут немає! Гарна книга про ексклюзивістські заяви християнства – «Дисонуючі голоси: релігійний плюралізм та питання істини» Г.А. Нетленда (H. A. Netland, *Dissonant Voices: Religious Pluralism and the Question of Truth*).

▣ **"людям"** Зверніть увагу на вселенський характер цієї заяви (пор. Ів. 3:16; 1Тим. 2:4; 2Петр. 3:9).

▣ **"що ним би спастися ми мали"** Ця фраза містить в собі два дієслова.

1. *dei*, теперішній час активного стану дійсного способу, «ми повинні» (див. детальну примітку про *dei* до Дій 1:16)
2. *sōthēnai*, інфінітив аориста пасивного стану дієслова *sōzō*, «спастися»

Слово «спастися» в Новому Заповіті має два значення.

1. фізичний порятунок (старозавітне значення, пор. Мт. 9:22; Мр. 6:56; Лк. 1:71; 6:9; 7:50; Дії 27:20,31; Як. 1:21; 2:14; 4:12; 5:20)
2. духовне спасіння (новозавітне значення, пор. Лк. 19:10; Дії 2:21,40,47; 11:14; 15:11; 16:30-31)

Кривий чоловік пережив спасіння в обох цих значеннях. Релігійним лідерам слід було повірити в Ісуса як єдину надію для їхнього прощення і прийняття! Людям треба спастися (пор. Рим. 1:18-3:20), і єдиним

шляхом спасіння є Ісус (пор. Рим. 3:21-31). Цитата зі Старого Заповіту в Діях 4:12 показує, що Ісус завжди був в Божому плані (пор. Іс. 8:14-15; 28:14-19; 52:13-53:12).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 4:13-22

¹³А бачивши сміливість Петра та Івана, і спостерігши, що то люди обидва невчені та прості, дивувалися, і пізнали їх, що вони з Ісусом були. ¹⁴Та бачивши, що вздоровлений чоловік стоїть з ними, нічого навпроти сказати не могли. ¹⁵І, звелівши їм вийти із синедріону, зачали радитися між собою, ¹⁶говорячи: Що робити нам із цими людьми? Бож усім мешканцям Єрусалиму відомо, що вчинили вони явне чудо, і не можемо того заперечити. ¹⁷Та щоб більш не поширювалось це в народі, то з погрозою заборонімо їм, щоб нікому з людей вони не говорили про Це Ім'я. ¹⁸І, закликавши їх, наказали їм не говорити, і взагалі не навчати про Ісусове Ймення. ¹⁹І відповіли їм Петро та Іван, та й сказали: Розсудіть, чи це справедливе було б перед Богом, щоб слухатись вас більш, як Бога? ²⁰Бо не можемо ми не казати про те, що ми бачили й чули! ²¹А вони пригрозили їм ще, і відпустили їх, не знайшовши нічого, щоб їх покарати, через людей, бо всі славили Бога за те, що сталося. ²²Бо років більш сорока мав той чоловік, що на нім відбулося це чудо вздоровлення.

4:13 "сміливість" Див. Дії 4:29, Спеціальна тема: «Сміливість (*parrhēsia*)».

- ▣ **"невчені"** Це слово *agrammatos*, тобто «письмо» з префіксом альфа. Це може означати, що вони
1. були неосвіченими (пор. Мултон, Міліган, «Словник» [Moulton, Milligan, *Vocabulary*,], стор. 6)
  2. не навчалися в рабиністичних школах (пор. А.Т. Робертсон, «Розгляд слів в грецькому Новому Заповіті» [A. T. Robertson, *Word Pictures in the Greek New Testament*], Том 3, стор. 52; та Лоув і Найда, «Лексикон» [Louw and Nida, *Lexicon*], Том 1, стор. 328)

▣ **"прості"** Це слово *idiōtēs*, що зазвичай перекладається як «мирянин» або «ненавчений в якійсь галузі». Воно спочатку означало звичайну людину на протилежність лідеру або промовцю, а потім стало вживатися стосовно зовнішніх людей по відношенню до групи на протилежність членам групи (пор. 1Кор. 14:16,23-24; 2Кор. 11:6).

Зверніть увагу на те, як ця фраза подана в різних англійських перекладах.

NASB, NKJV «неосвічені й ненавчені люди»

NRSV «неосвічені й звичайні люди»

TEV «звичайні люди без освіти»

NJB «неосвічені миряни»

▣ **"дивувалися"** Це – імперфект активного стану дійсного способу (як і наступні два дієслова). Такі дієслова вказують на початок дії або на повторювану дію в минулому часі (дійсний спосіб). Лука часто вживає це слово (18 разів в Євангелії від Луки та Діях); воно часто, але не завжди, має позитивні конотації (пор. Лк. 11:38; 20:26; Дії 4:13; 13:41).

▣ **"пізнали їх, що вони з Ісусом були"** Це фактично був комплімент. Ісус також не навчався в рабиністичних школах, але чудово знав Старий Заповіт. Він ходив в школу при синагозі, як всі юдейські діти (як і Петро та Іван).

Ці лідери впізнали в Петрі та Івані ту саму сміливість і ту саму силу, що вони бачили їх в Ісусі.

4:14 Всі знали цього кривого чоловіка, тому що він щодня сидів при воротах Храму. Але тепер він вже не сидів! Народ в Храмі не міг заперечити того (пор. Дії 4:16,22).

4:15 Вони вивели цих трьох людей і почали радитися й планувати свою стратегію спростування та обману (пор. Дії 4:17-18).

4:17-18 Ось таким був їхній план! Перестаньте говорити про Ісуса і допомагати людям в Його ім'я! А як бути з усіма тими людьми, що прославляли Бога за чудо зцілення (пор. Дії 3:8-9; 4:16)?

4:19 "чи" Це – умовне речення першого типу, що не виражає дійсності, але служить для аргументу. Петро та Іван не прийняли їхнього наказу (пор. Дії 5:28).

▣ **"справедливе"** Див. Дії 3:14, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПРАВЕДНІСТЬ».

▣ **"Розсудить"** Це – аорист активного стану наказового способу. Ці лідери засудили себе власними словами, мотивами та діями.

4:20 Петро та Іван стверджують, що не можуть заперечувати того, що самі пережили, і не перестануть про це розповідати!

4:21 "пригрозили їм ще" Цікаво, як саме вони погрожували їм? Ісус воскрес із мертвих. Хворий встав зі свого ліжка. Що ж ці лідери погрожували зробити Петру та Івану?

▣ **"не знайшовши нічого, щоб їх покарати"** Це може бути однією з цілей написання Лукою цієї книги. Християнство не було загрозою для Рима або для мира в Єрусалимі. Навіть Синедрион не міг знайти жодних підстав для засудження християнських лідерів.

▣ **"через людей"** Очевидці тих подій в Єрусалимі відносилися до ранньої церкви з глибокою пошаною (пор. Дії 2:47). Іудейські лідери відчували загрозу в цій популярності (пор. Дії 5:13,26).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 4:23-31

²³Коли ж їх відпустили, вони до своїх прибули й сповістили, про що первосвященники й старші до них говорили. ²⁴Вони ж, вислухавши, однодушно свій голос до Бога піднесли й промовили: Владико, що небо, і землю, і море, і все, що в них є, Ти створив! ²⁵Ти устами Давида, Свого слуги, отця нашого, сказав Духом Святим:

**ЧОГО ЛЮДИ БУНТУЮТЬСЯ,
А НАРОДИ ЗАДУМУЮТЬ МАРНЕ?**

²⁶ПОВСТАЮТЬ ЦАРІ ЗЕМНІ,
І ЗБИРАЮТЬСЯ СТАРШІ ДОКУПИ
НА ГОСПОДА ТА НА ХРИСТА ЙОГО.

²⁷Бо справді зібралися в місці оцім проти Отрока Святого Твого Ісуса, що Його намастив Ти, Ірод та Понтій Пилат із поганами та з народом Ізраїлевим, ²⁸учинити оте, що рука Твоя й воля Твоя наперед встановили були, щоб збулося. ²⁹І тепер споглянь, Господи, на їхні погрози, і дай Своім рабам із повною сміливістю слово Твоє повідати, ³⁰коли руку Свою простягатимеш Ти на вздоровлення, і щоб знамена та чуда чинились Ім'ям Твого Святого Отрока Ісуса. ³¹Як вони ж помолитись, затряслося те місце, де зібралися були, і переповнилися всі Святим Духом, і зачали говорити Слово Боже з сміливістю!

4:23 Вони повернулися до горниці, щоб зустрітися з учнями.

4:24 "однодушно" Ця єдність серця і душі була характерною для ранньої церкви (пор. Дії 2:46; 4:24; 5:12; 15:25). В такій атмосфері єдності віруючі можуть діяти разом в духовній силі.

▣ **"Владико"** Це грецьке слово *despota*, з якого походить наше «деспот». Воно означало особу, що має повну владу! Тут воно означає Бога Отця (пор. Лк. 2:29 і Об. 6:10). Воно також вживається щодо Ісуса (пор. 2Петр. 2:1 і Юд. 4).

▣ **"небо, і землю, і море, і все, що в них є, Ти створив"** Це може бути посиланням на Вих. 20:11. Той самий текст також цитується в Діях 14:15, і та сама істина стверджується в Діях 17:24. ЯХВЕ – Творець!

4:25 Є багато різночитань першої частини цього вірша. Найдавніші рукописи P⁷⁴, x, A і B вже містять в собі цей неясний варіант. Хоча точна форма вислову неясна, суть тексту зрозуміла. Для глибокого дослідження цієї проблеми та теорій щодо її можливого походження див. Брюс М. Метцгер, «Текстовий

коментар до грецького Нового Заповіту» (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*), стор. 321-323.

▣ **"устами Давида, Свого слуги, отця нашого"** Цей текст підтверджує богонатхнення Старого Заповіту (пор. Мт. 5:17-19). Тут цитується переклад Септуагінти Пс. 2:1-2, царсько-месіанського псалма. Християнство не є чимось зовсім новим, але є здійсненням Старого Заповіту (пор. Мт. 5:17-48). Слід чекати протистояння світу, але також і перемоги ЯХВЕ.

4:25-26 "люди... народи... царі... старші" Здається, що учні розглядають слово «старші» рабиністичним методом асоціації. У певному сенсі вони називають Синедріон *Гоїм* (тобто язичниками) або принаймні асоціюють ці старозавітні імена з сучасними групами (Пілат, Ірод, Синедріон та іудейський народ), що барли учать в суді на Ісусом та Його розп'ятті.

▣ **"бунтуються"** Це слово буквально означає «пирхати, випускати повітря з ніздрів». В переносному значенні воно означає гордість, зарозумілість.

4:26 "на Господа та на Христа Його" Зауважте, що тут ЯХВЕ і Месія стоять разом. Дивно, що вони не процитували Пс. 110:1.

Важко бути монотеїстом (див. Спеціальну тему до Дій 2:39) і водночас стверджувати повну божественність Христа і особу Духа (пор. Дії 4:25, див. Спеціальну тему до Дій 2:32). Проте ці три вічні божественні Особи неодноразово з'являються в Новому Заповіті в єдиному контексті. Не забувайте, що всі автори Нового Заповіту, крім Луки, були іудейськими християнами-монотеїстами. Щось радикальне змусило їх сповідувати триєдність Бога (Євангеліє). Див. Дії 2:32, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ТРИЙЦЯ».

4:27 "Отрока Святого Твого Ісуса, що Його намастив Ти" Зверніть увагу на ці месіанські титули.

1. святий (пор. Дії 3:14; 4:30)
2. отрок (*pais*, пор. Дії 3:13,26; 4:25,27,30. Див. примітку до Дій 3:13)
3. помазаний (*chriō*, з якого походить «Христос», пор. Лк. 4:18; Дії 4:27; 10:38)

В цьому вірші йдеться про різні способи, якими ЯХВЕ послав Ісуса і наділив Його владою. Ісус – то вічний Божий план і метод відкуплення та відновлення (пор. Дії 4:28, див. Спеціальну тему до Дій 1:8).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОМАЗАННЯ В БІБЛІЇ (BDB 603)» (SPECIAL TOPIC: ANOINTING IN THE BIBLE [BDB 603])

- А. Використання для краси (BDB 691 І. пор. Повт. Зак. 28:40; Рут 3:3; 2Сам. 12:20; 14:2; 2Хр. 28:15; Дан. 10:3; Мих. 6:15)
- Б. Використання для гостей (BDB 206, пор. Пс. 23:5; Лк. 7:38,46; Ів. 11:2)
- В. Використання для зміцнення (BDB 602, пор. Іс. 61:1; Мр. 6:13; Лк. 10:34; Як. 5:14) [вжито в гігієнічному значенні в Єз. 16:9]
- Г. Використання для підготовки до похорон (пор. Мр. 16:1; Ів. 12:3,7; 19:39-40; див. 2Хр. 16:14, але без ДІЄСЛОВА «помазувати»)
- Д. Використання в релігійному значенні (помазання речі, BDB 602, пор. Бут. 28:18; 31:13 [стовп]; Вих. 29:36 [жертівник]; Вих. 30:26; 40:9-16; Лев. 8:10-13; Чис. 7:1 [скинія])
- Е. Використання під час призначення керівників
  1. Священики
    - а. Аарон (Вих. 28:41; 29:7; 30:30)
    - б. Сини Аарона (Вих. 40:15; Лев. 7:36)
    - в. стандартна фраза або титул (Чис. 3:3; Лев. 16:32)
  2. Царі
    - а. помазання Богом (пор. 1Сам. 2:10; 2Сам. 12:7; 2Цар. 9:3,6,12; Пс. 45:7; 89:20)
    - б. пророками (пор. 1Сам. 9:16; 10:1; 15:1,17; 16:3,12-13; 1Цар. 1:45; 19:15-16)
    - в. священиками (пор. 1Цар. 1:34,39; 2Цар. 11:12)
    - г. старцями (пор. Суд. 9:8,15; 2Сам. 2:7; 5:3; 2Цар. 23:30)

- д. помазання Ісуса як месіанського Царя (пор. Пс. 2:2; Лк. 4:18 [Іс. 61:1]; Дії 4:27; 10:38; Євр. 1:9 [Пс. 45:7])
- е. послідовників Ісуса (пор. 2Кор. 1:21; 1Пв. 2:20,27 [chrisma])
- 3. можливо, пророків (пор. 1Цар. 19:16; Іс. 61:1)
- 4. невіруючі інструменти Божественного визволення
  - а. Кір (пор. Іс. 45:1)
  - б. Цар Тира (пор. Єз. 28:14, де він вживає метафори Еденського саду)
- 5. термін або титул «Месія» означає «Помазаник» (BDB 603), пор. Пс. 2:2; 89:38; 132:10

Дії 10:38 – у цьому вірші в помазанні беруть участь усі три особи Божества. Ісус був помазаний (пор. Лк. 4:18; Дії 4:27; 10:38). Цей концепт поширюється на всіх віруючих (пор. 1Пв. 2:27). Помазаник тепер став численними помазаниками! Це схоже на Антихриста та антихристів (пор. 1Пв. 2:18). Старозавітня символічна дія фізичного помазання олією (пор. Вих. 29:7; 30:25; 37:29) відноситься до тих, кого Бог покликав та підготував для особливого завдання (тобто пророків, священників та царів). Слово «Христос» – то переклад єврейського «помазаник» або Месія.

▣ **"зібralися в місці оцім проти Отрока Святого Твого"** Далі слідує перелік супротивників Ісуса в Єрусалимі.

1. Ірод, едумейський правитель Палестини, призначений Римом (див. Спеціальну тему нижче)
2. Понтій Пілат, римський адміністративний правитель Палестини (Див. Спеціальну тему до Дій 3:13)
3. погани (язичники), тобто римські воїни або іудеї-прозелити
4. «народ Ізраїлю», тобто іудейські можновладці та толпа, що вимагала звільнення Варавви і розп'яття Ісуса

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «РОДИНА ІРОДА ВЕЛИКОГО» (SPECIAL TOPIC: THE FAMILY OF HEROD THE GREAT)

А. Ірод Великий

1. Цар Юдеї (37-34 рр. до н.е.), ідумеянин (уроженець Едома), який через політичне маневрування та за підтримки Марка Антонія зміг добитися свого призначення римським сенатом на посаду правителя над великою частиною Палестини (Ханаану) в 40 р. до н.е.
2. Його ім'я згадується в Мт. 2:1-19 та Лк. 1:5
3. Його сини
  - а. Ірод Филип (син від Маріамни Симонової)
    - (1) чоловік Іродіади (4 р. до н.е. – 34 р. н.е.)
    - (2) його ім'я згадується в Мт. 14:3; Мр. 6:17
  - б. Ірод Филип I (син Клеопатри)
    - (1) Тетрарх місцевості на півночі та заході від Галілейського моря (4 р. до н.е. – 34 р. н.е.)
    - (2) його ім'я згадується в Лк. 3:1
  - в. Ірод Антипа
    - (1) Тетрарх Галілеї та Переї (4 р. до н.е. – 39 р. н.е.)
    - (2) його ім'я згадується в Мт. 14:1-12; Мр. 6:14,29; Лк. 3:1,19; 9:7-9; 13:31; 23:6-12,15; Дії 4:27; 13:1
  - г. Архелай, Ірод Етнарх
    - (1) правитель Юдеї, Самарії та Ідумеї (4 р. до н.е. – 6 р. н.е.)
    - (2) його ім'я згадується в Мт. 2:22
  - д. Арістобул (син від Маріамни)
    - (1) його ім'я згадується як ім'я батька Ірода Агріпи I, що був
      - (а) царем Юдеї (37-44 рр. н.е.)
      - (б) згадувався в Діях Апостолів 12:1-24; 23:35
      - (і) його сином був Ірод Агріпа II

- Тетрарх північної території (50-70 рр. н.е.)
- (ii) його дочкою була Верніка
  - вона була одружена з рідним братом
  - її ім'я згадується в Діях 25:13-26:32
- (iii) його дочкою була Друзілла
  - одружена з Феліксом
  - згадується в Діях 24:24

Б. Що написано про Іродів у Біблії

1. Ірод Тетрарх, про якого написано в Мт. 14:1 і далі; Лк. 3:1; 9:7; 13:31, та 23:7, був сином Ірода Великого. Коли Ірод Великий помер, його царство було поділене між кількома з його синів. Термін «тетрарх» означає «володар чвертини». Цей Ірод відомий як Ірод Антипа – коротка форма імені «Антипатер». Він керував Галілеєю та Персеєю. Значить, служіння Ісуса значною мірою пройшло в володіннях цього ідумейського правителя другого покоління.
  2. Іродіада була дочкою брата Ірода Антипи Арістобула. До того вона була дружиною Филипа, брата Ірода Антипи по батьку. Це був не Филип Тетрарх, який керував місцевістю на півночі від Галілеї, а інший брат Филип, який жив у Римі. Іродіада мала одну доньку від Филипа. Під час свого візиту до Рима Ірод Антипа зустрівся з Іродіадою, і вона звабила його, щоб досягти політичного підвищення. Потім Ірод Антипа розлучився з дружиною, набатейською принцесою, Іродіада теж розлучилася з Филипом, і так вони одружилися. Іродіада також була сестрою Ірода Агріпи I (пор. Дії 12).
  3. Із книги Йосипа Флавія «Юдейські старожитності» 8:5:4 ми дізнаємося про те, що дочку Іродіади звали Саломія. В той час їй, мабуть, було приблизно 12-17 років. Очевидно її мати керувала й маніпулювала нею. З часом вона вийшла заміж за Филипа Тетрарха, але скоро овдовіла.
  4. Через десять років після страти Івана Христителя Іродіада напустила свого чоловіка Ірода Антипу поїхати до Рима, щоб добиватися титулу царя, тому що її брат Агріпа I отримав був цей титул. Але Агріпа I написав до Рима і звинуватив Антипу в співпраці з парфянами, ненависними ворогами Рима, що мешкали на Родючому Півмісяці (в Месопотамії). Імператор напевне повірив Агріппі I, тому що Ірода Антипу разом з його дружиною Іродіадою було заслано до Іспанії.
  5. Усіх цих Іродів, які згадуються в Новому Заповіті, легше запам'ятати таким чином: Ірод Великий повбивав дітей у Вифлеємі; Ірод Антипа стратив Івана Христителя; Ірод Агріпа I вбив Апостола Якова; а Ірод Агріпа II слухав промови Павла, про що написано в книзі Дій.
- В. Фонову інформацію про родину Ірода Великого можна знайти в списку в книзі Йосипа Флавія «Юдейські старожитності».**

4:28 "рука Твоя й воля Твоя наперед встановили були, щоб збулося" Ще до створіння Бог мав Свій план відкуплення (пор. Мт. 25:34; Ів. 17:24; Еф. 1:4; 1Петр. 1:20; Об. 13:8; Дії 2:13; 3:18; 13:29). Ці вороги Христа лише виконували те, чого хотів від них Бог. Ісус прийшов, щоб вмерти (пор. Мр. 10:45). Тут вжито грецьке складене слово «наперед встановили» (пор. Рим. 8:29,30; 1Кор. 2:7; Еф. 1:5,11).

Визначальні тексти щодо передвизначення в Новому Заповіті – то Рим. 8:28-30; Рим. 9; та Еф. 1:3-14. В цих текстах очевидно наголошується суверенність Бога – Він керує всім, в тому числі й історією людства. Є складений наперед божественний план відкуплення, що реалізується в часі. Однак цей план не є довільним. Він ґрунтується не лише на Божій суверенності та передбаченні, але й на Його незмінному характері любові, милості та незаслуженої благодаті.

Нам слід остерігатися, аби не мати хибного уявлення про цю чудову істину через наш західний (американський) індивідуалізм або нашу євангельську завзятість. Ми також повинні не допускати збочення в історичних або богословських суперечках між Августиним та Пелагієм або між кальвінізмом та армініанізмом.

Доктрина передвизначення не повинна обмежувати Божу любов, благодать і милість та виключати деяких людей з участі в Євангелії. Вона повинна зміцнювати віруючих, формуючи їхній світогляд. Бог є любов для всього людства (пор. 1Тим. 2:4; 2Петр. 3:9). Бог керує всім на світі. Хто або що може відлучити нас від Нього (пор. Рим. 8:31-39)? Передвизначення формує один з двох поглядів на життя. Бог дивиться на всю історію як на теперішнє, а люди прив'язані до часу. Наш погляд і розумові здібності

обмежені. Між Божою суверенністю і вільною волею людини немає протиріччя. Такою є структура завіту. Це – ще один приклад біблійної істини, викладеної в парадоксальних, діалектичних, конфліктуючих парах. Біблійні доктрини викладаються з різних точок зору. Часто вони здаються парадоксальними. Істина полягає в балансі між, на перший погляд, суперечливими парами. Не можна усувати суперечність, відкидаючи одну з конфліктуючих істин. Не можна відокремлювати будь-яку біблійну істину від інших.

Також слід додати, що ціль Божого обрання полягає не лише в тому, щоб піти на небо після смерті, але щоби вже зараз уподібнюватися Христу (пор. Еф. 1:4; 2:10)! Ми були обрані, щоб стати «святими й непорочними». Бог обирає змінити нас, щоб інші побачили зміну й відкликнулися вірою до Нього у Христі. Передвизначення – то не особистий привілей, а відповідальність в завіті! Ми спасені для того, щоб служити! Див. Спеціальну тему до Дій 2:47.

4:29 "слово Твоє повідати" Це – інфінітив теперішнього часу активного стану. Це молитва за постійну сміливість (пор. Еф. 6:19 та Кол. 4:3) і ствердження богонатхнення (пор. 2Тим. 3:15-17).

NASB «зі всією впевненістю»
NKJV, NRSV,
TEV «зі всією сміливістю»
NJB «з усім безстрашшям»

Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СМІЛИВІСТЬ (*PARRHĒSÍA*)» (SPECIAL TOPIC: BOLDNESS [*PARRHĒSÍA*])

Цей грецький термін складається зі слів «весь» (*pan*) та «промова» (*rhēsis*). Ця свобода або сміливість в промові часто має відтінок значення сміливості перед протистоянням або неприйняттям (пор. Ів. 7:13; 1Сол. 2:2).

У творах Івана (вжито 13 разів) це слово часто означає публічну заяву (пор. Ів. 18:20, також у творах Павла, Кол. 2:15). Однак іноді воно просто означає «відкрито» (пор. Ів. 10:24; 11:14; 16:25,29).

В Діях апостоли проповідують вістку про Ісуса так само (зі сміливістю), як Ісус часто звіщав про Отця, Його задуми та обітници (пор. Дії 2:29; 4:13,29,31; 9:27-28; 13:46; 14:3; 18:26; 19:8; 26:26; 28:31). Павло також прохав молитися за нього, щоб він сміливо проповідував Євангеліє (пор. Еф. 6:19; 1Сол. 2:2) та жив Євангелієм (пор. Фил. 1:20).

Павлова есхатологічна надія на Христа давала йому сміливість і впевненість, щоб проповідувати Євангеліє в цьому злому сучасному віці (пор. 2Кор. 3:11-12). Він також був впевненим у тому, що послідовники Ісуса будуть поводитися належним чином (пор. 2Кор. 7:4).

Цей термін має ще один аспект. У Посланні до євреїв він вживається в унікальному сенсі сміливості, яку віруюча людина має в Христі та з якою вона приступає до Бога і говорить з Ним (пор. Євр. 3:6; 4:16; 10:19,35). Господь цілком приймає віруючих у близькі стосунки з Отцем через Сина (пор. 2Кор. 5:21)!

Це слово вживається в Новому Заповіті по-різному.

1. впевненість, сміливість або переконання щодо
  - а. людей (пор. Дії 2:29; 4:13,31; 2Кор. 3:12; Еф. 6:19)
  - б. Бога (пор. 1Ів. 2:28; 3:21; 4:12; 5:14; Євр. 3:6; 4:16; 10:19)
2. промовляти відкрито, явно або однозначно (пор. Мр. 8:32; Ів. 7:4,13; 10:24; 11:14; 16:25; Дії 28:31)
3. промовляти публічно (пор. Ів. 7:26; 11:54; 18:20)
4. споріднена форма (*parrhēsiazomai*) вживається в значенні «сміливо проповідувати за важких обставин» (пор. Дії 18:26; 19:8; Еф. 6:20; 1Сол. 2:2)

4:30 "коли руку Свою простягатимеш Ти на вздоровлення" Це антропоморфічний вислів (див. Спеціальну тему до Дій 2:33), що описує, як Бог являє Свою милість і силу. Знамена були засобом підтвердження євангельської вістки. Це вчення докорінно відрізнялося від того, що вони чули все життя в синагозі.

4:31 "затряслося те місце, де зібрались були" Бог захопив цих свідків ще одним фізичним проявом Його сили та присутності, як в день П'ятидесятниці. Це слово означає вітер, що дує на парусне судно.

▣ **"переповнилися всі Святим Духом"** Зауважте, що тут знов усі переповнилися (пор. Дії 2:4; 4:8,31; 9:17; 13:9,52, Див. детальну примітку до Дій 5:17). Ціллю цього переповнення було сміливе проголошення Євангелія. Також зазначмо, що тут нічого не сказано про інші мови. В книзі Дій інші мови зазвичай мають місце в контексті проповіді Євангелія, де Євангеліє долає культурні, етнічні і/або географічні бар'єри.

▣ **"Слово Боже"** У «Біблійному коментарі Ієроніма» (Jerome Biblical Commentary, стор. 180) є гарна примітка щодо цієї фрази: «це улюблений вираз Луки для позначення християнського вчення (див. Дії 6:2,7; 8:14; 11:1; 13:5,7,44,46,48; 16:32; 17:13; 18:11). Інші варіанти – "Слово Господнє" (Дії 8:25; 13:49; 15:35,36; 19:10,20; 20:35) або просто "слово" Дії 4:29; 6:4; 8:4; 10:44; 11:19; 14:25; 16:6)».

Головне питання віри таке: «Чи Євангеліє, представлене в Новому Заповіті, є Словом Божим?» Віра, що від Духа, каже «Так!»

▣ **"з сміливістю"** Див. Спеціальну тему до Дій 4:29.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 4:32-35

³²А люди, що ввірували, мали серце одне й одну душу, і жаден із них не вважав що з мастку свого за своє, але в них усе спільним було. ³³І апостоли з великою силою свідчили про воскресення Ісуса Господа, і благодать велика на всіх них була! ³⁴Бо жаден із них не терпів недостачі: бо, хто мав поле чи дім, продавали, і заплату за продаж приносили, ³⁵та й клали в ногах у апостолів, і роздавалося кожному, хто потребу в чім мав.

4:32 "люди, що ввірували, мали серце одне й одну душу" Дух єдності серед віруючих (пор. Дії 1:14) відображав єдність Трьохособного Бога (пор. Ів. 17:11,21,23; Еф. 4:4-6). Ці самі слова вжито в Мр. 12:30 в цитаті першої заповіді з Повт. Зак. 6:4-5.

▣ **"в них усе спільним було"** Вони відчували себе єдиною родиною та діяли як сім'я. Це було першою спробою церкви організувати фінансове служіння. Воно було добровільним і взаємним, не обов'язковим. Віруючі були мотивовані любов'ю та піклуванням, а не управлінням чи соціальною рівністю!

4:33 "свідчили про воскресення" Це була центральна істина їхньої вістки (пор. 1 Кор. 15). Ісус – живий!

▣ **"і благодать велика на всіх них була"** З Послань Павла ми дізнаємося про те, що пізніше ця церква була дуже бідною (пор. Рим. 15:3; Гал. 2:10). Велика благодать, як і життя подостатком (пор. Ів. 10:10) має мало спільного з матеріальними речами. Зверніть увагу на те, що це багатство було на всіх них, а не лише на лідерах чи тих, хто мав якісь дари або знаходився на певному рівні соціально-економічного життя.

4:34 Члени церкви відчували відповідальність за одне одного. Хто мав багато, той ділився з тими, хто був в нужді (пор. Дії 4:35). Це не комунізм, але любов в дії.

4:35 "клали в ногах у апостолів" Це ідіома, що означає віддавати щось комусь. Вони клали своє добро та свої гроші в ногах у апостолів, тому що вони поклали своє життя до ніг Ісуса.

▣ **"роздавалося"** Це імперфект пасивного стану дійсного способу, що вказує на тривалу дію в минулому часі. Вони здійснювали допомогу бідним і нужденим за зразком синагоги.

▣ **"хто потребу в чім мав"** У «Вступі до тлумачення Біблії» Клейна, Бломберга та Габбарда (Klein, Blomberg, and Hubbard, *Introduction to Biblical Interpretation*, стор. 451-453) є цікаве зауваження, що в маніфесті Маркса є дві цитати з книги Дій:

1. «від кожного за його спроможністю» – Дії 11:29
2. «кожному за його потребою»

Герменевтична проблема в тому, що сучасні люди використовують Біблію, щоб обґрунтувати те, про що в самій Біблії взагалі не йшлося і що автори ніколи не мали на увазі. Біблія не може означати для нас те, чого вона ніколи не означала для перших автора і слухача. Ми можемо по-різному застосовувати текст в наших ситуаціях, але наше застосування мусить бути пов'язане з задумом автора оригіналу. Кожний біблійний текст має лише один зміст, але багато можливих застосувань чи значень. (Див. мій семінар на тему тлумачення Біблії на сайті www.freebiblecommentary.org)

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 4:36-37

³⁶Так, Йосип, що Варнавою - що в перекладі є син потіхи - був прозваний від апостолів, Левит, родом кіпрянин, ³⁷мавши поле, продав, а гроші приніс, та й поклав у ногах у апостолів.

4:36 "Йосип... Левит" Старий Заповіт забороняв священикам володіти землею, але римська влада змінила багато чого в Палестині.

▣ **"що Варнавою - що в перекладі є син потіхи - був прозваний від апостолів"** Таким було популярне значення імені «Варнава». По-арамейськи воно могло значити «син пророцтва», а по-єврейськи «син Нево» (АВ, Том 1). Він був лідером ранньої церкви в Єрусалимі та другом і місіонерським товаришем Павла. Ранній церковний історик Євсевій писав, що Варнава був одним з семидесяти учнів в Лк. 10.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВАРНАВА» (SPECIAL TOPIC: BARNABAS)

I. Його особа

- А. спочатку його звали Йосипом (пор. Дії 4:36)
- Б. він народився на Кіпрі (пор. Дії 4:36)
- В. був з Левіного племені (пор. Дії 4:36)
- Г. мав прізвисько «син потіхи» (пор. Дії 4:36; 11:23)
- Д. називався «добрим мужем» (пор. Дії 11:24)
- Е. був членом Єрусалимської церкви (пор. Дії 11:22), і церква послала його як свого представника, щоб він попіклувався про нову зростаючу церкву в Антіохії Сирійській (пор. Дії 11:19-28)
- Ж. написано, що він був повний Святого Духа (пор. Дії 11:24)
- З. що він був повний віри (пор. Дії 11:24)
- И. мав духовні дари пророка і вчителя (пор. Дії 13:1)
- К. був названий апостолом (пор. Дії 14:14)

II. Його служіння

A. в Єрусалимі

- 1. він продав свій маєток та віддав усі гроші апостолам на допомогу бідним (пор. Дії 4:37)
- 2. був лідером в Єрусалимській церкві (пор. Дії 11:22)

Б. з Павлом

- 1. він був одним з перших, хто повірив в навернення Савла/Павла (пор. Дії 9:27)
- 2. він пішов до Тарса, знайшов там Савла/Павла і привів до нової церкви в Антіохії, щоб він допомагав цій церкві (пор. Дії 11:24-26)
- 3. церква в Антіохії послала Варнаву та Савла до церкви в Єрусалимі з поміччю для бідних (пор. Дії 11:29-30)
- 4. Варнава та Павло відправились в місіонерську подорож (пор. Дії 13:1-3)
- 5. Варнава був лідером команди на Кіпрі (його рідному острові), але з часом Павло був визнаний лідером (пор. Дії 13:13)
- 6. вони звітували церкві в Єрусалимі, щоб пояснити й обґрунтувати свою місіонерську роботу серед язичників (пор. Дії 15:1-21, так званий Єрусалимський собор).
- 7. Варнава й Павло розійшлися в поглядах щодо іудейських законів про їжу та спілкування з язичниками, і про це написано в Гал. 2:11-14

8. Варнава та Павло планували другу місіонерську подорож, але між ними виникла суперечка щодо кузена Варнави, Івана Марка (пор. Кол. 4:10), який був полишив роботу під час першої місіонерської подорожі (пор. Дії 13:13). Павло не погодився брати його з собою в другу місіонерську подорож, і команда розпалася (пор. Дії 15:36-41). В результаті виникло дві команди (Варнава з Іваном Марком та Павло з Силою).

III. Церковне передання (Євсевій)

- А. Варнава був одним з семидесяти учнів, яких послав Ісус (пор. Лк. 10:1-20).
- Б. Він помер мученицькою смертю на своєму рідному острові Кіпр (з *Дій Варнави*).
- В. Тертуліан стверджує, що Варнава написав новозавітне Послання до євреїв.
- Г. Климент Олександрійський каже, що Варнава написав неканонічне «Послання Варнави».

4:37 "мавши поле" Він був заможним чоловіком (як Никодим та Йосип із Ариматеї). У Діях 5 показано потенціальну можливість зловживання цим методом фінансового служіння (ревності, обман і смерть).

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Хто такі саддукеї? Чому вони так сердилися?
2. Що таке Синедріон?
3. В чому значимість Пс. 118?
4. Чому Дії 4:12 є таким важливим текстом?
5. Про яке передвизначення йдеться в Діях 4:28: про обрання окремої людини чи про Божий план відкуплення? Чому?
6. Чи старався Лука встановити прецедент для церкви в Діях 4:32-5:11?

ДІЇ 5

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Ананія та Сапфіра	Казати неправду Святому Духові	Розділення добра (4:32-5:11) 4:32-5:6	Ананія та Сапфіра	Обман Ананії та Сапфіри
5:1-11	5:1-11	5:7-11	5:1-6 5:7-8 5:9-11	5:1-6 5:7-11
Багато знамен та чудес	Постійна сила в церкві	Другий арешт апостолів 5:12-21a	Сили і чуда	Загальна ситуація
5:12-16	5:12-16	5:12-21a	5:12-16	5:12-16
Переслідування апостолів 5:17-26	Ув'язнені апостоли виходять на волю 5:17-21		Апостоли переслідуються 5:17-21a	Арешт і звільнення апостолів 5:17-18 5:19-21a Виклик до Синедріону 5:21b-26
	Апостоли знову під судом 5:22-32	5:21b-26	5:21b-26	5:21b-26
5:27-32		5:27-32	5:27-28	5:27-33
5:33-42	Порада Гамаліїла 5:33-42	Гамаліїл 5:33-39a 5:39b-42	5:29-32 5:33-39a 5:39b-42	Втручання Гамаліїла 5:34-39a 5:39b-41 5:42

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 5:1-6

¹А один чоловік, на ймення Ананій, із своєю дружиною Сапфірою, продав був мастка, ²та й з відома дружини своєї присвоїв частину з заплати, а якусь там частину приніс та й поклав у ногах у апостолів. ³І промовив Петро: Ананію, чого сатана твоє серце наповнив, щоб ти Духу Святому неправду сказав та присвоїв із заплати за землю? ⁴Хіба те, що ти мав, не твоє все було, а продане не в твоїй владі було? Чого ж в серце своє ти цю справу поклав? Ти не людям неправду сказав, але

Богові! ⁵Як Ананій зачув ці слова, то впав та й умер... І обгорнув жах великий усіх, що це чули! ⁶Юнаки ж повставали, обгорнули його, і винесли та й поховали.

5:1 "Ананій" Повне єврейське ім'я мабуть було Хананія, що означає «ЯХВЕ милостиво дарував» або «ЯХВЕ милостивий» (BDB 337).

▣ **"Сапфірою"** Сапфіра була дружиною Ананії. Це ім'я арамейською мовою означає «красива, гарна». Вони обидва були віруючими.

5:2 "присвоїв" Те саме рідке дієслово (*nosphizomai*) вживається в Септуагінті (LXX) в Єр. 7:1, коли розповідається про гріх Ахана. Ф.Ф. Брюс (F. F. Bruce) в своєму коментарі до книги Дій зауважив, що Ананія був для ранньої церкви тим самим, чим був Ахан для іудеїв, що завоювали Ханаан. Гріх Ананії міг потенційно зашкодити всій церкві. Цей термін також вживається в Тит. 2:10 про рабів, що крадуть в своїх господарів.

▣ **"якусь там частину приніс та й поклав у ногах у апостолів"** Це є пародією того, що зробив Варнава в Діях 4:37. Це подружжя було вільним – вони могли продати свій масток або не продавати його (пор. Дії 5:4), і, продавши, могли віддати на Господню роботу все або частину. Однак вони не мали права віддати частину, а сказати, що віддали все. Їхні мотиви та лицемірна повіденка виявили їхні серця (пор. Дії 5:4с; Лк. 21:14). Бог дивиться на серце (пор. 1Сам. 16:7; 1Цар. 8:39; 1Хр. 28:9; Пр. 21:2; Єр. 17:10; Лк. 16:15; Дії 1:24; Рим. 8:27).

5:3 "сатана... Духу Святому" Тут ми бачимо присутність двох духовних сил, що діють в нашому світі та в нашому житті. В Еф. 2:2-3 (пор. Як. 4) згадуються три вороги людей після Буття:

1. грішна система світу
2. особистий спокусник
3. наша грішна природа

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «САТАНА» (SPECIAL TOPIC: SATAN)

Сатана – то дуже важка тема з деяких причин.

1. Старий Заповіт зображує сатану не як заклятого ворога добра, але як раба ЯХВЕ (див. А.Б. Девідсон, «Богослов'я Старого Заповіту» [A. B. Davidson, *OT Theology*], стор. 300-306), що дає людям альтернативу і звинувачує їх в неправедності. У Старому Заповіті є лиш один Бог (див. Спеціальну тему: «Єдинобожжя»), одна сила, одна причина – ЯХВЕ (пор. Іс. 45:7; Амос 3:6).
2. Концепт особистого заклятого ворога Бога з'явився в (неканонічній) літературі міжзавітного періоду під впливом перських дуалістичних релігій (зороастризму). Це, в свою чергу, вплинуло на рабиністичний іудаїзм і громаду есенів (Сувої Мертвого моря).
3. У Новому Заповіті ці старозавітні теми розвиваються в надзвичайно строгих, але вибіркових категоріях.

Якщо вивчати зло з точки зору біблійного богослов'я (вивчаючи цю тему окремо в різних книгах Біблії, за авторами або жанрами), то в Біблії виявляються дуже різні погляди на зло.

Якщо ж вивчати зло з небіблійних або позабіблійних джерел, з точки зору світових релігій чи східних релігій, то ми побачимо, що багато новозавітних ідей було передвіщено ще в перському дуалізмі й греко-римському спиритизмі.

Якщо виходити з положення божественного авторитету Біблії (а я як раз і виходжу з цього положення!), то розвиток новозавітного вчення треба розглядати як поступове одкровення. Християнам треба остерігатися впливу іудейського фольклору або західної літератури (Данте, Мільтон) на формування уявлень про сатану. Безперечно, в цій сфері одкровення є багато таємничого та неясного. Бог вирішив не відкривати нам всіх сторін зла, його походження (див. Спеціальну тему: «Люцифер»), розвитку та цілі, але Бог відкрив нам те, що зло буде переможене!

У Старому Заповіті термін «сатана» або «обвинувач» (BDB 966, KB 1317) може вживатися стосовно трьох різних груп.

1. люди-обвинувачі (пор. 1Сам. 29:4; 2Сам. 19:22; 1Цар. 11:14,23,25; Пс. 109:6)
2. ангели-обвинувачі (пор. Чис. 22:22-23; Йов 1-2; Зах. 3:1)
3. демони-обвинувачі (пор. 1Хр. 21:1; 1Цар. 22:21; Зах. 13:2)

Лише пізніше, в міжзавітній період, змія в Бут. 3 почали тлумачити як сатану (пор. Книга Премудрості 2:23-24; II Еноха 31:3), а ще пізніше рабини теж сприйняли це тлумачення (пор. Сот. 96 та Син. 29а). «Сини Божі» в Бут. 6 стали ангелами в I Еноха 54:6. Згадуючи про це, я зовсім не стверджую правдивості цієї богословської думки, я просто показую її розвиток. В Новому Заповіті ці старозавітні дії відносяться до ангельського уособлення зла (пор. 2Кор. 11:3; Об. 12:9).

Походження особового зла важко або неможливо (залежно від вашої точки зору) встановити зі Старого Заповіту. Причиною цього є, зокрема, сильне єдинобожжя Ізраїлю (див. Спеціальну тему: «Єдинобожжя»; також див. 1Цар. 22:20-22; Екл. 7:14; Іс. 45:7; Амос 3:6). ЯХВЕ зображається як причина всього (пор. Іс. 45:7; Амос 3:6), таким чином демонструється Його винятковість і верховенство (пор. Іс. 43:11; 44:6,8,24; 45:5-6,14,18,21,22).

Можливими джерелами інформації є (1) Йов 1-2, де сатана – один з «Божих синів» (тобто ангелів), або (2) Іс. 14 і Єз. 28, де горделиві царі Близького Сходу (Вавилону та Тира), можливо, слугують образами гордості сатани (пор. 1Тим. 3:6). Я ставлюся до такого підходу неоднозначно. Єзекіїль вживає метафори Еденського саду не лише стосовно царя Тира, порівнюючи його з сатаною (див. Єз. 28:12-16), але і стосовно царя Єгипту, порівнюючи його з деревом пізнання добра і зла (Єз. 31). Однак Іс. 14, особливо вірші 12-14, здається, схожі на опис горделивого повстання ангелів. Якби Бог хотів конкретно відкрити нам природу сатани й повідати його походження, то чому Він обрав для цього такий «таємний» спосіб? Слід остерігатися тенденції систематичного богослов'я до виривання окремих неясних текстів з різних заповітів, авторів, книг та жанрів і поєднання їх як частин одного божественного «пазла».

Я погоджуюся з Альфредом Едершеймом («Життя і часи Ісуса Месії» [Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus the Messiah*], Том 2, Додаток XIII [стор. 748-763] та Додаток XVI [стор. 770-776]), що рабиністичний іудаїзм зазнав великого впливу перського дуалізму та припущень щодо демонів. Рабини не є надійним джерелом істини в цій сфері. Вчення Ісуса різко відрізнялося від того, що навчали про це в синагозі. На мою думку, концепт архангела-ворога ЯХВЕ походить з уявлення про двох богів іранського дуалізму, *Ахрімана* та *Ахурамазди*, що його рабини потім перетворили в біблійний дуалізм ЯХВЕ та сатани.

Безсумнівно, в Новому Заповіті є поступове одкровення щодо уособлення зла, але воно не таке складне, як у рабинів. Цю різницю добре видно на прикладі «війни на небі». Падіння сатани є логічною необхідністю, але подробиці не надаються (див. Спеціальну тему: «Падіння сатани і його ангелів»). Навіть те, що повідомлюється, подається під пеленою апокаліптичного жанру (пор. Об. 12:4,7,12-13). Хоча сатана зазнав поразки з боку Ісуса і був вигнаний на землю, він все ще виступає слугою ЯХВЕ (пор. Мт. 4:1; Лк. 22:31-32; 1Кор. 5:5; 1Тим. 1:20).

Нам слід стримувати свою цікавість в цьому питанні. Існує особова сила спокуси та зла, але при цьому є тільки один Бог, і ми все одно несемо відповідальність за свій вибір. Ми знаходимося на духовній війні і до спасіння, і після. Здобути і утримувати перемогу можна лише в триєдиному Бозі і через Нього. Зло вже зазнало поразки і колись буде знищене (пор. Об. 20:10)!

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ОСОБОВЕ ЗЛО» (SPECIAL TOPIC: PERSONAL EVIL)

I. САТАНА – ТО ДУЖЕ ВАЖКА ТЕМА

- А. Старий Заповіт зображує сатану не як заклятого ворога добра (Бога), але як раба ЯХВЕ, що дає людям альтернативу і звинувачує їх в неправедності (А.Б. Девідсон, «Богослов'я Старого Заповіту» [A. B. Davidson, *A Theology of the OT*], стор. 300-306).
- Б. Концепт особистого ворога Бога з'явився в (неканонічній) літературі міжзавітного періоду під впливом перської релігії (зороастризму). Це, в свою чергу, вплинуло на рабиністичний іудаїзм (під час заслання Ізраїлю в Вавилон, Персію).

В. У Новому Заповіті ці старозавітні теми розвиваються в надзвичайно строгих, але вибіркових категоріях.

Якщо вивчати зло з точки зору біблійного богослов'я (вивчаючи цю тему окремо в різних книгах Біблії, за авторами або жанрами), то в Біблії виявляються дуже різні погляди на зло.

Якщо ж вивчати зло з небіблійних або позабіблійних джерел, з точки зору світових релігій чи східних релігій, то ми побачимо, що багато новозавітних ідей були передвіщені ще в перському дуалізмі й греко-римському спиритизмі.

Якщо виходити з положення Божественного авторитету Біблії (а я як раз і виходжу з цього положення!), то розвиток новозавітного вчення треба розглядати як поступове одкровення. Християнам треба остерігатися впливу іудейського фольклору або класичної літератури (напр. Данте, Мільтон) на формування їхніх уявлень про сатану. Безперечно, в цій сфері одкровення є багато таємничого та неясного. Бог вирішив не відкривати нам всіх сторін зла, його походження (див. Спеціальну тему: «Люцифер») та цілі, але Бог відкрив нам те, що зло буде переможене!

II. САТАНА В СТАРОМУ ЗАПОВІТІ

У Старому Заповіті термін «сатан» (BDB 966, KB 1317) – «сатана» або «обвинувач» – очевидно, вживається стосовно трьох різних груп.

А. люди-обвинувачі (1Сам. 29:4; 2Сам. 19:22; 1Цар. 5:4, 11:14,23,25; Пс. 109:6,20,29)

Б. ангели-обвинувачі (Чис. 22:22-23; Зах. 3:1)

1. Ангел Господній – Чис. 22:22-23

2. Сатана – 1Хр. 21:1; Йов 1-2; Зах. 3:1

В. демони-обвинувачі (можливо Сатана) (1Цар. 22:21; Зах. 13:2)

Лише пізніше, в міжзавітній період, змія в Бут. 3 почали тлумачити як сатану (пор. Книга Премудрості 2:23-24; II Еноха 31:3), а ще пізніше рабини теж сприйняли це тлумачення (пор. Сот. 96 та Син. 29а). «Сини Божі» в Бут. 6 стали злими ангелами в I Еноха 54:6. В рабиністичному богослов'ї вони стали джерелом зла. Згадуючи про це, я зовсім не стверджую правдивості цієї богословської думки, я просто показую її розвиток. В Новому Заповіті ці старозавітні дії відносяться до ангельського уособлення зла (тобто сатана) у 2Кор. 11:3; Об. 12:9.

Походження особового зла важко або неможливо (залежно від вашої точки зору) встановити зі Старого Заповіту. Причиною цього є, зокрема, сильне єдинобожжя Ізраїлю (пор. Повт. Зак. 6:4-6; 1Цар. 22:20-22; Екл. 7:14; Іс. 45:7; Амос 3:6). ЯХВЕ зображається як причина всього, таким чином демонструється Його винятковість і верховенство (пор. Іс. 43:11; 44:6,8,24; 45:5-6,14,18,21,22).

Можливими джерелами інформації є (1) Йов 1-2, де сатана – один з «Божих синів» (тобто ангелів), або (2) Іс. 14; Єз. 28, де горделиві царі Близького Сходу (Вавилон та Тира) слугують образами гордості сатани (пор. 1Тим. 3:6). Я ставлюся до такого підходу неоднозначно. Єзекиїль вживає метафори Еденського саду не лише стосовно царя Тира, порівнюючи його з сатаною (див. Єз. 28:12-16), але і стосовно царя Єгипту, порівнюючи його з деревом пізнання добра і зла (Єз. 31). Однак Іс. 14, особливо вірші 12-14, здається, схожі на опис горделивого повстання ангелів. Якби Бог хотів конкретно відкрити нам природу сатани й повідати його походження, то чому Він обрав для цього такий «таємний» спосіб (див. Спеціальну тему: «Люцифер»)? Слід остерігатися тенденції систематичного богослов'я до виривання окремих неясних текстів з різних заповітів, авторів, книг та жанрів і поєднання їх як частин одного божественного «пазла».

III. САТАНА В НОВОМУ ЗАПОВІТІ

Альфред Едершейм («Життя і часи Ісуса Месії» [Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus the Messiah*], Том 2, Додаток XIII [стор. 748-763] та Додаток XVI [стор. 770-776]) стверджує, що рабиністичний іудаїзм зазнав великого впливу перського дуалізму та припущень щодо демонів. Рабини не є надійним джерелом істини в цій сфері. Вчення Ісуса різко відрізнялося від того, що навчали в синагозі. Я вважаю, що рабиністичне уявлення про посередництво та протистояння ангелів (пор. Дії 7:53) під час надання закону Мойсею на горі Сінай сприяло формуванню уявлення про архангела, що є заклятим ворогом ЯХВЕ і всього людства. В іранському дуалізмі (зороастризмі) були два вишніх бога.

1. Ахура Мазда, пізніше Ормазд, – бог-творець, добрий бог

2. Ангра Майн'ю, пізніше Ахріман, – дух руйнування, злий бог

Вони борються за верховенство, і земля – то їхнє поле битви. Цей дуалізм переріс в іудейський обмежений дуалізм ЯХВЕ і сатани.

Безсумнівно, в Новому Заповіті є поступове одкровення щодо розвитку зла, але воно не таке складне, як вчать рабини. Цю різницю добре видно на прикладі «війни на небі». Падіння сатани (диявола) є логічною необхідністю, але подробиці не надаються (див. Спеціальну тему: «Падіння сатани і його ангелів»). Навіть те, що повідомлюється, подається під пеленою апокаліптичного жанру (пор. Об. 12:4,7,12-13). Хоча сатана (диявол) зазнав поразки і був вигнаний на землю, він все ще виступає слугою ЯХВЕ (пор. Мт. 4:1; Лк. 22:31-32; 1Кор. 5:5; 1Тим. 1:20).

Нам слід стримувати свою цікавість в цьому питанні. Існує особова сила спокуси та зла, але при цьому є тільки один Бог, і людина все одно несе відповідальність за свій вибір. Людина знаходиться на духовній війні і до спасіння, і після. Здобути і утримувати перемогу можна лише в триединому Бозі і через Нього. Зло зазнало поразки і буде знищене (пор. Об. 20:10)!

▣ **"наповнив"** Це саме слово вживається й про Духа (пор. Еф. 5:18). Людина сама вирішує, чим наповнюється. Кожен з нас чимось наповнюється (див. детальну примітку до Дій 5:17)! Сатана бере в цьому активну участь, але ми несемо відповідальність (пор. Лк. 22:3-6). Я рекомендую книгу Клінтона Е. Арнольда «Три важливих питання про духовну війну» (Clinton E. Arnold, *Three Crucial Questions About Spiritual Warfare*). Як не дивно, сатана продовжує впливати на життя віруючих (пор. Еф. 6:10-19; 1Пв. 5:18-19). Див. детальну примітку до Дій 2:4 та 3:10.

Можливо, цей вислів («наповнив твоє серце») був єврейською ідіомою (пор. Естер 7:5; Екл. 8:11; 9:3). Багато вчених допускають, що перші глави Дій були спершу написані арамейською мовою.

▣ **"щоб ти Духу Святому неправду сказав"** Вони сказали неправду Петру та церкві, але фактично вони сказали неправду Духу Святому. З богословської точки зору це дуже схоже на слова Ісуса до Павла на дорозі до Дамаска: «Чому ти Мене переслідуєш?» (пор. Дії 9:4). Павло переслідував окремих віруючих, але Ісус сприймав це як переслідування Його Самого; так і тут Дух Святий сприймає неправду, сказану апостолам, як сказану Йому Самому. Це має бути застереженням для сучасних віруючих.

5:4 В цьому вірші є два питання, що на них очікується відповідь «так». Це граматична особливість, а не питання тлумачення.

▣ **"Ти не людям неправду сказав, але Богові"** Проблема була не в тому, що вони утримали в себе частину грошей, але в тому, що вони сказали неправду, щоб показатися духовними. Зауважте, що навіть добро і щедра пожертвування стає гріхом, коли робиться з неправильним мотивом (пор. Рим. 14:23с). Зазначмо, що Святий Дух, згаданий в Діях 5:3, тут називається Богом.

5:5 "впав та й умер" Дослівно: «впав та зробив останній подих» В давньому світі останній подих свідчив про те, що дух полишив людину (пор. Суд. 4:2; Єз. 21:7 в Септуагінті). Цей рідкісний термін в Новому Заповіті зустрічається тільки в Діях (пор. Дії 5:4,10; 12:23). Тут ми маємо приклад тимчасового суду, подібного до суду Божого над синами Аарона в Лев. 10. Бог ставиться до гріха серйозно. Ціна гріха – життя людини (пор. 2Цар. 14:6; Єз. 18:4,20).

▣ **"обгорнув жах великий усіх"** Можливо, саме це було цілком тимчасового суду. Цей випадок був аналогічним до смерті Надава та Авігу в Лев. 10 та Уззи в 2Сам. 6. На основі 1Кор. 11:30; Як. 5:20; та 1Пв. 5:16-17 можна допустити, що деякі гріхи віруючих призводять до ранньої смерті. Важко дотримуватися балансу між святістю Бога (трансцендентністю) та отцівством Бога (іманентністю).

5:6 "поховали" Іудеї I століття не практикували бальзамування (і досі не практикують), можливо, через Бут. 3:19 (пор. Пс. 103:14; 104:29). Людину ховали швидко, як правило, протягом доби. Щоб не спокушати народ, християни не проводили поминок чи інших похоронних обрядів.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОХОРОННІ ЗВИЧАЇ» (SPECIAL TOPIC: BURIAL PRACTICES)

- I. Месопотамія
  - А. Достойний похорон вважався дуже важливим для щастя в потойбічному житті, що його часто уявляли собі як продовження цього життя (див. Спеціальну тему: «Де знаходяться померлі?»).
  - Б. В Месопотамії було таке прокляття: «Нехай земля не прийме твого тіла!»
- II. Старий Заповіт
  - А. Достойний похорон вважався дуже важливим (пор. Екл. 6:3).
  - Б. Померлих ховали дуже швидко (пор. Сара в Бут. 23 та Рахіль у Бут. 35:19 і зверніть увагу на Повт. Зак. 21:23).
  - В. Недостойний похорон вважався ознакою відторгнення та гріха.
    - 1. Повторення Закону 28:26
    - 2. Ісаїя 14:20
    - 3. Єремія 8:2; 22:19
  - Г. Померлих, якщо можна, ховали в сімейних могилах недалеко від дому («почив з отцями»).
  - Д. Бальзамування, як в Єгипті, не робили. Людина вийшла з порогу і має повернутися до порогу (напр., Бут. 3:19; Пс. 103:14; 104:29). Також див. Спеціальну тему: «Кремація».
  - Е. В рабиністичному іудаїзмі важко було досягти балансу між ставленням до тіла померлого з належною повагою і концептом церемоніального занечистення від нього.
- III. Новий Заповіт
  - А. Померлих ховали швидко після смерті, зазвичай протягом доби. Часто Іудеї три дні стежили за гробом, бо вірили, що душа може повернутися до тіла протягом цього часу (пор. Ів. 11:39).
  - Б. Під час похорону тіло обмивали та обгортали тканиною з благовоннями (пор. Ів. 11:44; 19:39-40).
  - В. У Палестині I століття іудеї та християни не мали окремих традицій похорону (і не клали в могилу різних речей).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 5:7-11

⁷І сталося, годин через три прийшла й дружина його, про випадок нічого не знавши. ⁸І промовив до неї Петро: Скажи мені, чи за стільки ви землю оту продали? Вона ж відказала: Так, за стільки. ⁹До неї ж Петро: Чому це ви змовилися спокушувати Господнього Духа? Он ті входять у двері, що чоловіка твого поховали, і тебе вони винесуть... ¹⁰І вона зараз упала до ніг його, та й умерла. Як ввійшли ж юнаки, то знайшли її мертвою, і, винісши, біля мужа її поховали. ¹¹І обгорнув страх великий всю Церкву та всіх, що чули про це...

5:7 "годин через три" Такі яскраві деталі свідчать про те, що це – розповідь очевидців. Такі деталі є характерними для творів Луки. Вони відображають як його авторський стиль, так і його дослідницькі методи (бесіди з очевидцями).

5:8 Неправда продовжується!

5:9 "спокушувати" Це було випробуванням пристуності й сили Святого Духа, особистої присутності Бога Отця на землі (див. Спеціальну тему до Дій 1:2). Випробування Духа призводить до тимчасових, а також вічних наслідків! Те подружжя не розуміло, що вони казали неправду Духові, але Петро це розумів.

В грецькій мові є два слова, що означають випробування. Одне з них несе в собі відтінок значення «випробувати з метою знищення». Можливо, тут відображаються тексти Вих. 17:2 та Повт. Зак. 6:16, де сказано не спокушувати/випробувати ЯХВЕ (пор. Пс. 78:18,41,56).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ГРЕЦЬКІ ТЕРМІНИ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ВИПРОБУВАННЯ ТА ЇХНІ КОННОТАЦІЇ» (SPECIAL TOPIC: GREEK TERMS FOR TESTING AND THEIR CONNOTATIONS)

Є два грецьких слова з конотацією випробування когось з якоюсь метою.

1. *Dokimazō, Dokimion, Dokimasia*

Це металургійний термін, що означає випробування невідомості речовини (метафорично справжності когось) вогнем (див. Спеціальну тему: «Вогонь»). Вогонь виявляє справжній метал, а окалину спалює (тобто очищує метал). Цей фізичний процес став сильною ідіомою щодо Бога і/або сатани, або щодо випробування людиною інших. Цей термін вживається тільки в позитивному сенсі випробування з метою прийняття (див. Спеціальну тему: «Бог випробує Свій народ [Старий Заповіт]»).

Він вживається в Новому Заповіті щодо випробування

- а. волів – Лк. 14:19
- б. себе – 1Кор. 11:28
- в. нашої віри – Як. 1:3
- г. навіть Бога – Євр. 3:9

Очікувалися позитивні результати цих випробувань (пор. Рим. 2:18; 14:22; 16:10; 2Кор. 10:18; 13:3,7; Фил. 2:27; 1Петр. 1:7), і тому цей термін виражає ідею перевірки людини та підтвердження того, що вона

- а. достойна
- б. добра
- в. щира
- г. цінна
- д. має честь

2. *Peirazō, Peirasmus*

Цей термін часто мав відтінок значення випробування з метою знайти якісь вади або відкинути. Він вживається в Новому Заповіті в контексті випробування Ісуса в пустелі.

- а. Він передає ідею спроби уловити Ісуса (пор. Мт. 4:1; 16:1; 19:3; 22:18, 35; Мр. 1:13; Лк. 4:2; Євр. 2:18).
- б. Цей термін (*peirazōn*) вживається як титул сатани в Мт. 4:3 і 1Сол. 3:5 («спокусник»).
- в. Вживання

(1) Ісус вживав цей термін для застереження людей не спокушувати Бога (пор. Мт. 4:7; Лк. 4:12, [або Христа, пор. 1Кор. 10:9]).

(2) Він також означає невдалу спробу (пор. Євр. 11:29).

(3) Він вживається щодо спокус та випробувань віруючих (пор. 1Кор. 7:5; 10:9; 13; Гал. 6:1; 1Сол. 3:5; Євр. 2:18; Як. 1:2, 13, 14; 1Петр. 4:12; 2Петр. 2:9).

5:10 Слово, перекладене як «юнаки» (*neōteroi*) в Діях 5:6 відрізняється від слова *neanikoi* в Діях 5:10.

Неясно, чи автор вжив ці два слова як синоніми, чи тут ідеться про дві різні групи юнаків в церкві. Обидва грецькі слова походять з того самого кореня (*neos*).

5:11 "обгорнув страх великий всю Церкву та всіх, що чули про це..." Лука декілька разів вживає слово *phobos* в такому загальному значенні (пор. Лк. 1:69; 3:37; Дії 19:17). Для віруючих це – відчуття глибокої поваги, пошани та благоговіння, але для невіруючих – передчуття лиха, страху та жаху (пор. Лк. 12:4-5; Євр. 10:31).

▣ **"Церкву"** Тут цей термін вперше вживається в книзі Дій, хоча в загальноприйнятому тексті (Textus Receptus) це слово вперше зустрічається в Діях 2:47. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЦЕРКВА (*EKKLESIA*)» (SPECIAL TOPIC: CHURCH (*EKKLESIA*))

Це грецьке слово, *ekklēsia*, походить з двох слів: «із» та «покликані». Воно вживалося в світській сфері (зібрання громадян, пор. Дії 19:32,39,41), а також в релігійній сфері, завдяки вжитку цього слова в Септуагінті в значенні «громада» Ізраїлю (*кагаль*, BDB 874, KB 1078, пор. Чис. 16:3; 20:4; Повт. Зак. 31:30). Рання церква вважала себе продовженням старозавітного Божого народу. Вони були новим Ізраїлем (пор. Рим. 2:28-29; Гал. 3:29; 6:16; 1Петр. 2:5,9; Об. 1:6), здійсненням Божої вселенської місії (пор. Бут. 3:15; 12:3; Вих. 19:5-6; Мт. 28:18-20; Лк. 24:47; Дії 1:8; див. Спеціальну тему: «Вічний план відкуплення ЯХВЕ»).

Це слово вжито в декількох значеннях в Євангеліях та Діях.

1. міське зібрання (світське), Дії 19:32,39,41
2. вселенський Божий народ у Христі, Мт. 16:18 та Послання до ефесян
3. помісна громада віруючих в Христа, Мт. 18:17; Дії 5:11 (у цих віршах, церква в Єрусалимі); Дії 13:1; Рим. 16:5; 1Кор. 16:19; Кол. 4:15; Филип. в. 2
4. народ Ізраїлю колективно, Дії 7:38, в проповіді Степана
5. Божий народ в окремому регіоні, Дії 8:3; Гал. 1:2 (Юдея або Палестина)

Церква – то зібрання людей, а не будівля. Протягом кількох століть церковні будівлі взагалі не існували. У Посланні Якова (одному з найперших християнських текстів) церква названа словом «*synagōgē*» (зібрання). Цей термін в значенні церкви зустрічається лише один раз, тут у Посланні Якова (пор. Як. 2:2; 5:14).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 5:12-16

¹²А руками апостолів стались знамена та чуда великі в народі. І були однодушно всі в Соломоновім ганку. ¹³А з сторонніх ніхто приставати не важивсь до них, але люд прославляв їх. ¹⁴І все збільшувалось тих, хто вірує в Господа, безліч чоловіків і жінок, ¹⁵так що хворих стали виносити на вулиці, та й клали на ложа та ноші, щоб, як ітиме Петро, то хоч тінь його впала б на кого із них. ¹⁶І безліч люду збиралась до Єрусалиму з довколишніх міст, і несли недужих та хворих від духів нечистих, і були вони всі вздоровлювані!

5:12-16 Це короткий підсумок, що є характерним для книги Дій (пор. Дії 2:43-47 і 4:32-35).

5:12 "знамена та чуда великі" Це – імперфект пасивного стану (депонент) дійсного способу. Ці два терміни зустрічаються в Петровій цитаті з Йоїла 2 в Діях 2:19. Чудеса траплялися постійно (пор. Дії 2:43; 4:30; 5:12; 6:8; 7:36; 14:3; 15:20). Пам'ятайте, що чудеса не обов'язково вказують на дію Бога (пор. Мт. 24:24; і 2Сол. 2:9), але вони були і є засобом для підтвердження християнського вчення, що так радикально відрізняється від вчення юдаїзму.

▣ **"були однодушно всі"** Див. примітку до Дій 1:14. Лука знову і знову підкреслює цю єдність церкви. Вона була ідеалом, що не довго проіснував!

▣ **"в Соломоновім ганку"** Це була відкрита колонада на території Храму вздовж східної стіни Двору язичників. Ісус теж часто там навчав (пор. Ів. 10:23) Саме там арештували Петра та Івана.

5:13

NASB «ніхто з інших не наважувався спілкуватися з ними»
NKJV, NRSV «ніхто з інших не наважувався приставати до них»
TEV «Ніхто зовні групи не наважувався приставати до них»
NJB «Ніхто інший не наважувався приставати до них»

Це незвичайна фраза. Здається, тут мається на увазі негативна сторона «страху». В цьому контексті згадується декілька груп (пор. Дії 5:12-16). Для більшості з них ці події стали причиною увірування в Христа (пор. №5 і, можливо, №6 та №7) або укріплення віри в Христа (№3).

1. Апостоли, Дії 5:12
2. народ, Дії 5:12,13
3. віруючі (що були однодушно в Соломоновім ганку), Дії 5:12
4. інші (іудейські лідери), Дії 5:13
5. новонавернені, Дії 5:14
6. хворі жителі Єрусалима, Дії 5:15
7. хворі та одержимі з довколишніх міст, Дії 5:16

Дієслово «приставати» в теперішньому часі медіального стану буквально означає «приклеюватися». Лука часто вживав це слово в широкому спектрі значень. Тут мається на увазі, що вони не вступали в нову групу (віруючих в Ісуса як обіцяного Месію).

5:14 "тих, хто вірує" Це – дієприкметник теперішнього часу активного стану, що виражає триваючу дію. Див. Спеціальну тему до Дій 2:40 і 3:16.

NASB, TEV,
NJB, NIV «в Господі»
NKJV, NRSV «Господу»

Цю граматичну форму (в восьмивідмінковій системі) можна розуміти як давальний відмінок («Йому») або місцевий відмінок («в Ньому»). Я гадаю, що цей вираз вказує на те, що віруючі належать Господу. Ми належимо Йому, а Він нам!

▣ **"і жінок"** Лука особливо відзначає «жінок» як в своєму Євангелії, так і в книзі Дій (Дії 1:14; 8:12; 16:1,13; 17:4,12,34; 18:2; 21:5). Ісус дає жінкам і дітям нове відчуття гідності й вартості.

▣ **"все збільшувалось"** Лука часто вживає підсумкові заяви щодо росту церкви (пор. Дії 2:47; 5:14; 6:7; 9:31; 12:24; 16:5; 19:20).

5:15 "як ітима Петро, то хоч тінь його" В той час чудеса були звичайним засобом підтвердження Євангелія. Петро явно був промовцем від Апостолів. Такі саме зцілення траплялися й через Павла (пор. Дії 19:12).

Нам як тлумачам слід пам'ятати, що ці чудеса були знаками, що вказували на

1. Божу милість
2. істину Євангелія
3. покликаних Богом лідерів

Ці знамена давалися конкретному народу для конкретної цілі. Якщо Бог робив там такі чудеса, то це не значить, що Він неодмінно робитиме їх в усіх народах в усі часи. Справа не в тому, що Бог не діє в кожному епоху або не являє милість, як в ті часи, але справа в тому, що Божий народ повинен ходити вірою, а не видінням! Чудеса все ще трапляються, але головною метою має бути спасіння грішників, а не фізичне зцілення тих, хто все одно колись помре!

Мені здається, що Бог не змінився. Його характер, сила, милість і бажання всіх спасти залишаються незмінними, але якщо подивитися на історію з богословської точки зору, то є два великих періода надзвичайних надприродних знамен від Бога і від сатани.

1. під час боговтілення і формування ранньої церкви
2. перед подіями кінцевих часів, коли віруючі зазнаватимуть жахливих переслідувань

Я хотів би привести цитату з книги А.Т. Робертсона «Розгляд слів в Новому Заповіті» (А. Т. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*), Том III, стор. 62

«В тіні Петра, звісно, не було ніякої сили. Це була віра впереміш із забобонами, як і в подібних випадках, що описані в Євангеліях (Мт. 9:20; Mr. 6:56; Ів. 9:5), та в випадках використання Павлових хусток (Дії 19:12). Бог шанує всяку щирі віру в Нього, навіть якщо вона змішана з забобонами. Людей, повністю вільних від забобонів, дуже мало».

5:16 "були вони всі вздоровлювані" Це імперфект пасивного стану дійсного способу, що вказує на те, що кожен зцілювався (суб'єкт дії не вказаний, але скоріш за все то був Дух) окремо, один за одним, поки не залишилось нікого, хто б не зцілювався!

Ця заява є підсумковою. Чи повинні ми розуміти її буквально (тобто всі до єдиного)? Ісус вимагав віру або використовував зцілення для того, щоб (1) навчати учнів або (2) змусити народ слухати.

Мене дивує те, що не всі, хто зцілювався в Новому Заповіті, також «спасалися» (тобто вірили в Христа і отримували вічне життя). Фізичне зцілення є убогою заміною духовного спасіння. Чудеса корисні лише в тому випадку, коли вони приводять нас до Бога. Всі люди живуть у грішному світі, де трапляються злі події. Бог часто не втручається в такі події, але це ніяк не заперечує Його любові та піклування. Не можна вимагати від Бога, щоб Він весь час робив чудеса в цьому злому сучасному віці. Бог має повну владу, ми ж ніколи не бачимо повну картину всього, що пов'язане з даною ситуацією.

В зв'язку з цим я хочу процитувати частину мого коментаря до 2Тим. 4:20 щодо Павла та фізичного зцілення (див. www.freebiblecommentary.org) :

«В нас є багато запитань до авторів Нового Заповіту. Одна з тем, що хвилюють усіх віруючих, – то фізичне зцілення. В Діях (пор. Дії 19:12; 28:7-9) Павло має силу зціляти людей, але тут, а також в 2Кор. 12:7-10 та Фил. 2:25-30, він, здається, не має такої сили. Чому одні зцілюються, а інші – ні? Чи закрилося для нас «вікно» зцілення, що колись було відкритим?

Безумовно, я вірю в надприродного милостивого Отця, що зціляв і зціляє людей як фізично, так і духовно, але чому зцілення спочатку начебто траплялися постійно, а потім раптом зникли? Я не думаю, що це пов'язане з вірою людини, адже Павло безсумнівно мав віру (пор. 2 Коринтян 12). Я вірю, що зцілення та інші чудеса підтверджували істинність та достовірність Євангелія, як і нині вони все ще трапляються в регіонах, де Євангеліє звіщається вперше. Проте я відчуваю, що Бог хоче, щоб ми ходили вірою, а не видінням. Крім того, Бог часто допускає фізичні хвороби в житті віруючих як (1) тимчасову кару за гріх, (2) наслідки життя в грішному світі та (3) в допомогу віруючим, щоб вони досягали духовної зрілості. Для мене проблема в тому, що я ніколи не знаю, чому саме Бог допустив конкретну хворобу в моє життя! Я молю про волю Божу в кожному конкретному випадку, і роблю це не тому, що не вірю в зцілення, але тому, що стараюся надати милостивому Богові можливість здійснити Свою волю в житті кожної людини».

▣ "духів нечистих" Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДЕМОНИ (НЕЧИСТІ ДУХИ)» (SPECIAL TOPIC: THE DEMONIC [UNCLEAN SPIRITS])

- А. Давні народи були анімістами. Вони надавали силам природи, тваринам та предметам людські характеристики. Вони сприймали різні життєві явища як взаємодію цих духовних істот з людьми.
- Б. З часом ця персоніфікація прийняла форму політеїзму (багатобожжя). Демони (*genii*) зазвичай були «малими богами» або «демібогами» (напівбогами, добрими або злими), що впливали на життя людини.
  - 1. Месопотамія, хаос та конфлікт
  - 2. Єгипет, лад та функція
  - 3. Ханаан, див. В.Ф. Олбрайт, «Археологія та релігія Ізраїлю» (W.F. Albright, *Archaeology and the Religion of Israel*), п'яте видання, стор. 67-92
- В. У Старому Заповіті не приділяється увага темі «малих богів», ангелів або демонів, мабуть, через строге єдинобожжя (див. Спеціальну тему «Єдинобожжя», пор. Вих. 8:10; 9:14; 15:11; Повт. Зак. 4:35,39; 6:4; 33:26; Пс. 35:10; 71:19; 86:8; Іс. 46:9; Єр. 10:6-7; Мих. 7:18). Проте в Старому Заповіті мова йде й про лжебогів язичницьких народів (*шедім*, BDB 993, пор. Повт. Зак. 32:17; Пс. 106:37), і деякі з них названі по імені або персоніфіковані.
  - 1. *Се'ім* (сатири або волохаті демони, BDB 972 III, KB 1341 III, пор. Лев. 17:7; 2Хр. 11:15; Іс. 13:21; 34:14)
  - 2. *Лілім* (жіночі істоти, спокусливі нічні демони, BDB 539, KB 528, пор. Іс. 34:14)
  - 3. *Мавет* (єврейське слово, що означає «смерть»; воно є іменем ханаанського бога підземелля (або пекла), *Мот*, BDB 560, KB560, пор. Іс. 28:15,18; Єр. 9:21; і, можливо, Повт. Зак. 28:22)

4. *Решет* (лихо, вогонь або градини, BDB 958, KB 958, пор. Повт. Зак. 32:24; Пс. 78:48; Ав. 3:5)
5. *Девер* (чума, BDB 184, пор. Пс. 91:5-6; Ав. 3:5)
6. *Азазель* (значення цього імені точно не відоме; можливо, ім'я демона пустелі або географічна назва, BDB 736, KB 736, пор. Лев. 16:8,10,26)

(Приклади наведено з «Енциклопедії Джудайки» [*Encyclopaedia Judaica*], том 5, стор. 1523.)

Однак у Старому Заповіті немає дуалізму або вчення про незалежність ангелів від ЯХВЕ.

Сатана є слугою ЯХВЕ (пор. Йов 1-2; Захарія 3), а не незалежним, самостійним ворогом (пор. А.Б. Девідсон, «Богослов'я Старого Заповіту» [A. B. Davidson, *A Theology of the Old Testament*], стор. 300-306).

- Г. Іудаїзм формувався під час вавилонської неволі (586-538 рр. до н.е.). Богослов'я іудаїзму зазнало впливу перського персоніфікованого дуалізму зороастризму, доброго вищого бога *Мазди* або *Ахурамазди* та його злого супротивника *Ахрімана*. Таким чином, в післявавилонському іудаїзмі виник персоніфікований дуалізм між ЯХВЕ та Його ангелами з одного боку і сатаною та його ангелами чи демонами з другого боку.

Іудейське богослов'я персоніфікованого зла добре пояснюється в роботі Альфреда Едершейма «Життя і часи Ісуса Месії» (Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus the Messiah*), том 2, Додаток XIII (стор. 749-863) та Додаток XVI (стор. 770-776). Зло персоніфікується в іудаїзмі трьома способами.

1. Сатана або *Саммаель*
2. злий намір (*йецер гара*) в людині
3. ангел смерті

Едершейм характеризує їх як

1. Обвинувач
2. Спокусник
3. Каральник (том 2, стор. 756)

Існує чітка богословська різниця між післявавилонським іудаїзмом та представленням і поясненням зла в Новому Заповіті.

- Д. У Новому Заповіті, особливо в Євангеліях, стверджується існування злих духовних істот, які протистоять людству та ЯХВЕ (в іудаїзмі сатана є ворогом людства, але не ворогом Бога). Вони протидіють Божій волі, Божому правлінню та Царству.

Ісус протистояв цим демонічним істотам, що також називаються (1) нечистими духами (пор. Лк. 4:36; 6:18) або (2) злими духами (пор. Лк. 7:21; 8:2), та виганяв їх з людей. Ісус чітко проводив межу між хворобою (фізичною або душевною) та демонами. Він демонстрував Свою владу й духовне розуміння, визнаючи цих злих духів та виганяючи їх. Вони часто визнавали Ісуса й намагалися звертатися до Нього, але Він відкидав їхнє свідчення, наказував їм мовчати та виганяв їх. Екзорцизм – то ознака поразки царства сатани.

В новозавітних посланнях, як не дивно, дуже мало інформації на цю тему. Екзорцизм ніколи не згадується в списках духовних дарів, і послання не містять жодних методів або вказівок для майбутніх поколінь служителів або віруючих.

- Е. Зло – реальне; зло – особове; зло – присутнє в світі. Святе Письмо не відкриває нам ані походження зла, ані його цілі. Біблія стверджує реальність зла та рішуче виступає проти його впливу. В дійсності дуалізму немає. Бог цілком владіє ситуацією, зло – переможене, засуджене і буде знищене в створінні.

- Ж. Божі люди повинні протистояти злу (пор. Як. 4:7). Зло не може володіти ними (пор. 1Ів. 5:18), але вони можуть піддаватися спокусам, і це шкодить їхньому свідочеству та впливу (пор. Еф. 6:10-18). Зло є темою, розкритою для християнського світогляду. Сучасні християни не мають права давати нове визначення злу (деміфологізація Рудольфа Балтманна [Rudolf Baltmann]), заперечувати зло як особу (деперсоналізація, соціальні структури Поля Тілліха [Paul Tillich]) або намагатися пояснювати зло як цілком психологічне явище (Зигмунд Фрейд [Sigmund Freud]). Вплив гріха є суцільним, але переможеним. Віруючі повинні ходити в перемозі Христа!

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЕКЗОРЦИЗМ» (SPECIAL TOPIC: EXORCISM)

Екзорцизм був широко розповсюдженим в часи Ісуса, але Ісусові методи значно відрізнялися від інших (пор. Мт. 8:16; Мр. 1:27). Екзорцизм Ісуса був ознакою нового віку (пор. Лк. 9:1). Рабини (пор. Мт. 12:27; Дії 19:13) використовували магичні формули (див. Альфред Едершейм, «Життя і часи Ісуса Месії» [Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus, the Messiah*], том 2, Додаток XIII, стор. 748-763; та Додаток XVI, стор. 770-776), але Ісус користувався Своєю власною владою. Сьогодні існує багато плутанини та поширюється погана інформація щодо екзорцизму та демонів. Проблема в певній мірі пов'язана з тим, що в Новому Заповіті про це нічого не написано. Мені як пастору хотілося б мати більше інформації на цю тему. Ось деякі книги (англійською мовою), яким я довіряю:

1. Курт Кох, «Християнське консультування та окультизм» (*Christian Counseling and the Occult*, Kurt E. Koch)
2. Мерілл Ф. Унгер, «Демони в світі сьогодні» (*Demons in the World Today*, Merrill F. Unger)
3. Мерілл Ф. Унгер, «Біблійна демонологія» (*Biblical Demonology*, Merrill F. Unger)
4. Ворвік Монтгомері, «Початки та влади» (*Principalities and Powers*, John Warwick Montgomery)
5. Гендрік Беркофф, «Христос і влади» (*Christ and the Powers*, Hendrik Berkhof)
6. Клінтон Арнольд, «Три важливих питання про духовну війну» (*Three Crucial Questions About Spiritual Warfare*, Clinton Arnold)

Я здивований, що екзорцизм не згадується в жодному зі списків духовних дарів і ця тема не розглядається в апостольських посланнях. Я вірю в біблійний світогляд, за яким духовна сфера (добра і зла) присутня і активно діє в фізичній сфері (Йов 1-2; Дан. 10; Еф. 6:10-18). Однак Бог не надав нам детальної інформації про духовну сферу. Ми, віруючі, знаємо все, що нам потрібно, щоб благочестиво жити для Бога і приносити плід! І деякі теми не відкриті людству цілком або не досліджені. Віруючим слід пам'ятати, що екзорцизм є видимим доказом перемоги Ісуса над злом (пор. Лк. 10:17-20). У Новому Заповіті проводиться чітке розмежування між екзорцизмом та зціленням (пор. Мт. 8:16; Мр. 1:32; Лк. 4:40-41).

Див. Спеціальні теми:

1. Спеціальна Тема: «Сатана»
2. Спеціальна тема: «Особове зло»
3. Спеціальна Тема: «Демони в Старому Заповіті»
4. Спеціальна Тема: «Демони в Новому Заповіті»

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 5:17-26

¹⁷А первосвященик, уставши, та й усі, хто був із ним, хто належав до саддукейської єресі, переповнилися задрощами, ¹⁸і руки наклали вони на апостолів, і до в'язниці громадської вкинули їх. ¹⁹Але Ангол Господній вночі відчинив для них двері в'язничні, і, вивівши їх, проказав: ²⁰Ідіть, і, ставши, говоріть до народу у храмі всі слова цього життя. ²¹Як це вчули вони, то в храм рано ввійшли і навчали. А первосвященик і ті, хто був із ним, прийшовши, скликали синедрион і всіх старших з Ізраїлевих синів. І послали в в'язницю, щоб їх привели. ²²А служба, прийшовши, не знайшла їх у в'язниці, а вернувшись, сповістила, ²³говорячи: В'язницю знайшли ми з великою пильністю замкнену, і сторожу, що при дверях стояла; а коли відчинили, то нікого всередині ми не знайшли! ²⁴Як почули слова ці начальник сторожі храму та первосвященики, не могли зрозуміти вони, що б то сталося. ²⁵Та прийшовши один, сповістив їх, говорячи: Ось ті мужі, що ви їх до в'язниці всадили були, у храмі стоять та й навчають народ. ²⁶Пішов тоді старший сторожі зо службою, та й привів їх без насильства, бо боялись народу, щоб їх не побили камінням.

5:17 "переповнилися задрощами" Це грецьке слово означає просто «кипіти». Отже, в цьому контексті воно означає завзятість або задрощі. Це вказує на справжні мотиви релігійних лідерів – задрощі! В

Євангелії від Луки головними ворогами Ісуса були фарисеї, але в Діях головними ворогами Його послідовників були саддукеї.

Слово «переповнилися» Лука вживає різними способами, показуючи, що характеризує або описує дану особу чи персоніфікований об'єкт.

1. Іван Христитель ще до народження наповнився Святим Духом – Лк. 1:15
2. Єлисавета наповнилася Святим Духом – Лк. 1:41
3. Захарія наповнився Святим Духом – Лк. 1:61
4. всі, хто чув проповідь Ісуса в синагозі, переповнилися гнівом – Лк. 4:28
5. всі присутні в домі, де розслабленого спустили крізь стелю, переповнилися страхом – Лк. 5:26
6. фарисеї та книжники, що йшли з Ісусом в суботу, переповнилися лютістю – Лк. 6:11
7. ті, хто зібрався в горниці в день П'ятидесятниці, сповнилися Духом Святим – Дії 2:4
8. ті, хто чув проповідь Петра в храмі, переповнилися подивом – Дії 3:10
9. Петро, промовляючи до Синедріону, переповнився Духом Святим – Лк. 4:8
10. всі, хто були в горниці, переповнилися Святим Духом – Дії 4:31
11. Сатана наповнив серця Ананії та Сапфіри – Дії 5:3
12. Петро та Іван знову говорили перед Синедріоном, і Синедріон переповнився заздрощами – Дії 5:17
13. Єрусалим був переповнений Євангелієм – Дії 5:28
14. сім мужів були повні Духа і мудрості – Дії 6:3
15. Степан був повний віри та Духа Святого – Дії 6:5,8; 7:55
16. Ананія поклав руки на Савла/Павла, і той наповнився Духа Святого – Дії 9:17
17. коли Павло проповідував, він переповнився Духом Святим – Дії 13:9
18. іудеї, яким проповідував Павло, наповнилися заздрощів – Дії 13:45
19. учні постійно сповнялися радощів і Духа Святого – Дії 13:52
20. Ефес наповнився заколотом – Дії 19:29

А чим «наповнені» ви, стоячи перед Євангелієм?

5:18 Ці перші глави книги Дій показують проблеми, з якими стикалася рання церква. Проблеми бувають різними в різні часи, в різних культурах, але Бог за нас, Він з нами, і Він дає нам силу все перемагати. Ані в'язниця, ані приниження, ані погрози – ніщо не може позбавити віруючих присутності й миру Христа (пор. Рим. 8:31-39).

5:19 "Ангел Господній" У Старому Заповіті ця фраза вживалася в двох значеннях.

1. ангел (пор. Бут. 24:7,40; Вих. 23:20-23; 32:34; Чис. 22:22; Суд. 5:23; 1Сам. 24:16; 1Хр. 21:15 і далі; Зах. 1:28)
2. щодо ЯХВЕ (пор. Бут. 16:7-13; 22:11-15; 31:11,13; 48:15-16; Вих. 3:2,4; 13:21; 14:19; Суд. 2:1; 6:22-24; 13:3-23; Зах. 3:1-2)

Лука часто вживає цю фразу (пор. Лк. 1:11,13; 2:9; Дії 5:19; 7:30; 8:26; 12:7,11,23; 10:3; 27:23), але в значенні №1. В Новому Заповіті це слово не вживається в значенні №2, за винятком Дій 8:26 і 29, де вираз «Ангел Господній» є паралельним до Святого Духа.

▣ **"відчинив для них двері в'язничні"** Це схоже на те, що пережили Павло та Сила в Филипах (пор. Дії 16:26). Між життям Петра та Павла є багато паралелей. Можливо, Лука навмисне висвітлює це в своєму творі.

5:20 "Ідіть, і, ставши, говоріть" Всі три дієслова виступають в значенні наказового способу.

1. Ідіть, теперішній час медіального стану (депонент) наказового способу
2. Ставши, дієприкметник аориста пасивного стану, що вживається в значенні наказового способу (Фріберг, «Аналітичний грецький Новий Заповіт» [Friberg, *Analytical Greek New Testament*], стор. 379)
3. Говоріть, теперішній час активного стану наказового способу

Той агнел виконував благовісницьку місію для ранньої церкви (і для сьогоднішньої церкви).

▣ **"говоріть до народу"** Саме в цьому полягала головна суть служіння Апостолів. Для нового життя, повного Духа, характерна сміливість (див. Спеціальну тему до Дій 4:29), а не страх.

NASB «вся вістка життя»
NKJV «всі слова цього життя»
NRSV «вся вістка про це життя»
TEV «все стосовно цього нового життя»
NJB «все стосовно цього нового Життя»

В цій фразі йдеться про нове життя (*zōē*, вічне життя), що є лише в Євангелії Ісуса Христа. Вони звільнилися духовно (спасіння) і фізично (з в'язниці). Тепер вони повинні були всім про все розповісти (пор. Мт. 28:18-20; Лк. 24:47; Дії 1:8)!

5:21 Зверніть увагу на те, що їхнє надприродне звільнення з в'язниці не означало, що вони більше не будуть ув'язненими. Навіть Боже забезпечення не значить, що всі труднощі будуть вирішені або усунуті з служіння (пор. Мт. 5:10-12; Рим. 8:17; 1Петр. 4:12-16)

▣ **"синадріон і всіх старших з Ізраїлевих синів"** Див. Дії 4:5, Спеціальна Тема: «Синадріон». Насправді тут вжито слово «сенат». Що саме мається на увазі під цим словом? У книзі Куртіса Воґана «Дії Апостолів» (Curtis Vaughan, *Acts*, стор. 39-40) сказано, що то були Єрусалимські старці, які в той час не входили в Синадріон (пор. М.Р. Вінсент, «Вивчення слів» [M. R. Vincent, *Word Studies*], Том 1, стор. 234), але в перекладах NASB та NIV допущено, що рада і сенат – то синоніми.

5:23 "замкнену" Це – дієприкметник перфекта пасивного стану. Малося на увазі, що двері в'язниці були надійно зачинені, сторожа поставлена (дієприкметник перфекта активного стану), але в'язні зникли.

5:24 "не могли зрозуміти" Лука неодноразово вживає це слово. То посилена форма від *aporeō* (пор. Лк. 24:4; Дії 25:20) з *dia* (пор. Лк. 9:7; Дії 2:12; 5:24; 10:17). Головним його значенням є сумнів, невпевненість або розгубленість.

▣ **"що б то сталося"** Граматичною формою цієї фрази є неповне умовне речення четвертого типу (*an* плюс аорист медіального стану [депонент] оптатива). Оптатив виражає розгубленість (пор. Лк. 1:61-62; 3:15; 8:9; 15:26; 22:23; Дії 5:24; 8:31; 10:17; 21:33, див. Джеймс Аллен Гьюет, «Грецька мова Нового Заповіту» [James Allen Hewett, *New Testament Greek*], стор. 195).

5:26 "боялись народу, щоб їх не побили камінням" Це свідчить про популярність ранньої церкви (пор. Дії 5:13; 2:47; 4:21) та джерело постійних задрощів іудейських лідерів.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 5:27-32

²⁷Припровадивши ж їх, поставили перед синадріоном. І спитався їх первосвященик, говорячи: ²⁸Чи ми не заборонили з погрозою вам, щоб про Те Ім'я не навчати? І ото, ви своєю наукою переповнили Єрусалим, і хочете кров Чоловіка Того припровадити на нас... ²⁹Відповів же Петро та сказали апостоли: Бога повинно слухатися більш, як людей! ³⁰Бог наших отців воскресив нам Ісуса, Якому ви смерть були заповідяли, повісивши на дереві. ³¹Його Бог підвищив Своєю правицею на Начальника й Спаса, щоб дати Ізраїлеві покаєння і прощення гріхів. ³²А тих справ Йому свідками ми й Святий Дух, що Його Бог дав тим, хто слухняний Йому.

5:28
NASB, NRSV,
TEV «суворі накази»
NKJV «наказували суворо»
NJB «суворе попередження»

В перекладі NKJV написано: «Хіба ми не наказували суворо, щоб ви не навчали про те ім'я?» Такий грецький варіант знаходимо в грецьких текстах κ^2 , D, і E, але не в манускриптах P⁷⁴, κ^* , A чи B. UBS⁴ подає в тексті цей варіант NKJV, але слово «не» ставить в дужки. Очікуваною відповіддю на це питання є «так». Апостолів було попереджено!

Ця конструкція була семітською ідіомою (пор. Лк. 22:15), схожою на подібний споріднений знахідний відмінок в грецькому койне, де дієслово (*parangellō*) та прямий додаток (*parangelia*) походять з одного кореня. В такій конструкції головне значення обох слів підсилюється. Цікаво, що в знайдених в Єгипті папірусах, написаних на грецькому койне, це слово означало офіційний виклик до суду або ордер від суду (пор. Мултон та Міліган, «Словник грецького Нового Заповіту» [Moulton and Milligan, *Vocabulary of the Greek New Testament*], стор. 481).

▣ **"Чоловіка Того"** Ця фраза виражає зневагу іудейських лідерів. Вони ніколи не вимовляють імені Ісуса. В Талмуді Його навіть названо «такий-то» (див. М.Р. Вінсент, «Вивчення слів» [M. R. Vincent, *Word Studies*], Том 1, стор. 234).

▣ **"кров... на нас"** Петро та Іван продовжували стверджувати, що ці юдейські лідери винувні в смерті Ісуса (пор. Дії 5:30; 2:33; 3:14-15; 4:10). Степан теж звинувачував їх в цьому в Діях 7:52.

5:29 "повинно" Це слово *dei* означає моральну необхідність. Воно вказує на обов'язок Апостолів проповідувати істину, незважаючи на наслідки (пор. Дії 4:19). Див. детальну примітку до Дій 1:16.

5:30 "Бог наших отців" Ці ранні християни вірили в те, що вони – істинні духовні спадкоємці та нащадки старозавітного Божого народу (пор. Дії 3:13; Рим. 2:28-29; Гал. 6:16; 1Петр. 3:5,9; Об. 1:6).

▣ **"воскресив нам Ісуса"** Новий Заповіт стверджує, що Отець воскресив Ісуса (пор. Дії 2:24,32; 3:15,26; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34,37; 17:31; Рим. 6:4,9) для того, щоб засвідчити істинність життя та вчення Ісуса. Це є важливим аспектом *Керигми* (див. 1 Коринтян 15).

Також слід відзначити, що Новий Заповіт стверджує, що Син і Дух теж брали активну участь в цій великій події.

1. Син – Ів. 2:19-22; 10:17-18
2. Дух – Рим. 8:11

▣ **"Якому ви смерть були заподіяли, повісивши на дереві"** Це пов'язане з прокляттям Повт. Зак. 21:23. Ці релігійні вчителі бажали, щоб той Ісус, який видає себе за Месію, поніс прокляття ЯХВЕ. Ісус поніс прокляття старозавітного Закону (як сказано: «душа, що грішить, – вона помре» [пор. Єз. 18:4,20] і «всі згрішили», пор. Рим. 3:9-18, 23) за нас (пор. Гал. 3:13; Кол. 1:14). Ісус був невинним Божим Агнцем, що віддав Себе за відчужений від Бога світ (пор. Ів. 1:29; 2Кор. 5:21).

5:31 "Бог підвищив Своєю правицею" Це слово «підвищити» було перекладено в Ів. 3:14 як «піднести», а в Фил. 2:9 як «повищити». Хрест був місцем піднесення та торжества Христа (пор. Кол. 1:15; 2Кор. 2:14).

Антропоморфичний вираз «правиця» – то метафора, що означає місце сили і влади (пор. Мт. 26:64). Бог є вічним Духом. Він не має фізичного тіла. Див. Спеціальну тему до Дій 2:33.

▣ **"Начальника"** В цьому вірші ясно і конкретно стверджується, що Ісус – то Месія. Той самий термін вжито щодо Ісуса в Діях 3:15. Він може також означати «вождя», «зачинателя» або «князя». Крім того, він також вживався в значенні засновника школи чи роду (пор. Євр. 2:10; 12:2). Див. Спеціальну тему до Дій 3:15.

▣ **"Спаса"** Так в греко-римському світі I століття називали кесаря. Він претендував на звання спасителя культури й миру. Іншим титулом, на який претендували кесарі й який християни вживали виключно стосовно Ісуса, був «Господь» (*kurios*).

Цей термін «Спас» в Старому Заповіті вживався стосовно ЯХВЕ (пор. 2Сам. 22:3; Пс. 106:21; Іс. 43:4,11; 45:15,21; 49:26; 60:16; 63:8). Автори Нового Заповіту часто стверджували божественність Ісуса, називаючи Його старозавітними титулами, що вживалися щодо ЯХВЕ. Зауважте на те, як Павло робить це в Посланні до Тита.

1. Тит. 1:3, «Спасителя нашого Бога»
2. Тит. 1:4, «Христа Ісуса, Спасителя нашого»
3. Тит. 2:10, «Спасителя нашого Бога»

4. Тит. 2:13, «великого Бога й Спаса нашого Христа Ісуса»
5. Тит. 3:4, «Спасителя, нашого Бога»
6. Тит. 3:6, «Христа Ісуса, Спасителя нашого»

▣ **"щоб дати Ізраїлеві покаяння і прощення гріхів"** Тут вказується ціль смерті Ісуса (пор. Лк. 24:47 та Дії 2:38). Автори Нового Заповіту неодноразово називають покаяння даром Божим (пор. Дії 11:18 [язичникам]; 2Тим. 2:25; і, можливо, також Рим. 2:4). Як правило, покаяння є однією з вимог нового завіту для тих, хто приймає Євангеліє (пор. Мр. 1:15 та Дії 3:16,19; 20:21). Я гадаю, що цей вираз художнім способом звіщає, що Бог хоче, щоб усі люди, створені за Його образом, спаслися. Це не питання суверенності Бога.

Часто ті, хто фокусується виключно на Божій ролі в новому завіті, використовують цей вірш як підставу для вчення, що спасіння цілком залежить від Бога і зовсім не залежить від людей. Це – гарний приклад пошуку в Біблії доказів для складеної наперед системи богослов'я. Біблія ясно вчить про те, що Бог завжди починає першим і Його ініціатива є необхідною для спасіння, але Біблія також повідомляє про те, що концепт «завіту» найкраще відповідає вибраній Богом моделі взаємовідносин з нужденим людством. Свобода – то Божий дар, даний людям під час створіння. Бог не зневажає того дару/відповідальності (пор. Рим. 2:4; 2Кор. 7:10) Він притягує нас, спонукає нас, працює з нами і дає нам шлях відкуплення (пор. Ів. 6:44,65). Але грішні люди повинні відкликнутися та продовжувати відкликатися покаянням, вірою, послухом та стійкістю в вірі.

Далі наводимо цікаву цитату з книги «Новозавітного богослов'я» Френка Стера (Frank Stagg, *New Testament Theology*, стор. 119):

«Люди не можуть досягти покаяння, вони можуть лише прийняти його, але їм все-таки треба його прийняти. Людина вірою приймає Христа в своє серце, і Христос своєю преображаючою присутністю змінює курс життя тієї людини з віри в саму себе на віру в Бога і з самоствердження на самозречення. Це навернення є скасуванням гріхопадіння, коли людина намагалася знайти сенс свого життя в своєму власному існуванні».

5:32 В книзі Дій Петро кілька разів відзначав, що Апостоли та учні були свідками життя, смерті та воскресіння Ісуса. Тут він також додає «Святого Духа» до свідків. Можливо, це пов'язано з необхідністю щонайменше двох свідків для вирішення будь-якого діла (пор. Чис. 35:30; Повт. Зак. 17:6).

В Євангеліє від Луки/Діях Апостолів йдеться про дар Духа

1. при хрещенні – Дії 2:38
2. при прийнятті Євангелія – Дії 5:32
3. його не можна купити – Дії 8:19-20
4. він дається язичникам – Дії 10:45; 11:17
5. від Отця – Лк. 11:13 (пор. Як. 1:17)

▣ **"тим, хто слухняний Йому"** Послух – то спосіб життя, що його обирає людина! Ми повинні бути слухняними, віруючи в Євангеліє. Ми повинні перебувати в послуху, щоб споживати його плоди (пор. Мт. :24-27; Лк. 6:46-48). Це рідкісне слово «слухняний» (*peithomai* плюс *archē*, див. Дії 27:21; Тит. 3:1), вжите в Діях 5:29 і 32, складається зі слів «володар» (*archē*) та слухатися.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 5:33-39

³³Як зачули ж оце, запалилися гнівом вони, та й радилися, як їм смерть заподіяти?... ³⁴І встав у синадроні один фарисей, Гамалііл на ймення, учитель Закону, поважаний від усього народу, та й звелів на часинку апостолів вивести. ³⁵І промовив до них: Мужі ізраїльські! Поміркуйте собі про людей цих, що з ними робити ви маєте. ³⁶Бо перед цими днями повстав був Тевда та й казав, що великий він хтось, і до нього пристало з чотиреста люда. Він забитий, а всі ті, хто слухав його, розпоршились та обернулись в ніщо. ³⁷Після нього повстав, під час перепису, Галілеянин Юда, та й багато людей потягнув за собою. Загинув і він, а всі ті, хто слухав його, розпоршились. ³⁸І тепер кажу вам: Відступіться від цих людей, і занехайте їх! Бо коли від людей оця рада чи справа ця буде, розпадеться вона. ³⁹А коли те від Бога, то того зруйнувати не зможете, щоб випадком не стати і вам богоборцями!

5:33

NASB «їх дійняло до живого»

NKJV «вони розлютилися»

NRSV «вони розгнівалися»

TEV «вони так розлютилися»

NJB «це так розлютило їх»

Це слово буквально означає «розрізати пилкою» або «скреготати зубами». Те саме слово в тій самій формі також вжито в Діях 7:54, де додана фраза «дійняти до живого» вказує на повний метафоричний сенс (див. також Лк. 2:35). Цей сильний термін (*diaprobō*) за значенням схожий на 2:37а.

▣ **"радилися, як їм смерть заподіяти"** Це – імперфект медіального стану (депонент) дійсного способу; він означає, що (1) вони з того часу намагалися їх вбити або (2) це був часто повторюваний план і бажання. Судячи по росту ранньої церкви в книзі Дій, варіант №1 здається найкращим. Зауважте, що тут розповідається про гнів та вбивчі наміри саддукеїв. Можливо, фарисеї (Гамалііл) вважали ранню церкву корисним засобом проти саддукейського заперечення воскресіння взагалі. Фарисеї не хотіли підтверджувати воскресіння Ісуса, але вони стверджували саме поняття воскресіння, за яким слідувало майбутнє життя з Богом.

Сучасним читачам Біблії здається дивним, що релігійні лідери могли планувати вбивство. Слід пам'ятати, що то були саддукеї, послідовники книг Мойсея, які заповідали побивати богохульників камінням. Вони думали, що роблять Боже діло згідно з Божим Словом (пор. Лев. 24:10-16).

5:34 "фарисей" Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ФАРИСЕЇ» (SPECIAL TOPIC: PHARISEES)

Є декілька версій можливого походження цього терміну:

- А. «Бути відділеним». Ця група сформувалася під час макавейського періоду (цей погляд є найпоширенішим) і відділилася від народу, щоб дотримувати усні традиції Закону Мойсеєвого (*хасідім*).
- Б. «Розділяти». Це інше значення того самого єврейського кореня (BDB 827, BDB 831 I, KB 976); обидва слова означають «розділення». Деякі богослови кажуть, що воно означало тлумача (пор. Неєм. 8:8; 2Тим. 2:15).
- В. «Перський». Це інше значення того самого арамейського кореня (BDB 828, KB 970). Деякі доктрини фарисеїв мають багато спільного з перським зороастрійським дуалізмом (див. Спеціальну тему: «Особове зло»).
- II. Існує декілька теорій щодо того, хто саме входив до фарисеїв.
  - А. богословська секта раннього іудаїзму (за словами Йосипа Флавія)
  - Б. політична група періодів хасмонеїв та Іродів
  - В. вчена група тлумачів книг Мойсея, що допомагали простому народу зрозуміти завіт Бога з Мойсеєм і відповідні усні традиції
  - Г. рух книжників-мирян, подібний Ездрі та великій синагозі, що конкурував із вищими священниками в храмі
- Фарисеї сформувалися в конфлікті з
  - 1. володарями, що не були іудеями (особ. Антіохом IV Епіфаном)
  - 2. аристократів проти мирян
  - 3. тих, хто присвятив себе завіту, проти інших іудеїв Палестини
- III. Ми отримуємо інформацію про них з таких джерел:
  - А. Йосип Флавій, який сам був фарисеєм
    - 1. «Юдейські старожитності»
    - 2. «Юдейська війна»
  - Б. Новий Заповіт
  - В. пізніші іудейські джерела
- IV. Головні доктрини фарисеїв.

- А. Віра в грядущого Месію, що сформувалася під впливом іудейської апокаліптичної літератури міжзавітного періоду, такої як І Еноха.
  - Б. Віра в те, що Бог діє в повсякденному житті. Це прямо суперечило поглядам саддукеїв (пор. Дії 23:8). Багато доктрин фарисеїв були протилежними богослов'ю саддукеїв.
  - В. Віра в потойбічне життя, схоже на земне життя, з нагородою і карою (пор. Дан. 12:2).
  - Г. Віра в авторитет Старого Заповіту, а також усного передання (Талмуд). Фарисеї свідомо виконували заповіді Старого Заповіту за тлумаченням та застосуванням шкіл рабиністичних богословів (консервативного Шаммая та ліберального Гіллеля). Рабиністичне тлумачення базувалося на діалозі між рабинами двох різних філософій: консервативної та ліберальної. Ці усні дискусії про значення Писання зрештою були записані в двох варіантах: Вавилонський Талмуд і неповний Палестинський Талмуд. Фарисеї вірили, що Мойсей отримав ці усні тлумачення на горі Сінай. Історично ці дискусії розпочалися від Ездри та мужів «Великої синагоги» (що пізніше отримали назву «Синедріон»).
  - Д. Віра в детально розроблену ангелологію, до якої входили добрі та злі духовні істоти. Ця ангелологія сформувалася під впливом перського дуалізму та іудейської літератури міжзавітного періоду.
  - Е. Віра в суверенність Бога, але водночас і в дію вільної волі людини (*йецери*).
- V. Сильні сторони фарисейського руху.
- А. Фарисеї любили Боже одкровення, поважали його й вірили в нього (мається на увазі все Боже одкровення, включаючи Закон, Пророків, Писання та Усне передання).
  - Б. Вони присвятили себе праведному дотриманню Божого одкровення (повсякденно в вірі та способі життя). Вони хотіли, щоб «праведний Ізраїль» виконав обітниці пророків щодо нової епохи процвітання.
  - В. Вони відстоювали рівноправність в іудейському народі на всіх верствах суспільства. У певному сенсі вони відкидали керівництво і богослов'я священників (тобто саддукеїв) (пор. Дії 23:8).
  - Г. Вони внесли в завіт з Мойсеєм вагомий людський компонент. Вони цілком стверджували суверенність Бога, але також відзначали необхідність прояву вільної волі людини (два *йецери*).
  - Д. У Новому Заповіті згадуються кілька поважних фарисеїв (Никодим, молодий багач, Йосип із Ариматеї).
- VI. Це була єдина секта іудаїзму I століття, що пережила руйнування Єрусалима та храму римлянами в 70 р. н.е. Саме вони сформували сучасний іудаїзм.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ГАМАЛІЇЛ» (SPECIAL TOPIC: GAMALIEL)

- I. Його ім'я
- А. Це ім'я означає «Бог нагороджує мене».
  - Б. Гамалііл, який згадується в Біблії, відомий як «Старший» або Гамалііл I, щоб відрізнити його від більш пізнього Гамаліїла, його родича, що теж брав дуже активну участь в іудейському керівництві.
- II. Його особа
- А. За переданням, він був онуком Гіллеля.
  - Б. Існують таке передання про те, що він мав зв'язки з царською родиною Ірода (Агріпи I).
  - В. За переданням, він був головою Синедріону, але це, скоріш, стосується Гамаліїла II.
  - Г. Він був одним з семи високо шанованих рабинів, яким було дано титул Раббан.
  - Д. Він помер до 70 р. н.е.
- III. Його богослов'я
- А. Він був високо шанованим рабином часів Ісуса (пор. Дії 5:34).

- Б. Він прославився тим, що піклувався про розпорошених іудеїв діаспори.
- В. Він також прославився своєю опікою над тими, хто не мав права голосу (його «Такконот» часто починався зі слів «на благо людства»).
  - 1. сироти
  - 2. вдови
  - 3. жінки
- Г. Він був рабиністичним наставником Апостола Павла в Єрусалимі (пор. Дії 22:3).
- Д. В Діях 5:34-39 він дає мудру пораду щодо того, як поступити з ранньою церквою в Палестині.
- Е. До цього рабина ставилися з такою пошаною, що коли він помер, то казали: «Коли Раббан Гамалііл Старший помер, тоді слава Тори закінчилася, а чистота і святість (букв. "відділеність") зникли» (Сот. 9:15), цитата наведена з «Енциклопедії Джудаїки» (*Encyclopedia Judaica*), Том 7, стор. 296.
- Ж. Слід зазначити, що мотивація Гамаліїла в Діях 5:34-39 є неясною. Можливо, він хотів показати перевагу мудрості фарисеїв над імпульсивністю саддукеїв. Ці дві могутні юдейські секти боролися одна з одною при кожній можливості!

5:36-37 "Тевда... Галілеянин Юда" Йосип Флавій згадує ті самі два імені (пор. «Юдейські старожитності» 20.5.1), тільки в зворотному порядку. З додаткових історичних джерел відомо, що було два юдейських зилота з цим іменем, що виступали проти Риму. Таким чином, і в Новому Заповіті, і в творах Йосипа Флавія подається правдива інформація. Юда, про якого говорив Гамалііл, вчинив бунт в 6 р. н.е., а той, про якого писав Йосип Флавій, вчинив бунт у 44 р. н.е.

5:37 "під час перепису" Як повідомляє Йосип Флавій (пор. «Юдейські старожитності» 18.1.1; «Юдейська війна» 2.8.1), Август наклав на юдеїв податок невдовзі після того, як Архелай був скинутий з престолу, а Квіриній призначений легатом Сирії (тобто прибіл. в 6-7 рр. н.е.). Такий перепис для збору податків проводився кожні чотирнадцять років, але іноді він затягувався на роки.

▣ **"Галілеянин Юда"** Його багато разів згадує Йосип Флавій (пор. «Юдейські старожитності» 18.1.1-6; 20.5.2 і також «Юдейська війна» 2.8.1; 2.17.8-9). Цей Юда підняв повстання в 6-му або 7-му році н.е. Він заснував зилотський рух. Зилоти (Йосип Флавій нахивав їх «четвертою філософією») та «сикарії» (тобто вбивці) – то може бути один і той самий політичний рух.

5:38 "Відступіться від цих людей, і занехайте їх" Оце так дивна порада! В цьому реченні є два дієлова в часі аориста активного стану наказового способу.

- 1. *aphistēmi*, відділити, відокремити
- 2. *aphiēmi*, відіслати, відпустити

▣ **"коли"** (умовний сполучник). Це – умовне речення третього типу, що означає потенційну дію.

5:39 "коли" (умовний сполучник) Це – умовне речення першого типу, що зазвичай означає ствердження істини, але тут не може бути таким. Це вказує на художнє вживання цієї граматичної форми.

▣ **"щоб випадком не стати і вам богоборцями"** Слід пам'ятати, що ці релігійні лідери думали, що діють від імені Бога. Шокує сам факт, що Гамалііл говорить про те, що вони можуть помилятися (пор. Дії 11:17).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 5:40-42

⁴⁰І послухались ради його. І, покликавши знов апостолів, вибили їх, наказали їм не говорити про Ісусове Імення, та й їх відпустили. ⁴¹А вони поверталися з синедріону, радіючи, що сподобились прийняти зневагу за Імення Господа Ісуса. ⁴²І щоденно у храмі й домах безупинно навчали, і звіщали Євангелію Ісуса Христа.

5:40 "послухались ради його" Ця фраза в деяких перекладах стоїть в Діях 5:39 (пор. NRSV), а в інших – в Діях 5:40 (пор. NASB, NKJV). В перекладах TEV та NJB вона стоїть в Діях 5:39, але з неї починається новий абзац.

▣ **"вбили"** Це не було римське бичування (*mastix*, пор. Дії 22:24-25), що його претерпів Ісус. Це було іудейське побиття палицями (пор. Повт. Зак. 25:3; *derō*, Лк. 12:47-48; 20:10-11; 22:63). Воно було дуже болячим, але не загрожувало життю людини.

Проблема тлумачення пов'язана з тим, що ці два грецьких слова часто вживалися як синоніми. В Септуагінті в Повт. Зак. 25:3 вжито слово *mastix*, але там воно означає юдейське покарання. Лука регулярно вживав слово *derō* в значенні побиття в синагогах (буквально «здирати шкіру з тварини»).

▣ **"наказали їм не говорити про Ісусове Ймення"** Та сама рада вже наказала їм це раніше (пор. Дії 4:17,21). На цей раз вони побили їх та зробили те саме попередження.

5:41 Ісус наперед казав їм, що з ними будуть так жорстоко обходитися (пор. Мт. 10:16-23; Мр. 13:9-13; Лк. 12:1-12; 21:10-19; Ів. 15:18-27; 16:2-4).

▣ **"радіючи, що сподобились прийняти зневагу за Ймення Господа Ісуса"** Нам сьогодні це здається дивним, тому що ми живемо в суспільстві, де фізичне переслідування трапляється дуже рідко, але для переважної більшості віруючих протягом століть життя не було таким легким.

Ісус ясно казав, що Його послідовники будуть страждати. Прочіть Мт. 5:10-12; Ів. 15:18-21; 16:1-2; 17:14; Дії 14:22; Рим. 5:3-4;; 8:17; 2Кор. 4:16-18; Фил. 1:29; 1Сол. 3:3; 2Тим. 3:12; Як. 1:2-4. Також зауважте, що в Першому Посланні Петра страждання Ісуса (пор. Дії 1:11; 2:21,23; 3:18; 4:1,13; 5:1) подаються як приклад для наслідування Його послідовниками (пор. Дії 1:6-7; 2:19; 3:13-17; 4:1,12-19; 5:9-10).

5:42 "щоденно у храмі" Ці ранні свідки Ісуса не погодилися мовчати і продовжували проповідувати навіть в самому центрі юдаїзму, в Єрусалимському храмі.

▣ **"ї домах"** Рання церква проводила зібрання в приватних домах по всьому місту (пор. Дії 2:46). Церковні будівлі з'явилися лише через декілька століть.

NASB, NKJV «Христа»
NRSV, TEV,
REB «Месію»

В цьому юдейському середовищі титул «Месія» (див. Спеціальну тему до Дій 2:31) є більш прийнятним (пор. Дії 2:31; 3:18; 5:42; 8:5; 9:22), як казав Петро в Мт. 16:16. І Павло, проповідуючи юдеям, вживав саме це слово щодо обіцяного Помазаника (пор. Дії 17:3; 18:5,28).

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Апостоли так довго залишалися в юдаїзмі?
2. Перелічіть титули Ісуса та їхні значення в 3-й главі Дій
3. Які є дві мінімальних вимоги для спасіння?
4. Чому в Новому Заповіті так часто наводяться цитати з Мойсея?
5. Чим завіт Бога з Авраамом важливий для новозавітної церкви?

6. Чому Петро та Іван були арештовані?
7. Коротко опишіть третю проповідь Петра.
8. В чому полягає важливість молитви Дій 4:24-31?
9. Чи треба бути комуністом, щоб насправді дотримуватися Нового Заповіту? (пор. Дії 4:32)
10. Перелічіть причини, чому Лука включив в цю книгу розповідь про Ананію та Сапфіру.
11. Чи усвідомлював Ананія, що його серце наповнив сатана? Чи усвідомлював він, що сказав неправду Богові?
12. Чому Божа дія здається такою жорстокою?
13. А як ідуть діла з чудесами (особливо зіціленням) в наші дні?
14. Чому саддукеї так сердилися?
15. Чому ангел випустив Апостолів з в'язниці?
16. Коротко опишіть четверту проповідь Петра. Перелічіть спільні елементи в цій та інших проповідях Петра в Діях Апостолів.
17. Хто був Гамаліїл?
18. Чому християни повинні радіти в стражданнях?

ДІЇ 6

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Призначення семи мужів 6:1-6	Сім мужів обираються на служіння 6:1-7	Обрання семи мужів 6:1-7	Сім помічників 6:1-4 6:5-6	Призначення семи мужів 6:1-6
6:7 Арешт Степана	Степана засуджено за богохульство 6:8-15	Проповідь та мучеництво Степана (6:8-7:2а) 6:8-7:2а	6:7 Арешт Степана 6:8-15	6:7 Арешт Степана 6:8-15

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМИРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- а. Наступні дві глави, Дії 6-7, слугують історично-художнім засобом, яким Лука починає свою розповідь про місію язичникам.
- б. Церква в Єрусалимі на той час вже стрімко виросла (пор. Дії 6:1).
- в. Вона складалася з палестинських іудеїв, що говорили арамейською мовою, та юдеїв діаспори, що говорили грецькою.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 6:1-6

¹Тими ж днями, як учнів намножилося, зачали нарікати на євреїв огречені, що в щоденному служінні їхні вдовиці занедбані. ²Тоді ті Дванадцять покликали багатьох учнів та й сказали: Нам не личить покинути Боже Слово, і служити при столах. ³Отож, браття, виглядять ізпоміж себе сімох мужів доброї слави, повних Духа Святого та мудрости, їх поставимо на службу оцю. ⁴А ми перебуватимемо завжди в молитві та в служінні слову. ⁵І всім людям сподобалося оце слово, і обрали Степана, мужа повного віри та Духа Святого, і Пилипа, і Прохора та Никанора, і Тимона та Пармена, і нововірця Миколу з Антіохії, ⁶їх поставили перед апостолів, і, помолившись, вони руки поклали на них.

6:1 "учнів" Слово «учні» походить від дієслова *manthanō*. Важливо розуміти, що в Новому Заповіті акцент ставиться не просто на прийнятті рішення, але на тому, щоб ми «стали учнями» (пор. Мт. 28:19; Дії 14:21). Ця назва віруючих унікальна для Євангелій та Дій Апостолів. В Посланнях послідовники Ісуса називаються «братами» та «святими».

▣ **"намножилось"** Тут вжито дієприкметник теперішнього часу активного стану. Ріст завжди призводить до напруги.

▣ **"нарікати"** Це слово означає «особисто говорити тихим голосом» (тобто в особистих бесідах між людьми; Мултон, «Аналітичний лексикон» [Moulton, *Analytical Lexicon*], стор. 81). Воно зустрічається кілька разів в Септуагінті при описанні блукання в пустелі в книзі Виходу (пор. Вих. 16:7,8; 17:3; тж. Чис. 11:1; 14:27). Те саме слово вжито в Лк. 5:30 і декілька разів в Євангелії від Івана (пор. Ів. 6:41,43,61; 7:12,32).

▣ **"на євреїв огречені"** Євреї – то віруючі юдеї, що були з Палестини й говорили переважно арамейською мовою, а огречені – то іудеї, що вирости в діаспорі та говорили переважно на грецькому койне. Ця ситуація, безумовно, мала культурне та національне забарвлення.

▣ **"в щоденному служінні"** Рання церква діяла за взірцем синагоги. Щонеділі збиралися гроші (милостиня) для бідних. На ці гроші купувалися продукти, які роздавалися щотижня синагогою і щодня ранньою церквою. Див. Дії 3:2, Спеціальна тема: «Милостиня».

Як відомо з історії, багато юдейських сімей, що жили й працювали в інших країнах, поверталися до Палестини, коли батько був старим, щоб поховати батька в обіцяній землі. Тому в Палестині, особливо в районі Єрусалима, було багато вдів.

В іудаїзмі була організована (заповіт з Мойсеєм) допомога бідним, пришельцям та вдовам (пор. Вих. 22:21-24; Повт. Зак. 10:18; 24:17). Лука в своїх творах показує, що Ісус теж піклувався про вдів (пор. Лк. 7:11-15; 18:7-8; 21:1-4). Отже, цілком природно, що рання церква, наслідуючи організацію соціальних послуг синагоги та вчення Ісуса, приділяла значну увагу допомозі вдовам в церкві.

6:2 "ті Дванадцять" Так в книзі Дій називалися Апостоли, перші товариші Ісуса, яких Він особливо обрав під час Свого земного служіння, починаючи з Галілеї.

▣ **"покликали багатьох учнів"** Тут не зовсім ясно, що саме мається на увазі, адже церква в той час складалася з кількох тисяч чоловік і всіх їх неможливо було зібрати в одному домі чи приміщенні. Скоріш за все, це відбулося в Храмі, мабуть, в Соломоновім ганку (пор. Дії 3:11; 5:12).

Тут ми бачимо перший приклад так званої конгрегаціональної форми управління (пор. Дії 6:3,5; 15:22). Це – одна з трьох біблійних систем управління, що застосовуються в сучасній церкві:

1. єпископальна (один вищий керівник)
2. пресвітеріанська (група керівників)
3. конгрегаціональна (всі віруючі)

В Діях 15 є всі ці три форми.

▣ **"Нам не личить покинути Боже Слово, і служити при столах"** Тут не принижується практичне служіння, просто церква починає відчувати потребу в розподілі пасторських обов'язків серед Божого народу. То були не «посади», але доручені завдання. Проповідь Євангелія повинно бути першочерговим в порівнянні з деякими необхідними практичними служіннями. Апостоли мали унікальне покликання та компетентність для виконання дорученого їм завдання. Ніщо не повинно було відволікати їх від цього завдання. В цій ситуації діяв принцип «і... і...», а не «або... або...».

Слово «служити» тут *diakonia* – загальний грецький термін, що означає служіння. На жаль, багато сучасних коментаторів в пошуку вказівок для служіння диякона (пор. Фил. 1:1; 1Тим. 3:8-10,12-13) використали цей текст як описання цього служіння. Однак ці люди не були «дияконами» – вони були мирянами, що служили/проповідували. Знайти дияконів в Діях 6 можна тільки шляхом ейзегези.

Мені цікаво, як ця рання церква проводила свої служіння без будівель.

1. Коли вони збиралися разом, то, мабуть, робили це в Храмі.

2. По суботах вони, безсумнівно, ходили на зібрання в місцеву синагогу, а по неділях, мабуть збиралися в домашніх церквах.
3. Протягом тижня (щоденно) Апостоли ходили по домах – від одного віруючого до іншого (пор. Дії 2:46).

6:3

NASB, NRSV «виберіть»
NKJV «виглядіть»
TEV «оберіть»
NJB «слід вибрати»

Це – аорист медіального стану (депонент) наказового способу. Треба було щось робити, щоб відновити єдність та однодушність. Ця пасторська проблема потенційно могла загрожувати поширенню Євангелія. Церква мусила організуватися для служіння. Кожний віруючий – покликаний, обдарований служителем повного часу (пор. Еф. 4:11-16).

▣ **"сімох мужів"** Для цього числа немає причини, окрім того, що в Старому Заповіті воно часто символізувало досконалість, тому що було пов'язане з сімома днями творіння (пор. Бут. 1; Пс. 104). У Старому Заповіті є прецедент для формування допоміжного керівництва другого рівня (пор. Чис. 18). Див. Дії 1:3, Спеціальна тема: «Числовий символізм в Писанні».

NASB, NJB «доброї репутації»
NKJV «доброї репутації»
NRSV «доброго становища»
TEV «що відомі як»

Ці різні англійські переклади відображають два різних значення даного слова.

1. «свідчити комусь» або надавати інформацію про (пор. TEV, NIV)
2. «добре говорити про когось» (пор. Лк. 4:22).

▣ **"повних Духа"** Сповнення Духом вже згадувалося кілька разів в книзі Дій, як правило, в зв'язку з Дванадцятьма Апостолами та їхнім служінням проповіді, вчення та благовісництва. Сповнення Духом означає силу для служіння. Присутність Божого Духа в житті людини буває помітною. Її видно в ставленні людини, її діях та ефективності. Вдови важливі, але проповідь Євангелія – важливіша (пор. Дії 6:4). Див. детальну примітку до Дій 5:17.

▣ **"та мудрости"** Є два види мудрості в Старому Заповіті.

1. засвоєння знань (академічна)
2. мудре життя (практична)

Ці мужі мали обидві види мудрості!

▣ **"їх поставимо на службу оцю"** Їм було доручене конкретне завдання (служба). Цей текст не можна використовувати для того, щоб вчити, що диякони повинні займатися господарськими справами в церкві (на основі фрази «this business» в англійському перекладі KJV)! Слово «служба» (*chraomai*) означаю «потребу», а не «посаду» (Альфред Маршалл, «Підрядкова Переглянута стандартна версія» [Alfred Marshall, *RSV Interlinear*], стор. 468).

6:4 "перебуватимемо завжди" Це грецьке слово вживається в кількох значеннях.

1. близько товаришувати з кимось, Дії 8:13
2. особисто служити комусь, Дії 10:7
3. твердо присвятити себе комусь або комусь
  - а. ранні учні присвятили себе одне одному та молитві, Дії 1:14
  - б. ранні учні присвятили себе апостольській науці, Дії 2:42
  - в. ранні учні присвятили себе одне одному, Дії 2:46

г. Апостоли присвятили себе служінню молитви та Слова, Дії 6:4 (тим самим словом Павло закликав віруючих до тривалості в молитві, Рим. 12:12; Кол. 4:2).

▣ **"в молитві та в служінні слову"** Ця фраза в грецькому реченні стоїть на початку для підсилення. Хіба то не парадокс, що бачення світової місії Євангелія першими прийняли ці «сім мужів», а не Апостоли? Саме проповідь «семи мужів», а не Апостолів, призвела до розриву з іудаїзмом.

Дивно, що першими виконавцями Великого доручення були не Апостоли, а ці грекомовні юдеї. В книзі Дій ніде не написано, як вони виконували завдання, доручене їм Апостолами, але натомість вони представлені проповідниками Євангелія. Їхні характеристики, як видно, більш відповідали цьому завданню, ніж адміністративному та пасторському служінню, що в ньому мала потребу церква в Єрусалимі.

Служіння тих семи мужів не принесло миру, а, навпаки, призвело до конфлікту та переслідування!

6:5 "Степан" Це ім'я означає «вінець переможця». Всі семеро мали грецькі імена, але більшість іудеїв діаспори мали по два імені: одне єврейське і одне грецьке. Самі імена не вказують на те, що всі семеро були грекомовними юдеями. Розум підказує, що серед них мусили бути представники обох груп.

▣ **"повного віри"** Це слово «віра» походить зі старозавітного терміну (тобто *emet*), що спершу означав людину з ногами в стійкому положенні. Згодом воно стало метафорою щодо особи, якій можна довіряти, вірної та надійної. В Новому Заповіті це слово вживається в значенні відгуку віруючої людини на Божу обітницю через Христа. Ми віримо в те, що Богу можна довіряти! Ми віримо в Його вірність. Степан вірив, що Богу можна довіряти, і тому він мав Божий характер (повний віри, вірний).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «Вірити, довіряти, віра та вірність у Старому Заповіті (𐤆𐤃𐤁)» (SPECIAL TOPIC: Believe, Trust, Faith, and Faithfulness in the Old Testament [𐤆𐤃𐤁])

I. Вступні зауваження

Слід зауважити, що цей богословський концепт, дуже важливий в Новому Заповіті, в Старому Заповіті визначений не так чітко. Поза всяким сумнівом, він там є, але він проявляється в окремих ключових уривках та особах.

У Старому Заповіті змішується

А. окрема людина та громада

Б. особиста зустріч та послух завіту

Віра є водночас і особистою зустріччю, і щоденним способом життя! Її легше описати в житті вірного послідовника, аніж сформулювати її лексичне значення (тобто через вивчення слова «віра»). Цей особистісний аспект найкраще виявляється в

А. Авраамі та його нащадках

Б. Давиді та Ізраїлі

Ці люди зустрілися з Богом, і їхнє життя назавжди змінилося (вони не стали досконалими, але стали постійними в вірі). Випробування виявило слабкі й сильні сторони їхньої зустрічі з Богом через віру, але ці близькі стосунки довіри продовжувалися протягом тривалого часу! Вони були випробувані й вдосконалені, але продовжувалися і підтверджувалися життям та посвяченням цих людей.

II. Головний корінь, вжитий тут:

A. 𐤆𐤃𐤁 (BDB 52, KB 63)

1. ДІЄСЛОВО

a. Порода *Qal* – підтримувати, годувати, жити (2Цар. 10:1,5; Ест. 2:7, вживання в небогословських контекстах)

b. Порода *Niphal* – робити певним або твердим, встановлювати, затверджувати, бути вірним або надійним

(1) про людей, Іс. 8:2; 53:1; Єр. 40:14

(2) про речі, Іс. 22:23

(3) про Бога, Повт. Зак. 7:9; Іс. 49:7; Єр. 42:5

v. Порода *Hiphil* – стояти твердо, вірити, довіряти

- (1) Авраам повірив Богові, Бут. 15:6
  - (2) Ізраїльтяни в Єгипті повірили, Вих. 4:31; 14:31 (заперечна форма в Повт. Зак. 1:32)
  - (3) Ізраїльтяни вірили, що ЯХВЕ говорив через Мойсея, Вих. 19:9; Пс. 106:12,24
  - (4) Ахаз не вірив Богу, Іс. 7:9
  - (5) всякий, хто вірить в це/нього, Іс. 28:16
  - (6) вірити істинам про Бога, Іс. 43:10-12
- 2. ІМЕННИК (ЧОЛОВІЧОГО РОДУ) – вірність (Повт. Зак. 32:20; Іс. 25:1; 26:2)
  - 3. ПРИСЛІВНИК – істинно, істинно, Я згодний, нехай буде так (пор. Повт. Зак. 27:15-26; 1Цар. 1:36; 1Хр. 16:36; Іс. 65:16; Єр. 11:5; 28:6). Це літургійне вживання слова «амінь» у Старому Заповіті та Новому Заповіті.
- Б. אמן (BDB 54, KB 68) ІМЕННИК ЖІНОЧОГО РОДУ, твердість, вірність, істина
    - 1. про людей, Іс. 10:20; 42:3; 48:1
    - 2. про Бога, Вих. 34:6; Пс. 117:2; Іс. 38:18,19; 61:8
    - 3. про істину, Повт. Зак. 32:4; 1Цар. 22:16; Пс. 33:4; 98:3; 100:5; 119:30; Єр. 9:5; Зах. 8:16
  - В. אמת (BDB 53, KB 62), твердість, постійність, відданість
    - 1. про руки, Вих. 17:12
    - 2. про часи, Іс. 33:6
    - 3. про людей, Єр. 5:3; 7:28; 9:2
    - 4. про Бога, Пс. 40:11; 88:11; 89:1,2,5,8; 119:138

III. Як Павло використовував цей старозавітний концепт

- А. Павло в своєму новому розумінні ЯХВЕ та Старого Заповіту керується особистою зустріччю з Ісусом на дорозі до Дамаска (пор. Дії 9:1-19; 22:3-16; 26:9-18).
- Б. Він знайшов підтвердження свого нового розуміння в двох місцях Старого Заповіту, де вжиті слова з коренем «віра» (אמן).
  - 1. Бут. 15:6 – Особиста зустріч Аврама, що сталася з ініціативи Бога (Бут. 12), призвела до послухного життя віри (Бут. 12-22). Про це Павло говорить в Рим. 4 та Гал. 3.
  - 2. Іс. 28:16 – хто вірує в нього (тобто в Божий наріжний камінь, випробуваний та міцно покладений), ніколи не буде
    - а. Рим. 9:33, «засоромлений» або «розчарований»
    - б. Рим. 10:11, так само, як вище
  - 3. Ав. 2:4 – ті, хто знає вірного Бога, повинні проводити вірне життя (пор. Єр. 7:28). Павло вживає цей текст в Рим. 1:17 та Гал. 3:11 (зауважте також Євр. 10:38).

IV. Як Петро використовував цей старозавітний концепт

- А. Петро поєднує
  - 1. Іс. 8:14 – 1Петр. 2:8 (камінь спотикання)
  - 2. Іс. 28:16 – 1Петр. 2:6 (наріжний камінь)
  - 3. Іс. 118:22 – 1Петр. 2:7 (відкинутий камінь)
- Б. Петро бере старозавітні описи Ізраїлю як «вибраний рід, священство царське, народ святий, люд власности Божої» з
  - 1. Повт. Зак. 10:15; Іс. 43:21
  - 2. Іс. 61:6; 66:21
  - 3. Вих. 19:6; Повт. Зак. 7:6
 та застосовує їх до віри в Христа з боку церкви (пор. 1Петр. 2:5,9)

V. Як Іван використовував цей концепт

- А. Його новозавітне вживання
Слово «вірити» походить з грецького *pisteuō*, що його можна також перекласти як «вірити», «віра» або «довіра». Наприклад, в Євангелії від Івана ІМЕННИК «віра» не вживається, але часто вживається ДІСЛОВО «вірити». В Ів. 2:23-25 є невизначеність щодо того, наскільки щиро люди в натовпі посвячені Ісусу з Назарета як Месії. Інші випадки вживання слова «вірити» в такому неглибокому сенсі маємо в Ів. 8:31-59 та Діях 8:13, 18-24. Справжня

біблійна віра є не тільки первинною реакцією (увірованням), але повинна також супроводжуватися процесом учнівства (пор. Мт. 13:20-22,31-32).

Б. Як це слово вживається з ПРИЙМЕННИКАМИ

1. *eis* означає «у». Ця унікальна конструкція ставить акцент на тому, що віруючі спрямовують свою віру (або довіру) в Ісуса.
  - а. в Його ім'я (Ів. 1:12; 2:23; 3:18; Ів. 5:13)
  - б. в Нього (Ів. 2:11; 3:15,18; 4:39; 6:40; 7:5,31,39,48; 8:30; 9:36; 10:42; 11:45 48; 12:37,42; Мт. 18:6; Дії 10:43; Фил. 1:29; 1Петр. 1:8)
  - в. в Мене (Ів. 6:35; 7:38; 11:25,26; 12:44,46; 14:1,12; 16:9; 17:20)
  - г. в Сина (Ів. 3:36; 9:35; Ів. 5:10)
  - д. в Ісуса (Ів. 12:11; Дії 19:4; Гал. 2:16)
  - е. в Світло (Ів. 12:36)
  - ж. в Бога (Ів. 14:1)
2. *ev* означає «у», як в Ів. 3:15; Мр. 1:15; Діях 5:14
3. *epi* означає «у» або «на», як в Мт. 27:42; Діях 9:42; 11:17; 16:31; 22:19; Рим. 4:5, 24; 9:33; 10:11; 1Тим. 1:16; 1Петр. 2:6
4. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК без ПРИЙМЕННИКА, як в Гал. 3:6; Діях 18:8; 27:25; Ів. 3:23; 5:10
5. *hoti* означає «вірити, що...» і пояснює об'єкт віри
  - а. Ісус – Святий Божий (Ів. 6:69)
  - б. Ісус – Я єсмь (Ів. 8:24)
  - в. Ісус в Отці, і Отець у Ньому (Ів. 10:38)
  - г. Ісус – Месія (Ів. 11:27; 20:31)
  - д. Ісус – Божий Син (Ів. 11:27; 20:31)
  - е. Ісуса послав Отець (Ів. 11:42; 17:8,21)
  - ж. Ісус є єдиним з Отцем (Ів. 14:10-11)
  - з. Ісуса прийшов від Отця (Ів. 16:27,30)
  - и. Ісус застосовував до Себе завітне ім'я Отця «Я єсмь» (Ів. 8:24; 13:19)
  - к. Ми будемо жити з Ним (Рим. 6:8)
  - л. Ісус помер та воскрес (1Сол. 4:14)

VI. Завершення

А. Біблійна віра є відповіддю людини на Боже слово (обітницю). Бог завжди виступає першим (Ів. 6:44,65) в завіті, але людина теж повинна відкликатися на Боже слово до людини (див. Спеціальну тему: «Завіт»).

1. покаяння (див. Спеціальну тему: «Покаяння»)
2. віра/довіра (див. Спеціальні теми)
3. послух
4. стійкість (див. Спеціальну тему: «Стійкість»)

Б. Біблійна віра – то

1. особисті стосунки (початкова віра, увіровання)
2. ствердження біблійної істини (віра в Боже одкровення, тобто в Писання)
3. відповідна відповідь у послуху цій істині (вірність у повсякденному житті)

Біблійна віра не є квитком на небеса або страховим полісом. Вона є особистими стосунками. Вона є ціллю створіння, людей, створених за образом та подобою Бога (пор. Бут. 1:26-27). Це питання «інтимності». Бог бажає спілкування з нами, а не дотримання нами певної богословської позиції! Однак спілкування зі святим Богом вимагає того, щоб діти демонстрували «сімейні» характеристики (тобто святість, пор. Лев. 19:2; Мт. 5:48; 1Петр. 1:15-16). Гріхопадіння (пор. Бут. 3) вплинуло на нашу здібність відкликатися відповідним чином. Тому Бог діяв замість нас (пор. Єз. 36:27-38), дав нам «нове серце» та «новий дух», що дає нам здібність через віру й покаяння спілкуватися з ним та бути послухними Йому!

Віра, покаяння, послух – все це є суттєво важливим і потрібним для нас. Нашою метою є пізнавати Бога (як в єврейському, так і в грецькому значеннях цього слова) та

відображати Його характер в нашому житті. Ціль віри полягає не лише в вічності на небесах, але в щоденному уподібненні Христу вже зараз!

- В. Вірність людини є наслідком (НЗ), а не основою (СЗ) взаємин з Богом: віра людини в вірність Богу; переконання людини в тім, що Богу можна довіряти. Серцевиною новозавітного погляду на спасіння є те, що люди повинні як вперше, так і постійно відкликатися на Богу благодать і милість, явлені в Христі. Він полюбив, послав, забезпечив; ми повинні відкликнутися вірою та вірністю (пор. Еф. 2:8-9 та 10)!
Вірний Бог хоче мати вірний народ, що відкриває Його невірному світу та приводить їх до особистої віри в Нього.

▣ **"повного... Духа Святого"** Є багато різних виразів, що описують служіння Духа віруючим:

1. спонукання Духа (Ів. 6:44,65)
2. хрещення Духом (пор. 1Кор. 12:13)
3. плід Духа (пор. Гал. 5:22-23)
4. дари Духа (пор. 1Кор. 12)
5. сповнення Духом (пор. Еф. 5:18).

Бути повним Духа означає дві речі: (1) що людина спасена (пор. Рим. 8:9) та (2) що вона водиться Духом (пор. Рим. 8:14). Здається, під словом «повний» тут мається на увазі постійне наповнення (теперішній час пасивного стану наказового способу Еф. 5:18). Щодо слова «повний» див. детально примітку до Дій 5:17.

▣ **"Пилип"** В Новому Заповіті є декілька Пилипів. Це був один з семи мужів. Його ім'я означає «любитель коней». Про його служіння розповідається в Діях 8. Він відіграв важливу роль в пробудженні в Самарії і в особистому свідченні урядовому чиновнику з Ефіопії. У Діях 21:8 його названо «благовісником», і його доньки також брали активну участь в служінні (пророкували, пор. Дії 21:9, див. Дії 2:17, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЖІНКИ В БІБЛІЇ»).

▣ **"Прохор"** Про нього мало відомо. В «Міжнародній стандартній біблійній енциклопедії» (*The International Standard Bible Encyclopedia*), Том 4, під ред. Джеймса Орра (James Orr), повідомляється, що Прохор став єпископом Нікомедії та помер мученицькою смертю в Антіохії (стор. 2457).

▣ **"Никанор"** Про цю людину нічого не відомо з церковної історії. Його ім'я грецьке, означає «переможець».

▣ **"Тимон"** Про Тимона теж нічого не відомо з церковної історії. Його ім'я грецьке і означає «поважний».

▣ **"Пармен"** Це – коротка форма імені *Parmenides*. За церковним переданням, він помер мученицькою смертю в Филипах за часів правління Траяна (див. «Міжнародна стандартна біблійна енциклопедія» [*The International Standard Bible Encyclopedia*], Том 4, стор. 2248).

▣ **"нововіряця Миколу з Антіохії"** Можливо, Лука повідомив більше про цього чоловіка тому, що він був його земляком. Стаючи юдейським прозелитом, людина повинна була виконати три обряди:

1. хреститися перед свідками
2. якщо чоловік, то обрізатися
3. якщо можливо, принести жертву в Храмі

В історії церкви сталася плутанина, пов'язана з цим чоловіком, тому що в Об. 2:14-15 згадується група, що називалася подібним іменем. Дехто з отців церкви (ІрENEЙ та ІПОЛИТ) вважали його засновником цієї еретичної групи. Більшість отців церкви, які взагалі пов'язують ту секту з цим чоловіком, припускали, що секта могла використати його ім'я для того, щоб стверджувати, що її засновник був лідером в Єрусалимській церкві.

6:6 "вони руки поклали на них" Граматична побудова цієї фрази вказує на те, що вся церква поклала на них руки (пор. Дії 13:1-3), хоча референт займенника є неясним.

Римо-католицька церква використовувала такі тексти для затвердження вчення про апостольське наступництво. У баптистів такі тексти часто використовуються як основа для висвячення (тобто призначення людей на конкретне служіння). Якщо насправді всі віруючі є покликаними та обдарованими служителами (пор. Еф. 4:11-12), тоді в Новому Заповіті немає жодної різниці між «духівництвом» та «миряними». Елітизм, що був встановлений та передавався через небіблійні церковні традиції, необхідно переглянути в світлі Нового Заповіту. Рукопокладення може означати функцію, але не особливе положення чи владу. Багато наших конфесійних традицій коріняться в історичних або конфесійних основах, але не в ясному біблійному вченні. Традиція не є проблемою, доки її не ставлять на один рівень авторитету зі Священним Писанням.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «РУКОПОКЛАДЕННЯ В БІБЛІЇ» (SPECIAL TOPIC: LAYING ON OF HANDS IN THE BIBLE)

Цей жест особистої участі використовується в Біблії по-різному.

1. присяга (напр. рука під стегном [пор. Бут. 24:2,9; 47:29])
2. передача керівництва в родині (пор. Бут. 48:14,17,18)
3. ототожнення з заступницькою смертю жертвовної тварини
  - а. священики (пор. Вих. 29:10,15,19; Лев. 16:21; Чис. 8:12)
  - б. миряни (пор. Лев. 1:4; 3:2,8; 4:4,15,24; 2Хр. 29:23)
4. відділення людей на служіння Богу, доручення їм виконання особливої задачі або служіння (пор. Чис. 8:10; 27:18,23; Повт. Зак. 34:9; Дії 6:6; 13:3; 1Тим. 4:14; 5:22; 2Тим. 1:6)
5. участь у побитті камнями грішника (пор. Лев. 24:14)
6. рука на роті означає тишу або мовчазну згоду (пор. Суд. 18:19; Йов 21:5; 29:9; 40:4; Мих. 7:16)
7. рука на голові означає смуток/горе (2Сам. 13:19)
8. отримання благословіння на здоров'я, щастя та благочестя (пор. Мт. 19:13,15; Мр. 10:16)
9. у зв'язку з фізичним зічленням (пор. Мт. 8:3; 9:18,20; Мр. 5:23; 6:5; 7:32; 8:23; 16:18; Лк. 4:40; 13:13; Дії 9:17; 28:8)
10. прийняття Святого Духа (пор. Дії 8:17-19; 9:17; 19:6, див. Повт. Зак. 34:9)

Існує дивовижна неузгодженість між текстами, що історично використовувалися для церковного призначення керівників (тобто висвячення, див. Спеціальну тему: «Висвячення»).

1. У Діях 6:6 сім мужів були призначені на служіння через покладення рук Апостолів.
2. У Діях 13:3 Варнава і Павло були призначені на місіонерське служіння через покладення рук пророків та вчителів.
3. У 1Тим. 4:14 покликання та призначення Тимофія здійснювалося місцевими старійшинами.
4. У 2Тим. 1:6 Павло поклав руки на Тимофія.

Ця різноманітність та неоднозначність вказує на недостатню організованість церкви I століття. Рання церква була більш динамічною і постійно використовувала духовні дари віруючих (пор. 1Кор. 12; 14). Новий Заповіт просто написаний не для того, щоб відстоювати чи встановлювати певну модель укривління церкви (див. різноманітність в Діях 15) або процедуру надання людині духовного звання чи служіння. Традиції організації церкви є необхідними, але не біблійними. Благочестивий характер керівників громад є набагато важливішим, ніж форма управління.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: Дії 6:7

7 росло Слово Боже, і дуже множилося число учнів у Єрусалимі, і дуже багато священиків були слухняні вірі.

6:7 "Слово Боже" Тут мається на увазі Євангеліє Ісуса Христа. Його життя, смерть, воскресіння та вчення про Бога формують новий погляд на старий завіт (пор. Мт. 5:17-48). Ісус є Слово (Ів. 1:1; 14:6) Християнство – то Особа! Див. детальну примітку до Дій 4:31.

▣ **"росло"** Всі три дієслова в Діях 6:7 стоять в часі імперфекта. Ця тема є центральною в книзі Дій. Боже Слово росте, коли люди вірять в Христа та приєднуються до новозавітного Божого народу (пор. Дії 6:7; 12:24; 19:20).

Можливо, тут є посилання на Божі обітниці Аврааму про чисельний ріст його родини, що стала старозавітним Божим народом (пор. Дії 7:17; Бут. 17:4-8; 18:18; 28:3; 35:11).

▣ **"дуже багато священників були слухняні вірі"** Це було однією з причин занепокоєння юдейського керівництва (тобто саддукеїв) щодо християнства. Люди, які найкраще знали Старий Заповіт, переконувалися в тому, що Ісус з Назарета дійсно був обіцяним Месією. Іудаїзм тріщав по швах!

Підсумкові заяви про ріст можуть бути ключовими для структури книги (пор. Дії 9:31; 12:24; 16:5; 19:20; 28:31).

▣ **"вірі"** Це слово має декілька відмінних відтінків значення:

1. у старозавітному значенні то «вірність» або «надійність»; отже мається на увазі наша віра в вірність або надійність Бога (див. Спеціальну тему до Дій 6:5)
2. наше прийняття дарованого Богом прощення в Христі
3. вірне, благочестиве життя
4. у колективному сенсі – християнська віра або доктринальна істина про Ісуса (пор. Рим. 1:5; Гал. 1:23; та Юд. 3 і 20). В деяких текстах, таких як 2Сол. 3:2, важко визначити, яке саме значення Павло мав на увазі.

Див. Дії 3:16, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВІРИТИ, ДОВІРЯТИ, ВІРА ТА ВІРНІСТЬ У СТАРОМУ ЗАПОВІТІ (ἰσῦς)».

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 6:8-15

⁸А Степан, повний віри та сили, чинив між народом великі знамена та чуда. ⁹Тому дехто повстав із синагоги, що зветься лібертинська, і кірінейська, і олександрійська, та з тих, хто походить із Кілікії та з Азії, і зачали сперечатись із Степаном. ¹⁰Але встояти вони не могли проти мудрости й Духа, що він Ним говорив. ¹¹Тоді вони підмовили людей, що казали, ніби чули, як він богозневажні слова говорив на Мойсея та Бога. ¹²І людей поїдбурювали, і старших та книжників, і, напавши, схопили його, і припровадили в синагору. ¹³Також свідків фальшивих поставили, які говорили: Чоловік оцей богозневажні слова безперестань говорить на це святе місце та проти Закону. ¹⁴Бо ми чули, як він говорив, що Ісус Назарянин зруйнує це місце та змінить звичаї, які передав нам Мойсей. ¹⁵Коли всі, хто в синагору сидів, на нього споглянули, то бачили лице його, як лице Ангола!

6:8 "повний віри та сили" «Повний віри» значить, що в житті й служінні Степана було повно Божих благословінь. Див. Спеціальну тему до Дій 5:17.

Слово «сила» тут пов'язане з наступною фразою – «чинив між народом великі знамена та чуда».

▣ **"чинив... великі знамена та чуда"** Це час імперфекта (як і Дії 6:7). Можливо, це сталося ще до того, як Степана було обрано одним з семи мужів. Євангеліє, яке проповідував Степан, завжди підтверджувалося його характером (повний віри) та силою (знамена та чуда).

6:9 "дехто повстав із... та з тих, хто..." Виникає питання, як розуміти, які саме групи повстали проти Степана?

1. одна синагога (люди з усіх перелічених країн)
2. дві синагоги
  - а. іудеї з Кірінеї та Олександрії
  - б. іудеї з Кілікії та Азії (Павло був з Кілікії)
3. одна синагога, але дві групи
4. п'ять окремих синагог

Тут двічі вжито грецький артикль родового відмінку чоловічого роду множини (*tōn*).

▣ **"що зветься"** Справа в тому, що «лібертинська» – то латинське слово (означає «вільні»), яке треба було пояснити. Цілком очевидно, що то були юдеї, яких забрали в інші країни рабами (з військових або економічних причин), а потім вони стали вільними та повернулися до Палестини, але їхньою першою мовою залишався грецький койне.

6:10 Степанова проповідь Євангелія не тільки підтверджувалася знаменами сили, але й була логічно переконливою. 7-а глава Дій містить в собі приклад його проповіді.

▣ **"Духа"** У грецькій мові не було малих і великих літер, отже написання слів з великої літери залежить від тлумачення перекладачів. «Дух» з великої літери вказує на Святого Духа, а «дух» з малої літери – на людський дух (KJV, примітка в NRSV, REB, пор. Дії 7:59; 17:16; 18:25; Рим. 1:9; 8:16; 1Кор. 2:11; 5:4; 16:18; 2Кор. 2:13; 7:13; 12:18; Гал. 6:18; Фил. 4:23). Це може бути посиланням на Пр. 20:27.
Див. Дії 2:2, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДУХ (PNEUMA) У НОВОМУ ЗАПОВІТІ».

6:11 "вони підмовили людей, що казали" Слово «підмовили» може означати (1) пікупити (пор. Лоув та Найда, «Лексикон» [Louw and Nida, *Lexicon*], Том 1, стор. 577-578) або (2) скласти таємний план (пор. Бауер, Арндт, Гінгріх та Данкер, «Грецько-англійський лексикон» [Bauer, Arndt, Gingrich, and Danker, *A Greek-English Lexicon*], стор. 843). Так само обійшлися з Ісусом (пор. Мт. 26:61) та Павлом (пор. Дії 21:28). Вони звинуватили Степана в порушенні заповіді Вих. 20:7, що каралося смертним вироком.

▣ **"чули, як він богозневажні слова говорив на Мойсея"** Проповідь Степана в Діях 7 є відповіддю на це звинувачення. Можливо, проповідь Степана в Діях 7 була типовим прикладом його проповіді Євангелія, або вона була особливою проповіддю в відповідь на це конкретне звинувачення, але в усякому разі Степан напевне часто використовував Старий Заповіт для того, щоб показати, що Ісус є Месія.

▣ **"та Бога"** Ці юдеї ставили Бога після Мойсея! Вже сама побудова речення виявляє проблему в їхньому сприйнятті Закону Мойсеєвого. Закон став для них найвищим.

6:12 "і старших та книжників... синедріон" Вираз «старші та книжники» часто означав членів Синедріону, і в кінці тут якраз і говориться про Синедріон. Синедріон був органом релігійної влади юдейського народу в період Римської імперії до 70 р. н.е. До нього входили

1. первосвященик(и) та його родина
2. місцеві заможні землевласники та управителі
3. місцеві книжники

Усього їх було сімдесят чоловіків з району Єрусалима. Див. Дії 4:5, Спеціальна тема: «Синедріон».

6:13 "Чоловік оцей" Цей вислів в семітських мовах виражає зневагу. Так часто називали Ісуса.

▣ **"богозневажні слова безперестань говорить на це святе місце та проти Закону"** Це продовження звинувачення в Діях 6:11. Можливо, тут мається на увазі те, що Степан підтверджував Ісусові слова про руйнування Храму, що записані в Лк. 19:44-48 (тж. Мр. 13:2), або Ісусові погрози в Мт. 26:61; 27:40; Мр. 14:58; 15:29; Ів. 2:19 (пор. Дії 6:14). Ісус вважав Самого Себе «новим Храмом», новим центром поклоніння, новим місцем зустрічі Бога з людьми (пор. Мр. 8:31; 9:31; 10:34). На Іродову споруду приходив Божий суд.

Проповідь Степана про повне прощення, дароване в Ісусі, можливо, була причиною звинувачення в тому, що Степан «говорить проти Закону». Євангельська вістка проголошує «завіт з Мойсеєм» просто історичним свідомством, а не засобом для спасіння (пор. Гал. 3 та Послання до євреїв).

Для юдеїв I століття таке вчення було занадто радикальним і сприймалося як богохульство! Воно справді відрізняється від типового старозавітного розуміння єдинобожжя, спасіння та унікальної ролі Ізраїлю. В Новому Заповіті акценти радіально змінилися (Ісус замість Ізраїлю, благодать замість заслуг).

6:14 В певному сенсі, їхні звинувачення були вірними! Перше звинувачення повинно було розлютити саддукеїв («зруйнує це місце»), а друге – фарисеїв («змінить звичаї, які передав нам Мойсей»).

▣ **"Ісус Назарянин"** Див. Спеціальну тему до Дій 2:22.

6:15 "на нього споглянули" Лука часто використовує цей художній засіб, що вказує на цілковиту увагу (пор. Лк. 4:20; 22:56; Дії 1:10; 3:4,12; 6:15; 7:55; 10:4; 11:6; 13:9; 14:9; 23:1).

▣ **"лице його, як лице Ангола"** Це може нагадувати

1. обличчя Мойсея, що сяяло після його зустрічі з ЯХВЕ (пор. Вих. 34:29-35, 2Кор. 3:7)
2. обличчя та тіло Ісуса, що сяяли під час преображення (пор. Мт. 17:2; Лк. 9:29)
3. посланця-ангела з Даниїла 10:5-6

Ця метафора описувала людину, що була в Божій присутності.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому рання церква обрала найкращих духовних чоловіків на служіння при столах?
2. Чому стрімкий ріст призводить до напруги?
3. Що є метою рукопокладення?
4. Чому іудеї повстали на Степана?

ДІЇ 7

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Промови Степана	Звернення Степана: Покликання Авраама	Проповідь та мучеництво Степана (6:8-8:1a)	Промова Степана	Промова Степана
7:1-8	7:1-8		7:1 7:2-8	7:1-8
7:9-16	Патріархи в Єгипті 7:9-16	7:2b-8 7:9-16	7:9-16	7:9-16
7:17-22	7:17-36	7:17-22	7:17-22	7:17-22
7:23-29		7:23-29	7:23-29	7:23-29
7:30-43		7:30-34 7:35-43	7:30-34 7:35-38	7:30-34
7:44-50	Ізраїль повстає проти Бога 7:37-43 Істинна скинія Божа 7:44-50	7:44-50	7:39-43 7:44-47 7:48-50	7:44-50
7:51-53	Ізраїль протривить Святому Духу 7:51-53	7:51-53	7:51-53	7:51-53
Побиття камінням Степана	Степан Мученик		Побиття камінням Степана	Побиття камінням Степана, Савл – переслідувач
7:54-8:1a	7:54-60	7:54-8:1a	7:54-8:1a	7:54-8:1

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятиох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- А. Промова Степана в Діях 7 є найдовшою промовою, записаною в книзі Дій. Вона готує богословський «ґрунт» для Павлового (а згодом і церковного) розуміння зв'язку Євангелія зі Старим Заповітом. У відповідь на звинувачення, Степан в своїй проповіді відзначає, що
  1. Бог діяв і за межами Храму
  2. Бог працює з язичниками
  3. іудеї завжди відкидали Божу вістку та Божих людей, а тепер вони відкинули Самого Месію!
- Б. Захист Степана вплинув на Савла із Тарса та на Павлове богослов'я.

- В. Степан розповідає про постійну невірність іудейського народу по відношенню до завіту, про Божі одкровення за межами обіцяної землі та поза стінами Храму в Єрусалимі, який був центром поклоніння юдеїв I століття.
- Г. Іудейський народ постійно відкидав Божих вісників, і тепер вони знову чинили те саме, жорстоко засудивши Ісуса з Назарета і Його свідка Степана.
- Д. Степана звинувачували ті самі люди, які звинувачували Ісуса, і в тому самому богохульстві. Коли Степана побивали камінням, він сказав декілька слів, що нагадують слова та дії Ісуса на хресті. Чи був це художній засіб, навмисне використаний Лукою? Здається, що так!
- Е. Погляди Степана на стосунки між іудеями та християнами готують ґрунт до переслідувань (пор. Дії 8:1-3) та остаточного розриву (прокляття 70 р. н.е.) між цими двома групами. Цілком можливо, що Бог використав ситуацію з Степаном, як в Старому Заповіті з Самсоном, щоб розпочати боротьбу, що призведе до поширення Євангелія за межами Палестини.
- Ж. Промова/захист/проповідь Степана в деяких моментах відрізняється від єврейського Старого Заповіту (він цитує Септуаґінту). Чи повинні богослови захищати істинність всього сказаного Степаном, чи можна допустити, що в його промові є юдейські традиції або навіть історичні помилки? Це питання виявляє емоційні та інтелектуальні упередження тлумачів. Я вважаю, що Біблія розповідає справжню історію і християнство або стоїть, або падає на історичності описаних в Біблії подій. Проте самий початок Біблії (Бут. 1-11) та її кінець (книга Об'явлення) не є «типовою історією»! Щодо всіх інших історичних подій в Біблії, то я вважаю їх точними та істинними. Слід брати до уваги, що іноді буває:
1. різниця в числах
  2. різниця в жанрі
  3. різниця в деталях
  4. рабиністичні методи тлумачення (напр. поєднання двох або більше текстів)
- Все це ніяк не позначається на історичній правдивості або вірності біблійних оповідань. Можливо, Степан пересказував те, чому навчився в школі при синагозі, або він трохи змінював тексти для своїх цілей! Коли ми пропускаємо суть його слів, фокусуємося на якихось незначних деталях, то це виявляє наше сучасне відчуття історіографії, що значно відрізняється від сприйняття історії в I столітті.
3. Короткий план історичного огляду Божих стосунків з Ізраїлем в проповіді Степана в Діях 7
1. патріархи, Дії 7:2-16
  2. вихід з Єгипту і блукання в пустелі, Дії 7:17-43
  3. скинія та храм, Дії 7:44-50
  4. застосування до них його короткого огляду старозавітної історії, Дії 7:51-53
- И. Степан кілька разів посилається на Старий Заповіт (цитати та посилання)
1. Дії 7:3 – Бут. 12:1
  2. Дії 7:5 – Бут. 12:7 або 17:8
  3. Дії 7:6-7а – Бут. 15:13-14
  4. Дії 7:7б – Вих. 3:12
  5. Дії 7:8а – Бут. 17:9-14
  6. Дії 7:8б – Бут. 21:2-4
  7. Дії 7:8с – Бут. 25:26
  8. Дії 7:8d – Бут. 35:22-26
  9. Дії 7:9 – Бут. 37:10,28; 45:4
  10. Дії 7:10 – Бут. 39:21; 41:40-46
  11. Дії 7:11 – Бут. 41:54-55; 42:5
  12. Дії 7:12 – Бут. 42:2
  13. Дії 7:13 – Бут. 45:1-4
  14. Дії 7:14 – Бут. 45:9-10
  15. Дії 7:15 – Бут. 46:5; 49:33; Вих. 1:6
  16. Дії 7:16 – Бут. 23:16; 50:13
  17. Дії 7:17 – Вих. 1:7-8
  18. Дії 7:18 – Вих. 1:8
  19. Дії 7:19 – Вих. 1:10-11
  20. Дії 7:20 – Вих. 2:2

21. Дії 7:21 – Вих. 2:5,6,10
22. Дії 7:22 – Вих. 2:10
23. Дії 7:23 – Вих. 2:11-12
24. Дії 7:26 – Вих. 2:13
25. Дії 7:27-28 – Вих. 2:14
26. Дії 7:30 – Вих. 3:1-2
27. Дії 7:29а – Вих. 2:15
28. Дії 7:29б – Вих. 2:22; 4:20; 18:3-4
29. Дії 7:32 – Вих. 3:6
30. Дії 7:33-34 – Вих. 3:5,7-10
31. Дії 7:36 – Вих. 12:41; 33:1
32. Дії 7:37 – Повт. Зак. 18:15
33. Дії 7:38 – Вих. 19:17
34. Дії 7:39 – Чис. 14:3-4
35. Дії 7:40 – Вих. 32:1,23
36. Дії 7:41 – Вих. 32:4,6
37. Дії 7:42-43 – Амос 5:25-27
38. Дії 7:44 – Вих. 25:31,36-40
39. Дії 7:45 – Єг. 3:14 і далі; 18:1; 23:9
40. Дії 7:46 – 2Сам. 7:8 і далі
41. Дії 7:47 – 1Цар. 6-8; 2Хр. 1-6
42. Дії 7:49-50 – Ис. 66:1-2

Історія Ізраїлю також гарно коротко описана в 9-й главі Неемії.

1. Неєм. 9:6 – Бут. 1-11
2. Неєм. 9:7-8 – Бут. 12-50
3. Неєм. 9:9-14 – Вихід (вихід з Єгипту)
4. Неєм. 9:15-21 – Числа (час блукання в пустелі)
5. Неєм. 9:22-25 – Ісус Навин (завоювання Ханаану)
6. Неєм. 9:26-31 – Судді
7. Неєм. 9:32-38 – 1 і 2 Самуїла, 1 і 2 Царств, 1 і 2 Хронік (царський період)

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:1-8

¹Запитав тоді первосвященик: Чи це так? ²Степан же промовив: Послухайте, мужі-браття й отці! Бог слави з'явивсь Авраамові, отцеві нашому, як він у Месопотамії був, перше ніж оселився в Харані, ³і промовив до нього: Вийди із своєї землі та від роду свого, та й піди до землі, що тобі покажу. ⁴Тоді він вийшов із землі халдейської, та й оселився в Харані. А звідти, як умер йому батько, він переселив його в землю оцю, що на ній ви живете тепер. ⁵Та спадщини на ній він не дав йому навіть на крок, але обіцяв дати її на володіння йому й його родові по нім, хоч дитини не мав він. ⁶І сказав Бог отак, що насіння його буде приходьком у краї чужому, і поневолять його, і будуть гнобити чотириста років. ⁷Але Я сказав Бог буду судити народ, що його поневолять. Опісля ж вони вийдуть, і будуть служити мені на цим місці. ⁸І дав він йому заповіта обрізання. І породив так Ісака, і восьмого дня він обрізав його. А Ісак породив Якова, а Яків дванадцятьох патріархів.

7:1 "первосвященик" Йдеться про Кайяфу. Див. примітку до Дій 4:6.

7:2 "Степан же промовив" Захист Степана дуже схожий на Послання до євреїв. У відповідь на звинувачення він сказав, що (1) іудейський народ в минулому постійно противився Мойсеєві і (2) Храм був лише одним із засобів, через які Бог промовляв до Ізраїлю. То була пряма відповідь на звинувачення, висунуті проти нього в Діях 6:13.

▣ **"Послухайте"** Це – грецьке слово *akoio* в аористі активного стану наказового способу. Саме ним в Септуагінті перекладено знамениту молитву юдаїзму «Шма» (пор. Повт. Зак. 6:4-5). Це слово також вживається в пророків в значенні «чути для того, щоб відкликнутися» (пор. Мих. 1:2; 6:1). Важко точно встановити, чи несе в собі це слово такий відтінок значення в промові Степана, де він як іудей виражає свої думки на грецькому койне, але не виключно, що в деяких випадках може передаватися такий відтінок значення.

▣ **"Бог слави"** Цей Бог слави (пор. Пс. 29:3) явився патріарху Аврааму (пор. Бут. 12:1, 15:1,4; 17:1; 18:1, 22:1), і це було початком іудейського народу. Див. Спеціальну тему до Дій 3:13.

▣ **"Авраамові"** Авраам вважався отцем іудейського народу. Він був першим патріархом. Його покликання та подальше ходіння з Богом описані в Бут. 12:1-25:11. В Гал. 3 та пізніше в Рим. 4 Павло використовує його як зразок виправдання благодаттю через віру.

▣ **" як він у Месопотамії був, перше ніж оселився в Харані"** Бут. 11:31 розповідає про те, що Авраам був в місті Харан, коли ЯХВЕ промовив до нього. Однак точно не повідомляється, коли саме Бог явився Аврааму. Авраам був з Ура халдейського (пор. Бут. 11:28,31), але пізніше переселився до Харана (пор. Бут. 11:31,32; 29:4), як заповідав йому Бог. Справа в тому, що Бог проговорив до Авраама поза межами землі Ханаанської. Авраам не володів жодною частиною святої землі (пор. Дії 7:5) протягом свого життя (окрім печери, де поховані його рідні, пор. Бут. 23:9).

Термін «Месопотамія» може стосуватися різних етнічних груп:

1. народності в північній частині річок Тигр та Євфрат («Сирія між річками»).
2. народності в гирлі річок Тигр та Євфрат

7:3 "Вийди із своєї землі та від роду свого, та й піди до землі, що тобі покажу" Це цитата з Бут. 12:1. Богословська проблема цієї цитати пов'язана з тим, коли саме Бог промовив до Авраама:

1. коли він був в Урі перед тим, як забрав до Харана свого батька Тераха та племінника Лота
2. чи коли він був в Харані та чекав, поки помре його батько, щоб піти за Божим покликом на південь до Ханаану?

7:4 "він вийшов із землі халдейської" Халдея (BDB 505) могла означати регіон біля гирла річок Тигр та Євфрат (див. примітку до Дій 7:2). Пізніше так називалася нація, що утворилася в цьому регіоні, відома також під назвою Вавилон (BDB 93). Ця нація породила багато вчених, які розробили математичні формули стосовно руху нічних світил (планет, зірок, комет, тощо). Тих мудреців (астрологів) також називали халдеями (пор. Дан. 2:2; 4:7; 5:7-11).

▣ **"в Харані"** Харан (BDB 357) – місто, до якого переселилися Терах, Авраам та Лот (пор. Бут. 11:31-32). Там поселився інший брат Авраама, і те місце стало називатися його іменем (місто Нахора, пор. Бут. 24:10; 27:43). Це місто в верхній частині Євфрата (тобто в притоці Баліх) було засноване в третьому тисячолітті до н.е. і досі має ту саму назву. Цікаво відмітити, що ім'я Авраамового брата Харана (BDB 248) на івриті пишеться не так, як назва міста.

▣ **"як умер йому батько"** Багато хто вбачає тут розходження з Бут. 11:26,32 і 12:4. Існує щонайменше два можливих варіанта вирішення цієї проблеми.

1. Можливо, Авраам був не старшим сином, але найвідомішим (і тому його ім'я стоїть першим).
2. У Самарійському П'ятикнижжі сказано, що Терах помер в віці 145 років, а не 205, як написано в єврейському тексті.

Див. Глісон Л. Арчер, «Енциклопедія важких місць Біблії» (Gleason L. Archer, *Encyclopedia of Bible Difficulties*), стор. 378.

7:5 "обіцяв дати її на володіння йому й його родові по ній" Тут є посилання на Бут. 12:7 або 17:8. З богословської точки зору ключовим є не лише Божа обітниця, але й Авраамова віра в те, що Бог дасть йому нащадків і землю. Саме ця віра підкреслюється в Бут. 15:6 (пор. Гал. 3:6; Рим. 4:3).

7:6 Це пророцтво дається в Бут. 15:13,14 і підтверджується в Вих. 3:12. Однак у Вих. 12:40 сказано «430 років», а не «400 років». В Септуагінті (LXX) Вих. 12:40 перекладено так: «і перебування дітей Ізраїлевих, коли вони перебували в землі Єгипетській та землі Ханаанській, було 430 років».

Рабини казали, що «400 років» слід відраховувати від приношення Ісака в жертву в Бут. 22. Жан Кальвін вважав 400 років круглим числом. Воно могло означати чотири покоління по 100 років (пор. Бут. 15:16).

7:7 "народ, що його поневолять" Це цитата перекладу Септуагінти Бут. 15:14. Тут очевидно мається на увазі Єгипет. Однак інші народи (Філістія, Сирія, Асирія, Вавилон) теж будуть гнобити Ізраїлю, і їх Бог теж буде судити.

▣ **"Опісля ж"** Вся ця фраза є цитатою з Вих. 3:12. Степан послідовно переповідає історію Ізраїлю. В тому тексті звіщається, що Ханаан та Єрусалим стануть особливим місцем ЯХВЕ. Це цілком відповідає акцентам книги Повторення Закону.

▣ **"на цім місці"** В контексті цитати з Вих. 3:12 це стосується гори Синай (див. Спеціальну тему до Дій 7:30), що також знаходиться поза межами обіцяної землі та є місцем однієї з найважливіших подій в житті Ізраїлю (отримання Закону Мойсея).

7:8 "заповіта" Див. Спеціальну тему до Дій 2:47.

▣ **"обрізання"** Обрізання практикували всі сусіди Ізраїлю, окрім філістимлян (грецький азійський народ). Для більшості народів обрізання було обрядом посвячення хлопця в доросле життя, знаком його змужніння, але для Ізраїлю цей обряд знаменував належність до народу завіту і особливих стосунків з ЯХВЕ через віру (пор. Бут. 17:9-14). Кожний патріарх сам обрізав своїх синів (виступав в ролі священика в своїй сім'ї). В книзі Роберта Гірделстоуна «Синоніми Старого Заповіту» (Robert Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*, стор. 214) відзначається, що цей обряд обрізання пов'язував пролиття крові з актом обрізання. Кров була пов'язана з вступом до завіту (пор. Бут. 15:17), порушенням завіту (пор. Бут. 2:17) та відкупленням завіту (пор. Іс. 53).

▣ **"дванадцятьох патріархів"** Патріархами зазвичай називають Авраама, Ісака та Якова, але тут так названо дванадцять синів Якова, з яких вийшли дванадцять племен Ізраїлю.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:9-10

⁹А ті патріархи позаздрили Йосипові, і продали його до Єгипту. Але Бог був із ним, ¹⁰і його визволив від усіх його утисків, і дав йому благодать та мудрість перед фараоном, царем єгипетським, а він настановив його за правителя над Єгиптом та всім своїм домом.

7:9 "позаздрили Йосипові" Ця розповідь знаходиться в Бут. 37:11,28; 45:4. Степан намагається показати, що юдейський народ та їхні керівники часто відкидали богообраного лідера (пор. Мойсей в Діях 7:35).

7:10 Ця розповідь знаходиться в Бут. 39:21; 41:40-46.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:11-16

¹¹А як голод прийшов на всю землю єгипетську та ханаанську, та велика біда, то поживи тоді не знаходили наші батьки. ¹²Коли ж Яків зачув, що в Єгипті є збіжжя, то послав батьків наших уперше. ¹³А як удруге послав, то був пізнаний Йосип братами своїми, і фараонові знаний став Йосипів рід. ¹⁴Тоді Йосип послав, щоб покликати Якова, батька свого, та всю родину свою сімдесят і п'ять душ. ¹⁵І подався Яків в Єгипет, та й умер там він сам та наші батьки. ¹⁶І їх перенесли в Сихем, і поклали до гробу, що Авраам був купив за ціну срібла від синів Еммора Сихемового.

7:11 Ця розповідь знаходиться в Бут. 41:54-55; 42:5.

7:12 Ця розповідь знаходиться в Бут. 42:4.

7:13 Ця розповідь знаходиться в Бут. 45:1-4.

7:14 "сімдесят і п'ять" Це число відповідає Септуагінті та Сувоям Мертвого моря, а в масоретському тексті написано «сімдесят» (пор. Бут. 46:27; Вих. 1:5; Повт. Зак. 10:22). На перший погляд тут є проблема розбіжностей між Септуагінтою, яку цитує Степан, і єврейським текстом Вих. 1:5, але глибший розгляд цього питання приводить до думки, що могло існувати два способи рахування нащадків Якова. Ця проблема з'являється між Бут. 46:26 та 27:

1. у масоретському тексті 27-й вірш повідомляє, що в Йосипа народилося два сина в Єгипті, але в Септуагінті сказано, що снів було дев'ять, тобто рахуються також сини Єфрема та Манасії
2. в єврейському тексті рахуються Яків та його дружина, але діти Єфрема та Манасії не рахуються

В грецькому тексті (Септуагінті) Яків та його дружина не рахуються, але рахуються діти Єфрема та Манасії. Обидва тексти правильні, але нащадки в них рахуються по-різному і в різні періоди життя Якова. В єврейському тексті, відомому як Сувої Мертвого моря, в Бут. 46:27 та Вих. 1:5 теж сказано «сімдесят п'ять душ». Філону Олександрійському були відомі обидва числа.

Ми з вами можемо користуватися досягненнями сучасної науки, коли натрапляємо на такі важкі тексти або проблеми з числами. Сьогодні існує новий вид біблійних матеріалів, орієнтований особливо на вивчення цих важких текстів. Я рекомендую такі матеріали (англійською мовою):

1. «Важкі вислови в Біблії» (*Hard Sayings of the Bible*), видавництво IVP
2. «Додаткові важкі вислови в Біблії» (*More Hard Sayings of the Bible*), видавництво IVP
3. Глісон Арчер, «Енциклопедія важких місць Біблії» (Gleason Archer, *Encyclopedia of Bible Difficulties*).

Для розгляду Дій 7:14-15 див. №1, стор. 521-522.

7:15 Ця розповідь знаходиться в Бут. 46:5; 49:33; Вих. 1:6.

7:16 "в Сихем" Судячи зі старозавітних оповідань про (1) поховання Йосипа, записане в Єг. 24:32, та (2) поховання Якова, записане в Бут. 50:13, здається, існує розбіжність між ними та проповіддю Степана. Проблема в (1) місті – то має бути Хеврон, а не Сихем, або в (2) патріарху – то має бути Яків, а не Авраам. Однак Авраам та Яків обидва купили землю (пор. Бут. 23:16; 33:19). В Хевроні були поховані Сара та Авраам (пор. Бут. 23:19; 25:9), а також Ісаак та Ревекка (пор. Бут. 49:29-31) і Яків (пор. Бут. 50:13). Щодо ділянки для похорону в Сихемі, то про неї точно не відомо, але можливо, Авраам ще раніше купив її під час перебування в Сихемі в Бут. 12:6-7. Пізніше Яків викупив ту саму земельну ділянку (пор. Бут. 33:19; Єг. 24:32). Звичайно, це лише припущення, але Степан очевидно чудово знав старозавітну історію, і таке припущення здається єдиним можливим способом узгодити між собою різні оповідання.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:17-29

¹⁷А коли наближавсь час обітниці, що нею Бог клявсь Авраамові, розрісся народ і намножився в Єгипті,¹⁸аж поки настав інший цар ув Єгипті, що не знав уже Йосипа. ¹⁹Він хитро наш люд обманив, і силою змушував наших отців викидати дітей своїх, щоб вони не лишались живі. ²⁰Того часу родився Мойсей, і гарний він був перед Богом. Він годований був у домі батька свого три місяці. ²¹А коли він був викинений, то дочка фараона забрала його, та й за сина собі його вихохала. ²²І Мойсей був навчений всієї премудрости єгипетської, і був міцний у словах та в ділах своїх. ²³А коли йому сповнилося сорок років, йому спало на серце відвідати братів своїх, синів Ізраїлевих. ²⁴Як угледів же він, що одному з них діється кривда, заступився, і відомстив за окривдженого, убивши єгиптянина. ²⁵Він же думав, що брати розуміють, що рукою його Бог дає їм визволення, та не зрозуміли вони. ²⁶А наступного дня, як сварились вони, він з'явився й хотів погодити їх, кажучи: Люди, ви браття, чого один одного кривдите? ²⁷А той, що ближнього кривдив, його відіпхнув та сказав: Хто наставив над нами тебе за старшого й суддю? ²⁸Чи хочеш убити й мене, як учора вбив ти єгиптянина? ²⁹І втік Мойсей через слово оце, і стався приходьком у землі мадіямській, де зродив двох синів.

7:17 Тут є зв'язок з Бут. 15:12-16 (обітниця) та Вих. 1:7 (велике число).

7:18 "аж поки настав інший цар" Це – цитата з Вих. 1:8. Між вченими були й досі тривають дискусії щодо дати виходу з Єгипту. Предметом суперечок залишається й особа єгипетського правителя. То міг бути цар з XVIII династії єгипетських фараонів (1445 р. до н.е.) або з XIX династії (1290 р. до н.е.). Існує й така теорія, що то був фараон з першої національної династії, що повалила семітських правителів Єгипета – гіксосів. Ця теорія пояснює, чому в Діях 7:18 вжите слово *heteros*. Місцевий цар-єгиптянин не бажав, щоб на його території проживало велике число семітів, євреїв, бо він боявся, що вони, як гіксоси, захоплять владу.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДАТА ВИХОДУ З ЄГИПТУ» (SPECIAL TOPIC: THE DATE OF THE EXODUS)

Учені розходяться в поглядах щодо дати виходу з Єгипту.

- A. У 1Цар. 6:1 написано, що Соломон почав будувати храм «480 років по виході Ізраїлевих синів з єгипетського краю».
1. Соломон зацарював у 970 р. до н.е. Ця дата чітко визначається на основі битви в Гаргарі (853 р. до н.е.).
  2. Храм був побудований в четвертому році царювання Соломона (965 р. до н.е.), а вихід з Єгипту стався приблизно в 1445-1446 рр. до н.е.
  3. Таким чином, ця подія сталася в часи XVIII династії єгипетських фараонів.
    - a. Фараоном періоду знуцання над єврейським народом був Тутмос III (1490-1436 рр. до н.е.).
    - b. Під час виходу фараоном був Аменхотеп II (1436-1407 рр. до н.е.).
      - (1) Дехто, посилаючись на єрихонські докази, стверджує, що в період правління Аменхотепа III (1413-1377 рр. до н.е.) між Єрихоном та Єгиптом не було дипломатичної переписки.
      - (2) У текстах Амарни зафіксована дипломатична переписка, де йдеться про те, що хабіру захопили Ханаан під час правління Аменхотепа III. Отже, вихід з Єгипту ставля під час царювання Аменхотепа II.
      - (3) Якщо датувати вихід з Єгипту XIII століттям, то період Суддів був не дуже довгим.
  4. Можливі проблеми, пов'язані з таким датуванням.
    - a. У Септуагінті (LXX) йдеться про 440, а не 480 років.
    - b. Можливо, вираз «480 років» вжито в значенні «дванадцять поколінь» (одне покоління – сорок років) і є метафорою.
    - c. Від Аарона до Соломона було дванадцять поколінь священиків (пор. 1 Хронік 6), і потім ще дванадцять поколінь від Соломона до Другого Храму. Іудеї, як і греки, рахували одне покоління як сорок років. Отже, ми маємо період приблизно 480 років (символічне вживання чисел, пор. Бімсон, «Нове датування виходу з Єгипту і завоювання Ханаану» [Bimson, *Redating the Exodus and Conquest*]).
  5. Є ще три тексти, в яких знадуються дати.
    - a. Бут. 15:13,16 (пор. Дії 7:6), 400 років неволі
    - b. Вих. 12:40-41 (пор. Гал. 3:17)
      - (1) Масоретський текст – 430 років перебування в Єгипті
      - (2) Септуагінта – 215 років перебування в Єгипті
    - c. Суд. 11:26 – 300 років від днів Їфтаха до завоювання Ханаану (на користь датування 1445 р.)
    - d. Дії 13:19 – вихід з Єгипту, блукання в пустелі і завоювання Ханаану – 450 років
  6. Автор книг Царів вживав точні історичні дати, а не круглі числа (Едвін Тіеле, «Хронологія єврейських царів» [Edwin Thiele, *A Chronology of the Hebrew Kings*], стор. 83-85)
- B. Загалом археологічні дані, здається, вказують на дату 1290 р. до н.е. або на XIX династію єгипетських фараонів.

1. Йосип міг відвідати свого батька і фараона в один день. Перший єгиптянин-фараон, який почав переносити столицю з Фів назад до дельти Нілу, до Аваріса/Цоана/Таніса, колишньої столиці гіксосів, був Сеті I (1309-1290 рр. до н.е.). В такій разі саме він був фараоном, що знущався над народом.
    - а. Це, здається, узгоджується з двома фактами про царювання гіксосів в Єгипті.
      - (1) Було знайдено стелу часів Рамзеса II, на якій згадується про заснування Аваріса чотириста років тому (створену гіксосами в 1700-ті роки до н.е.).
      - (2) У пророцтві Бут. 15:13 йдеться про 400-річний період пригноблення.
    - б. Це вказує на те, що Йосип прийшов до влади під час царювання гіксосського (семітського) фараона. Про нову єгипетську династію йдеться в Вих. 1:8.
  2. Гіксоси, з єгипетського «правителі чужих країн», були неєгипетською семітською групою, правителі якої правили в Єгипті протягом XV і XVI династій (1720-1570 рр. до н.е.). Дехто пов'язує їх з приходом Йосипа до влади. Якщо відняти від 1720 р. до н.е. 430 років Вих. 12:40, то ми отримаємо дату приблизно 1290 р. до н.е.
  3. Сином Сеті I був Рамзес II (1290-1224 рр. до н.е.). Це ім'я (Рамесес) згадується як назва одного з міст на запади, що їх будували єврейські раби, Вих. 1:11. Також Рамесесом називався край поблизу Гошена в Єгипті, Бут. 47:11. Аваріс/Цоан/Таніс у 1300-1100 рр. до н.е. був відомим під назвою «дім Рамзеса».
  4. Тутмос III прославився як великий будівельник, так само, як і Рамзес II.
  5. Рамзес II мав сорок сім дочок, що жили в окремих палацах.
  6. За археологічними даними, більшість великих мурованих міст Ханаану (Хазор, Девір, Лакіш) було зруйновано і швидко відбудовано приблизно в 1250 р. до н.е. Якщо допустити, що період блукання в пустелі тривав тридцять вісім років, то ця дата припадає на 1290 р. до н.е. Археологи знайшли на меморіальній стелі наступника Рамзеса, Мернептаха (1224-1214 рр. до н.е., пор. *Стела Мернептаха*, датована 1220 р. до н.е.) повідомлення про те, що ізраїльтяни були в південному Ханаані.
  7. Едом та Моав, очевидно, досягли сильної національної ідентичності наприкінці 1300-х рр. до н.е. Ці країни не були сформовані в п'ятнадцятому столітті (Глюек [Glueck]).
  8. У книзі Джона Дж. Бімсона «Нове датування виходу з Єгипту і завоювання Ханаану» (John J. Bimson, *Redating the Exodus and Conquest*), виданій в 1978 р. Шеффільдським університетом, наводяться аргументи проти всіх археологічних доказів на користь ранньої дати.
- В. З'явилася нова теорія, презентована на історичному каналі «History Channel» під назвою «Розшифрування виходу з Єгипту» («Exodus Decoded»), згідно з якою єврейський народ вийшов з Єгипту прямим південним шляхом (тобто «дорогою филистимлян») ще до 1445 р. до н.е., в період гіксосів («царів-пастухів», 1630-1523 рр. до н.е.)

7:19 Ця розповідь знаходиться в Вих. 1:10 і далі.

7:20 "родився Мойсей" Ця розповідь знаходиться в Вих. 2.

▣ **"гарний він був перед Богом"** Це єврейська ідіома краси (пор. Вих. 2:2). Навіть Йосип Флавій відзначає красу Мойсея (пор. «Юдейські старожитності» 2.9.6).

7:21 Ця розповідь знаходиться в Вих. 2:5-6,10.

▣ **"він був викинений"** Це грецьке слово *ektithēmi* означає «кидати напризволяще» (пор. Дії 7:19) або «класти назовні». Єгиптяни змушували євреїв віддавати своїх дітей на волю стихії та на їжу звірів, щоб зупинити стрімкий ріст населення.

NASB, NKJV «дочка фараона забрала його»
NRSV, NJB «дочка фараона всиновила його»
TEV «дочка царя всиновила його»

Слово *anaireō* буквально означає «підняти». Мойсей був буквально «піднятий» з ріки, і таким чином став прийомним сином дочки фараона.

7:22 Мойсей отримав найкращу академічну та військову освіту тих часів в дворі фараона.

▣ **"був міцний у словах та в ділах своїх"** Тут мабуть описується більш пізніший період життя Мойсея, тому що під час зустрічі з ЯХВЕ біля палаючого куща він казав, що не вміє гарно говорити (пор. Вих. 4:10-17).

7:23-24 Ця розповідь знаходиться в Вих. 2:11-12.

7:23 "йому сповнилося сорок років" Здається, Д.Л. Муді (D.L. Moody) сказав, що життя Мойсея можна поділити на три сорокарічних частини:

1. перші сорок років він вважав себе «кимось» (отримав освіту в дворі фараона)
2. протягом других сорока років він думав, що став «ніким» (втік до мадіамської землі та вивчив дороги й місцевості Синайської пустелі)
3. в треті сорок років він узнав, що Бог може зробити з «ніким» (вивів народ Божий до обіцяної землі)

7:25 В цьому вірші Степан висловлює свої допущення (можливо, іудейські передання); в книзі Виходу про це не написано.

7:26-29 Ця розповідь знаходиться в Вих. 2:13-14.

7:28 Очікуваною відповіддю на це питання є «ні».

7:29 "І втік Мойсей через слово оце" Ця розповідь знаходиться в Вих. 2:15,22. З того, що Мойсей злякався, коли вбив єгиптянина, ми розуміємо, що фараон не погоджувався на те, щоб він був прийомним сином однієї з його дочок. Незважаючи на те, в Євр. 11:27 все ясно сказано!

▣ **"і стався прихідком у землі мадіамській"** Бог явився Мойсею біля палаючого куща в землі мадіамській (пор. Вих. 3-4) та одкрив йому Свій закон в Синаї, знов в землі мадіамській (пор. Вих. 19-20); це вказує на те, що Бог не обмежений в тому, де Він може Себе являти й одкривати. Той самий акцент на Богоявленні за межами єрусалимського Храму можна побачити в Діях 7:36, 44, 48 і 53.

▣ **"зродив двох синів"** Ця розповідь знаходиться в Вих. 2:22; 4:20; 18:3-4.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:30-34

³⁰А коли сорок років проминуло, то з'явивсь йому Ангол Господній у полум'ї куща огняного в пустині Синайської гори. ³¹А Мойсей, як побачив, дивувався з видіння. А коли підійшов, щоб розглянути, був голос Господній до нього: ³²Я Бог отців твоїх, Бог Авраамів, і Бог Ісаків, і Бог Яковів! І затрусився Мойсей, і не відваживсь поглянути... ³³І промовив до нього Господь: Скинь взуття з своїх ніг, бо те місце, на якому стоїш, то святая земля! ³⁴Добре бачив Я утиск народу Свого, що в Єгипті, і стогін його Я почув, і зійшов, щоб їх визволити. Тепер ось іди, Я пошлю до Єгипту тебе.

7:30 Ця розповідь знаходиться в книзі Вихід, глави 3 і 4.

▣ **"Ангол"** У Старому Заповіті цим Ангелом насправді був ЯХВЕ. Див. детальну примітку до Дій 5:19. Зверніть увагу на описання цього ангела.

1. Вих. 3:2, «явився йому Ангол Господній у полум'ї огняному»
2. Вих. 3:4, «І побачив Господь (ЯХВЕ), що він зійшов подивитися»
3. Вих. 3:4, «І кликнув до нього Бог (*Елогім*) з-посеред тієї тернини»

▣ "Сінайської гори" Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ГОРИ СИНАЙ» (SPECIAL TOPIC: THE LOCATION OF MT. SINAI)

- A. Якщо Мойсей говорив буквально, а не образно про «три дні дороги», що він просив їх у фараона (Вих. 3:18; 5:3; 8:27), то цього часу було недостатньо, щоб добратися до традиційного місця на півдні Синайського півострова. Тому деякі вчені вважають, що ця гора знаходилася поблизу оазису Кадеш-Барнеа (див. відео «Вихід розшифровано» ["The Exodus Decoded"] на каналі «History Channel»)
- B. Традиційне місце під назвою «Джебел Муса» в пустелі Сін має деякі переваги.
1. Це – велика рівнина перед горою.
  2. У Повт. Зак. 1:2 написано, що дорога від гори Синай до Кадеш-Барнеа займала одинадцять днів.
  3. Слово «Синай» (BDB 696, KB 751) – несврейського походження. Можливо, воно пов'язане з пустелею Сін, що означає малий куцх пустелі. Єврейська назва цієї гори – Хорив (тобто пуселя, BDB 352, пор. Вих. 3:1; 17:6; 33:6).
  4. З IV століття н.е. і донині її традиційним місцем вважається гора Синай. Вона знаходиться в «країні Мідіан», до якої входить велика частина Синайського півострова та Аравії.
  5. Як видно, археологи підтвердили, що деякі міста, згадані в розповідях про Вихід ізраїльтян з Єгипту (*елім, дофка, рефідім*), знаходяться на західній стороні Синайського півострова.
- V. Іудеї ніколи не цікавилися географічним положенням гори Синай. Вони вірили, що Бог дав їм закон та виконав дану їм обітницю з Бут. 15:12-21. Питання «Де?» не стояло для них взагалі, адже вони не збиралися туди повертатися (тобто для них то не було місцем паломництва).
- G. Традиційне місце гори Синай було встановлено не раніше «Паломництва Сильвії», написаного приблизно в 385-388 рр. н.е. (пор. Ф.Ф. Брюс, «Коментар до книги Дій» [F. F. Bruce, *Commentary on the Book of the Acts*], стор. 151).

Місце, це ЯХВЕ дав Свої «Десять Заповідей», в Старому Заповіті також називалося «Хоривом» (BDB 352, KB 350, пор. Вих. 3:1; 17:6; 33:6; Повт. Зак. 1:2,6,19; 4:10,15; 5:2; 9:8; 18:16; 29:1; 1Цар. 8:9; 19:8; 2Хр. 5:10; Пс. 106:19; Мал. 4:4). Можливо, цей корінь був пов'язаний з тими самим трьома єврейськими приголосними, що означають «спустошення», «нищення» або «руйнування» (BDB 352, KB 349). Здається, «Хорив» означав гірське пасмо, а «Синай» – одну з вершин.

7:32 Ця розповідь знаходиться в Вих. 3:6.

▣ "отців" Це слово стоїть в однині як в єврейському тексті, так і в грецькому перекладі (Септуагінті). В усіх інших випадках воно вживається в множині. Бог знав батька Мойсея – єврейського раба.

7:33 Ця розповідь знаходиться в Вих. 3:5. Мойсей підійшов до куща з цікавості, а не з якихось релігійних почуттів.

Чому він мусив зняти взуття – точно невідомо.

1. можливо, взуття було брудним (кал тварин)
2. можливо, зняти взуття було знаком близьких стосунків (як вдома).
3. культурний звичай патріархів або єгипетський звичай

7:34 Ця розповідь знаходиться в Вих. 3:7. Для мене цей вірш є дуже важливим з богословської точки зору, тому що: ЯХВЕ чув їхні молитви, бачив їхні страждання і дав їм відповідь. Він зійшов на землю, щоб визволити їх, але слід зауважити, що це визволення здійснилося через людей. Бог послав неохочого Мойсея. Бог обрав мати справу з людьми через людей!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:35-43

³⁵Цього Мойсея, що його відцурались вони, сказавши: ХТО НАСТАВИВ ТЕБЕ ЗА СТАРШОГО Й СУДДЮ, цього Бог через Ангола, якому з'явився в кущі, послав за старшого й визвольника. ³⁶Він їх вивів, чуда й знамена вчинивши в землі єгипетській, і на Червоному морі, і сорок років у пустині. ³⁷Це той Мойсей, що прорік Ізраїлевим синам: ГОСПОДЬ БОГ ВАМ ПІДІЙМЕ ПРОРОКА ВІД ВАШИХ БРАТІВ, ЯК МЕНЕ, ЙОГО СЛУХАЙТЕ! ³⁸Це той, що в пустині на зборах був з Анголом, який промовляв йому на Сінайській горі, та з отцями нашими, і що прийняв він живі слова, щоб їх нам передати; ³⁹що його не хотіли отці наші слухати, але відіпхнули, і звернулися серцем своїм до Єгипту, ⁴⁰ПРОМОВИВШИ ДО ААРОНА: ЗРОБИ НАМ БОГІВ, ЯКІ ЙШЛИ Б ПЕРЕД НАМИ, БО НЕ ЗНАЄМО, ЩО СТАЛОСЯ З ТИМ МОЙСЕЄМ, ЯКИЙ ВИВІВ НАС ІЗ КРАЮ ЄГИПЕТСЬКОГО... ⁴¹І зробили вони тими днями теля, і бовванові жертви приносили та веселилися з діл своїх рук. ⁴²Але Бог відвернувся від них, і попустив їх вклонятися силі небесній, як написано в книзі Пророків:

Чи заколення й жертви мені ви приносили сорок років у пустині, о доме Ізраїлів?

⁴³Ви ж носили намета Молохового, і зорю вашого бога Ромфана, зображення, що їх ви зробили, щоб вклонятися їм...

Через те запроваджу вас аж за Вавилон!

7:35 "Цього Мойсея, що його відцурались вони" Божий народ постійно відкидає Божих вісників (пор. Дії 7:51-52). Можливо, навіть, що це було ціллю Дій 7:27!

▣ **"через Ангола, якому з'явився в кущі"** І знову Бог приходить до Ізраїльтянина за межами обіцяної землі. Божа дія не обмежена ніяким місцем. Більша частина історії Ізраїлю пройшла за межами Ханаану і ще до того, як з'явився Храм в Єрусалимі. Протягом своєї історії ізраїльтяни не приймали Божих лідерів (пор. Дії 7:9,27-28,35,39). Це часто повторювана тема.

Цей ангел представлений як Бог (пор. Вих. 3:2,4). Таке фізичне явлення Бога можна також побачити в Бут. 16:7-13; 22:11-15; 31:11,13; 48:15-16; Вих. 13:21; 14:19; Суд. 2:1; 6:22-23; 13:3-22; Зах. 3:1-2. Однак слід зазначити, що «ангел Господній» не завжди є фізичним явленням Бога; іноді це просто ангел, вісник (пор. Бут. 24:7,40; Вих. 23:20-23; 32:34; Чис. 22:22; Суд. 5:23; 2Сам. 24:16; 1Хр. 21:15 і д.; Зах. 1:11; 12-13).

7:36 Тут підсумовується Божа чудесна сила (палиця Мойсея), що діяла через Мойсея та Аарона.

7:37-38 Це «месіанська» цитата з Повт. Зак. 18:15. Степан ототожнює Божу присутність під час виходу з Єгипту і блукання в пустелі як з ангелом Божим, так і з особливим Божим наступником Мойсея (Месією, Пророком). Степан зовсім не принижує Мойсея, навпаки, він справді слухається його!

7:38 "на зборах" Це грецьке слово *ekklesia*, але воно тут вживається в значенні зборів, а не церкви. Див. Дії 5:11, Спеціальна тема: «Церква».

▣ **"Анголом, який промовляв йому на Сінайській горі"** Згідно з рабиністичним богослов'ям, ангели виступали посередниками між ЯХВЕ та людьми, коли ЯХВЕ давав їм Закон (див. прим. до Дій 7:53). Також можливо, що тут під Ангелом мається на увазі Сам ЯХВЕ (див. Вих. 3:21 в порівнянні з 14:19; тж. Вих. 32:34; Чис. 20:16; Суд. 2:1).

7:39 "його не хотіли отці наші слухати" Степан «з'єднує точки» старозавітного непослуху. Він каже, що іудеї завжди відкидали Божих лідерів, а тепер вони відкинули Самого Месію.

▣ **"його... відіпхнули"** Ця розповідь знаходиться в Чис. 14:3-4.

7:40-41 Ця розповідь знаходиться в Вих. 32. Це було не ідолопоклонство, але створення фізичного образу Бога. З часом воно перетворилося на поклоніння плодючості.

7:41 Степан тлумачить золоте теля як ідола та, виходячи з цієї історичної події, наводить цитату з Амоса 5, де сказано, що Ізраїль був ідолопоклонницьким та непокірним народом ще за часів виходу з Єгипту і блукань в пустелі.

7:42 "Бог відвернувся від них, і попустив їх вклонитися" Вірші 42 та 43 – то цитати з Амоса 5:25-27, де пророк каже, що Ізраїль завжди приносив жертви чужим богам. Так вони робили завжди з раннього етапу своєї історії (пор. Єг. 24:20). Це нагадує суворі твердження про цей народ в Рим. 1:24,26,28.

▣ **"сили небесній"** Йдеться про астральний культ Асирії та Вавилону (пор. Повт. Зак. 17:3; 2Цар. 17:16; 27:3; 2Хр. 33:3,5; Єр. 8:2; 19:13). Є декілька текстуальних проблем між єврейським текстом (МТ) Амоса 5:25-27, його грецьким текстом (LXX) та цитатою Степана:

1. ім'я астрального божества. В МТ – *kuwn* або *kaiwann*, асирійське ім'я планети Сатурн. В LXX – *gurn* або *raiphan*, можливо *repa*, єгипетське ім'я бога планети Сатурн.
2. в єврейському тексті (МТ) та грецькому тексті (LXX) написано «за Дамаск», але Степан цитує «за Вавилон».

В нас немає жодного рукопису книги Амоса з таким варіантом. Можливо, Степан об'єднував асирійську неволю, про яку казав Амос, з пізнішою вавилонською неволюю Юди і просто поміняв місце заслання.

Поклоніння астральним божествам почалося в Месопотамії та поширилося на Сирію і Ханаан (пор. Йов 31:26,27). Археологи знайшли в Тель ель-Амарні сотні листів з XIV століття до н.е. від Ханаану до Єгипту, в яких імена цих астральних божеств також використовувалися як географічні назви.

▣ **"в книзі Пророків"** Йдеться про сувій з книгами дванадцяти «малих пророків» (пор. Дії 13:40). В Діях 7:42-43 наводиться цитата з Амоса 5:25-27 в перекладі Септуагінти.

Наступна фраза в Діях 7:42 є запитанням, на яке очікується відповідь «ні».

7:43 "Молохового" Єврейське слово «цар» складається з приголосних *м-л-к/х* (BDB 574). В Ханаані було декілька богів, чий імена будувалися на цих трьох приголосних (третій «к» чергується з «х»): *Мілком*, *Молах* або *Молох*. *Молох* був головним божеством плодючості в амореїв; вони приносили дітей в жертву цьому богу, щоб забезпечити здоров'я та процвітання держави або нації (пор. Лев. 20:2-5; Повт. Зак. 12:31; 1Цар. 11:5,7,33; 2Цар. 23:10,13,14; Єр. 7:31; 32:35). А.Т. Робертсон в своїй книзі «Розгляд слів в Новому Заповіті» (А. Т. Robertson, *Word Pictures In the New Testament*, Том 3, стор. 93) зазначає, що *Молох* був «образом з бичачою головою і простягнутими руками, в які клали дітей і під якими розводили вогонь». Це слово зустрічається в Лев. 18:21 в зв'язку з недопустимим статевим актом, і тому деякі богослови припускають, що дітей не приносили в жертву Молоху, але посвячували йому як храмових проститутток – і дівчат, і хлопчиків. Цей концепт відповідає загальній практиці поклоніння плодючості.

▣ **"зображення"** Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ФОРМА» (*TUPOS*) (SPECIAL TOPIC: FORM [*TUPOS*])

Слово *tipos* має широкий семантичний обсяг.

1. Мултон та Міліган, «Словник грецького Нового Заповіту» (Moulton and Milligan, *The Vocabulary of the Greek New Testament*), стор. 645
  - а. зразок
  - б. план
  - в. форма або спосіб написання
  - г. постанова або рескрипт
  - д. вирок або рішення
  - е. модель людського тіла як жертвоприношення по обітниці божеству, яке зцілює
  - ж. ДІЄСЛОВО вживається в значенні забезпечувати виконання постанов закону
2. Лоув та Найда, «Грецько-англійський лексикон» (Louw and Nida, *Greek-English Lexicon*), том 2, стор. 249
  - а. рана (пор. Ів. 20:25)
  - б. зображення (пор. Дії 7:43)
  - в. зразок (пор. Євр. 8:5).
  - г. приклад (пор. 1Кор. 10:6; Фил. 3:17)
  - д. образ (пор. Рим. 5:14)

е. такий (пор. Дії 23:25)

ж. зміст (пор. Дії 23:25)

3. Гаролд К. Мултон, «Переглянутий аналітичний грецький лексикон» (Harold K. Moulton, *The Analytical Greek Lexicon Revised*), стор. 411

а. удар, відбиток, знак (пор. Ів. 20:25)

б. зображення

в. образ (пор. Дії 7:43)

г. формула, схема (пор. Рим. 6:17)

д. форма, зміст (пор. Дії 23:25)

е. фігура, копія (пор. 1Кор. 10:6)

ж. передчуттєва фігура, тип (пор. Рим. 5:14; 1Кор. 10:11)

з. типовий зразок (пор. Дії 7:44; Євр. 8:5)

и. моральний зразок (пор. Фил. 3:17; 1Сол. 1:7; 2Сол. 3:9; 1Тим. 4:12; 1Петр. 5:3)

Пам'ятайте, що лексикон не визначає значення слів; воно визначається лише вживанням конкретного слова в даному реченні або абзаці (тобто контекстом). Стережіться, щоб не надавати слову сталого визначення і не тлумачити його так в кожному випадку його вживання в Біблійному тексті. Значення визначає контекст, контекст і ще раз контекст!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:44-50

⁴⁴У наших отців на пустині була skinія свідoctва, як Той извелів, Хто Мойсею казав, щоб зробив її за зразком, якого він бачив.⁴⁵Її наші отці й узяти, і внесли з Ісусом у землю народів, яких вигнав Бог з-перед обличчя наших отців, аж до часу Давида.⁴⁶Він у Бога знайшов благодать, і просив, щоб оселю знайти для Бога Якова.⁴⁷І Соломон збудував Йому дім.⁴⁸Але не в рукотворнім Всевишній живе, як говорить пророк:

⁴⁹МЕНИ НЕБО ПРЕСТОЛ,

А ЗЕМЛЯ ТО ПІДНІЖОК НОГАМ МОЇМ!

ЯКИЙ МЕНИ ДІМ ВИ ЗБУДУЄТЕ, говорить Господь,

АБО МІСЦЕ ЯКЕ ДЛЯ МОГО ВІДПОЧИНКУ?

⁵⁰ХІБА НЕ РУКА МОЯ ВСЕ ЦЕ СТВОРИЛА?...

7:44 Ця розповідь знаходиться в книзі Вихід, глави 25-31; 36-40. Мойсею на горі Сінай був явлений детальний проект skinії. В Новому Заповіті, в Посланні до євреїв розповідається про небесну skinію або святилище (пор. Дії 8:5-6; 9:11,23), що земна skinія була її образом. Раніше в цій главі Степан відповідав на звинувачення в тому, що він виступає проти Мойсея (пор. Дії 6:11), тепер же він відповідає на друге звинувачення, начебто він виступав проти храму (пор. Дії 6:13).

▣ "за зразком" Див. Спеціальну тему до Дій 7:43.

7:45 Тут він веде мову про період від завоювання Ханаану (1400 або 1250 р. до н.е.) до часів Давида (+ 1011-971/970 рр. до н.е., Гаррісон [Harrison]; 973 р. до н.е., Янг [Young]; 961 р. до н.е., Брайт [Bright]).

7:46 Цей вірш пов'язаний з дуже важливим текстом – 7-ю главою 2 Самуїла, де Бог встановлює царство Давида.

7:47 "Соломон збудував Йому дім" Ця розповідь знаходиться в 1Цар. 6-8 та 2Хр. 1-6.

7:48 Ці слова схожі на те, що сказав Соломон в 1Цар. 8:27 та 2Хр. 6:18.

7:49-50 Ця цитата наводиться з Іс. 66:1-2 в перекладі Септуагінти. Головна думка така, що навіть Соломон усвідомлював, що жодна будівля не може вмістити в собі Бога-Творця!

Чи йшлося в тих віршах про те, що Бог прийме язичників? Якщо так, то ця думка була трохи прихованою. Однак сам Соломон вважав храм місцем, де весь світ прийде до ЯХВЕ (пор. 1Цар. 8:41-43).

Цю світову місію першими побачили і возвістили грекомовні юдеї (сім мужів в Діях 6), навіть до того, як Апостоли зрозуміли цю сторону вчення Ісуса (пор. Мт. 28:18-20; Дії 1:8). Можливо, саме на це натякав Степан в Діях 7:50.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:51-53

⁵¹О ви, твердошії, люди серця й вух необрізаних! Ви завжди противитесь Духові Святому, як ваші батьки, так і ви! ⁵²Котрого з пророків батьки ваші не переслідували? Вони ж тих повбивали, хто звіщав прохід Праведного, Якому тепер ви сталися зрадниками та убійниками, ⁵³ви, що Закона одержали через зарядження Анголів, та не зберігали його!...

7:51 "О ви" Степан переходить від розповіді про непокору юдейських лідерів та народу в минулому до прямого звернення до тогочасних лідерів і людей в храмі, що слухали його. Вони як раніше, так і тепер не корилися ЯХВЕ!

▣ **"твердошії"** Степан повторює слова, якими Мойсей характеризував дітей Якова/Ізраїлю (пор. Вих. 32:9; 33:3,5; 34:9; Повт. Зак. 9:6).

▣ **"люди серця й вух необрізаних"** Єврейська ідіома «необрізане серце» означає невірних, зрадливих та ненадійних (пор. Лев. 26:41; Єр. 9:25-26; Єз. 44:7). Це є протилежним Повт. Зак. 10:16 та Єр. 4:4!

▣ **"вух необрізаних"** Ця ідіома вказує на їхнє небажання слухати вісників Божих та відкликатися на їхні слова (пор. Єр. 6:10).

▣ **"завжди противитесь Духові Святому"** Це дуже схоже на Іс. 63:10. В Іс. 63:9,11-14 оспівується Божа любов та вірність, але народ відповів Йому на це невірністю!

7:51b-52 Тут рішуче засуджується тогочасне юдейське керівництво, як і давнє керівництво Ізраїлю! В давнину Божий народ вбивав Божих вісників, а тепер вони вбили Месію (пор. Дії 3:14; 5:28).

7:52 "Праведного" Так названо Ісуса в Діях 3:14 і 22:14. Див. детальну примітку до Дій 3:14 та Спеціальну тему до 3:14 – «Праведність».

7:53 "через зарядження Анголів" Це пов'язано з рабиністичним тлумаченням Повт. Зак. 33:2 в перекладі Септуагінти, де сказано, що Бог дав Мойсею закон за посередництва ангелів; ця думка неначебто підтверджується і в Гал. 3:19 та Євр. 2:2.

▣ **"та не зберігали його"** Степан розпочав свій захист зі слова "Послухайте" (BDB 1033), що може відображати єврейське *Шма*, «слухати для того, щоб зважати» (пор. Повт. Зак. 6:4). Степан, а пізніше й Яків (єдиноутробний брат Ісуса) обидва закликали «бути виконавцями слова, а не просто слухачами» (пор. Як. 1:22-23, наслідуючи Ісуса, Мт. 7:24-27; Лк. 11:48; Ів. 13:17; а також Павло, Рим. 2:13).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 7:54-60

⁵⁴Як зачули ж оце, вони запалилися гнівом у серцях своїх, і скреготали зубами на нього... ⁵⁵А Степан, повний Духа Святого, на небо споглянув, і побачив Божу славу й Ісуса, що по Божій правиці стояв, ⁵⁶і промовив: Ось я бачу відчинене небо, і Сина Людського, що по Божій правиці стоїть!... ⁵⁷Та вони гучним голосом стали кричати та вуха собі затуляти, та й кинулися однодушно на нього!... ⁵⁸І за місто вони його вивели, і зачали побивати камінням його. А свідки плащі свої склали в ногах юнака, який звався Савлом. ⁵⁹І побивали камінням Степана, що молився й казав: Господи Ісусе, прийми духа мого!... ⁶⁰Упавши ж навколішки, скрикнув голосом гучним: Не залічи їм, о Господи, цього гріха! І, промовивши це, він спочив...

7:54 "вони" Мабуть маються на увазі члени Синедріону (пор. Дії 6:15).

NASB «дійняло до живого»
NKJV «дійняло до живого»
NRSV «вони розгнівалися»
TEV «вони розлютилися»
NJB «вони були розлучені»

Це – імперфект пасивного стану дійсного способу. Дослівно: «прорізало до серця» (пор. Дії 5:33). Слова Степана насправді подіяли на тих лідерів, але вони, як завжди, замість того, щоб покаятися, стали противитися та вбивати (пор. Дії 5:33).

▣ **"скреготали зубами"** Це було ознакою гніву (пор. Йов 16:9; Пс. 35:16; 37:12; Плач 2:16).

7:55 "Духа Святого... Божу... Ісуса" Зверніть увагу на опис триєдиного Бога. Див. Спеціальну тему до Дій 2:32-33.

▣ **"повний Духа Святого"** Концепт наповнення Духом для проголошення Євангелія є унікальним для книги Дій (*plēroō*, пор. Дії 2:4; 4:8,31; *plērēs*, пор. Дії 6:3,5,8; 7:55; 11:24). Див. детальну примітку до Дій 5:17.

Біблія вчить таким істинам щодо Духа:

1. Дух є особою (пор. Ів. 14-16)
2. хрещення Духом (пор. 1Кор. 12:13)
3. плід Духа (пор. Гал. 5:22-23)
4. дари Духа (пор. 1Кор. 12)
5. сповнення Духом (пор. Еф. 5:18).

В книзі Дій більш за все акцентується №5. Керівники ранньої церкви знову і знову обволікалися силою, щоб сміливо проголошувати Євангеліє Ісуса Христа. Степану сильна проповідь коштувала життя.

▣ **"споглянув"** Лука дуже любить це слово, що означає «пильно дивитися» (пор. Лк. 4:20; 22:56; Дії 1:10; 3:4,12; 6:15; 7:55; 10:4; 11:6; 13:9; 14:9; 23:1). Степан підвів очі, як роблять іудеї в молитві, але замість молитви Бог дав йому можливість зазирнути в самі небеса.

▣ **"побачив Божу славу"** Зауважте, що Степан побачив не Бога, але Божу славу. Людина не може побачити Бога і залишитися живою (пор. Вих. 33:20-23). Йов вірив, що побачить Бога (пор. Йов 19:25-27; Дії 7:55). Ісус обіцяв, що чисті серцем побачать Бога (пор. Мт. 5:8). Див. Дії 3:13, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СЛАВА» (*DOXA*).

▣ **"Ісуса, що по Божій правиці стояв"** Ісус, що стоїть по Божій правиці, – то антропоморфічна ідіома (див. Спеціальну тему до Дій 2:33), що означає місце Божої сили та влади. Сам факт, що Ісус стояв на ногах, свідчить про Його особливий інтерес та увагу до першого християнського мученика.

Бог відкрився Степану в такій формі та в такий спосіб, як Степан міг сприйняти Його. Це не значить, що

1. небеса знаходяться «вгорі»
2. Бог сидить на троні

Цей вираз дійсно передає увагу та участь Ісуса. Нам слід бути обережними з обумовленими культурою антропоморфічними виразами й не будувати доктрину на них. На жаль, сучасні західні читачі схильні до буквального сприйняття кожного вірша Біблії, намагаючись тим самим довести свою довіру до Біблії або відданність їй. Але Бог являє Себе людям так, як їм зрозуміло, часто використовуючи «земні» вирази в переносному значенні. Тут, безумовно, є елемент пристосування. Грішні люди як минуці створіння не можуть повністю осягнути духовний світ. Бог обирає окремі речі з нашого культурного середовища та з нашого практичного життя і використовує їх як аналогії та метафори в спілкуванні з нами. Всі такі аналогії та метафори, безсумнівно, є істиною, але не є вичерпними.

7:56 "Сина Людського" Степан ясно назвав Ісуса «Праведним» в Діях 5:52. Його слухачі не могли не розуміти, що він сповідує Ісуса Христом. Термін «син людський» має два значення в Старому Заповіті:

1. він означає просто людину (пор. Єз. 2:1; Пс. 8:4)
2. або він означає божественного персонажа (Месію; пор. Дан. 7:13-14 та Пс. 110:1)

Отже цей вираз несе в собі відтінки значення як людини, так і Божества. Ісус називав Себе «Сином Людським» саме тому, а також тому, що цей вираз не вживали рабини, схильні використовувати старозавітні титули в ексклюзивістському, націоналістичному та войовничому значенні. Є лише два текста в Новому Заповіті, де цей вираз вживає не Ісус (тут і в Ів. 12:34).

7:57-58 Ці люди дійсно вважали Степана богохульцем тому, що він стверджував, що Ісус є грядущий Син Людський (пор. Дан. 7:13). Для тих іудеїв-єдинобожців (див. Спеціальну тему до Дій 2:39) це було вже занадто! Вони зробили з Степаном те, що Мойсей велів робити з богохульниками (пор. Лев. 24:14-16; Повт. Зак. 13:9; 17:7). Або ствердження Степана є істиною, або він – богохулець, достойний смерті! В ствердженнях Ісуса немає середини (пор. Ів. 14:6-9).

7:57 "кинулися однодушно на нього" Той самий вираз Лука часто вживав для описання єдності перших учнів (пор. Дії 1:14; 2:46; 5:12; 15:25). Синедріон однодушно гнівався на Степана (див. тж. 18:12, де юдеї з Ахаї не прийняли Павла, і 19:29, де язичники з Ефеса гнівалися на християн).

7:58 "за місто вони його вивели" В Єрусалимі нікого не можна було вбивати, тому що Єрусалим був «святою» землею!

▣ **"побивати камінням його"** Часто кажуть, що юдеї під римською окупацією не мали права застосовувати смертну кару. Цей випадок показує, що так було не завжди. Іноді розлючений натовп не можна було зупинити.

▣ **"юнака, який звався Савлом"** Серед іудеїв людина до 40 років вважалася молодою. Тут ми вперше зустрічаємося з Савлом із Тарса, який пізніше став Апостолом Павлом. Павло чув Степанів виклад Старого Заповіту; можливо, він ще раніше чув його промови в синагозі кілікійців в Єрусалимі (6:9). Можна припустити, що в Савла вже тоді з'явилися сумніви і він намагався подавити їх, переслідуючи християн.

7:59 "Господи Ісусе, прийми духа мого" Це – аорист медіального стану наказового способу. Зауважте, що Степан вірив, що йде на небо до Ісуса (пор. 2Кор. 5:6,8), а не в Гадес (місце перебування померлих, як єврейський *шеол*, див. Спеціальну тему до Дій 2:27). Можливо, Степан був свідком розп'яття Ісуса або принаймні чув про це з подробицями, тому що він промовив дві фрази, подібні словам Ісуса на хресті (пор. Дії 7:59 та 60 з Лк. 23:34,46).

Цікаво, що Степан молився Ісусу, як і учні в Діях 1:24. Однак в усіх інших частинах Нового Заповіту молитви завжди звернені до Отця в ім'я Сина.

7:60 "Упавши ж навколішки" Побиття камінням не завжди було швидкою смертю. З цього тексту можна зробити висновок, що Степан помер через кілька хвилин.

▣ **"скрикнув голосом гучним"** Це теж схоже на смерть Ісуса. Ці слова були як для людей, так і для ЯХВЕ. Вони, мабуть, ще довго звучали в ушах Савла.

▣ **"він спочив"** Це біблійна метафора смерті (напр. Йов 3:13; 14:12; Пс. 76:5; 2Сам. 7:12; 1Цар. 2:10; Єр. 51:39,57; Дан. 12:2; Мт. 27:52; Ів. 11:11; Дії 7:60; 13:36; 1Кор. 15:6,18,20; 1Сол. 4:13; 2Петр. 3:4). Цей вислів не підтверджує доктрину «сну душі».

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі

тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. З якою метою говорив Степан? Що його промова виявила в іудеях? Чому вони так розсердилися?
2. Яким чином Ісус був як Мойсей (вірш 37)?
3. Чому важлива цитата з Іс. 66:1-2 в віршах 49-50?
4. Чим важливе видіння Степана, в якому він бачив Ісуса?

ДІЇ 8

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Савл переслідує церкву 8:1b-3	Савл переслідує церкву 8:1-3	Поширення Євангелія в Самарії та на узбережжі 8:1b-3	Савл переслідує церкву 8:1b-2	Побиття камінням Степана, Савл – переслідувач (7:55-8:3) 8:2
Євангеліє проповідується в Самарії 8:4-8	Христос проповідується в Самарії 8:4-8	8:4-8	Євангеліє проповідується в Самарії 8:4-8	8:3 Пилип в Самарії 8:4-8
8:9-13	Сповідання віри ворожбита 8:9-13	8:9-13	8:9-13	Симон Чародій 8:9-13
8:14-24	Гріх ворожбита 8:14-24	8:14-24	8:14-17 8:18-19 8:20-24	8:14-17 8:18-24
8:25 Пилип та ефіопський скопець 8:26-33	8:25 Христос проповідується ефіопу 8:26-40	8:25 8:26-40	8:25 Пилип та ефіопський чиновник 8:26-30 8:31-33 8:34-37 8:38-40	8:25 Пилип хрестить скопця 8:26-33
8:34-40				8:34-40

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятиох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 8:1a

¹А Савл похваляв його вбивство.

8:1 "А Савл похваляв його вбивство" Цим реченням завершується 7-а глава Дій. Це – періфрастичний імперфект активного стану. Павло з великим соромом згадував про ті події (пор. Дії 22:20; 1Кор. 15:9;

Гал. 1:13,23; Фил. 3:6; 1Тим. 1:13). Дехто пов'язує цей текст з Діями 26:10, де сказано, що Павло голосував в Синедріоні за вбивство християн.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 8:1б-3

^{1б}І утиск великий постав того дня проти єрусалимської Церкви, і всі, крім апостолів, розпорозилися по краях юдейських та самарійських. ²І поховали Степана мужі побожні, і плакали ревно за ним. ³А Савл нищив Церкву, вдирався в доми, витягав чоловіків і жінок та давав до в'язниці...

▣ **"утиск великий постав того дня проти єрусалимської Церкви"** Тут напевне йдеться про похвалення діяльності юдейських лідерів (переважно саддукеїв) через стрімкий ріст та популярність ранньої церкви в Єрусалимі. Але Бог таким чином змусив церкву виконувати доручення в Діях 1:8! Коли не виконується 1:8, то трапляється 8:1!

Не випадково Лука використовував тут термін *ekklesia* (див. Спеціальну тему до Дій 5:11) для позначення цієї нової громади віруючих. Ці чоловіки й жінки вважали себе не якоюсь новою групою, ніяк не пов'язаною з обітницями Старого Заповіту, але здійсненням тих обітниць! Цей термін вживається в Септуагінті для перекладу «громади» (МТ – *кагаль*) Ізраїлю (пор. Дії 7:38); тепер він вживається в значенні громади віруючих в Єрусалимі.

Лука дуже полюбляє слово «великий» (*megas*). Він вжив це слово двадцять п'ять разів в своєму Євангелії та двадцять дев'ять разів в книзі Дій (пор. Дії 3:7; 5:10; 12:23; 13:11; 16:26,33). В Діях 8 воно вжито в таких фразах:

1. утиск великий, Дії 8:1
2. ревно плакали, Дії 8:2
3. з криком великим, Дії 8:7
4. якогось великого, Дії 8:9
5. до найбільшого, Дії 8:10
6. чуда й знамена великі, Дії 8:13

▣ **"всі, крім апостолів, розпорозилися по краях"** Дуже цікаво, що переслідування минувало Апостолів і прийшло на огречених юдейських християн. Видно, на цьому етапі Апостоли все ще охоче залишалися в юдаїзмі. Хоча ця подія сталася через деякий час після їхньої зустрічі з Ісусом в Галілеї (пор. Мт. 28:18-20) та дня П'ятидесятниці, Апостоли не виходили з району Єрусалима і проповідували тільки юдеям та прозелитам.

▣ **"розпорозилися по краях юдейських та самарійських"** Так почало виконуватися Велике доручення, про яке Лука казав в Діях 1:8. Прошло вже чимало часу з тих пір, як Ісус сказав ці слова, і цілком очевидно, що переслідування було лише засобом для того, щоб примусити церкву йти у весь світ. Церква все ще була неохочою!

8:2 "поховали Степана мужі побожні" Вираз «побожні мужі» зазвичай вживався стосовно духовно чутливих іудеїв (пор. Лк. 2:25). Можливо, він означає іудейських християн або просто іудеїв, які не погоджувалися з незаконною (насильство з боку натовпу) стратою Степана. *Мішна* дозволяє ховати богохульників, але не дозволяє тим, хто їх ховає, голосити по ним. Ці побожні мужі відкрито тужили

1. демонструючи незгоду з тим, що сталося
2. в знак того, що ця жадлива подія сталася без офіційного схвалення

8:3 "Савл нищив Церкву" Це дієслово стоїть в імперфекті медіального стану дійсного способу. Воно може означати початок дії в минулому (пор. NASB, NJB) або повторювану дію (пор. NKJV, NRSV, TEV).

Це слово «нищити» означало «розривати тіло, як звір». Воно вживається в Септуагінті про тварин в Вих. 22:13; Пс. 74:13 та про військову поразку в Єр. 28:2 і 31:18. Павло очевидно боровся з правдивістю промов Степана, і, можливо, саме тому він намагався здолати свої сумніви агресивним переслідуванням церкви (пор. Дії 9:1,13,21; 22:4,19; 26:10-11; 1Кор. 15:9; Гал. 1:13; Фил. 3:6; 1Тим. 1:13).

Див. Дії 5:11, Спеціальна тема: «Церква».

▣ **"вдирався в доми"** Цю фразу можна розуміти двояко:

1. Павло знаходив доми, куди навідувалися Апостоли (пор. Дії 5:42)
2. навіть в ті перші роки в Єрусалимі було декілька домашніх церков, де віруючі регулярно збиралися

Ранні християни збиралися

1. в помісних синагогах щосуботи
2. у Храмі по особливих днях чи в більшості днів
3. в особливих місцях або по домах щонеділі

▣ **"витягав чоловіків і жінок"** Те саме дієслово вжито про сатану, що змів третину зірок з неба в Об. 12:4. Його декілька разів вжито в Діях (пор. Дії 8:3; 14:19; 17:6). Савл був жорстоким переслідувачем (пор. Дії 26:10). Про це свідчить фраза «чоловіків і жінок». Він руйнував сім'ї щирих віруючих, ув'язнював їх і навіть вбивав (пор. Дії 9:1,13,21; 22:4,19; 26:10,11; Гал. 1:13;23; 1Тим. 1:13). Тому він пізніше назвав себе «найменшим з святих» (пор. 1Кор. 15:9; Еф. 3:8).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 8:4-8

⁴Ходили тоді розпорошенці, та Боже Слово благовістили. ⁵Ось Пилип прийшов до самарійського міста, і проповідував їм про Христа. ⁶А люди вважали на те, що Пилип говорив, і згідно слухали й бачили чуда, які він чинив. ⁷Із багатьох бо, що мали їх, духи нечисті виходили з криком великим, і багато розслаблених та кривих уздоровилися. ⁸І радість велика в тім місті була!

8:4 "Ходили тоді розпорошенці, та Боже Слово благовістили" Зверніть увагу, що першими благовісниками стали не Апостоли, – бо Апостоли залишилися в Єрусалимі, – але огречені юдейські християни, які розпорошилися по всьому регіону. Дивовижно, як всесвітня місія церкви виконувалася не Апостолами, але Степаном та Пилипом.

Тут «Слово» безсумнівно означає Євангеліє, але також говориться про те, що Степан приділяв увагу не тільки іудеям, але всьому світу (Велике доручення, 1:8; Мт. 28:18-20; Лк. 24:47).

8:5 "Пилип" Один з «семи мужів», про яких написано в Діях 6:5 (пор. Дії 21:8-9). Записано три випадки, коли Пилип діяв як євангеліст: (1) в Самарії; (2) з ефіопським скопцем; (3) служіння на палестинському узбережжі. Ті «сім мужів» були євангелістами в серці.

▣ **"прийшов до самарійського міста"** Тут є різночитання: «місто Самарія» та «самарійське місто». Дослідження рукописів свідчить на користь визначеного артикля (пор. манускрипти P⁷⁴, x, A, B). Однак це місто в той час було відомим під назвою «Себасте», а не «Самарія». За часів римського правління «Самарією» називалася місцевість. Головним містом Самарії був Сихем, що в той час називався Неаполісом, а сьогодні – Наблусом. Є припущення, що то могло бути місто Гітта, тому що за переданням саме там знаходився дім Симона Ворожита. Це припущення походить від Юстина Мученика, що сам був з тих країв.

▣ **"і проповідував їм про Христа"** Іудеї ненавиділи самарян, тому що вважали їх метисами (пор. Езд. 4:1-3). Це було пов'язано з асирійською неволею 722 р. до н.е., коли місце проживання Десяти племен було заселено поганами, які потім перемішалися з залишками юдейського населення (пор. 2Цар. 17:24-41).

Ісус також служив самарянам. Він явив Себе Месією самарянці та жителям її міста (пор. Ів. 4). Тут Пилип проповідує про «Христа» (означений артикль), що є грецький переклад єврейського слова «Месія» (див. Спеціальну тему до Дій 2:31). Цей старозавітний титул пов'язаний з обітницею ЯХВЕ послати Того, Хто встановить нове царство і знаменуватиме новий вік Духа. Ця подія була передвіщена в служінні Ісуса та особливо наказана в Його останніх словах (1:8).

8:6 "А люди (однодушно)" В грецькому тексті тут вжито вираз «однодушно», який Лука вживає дуже часто. Див. примітку до Дій 1:14.

▣ "і згідно слухали й бачили чуда, які він чинив" Тут ідеться про чудеса, що підтверджували слова Пилипа (пор. Дії 8:7). Ті самі прояви Духа супроводжували проповіді Ісуса, Дванадцяти Апостолів, Семидесяти учнів, Петра та Івана.

8:7 Демонічна одержимість є дійсністю в нашому світі (див. дві книги Мерілла Ф. Унгера [Merrill F. Unger]: «Біблійна демонологія» [*Biblical Demonology*] та «Демони в світі сьогодні» [*Demons in the World Today*]. Див. дві спеціальні теми до Дій 5:16.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 8:9-13

⁹Був один чоловік, на ім'я йому Симон, що до того в цім місті займався ворожбитством та дурив самарійський народ, видаючи себе за якогось великого. ¹⁰Його слухали всі, від найменшого аж до найбільшого, кажучи: Він сила Бога, що зветься велика! ¹¹Його ж слухалися, бо він їх довший час дивував ворожбитством. ¹²Та коли йняли віри Пилипові, що благовістив про Боже Царство й Ім'я Ісуса Христа, чоловіки й жінки охристілися. ¹³Увірував навіть сам Симон, і, охристівшись, тримався Пилипа; а бачивши чуда й знамена великі, він дуже дивувався.

8:9 "один чоловік, на ім'я йому Симон" Невідомо, чи він справді увірував (пор. Дії 8:13,18), чи був просто шарлатаном, що шукав влади. Я би скоріше допустив щирість його віри, посилаючись на Дії 8:24. Дивно, як багато розповідається про цього чоловіка в переданні ранньої церкви, але всі ті розповіді є лише припущеннями (пор. «Ілюстрована біблійна енциклопедія Зондерван» [*The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*], Том 5, стор. 442-444).

NASB, NRSV «чародійством»
NKJV, TEV «ворожбитством»
NJB «мистецтвом магії»

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЧАРОДІЙСТВО» (SPECIAL TOPIC: MAGIC)

У давнину існувало кілька типів осіб та груп, що практикували чародійство різного роду. Чародійство – то вид релігійної практики.

1. Перші сліди чародійства знайдені вже в першій писемній культурі (тобто в Шумері), в її розповідях про створіння.
  - а. головного бога *Ea-енкі* звали «Володарем заклинань», тому що він вбив *Ансу* через заклинання
  - б. його син *Мардук* переміг *Тіамата* завдяки магічним чарам та силам свого батька
  - в. див. Еріка Райнер, «Сурпу: колекція шумерських та аккадських заклинань» (Erica Reiner, *Surpu: A Collection of Sumerian and Akkadian Incantations*)
2. Чародійство було важливою частиною життя стародавнього Єгипту, включаючи богів *Тот* та *Ісіда*. Не було розмежування між добрим та злим чародійством, як в №1 і №3. Зазвичай чародійство було пов'язане з
  - а. зціленням
  - б. тлумаченням снів
  - в. політичною діяльністю
  - г. переходу до царини мертвих
3. Чародійство в Анатолії (хетська культура) було подібне до №1. Там було добре чародійство і зле чародійство. Добре чародійство підтримувалося, а зле засуджувалося. В цій справі часто використовували священників і старих жінок. В давнину чародійство вважалося законною частиною всякого військового походу.
4. Була священницька каста з Мідії, що займалася астрологією; вони називалася «халдеями» (пор. Дан. 1:20; 2:2,10,27; 4:7,9; 5:11; Мт. 2:1,7,16). Геродот називає їх «мідійськими священниками». Вони провіщали майбутні події та керували ними на основі руху та розташування астральних богів (планет, зірок, сузір'їв, комет).

5. Про чародійство Ханаану залишилося дуже мало історичних документів (угаритських). Очевидно *Ель* мав велику владу і змінив угаритського царя чародійством (див. «Легенда царя Керета» ANET. 1486).
6. Більшість чародійників стверджували, що вони можуть маніпулювати надприродними силами або стихійними силами природи (пор. Бут. 41:8,24; Вих. 7:11,22; 8:7,19; 9:11). Часто ці сили (або цих богів) уявляли собі в конфлікті з людьми, і коли чародій займав місце тієї чи іншої сили, то він отримував знання, з допомогою якого міг керувати цими силами для особистого прибутку (пор. магічні папіруси III та IV століть н.е.). Ці люди могли:
  - а. провіщати майбутні події
  - б. керувати майбутніми подіями
  - в. тлумачити майбутні події та сни
  - г. проклинати або захищати інших людей, міста, народи, армії, тощо.
7. Чародії, як в Діях 8:9,11, стверджували, що можуть маніпулювати безособовими силами природи або особовими (демонічними) силами і таким чином виконувати свою волю. Для цього вони часто використовували магічні ритуали та заклинання. «Справжні» чародії часто нападали на інших, які нібито неправильно справляли ритуали та літургії. Вони називали їх шарлатанами або шахраями (пор. Дії 13:6,8; 19:13).
8. Сила Євангелія проявилася в служінні Павла в Ефесі, де колишні чародії навернулися до віри в Христа і публічно спалили свої коштовні магічні книги (що навчали, як правильно робити заклинання, ритуали та літургії, пор. Дії 19:19), які вони могли б продати за великі гроші.
9. Для додаткового читання (англійською мовою)
  - а. Сузан Гаррет, «Смерть диявола» (Susan Garrett, *The Demise of the Devil*, Fortress Press, 1989)
  - б. Мерілл Унгер, «Біблійна демонологія» (Merrill Unger, *Biblical Demonology*, Scripture Press, 1967)
  - в. Гендрік Беркофф, «Христос і влади» (Hendrik Berkhof, *Christ and the Powers*, Herald Press, 1977)
  - г. Волтер Вінк, «Називати влади по імені» (Waller Wink, *Naming the Powers*, Fortress Press, 1984)
  - д. Клінтон Арнольд, «Три важливих питання про духовну війну» (Clinton Arnold, *Three Crucial Questions About Spiritual Warfare*, Baker, 1997)
10. Всі ці чародійства і окультні дії є гидотою для ЯХВЕ і заборонені Його народу (Див. примітки до Повт. Зак. 18:10-14, онлайн).

8:10 "Він сила Бога, що зветься велика" Так називали вишнього бога греко-римського пантеону (Зевса). По-арамейськи ця фраза була б такою: «Це сила бога, Хто зветься великим». Той чоловік обманював тамошніх людей. Можливо, він навіть обманював самого себе (пор. Дії 8:9,13).

8:12 "йняли віри" Див. Дії 3:16, Спеціальна тема: «Вірити, віра, довіряти» та Дії 6:5, Спеціальна тема: «Віра в старому заповіті».

NASB «проповідував добру вістку»

NKJV «проповідував те»

NRSV «проголошував добру вістку»

TEV «вчення про добру вістку»

Це – грецьке слово *euangelizō*, що складається з «добрий» (*eu*) та «вістка» (*angelizō*). З цього грецького слова походять наші слова «Євангеліє», «євангеліст», тощо. Пилип розповів тим самарянам про Ісуса, і вони відкликнулися спасаючою вірою.

▣ **"про Боже Царство"** Див. дві спеціальні теми до Дій 1:3.

▣ **"Ім'я Ісуса Христа"** Див. Спеціальну тему до Дій 2:21.

▣ "охристилися" Див. Спеціальну тему до Дій 2:38.

▣ "чоловіки й жінки" В даному контексті цей вислів може мати два значення.

1. Павло переслідував «чоловіків і жінок (пор. Дії 8:3)», але Євангеліє також спасало «чоловіків і жінок».
2. В іудаїзмі тільки чоловіки здійснювали обряд обрізання, але в Євангелії обряд хрещення здійснювали представники обох статей.

8:13 "Увірував навіть сам Симон" Більшість євангельських християн вживає цей термін «увірувати» (див. Спеціальну тему до Дій 3:16) в дуже чіткому значенні, але в Новому Заповіті є місця (напр., Ів. 8:31), де це слово означає не зовсім повне навернення до віри (пор. Ів. 8:59).

Початкова віра не є єдиним критерієм (пор. Мт. 13:1-9,10-23; 24:13). Тривалість в вірі та послух також свідчать про істинні стосунки з Христом.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СТІЙКІСТЬ» (SPECIAL TOPIC: PERSEVERANCE)

Біблійні доктрини, що пов'язані з християнським життям, важко пояснювати, тому що вони подаються у властивих сході діалектичних парах (див. Спеціальну тему: «Східна література [біблійні парадокси]»). Ці пари здаються суперечливими, але насправді є біблійними. Західні християни схильні вибирати одну істину, ігноруючи або зневажаючи другу. Наприклад:

- А. Спасіння – то первинне рішення вірити в Христа (увірування) чи вірність Христу і учнівство протягом всього життя?
- Б. Людина спасається через обрання Божої благодаті чи через свою відповідь на Божий заклик вірою та покаяттям?
- В. Втратити спасіння неможливо чи треба постійно бути дбайливим, щоб не втратити його?

Питання стійкості спричиняло багато суперечок протягом всієї історії церкви. Це питання з'являється з очевидно суперечливих текстів Нового Заповіту:

- А. тексти про впевненість у спасінні
  1. слова Ісуса (Ів. 6:37; 10:28-29)
  2. слова Павла (Рим. 8:35-39; Еф. 1:13; 2:5,8-9; Фил. 1:6; 2:13; 2Сол. 3:3; 2Тим. 1:12; 4:18)
  3. слова Петра (1Петр. 1:4-5)
- Б. тексти про потребу в стійкості
  1. слова Ісуса (Мт. 10:22; 13:1-9,24-30; 24:13; Мр. 13:13; Ів. 8:31; 15:4-10; Об. 2:7,17,26; 3:5,12,21)
  2. слова Павла (Рим. 11:22; 1Кор. 15:2; 2Кор. 13:5; Гал. 1:6; 3:4; 5:4; 6:9; Фил. 2:12; 3:18-20; Кол. 1:23; 2Тим. 3:2)
  3. слова автора Послання до євреїв (2:1; 3:6,14; 4:14; 6:11)
  4. слова Івана (1Ів. 2:6; 2Ів. 9)
  5. слова Отця (Об. 21:7)

Біблійне спасіння приходить від любові, милості та благодаті суверенного триєдиного Бога. Жодна людина не може спастися без ініціативи Божого Духа (пор. Ів. 6:44,65). Бог першим приходить і визначає план дій, але Він вимагає від людей відкликатися вірою та покаяттям, як спочатку, так і постійно. Взаємини Бога з людьми основані на завіті. Є певні права та обов'язки!

Спасіння пропонується всім людям. Смерть Ісуса вирішила проблему гріха людства. Бог відкрив шлях спасіння і хоче, щоб усі люди, створені за Його образом, відповідали на Його любов та жертву Ісуса.

Якщо ви хочете прочитати більше про цю тему з некальвіністської точки зору, я можу порекомендувати вам такі видання (англійською мовою):

1. Дейл Муді, «Слово істини» (Dale Moody, *The Word of Truth*, Eerdmans, 1981 [стор. 348-365])
2. Говард Маршалл, «Бережені силою Божою» (Howard Marshall, *Kept by the Power of God*, Bethany Fellowship, 1969)
3. Роберт Шенк, «Життя в Сині» (Robert Shank, *Life in the Son*, Westcott, 1961)

У Біблії розглядаються дві різні проблеми в цій сфері: (1) сприйняття впевненості у спасіння як дозволу на безплідне, егоїстичне життя; (2) підбадьорення тих, хто щосили старається служити Господу й боротися зі своїм гріхом. Проблема в тому, що люди неправильно приймають слова, адресовані до інших, як такі, що адресовані до них, і будують богословські системи на окремих біблійних текстах. Дехто з християн відчайдушно потребує слова впевненості, але інші мають потребу в суворих попередженнях! До якої з цих двох груп належите ви?

▣ **"тримався Пилипа"** Це – перифрастичний імперфект. Зверніть увагу на послідовність.

1. він чув, Дії 8:6-7,12
2. він бачив, Дії 8:6-7,13
3. він увірував, Дії 8:13
4. він хрестився, Дії 8:13
5. він ходив з Пилипом, Дії 8:13

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 8:14-24

¹⁴Як зачули ж апостоли, які в Єрусалимі були, що Боже Слово прийняла Самарія, то послали до них Петра та Івана. ¹⁵А вони, як прийшли, помолились за них, щоб Духа Святого вони прийняли, ¹⁶бо ще ні на одного з них Він не сховався, а були вони тільки охрищені в Ім'я Господа Ісуса. ¹⁷Тоді на них руки поклали, і прийняли вони Духа Святого! ¹⁸Як побачив же Симон, що через накладання апостольських рук Святий Дух подається, то приніс він їм гроші, ¹⁹і сказав: Дайте й мені таку владу, щоб той, на кого покладу свої руки, одержав би Духа Святого! ²⁰Та промовив до нього Петро: Нехай згине з тобою те срібло твоє, бо ти думав набути дар Божий за гроші! ²¹У цім ділі нема тобі частки ні уділу, бо серце твоє перед Богом не слухне. ²²Тож покайся за це лихе діло своє, і проси Господа, може прощений буде тобі замір серця твого! ²³Бо я бачу, що ти пробуваси у жовчї гіркій та в путах неправди. ²⁴А Симон озвався й сказав: Помоліться за мене до Господа, щоб мене не спіткало нічого з того, про що ви говорили...

8:14 "Як зачули ж апостоли, які в Єрусалимі були, що Боже Слово прийняла Самарія, то послали до них Петра та Івана" При житті Ісуса учням було заборонене служіння самарянам (пор. Мт. 10:5).

Очевидно, Апостоли хотіли офіційно схвалити цей радикальний та незвичайний рух Святого Духа серед цієї етнічної групи, яку юдеї традиційно ненавиділи. Цей регіон окремо названо в Діях 1:8. Як завжди, Пилип зрозумів слова Ісуса про проповідь Євангелія всьому світу швидше, ніж Дванадцять Апостолів.

Зауважте, що вираз «увірувати в Ісуса» є паралельним до виразу «прийняти Боже Слово». «Боже Слово» може мати кілька значень.

1. Боже спілкування з людьми взагалі
2. Боже спілкування з людьми, що його записано в Писанні
3. Божий Син («Слово», пор. Ів. 1:1), Який є остаточним одкровенням Бога (пор. Євр. 1:3)

Зверніть увагу на те, що Петро та Іван були послані. Петро був визнаним лідером апостольської групи, а Іван був учнем, який нещодавно хотів звести на самарян вогонь з неба (пор. Лк. 9:54).

8:15 "вони, як прийшли, помолились за них, щоб Духа Святого вони прийняли" Спроби побудувати богослов'я спасіння на основі книги Дій є дуже проблематичним з таких причин: послідовність подій та самі події, пов'язані з спасінням, в різних текстах відрізняються. В цьому тексті Святий Дух означає підтвердження, подібне П'ятидесятниці, яке свідчить про те, що Бог прийняв та спас цих самарян. Вони взагалі не могли спастися (дієслово «прийняли» стоїть в часі перфекта медіального стану дійсного способу) без роботи Святого Духа (пор. Рим. 8:9).

Я гадаю, що події П'ятидесятниці встановили модель, за якою Бог діяв знову і знову в різних народностях та місцевостях, щоб показати й підтвердити віруючим іудеям в церкві, що Сам Бог повністю прийняв цю нову групу. Отже, прояв Духа в Діях (тобто П'ятидесятниця) з богословської точки зору відрізняється від коринтських мов.

На основі цього тексту не можна вимагати від віруючих говоріння на інших мовах для підтвердження спасіння (пор. 1Кор. 12:29-30, де задаються питання, на які очікується відповідь «ні»). Лука розповідає про те, що було, а не про те, що має бути кожного разу.

8:16-17 Тут послідовність подій відрізняється від Дій 2:38. Цю розбіжність можна пояснити конкретними діями Святого Духа: (1) в Діях 2:38 у зв'язку з спасінням і (2) в Діях 8:16 у зв'язку з подією типу П'ятидесятниці. Тут самаряни переживають ту саму «подію Святого Духа», що сталася в Діях 2. Це було не лише для них, але в першу чергу для юдейської християнської громади. Ця подія показала їм, що Бог повністю прийняв самарян! На цьому не можна будувати вчення про «два кроки початкового спасіння».

Зверніть увагу на те, що Петро та Іван помітили відсутність проявів Духа, що вони їх пережили в день П'ятидесятниці. Це не значить, що чудеса і знамена, які супроводжували проповідь Пилипа, не були справжніми проявами Духа (пор. Дії 8:13). Петро та Іван бажали самарянської П'ятидесятниці! Це дуже важливо, тому що коли те саме трапилось із Корнилієм (Дії 10), то Петро зрозумів, що Бог повністю прийняв того римського чоловіка і його родину. Євангеліє – для всіх людей. Це велика істина, що відкривається через ці події в книзі Дій!

8:16 Це можна назвати самарянською П'ятидесятницею.

8:17 Цей текст не можна використовувати для доказу необхідності рукопокладення. Більше в книзі Дій не зустрічається рукопокладення з цією метою. Воно виражає силу і владу Апостолів. Див. Дії 6:6, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «РУКОПОКЛАДЕННЯ».

8:20 Питання, що для нас є богословським, для Симона було сотеріологічним. Чи спасся він? Слова Петра можна розуміти як прокляття або як попередження. Всі нові віруючі мають слабке та дещо хибне розуміння Євангелія, але питання в тому, чи було розуміння Симона пронизано надмірним егоїзмом? Чи можуть спастися люди з конфліктуєчими пріоритетами в житті?

▣ **"дар Божий"** Тут Дух представляє всю Божу роботу заради грішного й непокірного людства (пор. Іс. 55:1-2; Єр. 31:31-34; Єз. 36:22-38; Лк. 11:13; Дії 2:38).

8:21 "У цім ділі нема тобі частки ні уділу" Перше слово «частка» (*meris*) означає частку взагалі. Тут і в 2Кор. 6:15 воно має негативні конотації.

Друге слово «уділ» (*klēros*) є старозавітним словом «жереб», що з його допомогою вони визначали Божу волю (*urim* і *tummim*). Саме цим жеребом обіцяну землю розділяли між племенами (пор. Єг. 12-19). Отже, це слово вживається в значенні «спадщина». З цього слова походить англійське «clergy» (клір, духовенство), але в Новому Заповіті воно вживається щодо всіх віруючих.

▣ **"серце твоє перед Богом не слухне"** Це може бути посиланням на Пс. 78:37. Слова «слухний» та «праведний» (Див. Спеціальну тему до Дій 3:14) з усіма їхніми формами походять від терміну, що означає пряму річку очеретину, що росте в Месопотамії й досягає висоти 4-6 метрів. Бог взяв це слово, яке вживалося в будівництві (для перевірки горизонтальної прямої стін), і вжив його для описання Свого етичного характеру. Бог є стандартом, лінійкою, прямим кутком, згідно з яким судяться всі люди. Ніхто з людей не здатний вистояти на такому суді (пор. Рим. 3:9-18,23).

8:22 "покайся" Це – аорист активного стану наказового способу, що означає невідкладність. Див. примітку та Спеціальну тему до Дій 2:38.

▣ **"проси"** Це – аорист пасивного стану (депонент) наказового способу. Розмова з Богом є свідомством особистих стосунків, як і усвідомлення своєї провини, що веде до покаяння, є свідомством того, що в людині живе Божий Дух!

▣ **"може прощений буде"** Дослівно: «якщо прощений буде». Це умовне речення першого типу, яке передбачає правдивість речей з авторської точки зору або його літературного задуму. В контексті складного речення це просте речення виражає умову, основу на бажанні Симона покаятися і просити прощення. В думках та діях Симона є серйозне відхилення від нормативного християнства.

▣ **"замір серця твого"** Гріх починається з думок. Рабини кажуть, що розум схожий на зорану землю, готову для сіння. Що ми пропускаємо через наші очі та вуха – те пускає коріння. Коли ми про це

думаємо, тоді наші думки переростають в дії. Ось чому Новий Заповіт велить нм «підперезати стегна свого розуму» (пор. 1Петр. 1:13) або «відновити свій розум» (пор. Рим. 12:2; Еф. 4:23).

8:23

NASB, NRSV «жовч гіркоти»
NKJV «отрусний гіркотою»
TEV «повний гірких заздощів»
NJB «гіркота жовчі»

Терміни «жовч» (*cholē*) та «гіркота» (*pikros*) означають гіркий дух, що зазвичай асоціюється з гнівом та відступництвом (пор. Повт. Зак. 29:18; 32:28-33; Євр. 12:15). Павло неодноразово включав слово «гіркота» в списки того, чого слід уникати (пор. Рим. 3:14; Еф. 4:31).

NASB «в рабстві беззаконня»
NKJV «зв'язаний беззаконням»
NRSV «пута пороку»
TEV «в'язень гріха»
NJB «пута гріха»

Це може бути посиленням на роботу Месії (пор. Іс. 58:6). Ісус звільнив Симона від кари за гріх, Він також міг звільнити його і з цього рабства влади. Гріх має два аспекта: (1) фізична і духовна смерть; (2) те, що керує життям грішника (це стосується як спасених, так і загиблих, пор. 1Кор. 3:1-3). Проблему гріха слід вирішити як в часі, так і в вічності; слід вирішити проблему кари за гріх та влади гріха над людиною, але це можуть зробити тільки Христос та Дух, і ми, як віруючі, повинні Їм в цьому допомогти!

8:24 "Помоліться за мене до Господа" Це – аорист пасивного стану наказового способу (множини, що мабуть вказує на звернення до всієї місіонерської команди). Симон повторює слова Петра з Дій 8:22. Слова Петра його злякали. Я вірю, що Симон був віруючим, просто він був ще «немовлям у Христі».

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 8:25

²⁵А вони ж, засвідчивши, і Слово Господнє звістивши, повернулись до Єрусалиму, і звіщали Євангелію в багатьох самарійських оселях.

8:25 "засвідчивши" Див. примітку до Дій 2:40.

▣ **"і звіщали Євангелію в багатьох самарійських оселях"** Це вказує на помітну зміну в ставленні Апостолів до самарян.

Очевидно, «Слово Господнє» та «Євангеліє» є синонімами.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 8:26-40

²⁶А Ангол Господній промовив Пилипові, кажучи: Устань та на південь іди, на дорогу, що від Єрусалиму до Гази спускається, порожня вона. ²⁷І, вставши, пішов він. І ось муж етіопський, скопець, вельможа Кандаки, цариці етіопської, що був над усіма її скарбами, що до Єрусалиму прибув поклонитись, ²⁸вертався, і, сидючи на повозі своїм, читав пророка Ісаю. ²⁹А Дух до Пилипа промовив: Підійди, та й пристань до цього повозу. ³⁰Пилип же підбіг і почув, що той читає пророка Ісаю, та й спитав: Чи розумієш, що ти читаєш? ³¹А той відказав: Як же можу, як ніхто не напутить мене? І впросив він Пилипа піднятись та сісти з ним. ³²А слово Писання, що його він читав, було це:

**ЯК ВІВЦЮ НА ЗАРІЗ ЙОГО ВЕДЕНО,
І ЯК ЯГНЯ СУПРОТИ СТРИЖІЯ БЕЗГОЛОСЕ,
ТАК ВІН НЕ ВІДКРИВ СВОЇХ УСТ!**

³³У ПРИНИЖЕННІ СУД ЙОМУ ВІДНЯТИЙ БУВ,
А ПРО РІД ЙОГО ХТО РОЗПОВІСТЬ?

БО ЖИТТЯ ЙОГО ІЗ ЗЕМЛІ ЗАБИРАЄТЬСЯ...

³⁴Відізався ж скопець до Пилипа й сказав: Благаю тебе, це про кого говорить пророк? Чи про себе,

чи про іншого кого? ³⁵А Пилип відкрив уста свої, і, зачавши від цього Писання, благовістив про Ісуса йому. ³⁶І, як шляхом вони їхали, прибули до якоїсь води. І озвався скопець: **Ось вода. Що мені заважає хреститись?** ³⁷А Пилип відказав: **Якщо віруєш із повного серця свого, то можна. А той відповів і сказав: Я вірую, що Ісус Христос то Син Божий!** ³⁸І звелів, щоб повіз спинився. І обидва Пилип та скопець увійшли до води, і охрестив він його. ³⁹А коли вони вийшли з води, Дух Господній Пилипа забрав, і скопець уже більше не бачив його. І він їхав, радіючи, шляхом своїм. ⁴⁰А Пилип опинився в Азоті, і, переходячи, звіщав Євангелію всім містам, аж поки прийшов у Кесарію.

8:26 "Ангел Господній промовив Пилипові" Тут, здається, «Ангел Господній» та «Святий Дух» є синонімами (пор. Дії 8:29). В Діях вони часто виступають синонімами. Див. примітку до Дій 5:19.

▣ **"Устань та на південь іди"** Обидва дієслова стоять в наказовому способі. Тут мова може йти про одну з двох доріг до Єгипту. Оскільки наказ був конкретним, можливо, ці слова були чутними. Ясно, що ця зустріч була приготована Самим Богом для проповіді Євангелія (як і зустріч Павла з Ісусом).

NASB «(Це пустельна *дорога*)»

NKJV «Це пустеля»

NRSV «(Це пустельна *дорога*)»

TEV «(Ця дорога не використовується сьогодні)»

NJB «пустельна *дорога*»

Якщо це коментарій Луки, то чи Лука тут пояснює свої джерела, чи це коментар із його джерел (можливо самого Пилипа, пор. Дії 21:8)? Відповісти на ці питання з впевненістю неможливо. Богонатхнення біблійного тексту не залежить від того, скільки різних людей брали участь в їхньому написанні.

8:27 "скопець, вельможа" Невідомо, чи був він скопцем в тілесному значенні, чи він просто був слугою в дворі цариці (їх називали скопцями, але вони не обов'язково були кастратами). У Старому Заповіті Потіфара названо скопцем, але він одружений (пор. Бут. 39:1). Також в Старому Заповіті, в Повт. Зак. 23:1 скопцям забороняється брати участь в зборах іудейської громади; але в Іс. 56:3-5 цю заборону скасовано. Це ясно вказує на те, що настав новий вік Духа. Не ясно, чи був той чоловік богобійним або прозелитом, але це дуже вірогідно. Ця описова фраза вказує на те, що він був високопосадовим урядовцем.

▣ **"Кандаки, цариці етіопської"** Кандака – то титул, подібний до «фараона» або «кесаря». Тут йдеться саме про царицю тому, що цар в Ефіопії вважався божеством і займатися простими адміністративними або політичними справами було нижче його гідності.

8:28 "читав пророка Ісаю" Очевидно, цей чоловік купив дорогоцінний шкіряний сувій книги Ісаї, що був довжиною понад 9 метрів (саме такі сувої знайшли серед Сувоїв Мертвого моря). Під водінням Духа він як раз читав месіанський текст Іс. 53:7-8.

8:29 "Дух до Пилипа промовив: Підійди, та й пристань до цього повозу" Тут дієслово стоїть в аористі пасивного стану наказового способу. Буквально «приклейся». Дух дає Пилипу всі необхідні вказівки конкретно.

8:30 "Пилип же підбіг і почув, що той читає пророка Ісаю" В давнину всі читали вголос, навіть наодинці.

▣ **"Чи розумієш, що ти читаєш?"** Яке чудове запитання! Людина може читати Писання і не розуміти ясно, про що там йдеться. Дух влаштував Пилипу «божественну зустріч», яка

1. покаже, що розпочався новий вік
2. стане могутнім свідоцтвом для іншого народу

8:31 А.Т. Робертсон в «Розгляді слів в Новому Заповіті» (А. Т. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*) дає такий коментар до цього вірша: «Тут змішана умова, заключна частина стоїть на початку і належить до четвертого типу... з "an" та оптативом, але умова... належить до першого типу... що є звичайним явищем в койне» (стор. 110). В умовних реченнях першого типу, як в Лк. 19:40, вживається *ean* замість *ei*. Умова визначається способом дієслова, а не побудовою речення (пор. Лк. 19:40).

8:32-33 Це цитата месіанського тексту Іс. 53:7-9 в перекладі Септуагінти. Мені здається дивним, що в цьому новозавітному контексті акцент ставиться саме на ці, а не інші месіанські тексти. Однак Пилип починає прямо з тих слів, що їх читав ефіопський вельможа, і пояснює весь текст в світлі життя, служіння, смерті та воскресіння Ісуса з Назарета. Старозавітне пророцтво здійснилося, і всім пропонується прощення через Христа!

8:35 "Пилип відкрив уста свої" Це вказує на центральне місце старозавітного тексту про «Страждального Раба» в проповіді Євангелія. Я вірю, що Сам Ісус показав ранній церкві, як саме ці давні пророцтва звіщають про Нього пор. Лк. 24:27).

8:36 "Ось вода. Що мені заважає хреститись?" Хрещення було частиною Євангелія, яке проповідував Пилип (пор. Мт. 3; 28:19; Дії 2:38; Рим. 6:1-11; Кол. 2:12)! Див. Спеціальну тему до Дій 2:38. Зауважте, що йому не треба було схвалення Апостолів в Єрусалимі для того, щоб хрестити новонавернену людину. Хрещення пов'язане не з конфесією, але з Царством. Нам слід бути обережними з своїми конфесійними традиціями, що так забруднили біблійні води різними правилами, які вважаються необхідними в наші дні!

Чи хвилювався той скопєць, що не буде прийнятим до Царства через його

1. расову належність
2. тілесний стан
3. соціально-економічний стан
4. катехізичний стан (недостатню освіченість в питаннях віри)?

В Ісусі Христі всі перепони повалені (пор. Еф. 2:11-3:13). Кожний бажаючий може прийти (пор. Ів. 1:12; 3:16; Рим. 10:9-13)!

8:37 Цей вірш, що містить сповідання ефіопського скопця, відсутній в давніх грецьких папірусних рукописах P⁴⁵ (Папіруси Честера Бітті), P⁷⁴ (Папіруси Бодмера), або в давніх унціальних грецьких папірусах κ, Α, Β та С. Немає його і в деяких стародавніх версіях Вульгати, сирійських, коптських та ефіопських перекладах. В оригіналі Дій 37-го вірша не було. UBS⁴ дає короткому варіанту рейтинг «А», тобто «точно». В англійському перекладі NASB видання 1970 р. цей вірш пропущений, але в оновленій версії 1995 р. він поданий в дужках.

8:38-39 "увійшли до води... вийшли з води" Цей текст не можна використовувати як доказ для хрещення шляхом занурення. В контексті сказано, що вони увійшли в воду, але метод хрещення не повідомляється. Стережіться власних упереджень!

8:39 "Дух Господній Пилипа забрав" Неясно, що саме трапилось. Можливо, то було чудо, подібне вознесенню Іллі (пор. 1Цар. 18:12; 2Цар. 2:16) або Єзекіїля (пор. Єз. 3:14; 8:3), а може тут йдеться просто про те, що Пилип негайно полишив те місце. Дух брав непосредню участь в цьому наверненні. Зауважте також, що новонавернений чоловік очевидно не був наставлений в вірі, але мав з собою сувій Ісаї та Божого Духа!

▣ **"їхав, радіючи, шляхом своїм"** Добра вістка завжди несе радість (пор. Дії 8:8). Ірелей записав передавання про те, що цей скопєць став проповідником Євангелія в своєму народі. Його наставником в вірі, мабуть, став Сам Дух!

8:40 Пилип продовжував (імперфект медіального стану дійсного способу) своє служіння благовісника в филистимському місті Ашдо́д (*Азот*) на дорозі додому, в приморську Кесарію. Ясно, що Пилип добре розумів важливість увірування самарян та ефіопів для проповіді Євангелія в усьому світі. Навіть филистимляни повинні були прийняти Євангеліє!

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Бог допустив переслідування ранньої церкви?
2. Чому проповідь Євангелія самарянам була такою важливою?
3. Чи був Симон віруючим?
4. Чому самаряни не прийняли Святого Духа, коли увірували?
5. Яких людей представляв ефіопський скопець?
6. Чому 37-й вірш є не в усіх Бібліях?

ДІЇ 9

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Навернення Савла 9:1-9	Дорога до Дамаска: навернення Савла 9:1-9	Навернення Савла з Тарса 9:1-9	Навернення Савла 9:1-2 9:3-4 9:5а 9:5b-6 9:7-9	Навернення Савла 9:1-2 9:3-9
9:10-19а	Ананій хрестить Савла 9:10-19	9:10-19а	9:10а 9:10b 9:11-12 9:13-14 9:15-16 9:17-19а	9:10-12 9:13-19а
Савл проповідує в Дамаску 9:19b-22	Савл проповідує Христа 9:20-22	9:19b-22	Савл проповідує в Дамаску 9:19b-20 9:21 9:22	Проповідь Савла в Дамаску 9:19b-22
Савл тікає від іудеїв 9:23-25 Савл в Єрусалимі 9:26-30 9:31 Зцілення Енея 9:32-35 Сарна повертається до життя 9:36-43	Савл уникає смерті 9:23-25 Савл в Єрусалимі 9:26-30 Церква процвітає 9:31 Еней зцілюється 9:32-35 Сарна повертається до життя 9:36-43	Перше відвідання Савлом Єрусалима 9:23-25 9:26-30 9:31 Подорож Петра до Лідди та Йопії 9:32-35 9:36-43	9:23-25 Савл в Єрусалимі 9:26-30 9:31 Павло приходить до Лідди та Йопії 9:32-35 9:36-43	9:23-25 Відвідання Савлом Єрусалима 9:26-30 Затишшя 9:31 Петро в здоровлює розслабленого в Йопії 9:32-35 Петро воскрешає жінку в Йопії 9:36-38 9:39-42 9:43

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- А. Акцент книги Дій починає змінюватися
  - 1. з апостола Петра на апостола Павла
  - 2. з Палестини на Присередземномор'я
  - 3. з іудеїв на язичників.
- Б. Навернення Павла є настільки важливою подією в історії церкви, що воно записане тричі в книзі Дій.
  - 1. Розповідь Луки, Дії 9:1-30
  - 2. Розповідь Павла перед натовпом в Єрусалимі, Дії 22:3-16
  - 3. Розповідь Павла перед Агіпсієм в Кесарії, Дії 26:4-18
  - 4. Павло також коротко згадує цей період в Гал. 1:13-17 та 2Кор. 11:32-33
- В. Очевидною є схожість між проповіддю Степана та проповідями Павла. Павло почав служити тим самим огреченим іудеям, яким проповідував Степан. Павло чув проповідь Степана в Діях 7 (пор. Дії 7:58; 8:1; 22:20). Навіть можливо, що Павло був одним з тих лідерів синагог огречених іудеїв в Єрусалимі, які сперечалися з Степаном і не могли його перемогти!
- Г. Деякі фактори, що могли вплинути на навернення Павла
  - 1. нездатність іудаїзму дати йому внутрішній мир і радість
  - 2. життя та вчення Ісуса були добре відомими в рабиністичних колах (особливо в Єрусалимі)
  - 3. він чув проповідь Степана та був свідком його смерті (можливо, він навіть сперечався з Степаном)
  - 4. він бачив поведінку християн під час переслідувань та їхню віру
  - 5. його особиста зустріч з воскреслим Господом змінила все його життя

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 9:1-9

¹А Савл, іще дишучи грізью й убивством на учнів Господніх, приступивши до первосвященика, ²попросив від нього листи у Дамаск синагогам, щоб, коли знайде яких чоловіків та жінок, що тієї дороги вони, то зв'язати й привести до Єрусалиму. ³А коли він ішов й наближався до Дамаску, то ось нагло осяяло світло із неба його, ⁴а він повалився на землю, і голос почув, що йому говорив: Савле, Савле, чому ти Мене переслідуєш? ⁵А він запитав: Хто Ти, Пане? А Той: Я Ісус, що Його переслідуєш ти. Трудно тобі бити ногою колючку! ⁶А він, затрусившись та налякавшись, каже: Чого, Господи, хочеш, щоб я вчинив? А до нього Господь: Уставай, та до міста подайся, а там тобі скажуть, що маєш робити! ⁷А люди, що йшли з ним, онімілі стояли, бо вони чули голос, та нікого не бачили. ⁸Тоді Савл підвівся з землі, і хоч очі розплющені мав, нікого не бачив... І за руку його повели й привели до Дамаску. ⁹І три дні невидючий він був, і не їв, і не пив.

9:1 "Савл, іще дишучи грізью й убивством" В Діях 26:11 Павло каже про себе, що він лютував вельми на них. Мабуть Павло навіть сам вбив когось із християн (пор. Дії 8:1).

▣ **"учнів Господніх"** Це слово «учні» вживається тільки в Євангеліях та Діях. Скоро замість нього почали вживати слово «святі». Зверніть увагу на те, скільки термінів використовується в цій главі стосовно Божого народу:

- 1. учні, Дії 9:1,10,19,25,26,36,38
- 2. дорога, Дії 9:2
- 3. святі, Дії 9:13,32,41
- 4. брати, Дії 9:17.

▣ **"приступивши до первосвященика"** Тут очевидно йдеться про Синедріон (пор. Дії 26:10). Див. примітку про Синедріон до Дій 4:5.

9:2 "попросив від нього листи у Дамаск синагогам" Римський уряд надав Синедріону обмежену владу керувати подіями в синагогах та подіями, пов'язаними з життям іудеїв в імперії (пор. 1Мак. 15:16-21 або

Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 14.10.2). Іудаїзм був визнаною, законною релігією греко-римського світу.

Очевидно, то були листи для видачі юдейських християн, які переселилися в Дамаск з Єрусалима під час іудейського переслідування (пор. Дії 9:14,21; 22:5; 26:10).

■ **"коли"** (умовний сполучник). Це – умовне речення третього типу, що означає потенційну дію.

■ **"тієї дороги"** В ті ранні часи віруючих називали «дорогою» (пор. Дії 19:9,23; 22:4; 24:14,22 і можливо 18:25,26). Це слово походить зі Старого Заповіту й означає життя вірою (пор. Пс. 1:1; 16:11; 119:105; 139:24; Пр. 4:10-19). Ісус використовував цей концепт в Мт. 7:14, а в Ів. 14:6 він назвав Себе дорогою. Християнство починається з особистої зустрічі та переходить в щоденні взаємини.

■ **"жінок"** Тричі згадуючи жінок серед тих, кого переслідував Павло, автор показує несамоовитість його дій (пор. Дії 8:3; 22:4). Лука виявляє особливе занепокоєння стосовно жінок!

9:3 "Дамаск" Це було старовинне місто, столиця римської провінції Сирія на півночі/північному сході від Галілеї. Воно було розташоване в 240 км від Єрусалима.

■ **"ось нагло"** Це слово також має відтінок значення «несподівано».

■ **"світло із неба"** В трьох розповідях про цю подію в книзі Дій цей випадок зі світлом описується по-різному

1. «осіяло світло із неба його» (Дії 9:3)
2. «мене нагло осіяло світло велике з неба» (Дії 22:6)
3. «на дорозі побачив я світло із неба, ясніше від світлості сонця, що осіяло мене» (Дії 26:13)

Павло яскраво пам'ятав цю подію! Не виключно, що це світло з богословського/фізичного боку було пов'язане з *Шекіною* – славою ЯХВЕ, присутнього з Ізраїлем в період блукання в пустелі. Єврейський концепт «слави» отримав аспект яскравого світла з цієї історичної події (див. Дії 3:13, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СЛАВА» [DOXA]). Це світло мусило показати рабину Савлу, що то була особиста присутність Бога.

9:4 "голос почув" Цей небесний голос був добре знайомим і юдаїзмі. По-єврейськи він називається *бат коль*. Саме з цього голосу юдеї одержували інформацію та/або підтвердження від Бога (в міжзавітний період від написання книги Малахії [або Хронік] до початку служіння Івана Христителя). Ця форма одкровення була необхідною тому, що в цей період богонатхненних пророків взагалі не було.

■ **"Савле, Савле"** В єврейській мові таке повторення імені було засобом підсилення.

■ **"чому ти Мене переслідуєш"** Ці слова дуже важливі з богословської точки зору, тому що вони вказують на тісний зв'язок між Ісусом та Його церквою (пор. Мт. 10:40; 25:40,45). Павло переслідував Церкву, але Ісус сприймав це як переслідування Його Самого. З Дій 26:14 ми знаємо, що Ісус говорив з Павлом арамейською мовою.

Також дуже важливим з богословської точки зору є те, що християнство – то і особа (Ісус), і група (церква). В Новому Заповіті використовуються такі колективні метафори стосовно церкви:

1. тіло
2. сім'я
3. будівля
4. святі

Всі вони наголошують на колективному характері віри (пор. 1Кор. 12:7) Віра починається індивідуально, але переходить до групи (сумлінність та піклування). Цю індивідуальну спільність можна побачити в Павловому розгляді Адама та Христа в Рим. 5:12-21. Один є частиною всіх; Один може подіяти на всіх (пор. Єг. 7).

9:5a "Хто Ти, Пане" Що Павло мав на увазі під словом «Пан»?

1. пана як титул пошани (напр. Ів. 4:11)
2. ЯХВЕ, перекладене як Господь в Старому Заповіті (напр. Бут. 2:4)

Якщо в фокусі було здивування, то мабуть вірним є 1-й варіант, але якщо світло з неба було сприйняте як Божа дія – то 2-й варіант. У випадку 2-го варіанту Павловому рабиністичному богослов'ю було кинуте виклик. В ті хвилини Павло напевне був збитий з пантелику та перелякався! Див. Рим. 1:6, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІМЕНА БОГА».

9:5b-6b В усіх ранніх грецьких рукописах цих частин немає. Вони є тільки в одній латинській сім'ї манускриптів. Перекладаючи Біблію з Вульгати, Еразм включив їх в своє перше видання грецького Нового Заповіту 1516 р. Ці слова знаходяться в Діях 26:14. Той факт, що вони були включені в ці вірші, вказує на схильність переписчиків до узгодження паралельних місць та включення всіх деталей.

9:5 "Я Ісус, що Його переслідуєш ти" Павло заявляє, що бачив прославленого Христа (пор. Дії 22:14; 1Кор. 9:1; 15:8-9). Пізніше Павло сприймав цей випадок як невід'ємну частину свого покликання на служіння апостолом язичників.

Розп'ятий тесляр з Назарета – прославлений Месія!

9:6 Цей вірш детально пояснюється в Діях 9:10-19.

▣ **"масш робити"** Див. детальну примітку про *dei* в Діях 1:16.

9:7 "люди, що йшли з ним" Це могли бути:

1. храмова поліція, що супроводжувала Павла
2. інші іудеї-зилоти, можливо з огречених синагог
3. інші учні богослов'я з Єрусалима

▣ **"чули голос, та нікого не бачили"** Між Діями 9:7 та 22:9 начебто є розбіжність. Існує декілька теорій щодо вирішення цієї проблеми:

1. Це просто проблема синтаксису. Дієслово «чути» може стояти в родовому відмінку (Дії 9:7) або в знахідному відмінку (Дії 22:9). Ці різні форми надають словам різних значень або відтінків значень. В перекладі NRSV у примітці сказано: «грецький текст наводить на таку думку, що товариші Павла чули голос, але не розуміли сказаних слів».
2. Інші кажуть, що це схоже на розповідь про вхід Ісуса в Єрусалим та голос з неба в Ів. 12:29-30.
3. Інші кажуть, що мова йде про голос Павла, а не Ісуса. Вони чули слова Павла, але слів Ісуса не чули.
4. Інші кажуть, що ця проблема подібна до проблеми Синоптиків. Автори різних Євангелій записали ті самі події, проповіді та діла Ісуса по-різному – свідчення різних очевидців.

9:8 "хоч очі розплющені мав, нікого не бачив" Мабуть, після цього Павло мав проблеми з зором (пор. Гал. 4:13-15; 6:11). Я вірю, що Павловою «ключкою в тілі» (пор. 2Кор. 12:7-10; Гал. 4:13-15; 6:11) була офтальмія, яка скоріш за все з'явилася в нього після цього випадку. Тут є певна іронія. Змінився погляд Павла на речі. Він вважав себе зрячим (фізично та духовно, пор. Ів. 9), але зрозумів, що був сліпим. Після зустрічі з Христом Павло на якийсь час осліп, але його духовні очі широко розкрилися!

9:9 "І три дні невидючий він був" Це – перифрастичний імперфект. Деякі коментатори вважають, що саме тут Павло пережив видіння небес, про яке він писав в 2Кор. 12:1-4.

▣ **"і не їв, і не пив"** Павло постився й молився (пор. Дії 9:11). Мабуть, в розумі (богослов'я) та серці (бажання) Павла сталася значна переорієнтація! Колишній переслідувач церкви преображався в проповідника Євангелія!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 9:10-19

¹⁰А в Дамаску був учень один, на ймення Ананій. І Господь у видінні промовив до нього: Ананію! А він відказав: Ось я, Господи! ¹¹Господь же до нього: Устань, і піди на вулицю, що Простою зветься, і пошукай в домі Юдовім Савла на ймення, тарсянина, ось бо він молиться, ¹²і мужа в видінні він бачив, на ймення Ананія, що до нього прийшов і руку на нього поклав, щоб став він видючий... ¹³Відповів же Ананій: Чув я, Господи, від багатьох про цього чоловіка, скільки зла він учинив в Єрусалимі святим Твоїм! ¹⁴І тут має владу від первосвящеників, щоб в'язати усіх, хто кличе Ім'я Твоє. ¹⁵І промовив до нього Господь: Іди, бо для Мене посудина вибрана він, щоб носити Ім'я Моє перед народами, і царями, і синами Ізраїля. ¹⁶Бо Я покажу йому, скільки має він витерпіти за Ім'я Моє. ¹⁷І Ананій пішов, і до дому ввійшов, і руки поклавши на нього, промовив: Савле брате, Господь Ісус, що з'явився тобі на дорозі, якою ти йшов, послав ось мене, щоб став ти видючий, і наповнився Духа Святого! ¹⁸І хвилі тієї відпала з очей йому ніби луска, і зараз видючий він став... І, вставши, охрестився, ¹⁹і, прийнявши поживу, на силах зміцнів.

9:10 "Ананій" Це ім'я означає «ЯХВЕ милостивий». Як видно, він був іудеєм з гарною репутацією, а не біженцем (пор. Дії 22:12).

▣ **"Ось я, Господи"** Це – іудейська ідіома готовності (пор. Іс. 6:8). Слова в вірші 11 мабуть були сказані вголос, тому що вони є конкретним наказом.

9:12 "мужа в видінні він бачив, на ймення Ананія" Слів «в видінні» немає в давньогрецьких рукописах P⁷⁴, κ і А, але вони є в рукописах В і С. В тексті UBS⁴ подається коротша версія, але вона оцінюється рейтингом «С» (важко вирішити). Цей вірш показує, що прихід Ананія, його дії та слова підтверджували слова, раніше сказані Ісусом Павлу (пор. Дії 9:6).

▣ **"руки поклавши на нього"** Див. Спеціальну тему до Дій 6:6.

9:13 "Чув я... від багатьох" Очевидно, Ананій чув був про те, як жахливо Павло переслідував віруючих іудейських біженців з Єрусалима.

▣ **"святим Твоїм"** Грецький термін «святий» (*hagios*) пов'язаний зі старозавітним словом «святий» (*kadosh*), що означає якусь річ, особу або місце, відділене Богом для особливого завдання. Слово «святи» завжди стоїть у множині, окрім одного випадку в Фил. 4:21, але навіть там воно означає множину. Бути християнином означає бути частиною сім'ї, громади. В вірі не буває одинаків.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СВЯТІ» (SPECIAL TOPIC: SAINTS)

Це грецький еквівалент єврейського слова *кадош* (ІМЕННИК, BDB 871; ДІСЛОВО, BDB 872, KB 1066-1067; див. Спеціальну тему: «Святий»), головним значенням якого є відділення когось або чогось для виключного користування ЯХВЕ. Ізраїль був «святим народом» ЯХВЕ (пор. 1Петр. 2:9, де цитується Вих. 19:6). ЯХВЕ відділений від людства Своєю природою (вічною, нествореною Святістю) і Своїм характером (моральною досконалістю). Він є стандарт, що ним все інше вимірюється й оцінюється. Він – трансцендентний, Святий, Святий Інший.

Бог створив людей для спілкування, але гріхопадіння (Бут. 3) створило бар'єр в стосунках між святим Богом та грішним людством. Бог вирішив відновити Своє морально свідоме створіння; тому Він закликає Свій народ бути «святим» (пор. Лев. 11:44; 19:2; 20:7,26; 21:8). Народ ЯХВЕ через стосунки віри з Ним став «святим» в своєму положенні в завіті, але Бог також закликає їх до святого життя (див. Спеціальну тему: «Освячення», пор. Мт. 5:48; Еф. 4:1,17; 5:2-3,15; 1Петр. 1:15).

Святе життя є можливим тому, що Бог прийняв і простив віруючих через (1) життя Ісуса та (2) роботу і присутність Святого Духа в їхніх умах і серцях. Таким чином встановлюється парадоксальне положення віруючих.

1. вони святі через залічену праведність Христа (Рим. 4)

2. вони покликані до святого життя через присутність Духа (див. Спеціальну тему: «Освячення»)

Віруючі є «святими» (*hagioi*) через

1. волю Святого (Отця, пор. Ів. 6:29,40; 1Петр. 1:15-16)
2. роботу Святого Сина (Ісуса, пор. 2Кор. 5:21; 1Петр. 1:18-21)
3. присутність Святого Духа, що живе в них (пор. Рим. 8:9-11,27)

У Новому Заповіті цей термін завжди вживався в МНОЖИНІ (окрім Фил. 4:21, але навіть в цьому випадку контекст вказує на МНОЖИНУ). Бути спасеним означає бути частиною сім'ї, тіла, споруди! Біблійна віра починається з особистого прийняття, але веде до спільних стосунків. Кожний з нас обдарований (пор. 1Кор. 12:11), і ми повинні служити своїми дарами для здорового росту та процвітання Тіла Христового – церкви (пор. 1Кор. 12:7). Ми спасені для того, щоб служити! Святість – то сімейна характеристика!

Святість стала назвою віруючих (пор. Дії 9:13,32,41; 26:10; Рим. 1:7; 1Кор. 1:2; 2Кор. 1:1; Еф. 1:1; Фил. 1:1; Кол. 1:2) та служіння іншим (пор. Рим. 12:13; 16:2; Еф. 1:15; Кол. 1:4; 1Тим. 5:10; Євр. 6:10). Павло зібрав особливе приношення від язичницьких церков для бідняків у материнській церкві в Єрусалимі (пор. Рим. 15:25-26; 1Кор. 16:1; 2Кор. 8:4; 9:1).

9:14 "первосвящеників" Згідно зі Старим Заповітом, пост первосвященика був позитивним та передавався особливій родині левитського сина (пор. Лев. 8-10). Однак в римський період ця посада стала купуватися в римських правителів за гроші. Тому в саддукейській сім'ї Анни було декілька первосвящеників.

▣ **" хто кличе Ім'я Твоє"** Ця фраза приводить до важливих богословських висновків. Лука неодноразово вживає її в Діях в значенні

1. людини, що звертається до Ісуса (пор. Дії 7:59)
2. людини, що прийняла Ісуса як Спасителя (пор. Дії 9:14,21)
3. як старозавітну цитату з Амоса 9:12, де ця фраза стосується того, над ким кличеться ім'я ЯХВЕ (тобто віруючих, пор. Дії 15:17)
4. стосовно людини, що публічно сповідує віру в Ісуса (пор. Дії 22:16)

Ця фраза також є частиною звернення Павла до Ізраїлю цитатою з Йоїла 2:32 в Рим. 10:9-13 (пор. 2Тим. 2:22). Петро використав той самий текст (Йоїл 2:28-32) в своїй проповіді в день П'ятидесятниці та запросив присутніх там «кликати ім'я Господа» з Йоїла 2:32.

Ім'я представляє особу. Кликаючи ім'я Господа, грішники просять Ісуса діяти та долучити їх до Його сім'ї. Див. Спеціальну тему до Дій 2:22.

9:15 "Іди" Це – теперішній час медіального стану (депонент) наказового способу. Ананій не хоче йти до Савла, але Ісус Своєю владою посилає його.

▣ **"бо для Мене посудина вибрана він"** О яка велика Божа благодать та Його обрання! Покликання Павла не відповідає уявленню євангельських віруючих про добровільне, вольове навернення. Воно було драматичним!

NASB, NKJV «перед язичниками»

NRSV, NJB «щоб принести Моє ім'я перед язичниками»

TEV «щоб звіщати Моє ім'я язичникам»

Для юдея ці слова були вражаючими (пор. Еф. 3:7)! Але Божий план був таким завжди (пор. Бут. 12:3; Вих. 19:5-6; Еф. 2:11-3:13, див. Спеціальну тему до Дій 1:8). Ізраїль був лише «посудиною», інструментом для досягнення всього світу – людей, створених за образом Божим (пор. Бут. 1:26-27), але впалих в гріх (пор. Бут. 3:15).

▣ **"і царями"** Павло промовляв до урядовців вищого й нижчого рангу і, нарешті, до кесаря!

▣ **"і синами Ізраїля"** Місіонерська стратегія Павла була проповідувати спершу в помісній синагозі (пор. Рим. 1:16) в кожному місті. Таким чином він надавав можливість іудеям та богобійним, які знали Старий Заповіт, першими відкликнутися на Євангеліє. Потім він ішов до язичників.

9:16 "Бо Я покажу йому, скільки має він витерпіти за Ім'я Моє" Страждання є не винятком, але нормою для християн в грішному світі (пор. Мт. 5:10-12; Ів. 15:18-21; 16:1-2; 17:14; Дії 14:22; Рим. 5:3-4; 8:17-18; 2Кор. 4:7-12; 6:3-10; 11:24-33; Фил. 1:29; 1Сол. 3:3; 2Тим. 3:12; Як. 1:2-4; 1Петр. 4:12-16).

Є богословський зв'язок між стражданнями Христа й стражданнями Його послідовників в цьому грішному світі. Ця паралель показана в Першому Посланні Петра.

1. Страждання Ісуса, 1Петр. 1:11; 2:21,23; 3:18; 4:1,13; 5:1
2. Його послідовників, 1Петр. 1:6-7; 2:19; 3:13-17; 4:1,12-19; 5:9-10

Якщо світ ненавидить Його, то ненавидітиме й їх (пор. Ів. 7:7; 15:18-19; 17:14).

9:17 "і руки поклавши на нього" В Писанні немає ніяких підстав для вчення про «апостольську владу» в передачі духовних дарів. Ананій був невідомим мирянином, простим віруючим в Дамаску, і він став

1. Божим вісником та посередником в
2. сповненні Павла Святим Духом (пор. Дії 9:17)
3. фізичному зціленні Павла (пор. Дії 9:18)
4. хрещенні Павла (пор. Дії 9:18)

▣ **"Савле брате"** Який великий приклад послуху й любові!

9:18 "відпала з очей йому ніби луска" Це медичний термін, що означає відлущування шкіри від рани. Лука вжив цей термін для описання того, що сталося з Павловими очима в момент зцілення. Те саме слово «луска» в Септуагінті також вживається в значенні риб'ячої луски (пор. Лев. 11:9,10,12; Повт. Зак. 14:9). Метафорично це слово також вжито в Чис. 16:38 в значенні металевих блях. В цьому контексті вони напевне означали тонку плівку шкіри, що лупиться, або струп, що утворився на очах Павла.

▣ **"охристився"** Очевидно, Ананій також хрестив Павла (пор. Дії 8:36,38). Новозавітне хрещення було актом послуху Ісусу, наслідуванням Його прикладу (пор. Мт. 3:13-17; Мр. 1:9-11; Лк. 3:21-22) та виконанням Його наказу (пор. Мт. 28:19). Воно знаменувало відданість новому господарю.

9:19 "приймавши поживу, на силах зміцнів" Павло постився й молився з того часу, як впав на землю від світла (пор. Дії 9:9). Після трьох днів повного посту (нічого не їв та нічого не пив) він напевне дуже ослаб.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 9:20-22

²⁰І він зараз зачав у синагогах звіщати про Ісуса, що Він Божий Син, ²¹І дивом усі дивувалися, хто чув, і говорили: Хіба це не той, що переслідував в Єрусалимі визнавців оцього Ім'я, та й сюди не на те він прибув, щоб отих пов'язати й привести до первосвящеників? ²²А Савл іще більше зміцнявся, і непокоїв юдеїв, що в Дамаску жили, удоводнюючи, що Той то Христос.

9:20 "зачав у синагогах звіщати про Ісуса" Це – імперфект активного стану дійсного способу. Він може означати (1) початок нової дії або (2) повторювану дію. Яка іронія! Він їхав з листом від первосвящеників в Єрусалимі до синагог в Дамаску, щоб переслідувати послідовників Ісуса, а тепер він приходив у ті самі синагоги й проповідував, що Ісус є Месія (пор. в. 21).

▣ **"Він Божий Син"** Це єдине місце в книзі Дій, де вжито вираз «Божий Син» (за винятком цитати з Пс. 2:7 в Діях 13:33). Значення цього виразу відображається в відповідному виразі в Старому Заповіті, де він означав: (1) народ Ізраїлю (пор. Ос. 11:1); (2) царя Ізраїлю (пор. 2Сам. 7:14); і (3) Месію (пор. Мт. 2:15). Павло переглядає своє строге єдинобожжя (див. Спеціальну тему до Дій 2:39).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «БОЖИЙ СИН» (SPECIAL TOPIC: THE SON OF GOD)

Це – один з головних новозавітних титулів Ісуса, який безумовно вказує на божественність Ісуса. Ісус називається «Синоном» або «Моїм Сином», а Бог називається «Отцем» (див. Спеціальну тему: «Отцівство Бога»). Це слово зустрічається в Новому Заповіті 124 рази. Навіть титул «Син Людський», яким Сам Ісус часто називав Себе, вказує на Його божественність згідно з Дан. 7:13-14.

У Старому Заповіті слово «син» може вказувати на чотири конкретні групи (див. Спеціальну тему: «Сини...»).

- А. ангелів (зазвичай у множині, пор. Бут. 6:2; Йов 1:6; 2:1)
- Б. царя Ізраїлю (пор. 2Сам. 7:14; Пс. 2:7; 89:26-27)
- В. народ Ізраїлю в цілому (пор. Вих. 4:22-23; Повт. Зак. 14:1; Ос. 11:1; Мал. 2:10)
- Г. ізраїльських суддів (пор. Пс. 82:6)

Титул Ісуса пов'язаний з другим варіантом. Таким чином обидва титули «Син Давидів» та «Син Божий» відносяться до 2Сам. 7; Пс. 2 і 89. У Старому Заповіті вираз «Син Божий» жодного разу не вживається стосовно Месії конкретно, хіба що стосовно есхатологічного царя як одного з «помазаних служинь» Ізраїлю. Але в Сувоях Мертвого моря цей титул часто вживається саме щодо Месії (точні посилання див. в «Словнику Ісуса і Євангелій» [*Dictionary of Jesus and the Gospels*], стор. 770). «Син Божий» також виступає месіанським титулом у двох іудейських апокаліптичних творах міжзавітного періоду (пор. II Ездри 7:28; 13:32,37,52; 14:9 та I Еноха 105:2).

Новозавітний сенс, в якому цей термін вживається стосовно Ісуса, можна найкраще підсумувати в кількох категоріях.

1. Його передвічне існування (пор. Ів. 1:15-30; 8:56-59; 16:28; 17:5; 2Кор. 8:9; Фил. 2:6-7; Кол. 1:17; Євр. 1:3; 10:5-8)
2. Його унікальне народження (від незайманої діви; пор. Іс. 7:14; Мт. 1:23; Лк. 1:31-35)
3. Його хрещення (пор. Мт. 3:17; Мр. 1:11; Лк. 3:22. Божий голос з неба об'єднує царя 2-го Псалма зі страждальним рабом Ісаї 53).
4. Його протистояння спокусам сатани (пор. Мт. 4:1-11; Мр. 1:12,13; Лк. 4:1-13. Сатана старався змусити Його засумніватися в Своєму синівстві або принаймні спробувати досягти Своєї цілі без хреста, іншими способами).
5. Його визнання з боку неприйнятних осіб
  - а. демонів (пор. Мр. 1:23-25; Лк. 4:31-37,41; Мр. 3:11-12; 5:7; див. Спеціальну тему: «Демони [нечисті духи]»)
  - б. невіруючих (пор. Мт. 27:43; Мр. 14:61; Ів. 19:7)
6. Його визнання з боку Своїх учнів
  - а. Мт. 14:33; 16:16
  - б. Ів. 1:34,49; 6:69; 11:27
7. Його визнання Самого Себе
  - а. Мт. 11:25-27
  - б. Ів. 10:36
8. Вживання Ним сімейної метафори Бога-Отця
  - а. Його вжиття *авва* в звертанні до Бога
    - 1) Мр. 14:36
    - 2) Рим. 8:15
    - 3) Гал. 4:6
  - б. Часте вживання Ним слова «Отець» (*patēr*) стосовно Своїх взаємин з Богом

В підсумку відзначимо, що термін «Син Божий» ніс велике богословське значення для тих, хто був знайомий зі Старим Заповітом, його обітницями і категоріями, але новозавітні автори трошки нерішуче вживали цей термін в спілкуванні з язичниками, тому що в язичницькій культурі «боги» одружувалися з жінками і народжували синів, що називалися «титанами» або «велетнями».

9:21 Цей вірш містить питання, на яке очікується відповідь «так».

▣ **"переслідував"** Тут вжито рідкісне слово, що означає «нищити», «спустошувати» або «руйнувати». Воно зустрічається в Новому Заповіті лише тут та в Гал. 1:13,23, а також в 4Мак. 4:23. Павло був жорстоким переслідувачем.

9:22

NASB	«Савл і далі зміцнявся»
NKJV	«Савл ще більше зміцнявся»
NRSV	«Савл ставав все сильнішим»
TEV	«проповідь Павла ставала все сильнішою»
NJB	«сила Савла поступово збільшувалася»

Це – імперфект пасивного стану дійсного способу. Павлу знадобився певний час, щоб зрости в своїх дарах та здібностях. В даному контексті йдеться про здібності Павла проповідувати й сперечатися.

▣ **"непокоїв"** Це імперфект активного стану дійсного способу, що вказує на повторювану дію в минулому часі. Це складене слово складається з «разом» (*sun*) та «вливати» (*cheō*). Воно зустрічається тільки в Діях.

1. Дії 2:6, диву далися
2. Дії 9:22, непокоїв
3. Дії 19:32, бурхливі
4. Дії 21:27, підбурили
5. Дії 21:31, збунтувався

Юдеї не могли пояснити, чому Павло навернувся до Христа або чому він проповідував, що Ісус – то обіцяний в Старому Заповіті Месія.

▣ **"удоводнюючи"** Це слово означає «робити висновки» (пор. Дії 16:10; 19:33), і одне з значень – «доводити». Павлові методи були дуже схожими на Степанові. Вони обидва використовували старозавітні пророцтва та їхні здійснення в Ісусі з Назарета, щоб доказати, що Він був обіцяним в Старому Заповіті Месією.

▣ **"Христос"** Так називали Месію (Помазаника, обіцяного Грядущого, див. Спеціальну тему до Дій 2:31). В Діях багато разів визначений артикль стоїть перед іменником (напр. Дії 2:31,36; 3:18,20). Савл з силою та переконанням доводив, що Ісус з Назарета, страчений в Єрусалимі, насправді був Божим Сином, Месією. Якщо це було правдою, то для юдеїв все змінювалося (і для язичників)! Вони не зрозуміли Христа і відкинули Його. Вони не прийняли Божого дара і залишилися в духовній темряві й нужді.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 9:23-25

²³А як часу минуло доволі, юдеї змовилися його вбити, ²⁴та Савлові стала відома їхня змова. А вони день і ніч чатували в воротах, щоб убити його. ²⁵Тому учні забрали його вночі, та й із муру спустили в коші.

9:23 "як часу минуло доволі" Слід згадати особисту розповідь Павла в Гал. 1:15-24 про те, що він провів багато часу в Аравії. У цьому контексті під Аравією мається на увазі Набатецьке царство (яким правив Аретас IV, 9 р. до н.е. – 40 р. н.е.) на південному сході від Дамаска. Цей період в «три роки» мабуть дорівнював приблизно 18 місяцям. Юдеї рахували частину дня як цілий день (пор. Мт. 26:61; 27:40,63); так само вони рахували й роки.

▣ **"юдеї змовилися його вбити"** Юдеї очевидно підбурили проти них державних службовців (пор. 2Кор. 11:32-33). Павло напевне відчував себе приниженим, тому що в Другому Посланні до коринтян він згадує цю подію, коли розповідає про свої слабкості.

9:25 "із муру" Мабуть тут йдеться про вікно в приватному домі, що знаходився в мурі міста (пор. 2Кор. 11:33; Єг. 2:15; 1Сам. 19:12).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 9:26-30

²⁶А коли він до Єрусалиму прибув, то силкувався пристати до учнів, та його всі лякалися, не вірячи, що він учень. ²⁷Варнава тоді взяв його та й привів до апостолів, і їм розповів, як дорогою той бачив Господа, і як Він йому промовляв, і як сміливо навчав у Дамаску в Ісусове Ймення. ²⁸І він із ними входив і виходив до Єрусалиму, і відважно звіщав в Ім'я Господа. ²⁹Він також розмовляв й сперечався з огреченими, а вони намагалися вбити його. ³⁰Тому браття, довідавшись, відвели його до Кесарії, і до Тарсу його відіслали.

9:26 "він до Єрусалиму прибув" Це очевидно сталося 18-36 місяцями пізніше (пор. Гал. 1:15-24). Цей вірш показує рівень скептицизму в ставленні єрусалимських віруючих до колишнього переслідувача. Як видно, в книзі Дій записано декілька відвідань Павлом Єрусалима після його драматичного навернення.

1. Дії 9:26, перше відвідання
2. Дії 11:30, відвідання з допомогою
3. Дії 12:25, після місії
4. Дії 15:2, Єрусалимський собор
5. Дії 18:22, коротке відвідання разом з церквою
6. Дії 21:17, відвідання з Яковом та старійшинами, назарейська обітниця та арешт

9:27 "Варнава" Популярним значенням цього імені, але не етимологічним, було «син потіхи». Це був той самий великий святий, про якого згадувалося в Діях 4:36 і який пізніше став першим місіонерським товаришем Павла. Див. детальну примітку та Спеціальну тему до Дій 4:36.

▣ **"привів до апостолів"** Єдиним іншим місцем, де про це розповідається, є Гал. 1:18.

▣ **"їм розповів"** Варнава знав свідцтво Павла і переказав його, вслідок чого Павла прийняли (пор. Дії 9:28).

9:28

NASB	«вільно рухався»
NKJV	«приходив та відходив»
NRSV	«входив і виходив»
TEV	«ходив повсюди»
NJB	«ходив навколо»

Це старозавітня ідіома, що означає повсякденне життя або діяльність (пор. Чис. 27:17; 1Цар. 3:7).

9:29 "Він також розмовляв й сперечався з огреченими" Мова йде про ту саму групу людей (синагоги грекомовних іудеїв в Єрусалимі), що вони вбили Степана; тепер вони планували вбити Савла, який теж був іудеєм з діаспори. Мабуть, в них було таке враження, що Степан повернувся до життя!

9:30 "браття, довідавшись" З 22:17-21 ми дізнаємося про те, що тоді Павлу явився Ісус і велів йому тікати з Єрусалима. Ісус являвся Павлу декілька разів, підбадьорював і направляв його (пор. Дії 18:9-11; 22:17-21; і ангел Господній в Діях 27:23).

▣ **"до Кесарії"** То було римське портове місто на палестинському узбережжі Середземного моря. Воно було центром римського уряду в Палестині.

▣ **"і до Тарсу"** Павло на кілька років повертається до рідного міста і на деякий час зникає з центра уваги. Тарс був вільним містом. Він також був третім за величиною центром освіти в давньому світі після Олександрії та Афін. В тарських університетах особливо вивчали філософію, риторику та закон. Павло, очевидно, був добре освічений в грецькій риториці та філософії, а також в рабиністичному юдаїзмі.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 9:31

³¹А Церква по всій Юдеї, і Галілеї, і Самарії мала мир, будуючись і ходячи в страсі Господньому, і сповнялася втіхою Духа Святого.

9:31 В цьому вірші Лука підсумовує навернення Павла і переходить до подорожей Петра. В книзі Дій багато таких «підсумкових» віршів. Див. Вступ, IV, «Мета написання книги та її структура», А.

▣ **"Церква"** Див. примітку та Спеціальну тему до Дій 5:11, а також зауважте, як «церква» в однині стосується багатьох окремих громад. Термін «церква» може означати помісну церкву (напр. Кол. 1:18,24; 4:15,16), всю церкву в певній місцевості (напр. Еф. 1:22; 3:10,21; 5:23,24,25,27,29,32), та вселенську церкву (напр. Мт. 16:18).

▣ Зверніть увагу на те, про що саме тут говорить Лука.

1. мир в усіх церквах
2. ріст та збудування
3. втіха Духа

Як це відрізняється від переслідування Дій 8:1! Проблеми все ще були, але Бог задовольняв всі їхні потреби!

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Павло так шалено переслідував церкву?
2. Чому в книзі Дій є три розповіді про навернення Павла?
3. Що означає те, що Павло отримав доручення, Ананій поклав на нього руки та охрестив його?
4. Що означає вислів «Божий Син», коли Павло називає так Ісуса?
5. Чому Лука нічого не написав про трирічне перебування Павла в Аравії?

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА 9:32-10:48

- А. Хоча книга Дій починається з переходу від Петра до Павла, в Діях 9:32-12:25 описується мандрівне служіння Петра.
- Б. У цій частині розповідається про Петра в Лідді, Дії 9:32-35; в Йоппії, Дії 9:36-43, 10:9-23; в Кесарії, Дії 10:1-8, 23-48; та в Єрусалимі, Дії 11:1-18; 12:1-17.
- В. Це розділ є вкрай важливим, тому що в ньому розповідається про постійну боротьбу за місію до язичників та про роль Петра (як голови апостольської групи) в цій боротьбі. Лука вважає історію Корнилія такою важливою, що тричі повторює її в цьому розділі.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 9:32-35

³²І сталося, як Петро всіх обходив, то прибув і до святих, що мешкали в Лідді. ³³Знайшов же він там чоловіка одного, на ймення Еней, що на ліжку лежав вісім років, він розслаблений був. ³⁴І промовив до нього Петро: Енею, тебе вздоровляє Ісус Христос. Уставай, і постели собі сам! І той зараз устав... ³⁵І його оглядали усі, хто мешкав у Лідді й Сароні, які навернулися до Господа.

9:32 "Петро всіх обходив" Видно, Апостоли проповідували по всій Палестині та в сусідніх країнах.

▣ **"святих"** Це слово вживається в книзі Дій стосовно церкви. Див. Дії 9:13, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СВЯТІ». Замість слова «учні» поступово почали вживати слово «святі». Старозавітне слово «святий» означає «відділений на служіння Богу». Слово «святі» ніколи не вживається в однині, крім одного випадку в Фил. 4:21, але навіть там його вжито в спільному сенсі. Це вказує на те, що бути святи означає бути «в громаді». Див. Спеціальну тему до Дій 9:13. У Новому Заповіті всі віруючі названі «святими»! Тут акцент ставиться на нашому положенні в Христі.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НОВОЗАВІТНА СВЯТІСТЬ / ОСВЯЧЕННЯ» (SPECIAL TOPIC: NT HOLINESS / SANCTIFICATION)

Новий Заповіт стверджує, що коли грішники навертаються до Ісуса в покаянні й вірі (пор. Мр. 1:15; Дії 3:16,19; 20:21), вони вмиють виправдуються і освячуються. Це їхнє нове положення в Христі. Його праведність залічена нам (пор. Бут. 15:6; Рим. 4). Їх об'явлено праведними й святими (правова дія Бога).

Але Новий Заповіт також спонукає віруючих до святості або освячення. Це і богословська позиція в завершеній роботі Ісуса Христа, і заклик до хриstopодібного ставлення й поведінки в повсякденному житті. Освячення, як і спасіння, є водночас і даром, і життям повного зречення від всього.

Первинна реакція (увіровання)

Дії 26:18

Рим. 15:16

1Кор. 1:2-3; 6:11

2Сол. 2:13

Євр. 2:11; 10:10,14; 13:12

2Петр. 1:2

Поступове уподібнення Христу

Рим. 6:19

2Кор. 7:1

Еф. 1:4; 2:10

1Сол. 3:13; 4:3-4,7; 5:2

1Тим. 2:15

2Тим. 2:21

1Петр. 1:15-16

Євр. 12:14

▣ **"в Лідді"** Місто Лідда стояло на торговому шляху з Вавилона в Єгипет. У Старому Заповіті воно називалося «Лод» (пор. 1Хр. 8:12). Воно знаходилося приблизно в 18 км від Середземного моря. Саме цю місцевість відвідав Пилип в Діях 8:40.

9:33 "чоловіка одного, на ймення Еней" Його грецьке ім'я означає «хвала». Невідомо, чи був він віруючим, чи невіруючим, але очевидно, що Петро відвідував церкви, засновані Пилипом.

▣ **"що на ліжку лежав вісім років, він розслаблений був"** Цей переклад відображає найпоширеніше тлумачення цієї грецької фрази (NASB, NKJV, NRSV, TEV, NJB). Однак ця грецька фраза може означати «з восьмирічного віку» (пор. Ньюман та Найда, «Довідник перекладача з Дій Апостолів» [Newman and Nida, *A Translator's Handbook on The Acts of the Apostles*], стор. 199).

9:34 "тебе вздоровляє Ісус Христос" Тут немає артикля, що вказує на те, що ім'я «Ісус Христос» на той час вже широко вживалося. Дієслово тут стоїть в так званому «аористичному теперішньому» часі та означає «в цю саму мить Месія вздоровляє тебе».

▣ **"Уставай, і постели собі сам"** Тут обидва дієслова стоять в аористі активного стану наказового способу, що виражає інтенсивність та невідкладність!

▣ **"І той зараз устав"** Це вказує на віру того чоловіка у відповідь на слова Петра про Ісуса.

9:35 "усі, хто мешкав у Лідді" Це добрий приклад вживання слова «усі» як гіперболи в Біблії (пор. Бут. 41:37; Повт. Зак. 2:25; Лк. 2:1; Рим. 11:26).

▣ **"Сарон"** Назва рівнини на північному узбережжі Палестини довжиною приблизно в 50 км від Йопії до Кесарії.

▣ **"які навернулися до Господа"** Слово «навернутися» може бути відповідником старозавітного «покаятися» (*шув*), що означало відвернутися від гріха та свого «я» (покаяння) і навернутися (віра) до Господа (пор. Дії 11:21).

Цей короткий підсумок декілька разів зустрічається тут, показуючи великий рух Божого Духа через Петра, а пізніше через Павла. Це чудо відкрило шлях до проголошення Євангелія.

Див. Дії 2:38, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОКАЯННЯ У СТАРОМУ ЗАПОВІТІ».

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 9:36-43

³⁶А в Йопії була одна учениця, на ймення Тавіта, що в перекладі Сарною зветься. Вона повна була добрих вчинків та милостині, що чинила. ³⁷І трапилося тими днями, що вона занедужала й умерла. Обмили ж її й поклали в горниці. ³⁸А що Лідда лежить недалеко Йопії, то учні, прочувши, що в ній пробуває Петро, послали до нього двох мужів, що благали: Не гайся прибути до нас! ³⁹І, вставши Петро, пішов із ними. А коли він прибув, то ввели його в горницю. І обступили його всі вдовиці, плачучи та показуючи йому сукні й плащі, що їх Сарна робила, як із ними була. ⁴⁰Петро ж із кімнати всіх випровадив, і, ставши навколішки, помолився, і, звернувшись до тіла, промовив: Тавіто, вставай! А вона свої очі розплющила, і сіла, уздрівши Петра... ⁴¹Він же руку подав їй, і підвів її, і закликав святих і вдовиць, та й поставив живою її. ⁴²А це стало відоме по цілій Йопії, і багато-хто в Господа ввірували. ⁴³І сталось, що він багато днів пробув у Йопії, в одного гарбарника Симона.

9:36 "в Йопії" Це стародавнє портове місто (найближчий до Єрусалима порт) сьогодні називається Яфо і є частиною сучасного міста Тель-Авів-Яфо.

▣ **"учениця"** Цей термін (учень/учениця) досить часто вживається в цьому розділі книги Дій в значенні «віруючий/віруюча».

▣ **"Тавіта, що в перекладі Сарною зветься"** Арамейське ім'я тієї жінки було *Tavima*, а її грецьке ім'я було *Доркас* (тобто Сарна). Більшість іудеїв, що вступали в соціальні або ділові зв'язки з неіудеями, мали два імені: одне арамейське і одне грецьке. Обидва імені цієї жінки означали «сарну», символ грації та краси (пор. Пісн. 2:9, 17; 4:5; 7:3).

▣ **"добрих вчинків та милостині"** Мається на увазі іудейська практика милостині. Це був сформований в синагозі юдейський концепт щотижневих пожертвувань для нуждених іудеїв в суспільстві. Іудеї часів Ісуса вважали милостиню важливою для духовного життя. Церква діяла за цим взірцем (пор. Дії 6). Див. Спеціальну тему до Дій 3:2.

▣ **"що чинила"** Це – імперфект активного стану дійсного способу, що вказує на звичну дію в минулому.

9:37 "Обмили ж її й поклали в горниці" Обмивання тіла було типовим для юдеїв приготуванням до поховання померлого. В Єрусалимі тіло обов'язково ховали в день, коли людина померла, але за межами Єрусалима похорон міг бути затриманим на три дні. Див. Спеціальну тему до Дій 5:6.

9:38 "послали до нього двох мужів" Ті віруючі чули про великі чудеса, що їх Бог вчинив через Петра, та вірили, що він може щось зробити для цієї великої християнки.

9:39 "І обступили його всі вдовиці" Видно, вони носили одяг, вироблений Сарною: (1) нижній одяг та (2) верхній одяг.

9:40 "Петро ж із кімнати всіх випровадив" Буквально «викинув їх». Те саме зробив Ісус в Мр. 5:40. Фактично чудеса, описані в цьому розділі, дуже схожі на чудеса, які творив Ісус за Свого земного життя. Служіння Ісуса було єдиним прикладом для Апостолів.

Виникає питання: «Чому Петро вимагав, щоб усі вони полишили кімнату?» Ісус робив так тому, що не хотів, щоб Його знали як тільки цілителя, коли Євангеліє ще не було завершене. Але чому Петро так робив? Здається, ці чудеса відкривали шлях до віри, отже, навпаки, Петро повинен був бажати, щоб якомога більше людей бачили це чудо.

▣ **"ставши навколішки"** Іудеї зазвичай молилися стоячи на ногах з піднятими до неба руками та очима. Однак у книзі Дій неодноразово описується, як учні молилися, стоячи навколішки. Очевидно, вони робили це для підсилення (пор. Дії 7:60; 20:36; 21:5), як і Ісус в Гефсиманському саду (пор. Лк. 22:41).

▣ **"Тавіто, вставай"** Видно, Петро говорив по-арамейськи. Ісус і всі юдеї в Палестині I століття говорили арамейською, а не єврейською. Так було ще за часів Ездри й Неемії (пор. Неем. 8:4-8).

9:41 "святих" Див. Дії 9:13, Спеціальна тема: «Святі».

9:42 "і багато-хто в Господа ввірували" Це ще одна підсумкова заява, де показано великі результати чудес Петра та його проповідницького служіння. Див. Спеціальну тему до Дій 2:40 і 3:16.

9:43 "він багато днів пробув у Йопії, в одного гарбарника Симона" Іудейське законництво Петра мабуть вже тріщало по швах, тому що він жив у гарбарника Симона, а гарбарники вважалися нечистими (вони працювали з шкірою мертвих тварин).

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому навернення Павла записане в Діях тричі?
2. Чому три розповіді про навернення Павла дещо відрізняються одне від одного?
3. В якій мірі навернення Павла було його власним вибором? Чи можна вважати його навернення нормативним?
4. Чому огречені юдеї намагалися вбити Павла?
5. Якщо Бог відкривав двері Євангелія через чудеса Петра та Павла, то чому Він не робить так сьогодні?

ДІЇ 10

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Петро та Корнилій 10:1-8	Корнилій посилає делегацію 10:1-8	Навернення Корнилія 10:1-8	Петро та Корнилій 10:1-3	Петро відвідує римського сотника 10:1-2 10:3-8
10:9-16	Видіння Петра 10:9-16	10:9-16	10:4a 10:4b-8 10:9-13 10:14	10:9-16
10:17-23a	Запрошення до Кесарії 10:17-23	10:17-23a	10:15-16 10:17-18 10:19-21 10:22-23a	10:17-23a
10:23b-33	Петро знайомиться з Корнилієм 10:24-33	10:23b-29 10:30-33	10:23b-29 10:30-33	10:23b-33
Промова Петра в домі Корнилія 10:34-43	Проповідь домашнім Корнилія 10:34-43	10:34-43	Промова Петра 10:34-43	Звернення Петра в домі Корнилія 10:34-35 10:36-43
Язичники приймають Святого Духа 10:44-48	Святий Дух сходить на язичників 10:44-48	10:44-48	Язичники приймають Святого Духа 10:44-48	Хрещення перших язичників 10:44-48

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- А. Євангеліє виходить за межі свого юдейського місця народження.
  1. Корнилій – богобійний римлянин-військовослужбовець.
  2. ефіопський скопець – богобійний язичник
- Б. Робота грекомовних іудеїв (сім мужів з Дій 6) дає плоди.
- В. Повторення подій П'ятидесятниці підтверджує, що Бог приймає всіх людей.
  1. самарян (Дії 8)
  2. римлян (Дії 10)
  3. ефіопів (Дії 8)

Г. Готується богословський «грунт» для Єрусалимського собору в 15-й главі книги Дій. Настає переломний момент проповіді Євангелія всьому світу!

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 10:1-8

¹Проживав же один чоловік у Кесарії, на ймення Корнилій, сотник полку, що звався Італійським. ²З усім домом своїм він побожний був та богобійний, подавав людям щедру милостиню, і завжди Богові молився. ³Явно він у видінні, десь коло години дев'ятої дня, бачив Ангола Божого, що до нього зійшов і промовив йому: Корнилію! ⁴Він поглянув на нього й жахнувся, й сказав: Що, Господи? Той же йому відказав: Молитви твої й твоя милостиня перед Богом згадалися. ⁵Тепер же пошли до Йопнії людей, та й приклич Симона, що зветься Петром. ⁶Він гостює в одного гарбарника Симона, що дім має при морі. Він скаже тобі, що ти маєш робити. ⁷Коли ж Ангол, що йому говорив, відійшов, той закликав двох із своїх слуг домових, і вояка богобійного з тих, що служили при ньому, ⁸і розповів їм усе та й послав їх в Йопнію.

10:1 "Проживав же один чоловік у Кесарії" Навернення Корнилія було дуже великою подією. Однак слід пам'ятати, що Корнилій не був першим соціальним бар'єром, що його здало Євангеліє.

1. Першими були самаряни
2. потім був ефіопський скопец, який, можливо, також був богобійним
3. і вже потім був Корнилій, не просто язичник, але римський офіцер, учасник військової окупації обіцяної землі

В цій події акцент ставиться не стільки на наверненні Корнилія, – адже Корнилій вже був богобійним, як і ефіопський скопец, – але не великому числі спасених родичів та друзів, про який сказано в Діях 10:1,24, 27,44,48. Про цю подію Петро звітує й на Єрусалимському соборі в Діях 15:7-9, таким чином готуючи грунт для язичницької місії церкви.

▣ **"Корнилій"** У примітці 1 «Коментаря до книги Дій» Ф.Ф. Брюса (F. F. Bruce, *Commentary on the Book of the Acts*, стор. 214) написано, що «ім'я Корнилій стало особливо популярним в Римі після того, як Публій Корнелій Сулла в 82 р. до н.е. відпустив на волю 10000 рабів і прийняв їх до роду *gens Cornelia*, до якого й сам належав». Родом (*gens*) називали клан або групу родин, пов'язаних єдиним іменем та вірою в єдиного пращура або героя (як в даному випадку).

▣ **"сотник"** Сотники неодноразово згадуються в Новому Заповіті і завжди в позитивному світлі (пор. Мт. 8:5; Лк. 7:2; 23:47; Дії 10:1; 22:5; 27:3; тощо). Сотник був чином, що очолював сотню воїнів, схожим на нашого офіцера або майора.

▣ **"полку, що звався Італійським"** Римський полк зазвичай складався з 600 чоловік. Цей полк, про який тут ідеться, складався з тисячі римських добровольців і був розташований в Сирії. З історії відомо, що його називали запасним полком. Можливо, то були лучники. Римські війська були розташовані в Палестині через бунтарство іудеїв.

10:2 "побожний" Його побожність тут описана з трьох сторін:

1. він боявся Бога (див. примітку до Дій 10:22) разом з усім його домом
2. він завжди був щедрим і робив багато добра людям
3. він мав звичку молитися Богу (пор. Дії 10:22; 13:16,26).

Він був релігійно, емоційно та соціально пов'язаний з синагогою, хоча не був повністю навернений в іудаїзм. Для того, щоб повністю навернутися в іудаїзм, треба було

1. обрізатися (якщо чоловік)
2. хреститися перед свідками
3. якщо можливо, принести жертву в Храмі

Ці вимоги були перешкодою для багатьох язичників, заважаючи їм стати повними прозелітами.

▣ **"З усім домом своїм"** Тут сім'я вперше виступає релігійною громадою, що ми далі часто бачимо в книзі Дій (пор. Дії 10:2; 11:14; 16:15, 31; 18:8). Це вказує на те, що в тій культурі віра батька завжди була вірою всієї родини, включаючи навіть слуг.

▣ **"щедру милостиню"** Для іудеїв це було знаком того, що Корнилій брав активну участь в житті помісної синагоги і був богобійним. Див. Дії 3:2, Спеціальна тема: «Милостиня».

▣ **"завжди Богові молився"** Тут вжито три дієприкменника теперішнього часу; це вказує на триваючу дію, що виявляє благочестя Корнилія.

1. боявся, дієприкменник теперішнього часу медіального стану (депонент)
2. подавав милостиню, дієприкменник теперішнього часу дійсного способу
3. молився, дієприкменник теперішнього часу медіального стану (депонент)

Побожність Корнилія була щоденною та особистою. Він робив те, що найбільше шанувалося в рабиністичному іудаїзмі – милостині та молитви.

10:3 "коло години дев'ятої дня" Це був час вечірньої жертви (тобто 15:00, пор. Вих. 29:39, 41; Чис. 28:3-31; 1Цар. 18:29-36; Пс. 55:17; 141:2; Дан. 6:10; Йосип Флавій «Юдейські старожитності» 11.4.1; «Юдейська війна» 1.1.1).

Цей час традиційно вважався часом молитви.

NASB, NRSV,

TEV «ясно бачив»

NKJV «бачив ясно»

NJB, NIV «чітко бачив»

В Євангеліях прислівник *phanerōs* означає явитися відкрито, публічно (пор. Мр. 1:45; Ів. 7:10). Це видіння сталося серед ясного дня й було конкретним та чітким.

▣ **"у видінні... бачив Ангола Божого"** Навернення Корнилія чимось нагадує навернення Савла. Корнилій теж був релігійним чоловіком, і Бог послав до нього небесного посланця, щоб привести його до віри. Як можна було відповісти йому «ні»? Ці навернення – знаки Божого обрання, а не людської вільної волі. Ці люди відкликалися на непереборні докази реальності Євангелія.

10:4 Слова ангелів «перед Богом згадалися» дослівно «піднялися як пам'ять перед Богом». Тут вжито два терміна, пов'язаних з жертвоприношенням: «піднялися» та «пам'ять перед Богом». Очевидно, Бог прийняв службу цього чоловіка (тобто його молитви та милостині) ще до того, як він почув Євангеліє.

▣ **"Він поглянув на нього"** Див. примітку до Дій 1:10.

▣ **"Що, Господи?"** Тут дуже важко встановити, як саме слід перекладати термін «Господь». Він може означати (1) «пан» або (2) «Господь» в богословському сенсі – владика/господар. Ішним гарним прикладом, що показує цю двозначність, є Ів. 4:1,11,15,19,49.

В книзі Дій є навіть ще один можливий варіант. Корнилій звертається до ангела як до Господа (пор. Об. 7:14), а Петро називає «голос» (пор. Дії 10:13,15) Господом (пор. Дії 10:14). Отже цей термін може означати будь-яку надприродну істоту, що представляє конкретно Ісуса. В Діях 8:26 і 29 ангел Господній ототожнюється з Святим Духом. Те саме перенесення значення спостерігається також між «голосом» та Духом в Діях 10:13,14,15 і 19,20.

10:5 "Тепер же пошли до Йопії людей" Це – аорист медіального стану (депонент) наказового способу. Зауважте, що ангел не проповідував Євангеліє, але велів запросити Петра. Бог діє через людей (пор. Вих. 3:7-10). Той чоловік хоч і був побожним, щирим віруючим (як Савл), йому все одно треба було почути Євангеліє Ісуса Христа і відкликнутися на нього.

10:7 "той закликав двох із своїх слуг домових, і вояка богобійного" Виходить, що їх було троє, але в 19-му вірші згадуються лише двоє. Можливо, вояк був охоронцем і лише два слуги розмовляли.

10:8 Корнилій залучав до своєї віри членів родини та друзів. Він практикував у житті те, в що вірив. Через нього вся громада могла увірувати в Христа.

Ці три чоловіки, мабуть, всю ніч ішли та розмовляли про слова ангела і про віру їхнього пана та друга.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 10:9-16

⁹А наступного дня, як у дорозі були вони та наближались до міста, Петро вийшов на горницю, щоб помолитись, о годині десь шостій. ¹⁰І став він голодний, і їсти схотів. Як йому ж готували, захоплення на нього найшло, ¹¹і бачить він небо відкрите, і якуюсь посудину, що сходила, немов простирало велике, яка, за чотири кінці прив'язана, спускалась додолу. ¹²У ній же знаходились чотириногі всілякі, і земне гаддя, і небесні пташки. ¹³І голос почувся до нього: Устань, заколи, Петре, і їж! ¹⁴А Петро відказав: Жадним способом, Господи, бо ніколи не їв я нічого огидного чи то нечистого! ¹⁵І знов голос удруге до нього: Що від Бога очищене, не вважай за огидне того! ¹⁶І це сталося тричі, і посудина знов була взята на небо.

10:9 "щоб помолитись, о годині десь шостій" В рабиністичному юдаїзмі були встановлені часи молитви о 9:00 та 15:00 (часи щоденних жертвоприношень в храмі), але фарисеї додали ще третій час – опівдні, в 12:00. Як видно, Петро молився опівдні, згідно з переданням старців, або, можливо, він просто дрімав перед обідом.

10:10 "став він голодний" Видіння Петра сталося в контексті його голоду та виду на Середземне море з даху Симонового дому.

Це слово «голодний» зустрічається лише тут у всій відомій нам грецькій літературі. Точне значення цього слова невідоме, але якщо додати до нього прийменник *pros*, то воно може означати «сильний голод», хоча в цьому контексті таке значення є дивним. Ці *hapax legomenon* (слова, вжиті лише один раз в Новому Заповіті) залишаються неясними, доки не з'явиться більше інформації про них. Досі неясно, чому Лука вжив саме це рідкісне слово, але загальний сенс усього тексту зрозумілий з контексту.

▣ **"захоплення на нього найшло"** Дослівно: «він випав із себе». Цей вираз часто вживається в значенні здивування (пор. Мр. 5:42; 16:8; Лк. 5:26; та декілька текстів в Септуагінті). З цього грецького слова походить наше слово «екстаз». У цьому вірші, а також в 11:5 та 22:17 воно означає напівсвідомий стан людини, коли Бог може говорити в її підсвідомість. Це слово відрізняється від того, що вжито в вірші 3 стосовно видіння Корнилія.

10:11

NASB	«небо відкрилося»
NKJV, TEV	«небеса відкрилися»
NRSV	«небеса відкрилися»
NJB	«небеса розкрилися»

Це – дієприкметник перфекта пасивного стану, що дослівно перекладається як «небеса відкрилися та залишалися відкритими». У Старому Заповіті слово «небеса» завжди стоїть у множині. Це відкриття атмосфери є ідіомою, що означає вторгнення духовного, невидимого виміру в фізичну дійсність (пор. Єз. 1:1; Мт. 3:16; Мр. 1:10; Лк. 3:21; Ів. 1:51; Дії 7:56; 10:11; Об. 4:1; 19:11).

▣ **"немов простирало велике"** Цей самий термін вживається щодо парусів на кораблі.

10:12 "чотириногі всілякі, і земне гаддя, і небесні пташки" Той саме поділ тварин є і в Бут. 1 та 6:20. Видно, там були тварини чисті й нечисті згідно з іудейськими законами про їжу в Лев. 11.

10:13 "голос почувся до нього" З часу завершення книги Малахії до періоду Нового Заповіту серед іудеїв не чути було авторитетного пророцького голосу від Бога. В той період іудеї, бажаючи підтвердити щось як одкровення від Бога, покладалися на так званий *бат коль*. У Новому Заповіті ми бачимо це в Мт. 3:17; 17:5, а також в Діях 9:7 і тут.

10:14 "Жадним способом, Господи, бо ніколи не їв я нічого огидного чи то нечистого" «Жадним способом» – то сильна грецька фраза, що неодноразово вживалася в Септуагінті для перекладу деяких єврейських ідіом. Петро все ще знаходився під впливом ортодоксального іудаїзму. Він діяв згідно з 11-ю главою книги Левит. Однак Ісус, як ми бачимо, ще раніше дав конкретне вирішення цієї проблеми в Мр. 7:14 і далі, особливо в 19-му вірші. Цікаво відзначити, що Євангеліє від Марка, очевидно, складається з пізніших спогадів з проповідей Апостола Петра в Римі.

10:15 "Що від Бога очищене, не вважай за огидне того" Це дієслово стоїть в теперішньому часі активного стану наказового способу з заперечною часткою, що зазвичай означає припинення дії, яка вже в процесі. Бог ясно оголосив закінчення Мойсеевих законів про їжу (Левит 11). Ці закони більше не стосуються новозавітних віруючих. Тут вони виступають аналогією, щоб показати на те, що Бог приймає всіх людей!

10:16 "це сталося тричі" В Біблії важливі молитви, слова хвали або дії нерідко повторювалися тричі.

1. молитва Ісуса в Гефсиманському саду (пор. Мр. 14:36,39)
2. розмова Ісуса з Петром після воскресіння (пор. Ів. 21:17)
3. Павлова молитва щодо «колючки в тілі» (пор. 2Кор. 12:8)

В семітських народах таке повторення вживалося для посилення (пор. Іс. 6:3; Єр. 7:4). В даному випадку воно конкретно показує небажання Петра слухатися небесного голосу!

У книзі А.Т. Робертсона «Розгляд слів в Новому Заповіті» (А. Т. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*) є проникливе зауваження щодо цього вірша.

«Тут ми бачимо дивовижну ілюстрацію впертості людини, яка розпізнає Божий голос, але не хоче визнавати Божий наказ, що суперечить її вподобанням або упередженням. Нині є безліч прикладів такої поведінки. По суті, Петро став в позу благочестя за межами волі Господа» (стор. 137).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 10:17-23а

¹⁷Як Петро ж у собі бентежився, що б то значило те видіння, що бачив, то ось посланці від Корнилія, розпитавши про Симонів дім, спинилися перед ворітьми, ¹⁸і спиталися, крикнучи: Чи то тут сидить Симон, що зветься Петро? ¹⁹Як Петро ж над видінням роздумував, Дух промовив до нього: Онде три чоловіки шукають тебе. ²⁰Але встань і зійди, і піди з ними без жадного сумніву, бо то Я їх послав! ²¹І зійшовши Петро до тих мужів, промовив: Ось я той, що його ви шукаєте. З якої причини прийшли ви? ²²А вони відказали: Сотник Корнилій, муж праведний та богобійний, слави доброї в усього люду юдейського, святим Анголом був у видінні наставлений, щоб до дому свого покликати тебе та послухати слів твоїх. ²³Тоді він покликав й гостинно прийняв їх.

10:17 "Петро ж у собі бентежився" Це імперфект активного стану дійсного способу, що тут означає початок дії в минулому часі.

Лука неодноразово вживав цей термін в значенні душевного хвилювання (пор. Лк. 9:7; Дії 2:12; 5:24; 10:17). Петро не одразу зрозумів суть того видіння.

▣ **"видіння"** Тут у випадку з Павлом вжите те саме слово *horama*, що і в видінні Корнилія в Діях 10:3 (пор. Дії 10:19).

10:19 "Дух промовив до нього" Точно не відомо, як пов'язані між собою слова Духа (Дії 10:19) та слова ангела (Дії 10:3,22) в цьому контексті (пор. Дії 10:20, «Я їх послав»). Видно, ангел говорив від імені Святого Духа, або ангел був явленням Духа, подібним до старозавітної теофанії (пор. Вих. 3:2,4; Дії 8:26,29).

10:20 Цей вірш дуже емпатичний.

1. встань – дієприкметник, вжитий в значенні наказового способу
2. зійди – аорист активного стану наказового способу
3. піди з ними – теперішній час медіального стану (депонент) наказового способу
4. без жадного сумніву – дієприкметник, вжитий в значенні наказового способу
5. Я їх послав – *ego* з дієсловом в перфекті активного стану дійсного способу

Петру не залишалося іншого вибору, ніж піти! Це було Боже призначення. Все було влаштовано Духом: і видіння Корнилія, і відправлення людей, і видіння Петра, і тепер відповідь Петра на їхнє прохання.

10:22 Вони вірно розповіли про все, що трапилося.

NASB	«праведний»
NKJV	«справедливий чоловік»
NRSV, NJB	«прярий»
TEV	«добрий чоловік»

Це слово тут напевне вжите в старозавітному значенні «невинний». Воно не означає безгрішність (пор. Бут. 6:1; Йов 1:1; Лк. 1:6; 2:25) або залічену праведність Христа (пор. Рим. 4). Цей чоловік жив згідно зі своїм розумінням Божої волі. Див. Дії 3:14, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПРАВЕДНІСТЬ».

NASB, NRSV,	
NJB	«богобійний»
NKJV	«що боявся Бога»
TEV	«що поклонявся Богу»

Ця фраза (або подібна їй) часто вживається для описання Корнилія (пор. Дії 10:2,22,35). В Діях 13:16,26,43,50 вона вживається стосовно людей, які не були євреями за національністю і не були повними прозелітами, але регулярно ходили до синагоги. Їх називали «богобійними» (пор. Дії 16:14; 17:4,17; 18:7).

10:23 "Тоді він покликав й гостинно прийняв їх" Це ще один приклад поступового відділення Петра від іудейського законництва. Зрозуміло, що воїн, який супроводжував їх, був римлянином, але Петро запросив і його на обід та спілкування. Зверніть увагу на те, що в Діях 10:48 Петро кілька днів залишається в домі римлян.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 10:23b-29

^{23b}А другого дня він устав та й із ними пішов; також дехто з братів із Йопії пішли з ним. ²⁴І назавтра прийшли вони до Кесарії. А Корнилій чекав їх, рідню й близьких друзів покликавши. ²⁵А як увіходив Петро, Корнилій зустрів його, і до ніг йому впав і вклонився. ²⁶Та Петро його підвів, промовляючи: Устань, бо й сам я людина! ²⁷І, розмовляючи з ним, увійшов, і знайшов багатьох, що зібралися, ²⁸і промовив до них: Ви знаєте, що невільно юдеєві приставати й приходити до чужаниці. Та відкрив мені Бог, щоб я жадну людину не мав за огидну чи то за нечисту. ²⁹Тому я без вагання прибув, як покликано. Тож питаю я вас: З якої причини ви слали по мене?

10:24 "дехто з братів із Йопії пішли з ним" В Діях 11:12 написано, що їх було шестеро. Петро знав, що цей випадок стане проблемою для деяких іудейських послідовників Ісуса, і тому він взяв з собою кількох свідків (пор. Дії 11:12).

▣ **"до Кесарії"** Кесарія була гарним містом на березі моря, названим в честь римського кесаря. Там знаходилися палестинські казарми римських окупаційних сил. Римляни створили там невеличку гавань.

▣ **"рідню й близьких друзів покликавши"** Очікуючи Божого вісника, Корнилій покликав до себе всю свою сім'ю, друзів, слуг та, можливо, інших військовослужбовців. Вони, мабуть, чекали там багато годин. Уявіть собі, який дух очікування й передчуття там царював! Всі вони, мабуть, розмовляли про видіння Корнилія та Божі слова.

Іудейську частину церкви вразило те, що величезне число язичників, серед яких багато хто не був навіть богобійним, сповнилися Духом та хрестилися (пор. Дії 10:27).

10:25,27 "як увіходив Петро... увійшов" Тут неначебно є розбіжність в грецькому тексті. Однак в першому випадку («увіходив» в Діях 10:25) Петро міг входили до двору Корнилія, а в другому випадку («увійшов» в Діях 10:27) він міг входити в дім Корнилія. В усякому разі Петро тут знову порушує іудейські правила чистоти, входячи до дому язичника.

10:25 "до ніг йому впав і вклонився" Ця ідіома в Септуагінті та Євангеліях часто вживається в значенні поклоніння. Але в цьому контексті загальний сенс краще передається виразом «віддати пошану» (пор. NJB). Прихід Петра був звіщений ангелом, і звичайно, Корнилій виявив честь і шану до цього Божого вісника (пор. Об. 19:10; 22:8-9).

10:28 "Ви знаєте, що невільно юдеєві приставати" Петро цитує слова рабинів або вчителів школи при синагозі; такого вчення немає в Старому Заповіті, воно є тільки в тлумаченнях рабинів.

▣ **"чужаниці"** Це ще одне унікальне слово, що зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті. Лука вжив у цій главі декілька дуже рідкісних слів.

1. *eusebēs*, Дії 10:2,7, побожний (пор. 2Петр. 2:9)
2. *prospeinos*, Дії 10:10, голодний
3. *dienthumeomai*, Дії 10:19, роздумував
4. *sunomileō*, Дії 10:27, розмовляючи
5. *athemiton*, Дії 10:28, невільно
6. *alophulō*, Дії 10:28, чужаниця
7. *anantirrētos*, Дії 10:29, без вагання (пор. Дії 19:36)
8. *prosōpolēmpēs*, Дії 10:34, той, хто дивиться на обличчя (подібне Рим. 2:11; Еф. 6:9; Як. 2:19)
9. *katadunasteuō*, Дії 10:38, поневолив (пор. Як. 2:6)
10. *procheirotoneō*, Дії 10:41, наперед вибраний

Неясно, звідки Лука брав деякі з цих ранніх проповідей та подій у книзі Дій: чи переписував він їх з інших джерел, чи особисто брав інтерв'ю в тих, хто був там присутнім.

▣ **"Та відкрив мені Бог, щоб я жадну людину не мав за огидну чи то за нечисту"** Петро все зрозумів! Тварини на простирали символізували всіх людей, створених за образом Бога (пор. Бут. 1:26-27). Бачачи Божу любов до Корнилія, його родні та друзів, Петро зрозумів всесвітній обсяг Євангелія! Це підтверджувало свідоцтво Степана та проповідницьку діяльність Пилипа.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 10:30-33

³⁰А Корнилій сказав: Четвертого дня аж до цієї години я постив, а о дев'ятій годині молився я в домі своїм. І ото, перед мене став муж у блискучій одежі ³¹і сказав: Корнилію, почута молитва твоя, і твої милостині перед Богом згадалися. ³²Тож пошли до Йопії, і приклич Симона, що зветься Петром. Він гостює в гарбарника Симона, у господі край моря, він прийде й розповість тобі. ³³Я зараз по тебе послав, ти добре зробив, що прийшов. Тож тепер перед Богом ми всі стоїмо, щоб почути все те, що Господь наказав був тобі.

10:30 "у блискучій одежі" Ангели часто являлися в такому вигляді (пор. Дії 1:10; Мт. 28:3; Мр. 16:5; Ів. 20:12; Лк. 24:4).

10:31 Тут вже втретє в цій главі підтверджується благочестя Корнилія (пор. Дії 10:4,22). Те, що Корнилій увірував в Христа, не було дивним; дивним було те, що увірували його друзі, слуги та члени сім'ї. Це один з кількох прикладів «спасіння всієї сім'ї» в книзі Дій.

Тих із нас, хто виріс з західними моделями євангелізму, що наголошують на індивідуальному відклику кожної людини з власної волі, можуть здивувати такі колективні увірування, але більшість народів світу все ще має племінну, родинну, групову орієнтацію. Бог може діяти через багато моделей, щоб досягти людей, створених за Його образом. Однієї правильної моделі євангелізму не існує!

10:33 Ці люди були готовими слухати! Вони розуміли, що для них настав Божий час, бо до них прийшов Божий вісник.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 10:34-43

³⁴А Петро відкрив уста свої та й промовив: Пізнаю я поправді, що не дивиться Бог на обличчя, ³⁵але в кожному народі приємний Йому, хто боїться Його й чинить правду. ³⁶Він слово послав для Ізраїлевих синів, благовістячи мир через Ісуса Христа, що Господь Він усім. ³⁷Ви знаєте справу, що по всій Юдеї була й зачалась з Галілеї, після хрищення, що Іван проповідував, ³⁸Ісуса, що був із Назарету, як помазав Його Святим Духом і силою Бог. І ходив Він, добро чинячи й усіх уздоровлюючи, кого поневолив диявол, бо Бог був із Ним. ³⁹І ми свідки всьому, що Він учинив у Юдейському краї та в Єрусалимі, та вбили Його, на дереві повісивши... ⁴⁰Але Бог воскресив Його третього дня, і дав Йому, щоб з'явився, ⁴¹не всьому народові, але наперед Богом вибраним свідкам, нам, що з Ним їли й пили, як воскрес Він із мертвих. ⁴²І Він нам звелів, щоб народові ми проповідували та засвідчили, що то Він є призначений Богом Суддя для живих і для мертвих. ⁴³Усі пророки свідкують про Нього, що кожен, хто вірує в Нього, одержить прощення гріхів Його Іменням.

10:34 "що не дивиться Бог на обличчя" З цього починається проповідь Петра Корнилію. Ця проповідь є гарним прикладом проповіді ранньої церкви до неюдеїв. В Старому Заповіті «не дивитися на обличчя» було рисою Божого характеру (пор. Повт. Зак. 10:17; 2Хр. 19:7) і вимогою до Його народу (пор. Повт. Зак. 1:17; 16:19). В Новому Заповіті це також є рисою Божого характеру (пор. Рим. 2:11; Гал. 2:6; Еф. 6:9; Кол. 3:24-25; 1Петр. 1:17). В Старому Заповіті ця фраза буквально означала «підняти лице». В єврейських судах підсудні стояли зі схиленими головами, щоб суддя не міг впізнати людину та судити її упереджено.

У Бога немає улюбленців (улюблених народів, рас або осіб)! Якщо це правда, то як може бути передвизначення? Або як Ізраїль міг бути особливим народом? Стережіться сучасних богословських систем!

10:35 "в кожному народі приємний Йому, хто боїться Його й чинить правду" Тут ідеться не про духовне спасіння, але скоріш про милостині, молитви та благочестя. Див. Спеціальну тему до Дій 3:2. Цю фразу треба балансувати з наказом прийняти Євангеліє (пор. Ів. 1:12; 3:16; Рим. 10:9-13).

Головна істина в тому, що Бог приймає язичників, не вимагаючи від них ставати прозелітами. Це готує богословський «ґрунт» для 15-ї глави книги Дій, Єрусалимського собору.

10:36-39 У «Біблійному коментарі Ієроніма» (*The Jerome Biblical Commentary*, Том II, стор. 188) є кілька гарних коментарів до цих імен.

1. вони створюють Петровий підсумок Євангелія (*Керигму*)
2. в них слабкий синтаксис, що вказує на те, що Лука точно писав згідно зі своїми джерелами, нічого не вигадував і навіть не редагував їх

10:36 "Він слово послав для Ізраїлевих синів" Тут мається на увазі не Старий Заповіт, але Ісус та проповіді Апостолів.

▣ **"благовістячи мир через Ісуса Христа"** Це може бути посиланням на Іс. 52:7. Слово «мир» вживається в Новому Заповіті в трьох значеннях:

1. мир між Богом та людьми (пор. Кол. 1:20)
2. внутрішній мир віруючого (пор. Ів. 14:27; 16:33; Фил. 4)
3. мир між людськими групами, які приймають Христа (пор. Еф. 2:14-3:6; Кол. 3:16)

Всі людські перепони повалені в Христі (пор. Гал. 3:28; Кол. 3:11)

▣ **"що Господь Він усім"** Це коментар редактора або автора. Тут проявляється вселюдський елемент вчення та покликання Ісуса Христа, що все ще звучав занадто радикальним для ортодоксального юдея (пор. Дії 2:36; Мт. 28:18; Рим. 10:12; Еф. 1:20-22; Кол. 2:10; 1Петр. 3:22). Він – Господь всіх народів та всього (Господь усього світу)!

10:37,39 "Ви знаєте справу... ми свідки всьому, що Він учинив" Петро говорить тут так само, як в своїй проповіді в день П'ятидесятниці (пор. Дії 2:22,33). Вони чули про Ісуса й про те, що сталося з Ним в Єрусалимі.

Цікаво, звідки ці люди знали про все це. Чи є перебільшення в цих словах Петра? Чи були ці люди учасниками деяких з тих подій в Єрусалимі? Чи були в деяких з цих людей юдейські слуги? Тут написано дуже коротко, і ми просто не маємо відповідей на ці запитання.

Деякі на основі цієї проповіді стверджують таке:

1. Лука сам писав всі проповіді в книзі Дій (але Лука гарно писав грецьким койне, а Дії 10:36-38 не написані правильною грецькою мовою).
2. Лука вірно передавав свої джерела і цитував їх, не виправляючи навіть граматичних помилок.
3. Ця фраза була написана так, щоб пізніші читачі книги Дій могли її зрозуміти (пор. «Коментар Ієроніма» [*The Jerome Commentary*], Том II, стор. 189).

10:37 "після хрещення, що Іван проповідував" Віруючі завжди дивувалися, навіщо хрестився Ісус, адже хрещення Івана було хрещенням покаяння. Ісусу не було в чому каятися або просити прощення, тому що Він не мав гріха (пор. 2Кор. 5:21; Євр. 4:15; 7:26; 1Петр. 2:22; 1Ів. 3:5). Існує кілька припущень, чому Він хрестився:

1. щоб дати приклад віруючим
2. як ототожнення з потребою віруючих
3. то було Його висвячення на служіння
4. то було символом Його діла відкуплення
5. тим самим Він схвалив служіння та вчення Івана Хрестителя
6. то було пророцькою передвісткою Його смерті, похорон та воскресіння (пор. Рим. 6:4; Кол. 2:12).

Іванове хрещення вважається початком публічного служіння Ісуса, повного Духа. Ця подія записана в усіх трьох синоптичних Євангеліях. З неї Марк розпочинає своє Євангеліє (розповідь Петра як очевидця). Рання церква вважала цю подію початком нового віку Духа відносно публічного служіння Ісуса.

10:38 "Ісуса, що був із Назарету, як помазав Його Святим Духом і силою Бог" Зерніть увагу, що саме каже Петро про Ісуса.

1. Бог помазав Його (єврейське слово «Месія» походить від єврейського кореня, що означає «помазання»)
2. Святим Духом (новий вік є віком Духа)
3. силою (ефективне служіння)
  - а. добро чинячи
  - б. усіх uzдоровлюючи, кого поневолив диявол (сила зла і сатани)
4. Бог був із Ним (Він говорив і діяв від імені ЯХВЕ, пор. Ів. 3:2; 9:33; 10:38; 14:10-11)

Це напевне стосується хрещення Ісуса (пор. Ф.Ф. Брюс, «Відповіді на запитання» [*See F. F. Bruce, Answers To Questions*], стор. 171-172).

Цікаве зауваження зробив Роберт Б. Гірделстоун в своїй книзі «Синоніми Старого Заповіту» (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*):

«Дієслово *ΧΡΕΙΝ* вжито п'ять разів в Новому Заповіті. В чотирьох випадках воно означає помазання Христа з боку Його Отця: в Лк. 4:18, де цитується Іс. 61:1; в Євр. 1:9, де цитується Пс. 45:7; в Діях 4:27, де це слово вжито з особливим посиланням на цитату з Другого Псалма; і в Діях 10:38, де говориться, що Бог помазав Ісуса Духом» (стор. 183).

Див. Дії 2:14, Спеціальна тема: «Керигма».

▣ **"усіх uzдоровлюючи, кого поневолив диявол"** Див. Спеціальні теми до Дій 5:3 та 5:16.

10:39 "вбили Його, на дереві повісивши" Йдеться про юдейських лідерів, натовп та римську владу. Див. примітку до Дій 2:23. Про повішення на дереві згадується в Діях 5:30, і це відображає Повт. Зак. 21:23 (спочатку це означало саджання на кіл після смерті людини, тим самим принижуючи її, але рабини часів Ісуса тлумачили це як римське розп'яття); таким чином Ісус поніс на Собі прокляття Старого Заповіту (пор. Іс. 53) за нас (пор. Гал. 3:13).

10:40 "Бог воскресив Його" З богословської точки зору цікаво, що в Іс. 53:4-6,10 сказано, що страждання і смерть Ісуса сталися згідно з волею й задумом ЯХВЕ (пор. Бут. 3:15). ЯХВЕ використав

1. сатану
2. злих юдейських лідерів
3. римських лідерів
4. гнівний натовп іудеїв

Зло існує за Божою волею! Бог використовує зло для здійснення Свого остаточного задуму для людей, що створені за Його образом та подобою. Оце так! Яке богослов'я суверенності Бога! Він допускає смерть, а потім дає життя воскресіння Ісусу і всім!

Новий Заповіт стверджує, що всі три особи Трійці брали активну участь у воскресінні Ісуса:

1. Дух (Рим. 8:11)
2. Ісус (Ів. 2:19-22; 10:17-18)
3. Отець (Дії 2:24,32; 3:15,25; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34,37; 27:31; Рим. 6:4,9)

Це було підтвердженням істини життя та смерті Ісуса і Його вчення про Бога. Це – важливий богословський аспект *Керигми* (тобто проповідей в книзі Дій, див. Спеціальну тему до Дій 2:14).

▣ **"третього дня"** На основі 1Кор. 15:4 дехто відносить ці слова до Пс. 16:10 або Ос. 6:2, але вони скоріше відносяться до Йони 1:17, зважаючи на Мт. 12:40.

10:40-41 "дав Йому, щоб з'явився, не всьому народові" Ісус явився кільком окремим групам (пор. Ів. 14:19, 24; 15:27; 16:16, 22; 1Кор. 15:5-9).

10:41 "що з Ним їли й пили, як воскрес Він із мертвих" Хоча воскресле тіло Ісуса не мало потреби в фізичній поживі, Він їв та пив, щоб показати Своїм свідкам, що Він насправді воскрес, і заради спілкування з ними (пор. Лк. 24:35, 41-43; Ів. 21:9-13).

10:42 "Він нам звелів, щоб народові ми проповідували" Підметом тут виступає Ісус (пор. Мт. 28:18-20; Лк. 24:47-48; Ів. 15:27). Це свідectво мало початися в Єрусалимі і розійтися по всьому світу (пор. 1:8).

▣ **"Суддя для живих і для мертвих"** Христос – Суддя, через Якого Отець судить світ (пор. Дан. 7:13-14; Ів. 5:22,27; Дії 17:31; 2Кор. 5:10; 2Тим. 4:1; 1Петр. 4:5), як і в створінні Він був Творцем, через Якого Отець творив світ (пор. Ів. 1:3; Кол. 1:16; Євр. 1:2). Ісус прийшов не судити, але спасати (пор. Ів. 3:17-19).

Фраза «живих і мертвих» пов'язана з есхатологічним судом, другим пришествям Христа. Деякі віруючі під час цієї події будуть жити на землі (пор. 1Сол. 4:13-18).

**СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СУДДЯ, СУД ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ (שפט) У ПРОРОКА ІСАЇ»
(SPECIAL TOPIC: JUDGE, JUDGMENT, and JUSTICE [שפט] IN ISAIAH)**

Цей термін (BDB 1047, KB 1622) широко вживається в Старому Заповіті. «NIDOTTE», Том 4, стор. 214, містить статистичні дані про вжиток та значення цього слова.

1. П'ятикнижжя, 13%, людські судді
2. Історичні книги, 34%, людські лідери
3. Література мудрості, 22%, Божа дія
4. Пророки, 31%, переважно Божа дія

Зверніть увагу на наступну таблицю з Ісаї:

ЯХВЕ як Суддя	Месія як Суддя	Ідеальні судді Ізраїлю	Дійсні судді Ізраїлю
2:4	9:7	1:17	1:23
3:14	11:3, 4	26:8	3:2
4:4	16:5	56:1	5:7
5:16	32:1	58:2, 8	10:2
28:6, 17, 26	40:14		59:4, 9, 11, 14, 15
30:18	42:1, 3, 4		
33:5, 22	51:4, 5		
61:8	53:8		
66:16			

Ізраїль повинен був віддзеркалювати характер ЯХВЕ всім народам. Йому це не вдалося, і тоді ЯХВЕ підняв одного «ідеального» Ізраїльтянина, Який би реалізував Його особисте одкровення всьому світу (тобто Месію, Ісуса з Назарета, Христа, пор. Іс. 52:11-53:12)!

10:43 "Усі пророки свідкують про Нього" Ісус показав двом учням на дорозі до Еммауса (ця подія описана тільки в Лк. 24:13-35), де і яким чином в Старому Заповіті говориться про Нього. Потім ці учні показали ті тексти іншим учням в горниці, і так ця інформація стала стандартним підходом до проповіді юдеям (пор. Дії 3:18). Ісус розкрив учням розум (пор. Лк. 24:45).

▣ **"Його Іменням"** (пор. Йоїл 2:32 та Лк. 24:47)

▣ **"кожен, хто вірує в Нього, одержить прощення гріхів"** Ось суть євангельської вістки:

1. кожен
2. хто вірує в Нього
3. Його іменем
4. одержить прощення гріхів (пор. Лк. 24:46-47)

В центрі Євангелія стоїть Ісус, а не вчинки людей (новиз завіт Єр. 31:31-34, пор. Єз. 36:22-38). Все, що потрібно було зробити для спасіння кожної людини, було зроблено! Бог обрав завіт як спосіб, через який Він співпрацює з грішним людством. Бог проявляє ініціативу та визначає план дій, але Він також вимагає, щоб люди відкликалися покаяттям, вірою, послухом та стійкістю в вірі. Людина має прийняти Божий дар в Христі (пор. Ів. 1:12; 3:16; Рим. 10:9-13). Це не трапляється автоматично.

Френк Стег в «Новозавітному богослов'ї» (Frank Stagg, *New Testament Theology*) зробив цікаве зауваження щодо прощення та його зв'язку з покаяттям.

«Прощення вимагає нової свідомості гріха та відвернення від нього. Нам дається впевненість в тому, що прощення і очищення неодмінно слідує за сповіданням гріхів (Ів. 1:9), але без сповідання не дається ніяких обіцянок. Петро в домі Корнилія зв'язав прощення з вірою, коли проголосив, що "усі пророки свідкують про Нього (Ісуса), що кожен, хто вірує в Нього, одержить прощення гріхів Його Іменням" (Дії 10:43). В такій вірі з покаяттям та сповіданням людина водночас "і зізнається" в своєму гріху, "і зрікається" його. Це не значить, що людина своїм покаяттям *заслуговує* прощення; навіть покаяття не робить нікого достойним прощення. Як хтось влучно сказав, грішник має прийняти своє "неприйняття" і водночас прийняти своє прийняття, при тому добре усвідомлюючи свою неприйнятність. Грішник не може бути прощеним, поки він не погодиться прийняти Боже *ні*, щоб почути від Нього *так*» (стор. 94).

Щодо виразу «вірувати в Нього» див. Спеціальну тему до Дій 3:16.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 10:44-48

⁴⁴Як Петро говорив ще слова ці, злинув Святий Дух на всіх, хто слухав слова. ⁴⁵А обрізані віруючі, що з Петром прибули, здивувалися дивом, що дар Духа Святого пролився також на поган! ⁴⁶Бо чули вони, що мовами різними ті розмовляли та Бога звеличували... Петро тоді відповів: ⁴⁷Чи хто може заборонити христитись водою оцим, що одержали Духа Святого, як і ми? ⁴⁸І звелів охриститися їм у Імення Ісуса Христа. Тоді просили його позостатися в них кілька днів.

10:44 Зауважте, що Петро ще не закінчив проповідувати, як на них зійшов Дух (пор. Дії 8:16-17; 10:44; 11:15).

▣ **"на всіх, хто слухав слова"** Насправді причиною богословської суперечки був не Корнилій. Адже Корнилія повністю прийняли до місцевої синагоги. Вся проблема була в його друзях, бо вони ніяк не були пов'язані з іудаїзмом, але Бог їх цілком прийняв. Бог підтверив це тими самими проявами сили та приступності Бога, що були в день П'ятидесятниці.

Зверніть увагу й на зміну послідовності подій. Тут Дух сходить перед водним хрещенням, а не під час нього (пор. Дії 2:38) чи після нього (пор. Дії 8:17). Лука розповідає про те, що сталося, а не про те, що «мало статися». Стережіться, щоб не прийняти одну з цих євангельських подій в книзі Дій за «стандартну»!

10:45 Ті самі надприродні прояви Духа (пор. Дії 10:46), що сталися в день П'ятидесятниці, тепер знову сталися, на цей раз із римлянами! Це був особливий знак не лише для Корнилія та його друзів, але в першу чергу для обрізаних віруючих (пор. Дії 10:47). Так було сильно й беззаперечно показано, що Бог прийняв язичників (пор. Дії 11:17), навіть римлян!

Лука тут готує ґрунт для 15-ї глави книги Дій, Єрусалимського собору. І Петро, і Павло, разом з огреченими віруючими іудеями, були переконані в тому, що Бог повністю прийняв язичників через Христа.

▣ **"дар Духа Святого"** Служіння Духа можна ясно бачити в Ів. 16:8-14. В певному сенсі усвідомлення гріха – то дар від Духа. Саме спасіння – то дар від Духа. І присутність Святого Духа в людині – то дар від Духа. Це новий вік Духа (пор. Дії 2:38; 8:20; 11:17). Без присутності та сили Святого Духа не буває нічого постійного та ефективного.

▣ **"пролився"** Це – перфект пасивного стану дійсного способу. Пролиття було частиною старозавітної системи жертвоприношень. В Йоїла 2:28 було провіщено пролиття Духа, і Петро процитував цей текст в своїй проповіді в день П'ятидесятниці (пор. Дії 2:17,33). Бог повністю й назавжди дав віруючим Свого Духа.

10:47 Це – риторичне питання, на яке очікується відповідь «ні». Ціллю питання було досягнути згоди між іудейськими віруючими, що прийшли разом з Петром з Йопії. Див. Дії 2:38, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ХРЕЩЕННЯ».

10:48 **"звелів охреститися їм у Ймення Ісуса Христа"** Зверніть увагу на те, що їх хрестили одразу. Також зверніть увагу на те, що їх хрестили в ім'я Ісуса, як в Діях 2:38 та 19:5. Формула хрещення Діях була «в ім'я Ісуса», а в Мт. 28:19 вона була в ім'я триєдиного Бога. Однак ключовою є не формула, але серце хрещаного!

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому спасіння Корнилія було таким важливим?
2. Яким чином спасіння Корнилія було схожим на спасіння Павла?
3. Яке богословське значення в зв'язку з Корнилієм мало простирало, повне тварин, та слова Петра?
4. Чому навернення друзів Корнилія було такою проблемою?
5. Коротко опишіть проповідь Петра та порівняйте її з іншими випадками спасіння в книзі Дій. Вони всі різні, але в той самий час всі однакові.

ДІЇ 11

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Звіт Петра перед церквою в Єрусалимі	Петро захищає Божу благодать	Захист Петра	Звіт Петра перед церквою в Єрусалимі	Єрусалим: Петро виправдовує свою поведінку
11:1-18	11:1-18	11:1-18	11:1-4 11:5-17	11:1-10 11:11-14 11:15-17
Церква в Антіохії	Варнава та Савл в Антіохії	Місія до греків в Антіохії	11:18 Церква в Антіохії	11:18 Фундамент церкви в Антіохії
11:19-26	11:19-26	11:19-26	11:19-26	11:19-21 11:22-24 11:25-26
	Допомога для Юдеї	Допомога, відправлена до Єрусалима в зв'язку з голодом		Варнава та Савл послані делегатами в Єрусалим
11:27-30	11:27-30	11:27-30	11:27-30	11:27-30

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятих сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 11:1-18

¹Почули ж апостоли й браття, що в Юдеї були, що й погани прийняли Слово Боже. ²І, як Петро повернувся до Єрусалиму, з ним стали змагатися ті, хто з обрізання, ³кажучи: Чого ти ходив до людей необрізаних та споживав із ними? ⁴Петро ж розпочав і їм розповів за порядком, говорячи: ⁵Був я в місті йоппійським і молився, і бачив в захопленні видіння: якась посудина сходила, немов простирало велике, яка, за чотири кінці прив'язана, спускалася з неба й підійшла аж до мене. ⁶Зазираючи до неї, я поглянув, і побачив там чотириногих землі, і звірів, і гаддя, і небесних пташок. ⁷І голос почув я, що мені промовляв: Устань, Петре, заколи та й їж! ⁸А я відказав: Жадним способом, Господи, бо ніколи нічого огидного чи то нечистого в уста мої не ввійшло! ⁹І відповів мені голос із неба вдруге: Що від Бога очищене, не вважай за огидне того! ¹⁰І це сталося тричі, і все знов було взяте на небо. ¹¹І ось три чоловіки, посланці з Кесарії до мене, перед домом, де був я, спинилися зараз. ¹²І сказав мені Дух іти з ними без жадного сумніву. Зо мною ж пішли й оці

шестеро браття, і ввійшли ми до дому того чоловіка. ¹³І він нам розповів, як у домі своїм бачив Ангола, який став і сказав: Пошли до Йопії, та приклич того Симона, що зветься Петром, ¹⁴він слова тобі скаже, якими спасешся і ти, і весь дім твій. ¹⁵А як я промовляв, злинув на них Святий Дух, як спочатку й на нас. ¹⁶І я згадав слово Господнє, як Він говорив: Іван ось водою христин, ви ж охрищені будете Духом Святим. ¹⁷Отож, коли Бог дав однаковий дар їм, як і нам, що ввірували в Господа Ісуса Христа, то хто ж я такий, щоб міг заперечити Богові? ¹⁸І, почувши таке, замовкли вони, і Бога хвалили, говорячи: Отож, і поганам Бог дав покаяння в життя!

11:1 Цей вірш розповідає про те, що такий перебіг подій здивував керівництво церкви в Єрусалимі. Вони були вражені й не давали повної підтримки цьому! Вони не зрозуміли, що Велике доручення (пор. Мт. 28:18-20; Лк. 24:47; Дії 1:8) передбачає прийняття й язичників до Царства. Та сама фраза зустрічається і в Діях 8:14, де розповідається про те, як самаряни прийняли Євангеліє.

▣ **"браття"** Ця рання назва віруючих підкреслює те, що ми – одна духовна сім'я (пор. Дії 1:15; 6:3; 9:30; 10:23; 11:1,12, 29; 12:17; 14:2; 15:1,3,22,23,32-33,40; 16:2,40; 17:6,10,14; 18:18,27; 21:7, 17; 22:5; 28:14-15). Бути християнином означає бути частиною сім'ї (пор. 1Кор. 12:13; Гал. 3:28; Кол. 3:11).

▣ **"в Юдеї"** Церква в ті часи була географічно обмежена Юдеєю. Навіть через багато років церква все ще не вийшла за межі юдейської культури. Вони не виконали Ісусової заповіді в Діях 1:8! Це «майже» паралельно до Бут. 10-11.

▣ **"що й погани прийняли Слово Боже"** Це – аорист медіального стану (депонент) дійсного способу. Він вказує на необхідність особистого прийняття євангельської вістки (пор. Ів. 1:12; 3:16; Рим. 10:9-13 Еф. 2:8-9).

Вираз «Слово Боже» є паралельним до «Євангелія». Обітници/пророцтва Старого Заповіту щодо всього світу здійснювалися. Див. Спеціальну тему до Дій 1:8.

11:2 "як Петро повернувся до Єрусалиму" Як видно, ця проблема з місією язичникам, що продовжується в Діях 15, була постійною проблемою для Єрусалимського керівництва ранньої церкви. Багато хто з навернених в християнство юдеїв все ще були націоналістами (пор. Дії 15:5; 21:18-26).

NASB	«тим, що були обрізані»
NKJV	«ті, хто з обрізання»
NRSV, NJB	«обрізані віруючі»
TEV	«ті, хто був за обрізання язичників»
Williams	«прихильники обрізання»

Ця фраза вживається в різних значеннях:

1. В Діях 10:45 вона означає шість юдеїв, що були з Петром
2. тут вона означає групу віруючих в єрусалимській церкві (пор. Дії 11:18 або 15:5)
3. В Посланні до галатів вона стосується віруючих з єрусалимської церкви (пор. Дії 2:12), а також невіруючих юдеїв (пор. Дії 1:7; 2:4; 5:10,12)

Щирість тих віруючих та їхні позиції не підлягають сумніву. Однак радикальна природа Євангелія відкрила двері для всіх людей, навіть тих, які зовсім не знають Закону Мойсеєвого (Рим. 3:21-31). Цю вістку (спасіння дає благодать, а не вчинки) і сьогодні багатьом віруючим треба почути й зрозуміти!

NASB	«заперечували»
NKJV	«змагалися»
NRSV, TEV	«критикували»
NJB	«протестували»

Це – імперфект медіального стану дійсного способу. Ця граматична форма може означати повторювану дію в минулому часі або початок дії. Зауважте, що ці віруючі прихильники традицій виступали проти Петра, а не проти Євангелія. Вони не зрозуміли, що це питання стосується Євангелія.

11:3 "ти ходив до людей необрізаних та споживав із ними" Як видно, Петро був не з тих лідерів, що не сприймають критики. За своєю граматичною побудовою цей вірш може бути стверджувальним або питальним (NRSV).

Спілкування за їжею було дуже важливим для юдеїв. Можливо, саме в цьому була головна суть законів про їжу в Лев. 11. Іудеї не повинні були брати участі в соціальних заходах разом з ханаанейцями. В давнину на Близькому Сході їсти за одним столом було своєрідним завітом спілкування.

В подібному порушенні традиції звинувачували й Ісуса в Мт. 9:11; 11:19; Лк. 5:30; 15:2.

Петро в своєму служінні мав багато труднощів, пов'язаних з цією проблемою (пор. Гал. 2:12). Для перших віруючих це було дуже чутливе питання. Нам важко переглядати наші традиції, культуру та особисті вподобання, але Євангеліє вимагає цього від нас (пор. 1Кор. 12:13; Гал. 3:23-29; Кол. 3:11). Старозавітний поділ на юдеїв та язичників тепер змінився поділом на віруючих та невіруючих!

11:4-18 Петро розповідає юдейським лідерам в Єрусалимі про події, що сталися в домі Симона та в домі Корнилія (Дії 10). Повторюючи цю розповідь (на Єрусалимському соборі в Діях 15), Лука показав, наскільки важливим було це питання (євангелізація світу) для життя церкви. Воно було богословським переломним моментом!

11:4

NASB	«в належній послідовності»
NKJV	«в порядку з початку»
NRSV	«крок за кроком»
TEV	«повний звіт»
NJB	«всі подробиці»

Слово *kathexēs* вживається в Новому Заповіті тільки в творах Луки (пор. Лк. 1:3; 8:1; Дії 3:24; 11:4; 18:23). Воно означає пояснювати щось в логічному, часовому або послідовному порядку. Це відповідає дослідницькому методу Луки (пор. Лк. 1:1-4), його характеру та професії (лікар).

11:6 "Зазирнувши" Див. примітку до Дій 1:10.

11:12

NASB	«без побоювань»
NKJV	«ні в чому не сумніваючись»
NRSV	«не розрізняючи»
TEV	«не вагаючись»
NJB	«не вагайся»

Є кілька грецьких різночитань часу цього дієприкметника (теперішній час медіального стану в Діях 10:20 або аорист медіального стану в рукописах P⁷⁴, κ², B). В грецьких манускриптах P⁴⁵, D та деяких давньолатинських і однієї сирійської версії він взагалі пропущений. Переписчики були схильними узгоджувати паралельні місця. В цьому випадку, як і в більшості текстових варіантів в Новому Заповіті, різночитання не впливають на зміст тексту. UBS⁴ подає текст з дієприкметником аориста медіального стану, але оцінює цей варіант рейтингом «C» (важко вирішити).

11:14 "спасешся" Благочестя та щедрість Корнилія не зробили його християнином! Він сам, його друзі та рідні спаслися вірою в Христа!

11:15 Цей вірш є важливим для розуміння богословської цілі повторення подій П'ятидесятниці в книзі Дій. Через ці події Бог показував, що Він приймає людей інших національностей, регіонів та культур (пор. Дії 11:17). Це сталося не лише для Корнилія, але й для

1. Петра
2. іудейських віруючих, що супроводжували його
3. церкви в Єрусалимі

11:16 "я згадав слово Господнє" Тут є посилання на слова Ісуса в Діях 1:5. Ми бачимо підхід ранніх Апостолів до богослов'я:

1. цитувати Ісуса
2. наслідувати приклад Ісуса
3. цитувати Старий Заповіт (пор. Мт. 3:11; Дії 1:5)

Петро стверджує, що Сам Господь передбачив такий розвиток подій (знак).

11:17 "коли" (умовний сполучник) Це умовне речення першого типу, яке передбачає правдивість речей з авторської точки зору або його літературного задуму.

▣ **"Бог дав однаковий дар їм"** Тут, як і в Діях 11:15, йдеться про події П'ятидесятниці (пор. Дії 2:1-4; 8:15; 10:46; 15:8). Спасіння, як і Дух, є даром від Бога (пор. Рим. 3:24; 5:15-17; 6:23; Еф. 2:8).

▣ **"ввірували в Господа"** Цей дар треба прийняти (пор. Дії 11:1; Ів. 1:12; Еф. 2:8-9). Зверніть увагу на те, як в Діях 11:17 стверджуються і суверенність Бога, і відповідний відклик людини. В Новому Заповіті є декілька применників стосовно віри в Ісуса:

1. *epi* = на (тут)
2. *eis* = в (куди)
3. *en* = в (де)
4. *hoti* = твердження про Ісуса
5. Давальний відмінок без применника

Така різноманітність, здається, вказує на те, що не існувало спеціальної граматичної форми, пов'язаної з дієсловом «вірити» (*pisteuō*). Зазвичай акцент ставився на особовому, вольовому аспекті віри (окрім *hoti*, що означає зміст Євангелія або доктрини). Ісус – то Особа, яку треба прийняти! Див. Спеціальну тему до Дій 2:40 і 3:16.

11:18 "замовкли вони, і Бога хвалили" Свідectво Петра не лише зупинило негативну атмосферу, але й викликало шквал хвали! Більшість з тих лідерів та віруючих були піддатливими й готовими вчитися. Вони були охочі до змін в своєму богослов'ї згідно з керівництвом Бога.

▣ **"і поганам Бог дав покаєння в життя"** В Новому Заповіті є кілька текстів, які вказують на те, що всевишній Бог є джерелом покаєння та благодаті (пор. Дії 5:31, 8:22; 2Тим. 2:25).

Богословське питання, пов'язане з цією фразою, таке: «Як Божа суверенність в спасінні узгоджується з необхідним відкликом людей?» Що таке віра і покаєння (пор. Мр. 1:15; Дії 3:16,19; 20:21): людський відклик чи дари від Бога? Деякі тексти стверджують, що тот є даром від Бога (пор. Дії 5:31; 11:18; Рим. 2:4; та 2Тим. 2:25). Оскільки я вірю, що все Писання богонатхненне (пор. 2Тим. 3:16), то я вважаю, що треба порівнювати всі тексти стосовно певного богословського питання і не вдаватися до пошуку необхідних доказів у тексті для обґрунтування доктрин якоїсь конфесії. Очевидно, що всім на світі керує єдиний істинний Бог! В книзі Дій на цьому знову і знову наголошується. Однак Бог обрав завіт як засіб, через який Він має стосунки з Його найвеличнішим створінням. Бог завжди проявляє ініціативу та визначає план дій, але людство має відкликнутися та продовжувати відкликатися. Питання ніколи не стоїть «або... або...». В цих стосунках завжди діє принцип «і... і...». Див. Дії 2:47, Спеціальна тема: «Завіт». Про «покаєння» див. Спеціальну тему до Дій 2:38.

Майкл Мегіл в своєму «Підряднику Нового Заповіту» (Michael Magill, *NT TransLine*, стор. 435, №24) робить гарну підсумкову заяву щодо того, як уявляли собі майбутнє ранні віруючі юдеї в Єрусалимі.

«Іудейські віруючі знали, що євангельська вістка була для всього світу. Але те, що спасіння прийде до язичників без їхнього навернення в іудаїзм, з усіма витікаючими наслідками, було для них зовсім новою ідеєю. Вони були переконані в тому, що спасіння буде проповідане всьому світу як істинний, духовний іудаїзм, і що іудаїзм запанує в світі, всі народи стануть іудеями й знайдуть життя в Христі, а культура Ізраїлю прийде з славою та стане світовою культурою».

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 11:19-26

¹⁹А ті, хто розпорозився від переслідування, що знялося було через Степана, перейшли навіть до Фінікії, і Кіпру, і Антіохії, не звістуючи слова нікому, крім юдеїв. ²⁰А між ними були мужі деякі з

Кіпру та з Кірінеї, що до Антіохії прийшли, і промовляли їм до греків, благовістячи про Господа Ісуса. ²¹Господня рука була з ними; і велике число їх увірувало, і на вернулось до Господа! ²²І вістка про них досягла до вух єрусалимської Церкви, і до Антіохії послали Варнаву. ²³А він, як прийшов і благодать Божу побачив, звеселився, і всіх став просити, щоб серцем рідущим трималися Господа. ²⁴Бо він добрий був муж, повний Духа Святого та віри. І прилучилось багато народу до Господа! ²⁵Після того подався Варнава до Тарсу, щоб Савла шукати. ²⁶А знайшовши, привів в Антіохію. І збирались у Церкві вони цілий рік, і навчали багато народу, і в Антіохії найперш християнами названо учнів.

11:19-30 Ці вірші, здається, є історичною ретроспекцією та богословським підсумком. Вони пов'язані з Діями 8:4.

11:19 "ті, хто розпорозився від переслідування" В книзі Дій ми маємо кілька прикладів тих переслідувань (пор. Дії 5:17 і далі; 6:8-15; 8:1-3; 9:1-2). Степанове розуміння радикальних наслідків Євангелія змусило всіх віруючих в Палестині переглянути свою віру та ціль Євангелія.

▣ **"і Антіохії"** Антіохія була третім за величиною містом Римської імперії після Рима та Олександрії. Вона була столицею Сирії, і в ній мешкало велике число юдеїв. Антіохія прославилася своїм університетом та сексуальною розпущеністю. Також всевітньо відомими були антіохійські змагання колісниць. Пізніше це місто стало одним з головних центрів християнства!

▣ **"не звітуючи слова нікому, крім юдеїв"** Ми бачимо, що рання церква не мала впевненості в тому, чи правильно проповідувати язичникам. Консервативні віруючі цитували слова Ісуса в Мт. 10:5, а віруючі з широкими поглядами цитували Мт. 28:18-20 або Дії 1:8. Це богословське питання знову з'являється в Діях 15.

11:20 "мужі деякі з Кіпру та з Кірінеї" Це ті самі грекомовні іудейські віруючі, що були в Діях 6-8, – вони почали проповідувати про всевітні наслідки Євангелія, яке почалося з Єрусалима. Варнава також був родом з тих місць.

▣ **"до греків"** Це слово (*Hellen*) як правило означає язичників (пор. Дії 14:1; 16:1,3; 18:4; 19:10,17; 20:21; 21:28). Проте в Діях 17:4 воно означає язичників, що приєдналися до синагоги (богобійних), але не є її членами (тобто прозелитів).

Виникає питання: «Кому, за словами Луки, було проповідано Євангеліє?»

1. грекомовним іудеям, як в Діях 6:1 та 9:29 (*Hellenists*)
2. язичникам, що зв'язані з синагогою (*Hellen*)
3. суто язичникам (пор. TEV, NJB)?

Зважаючи на те, до якого заворушення це привело, можна сказати, що це слово мабуть означає тих, хто говорив по-грецьки; одні з них могли бути юдеями діаспори, а інші – суто язичниками.

▣ **"благовістячи про Господа Ісуса"** Це – дієприкметник теперішнього часу медіального стану, з якого походять наші слова «Євангеліє» та «євангелізм». Вони звіщали не старозавітні закони й обряди, але Ісуса з Назарета як Месію (див. Спеціальну тему до Дій 2:31)!

11:21 "Господня рука була з ними; і велике число їх увірувало, і на вернулось до Господа" Це ще одна підсумкова заява про великий рух Бога через проповідь Євангелія. Нарешті Дії 1:8 втілювалися в життя (пор. Дії 11:24b).

Це старозавітна ідіома, що означає визнання присутності ЯХВЕ та Його влади в здійсненні Свого задуму через дії людей (пор. 2Сам. 3:12).

Цікаво відзначити, що на початку цього вірша слово «Господь» (*Kurios*) вжито стосовно ЯХВЕ (пор. LXX Вих. 3:14; 2Сам. 3:12; Іс. 59:1, див. Спеціальну тему до Дій 1:6), але далі в цьому вірші його вжито стосовно Ісуса Христа. Таке перенесення імен є художнім засобом, що його автори Нового Заповіту широко використовували для проголошення божественності Ісуса. Зверніть увагу на випадки, коли Павло

цитував старозавітні тексти, в яких йшлося про ЯХВЕ, і застосовував їх до Ісуса (Рим. 10:13; 1Кор. 2:16; Фил. 2:10-11).

«Господня рука» – то старозавітній антропоморфізм (див. Спеціальну тему до Дій 2:33). ЯХВЕ – вічний Дух. Він існує в усі часи й присутній в усьому створінні. Він не має фізичного тіла. Однак в людських мовах є лише фізичні, людські слова для описання осіб та всього, що пов'язано з ними. Слід пам'ятати, що наша мова є обмеженою часом і простором, прикутою до грішного світу. Ми говоримо про духовний світ лише метафорами, аналогіями та запереченнями. Наші мови передають істину, але не повністю. Бог є значно величнішим, ніж все, що ми можемо пізнати та висловити. Бог справді промовляє до нас, але не в повноті. Ми можемо вірити Біблії як Божим відкриттям Самого Себе, але нам треба розуміти, що Бог навіть величніший за Біблію! Людські мови передають одкровення, але водночас обмежують його!

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «РУКА (НА ПРИКЛАДІ КНИГИ ЄЗЕКІЇЛЯ)» (SPECIAL TOPIC: HAND ILLUSTRATED FROM EZEKIEL)

Слово «рука» (BDB 388, KB 386) має декілька відтінків значення та способів вживання.

1. буквальний (тобто рука людини)
  - а. символ усієї собою, Єз. 3:18; 18:8,17; 33:6,8
  - б. символ людської немочі, Єз. 7:17,27; 21:7; 22:14
  - в. символ чужеземних ворогів, Єз. 7:21; 11:9; 16:39; 21:31; 23:9,28; 28:10; 30:12; 34:27; 38:12; 39:23
  - г. буквальна рука, Єз. 8:11; 12:7; 16:11; 37:17,19,20
  - д. символ сили фальшивих лідерів, Єз. 13:21,22,23; 34:10
  - е. символ народу, Єз. 23:31,37,42,45; 25:14; 27:15; 28:9; 30:10,22,24,25; 31:11; 39:3
2. антропоморфічне вживання стосовно Бога
  - а. спосіб передачі одкровення ЯХВЕ, Єз. 1:3; 3:14,22; 8:1; 33:22; 37:1; 40:1 (у 2:9 є інший символ одкровення – сувій у руці)
  - б. влада ЯХВЕ на суді, Єз. 6:14; 13:9; 14:9,13; 16:27; 20:33; 25:7,13,16; 35:3; 39:21
  - в. Сам ЯХВЕ (Його особиста присутність), Єз. 20:22
  - г. влада ЯХВЕ звільняти людину, 20:34 (можливо, ключовий випадок вживання слова з книги Виходу, пор. 3:20; 4:17; 6:1; 7:19; 13:3)
3. антропоморфічне вживання стосовно *херувімів*, Єз. 1:8; 8:3; 10:7,8,12,21
4. антропоморфічне вживання стосовно ангелів руйнування, Єз. 9:1-2; 21:11
5. символ клятви або присяги, Єз. 17:18; 20:5 (двічі), 6,15,23,28; 36:7; 44:12; 47:14
6. символ радості, Єз. 25:6
7. антропоморфічне вживання стосовно ангелів, Єз. 40:3,5; 47:3

11:22 "Варнаву" Варнава є важливим персонажем в книзі Дій (пор. Дії 4:36-37; 9:27). Його ім'я означає того, хто підбадьорює, як видно в Діях 11:23. Церква в Єрусалимі все ще відчувала незручність щодо прийняття язичників! Див. Спеціальну тему до Дій 4:36.

11:23 Цікаво відзначити, що коли Варнава побачив Божу дію через Духа, він підбадьорив їх, щоб вони залишалися в вірі (пор. Дії 14:22). Це ясно вказує на те, що Божому народу треба цілеспрямовано старатися бути стійкими в вірі (див. Спеціальну тему до Дій 14:22). Іудеї та церква були дуже стурбовані аморальним життям язичників. Євангеліє – то не тільки дар спасіння, але й заклик до благочестя (пор. Мт. 5:48; Рим. 8:28-29; 2Кор. 3:18; Гал. 4:19; Еф. 4:1; 1Сол. 3:13; 4:3; 1Петр. 1:15). Бог бажає мати народ, який би віддзеркалював Його характер загиблого світу. Ціль християнства полягає не лише в тому, щоб піти на небеса після смерті, але щоби вже зараз уподібнюватися до Христа і щоб через це інші теж прийшли до віри в Христа!

11:24 "він добрий був муж, повний Духа Святого та віри" Цей опис дуже схожий на опис грекомовних іудейських віруючих (семи мужів) в Діях 6:3, 5. В ранній церкві було багато таких чоловіків! О якби так було і в наші дні, в нашій культурі, нашій церкві!

11:25 "Після того подався Варнава до Тарсу, щоб Савла шукати" В єгипетських папірусах, написаних на грецькому койне (але не в Септуагінті), це дієслово вказує на те, що Савла було важко знайти. В Новому Заповіті тільки Лука вживає цей термін (пор. Лк. 2:44,45; Дії 11:25). Мабуть, саме про ці «тихі» роки говориться в Гал. 1:21. Скільки точно років – невідомо, але приблизно років десять.

11:26 "у Церкві" Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

▣ **"привів в Антіохію... і в Антіохії найперш християнами названо учнів"** Слово «християнин» першими почали вживати язичники як принизливу назву віруючих. Як не дивно, цей термін вживається рідко в Новому Заповіті. Словотворення (закінчення *-ianos*) здійснювалося за зразком слів, що означають тих, хто підтримує та наслідує когось; Ірода (та членів його родини) названо «іродіанами» (пор. Мр. 3:6; 12:13; Мт. 22:16). Вживання цього слова в елліністичному середовищі показує, як титул «Месія» (по-єврейськи) в перекладі на грецьку – «Христос» – став назвою послідовників Ісуса (християн).

В цьому елліністичному середовищі можливо і таке, що цей термін був введений урядовцями, щоб відрізнити юдеїв від віруючих.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 11:27-30

²⁷Прибули ж тими днями пророки від Єрусалиму до Антіохії. ²⁸І встав один з них, на ймення Агав, і Духом прорік, що голод великий у цілому світі настане, як за Клавдія був. ²⁹Тоді учні, усякий із своєї спроможности, постановили послати допомогу братам, що в Юдеї жили. ³⁰Що й зробили, через руки Варнави та Савла, пославши до старших.

11:27 "пророки" Про пророків в Новому Заповіті написано декілька разів (пор. Дії 13:1; 15:32; 21:10; 1Кор. 12:28; 14:1-5, 29-33; Еф. 2:20; 4:10). Не завжди ясно, в чому саме полягала їхня роль: переважно в провіщенні, як тут, чи в проголошенні, як в 1Кор. 14 та Діях 2:17 (пор. Дії 13:6; 15:32; 1Кор. 12:28; 14:1-5, 29-33; Еф. 2:20; 4:10).

У Старому Заповіті пророки виступали Божими вісниками, що пояснювали Його одкровення; але в Новому Заповіті пророки не є посередниками Божого одкровення. Ними є автори Нового Заповіту, в більшості Апостоли або особи, пов'язані з Апостолом (Марк, Лука). Новозавітний дар пророцтва має бути обмеженим. Богонатхненне одкровення закінчилося (пор. Юд. 3 і 20).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НОВОЗАВІТНЕ ПРОРОЦТВО» (SPECIAL TOPIC: NEW TESTAMENT PROPHECY)

- I. У Новому Заповіті пророцтво відрізняється від старозавітного пророцтва (BDB 611, KB 661; див. Спеціальну тему: «Пророцтво [Старий Заповіт]»). У Старому Заповіті рабини сприймали пророків як людей, що приймали та записували богонатхненні одкровення від ЯХВЕ (пор. Дії 3:18,21; Рим. 16:26). Тільки пророки могли писати Святе Писання.
  - А. Мойсея називали пророком (пор. Повт. Зак. 18:15-21).
  - Б. Історичні книги (Ісус Навин – Царів [крім Рут]) називалися «ранніми пророками» (пор. Дії 3:24).
  - В. Пророки зайняли місце первосвященика і виступали як джерело інформації від Бога (пор. Ісаїя – Малахія)
  - Г. Друга частина єврейського канону – то «Пророки» (пор. Мт. 5:17; 22:40; Лк. 16:16; 24:25,27; Рим. 3:21).
- II. У Новому Заповіті цей концепт вживається по-різному.
  - А. стосовно старозавітних пророків і їхніх богонатхненних слів (пор. Мт. 2:23; 5:12; 11:13; 13:14; Рим. 1:2)
  - Б. стосовно слів, адресованих окремому віруючому, а не групі (старозавітні пророки зверталися в першу чергу до Ізраїлю)

- В. стосовно Івана Христителя (пор. Мт. 11:9; 14:5; 21:26; Лк. 1:76) й Ісуса як проголошувачів Божого Царства (пор. Мт. 13:57; 21:11,46; Лк. 4:24; 7:16; 13:33; 24:19). Ісус також об'являв Себе вищим від пророків (пор. Мт. 11:9; 12:41; Лк. 7:26).
- Г. інші пророки в Новому Заповіті.
  - 1. ранній період життя Ісуса, як його записано в Євангелії від Луки (тобто спогади Марії)
    - а. Єлисавета (пор. Лк. 1:41-42)
    - б. Захарія (пор. Лк. 1:67-79)
    - в. Семен (пор. Лк. 2:25-35)
    - г. Анна (пор. Лк. 2:36)
  - 2. іронічні провіщення (пор. Кайяфа, Ів. 11:51)
- Д. про того, хто звіщає Євангеліє (входить до списків дарів проголошення в 1Кор. 12:28-29; Еф. 4:11)
- Е. про триваючий дар в церкві (пор. Мт. 23:34; Дії 13:1; 15:32; Рим. 12:6; 1Кор. 12:10,28-29; 13:2; Еф. 4:11). Іноді це може стосуватися жінок (пор. Лк. 2:36; Дії 2:17; 21:9; 1Кор. 11:4-5).
- Ж. стосовно деяких частин апокаліптичної книги Одкровення (пор. Об. 1:3; 22:7,10,18,19)

III. Пророки Нового Заповіту

- А. Вони не передають богонатхненного одкровення в тому самому сенсі, що й старозавітні пророки (тобто не пишуть Писання). Таке твердження є можливим завдяки вживанню слова «віра» (тобто відчуття завершеного Євангелія) в Діях 6:7; 13:8; 14:22; Гал. 1:23; 3:23; 6:10; Фил. 1:27; Юд. 3,20.

Цей концепт є можна зрозуміти за допомогою повної фрази з Юд. 3: «за віру, раз дану святым». Ця «раз дана» віра є християнськими істинами, доктринами, концептами й світоглядним ученням. Саме такий акцент на «раз даній» вірі є біблійною основою для богословського обмеження богонатхнених текстів; отже ми приймаємо богонатхнення в межах Нового Заповіту і не допускаємо, щоб пізніші або інші тексти приймалися як богонатхненні (див. Спеціальну тему: «Богонатхнення»). В Новому Заповіті існує багато неясних або непевних тем (див. Спеціальну тему: «Східна література [біблійні парадокси]»), але віруючі вірою стверджують, що в Новому Заповіті достатньо ясно викладено все «необхідне» для віри й практики. Цей концепт описано в так званому «трикутнику одкровення».

- 1. Він відкрив Себе в часо-просторовій історії (ОДКРОВЕННЯ).
- 2. Він вибрав окремих людей і доручив їм записати й пояснити Свої дії (БОГОНАТХНЕННЯ).
- 3. Він дав людям Свого Духа, щоб вони відкрили розум і серце для розуміння цих текстів, не досконало, але достатньо для того, щоб спастися і жити ефективним християнським життям (ПРОСВІТЛЕННЯ, див. Спеціальну тему: «Просвітлення»). Головна думка полягає в тому, що богонатхнення є обмеженим авторами Святого Писання. Ніяких інших авторитетних текстів, видінь або одкровень немає. Канон є закритим. Ми маємо всю необхідну нам істину, щоб належним чином відповісти Богу. Істину найкраще видно на фоні згоди між біблійними авторами і суперечок між щирими, благочестивими віруючими. Жодний сучасний автор або проповідник не має того рівня божественного натхнення, що його мали автори Священного Писання.
- Б. В якомусь сенсі пророки Нового Заповіту подібні до пророків Старого Заповіту.
  - 1. провіщення майбутніх подій (пор. Павло, Дії 27:22; Агав, Дії 11:27-28; 21:10-11; інший неназваний пророк, Дії 20:23)
  - 2. проголошення суду (пор. Павло, Дії 13:11; 28:25-28)
  - 3. символічні дії, що яскраво зображають подію (пор. Агав, Дії 21:11)
- В. Пророки Нового Заповіту проголошують істини Євангелія, іноді передвіщають майбутнє (пор. Дії 11:27-28; 20:23; 21:10-11), але це не є головним в їхньому служінні. У Першому Посланні до коринтян пророцтво по суті є проповіддю Євангелія (пор. 1Кор. 14:24,39).
- Г. Через пророків Нового Заповіту Дух Святий об'являє сучасні й практичні шляхи застосування Божої істини до кожної нової ситуації, культури або періоду часу (пор. 1Кор. 14:3).

Д. Ці пророки брали активну участь в ранніх церквах Апостола Павла (пор. 1Кор. 11:4-5; 12:28,29; 13:2,8,9; 14:1,3,4,5,6,22,24,29,31,32,37,39; Еф. 2:20; 3:5; 4:11; 1Сол. 5:20); вони згадуються в «Дідахе» (написане наприкінці I століття або в II столітті, точна дата написання невідома), а також в монтанізмі II і III століть на півночі Африки.

IV. Чи припинилися новозавітні дари?

- А. Відповісти на це питання важко. Але розгляд цього питання є важливим для визначення цілі дарів. Для чого дані дари: для підтвердження Євангелія, де воно проповідується вперше, чи для того, щоб церква продовжувала служити сама собі й загиблому світу?
- Б. Де треба шукати відповідь на це питання: в історії церкви, чи в самому Новому Заповіті? У Новому Заповіті немає підтвержень того, що духовні дари були тимчасовими. Посилатися на 1Кор. 13:8-13 як на текст, що стосується цього питання, – то значить перекручувати авторський задум, адже автор тут веде мову про те, що все крім любові є недовговічним.
- В. Я схиляюся до думки, що оскільки авторитетом є Новий Заповіт, а не історія церкви, віруючі повинні погодитися з тим, що дари досі існують. Проте я вважаю, що на тлумачення людей впливає їхня культура. Деякі цілком ясні тексти Писання сьогодні не можна практикувати (напр. святий поцілунок, покриття жінок, церкви в домах, тощо). Якщо тексти зазнають впливу культури, то чому не керуватися історією церкви?
- Г. На це питання просто не можна дати однозначної відповіді? Деякі віруючі стоять на позиції «припинення» дарів, а інші – на позиції «неприпинення». У цьому питанні, як і в багатьох питаннях, пов'язаних з тлумаченням, головним є серце віруючого. Новий Заповіт є неоднозначним та написаним в контексті певної культури. Складність полягає в тому, як визначити, які тексти зазнали впливу культури/історії, а які призначені для всіх часів та культур (див. Фі та Стюарт, «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» [Fee and Stuart, *How To Read The Bible For All Its Worth*], стор. 14-19, 69-77). Тут суттєвою є тема свободи й відповідальності, яку ми знаходимо в Рим. 14:1-15:13 та 1Кор. 8-10. Наша відповідь на це питання є важливою з двох сторін.
1. Кожен віруючий повинен ходити в світлі, яке має. Бог дивиться на наше серце і мотиви.
  2. Кожен віруючий має дати іншим віруючим можливість жити згідно зі своїм розумінням віри. Слід дотримуватися толерантності в межах біблійного вчення. Бог хоче, щоб ми любили одне одного, як Він любить нас.
- Д. Підводячи підсумки, зазначимо, що християнство є життям віри й любові, а не питанням досконалого богослов'я. Стосунки з Богом, що впливають на наші стосунки з іншими людьми, є важливішими за точну інформацію або досконале віровчення.

11:28 "голод великий у цілому світі... за Клавдія" Під «всім світом» тут мається на увазі Римська імперія (пор. Дії 17:6, 31; 19:27; 24:5). Клавдій царював в 41-54 рр. н.е. Його попередником був Калігула, а наступником – Нерон. Під час царювання Клавдія декілька разів був великий голод (пор. Светоній, «Життя Клавдія» 18:2). Найбільший голод в Палестині був приблизно в 44-48 рр. н.е., за Йосипом Флавієм, «Юдейські старожитності» 20.5.2.

11:29 "Тоді учні, усякий із своєї спроможности, постановили послати допомогу" Однією з головних стратегій язичницької церкви було сприяти спілкуванню з «сестринською» церквою в Єрусалимі. Це мало стати зразком для Павлових церков (пор. Дії 24:17; Рим. 15:2-28; 1Кор. 16:1-4; 2Кор. 8-9; Гал. 2:10).

11:30 "пославши до старших" Тут вперше згадуються «старійшини» церкви (пор. Дії 14:23; 15:2,4, 6, 22,23; 16:4; 20:17; 21:18). Це слово «старші» (або «старійшини», «пресвітери») є синонімом слів «наглядачі», «єпископи» та «пастори» (пор. Дії 20:17,28 і Тит. 1:5,7). Слово «старший» (*presbuteros*) походить зі Старого Заповіту й означає племінного вождя, а «наглядач» (*episkopos*) походить з грецької культури й означає управління грецького міста-держави. Очевидно, воно означає особливу групу лідерів в Єрусалимській церкві (пор. Дії 15:2,6,22,23). В більш іудейських книгах Нового Заповіту, таких як Послання Якова та Послання до євреїв, це слово все ще вживалося в іудейському розумінні старших лідерів, але не обов'язково пасторів.

▣ **"Варнави та Савла"** Існує багато дискусій стосовно того, чи розповідається в Гал. 2:2,10 про цей випадок або про Єрусалимський собор, описаний в Діях 15. Нам так мало відомо про раннє життя та служіння Павла.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому прийняття Христа язичниками було такою богословською проблемою?
2. Покаяння – то Божий дар (Дії 11:18) чи вимога завіту (Мр. 1:15; Дії 3:16,19; 20:21)?
3. Чому Варнава пішов шукати Савла (Павла)?

ДІЇ 12

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Вбивство Якова та ув'язнення Петра 12:1-5	Утиснення церкви з боку Ірода 12:1-5	Переслідування Ірода Агріпи 12:1-5	Ще більше переслідувань 12:1-5	Арешт Петра та його чудесне визволення 12:1-5
Петро визволяється з в'язниці 12:6-17	Петро звільняється з в'язниці 12:6-19	12:6-11 12:12-17 12:18-19	Петро звільняється з в'язниці 12:6-10 12:11 12:12-15 12:16-17 12:18-19a 12:19b	12:6-11 12:12-17 12:18-19
Смерть Ірода 12:20-23	Страшна смерть Ірода 12:20-24	Смерть Ірода Агріпи 12:20-23	Смерть Ірода 12:20 12:21-23	Смерть переслідувача 12:20-23
12:24-25	Призначення Варнави та Савла 12:25-13:3	Варнава та Савл у Кіпрі (12:24-13:12) 12:24-25	12:24 12:25	Варнава та Савл повертаються до Антіохії 12:24 12:25

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

Родина Ірода Великого (більше інформації можна знайти в списку в книзі Йосипа Флавія «Юдейські старожитності»).

- I. Ірод Великий
  - A. Цар Юдеї (37-44 рр. н.е.)
  - B. Мт. 2:1-19; Лк. 1:5
- II. Його сини
  - A. Ірод Филип (син від Маріамни Симонової)
    1. Чоловік Іродіади
    2. Тетрарх Ітуреї (4 р. до н.е. – 34 р. н.е.)
    3. Мт. 14:3; Мр. 6:17
  - B. Ірод Филип (син Клеопатри)

1. Тетрарх місцевості на півночі та заході від Галілейського моря (4 р. до н.е. – 34 р. н.е.)
  2. Лк. 3:1
- В. Ірод Антипа
1. Тетрарх Галілеї та Переї (4 р. до н.е. – 39 р. н.е.)
  2. Стратив Івана Христителя
  3. Мт. 14:1-12; Мр. 6:14,29; Лк. 3:19; 9:7-9; 13:31; 23:6-12,15; Дії 4:27; 13:1
- Г. Архелай, Ірод Етнарх
1. Правитель Юдеї, Самарії та Ідумеї (4 р. до н.е. – 6 р. н.е.)
  2. Мт. 2:22
- Д. Арістобул (син від Маріамни)
1. Його єдиним сином був Ірод Агріпа I
  2. Він царював під усією Палестиною (41-44 рр. н.е.)
  3. Він вбив Якова та наказав ув'язнити Петра
  4. Дії 12:1-24; 23:35
    - (а) його сином був Ірод Агріпа II, тетрарх північної території (50-70 рр. н.е.)
    - (б) його дочкою була Верніка
      - (1) вона була одружена з рідним братом
      - (2) Дії 25:13-26:32
    - (в) його дочкою була Друзілла
      - (1) дружина Фелікса
      - (2) Дії 24:24

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 12:1-5

¹А Цар Ірод тоді підніс руки, щоб декого з Церкви гнобити. ²І мечем він стяв Якова, брата Іванового. ³А бачивши, що подобалося це юдеям, він задумав схопити й Петра. Були ж дні Опрісноків. ⁴І, схопивши його, посадив до в'язниці, і передав чотирьом чвіркам вояків, щоб його стерегли, бажаючи вивести людям його по Пасці. ⁵Отож, у в'язниці Петра стерегли, а Церква ревно молилася Богові за нього.

12:1 "Ірод" Йдеться про Ірода Агріпу I. Він царював над різними частинами Палестини в 37-44 рр. н.е. Він виріс в Римі та був приятелем Гая, що прийшов після імператора Тиверія й пізніше став імператором Калігулою. Юдеї радісно прийняли Ірода, тому що його бабуся (Маріамна) була хасмонейською/макавейською (тобто патріотичною іудейкою) принцесою. Ірод був ревним послідовником іудаїзму (хоча, можливо, з політичних причин). Повну інформацію про цього Ірода можна знайти в «Юдейських старожитностях» Йосипа Флавія 19.7.3; 19.8.2.

▣ **"з Церкви"** Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

▣ **"гнобити"** Ірод хотів таким чином добитися підтримки та схвалення юдейських керівників (пор. Дії 12:3,11). Те саме робили й римські керівники (пор. Дії 24:27; 25:9).

Лука неодноразово вживає це слово (пор. Дії 7:6,19; 12:1; 14:2; 18:10). В Септуагінті воно звичайно означало брутальне поведіння. Септуагінта мала значний вплив на лексику Луки.

12:2 "І мечем він стяв Якова, брата Іванового" Це стосується Апостола Якова, Іванового брата (пор. Лк. 5:10; 6:14; 8:51; 9:28,54). Він входив до числа найближчих учнів Ісуса (пор. Мт. 17:1; 26:37; Мр. 5:37; 9:2; 14:33; Лк. 9:28). Чому Якова було вбито, а Петро врятувався, – то Божа таємниця. Для римських громадян відсікання голови мечем було нормальним методом смертної кари, але для юдеїв воно, очевидно, було огидним.

Цікаво, що в той час рання церква не вважала за потрібне замінити Якова, як вони замінили були Юду (пор. Дії 1:15-20). Причини того неясні, але можливо, Юду було замінено не тому, що він помер, але тому, що він був зрадником (пор. Дії 1:15-26).

Дехто гадає, що того Якова було замінено на іншого Якова – єдинокровного брата Ісуса та керівника Єрусалимської церкви, тому що Павло назвав його апостолом (пор. Гал. 1:19). Тут питання пов'язане з офіційним положенням перших Дванадцяти Апостолів та далі діючим даром апостольства (пор. Еф. 4:11).

Книга Джеймса Д. Дж. Данна «Єдність та розмаїття в Новому Заповіті» (James D. G. Dunn, *Unity and Diversity in the New Testament*) навела мене на думку про можливу іншу структуру влади в церкві I століття.

1. єрусалимські Апостоли
2. найближчі учні (Петро, Яків, Іван)
3. Яків, єдинокровний брат Господа, керівник Єрусалимської церкви
4. сім мужів (Дії 6), що були лідерами грекомовних іудеїв
5. пізніше Павло та Варнава, коли вони були послані до церкви в Антіохії Сирійській

Можна також додати секти, пов'язані з християнством, – іудействующих, гностиків та єбіонитів. Кожна з тих сект мала своїх керівників. Єдність між християнами, про яку Лука часто розповідає, було важко утримати. Вчення Ісуса та Писання були досить неоднозначними й допускали багато різних тлумачень. З цієї причини в перші століття з'явилося «правило віри». Мав бути якийсь стандарт, за яким можна було б оцінювати богослов'я групи. Динамічний новозавітний акцент на водінні Духа перетворився в організовану структуру східного та західного церковних центрів. Ортодоксія є важливим питанням для тих поколінь, що віддалилися від Засновника віри та Його безпосередніх свідків.

12:3 "схопити й Петра" Це третій арешт Петра (пор. Дії 4:3; 5:18). Християни не захищені від переслідувань.

▣ **"Були ж дні Опрісноків"** Тут ідеться про свято Пасхи (пор. Дії 12:4) разом з святом Опрісноків, що тривали вісім днів (пор. Вих. 12:18; 23:15; Лк. 22:1). Обидва свята були присвячені визволенню з єгипетського рабства. Вони святкувалися 14-21 нісана, тобто в березні-квітні, в залежності від іудейського лунного календаря.

12:4 "чотирьом чвіркам вояків" Це значить чотири групи солдатів чотири рази на день, всього шістнадцять чоловік. Це число вказує на занепокоєння Ірода з приводу можливої втечі Петра (пор. Дії 5:19).

12:5 "Церква ревно молилася Богові за нього" Церква молиться (пор. Дії 12:12), але дивується, коли Бог відповідає на молитви! «Ревно» – то дуже сильне слово (пор. Лк. 22:44). Воно вживається в Новому Заповіті лише тричі (1Петр. 1:22).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЗАСТУПНИЦЬКА МОЛИТВА» (SPECIAL TOPIC: INTERCESSORY PRAYER)

I. Вступ

A. Молитва є важливою, тому що Ісус подав нам приклад молитви

1. особиста молитва, Мр. 1:35; Лк. 3:21; 6:12; 9:29; 22:31-46
2. очищення Храму, Мт. 21:13; Мр. 11:17; Лк. 19:46
3. взірцева молитва, Мт. 6:5-13; Лк. 11:2-4

B. Молитва є втіленням в конкретну дію нашої віри в Бога як особу, що піклується про нас, присутня з нами, хоче і може діяти заради нас та інших, через наші молитви.

V. Бог Сам обмежив Себе і в багатьох галузях діє по молитвах Своїх дітей (пор. Як. 4:2)

Г. Чи не головною ціллю молитви є наше спілкування з триєдиним Богом.

Д. Молитва охоплює що завгодно, пов'язане з віруючими, або кого завгодно, пов'язаного з ними. Можна молитися один раз і вірити, а можна молитися знову і знову, щораз, коли щось або хтось приходить на думку.

E. Молитва може включати в себе декілька елементів

1. хвала та поклоніння триєдиному Богу
2. дяка Богу за Його присутність, спілкування та забезпечення
3. сповідання нашої гріховності, як минулої, так і теперішньої
4. прохання за наші потреби чи бажання
5. заступництво, коли ми приносимо до Отця потреби інших

Ж. Заступницька молитва є таємницею. Бог любить тих, за кого ми молимося, більше ніж ми, але наші молитви часто призводять до змін, реакцій або потреб не лише в нас самих, але і в них.

II. Біблійні тексти

A. Старий Заповіт

1. Деякі приклади заступницької молитви:
  - а. Благання Авраама за Содом, Бут. 18:22 і далі
  - б. Молитви Мойсея за Ізраїлю
    - (1) Вих. 5:22-23
    - (2) Вих. 32:9-14,31-35
    - (3) Вих. 33:12-16
    - (4) Вих. 34:9
    - (5) Повт. Зак. 9:18,25-29
  - в. Самуїл молиться за Ізраїлю
    - (1) 1Сам. 7:5-6,8-9
    - (2) 1Сам. 12:16-23
    - (3) 1Сам. 15:11
  - г. Давид молиться за свою дитину, 2Сам. 12:16-18
2. Бог шукає заступників, Іс. 59:16
3. Коли людина знає про гріх у своєму житті і не кається в ньому, то така нерозкаяність відбивається й на її молитвах
  - а. Пс. 66:18
  - б. Пр. 28:9
  - в. Іс. 59:1-2; 64:7

B. Новий Заповіт

1. Заступницьке служіння Сина і Духа
  - а. Ісус
    - (1) Рим. 8:34
    - (2) Євр. 7:25
    - (3) 1Пв. 2:1
  - б. Святий Дух, Рим. 8:26-27
2. Заступницьке служіння Павла
  - а. Він молиться за іудеїв
    - (1) Рим. 9:1 і далі
    - (2) Рим. 10:1
  - б. Він молиться за церкви
    - (1) Рим. 1:9
    - (2) Еф. 1:16
    - (3) Фил. 1:3-4,9
    - (4) Кол. 1:3,9
    - (5) 1Сол. 1:2-3
    - (6) 2Сол. 1:11
    - (7) 2Тим. 1:3
    - (8) Филим., в. 4
  - в. Павло просить церкви молитися за нього
    - (1) Рим. 15:30
    - (2) 2Кор. 1:11
    - (3) Еф. 6:19
    - (4) Кол. 4:3
    - (5) 1Сол. 5:25

(6) 2Сол. 3:1

3. Заступницьке служіння церкви

а. Моліться одне за одного

(1) Еф. 6:18

(2) 1Тим. 2:1

(3) Як. 5:16

б. Прохання молитися за конкретні групи

(1) наші вороги, Мт. 5:44

(2) християнські служителі, Євр. 13:18

(3) правителі, 1Тим. 2:2

(4) хворі, Як. 5:13-16

(5) відступники, 1Пв. 5:16

III. Умови для відповіді на молитву

А. Наші стосунки з Христом та Духом

1. Залишатися в Ньому, Ів. 15:7

2. В Його ім'я, Ів. 14:13,14; 15:16; 16:23-24

3. В Духу, Еф. 6:18; Юд. 20

4. Згідно з волею Божою, Мт. 6:10; 1Пв. 3:22; 5:14-15

Б. Мотиви

1. Без сумнівів, Мт. 21:22; Як. 1:6-7

2. Смирення і покаяння, Лк. 18:9-14

3. Просити не те, Як. 4:3

4. Егоїзм, Як. 4:2-3

В. Інші аспекти

1. Стійкість

а. Лк. 18:1-8

б. Кол. 4:2

2. Надалі просити

а. Мт. 7:7-8

б. Лк. 11:5-13

в. Як. 1:5

3. Розлад вдома, 1Петр. 3:7

4. Свобода від свідомого гріха

а. Пс. 66:18

б. Пр. 28:9

в. Іс. 59:1-2

г. Іс. 64:7

IV. Богословський висновок

А. Який то привілей і яка можливість! Який обов'язок і яка відповідальність!

Б. Ісус – наш приклад. Дух – наш провідник. Отець так чекає на нас!

В. Молитва може змінити вас, вашу сім'ю, друзів і весь світ.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 12:6-17

⁶А як Ірод хотів його вивести, Петро спав тієї ночі між двома вояками, закутий у два ланцюги, і сторожа пильнувала в'язницю при дверях. ⁷І ось Ангол Господній з'явився, і в в'язниці засяло світло. І, доторкнувшись до боку Петрового, він збудив його, кажучи: Мерщій вставай! І ланцюги йому з рук поспадали. ⁸А Ангол до нього промовив: Підпережися, і взуй сандалі свої. І він так учинив. І каже йому: Зодягнися в плаща свого, та й за мною йди. ⁹І, вийшовши, він ішов услід за ним, і не знав, чи то правда, що робилось від Ангола, бо думав, що видіння він бачить. ¹⁰Як сторожу минули вони першу й другу, то прийшли до залізної брами, що до міста веде, і вона відчинилась сама їм. І, вийшовши, пройшли одну вулицю, і відступив Ангол зараз від нього. ¹¹Сказав же Петро, опритомнівши: Тепер знаю правдиво, що Господь послав Свого Ангола, і видер мене із рук

Іродових та від усього чекання народу юдейського. ¹²А зміркувавши, він прийшов до садиби Марії, матері Івана, званого Марком, де багато зібралося й молилося. ¹³І як Петро в фіртку брами постукав, то вийшла послухати служниця, що звалася Рода, ¹⁴та голос Петрів розпізнавши, вона з радощів не відчинила воріт, а прибігши, сказала, що Петро при воротах стоїть!... ¹⁵А вони їй сказали: Чи ти навісна? Та вона запевняла своє, що є так. Вони ж говорили: То Ангол його! ¹⁶А Петро й далі стукав. Коли ж відчинили, вони його вгледіли та й дивувалися. ¹⁷Махнувши ж рукою до них, щоб мовчали, він їм розповів, як Господь його вивів із в'язниці. І сказав: Сповістіть про це Якова й браттю. І, вийшовши, він до іншого місця пішов.

12:6 "тієї ночі" Для творів Луки характерним є повідомлення часу (пор. Дії 12:3,4,5,6,7,8,10,18). Але стережіться, щоб не тлумачити це по-західному, як послідовну, хронологічну історію. Лука переслідує богословські та благовісницькі цілі.

▣ **"між двома вояками"** Цей вірш вказує на неможливість втечі Петра. Вони неначе очікували спробу визволення Петра (пор. Дії 5:19).

12:7 "Ангол Господній з'явився" В книзі Дій по чергово описуються надприродні втручання з боку ангела Господнього (пор. Дії 5:19; 7:30,35,38,53; 8:26; 10:3,7,22) та Святого Духа (пор. Дії 8:29,39; 10:19). Видно, Дух говорить інтуїтивно, а ангел приходить в зовнішньому фізичному явленні. В цьому випадку цікаво бачити поєднання природного та надприродного (подібне десяти карам в книзі Виходу).

▣ **"Мерщій вставай"** Це – аорист активного стану наказового способу, що означає невідкладність. Чому ангел так поспішає? Хіба події не під його контролем?

12:8 "Підпережися, і взуй сандалі свої" Обидва дієслова стоять в аористі медіального стану наказового способу.

▣ **"Зодягнися в плаща свого, та й за мною йди"** Перше дієслово стоїть в аористі медіального стану наказового способу, а друге – в теперішньому часі активного стану наказового способу. Ангел насправді дуже поспішав виконати це доручення! Тут ми бачимо схвильованого ангела!

12:9 Петро не розумів, що то було: видіння, сон чи дійсність (пор. Дії 12:11-12; 10:17,19; 11:5).

12:11 "Петро, опритомнівши" Лука вжив подібний вислів в історії про блудного сина (пор. Лк. 15:17). Він раптом усвідомив, що сталося і що це значить (пор. Дії 12:12).

12:12 "до садиби Марії" Ім'я «Марія» було дуже поширеним. В Євангеліях розповідається про кількох Марій.

1. мати Ісуса (пор. Лк. 1:27)
2. Марія Магдалина, Христова учениця з Галілеї (пор. Лк. 8:2; 24:10)
3. мати Якова та Йосипа (пор. Лк. 24:10)
4. сестра Марти та Лазаря (пор. Лк. 10:39,42)
5. дружина Клеопа (пор. Ів. 19:25)
6. мати Івана Марка (тут)

▣ **"матері Івана"** Йдеться про матір Івана Марка. Рання церква збиралася в садибі цієї сім'ї в Єрусалимі (пор. Дії 12:12). Там само Господь тричі явився учням після воскресіння та пришестя Духа в день П'ятидесятниці.

Іван Марк разом з Павлом та своїм кузенем Варнавою (пор. Кол. 4:10) відправився в першу місіонерську подорож (пор. Дії 12:25-13:13). Потім він з якоїсь причини полишив їх та повернувся додому (пор. Дії 15:38). Варнава хотів взяти його і в другу місіонерську подорож, але Павло не погодився на це (пор. Дії 15:36-41), в результаті чого Павло та Варнава розійшлися і Варнава взяв Івана Марка на Кіпр (пор. Дії 15:39). Пізніше, коли Павло був у в'язниці, він добре відзивався про Івана Марка (пор. Кол. 4:10),

а ще пізніше, під час другого ув'язнення Павла в Римі, незадовго до його смерті, він знову згадав Івана Марка (пор. 2Тим. 4:11).

Видно, Іван Марк став членом місіонерської команди Петра (пор. 1Петр. 5:13). В «Церковній історії» Євсевія 3.39.12 є цікава розповідь про стосунки Івана Марка з Петром.

«Папій в своїй книзі переказує нам слова Господа, що він почув їх від Аристіона або від самого пресвітера Івана. Передавши ці слова на розгляд вчених людей, я вважаю за потрібне тепер додати до тих слів також розповідь про Марка, автора Євангелія.

Ось що казав пресвітер: "Марк був перекладачем Петра і уважно, але не по порядку, записав все, що запам'ятав зі слів та діл Господа. Адже він сам не чув Господа й не був серед Його послідовників, але, як я вже казав, був послідовником Петра. Петро звичайно викладав своє вчення згідно з обставинами і не робив систематичного запису слів Господа, отже Марк не згрішив, коли записав почуте від Петра так, як запам'ятав. Адже він мав одну ціль – не пропустити нічого з тих слів, які він чув, і не передати їх неправильно"». (стор. 152).

В цитаті Папія йдеться про «старця Івана». Ірней каже, що «про все це засвідчено в творах Папія, що був слухачем Івана та приятелем Полікарпа». Це вказує на те, що Папій почув про це від Апостола Івана.

▣ **"багато зібралоя й молилося"** Граматична форма цих слів вказує на те, що церква зібралоя з наміром залишатися в молитві (дієприкметник перфекта пасивного стану, за яким іде дієприкметник теперішнього часу медіального стану [депонент]).

12:13 "в фіртку брами" То були невеликі двері в воротах, що виходили на вулицю. Наверху були більші двері.

▣ **"Рода"** Це ім'я означає «роза». Невідомо, чи вона працювала в домі, чи була членом молитовного зібрання.

12:15 "Чи ти навісна?" Церква молилася за Божу дію, але коли Бог почав рухатися, була вкрай здивована (пор. Дії 12:16).

▣ **"Вони ж говорили"** В цьому контексті вжито два дієслова в імперфекті активного стану дійсного способу, що вказує на те, що Рода не один раз сказала ті слова і учасники молитовного зібрання в горниці не один раз давали їй таку відповідь.

▣ **"То Ангол його"** Ангели відіграють важливу роль в творах Луки. Очевидно юдеї вірили в те, що ангел-хранитель може приймати вигляд людини, яку охороняє (для гарного розгляду юдейських джерел та вірувань про ангелів-хранителів, див. «Енциклопедія Джудаїка» [Encyclopaedia Judaica], Том 2, стор. 963). В Писанні немає підстав для такого вірування. Можливо, така ангелологія походить від концепту *фраваші* в зороастризмі. Рабиністична ангелологія значною мірою сформувалася під персидським впливом. В Писанні можна знайти підстави для віри в ангелів-хранителів, що охороняють нових віруючих (пор. Мт. 18:10). Ангели є слугами відкуплених (пор. Євр. 1:14).

12:17 "Махнувши ж рукою до них, щоб мовчали" Це явно є розповіддю очевидця (пор. Дії 13:16). Лука писав про цей жест декілька разів (пор. Дії 13:16; 19:33; 21:40)

▣ **"Сповістіть про це Якова й браттю"** Тут ми бачимо, що Яків, єдиноутробний брат Ісуса, вже був керівником ерусалимської церкви (пор. Дії 15:13-21).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЯКІВ, ЄДИНОУТРОБНИЙ БРАТ ІСУСА» (SPECIAL TOPIC: JAMES, THE HALF-BROTHER OF JESUS)

А. Його називали «Яковом Справедливим», а пізніше йому дали прізвисько «коліна верблюда», тому що він постійно молився на колінах (з Гегесіпп, цитату наведено з «Церковної історії» Євсевія 2.23-24; 4-18).

- Б. Яків увірував вже після воскресіння (пор. Мр. 3:21; Ів. 7:5), коли Ісус особисто явився йому (пор. 1Кор. 15:7).
- В. Він перебував у горниці разом з учнями (пор. Дії 1:14), а можливо, він був там і коли Дух зійшов у день П'ятидесятниці.
- Г. Яків був одружений (пор. 1Кор. 9:5)
- Д. Павло називав його стовпом Єрусалимської церкви (можливо, апостолом, пор. Гал. 1:19; див. Спеціальну тему: «Посилати [*apostellō*]»), але він не був одним з Дванадцяти апостолів (пор. Гал. 2:9; Дії 12:17; 15:13 і далі; 21:18).
- Е. Йосип Флавій у «Юдейських старожитностях» 20.9.1 пише, що Якова побили камнями в 62 р. н.е. за наказом саддукеїв із Синедріону, але згідно з іншим переданням (автори II століття Климент Олександрійський або Гегесіпп), його скинули зі стіни Храму.
- Ж. Після смерті Ісуса протягом багатьох поколінь керівником церкви в Єрусалимі був родич Ісуса.
- З. Він був автором новозавітного «Послання Якова» і братом автора новозавітного «Послання Юди» (пор. Юд. в. 1).

▣ "до іншого місця пішов" Невідомо, куди саме пішов Петро, але ясно, що він не пішов до Рима, як дехто припускав, тому що Петро взяв участь в Єрусалимському соборі в Діях 15.

Навіть хоча Бог звільнив Петра надприродним шляхом, це не значить, що Петро тепер міг бути необачним або чекати постійних чудес. Пам'ятайте, що Якова вбили! Петро також попередив церкву про те, що з причини його визволенн з в'язниці віруючим слід чекати більше фізичних утисків.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 12:18-19

¹⁸Коли ж настав день, поміж вояками зчинилась велика тривога, що то сталося з Петром. ¹⁹А Ірод, пошукавши його й не знайшовши, віддав варту під суд, і звелів їх стратити. А сам із Юдеї відбув в Кесарію, і там перебував.

12:18 "зчинилась велика тривога" Дослівно «немала» тривога. Цікаво, що Лука тут вживає вирази в формі заперечення, а часто й применшення (пор. Дії 12:18; 15:2; 19:11,23,24; 20:12; 26:19,26; 27:30; 28:2, див. Г.Б. Керд «Мова та образність Біблії» [G. V. Caird, *The Language and Imagery of the Bible*], прим. №8, стор. 134). В єврейській літературі такий художній засіб не використовується, проте він часто використовується в грецькій літературі. Лука був високоосвіченим греком!

12:19 "віддав варту під суд, і звелів їх стратити" Тут мається на увазі, що їх веліли стратити (пор. НКJV, NRSV, TEV), але про це не говориться прямо (пор. NJB). В деяких перекладах слова, яких немає в грецькому тексті, позначені курсивом. Коли в'язень втікав від свого охоронця, охоронець мусив понести кару того в'язня (пор. Дії 16:27; 27:42, Кодекс Юстиніана 9.4.4).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 12:20-23

²⁰А Ірод розгніваний був на тирян та сидонян. І вони однодушно до нього прийшли, і вблагали царського постельника Власта, та й миру просили, бо їхня земля годувалась з царської. ²¹Дня ж призначеного Ірод убрався в одягу царську, і на підвищенні сів та й до них говорив. ²²А натовп кричав: Голос Божий, а не людський! ²³І Ангол Господній уразив зненацька його, бо він не віддав слави Богів. І черва його з'їла, і він умер...

12:20 "А Ірод розгніваний був на тирян та сидонян" Ірод був розгніваний та продовжував гніватися (періфразичний імперфект). В історії немає інформації про цей випадок та цю особу, але відомо, що регіон Тира та Сидона залежав від сільськогосподарських продуктів з Галілеї (пор. 1Цар. 5:11; Езд. 3:7; і можливо Єз.27:17).

12:21 "Дня ж призначеного Ірод убрався в одягу царську" Це сталося в 44 р. н.е. Більш повно про цю подію розповідається в «Юдейських старожитностях» Йосипа Флавія 19.8.2 (з англійського перекладу Вільяма Вістона, видавництва Крегал [William Whiston, Kregel]).

«Під час того свята зібралось велике число начальників та тих, хто займав видатне положення в його провінції. Другого дня цар одягнувся в одяг, цілком зроблену з срібла, з прекрасної тканини, і рано-вранці прийшов до театру. Срібло його одягу дивно світилося від сонячних променів і чудесно відбивалося від них, вселяючи жах в тих, хто дивився на царя. Його піддесники одразу почали кричати з різних боків (хоча це було не на добро царю), що він – бог, і казати: "Помилуй нас! Якщо досі ми преклонялися перед тобою, як перед людиною, то тепер ми визнаємо тебе вищим від смертних людей". Почувши це, цар не докорив їм і не зупинив їхні безбожні лестоці. Але коли він незгодом підняв очі догори, то побачив в себе над головою пугача, що сидів на мотузці. Він вмить зрозумів, що той птах передвіщає зло, як колись він передвістив був йому добро, і цар впав в глибоку печаль. Він відчув сильний біль в животі, подивився на друзів та сказав: "Я, кого ви назвали богом, тепер мушу полишити цей світ; так Доля показує неправдивість слів, щойно сказаних вами; і я, кого ви назвали безсмертним, мушу вмирати"» (стор. 412).

Характер Ірода та фізичний стан, в якому він знаходився, також описані з жахливими подробицями в «Юдейських старожитностях» 17:6:5.

«Біблійний коментар Ієроніма» (*Jerome Biblical Commentary*, Том 2, стор. 191) повідомляє нам про те, що такі жахливі подробиці смерті людини були способом, яким автор показував, що трапляється з тими, хто хулить Бога.

1. Антіох IV Епіфан – 2Мак. 9:5-18
2. Ірод Великий – Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 17.6.5

12:23 "Ангол Господній" Йдеться про ангела смерті (пор. Вих. 12:23; 2Сам. 24:16; 2Цар. 19:35). Смерть в руках Бога, а не сатани. Це приклад тимчасового суду.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 12:24

²⁴Слово ж Боже росло та помножувалось.

12:24 Це характерна для Луки підсумкова заява (пор. Дії 6:7; 9:31; 12:24; 16:5; 19:20; 28:31).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 12:25

²⁵А Варнава та Савл, службу виконавши, повернулись із Єрусалиму, узявши з собою Івана, що прозваний Марком.

12:25 З цього починається розповідь про місіонерські подорожі Павла. В цьому вірші є різночитання. В одних рукописах написано, що вони повернулися «до» Єрусалима (пор. *eis*, манускрипти 8 і В); в інших – «із» Єрусалима (пор. *apo*, манускрипт D, або *ek*, манускрипти P⁷⁴, А). 13-а глава Дій починається з Варнави та Савла в Антіохії («з Єрусалима до Антіохії», пор. манускрипт E та давньолатинська, сирійська і коптська версії).

▣ **"Марк"** Див. примітку до розділу «Згадані особи» у Вступі до 16-ї глави Дій.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Бог визволив Петра, але Якова не визволив?
2. Чи здивувалися члени церкви, коли Бог відповів на їхні молитви? Які висновки ви робите з цього?
3. Чи потрібні віруючим ангели, коли в них живе Святий Дух?

ДІЇ 13

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Відправлення Варнави та Савла	Призначення Варнави та Савла (12:25-13:3)	Варнава та Савл в Кіпрі (12:23-13:12)	Варнаву та Савла вибрано та послано	Місія Відправлення
13:1-3		13:1-3	13:1-2 13:3	13:13
Апостоли проповідують в Кіпрі	Проповідь в Кіпрі		В Кіпрі	Кіпр: ворожбит Еліма
13:4-12	13:4-12	13:4-12	13:4-5 13:6-11a 13:11b-12	13:4-5 13:6-12
Павло та Варнава в Пісідійській Антіохії	В Пісідійській Антіохії	Подорож до Пісідійської Антіохії та Іконії	В Пісідійській Антіохії	Вони прибувають до Пісідійської Антіохії
13:13-16a 13:16b-25	13:13-41	13:13-16a 14:16b-25	13:13-16a 13:16b-20a 13:20b-25	13:13-16a 13:16b-25
13:26-41		13:26-41	13:26-41	13:26-31 13:32-37 13:38-39 13:40-41
13:42-43	Благословіння та конфлікт в Антіохії 13:42-52	13:42-43	13:42-43	13:42-43 Павло та Варнава проповідують язичникам
13:44-52		13:44-47 13:48-52	13:44-47 13:48 13:49-52	13:44-47 13:48-49 13:50-52

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятиох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- А. Це розповідь про першу місіонерську подорож Павла і Варнави. Подальша частина книги Дій присвячена служінню Павла.
- Б. Буде дуже добре, якщо ви відкриєте мапу в кінці Біблії та прослідите за пересуванням Павла в Діях 13 і 14.

В. В цих двох главах ми ясно бачимо, як лідерство переходить від Варнави до Павла.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 13:1-3

¹А в Антіохії, у тамошній Церкві були ці пророки та вчителі: Варнава й Семен, званий Нігер, і кірінеянин Луцій, і Манаїл, що був вигодуваний із тетрархом Іродом, та ще Савл. ²Як служили ж вони Господеві та постили, прорік Святий Дух: Відділіть Варнаву та Савла для Мене на справу, до якої покликав Я їх! ³Тоді, попостивши та помолившись, вони руки поклали на них, і відпустили.

13:1 "в Антіохії" Див. примітку до Дій 11:19.

▣ **"Церкві"** Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

▣ **"пророки та вчителі"** Ці два дари Духа згадуються в переліку 1Кор. 12:28 та Еф. 4:11. Граматична конструкція не дає нам зрозуміти, чи були всі ті п'ять чоловіків пророками та вчителями, або перші три були пророками, а останні двоє – вчителями.

У зв'язку з цим терміном виникає питання: Як новозавітний дар пророцтва відноситься до старозавітних пророцтв? У Старому Заповіті пророки були авторами Писання. В Новому Заповіті це діло доручено першим Дванадцяти Апостолам та їхнім помічникам. Так само, як термін «апостол» після смерті Дванадцяти залишився і вживається стосовно триваючого дару апостола (пор. Еф. 4:11), лише задачі апостолів змінилися, те саме стосується і служіння пророка. Богонатхнення припинилося, іншого богонатхненного Писання вже не буде. Головним завданням новозавітних пророків є проголошення Євангелія, але, можливо, вони також мають інше завдання – пояснити, як застосовувати новозавітні істини до сьогоднішніх ситуацій та потреб. Див. Спеціальну тему до Дій 11:27.

Дар учителя згадується в Діях 13:1 в зв'язку з пророцтвом, але в Еф. 4:11 учителі поєднані з пасторами. У 2Тим. 1:11 Павло називає себе проповідником, апостолом та вчителем. Тут це слово, здається, виступає незалежно, як і в Рим. 12:7. Також це слово вживається окремо і в Як. 2:1 і далі. З цього можна зробити висновок, що ці лідерські дари можуть поєднуватися по-різному в різних віруючих, згідно з потребою церкви в певний період і в певній місцевості. Усі ці обдаровані лідери (пор. Еф. 4:11) звіщали Євангеліє, але робили це по-різному (наказ, проповідь, настанова).

Див. Дії 1:16, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «БОГОНАТХНЕННЯ».

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПРОСВІТЛЕННЯ» (SPECIAL TOPIC: ILLUMINATION)

Бог в минулому ясно відкривався людям Своїми діями (створіння, потоп, покликання Патріархів, вихід з Єгипту, завоювання Ханаану, тощо). В богослов'ї це називається «одкровенням». Бог обрав деяких людей і доручив їм записати та пояснювати це «одкровення» (Напр. Ів. 14:26; 16:12-15). В богослов'ї це називається «богонатхненням». Бог послав Свого Духа, щоб читачі зрозуміли Його Самого, Його обітниць та діла, зокрема пов'язані з пришествям Месії. В богослов'ї це називається «просвітленням». Виникає питання: якщо Дух дає людям розуміння Бога, то чому є так багато тлумачень щодо Нього та Його волі?

Проблема частково пов'язана з упередженнями або особистим досвідом читачів. Часто люди обґрунтовують свої думки, знаходячи «докази» в Біблії або поєднуючи різні тексти окремо від контексту. Часто Біблію обмежують богословськими рамками, застосовуючи її тільки до окремих галузей. Просвітлення не можна ототожнювати з богонатхненням, хоча в них обох діє Святий Дух. Богонатхнення (див. Спеціальну тему: «Богонатхнення») закінчилося з написанням Нового Заповіту (Юд. 3,20). Більшість новозавітних текстів щодо просвітлення пов'язані зі знанням про Євангеліє та з хриstopодібним життям (Рим. 8:12-17; 1Кор. 2:10-13; Еф. 1:17-19; Фил. 1:9-11; Кол. 1:9-13; 1Пв. 2:20-27). Це фактично є однією з обітниць «нового завіту» (пор. Єр. 31:31-34, особ. в. 34).

Для того, щоб Дух допомагав віруючим зрозуміти одкровення, найкраще намагатися пояснити головну ідею фрагменту, а не тлумачити всі деталі тексту. Головна істина автора передається саме в цій головній ідеї. Поділення книги або літературного уривку на частини допомагає прослідити задум первісного богонатхненного автора. Жодний тлумач не є богонатхненним. Ми не повинні намагатися відтворити метод тлумачення біблійного автора (богонатхнення). Ми можемо й повинні намагатися зрозуміти, що автор мав на увазі, коли писав богонатхненний текст, а потім навчати цій істині сучасних людей. В Біблії є неясні або приховані (до певного часу) частини. Деякі тексти й теми завжди будуть предметом суперечок, але нам слід ясно проголошувати головні істини та давати свободу різним тлумаченням в межах оригінального авторського задуму. Тлумачам слід ходити в світлі, яке вони мають, і завжди бути відкритими, щоб прийняти більше світла з Біблії та від Духа. Бог судитиме нас згідно з рівнем нашого розуміння та згідно з тим, як ми живемо відповідно до цього рівня.

▣ **"Семен, званий Нігер"** Термін *niger* є латинським словом, що означає темний або чорний. Деякі коментатори намагаються ототожнювати цього Семена з Симоном в Мр. 15:21.

▣ **"кірінеянин Луцій"** Можливо, то був один з огречених іудеїв, які проповідували язичникам в Антіохії (пор. Дії 11:20). Лукій, якого Павло згадує в Рим. 16:21, напевне, був іншою особою.

▣ **"Манаїл, що був вигодуваний із тетрархом Іродом"** *Manaen* (Мануїл) – то грецька форма єврейського імені *Манахем*, що означає «втішитель». Цей чоловік або був приймальним братом (грецька література) Ірода Антипи (Див. «Вступ до Дій Апостолів», 12), або виріс разом з ним (папіруси, написані на грецькому койне). Лука, мабуть, отримав багато інформації про Ірода Антипу (тетрарха) в бесідах з цим чоловіком.

13:2

NASB	«служили»
NKJV	«служили»
NRSV	«поклонялися»
TEV	«служили»
NJB	«відправляли службу»

Це грецьке слово *leitourgia* (складене слово від «грумада» та «робота»), з якого походить наше «літургія». Спочатку воно означало людину, яка робить громадську роботу за власні кошти. В цьому контексті воно означає час шукання Божої волі на Богослужінні. Це дієслово могло стосуватися всієї церкви або тільки згаданих п'яти чоловіків.

▣ **"попостивши"** У Старому Заповіті є лиш один день посту на рік – День Спокутування, Лев. 16. Однак в I столітті рабиністичний іудаїзм прийняв за правило поститися двічі на тиждень. Хоча піст не є обов'язковою вимогою для віруючих, він часто буває корисним для розуміння Божої волі (пор. Дії 14:23).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПІСТ» (SPECIAL TOPIC: FASTING)

Хоча в Новому Заповіті немає наказу поститися, є очікування, що учні Ісуса будут поститися (пор. Мт. 6:16,17; 9:15; Мр. 2:19; Лк. 5:35). Належний піст описаний в 58-й главі книги Ісаї. Сам Ісус встановив прецедент для посту (пор. Мт. 4:2). Рання церква постилася (пор. Дії 13:2-3; 14:23; 2Кор. 6:5; 11:27). Суттєво важливими є мотивація посту (чому?), його спосіб (як?), час (коли?), довжина та тривалість. Старозавітний піст не є необхідною вимогою для новозавітних віруючих (пор. Дії 15:19-29). Поститися слід не для демонстрації своєї духовності (пор. Іс. 58; Мт. 6:16-18), але для того, щоб наблизитися до Бога й шукати Його керівництва (як Ісус, Мт. 4:2). Піст може бути духовно корисним.

Під впливом ранньоцерковної тенденції до аскетизму переписчики вставили слово «піст» в декілька місць Писання (Мт. 17:21; Мр. 9:29; Дії 10:30; 1Кор. 7:5). Для більш детальної інформації про ці сумнівні тексти див. «Текстовий коментар до грецького Нового Заповіту» Брюса Метцгера, видання Об'єднаних біблійних товариств (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, published by United Bible Societies).

▣ **"прорік Святий Дух"** Це чергове біблійне підтвердження того, що Святий Дух є особою (див. Спеціальну тему до Дій 1:2). Невідомо, як саме промовляв Святий Дух, – чи Його слова звучали вголос, чи були сприйняті інтуїтивно (пор. Дії 8:29; 10:19; 11:12; 20:23; 21:11). Ясно, що пророцтво було дуже конкретним (пор. Дії 16:6-7) і мабуть було передано через одного з пророків.

▣ **"Відділіть"** Це аорист активного стану наказового способу. Це слово, *aphorizō*, має ту саму конотацію, що й «святий» (*hagiazō*). Воно означає людину, відділену та підготовлену до виконання Божого доручення (пор. Рим. 1:1; Гал. 1:15).

▣ Після «відділіть» в грецькому тексті стоїть частка *dē*, що виражає інтенсивність (пор. Лк. 2:15; 1Кор. 6:20). Вона додає словам Духа наполегливості. Є певна паралель в твердженні Павла в Діях 15:36.

▣ **"справу, до якої покликав Я їх"** Тут дієслово стоїть в перфекті медіального стану (депонент) дійсного способу. Дух кличе й готує людину до служіння та виконання доручень (пор. 1Кор. 12:7,11).

13:3 У цьому вірші є три дієприкметники аориста, що описують духовну підготовку до відправлення перших місіонерів з Антіохійської церкви.

1. постилися
2. молилися
3. поклали на них руки

Це схоже на спільні дії всієї громади, а не лише пророків та вчителів. Вся церква повинна брати участь в заходах, пов'язаних з виконанням Великого доручення!

▣ **"руки поклали на них"** Цей вірш є одним з неоднозначних текстів, що їх сучасні церкви беруть за основу в своїй практиці висвячення (рукопокладення). Однак він не може слугувати біблійною основою для практики наших сучасних конфесій. В Біблії є багато фізичних прикладів «рукопокладення».

1. у Старому Заповіті з метою
  - а. ототожнення з жертвою в жертвоприношенні (пор. Лев. 1:4; 3:2; 4:4; 16:21)
  - б. благословіння (пор. Бут. 48:13 і далі; Мт. 19:13,15)
  - в. передання повноважень наступнику (пор. Чис. 27:23; Повт. Зак. 34:9)
2. Багато варіантів є і в Новому Заповіті
  - а. зцілення (пор. Лк. 4:40; 13:13; Дії 9:17; 28:8)
  - б. посвячення або відправлення з дорученням (пор. Дії 6:6; 13:3)
  - в. в зв'язку з прийняттям Святого Духа або духовних дарів (пор. Дії 8:17; 19:6; 1Тим. 4:14; 2Тим. 1:6)
  - г. одне з головних вчень іудаїзму або церкви (пор. Євр. 6:2)

В цьому випадку рукопокладення не було урочистою церемонією присвячення. Ці люди вже були покликаними, обдарованими, діючими лідерами. Це було не покликанням до нового служіння, але розширенням того, яке вони вже здійснювали.

Висвячення веде до розділення віруючих на дві групи, створює дихотомію духівництво-миряни. В Новому Заповіті грецьке слово *cleros* (наслідувати жеребом) та слово *laos* (грецьке «народ») завжди стосуються всієї групи віруючих. Всі віруючі – покликані, обдаровані служителі Євангелія повного часу (пор. Еф. 4:11-12). В Біблії немає жодних підстав для поділу віруючих на ієрархічні групи. Всі віруючі є обдарованими для служіння Тілу Христа (пор. 1Кор. 12:7, 11).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 13:4-12

⁴Вони ж, послані будши від Духа Святого, прийшли в Селевкію, а звідти до Кіпру відплинули. ⁵Як були ж в Саламіні, то звіщали вони Слово Боже по синагогах юдейських; до послуг же мали й Івана. ⁶А коли перейшли аж до Пафи ввесь острів, то знайшли ворожбита одного, лжепророка юдеянина, йому на ім'я Варісус. ⁷Він був при проконсулі Сергії Павлі, чоловіку розумнім. Той закликав Варнаву та Савла, і прагнув послухати Божого Слова. ⁸Але їм опирався Еліма ворожбит той, бо ім'я його перекладається так, і намагавсь відвернути від віри проконсула. ⁹Але Савл, що й Павло він, переповнився Духом Святим і на нього споглянув, ¹⁰і промовив: О сину дияволів, повний всякого підступу та всілякої злости, ти ворогу всякої правди! Чи не перестанеш ти плутати простих Господніх доріг? ¹¹І тепер ось на тебе Господня рука, ти станеш сліпий, і сонця бачити не будеш до часу! І миттю обняв того морок та темрява, і став він ходити навпомацки та шукати поведатора... ¹²Тоді той проконсул, як побачив, що сталося, увірував, і дивувався науці Господній!

13:4 "послані будши від Духа Святого" У цьому контексті стверджується влада Духа, а не помісної церкви. У книзі Дій з усіх Осіб Трійці (див. Спеціальну тему до Дій 2:32) на передній план виходить саме Дух. «Новий месіанський вік» є «віком Духа». Саме Дух кличе, обдаровує, направляє, переконує та наділяє силою (пор. Ів. 14:16-17,26; 15:26; 16:7-15). Тривале ефективне служіння неможливе без Його присутності та благословіння.

▣ **"в Селевкію"** Селевкія – портове місто приблизно 25 км на південному заході від Антіохії Сирійської. Назва міста пов'язана з генералом Олександра Македонського (Селевком), який правив цим регіоном після смерті Олександра.

▣ **"Кіпр"** Батьківщина Варнави (пор. Дії 4:36). Там мешкало багато юдеїв. У Старому Заповіті цей острів називався *Кіттім*. Вони були не першими християнськими свідками на цьому острові (пор. Дії 11:19-20).

13:5 "Саламін" Портове місто на східному березі острова Кіпр. Це місто було комерційним центром острова.

▣ **"звіщали вони Слово Боже по синагогах юдейських"** На це була очевидна причина.

1. ті юдеї вже знали Старий Заповіт
2. юдеї були обраним народом (пор. Бут. 12:1-3) і повинні були першими отримати можливість прийняти Євангеліє (пор. Дії 3:26; 13:46; 17:2; 18:4,19; 19:8; Рим. 1:16)
3. На Богослужіння в синагозі приходили язичники, [а] яких приваблював єдиний істинний Бог та [б] які знали Старий Заповіт

Всюди, де була синагога, місіонерським методом Павла було спочатку йти туди.

▣ **"Іван"** Йдеться про Івана Марка, в домі якого збиралися учні (пор. Дії 12:12). За переданням, він також був автором Євангелія від Марка, що написано на основі свідчення Апостола Петра як очевидця. Саме через Івана Марка між Павлом та Варнавою сталася велика суперечка, що призвела до розділення місіонерської команди (пор. Дії 15:36-41). Однак пізніше Павло згадує Івана Марка позитивно (пор. Кол. 4:10; 2Тим. 4:11 та Філим. 24). Див. детальну примітку в «Вступі до Дій Апостолів», 16.

13:6 "А коли перейшли аж до Пафи ввесь острів" Тут мабуть ідеться про те, що вони заходили в кожен синагогу на острові та проповідували там.

▣ **"аж до Пафи"** Мається на увазі нова Пафа (Неф Пафос), на відміну від старого фінікійського міста, розташованого в 12 км від нього. Обидва міста названі в честь фінікійської богині *Пафіян*. То була богиня любові, також відома під іменами *Афродити*, *Астартти*, *Венери*, тощо. Це місто було офіційною політичною столицею Кіпра.

▣ **"Варісус"** Цей чоловік був іудейським лжепророком. Його ім'я означає «син Єгошуа». З Дій 13:8 ми дізнаємося про те, що він був відомий як «Ворожбит Еліма». Слово «ворожбит» відображає грецький еквівалент арамейського кореня, що означає «чаклун» (пор. Дії 13:10). Див. Спеціальну тему до Дій 8:9.

13:7 "при проконсулі Сергії Павлі" Про історичність розповідей Луки ведуться численні дискусії. Тут ми маємо чудовий доказ точності Луки як історика. Він називає цього чоловіка «проконсулом», а значить, Кіпр був римською сенаторською провінцією. З історичних джерел ми дізнаємося про те, що в 22 р. н.е. Кіпр насправді став сенаторською провінцією указом Августа. Крім того, з латинських написів, знайдених в місті Соли, відомо, що Сергій Павел став проконсулом в 53 р. н.е. Чим більше інформації знаходять археологи в Присередземномор'ї I століття, тим більше підтверджується історична точність творів Луки.

▣ **"чоловіку розумнім"** Вислів «розумний чоловік» має багато відтінків значень. У цьому контексті цей вислів означає, що той чоловік був здібним правителем. Також така характеристика вказує на те, що Євангеліє мало вплив не лише на бідняків та неосвічених, але і на багатіїв та освічених людей (пор. «Манайл» 13:1). Також можливо, що одним з намірів Луки в написанні книги Дій було показати, що Євангеліє не загрожує римському правлінню.

13:8 "Еліма" Здається, його грецьке ім'я є транслітерацією

1. арабського «вчена людина» (мудрець, віщун, провидець, здатний навіть керувати майбутніми подіями, маніпулюючи невидимими силами потойбічного світу, АВ, Том 2, стор. 487)
2. арамейського «тлумач снів»

▣ **"ворожбит"** Це слово пов'язане з «маги», що означало халдейсько-мідійських мудреців, таких як Даниїл (пор. Дан. 2:2; 4:9; Мт. 2:1). Однак за часів Павла це слово вживалося щодо мандруючих чародіїв та бродячих шарлатанів в греко-римському світі. Див. Спеціальну тему до Дій 8:9.

▣ **"від віри"** Слово «віра» вживається в Біблії в трьох окремих значеннях:

1. особиста довіра Ісусу Христу як Спасителю
2. вірне, благочестиве життя
3. богословський зміст Євангелія (тобто доктрина, пор. Юд. 3, 20)

Така саме двозначність є в Діях 6:7. Тут це слово, очевидно, вжито в 3-му значенні, на що вказує артикль та контекст. Див. Спеціальну тему до Дій 3:16 і 6:5.

13:9 "Павло" Тут вперше в книзі Дій Савла названо цим римським іменем. «Павло» з грецької мови означає «малий». Деякі вважають, що Павло називав себе «малим» через короткий зріст; інші припускають, що він оцінював себе як «найменшого з апостолів», тому що переслідував церкву. Можливо, то просто було його друге ім'я, яке дали йому батьки при народженні.

▣ **"переповнився Духом Святим"** Про силу Духа в ранній церкві говорили як про «сповнення» або «переповнення» (пор. Дії 2:4; 4:8,31; 6:3; 7:55; 9:17; 13:9,52). Постійне щоденне сповнення Духом – то нормальний стан всіх віруючих (пор. Еф. 5:18). В Діях бути «повним Духа» зазвичай асоціюється із сміливістю проповідувати Євангеліє.

▣ **"на нього споглянув"** Див. детальну примітку до Дій 1:10.

13:10 Павло дає кілька характеристик цьому юдейському лжепророку.

1. «повний підступу», тобто приманює наживкою (Лука вжив це слово лише тут, один раз в своїх творах)
2. «повний злості». Це слово походить з грецького «легковажний вчинок» і з часом набуло конотації зла (пор. Дії 18:14). Воно зустрічається тільки в книзі Дій (пор. Дії 13:10; 18:14).
3. «сину дияволів» – ця семітська ідіома (пор. Дії 3:25; 4:36) означає людину, яка своїми вчинками нагадує диявола (пор. Мт. 13:38; Ів. 8:38,41,44, див. Спеціальні теми до Дій 5:3)
4. «ти ворогу всякої правди». Цей вислів неодноразово зустрічається в творах Луки, де наводяться цитати зі Старого Заповіту (пор. Лк. 1:71,74; 20:43; Дії 2:35). Той чоловік був проти всього Божого. Див. Дії 3:14, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПРАВЕДНІСТЬ».
5. Павло тричі вживає слова «всякий/всілякий», показуючи повне спотворення волі цього чоловіка.

▣ **"плутати простих Господніх доріг"** Очікуваною відповіддю на це питання є «так». Слово «прямий» (тут перекладено як «простий») в Новому Заповіті відображає старозавітний концепт праведності як

стандарту або вимірювальної тростини. Новозавітне слово «кривий» (тут перекладено як «плутати») відображає старозавітні терміни, що означали гріх як відхилення від стандарту, яким є Сам Бог. Цей чоловік робив все «криво» (тобто протилежно до праведності). Див. Спеціальну тему до Дій 3:14.

13:11 "Господня рука" Це семітський антропоморфічний вираз, що означає силу та присутність ЯХВЕ (пор. Лк. 1:66; Дії 11:21). У Старому Заповіті він часто вказує на Божий суд (пор. Вих. 9:3; 1Сам. 5:6; Йов 19:21; 23:2; Пс. 32:4; 38:2; 39:10); саме на це він вказує і тут.

▣ **"ти станеш сліпий"** Ті суворі характеристики зла і непокори, якими Павло описує цього чоловіка, і така тимчасова Божя кара для нього, можливо, відображає колишнє життя самого Павла. Дивлячись назад, в минуле, Павло бачить самого себе в цьому юдейському лжевчителі та його маніпуляціях (пор. Дії 9:8).

Сліпота часто символізує відсутність духовної сприйнятливості (пор. Ів. 9; Дії 9; див. тж. Повт. Зак. 28:28-29).

13:12 "як побачив, що сталося, увірував" Те саме грецьке слово «вірити» (*pisteuō*, іменник можна перекласти як «віра» або «довіра») вживається в Новому Заповіті в значенні справжньої щирої віри. Проконсул сприйняв євангельську вістку. В одного чоловіка очі «закрилися» (в прямому значенні), а в другого «відкрилися» (в переносному значенні). Це – таємниця віри та невіри (пор. Ів. 9). Див. Дії 3:16, Спеціальна тема: «Віра (іменник, дієслово та прикметник)» і Дії 6:5, Спеціальна тема: «Віра в старому заповіті».

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 13:13-16а

¹³І, як від Пафа Павло й ті, хто з ним був, відпливли, то вони прибули в Памфілійську Пергію. А Іван, відлучившись від них, повернувся до Єрусалиму. ¹⁴А вони, пішовши з Пергії, прийшли до Пісідійської Антіохії, і дня суботнього до синагоги ввійшли й посідали. ¹⁵А по відчитанні Закону й Пророків, старші синагоги послали до них, переказуючи: Мужі-браття, якщо маєте слово потіхи для люду, промовте! ¹⁶Тоді Павло встав, і давши знака рукою, промовив:

13:13 "Павло й ті, хто з ним був" Очевидно, лідерство змінилося. Далі в книзі Дій ім'я Павла стоятиме першим.

▣ **"в Памфілійську Пергію"** Перга була найбільшим містом невеличкої римської прибережної області Памфілія (в центрально-північному регіоні Туреччини). Це місто розташовувалося на певній відстані від моря, щоб легше було захищатися від морських розбійників.

Видно, Павло проповідував там не тоді, але пізніше (пор. Дії 14:25). Немає історичного підтвердження існування там християнської громади протягом перших декількох століть. Павло лише пройшов через цю прибережну область.

▣ **"А Іван, відлучившись від них, повернувся до Єрусалиму"** Лука згадує про цей випадок, але не дає жодного пояснення, чому Іван Марк так зробив (і жоден з авторів Нового Заповіту не пояснює цього). Див. Вступ до Дій Апостолів, 16; Іван Марк потім повернувся до служіння Господу!

13:14 "до Пісідійської Антіохії" Це місто дослівно називалося «Антіохія в напрямку до Пісідії», тому що воно знаходилося в етнічній області Фрігії римської провінції Галатії. Це була окрема етнічна група, напевне, з Європи.

▣ **"дня суботнього"** Тобто від заходу сонця в п'ятницю до заходу сонця в суботу. Юдейський день починався й закінчувався ввечері, згідно з Бут. 1.

▣ **"посідали"** Не виключно, що це – ідіома, яка означає людину, що збиралася говорити в синагозі. Рабини завжди навчали сидячи (пор. Мт. 5:1; Лк. 4:20). Мандрівникам, які відвідували синагогу, як правило, дозволялося говорити, якщо вони бажали (пор. Дії 13:15).

13:15 "по відчитанні Закону й Пророків" Таким був порядок Богослужіння за часів Ісуса. Раніше читався тільки Закон Мойсея, але в 163 р. до н.е. Антіох IV Епіфан заборонив читання Закону. Тоді юдеї замість Закону почали читати писання пророків. Під час макевейського повстання юдаїзм був відновлений, і на Богослужіннях в синагогах знов почали читати Закон, але не перестали і читати Пророків (пор. Дії 13:27). Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЄВРЕЙСЬКИЙ КАНОН» (SPECIAL TOPIC: THE HEBREW CANON)

Єврейська Біблія поділяється на три розділи (українська Біблія слідує розподілу Септуагінти).

1. Тора (П'ятикнижжя), Буття – Повторення Закону
2. Пророки (*Невіім*)
  - а. ранні пророки, Ісус Навин – Царів (крім Рут)
  - б. пізні пророки, Ісаїя – Малахія (крім Плачу Єремії та книги Даниїла)
3. Писання (*Кетубім*)
  - а. Література мудрості, Йов – Приповісті
  - б. Література післявавилонського періоду, Ездра – Естер
  - в. Мегіллот (п'ять сувоїв, які читалися в святкові дні)
    - (1) Рут (читалася в день П'ятидесятниці)
    - (2) Екклесіяст (читався на свято кущів)
    - (3) Пісня над піснями (читалася на Пасху)
    - (4) Плач Єремії (читався на спогад про падіння Єрусалима в 586 р. до н.е.)
    - (5) Естер (читалася на свято Пурім)
  - г. 1 та 2 Хронік
  - д. Даниїл

Останньою книгою канону була 2 Хронік. Точна дата написання невідома через редакторські додатки до деяких родоводів.

▣ **"старші синагоги"** То були чоловіки, відповідальні за утримання будівлі та порядок Богослужіння (пор. Лк. 8:41,49). Вони часто надавали гостям слово.

▣ **"якщо маєте слово потіхи"** Це умовне речення першого типу, яке передбачає правдивість речей з авторської точки зору або його літературного задуму. Це було нормальною частиною Богослужіння в синагозі. Павло скористувався цією нагодою в повній мірі.

13:16 "Павло встав" Іудейські вчителі зазвичай навчали сидячи, але за греко-римським звичаєм, вчителі навчали стоячи. Павло в своїх діях та словах орієнтувався на аудиторію.

▣ **"давши знака рукою"** Павло зробив рукою жест, щоб забезпечити тишу. Лука часто згадує такі деталі, що свідчать про розповідь очевидця (пор. Дії 12:17; 13:16; 19:33; 21:40).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 13:16b-25

¹⁶Послухайте, мужі ізраїльтяни, та ви, богобійні! ¹⁷Бог цих Ізраїлевих людей вибрав Собі отців наших, і підвищив народ, як він перебував у єгипетському краї, і рукою потужною вивів їх із нього, ¹⁸літ із сорок Він їх годував у пустині, ¹⁹а вигубивши сім народів в землі ханаанській, поділив жеребок їхню землю між ними, майже що по чотириста й п'ятидесяти роках. ²⁰Після того аж до Самуїла пророка Він їм суддів давав. ²¹А потім забажали царя, і Бог дав їм Саула, сина Кісового, мужа з Веняминового племені, на чотири десятки років. ²²А його віддаливши, поставив царем їм Давида, про якого й сказав, засвідчуючи: **ЗНАЙШОВ Я ДАВИДА, СИНА ЄССЕВОВОГО, ЧОЛОВІКА ЗА СЕРЦЕМ СВОЇМ, що всю волю Мою він виконувати буде.** ²³За обітницею, із його насіння підняв Бог Ісуса, як спасіння Ізраїлеві, ²⁴як Іван перед самим приходом Його усьому народові Ізраїлевому проповідував хрищення на покаяння. ²⁵А коли свою путь Іван виконав, то він промовляв: **Я не Той, за Кого ви мене вважаєте, але йде он за мною, що Йому розв'язати ремінця від узуття Його я недостойний.**

13:16b "Послухайте, мужі ізраїльтяни, та ви, богобійні!" Там були присутні дві групи: іудеї та «богобійні» язичники (пор. Дії 13:26; 10:2,22,35). Ця проповідь дуже схожа на проповідь Степана в Діях 7. На Павла значною мірою вплинуло Степанове розуміння Старого Заповіту і Євангелія.

13:17 Павло розпочав свій огляд історії Старого Заповіту з покликання патріархів (Авраама, Ісака і Якова в Бутті), періоду полону та звільнення з Єгипту (Вихід-Повторення Закону).

▣ **"рукою потужною вивів їх"** Це типове старозавітне зображення (пор. LXX Вих. 6;1,6) ЯХВЕ в фізичних образах. Воно схоже на антропоморфічний вираз «Його правиця». Біблія розповідає про Бога людськими словами (тобто антропоморфізмами), хоча Бог є вічним, нематеріальним, всюдисущим Духом. Ці біблійні аналогії призвели до багатьох непорозумінь та крайнощів буквалізму. Біблія розповідає про Бога аналогіями, метафорами або запереченнями. Бог є безмежно більшим, ніж можуть собі уявити грішні люди, обмежені часом та земним існуванням! Див. Спеціальну тему до Дій 2:33.

13:18 "літ із сорок Він їх годував у пустині" Цей вірш віддзеркалює Повт. Зак. 1:31; його можна перекласти як «годував грудьми» (пор. манускрипти А, С). Тут відображаються книги Виходу та Чисел.

«Сорок» часто є круглим числом. Буквально від Хорива до Шіттима минуло тридцять вісім років, і ще два роки в Хориві (Синаї). Див. Спеціальну тему до Дій 1:3.

13:19 "вигубивши сім народів" Народи Палестини можна описати кількома способами.

1. колективні терміни, ханаанеяни (мешканці низин, пор. Бут. 10:18-29; Суд. 1:1) або амореяни (мешканці гірських місцевостей, пор. Бут. 15:16)
2. два народи (ханаанеяни, перізеяни, пор. Бут. 13:7; 34:30; Суд. 1:4-5)
3. три народи (хіввеяни, ханаанеяни, хіттеяни, пор. Вих. 23:28)
4. шість народів (ханаанеяни, хіттеяни, амореяни, перізеяни, хіввеяни, євусеяни, пор. Вих. 3:8,17; 33:2; 34:11; Повт. Зак. 20:17; Єг. 9:1; 12:8)
5. сім народів (хіттеяни, гіргашеяни, амореяни, ханаанеяни, перізеяни, хіввеяни, євусеяни, пор. Повт. Зак. 7:1; Єг. 3:10; 24:11)
6. десять народів (хенеяни, кенізеяни, кадмонейни, хіттеяни, перізеяни, рефаеяни, амореяни, ханаанеяни, гіргашеяни, євусеяни, пор. Бут. 15:19-21)

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДОІЗРАЇЛЬСЬКІ ЖИТЕЛІ ПАЛЕСТИНИ» (SPECIAL TOPIC: PRE-ISRAELITE INHABITANTS OF PALESTINE)

A. Є декілька списків народів.

1. Бут. 15:19-21 (10)

а. хенеянин	г. хіттеянин	ж. амореянин	к. євусеянин
б. кенізеянин	д. перізеянин	з. ханаанеянин	
в. кадмонейнин	е. рефаеянин	и. гіргашеянин	

2. Вих. 3:17 (6)

а. ханаанеянин	г. перізеянин
б. хіттеянин	д. хіввеянин
в. амореянин	е. євусеянин

3. Вих. 23:28 (3)

- а. хіввеянин
- б. ханаанеянин
- в. хіттеянин

4. Повт. Зак. 7:1 (7)

а. хіттеянин	г.	ж. євусеянин
б. гіргашеянин	ханаанеянин	
в. амореянин	д. перізеянин	
	е. хіввеянин	

5. Єг. 24:11 (7)

а. амореянин	г. хіттеянин	ж. євусеянин
б. періздеянин	д.	
в. ханаанеянин	гіргашеянин	
	е. хіввеянин	

Б. Походження імен сумнівне через недостатність історичних даних. У Бут. 10:15-19 декілька з них пов'язуються з іменем Ханаана, Хамового сина.

В. Короткі описи згаданих народів

1. Хенеянин — BDB 884, KB 1098
— не ізраїльтяни
— ім'я пов'язане з «фальшивомонетником» або «ковалем», що може вказувати на оброблення металу або на музику (пор. Бут. 4:19-22)
— пов'язані з місцевістю в Синаї на півночі від Хеврона
— це ім'я пов'язане з Їтро, Мойсеєвим тестем (пор. Суд. 1:16; 4:11)
2. Кенізеянин — BDB 889, KB 1114
— родичі євреїв
— клан Едома (пор. Бут. 15:19)
— жили в Негеві
— можливо, злилися з Юдою (пор. Чис. 32:12; Єг. 14:6,14)
3. Кадмонянин — BDB 870 II, KB 1071 II
— не ізраїльтяни, можливо, нащадки Ізмаїла (пор. Бут. 25:15)
— це ім'я пов'язане зі «сходом»
— жили в Негеві
— можливо, пов'язані з «синами сходу» (пор. Йов 1:3)
4. Хіттеянин — BDB 366, KB 363
— не ізраїльтяни
— нащадки Хета
— з царства Анатолії (Мала Азія, Туреччина)
— з ранніх часів мешкали в Ханаані (пор. Бут. 23; Єг. 11:3)
5. Періздеянин — BDB 827, KB 965
— не ізраїльтяни, можливо, гореї
— жили в лісовій місцевості Юдеї (пор. Бут. 34:30; Суд. 1:4; 16:10)
6. Рефаеянин — BDB 952, KB 1274
— не ізраїльтяни, можливо, велетні (пор. Бут. 14:5; Чис. 33:33; Повт. Зак. 2:10-11,20)
— жили на східному боці Йордана (пор. Бут. 15:20; Єг. 12:4; 13:12; Повт. Зак. 2:8-11,20; 3:13) або на західному боці (пор. Єг. 15:8; 17:15; 2Сам. 5:18,22; 23:13; 1Хр. 20:4)
— рід воїнів/героїв
7. Амореянин — BDB 57, KB 67
— північно-західна семітська група від Хама (пор. Бут. 10:16)
— стала загальною назвою мешканців Ханаану (пор. Бут. 15:16; Повт. Зак. 1:7; Єг. 10:5; 24:15; 2Сам. 21:2)
— це ім'я може означати «захід»
— В «Міжнародній стандартній біблійній енциклопедії» (the ISBE, Том 1, стор. 119) написано, що це слово означає
а. мешканців Палестини взагалі
б. жителів пагористої місцевості, а не прибережної рівнини
в. конкретну етнічну групу зі своїм царем
8. Ханаанеянин — BDB 489, KB 485
— від Хама (пор. Бут. 10:15)
— загальна назва всіх племен в Ханаані на заході від Йордана

	— значення Ханаану неясне, можливо, «купець» або «червоно-пурпурна фарба»
	— ця етнічна група мешкала на прибережній рівнині (пор. Чис. 13:29)
9. Гіргашеянин	— BDB 173, KB 202 — від Хама (пор. Бут. 10:16; або принаймні «від сина [країни] Ханаану», ISBE, Том 2, стор. 1232)
10. Євусеянин	— BDB 101, KB 382 — від Хама (пор. Бут. 10:16) — з міста Євус/Салим/Єрусалим (пор. Єг. 15:63; Суд. 19:10) — Єз. 16:3,45 стверджує, що той народ був змішаний від амореян та хіттеян.
11. Хіввеянин	— BDB 295, KB 297 — від Хама (пор. Бут. 10:17) — в Септуагінті перекладено як хорейнин (пор. Бут. 34:2; 36:20-30; Єг. 9:7) — можливо, з єврейського слова «печера», отже, вони жили в печерах — вони жили в гірській місцевості Ливана (пор. Єг. 11:3; Суд. 3:3). В 2Сам. 24:6-7 вони згадуються поруч з Тиром та Сидоном

▣ **"поділив жеребком"** Це складене слово з трьох частин *kata + klēros + nemō* часто вживається в Септуагінті, але в Новому Заповіті вживається лише тут (в інших текстах *kata + klēros + didōmi*). Воно означає кидання жереба для розподілу обіцяної землі між племенами (пор. Єг. 13-19). Зі слова *klēros* походить англійське «clergy» (клір, духовенство), але в Новому Заповіті воно завжди означає всіх віруючих, а не лише якусь духовну еліту!

▣ **"по чотириста й п'ятидесяти роках"** Число 450, здається, було вираховано таким чином:

1. 400 років неволі в Єгипті (пор. Бут. 15:13)
2. 40 років блукання в пустелі (пор. Вих. 16:35; Чис. 14:33-34; 32:13)
3. 7-10 років завоювання Ханаану (пор. Єг. 14:7,10)

У Загальноприйнятому тексті (Textus Receptus; також в Біблії короля Якова [KJV]) це число пересунуто до Дій 13:20, і воно начебто включає в себе епоху Суддів (за Йосипом Флавієм, «Юдейські старожитності» 8.3.1), але такий порядок тексту не відповідає давнішим та кращим унціальним грецьким рукописам (пор. κ, Α, Β, С), які більше відповідають датуванню 1Цар. 6:1. Виділення цієї фрази двома тире в версії NASB слугує підкресленню відповідного місця цього числа.

13:20 Йдеться про період від початку книги Суддів до кінця 7-ї глави Першої книги Самуїлової.

13:21 Тут ідеться про події 1Сам. 8-10.

▣ **"на чотири десятки років"** Цей період часу не вказаний в Старому Заповіті, хіба що в випадку різночитань 1Сам. 13:1, де частина манускриптів містить слово «сорок» (NIV). Йосип Флавій в «Юдейських старожитностях» 6.14.9 також каже про «сорок» років царювання Саула. В Септуагінті взагалі все речення пропущено, і 13-а глава Першої книги Самуїлової починається з 2-го вірша. Очевидно, «сорок» років було рабиністичним переданням.

13:22 "Знайшов Я Давида, сина Єсеевого, чоловіка за серцем Своїм" Це не є прямою цитатою з Старого Заповіту, але, очевидно, тут поєднано Пс. 89:20 та 1Сам. 13:14. Слід пам'ятати, що ця проповідь Павла побудована за зразком Степанового викладу історії в 7-й главі книги Дій. Те, що Давид міг називатися чоловіком за серцем Бога, незважаючи на свої відомі гріхи (пор. Пс. 32,51; 2Сам. 11), є великим підбадьоренням для всіх віруючих.

З цієї поєднаної цитати можна зробити декілька висновків.

1. Рабини часто поєднували різні тексти Писання, і це пояснює багато незвичайних цитат із Старого Заповіту в Новому Заповіті.

2. Це вже стало частиною християнського катехізісу. Павло часто цитує ранньохристиянські гімни і, можливо, також іншу літературу.
3. Ця цитата є унікальною і належить одному Павлу, що свідчить про те, що Лука мабуть отримав резюме цієї першої записаної проповіді Павла в книзі Дій від самого Павла.

NASB, NKJV «хто робитиме всю Мою волю»
NRSV «хто виконуватиме всі Мої бажання»
TEV «хто робитиме все, що Я хочу він нього»
NJB «хто виконуватиме всю Мою волю»

Цей вірш містить в собі часткове посилення на Старий Заповіт. Цієї частини речення в Старому Заповіті немає. В старозавітному контексті Саул був відкинутий через свій непослух. Але непослух мав місце і в житті Давида. Бог працює разом з грішними людьми, здійснюючи свій план відкуплення.

13:23 Цей вірш є паралельним до Дій 7:52. Він вказує на всі старозавітні пророцтва.

1. відкуплення через «насіння» жінки, Бут. 3:15
2. правитель з Юдиного племені, Бут. 49:10
3. грядущий лідер; Пророк, такий, як Мойсей, Повт. Зак. 18:15,18
4. цар з Давидового роду, 2Сам. 7; Пс. 132:11; Іс. 11:1,10; Мт. 1:1
5. страждальний раб, Іс. 52:13-53:12
6. спаситель, Лк. 2:11; Дії 1:21; 1:29; 4:42; 5:31

Для Луки важливим є №4 (пор. Лк. 1:32,69; 2:4; 3:31; Дії 2:29-31; 13:22-23). Месія прийде з роду Єссея (пор. Іс. 9:7; 11:1,10; 16:5).

13:24 Служіння та проповідь Івана Христителя описані в Мр. 1:1-8; Мт. 3:1-11; Лк. 3:2-17; Ів. 1:6-8,19-28. Іван виконав пророцтво Мт. 3:1; 4:5-6. Його проповідь покаєння також стала взірцем для ранньої проповіді Ісуса (пор. Мт. 4:17; Мр. 1:14-15).

Іван проголошував пришестя Грядущого – Того, Хто більший від нього (пор. Мт. 3:11; Мр. 1:7; Лк. 3:16; Ів. 1:27,30; Дії 13:25).

13:25 "коли свою путь Іван виконав" Бог доручив Івану особливе завдання. Публічне служіння Івана тривало лише вісімнадцять місяців, але які то були надзвичайні місяці, сповнені силою Духа й підготовкою дороги для Господа!

Павло знав Старий Заповіт ще з юних років, коли він навчався в школі при синагозі, і пізніше, коли він вчився на рабина й був учнем Гамаліїла в Єрусалимі. Він чув Євангеліє

1. від Степана
2. від віруючих, яких переслідував
3. в особливому видінні від Ісуса
4. від віруючого мирянина з Дамаска
5. від Ісуса в Аравії
6. коли від відвідував інших Апостолів

На яку б тему він не говорив, він завжди намагався наводити цитати про Ісуса. Тут він цитує євангельську розповідь про Його життя.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 13:26-41

²⁶Мужі-браття, сини роду Авраамового, та хто богобоязний із вас! Для вас було послане слово спасіння цього. ²⁷Бо мешканці Єрусалиму та їхня старшина Його не пізнали, а пророчі слова які щосуботи читаються вони сповнили присудом, ²⁸і хоч жадної провини смертельної в Ісусі вони не знайшли, все ж просили Пилата вбити Його. ²⁹Коли ж усе виповнилось, що про Нього написано, то зняли Його з дерева, та й до гробу поклали. ³⁰Але Бог воскресив Його з мертвих! ³¹Він з'являвся багато днів тим, що були поприходили з Ним із Галілеї до Єрусалиму, і що тепер вони свідки Його перед людьми. ³²І ми благовістимо вам ту обітницю, що дана була нашим отцям, ³³що її нам, їхнім дітям, Бог виконав, воскресивши Ісуса, як написано в другім псалмі:

Ти Мій Син, Я сьогодні ТЕБЕ породив!

³⁴А що Він воскресив Його з мертвих, щоб більш не вернувся в зотління, те так заповів:

Я дам вам ті милості, що обцяні вірно Давиду були!

³⁵Тому то й деінде говорить:

Не даси Ти своєму святому побачити тління!

³⁶Бо Давид, що часу свого послужив волі Божій, спочив, і злучився з отцями своїми, і тління побачив. ³⁷Але Той, що Бог воскресив Його з мертвих, тління не побачив. ³⁸Отже, мужі-браття, хай відомо вам буде, що прощення гріхів через Нього звіщається вам. ³⁹І в усім, у чому ви не могли виправдатись Законом Мойсеєвим, через Нього виправдується кожен віруючий. ⁴⁰Отож, стережіться, щоб на вас не прийшло, що в Пророків провіщено:

⁴¹Дивіться, погордющі, і дивуйтеся та пощезайте,
бо Я діло роблю за днів ваших,
те діло, що йому не повірите ви, якби хто розповів вам!

13:26 "сини роду Авраамового, та хто богобоязний із вас" Це стосується як слухачів-їудеїв (або прозелитів), так і язичників (богобійних), які прийняли єдинобожжя та мораль іудаїзму.

▣ **"спасіння цього"** Йдеться про Божу обцянку відкупити людство через Месію (пор. Бут. 3:15). Відкуплення охоплює всі народи, в тому числі й язичників (пор. Бут. 12:5; Вих. 19:5-6; також Дії 28:28 та 13:46).

13:27 Це такий трагічний вірш! В ньому розповідається про сліпоту юдеїв в Єрусалимі, які не могли розуміти Писання, хоча постійно читали його. Не помічаючи пророцьких знаків (пор. Пс. 22; Іс. 53; Захарія; Малахія) і не розуміючи пророцтв (Ісаїя, Йона), вони самі стали пророцьким знаком! Господь прийшов до своїх, але свої відцурались Його (пор. Ів. 1:11-12).

13:28 В Діях знову і знову стверджується духовна відповідальність юдеїв в Єрусалимі (пор. Дії 2:23,36; 3:13-15; 4:10; 5:30; 7:52; 10:39; 13:27-28).

13:29 "зняли... поклали" Суб'єктами цих дій були різні групи людей. Ті, хто «зняли» Ісусове тіло з хреста, – то Його вороги, що вони добивалися Його смерті (юдейське керівництво, юрба перед Пілатом). Але ті, хто «поклали» тіло до гробу, – то щирі юдеї, які бачили несправедливість (подібно до Дій 8:2, де іудеї поховали Степана), або таємні учні, такі як Йосип із Ариматеї або Никодим, пор. Ів. 19:38-42).

▣ **"усе виповнилось, що про Нього написано"** Життя Ісуса було виконанням пророцтва. Одним з найпереконливіших свідчень на користь богонатхнення Біблії та месіанства Ісуса з Назарета є виконання давніх пророцтв (пор. Лк. 22:22; Дії 2:23; 3:18; 4:28; 10:43; 13:29; 24:14; 26:22).

Безсумнівно, багато деталей, пов'язаних з життям Ісуса, які ми в церкві сьогодні називаємо пророцтвом, є в певному сенсі типологією. Багато подій, що сталися в житті Ізраїлю, здається, пізніше повторилися в житті Ісуса (напр., Ос. 11:1). Неоднозначні, непрямі тексти із Старого Заповіту, які в контексті навряд чи можна вважати пророцькими, часто ніби оживають на тлі земного життя Ісуса (напр., Пс. 22; Іс. 53). Для повного розуміння прообразів Ісуса в Старому Заповіті треба мати натхнення й відчуття ходу історії відкуплення. Я хотів би також зазначити, що хоча богонатхненні автори Нового Заповіту використовували типологію й навіть алегорію, сучасні вчителі й проповідники не повинні користуватися такими методами тлумачення. Див. онлайн-семінар Боба Атлі на тему тлумачення Біблії на сайті www.freebiblecommentary.org.

▣ **"з дерева"** Див. примітки до Дій 5:30 та 10:29.

13:30,33,34,37 "Але Бог воскресив Його з мертвих" Новий Заповіт стверджує, що всі три Особи Трійці брали активну участь у воскресінні Ісуса:

1. Дух (пор. Рим. 8:11)
2. Син (пор. Ів. 2:19-22; 10:17-18)
3. Отець (пор. Дії 2:24,32; 3:15,26; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33,34,37; 17:31; Рим. 6:4,9; 10:9; 1Кор. 6:14; 2Кор. 4:14; Гал. 1:1; Еф. 1:20; Кол. 2:12; 1Сол. 1:10).

Так Отець підтвердив істину життя Ісуса і Його вчення. Це є важливим аспектом *Керигми* (див. зміст проповідей в книзі Дій). Див. Спеціальну тему до Дій 2:14.

13:31 "багато днів" У Діях 1:3 сказано «сорок день». Однак число сорок в Старому Заповіті часто вживається як кругле число. Див. Спеціальну тему до Дій 1:3.

▣ **"Він з'являвся"** Див. Дії 1:3, Спеціальна тема: «Явлення Ісуса після воскресіння»

13:32 "ту обітницю, що дана була нашим отцям" Йдеться про першу обітницю, де ЯХВЕ обіцяв Аврааму землю та «насіння» (пор. Бут. 12:1-3; Рим. 4). Та сама обітниця Божої присутності й благословіння була повторно дана патріархам та їхнім дітям (пор. Іс. 44:3; 54:13; Йоїл 2:32). У фокусі Старого Заповіту знаходиться земля, а в Новому Заповіті на передній план виходить «насіння». Саме про цю обітницю Павло говорить в Рим. 1:2-3.

13:33 Це цитата з Пс. 2:7 – царсько-месіанського псалма про битву та перемогу обіцяного Богом Месії. Ісуса вбили сили зла (людські та демонічні), але Бог переможно воскресив Його (пор. Рим. 1:4).

Цей вірш і Рим. 1:4 були взяті за основу єретиками раннього періоду (прибічниками адопціонізму), які стверджували, що Ісус став Месією під час воскресіння. Насправді в Новому Заповіті підкреслюється, що Ісус був прославлений за Свій послух, але це твердження не можна приймати окремо від істини про Його предвічну славу та божественність (пор. Ів. 1:1-5,9-18; Фил. 2:6-11; Кол. 1:13-18; Євр. 1:2-3).

Те саме дієслово «воскресити» або «підняти» (*anistēmi*) вживається в Діях 3:26, де сказано, що Бог воскресив «Свого Отрока», і в Діях 3:22, де говориться, що Бог «підійме Пророка» (пор. Дії 7:37; Повт. Зак. 18:19). Тут це слово, здається, вжито в іншому значенні, ніж «воскресити» з мертвих (пор. Дії 13:30,34,37). Ісус ще до Своєї смерті був «піднесений» (те саме слово, що й «воскресений»!)

13:34 "щоб більш не вернувся в зотління" Це твердження стосується смерті й воскресіння Ісуса. Він перший воскрес в нетлінному тілі (первісток серед покійних, пор. 1Кор. 15:20). Багато людей в Біблії повернулись до фізичного життя, але з часом все одно постаріли й померли. Енох та Ілля були взяті на небо живими й не скуштували смерті, але вони не воскресли.

▣ **"Я дам вам ті милості, що обіцяні вірно Давиду були"** Це цитата з Іс. 55:3 в перекладі Септуагінти. В цитаті вжито слово «милості» у множині, але не вказується, що саме воно означає. Ці «милості» перейшли від Бога до Давида, до Ісуса, а потім до Його послідовників («вам» у множині). Значення цього займенника «ви» видно із старозавітного контексту (пор. Іс. 55:4-5 LXX, «Ось, Я зробив Його свідком серед язичників, князем та владикою для язичників. Народи, яких Ти не знаєш, кликатимуть Тебе, і люди, які з Тобою не знайомі, шукатимуть в Тобі притулок, ради Господа, Бога Твого, Святого Ізраїлевого, бо Він Тебе прославив»; переклад наведено з «The Septuagint», Zondervan, 1976, p. 890).

Милості та обітниці, що були дані Давиду (іудеям), тепер стали милостями й обітницями язичників (всього людства).

13:35-37 Той самий аргумент наводив і Петро в своїй проповіді в день П'ятидесятниці (пор. Дії 2:24-32), посилаючись на 16-й Псалом. Ці ранні проповіді в книзі Дій відображають ранньохристиянський катехізіс. Декілька старозавітних месіанських текстів об'єднуються разом. Тому займенники та інші деталі часто не є суттєво важливими для головної цілі новозавітного автора – ствердження тілесного воскресіння Ісуса та зотління Давида.

13:38 Павло використовує такі аргументи, щоб донести істину до сердець людей в синагозі; так само робили і Петро (Дії 2), і Степан (Дії 7).

Повне прощення гріхів, якого не міг обіцяти юдаїзм (пор. Дії 13:39), Павло обіцяє всім віруючим в Ісуса як Христа («через Нього», Дії 13:38,39).

13:39 "через Нього виправдується кожен" Зверніть увагу на вселенський характер цього вислову. Бог любить всіх людей, і всі люди мають можливість відгукнутися вірою на Його любов (пор. Дії 10:43; Іс. 42:1,4,6,10-12; 55; Єз. 18:23,32; Йоїл 2:28,32; Ів. 3:16; 4:42; Рим. 3:22,29,30; 10:9-13; 1Тим. 2:4; 4:10; Тит. 2:11; 2Петр. 3:9; 1Ів. 2:1; 4:14).

▣ "віруючий" Див. Спеціальну тему до Дій 3:16 і 6:5.

NASB, NKJV «звільняється від усього» (Дії 13:39)
NRSV «стає вільним від усіх тих гріхів» (Дії 13:39)
TEV «стає вільним від усіх гріхів» (Дії 13:39)
NJB «виправдується від усіх гріхів» (Дії 13:38)

Бувально «виправдується» (теперішній час пасивного стану дійсного способу). Це правовий термін, що означає наше положення перед Богом через праведність Ісуса Христа (пор. 2Кор. 5:21). В єврейській мові цей термін спочатку означав «річну очеретину» (див. Спеціальну тему до Дій 3:14.). Він відображає старозавітний будівельний термін, що в переносному значенні вживається щодо Бога як стандарту, згідно з яким виносяться рішення.

▣ "у чому ви не могли виправдатись Законом Мойсеєвим" Це було головним положенням Павлового богослов'я (пор. Рим. 3:21-30). Закон Мойсеїв був виховником, який повинен був привести нас до розуміння нашого особистого гріха та підштовхнути нас до прагнення Христа (пор. Гал. 3:23-29). Старозавітний Закон не є засобом для спасіння, тому що всі згрішили (пор. Рим. 3:9-18,23; Гал. 3:22). Він став смертним вироком, прокляттям (пор. Гал. 3:13; Кол. 2:14).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОГЛЯДИ ПАВЛА НА ЗАКОН МОЙСЕЇВ» (SPECIAL TOPIC: PAUL'S VIEWS OF THE MOSAIC LAW)

Закон – добрий та від Бога (пор. Рим. 7:12,16).

- А. Він не є способом, яким Бог дає людині праведність та приймає людину (він навіть може бути прокляттям, пор. Гал. 3). Див. Спеціальну тему: «Закон Мойсеїв та християнин».
- Б. Проте Закон все ще залишається Божою волею для віруючих, тому що в ньому Бог відкриває Самого Себе (Павло часто цитує Старий Заповіт, щоб переконати та/або підбадьорити віруючих).
- В. Старий Заповіт дає віруючим пізнання (пор. Рим. 4:23-24; 15:4; 1Кор. 10:6,11), але не спасіння (пор. Дії 15; Рим. 4; Гал. 3; Послання до євреїв). Він діє в освяченні, але не в виправданні.
- Г. В новому завіті закон:
  - 1. виявляє гріховність людини (пор. Гал. 3:15-29)
  - 2. дає відкупленим людям орієнтир для життя в суспільстві
  - 3. інформує християн для прийняття етичних рішень

Такий широкий богословський спектр Закону від прокляття (пор. Гал. 3:10-13) та тимчасового явища до благословіння та вічного явища створює проблему для розуміння поглядів Павла на Закон Мойсеїв. У книзі Джеймса Стюарта «Людина у Христі» (James Stewart, *A Man in Christ*) показана парадоксальність мислення та писання Павла:

«Від людини, що взялася розробляти систему мислення та доктрини, природно очікувати якомога чіткішого визначення термінів, які вона вживає. Можна очікувати, що така людина поставить собі за мету точне висловлення своїх головних ідей, що слово, один раз вжите автором в певному значенні, матиме те саме значення в усьому тексті. Але якщо ми маємо такі очікування від Павла, то нас спіткає розчарування. Більшість його висловлювань розпливчасті, нечіткі... Він пише: "Закон святий... маю задоволення в Законі Божому за внутрішнім чоловіком" (пор. Рим. 7:12-13), але в іншому місці він ясно веде мову про ішній аспект закону (*nomos*), коли каже: "Христос відкупив нас від прокляття Закону" (пор. Гал. 3:13)» (стор. 26).

13:40-41 Павло закликає своїх слухачів (теперішній час активного стану наказового способу) дати відповідь Богові, повіривши в Ісуса як в обіцяного Месію, єдиний шлях до прощення (пор. Ів. 14:6; Дії 4:12; 1Тим. 2:5).

Він цитує Ав. 1:5 з Септуагінти як попередження. В інших місцях у своїх посланнях Павло цитує Ав. 2:4 як правильний відгук на поклик Бога (пор. Рим. 1:17; Гал. 3:11). Павло проповідує для того, щоб

люди прийняли рішення. Недостатньо просто погоджуватися з його проповіддю – треба цілком віддати себе Ісусу як єдиній надії. За початковою вірою та покаяттям має йти повсякденне христоподібне життя.

У 41-му вірші описується вражаюча нова методологія спасіння нового завіту в Христі.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 13:42-43

⁴²А як стали виходити вони, то їх прошено, щоб на другу суботу до них говорили ті самі слова. ⁴³А коли розійшлась синагога, то багато з юдеїв та й із нововірців побожних пішли за Павлом та Варнавою, а вони промовляли до них і намовляли їх перебувати в благодаті Божій.

13:42 Тут проявляється сила Святого Духа через (1) проповідь Павла; та (2) прагнення до прощення гріхів і відновлення стосунків з Богом в серцях людей, створених за образом Божим.

13:43

NASB «богобійних прозелітів»
NKJV «побожних прозелітів»
NRSV «побожних навернених до іудаїзму»
TEV «язичників, які навернулися до іудаїзму»
NJB «побожних навернених»

Буквальний переклад цієї фрази – «прозеліти, які поклоняються». Ця група відрізняється від «богобійних» в Діях 13:16,26 (пор. Дії 10:2,22,35).

В 43-му вірші йдеться про тих язичників, які офіційно стали юдеями. Для цього треба було

1. хреститися перед свідками
2. обрізатися, якщо чоловік
3. якщо можливо, принести жертву в Єрусалимському Храмі

У Новому Заповіті юдейські прозеліти згадуються декілька разів (пор. Мт. 23;15; Дії 2:11; 6:5; 13:43).

▣ **"намовляли їх перебувати в благодаті Божій"** В цьому контексті важко визначити значення цієї фрази.

1. дехто із слухачів, можливо, вже відгукнувся на Євангеліє в своєму серці
2. ті, хто щирим серцем прийняв вістку про Божу благодать в Старому Заповіті, закликаються до подальшого пошуку Бога і запрошуються знову слухати Павла (пор. Дії 13:44)

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 13:44-47

⁴⁴А в наступну суботу зібралося майже все місто послухати Божого Слова. ⁴⁵Як юдеї ж побачили натовп, то наповнились заздросів, і стали перечити мові Павла та богозневажати. ⁴⁶Тоді Павло та Варнава мужньо промовили: До вас перших потрібно було говорити Слово Боже; та коли ви його відкидаєте, а себе вважаєте за недостойних вічного життя, то ось до поган ми звертаємось. ⁴⁷Бо так заповів нам Господь:

**Я СВІТЛОМ ПОСТАВИВ ТЕБЕ ДЛЯ ПОГАН,
ЩОБ СПАСІННЯМ ТИ БУВ АЖ ДО КРАЮ ЗЕМЛІ!**

13:44 Провідь Павла, очевидно, мала величезний вплив на людей. Тут також використано перебільшення. Не всі мешканці міста зібралися там.

NASB, NRSV,
TEV «слово Господа»
NKJV, NJB,
REB «слово Боже»

Цей текст має грецькі рукописні варіанти.

1. У манускриптах P⁷⁴, κ, Α та Β² – Господь.
2. У манускриптах Β, С та Ε – Бог.

UBS⁴ подає в тексті варіант «Господь», але дає цьому варіанту рейтинг «С» (важко вирішити). Як більшість різночитань, це різночитання теж ніяк не впливає на значення тексту. Євангеліє – то божественне одкровення про Ісуса як Месію/Христа.

13:45 "Як юдеї ж побачили натовп, то наповнилися заздрощів" Неясно, що саме викликало в них заздрощі: великий натовп людей чи велике число язичників. В Новому Заповіті розповідається про заздрощі юдейських лідерів як в Єрусалимі, так і в діаспорі (пор. Мт. 27:18; Мр. 15:10; Дії 17:5).

Пізніше, в Посланні до римлян, Павло далі розвиває богословську проблему невіри юдеїв (пор. Рим. 9-11). Він стверджує, що Бог на деякий час осліпив Ізраїль, щоб спаслися язичники. Однак Бог скористається спасінням язичників і викличе заздрість в Ізраїлю, щоб Ізраїль прийняв Христа і всі віруючі були єдиними через Євангеліє (пор. Еф. 2:11-3:13).

Питання в тім, коли це станеться. Те саме питання можна задати до Зах. 12:10. Чи це пророцтво стосується ранньої церкви, що складалася з віруючих іудеїв, чи майбутнього часу? Взагалі заздрощі служать цілі відкуплення (пор. Рим. 10:19; 11:11,14), але в цьому тексті саме заздрощі є причиною невіри!

▣ **"переповнилися заздрощами"** Див. примітку до Дій 3:10.

▣ **"богозневажати"** Ці юдеї, що захищали свої традиції та противилися проповіді Павла, самі були винними в богохульстві. Золотої середини тут немає! Істинним відображенням Божої волі є або юдаїзм, або християнство. Одне виключає інше!

13:46 "мужньо промовили" В книзі Дій це є однією з ознак наповнення Духом.

▣ **"До вас перших потрібно було говорити Слово Боже"** Проповідь перших місіонерів здійснювалася за таким зразком. Іудеї мали право першості (пор. Рим. 9-11), але Бог покликав також і язичників. Люди в синагозі добре знали Старий Заповіт і могли самі перевірити пророцтва. У книзі Дій є ціла низка текстів стосовно цього вчення та зразка (пор. Дії 3:26; 9:20; 13:5,14; 16:13; 17:2,10,17).

▣ **"ви його відкидаєте"** Це дуже сильне дієслово (теперішній час медіального стану дійсного способу), яке декілька разів вживається в Септуагінті. Головним його значенням є «відштовхувати». Степан в своїй проповіді вжив це слово стосовно ізраїльтян (пор. Дії 7:39). Павло також вжив його в Рим. 11:1-2, коли казав, що Бог не відкинув народа Свого, але вони відкинули Його Сина – єдиний шлях до спасіння та повне одкровення Бога.

▣ **"себе вважаєте за недостойних вічного життя"** Важко приймати вчення про передвизначення, яке так часто виходить на передній план у книзі Дій, не відкидаючи при цьому вчення про необхідність особистого відгуку людини. Жодна людина не може прийти до віри, якщо її не притягне Дух (пор. Ів. 6:44,65), але ми відповідаємо за те, чи відгукнулися ми на Божий поклик, чи ні. Відкидаючи Павлову проповідь Євангелія, вони виявили своє справжнє обличчя (пор. Ів. 3:17-21). Бог не винний в тому, що людина не відгукується на Його поклик. Він дав нам путь спасіння – Свого Сина, але Він є єдиним шляхом до спасіння! Це таємниця «невіри».

▣ **"до поган ми звертаємось"** Це стало звичайною моделлю проповіді Євангелія (пор. Дії 18:6; 22:21; 26:20; 28:28; Рим. 1:16).

13:47 Тут цитується Іс. 49:6 (пор. Дії 42:6) з перекладу Септуагінти. Семен використав цю цитату, коли благословляв Ісуса в Лк. 2:32, стверджуючи Його месіанську місію відкуплення всього людства (див. Спеціальну тему до Дій 1:8). Можливо навіть, що «світло» в цьому контексті означає проповідь Євангелія цим язичникам з боку Павла та Варнави (пор. «Використання Старого Заповіту в Новому Заповіті» Даррела Боха ["Use of the Old Testament in the New" by Darrell Boch], стор. 97, у виданні «Основи біблійного тлумачення» [Foundations for Biblical Interpretation, Broadman & Holman Publishers, 1994]). Тут Павло використовує цей образ, щоб показати вселюдське проголошення вселюдського Євангелія!

Остання фраза «аж до краю землі» може бути посиланням на 1:8. Вона ще сильніше підкреслює вселюдський характер Євангелія.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 13:48-52

⁴⁸А погани, почувши таке, раділи та Слово Господнє хвалили. І всі ті, хто призначений був в життя вічне, увірували. ⁴⁹І ширилось Слово Господнє по цілій країні. ⁵⁰Юдеї ж підбили побожних впливових жінок та значніших у місті, і зняли переслідування на Павла та Варнаву, та й вигнали їх із своєї землі. ⁵¹Вони ж, обтрусивши із ніг своїх порох на них, подалися в Іконію. ⁵²А учні сповнялися радощів і Духа Святого.

13:48 "погани, почувши таке, раділи та Слово Господнє хвалили" Багато хто з них були в синагозі протягом багатьох років і ніколи не чули такого всеосяжного, вселюдського вчення про те, що Бог любить та приймає всіх людей через віру в Месію. Почувши цю вістку, вони охоче прийняли її (пор. Дії 28:28) і передали іншим (пор. Дії 13:49).

▣ **"всі ті, хто призначений був в життя вічне, увірували"** Це – чітке ствердження передвизначення (що так часто зустрічається в творах рабинів та в іудейській літературі міжзавітного періоду), але водночас воно знаходиться в неоднозначному зв'язку з усіма новозавітними текстами, що стосуються парадоксу Божого обрання та вільної волі людини (пор. Фил. 2:12, 13). Дієслово тут стоїть у перифрастичному плюсквамперфекті пасивного стану; воно походить з військового терміну (*tassō*), який означає «набирати» або «призначати».

Цей концепт набирання пов'язаний з двома образними «книгами» Бога (пор. Дан. 7:10; Об. 20:12). Перша – то Книга людських дій (пор. Пс. 56:8; 139:16; Іс. 65:6; Мал. 3:16). Друга – то Книга життя (пор. Вих. 32:32; Пс. 69:28; Іс. 4:3; Дан. 12:1; Лука 10:20; Фил. 4:3; Євр. 12:23; Об. 3:5; 13:8; 17:8; 20:12-15; 21:27). Див. Дії 2:47, Спеціальна тема: «Обрання / передвизначення і потреба в теологічному балансі».

13:50 "Юдеї ж підбили побожних впливових жінок" В цьому тексті дається історичний та культурний фон високого місця жінок в Малій Азії I століття (пор. Дії 16:14; 17:4).

В цьому контексті мова йде про жінок, навернених в іудаїзм, що вони також відігравали керівну роль в громаді або були одружені з управителями. А.Т. Робертсон в своїй книзі «Розгляд слів в Новому Заповіті» (А. Т. Robertson, *Word Pictures In the New Testament*, Том 3, стор. 201) зазначає, що іудаїзм сильно приваблював язичницьких жінок (пор. Страбон 7:2 та Ювенал 6:542) своєю мораллю.

▣ **"зняли переслідування на Павла"** Павло згадує про це в 2Тим. 3:11.

13:51 "обтрусивши із ніг своїх порох" Цим жестом іудеї демонстрували неприйняття (пор. Мт. 10:14; Мр. 6:11; Лк. 9:5; 10:11). Неясно, чи йдеться тут про (1) порох на їхніх ногах або взутті після ходіння брудними дорогами; чи про (2) порох на їхній одежі, що вони обтрусували його під час роботи.

▣ **"в Іконію"** Іконія була великим містом Лікаонії, розташованим в римській провінції Галатія. Це місто знаходилося в приблизно 125 км на сході, на північному сході від Пісідійської Антіохії і прямо не півночі від Лістри.

13:52 "сповнялися радощів" Це – імперфект пасивного стану дійсного способу, що може означати початок дії або повторення дії в минулому. В оновленій версії NASB 1995 р. цей вислів переладено в другому значенні. Тільки Святий Дух може давати радість серед переслідувань (пор. Рим. 5:3; Як. 1:2 і далі; 1Петр. 4:12 і далі).

Слово «учні» тут є неоднозначним. Хто мається на увазі: нові віруючі, місіонерська команда, чи обидві ці групи?

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі

тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Дії 13:2-3 не можна використовувати для обґрунтування висвячення (рукопокладення) з боку обраної групи?
2. Чому Павло спочатку проповідував в синагозі?
3. Чому Іван Марк полишив місіонерську команду? (пор. Дії 13:13)
4. Як вірш Дій 13:39 пов'язаний з 3-ю главою Послання до галатів?
5. Поясніть Дії 13:48b в світлі передвизначення та вільної волі людини.

ДІЇ 14

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло та Варнава в Іконії	В Іконії	Служіння в іконійському регіоні та повернення	В Іконії	Євангелізм в Іконії
14:1-7	14:1-7	14:1-7	14:1-4	14:1 14:2 14:3 14:4-7
Павло та Варнава в Лістрі	Ідолопоклонство в Лістрі		14:5-7 В Лістрі та Дервії	Зцілення кривого
14:8-18	14:8-18	14:8-18	14:8-13 14:14-18	14:8-10 14:11-18
14:19-20	Побиття камінням, втеча до Дервії	14:19-20	14:19-20	Кінець місії
Повернення до Антіохії в Сирії	Зміцнення навернених		Повернення до Антіохії в Сирії	14:19-20
14:21-28	14:21-28	14:21-23 14:24-28	14:21-23 14:24-26 14:27-28	14:21-23 14:24-26 14:27-28

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

Як Павлова місія пов'язана з галатами?

- а. Ці два аспекти фонового матеріалу треба розглянути разом, тому що дві протилежні теорії щодо адресатів впливають на датування послання. Обидві теорії мають логічне підґрунтя та обмежене біблійне підтвердження.
- б. Дві теорії
  - і. Традиційна теорія, що приймалася одностадно до XVIII століття.
    1. Вона називається «Північно-галатською теорією».
    2. Згідно з цією теорією, «Галатія» означає етнічних галатійців з північно-центрального плато Туреччини (пор. 1Петр. 1:1). Ці етнічні галати були кельтами (грецьке *Keltoi* або латинське *Gall*), що захопили цю територію в III столітті до н.е. Їх називали «галло-греками», тим самим відрізняючи їх від західноєвропейських родичів. У 230 р. до н.е.

- вони зазнали поразки від Аттала I, царя Пергама. Географічно їхній вплив був обмежений північно-центральним регіоном Малої Азії або сучасної Туреччини.
3. Якщо мова йде про цю етнічну групу, то написання Послання до галатів датується серединою 50-х років, під час другої або третьої місіонерської подорожі Павла. Павло подорожував разом з Силою та Тимофієм.
  4. Дехто пов'язував хворобу Павла в Гал. 4:13 з малярією і вважав, що саме в зв'язку з малярією Павло пішов на північ, до гірських місцевостей, подалі від болотистих прибережних низин.
- ii. Другу теорію обстоював Сер Вільям Рамзай в своїй книзі «Апостол Павло, мандрівник та римський громадянин» (Sir Wm. M. Ramsay, *St. Paul the Traveler and Roman Citizen*, New York: G. P. Putnam's Sons, 1896).
1. Якщо традиційна теорія визначала «Галатію» як етнічний термін, то ця теорія визначає її як адміністративний термін. Здається, Павло часто вживав провінційні назви (пор. 1Кор. 16:19; 2Кор. 1:1; 8:1, тощо) Римська провінція «Галатія» охоплювала територію, більшу від етнічної «Галатії». Ці етнічні кельти дуже рано підтримали Рим, і тому Рим надав їм більше автономії та розширив їхні території. Якщо ця велика область називалася «Галатією», то можливо, що ці церкви знаходилися в південних містах Пісідійська Антіохія, Лістра, Дервія та Іконія, що їх Павло відвідав під час першої місіонерської подорожі в Діях 13-14.
  2. Якщо прийняти цю «південну теорію», то дата написання Послання до галатів пересувається на ще раніше, незадовго до «Єрусалимського собору» в 15-й главі Дій, де обговорювалася та сама тема, що і в Посланні до галатів. Собор стався в 48-49 рр. н.е., і Послання мабуть було написано в той самий період. Якщо це правда, то Послання до галатів є першим Посланням Павла в Новому Заповіті.
  3. Деякі свідчення на користь південно-галатійської теорії
    - (1) Імена супутників Павла не згадуються, але ім'я Варнави згадується тричі (пор. Гал. 2:1,9,13). Це відповідає першій місіонерській подорожі Павла.
    - (2) Сказано, що Тит не був обрізаним (пор. Гал. 2:1-5). Це більш відповідає часу перед Єрусалимським собором в 15-й главі книги Дій.
    - (3) Розповідь про Петра (пор. Гал. 2:11-14) та проблему спілкування з язичниками більш підходить до часу перед Єрусалимським собором.
    - (4) Під час відправлення грошей до Єрусалима згадуються декілька товаришів Павла з різних областей (пор. Дії 20:4). Але з північно-галатійських міст ніхто не згадується, хоча ми знаємо, що ті етнічно-галатійські церкви брали участь в допомозі (пор. 1Кор. 16:1).
- Детальне викладення позицій сторін щодо цього питання можна знайти в «технічних» коментарях. Кожна з теорій має серйозне підґрунтя. Сторони поки що не дійшли згоди, але «південна теорія» здається більш обґрунтованою фактами.
- v. Зв'язок Послання до галатів з книгою Дій
- i. Лука записав п'ять відвідань Павлом Єрусалима в книзі Дій
    1. 9:26-30, після свого навернення
    2. 11:30; 12:25, коли він передавав допомогу від язичницької церкви в час голоду
    3. 15:1-30, під час Єрусалимського собору
    4. 18:22, короткий візит
    5. 21:15 і знову для надання пояснень щодо служіння серед язичників
  - ii. Два випадки відвідання Павлом Єрусалима записані в Посланні до галатів
    1. 1:18, через три роки
    2. 2:1, через чотирнадцять років
  - iii. Дуже вірогідно, що Дії 9:26 пов'язані з Гал. 1:18. Дії 11:30 та 15:1 і далі є фоном тих незаписаних зустрічей, які згадуються в Гал. 2:1.
  - iv. Є певні розходження між оповіданнями в Діях 15 та Гал. 2, але причиною цих розходжень, очевидно, були
    1. різні кути зору
    2. різні цілі Луки та Павла

3. те, що 2-а глава Послання до галатів могла бути написана ще до подій, описаних в Діях 15, але в зв'язку з ними.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 14:1-7

¹І трапилось, що в Іконії вкупі ввійшли вони до синагоги юдейської, і промовили так, що безліч юдеїв й огречених увірували. ²Невірні ж юдеї підбурили та роз'ятрили душі поган на братів. ³Та проте довгий час пробули вони там, промовляючи мужньо про Господа, що свідоцтво давав слову благодаті Своєї, і робив, щоб знамена та чуда чинились їхніми руками. ⁴А в місті народ поділився, і пристали одні до юдеїв, а інші тримались апостолів. ⁵Коли ж кинулися ті погани й юдеї з своїми старшими, щоб зневажити їх та камінням побити, ⁶то, дізнавшись про це, вони повтікали до міст лікаонських, до Лістри та Дервії, та в околиці їхні, ⁷і Євангелію там звіщали.

14:1 "в Іконії" Є неканонічна книга II століття під назвою «Діяння Павла і Текли», де розповідається про діяння Павла в Іконії. У цьому творі записано чи не єдине описання зовнішнього вигляду Павла: короткий на зріст, лисий, кривоногий, товстобровий, з випученими очима. Такий досить неясковий опис відображає вплив, який Апостол Павло мав на той регіон Маолі Азії. Більша частина того регіону знаходилася в римській провінції Галатія.

▣ **"ввійшли вони до синагоги"** У Павла і Варнави це було звичаєм. Ці слухачі, юдеї та греки, напевне були знайомі з пророцтвами та обітницями Старого Заповіту.

▣ **"безліч юдеїв й огречених увірували"** Ця фраза виявляє ціль написання Дій. Євангеліє швидко розповсюджувалося серед різних народностей. Так здійснювалося те, про що звіщалося в старозавітних обітницях стосовно всього людства (пор. Бут. 3:15; 12:3).

Ці підсумкові заяви про стрімкий ріст церкви є характерними для творів Луки.

14:2 "Невірні ж юдеї" Спасіння описується як «віра» (пор. Дії 14:1), а духовна сліпота і непокора – як «невіра». Відмова від прийняття Євангелія приречує людину до сліпоти й згубленості!

Лука задокументував гірку ворожнечу невіри юдеїв та їхнє активне переслідування віруючих. Відкинення їх відкриває двері віри для язичників (пор. Рим. 9-11).

▣ **"підбурили"** В Септуагінті це дієслово зазвичай означає повстання (пор. 1Сам. 3:12; 22:8; 2Сам. 18:31; 22:49; 1Хр. 5:26), але в Новому Заповіті воно вживається тільки в Діях 13:50 і тут.

▣ **"роз'ятрили"** Це слово також часто вживається в Септуагінті в значенні злих людей, гнобителів, які кривдять інших. Лука часто вживає це слово в книзі Дій (пор. Дії 7:6,19; 12:1; 14:2; 18:10).

14:3 Бог використовує чудеса для того, щоб підтвердити Свій характер, повний благодаті, та істинність Євангелія Ісуса Христа в цій новій області (пор. Дії 4:29-30; Нев. 2:4).

14:4 "А в місті народ поділився" Слово істини завжди розділяє (пор. Дії 17:4-5; 19:9; 28:24; Мт. 10:34-36). Дехто з юдеїв в синагозі увірував, але інші зустріли Євангеліє в штики.

▣ **"апостолів"** Йдеться про Павла і Варнаву. Тільки тут, в цій главі (14:4 і 14), Лука вживає це слово стосовно когось іншого, окрім перших дванадцяти Апостолів. Варнаву названо апостолом (пор. Дії 14:14) Це також мається на увазі в 1Кор. 9:5-6. Очевидно, тут слово «апостол» вжито в ширшому значенні, ніж дванадцять. Яків Справедливий (єдинокротний брат Ісуса) названий апостолом в Гал. 1:19; Силуан та Тимофій названі апостолами в 1Сол. 1:1 та 2:6-7; Андронік та Юній (або Юнія) названі апостолами в Рим. 16:6-7; і Аполлос названий апостолом в 1Кор. 4:6-9.

Дванадцять апостолів були унікальними. Після їхньої смерті ніхто вже не зайняв їхнього місця (за винятком Маттія, який зайняв місце Юди, пор. Дії 1). Проте є триваючий дар апостольства, що згадується

в 1Кор. 12:28 та Еф. 4:11. Новий Заповіт не дає достатньої інформації щодо функції цього дару. Див. нижче Спеціальну тему: «Посилати (*Apostellō*)».

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОСИЛАТИ» (*APOSTELLŌ*) (SPECIAL TOPIC: SEND [*APOSTELLŌ*])

Це грецьке слово означає «посилати» (*apostellō*). Воно має декілька богословських значень:

1. У класичній грецькій мові та серед рабинів це слово вживалося в значенні покликаноного та посланого офіційного преставника, на кшталт нашого «посла» (пор. 2Кор. 5:20)
2. у Євангеліях часто вживалася ДІЄСЛІВНА форма цього слова, коли мова йшла про те, що Отець послав Ісуса. В Євангелії від Івана це слово набуває месіанського відтінку (пор. Мт. 10:40; 15:24; Мр. 9:37; Лк. 9:48; і особливо Ів. 5:36,38; 6:29,57; 7:29; 8:42; 10:36; 11:42; 17:3,8,18,21,23,25; 20:21 [як «апостол», так і його СИНОНІМ *petrō* вживаються у в. 21]). Цим словом описується, як Ісус посилав віруючих (пор. Ів. 17:18; 20:21 [як «*apostellō*», так і його СИНОНІМ «*petrō*» вживаються в Ів. 20:21]).
3. У Новому Заповіті ІМЕННИК «апостол» означає учнів
  - а. дванадцять найближчих учнів Ісуса (напр., Мр. 6:30; Лк. 6:13; Дії 1:2,26)
  - б. особлива група апостольських помічників та співробітників
    - (1) Варнава (пор. Дії 14:4,14)
    - (2) Андронік та Юній (у Біблії короля Якова [KJV], Юнія, пор. Рим. 16:7)
    - (3) Аполлос (пор. 1Кор. 4:6-9)
    - (4) Яків, брат Господа (пор. Гал. 1:19)
    - (5) Сила та Тимофій (пор. 1Сол. 2:6)
    - (6) можливо, Тит (пор. 2Кор. 8:23)
    - (7) можливо, Епафродит (пор. Фил. 2:25)
  - в. триваючий дар в церкві (пор. 1Кор. 12:28-29; Еф. 4:11)
4. Павло в більшості послань називав себе апостолом, стверджуючи тим самим Богом дану владу, що він отримав її як представник Христа (пор. Рим. 1:1; 1Кор. 1:1; 2Кор. 1:1; Гал. 1:1; Еф. 1:1; Кол. 1:1; 1Тим. 1:1; 2Тим. 1:1; Тит. 1:1).
5. Для нас, сучасних віруючих, проблема полягає в тому, що в Новому Заповіті ніколи не визначається сутність цього триваючого дару: в чому він полягає та як встановити, хто його має. Звичайно, треба відрізнити перших дванадцять апостолів (№3а) від апостолів в більш ширшому значенні слова (№3б). Див. Спеціальну тему: «Богонатхнення» та Спеціальну тему: «Просвітлення». Якщо сучасні «апостоли» не є богонатхненими авторами нових Писань (адже канон вже закрито, пор. Юд. в. 3; див. Спеціальну тему: «Канон»), тоді чим їхня діяльність відрізняється від новозавітних пророків чи євангелістів (пор. Еф. 4:11)? Мої припущення такі:
  - а. місіонери, які починають церкви в місцевостях, де раніше не проповідувалося Євангеліє (в цьому значенні це слово вжито в «Дідахе»)
  - б. лідери пасторів в певній місцевості або конфесії
  - в. ?

Я вважаю, що 1-й варіант є вірним.

14:5 "з своїми старшими" Можливо, тут ідеться про начальників міста, або про начальників синагоги. Деякі ранні переписчики та сучасні коментатори стверджують, що було два переслідування: (1) Дії 14:2 та (2) Дії 14:5, але контекст передбачає тільки одне переслідування.

NASB, NRSV,
TEV «знущатися»
NKJV «жорстоко ставитися»
NJB «нападати»

Грецьке слово *hubrizō* є більш інтенсивним, ніж «знущатися»; воно може означати «чинити бешкет» або «чинити насильницькі дії». Воно дуже часто вживається в Септуагінті. У Луки воно виступає в трьох значеннях.

1. ображати, Лк. 11:45
2. зневажати, Лк. 18:32; Дії 14:5
3. втрата фізичної власності, Дії 27:10,21

▣ **"камінням побити"** Цей другий описовий термін показує, який жорстокий напад на віруючих планували їхні супротивники. Напевне, юдеї вибрали саме такий спосіб розправи через те, що в Старому Заповіті він був пов'язаний з богохульством (Лев. 24:16; Ів. 8:59; 10:31-33).

14:6 "повтікали до міст лікаонських, до Лістри та Дервії" Іконія була в Фрігії, біля межі з територією зовсім іншої етнічної групи. Ця деталь вказує на історичну достовірність книги Дій.

14:7 Тут дієслово стоїть в перифрастичному перфекті медіального стану, і це вказує на те, що вони проповідували знову і знову. Це нова тема в місіонерських подорожах Павла (пор. Дії 14:21; 16:10). Ті, хто вірував в Христа через його проповідь, також відчували невідкладність і необхідність проповіді Євангелія іншим. Це було і досі є пріоритетом (пор. Мт. 28:19-20; Лк. 24:47; Дії 1:8)!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 14:8-18

⁸А в Лістрі сидів один чоловік, безвладний на ноги, що кривий був з утроби своєї матері, і ніколи ходити не міг. ⁹Він слухав, як Павло говорив, який пильно на нього споглянув, і побачив, що має він віру вздоровлення бути, ¹⁰то голосом гучним промовив: Устань просто на ноги свої! А той скочив, і ходити почав... ¹¹А люди, побачивши, що Павло вчинив, піднесли свій голос, говорячи по-лікаонському: Боги людям вподібнились, та до нас ось зійшли!... ¹²І Варнаву вони звали Зевсом, а Гермесом Павла, бо він провід мав у слові. ¹³А жрець Зевса, що святиня його перед містом була, припровадив бики та вінки до воріт, та й з народом приносити жертву хотів. ¹⁴Та коли про це почули апостоли Варнава й Павло, то роздерли одежі свої, та й кинулися між народ, кричачи ¹⁵та говорячи: Що це робите, люди? Таж і ми такі самі смертельні, подібні вам люди, і благовістимо вам, від оцих ось марнот повернутись до Бога Живого, що створив НЕБО Й ЗЕМЛЮ, І МОРЕ, І ВСЕ, ЩО В НИХ Є. ¹⁶За минулих родів попустив Він усім народам, щоб ходили стежками своїми, ¹⁷але не залишив Себе Він без свідчення, добро чинячи: подавав нам із неба дощі та врожайні часи, та наповнював їжею й радіщами серця наші. ¹⁸І, говорячи це, заледве спинили народ не приносити їм жертв.

14:8 "в Лістрі" То було рідне місто Тимофія (пор. Дії 16:1) – колонія, що її заснував Август в 6 р. н.е. Напевне, там не було синагоги, і тому Павло й Варнава проповідували на вулицях.

▣ Будь-які хитрощі або обман були тут неможливими (пор. Дії 3:2). Стан того чоловіка був описаний трьома особливими фразами:

1. безвладний на ноги
2. кривий з утроби матері
3. ніколи ходити не міг

▣ **"безвладний"** Слово *adunatos* зазвичай означає «неможливий» або буквально «нездатний» (пор. Лк. 18:27; Євр. 6:4,18; 10:4; 11:6), але Лука тут вживає його як автори медичних текстів у значенні безсилового або слабого (пор. Рим. 8:3; 15:1).

Цікаво, що Лука багато в чому представляє служіння Петра та Павла паралельно. Як Петро та Іван зціляють кривого чоловіка в Діях 3:1-10, так і тут Павло та Варнава.

14:9 "пильно на нього споглянув" Лука часто вживає цю фразу (пор. Дії 3:4; 10:4). Див. примітку до Дій 1:10. Помітивши, що той чоловік уважно слухав, Павло звелів йому встати на ноги і ходити (пор. в. 10), і він встав і почав ходити!

▣ **"що має він віру вздоровленим бути"** Дослівно «бути спасеним». Тут слово «спасений» вжите в старозавітному значенні фізичного звільнення. Зауважте, що здатність Павла зціляти залежала від віри людини. В Новому Заповіті так буває часто, але не завжди (пор. Лк. 5:20; Ів. 5:5-9). Чудеса служили кільком цілям:

1. демонструвати Божу любов
2. демонструвати силу та істину Євангелія
3. для науки та підбадьорення інших присутніх віруючих

14:11 "по-лікаонському" Очевидно, Павло та Варнава не розуміли того, що казав їм народ, бо народ розмовляв місцевою мовою того регіону.

14:12 "Варнаву вони звали Зевсом, а Гермесом Павла, бо він провід мав у слові" Згідно з місцевим переданням, грецькі боги часто відвідували людей в людській подобі (пор. Овідій, «Метаморфози» 8:626 і далі). З тамошніх написів ми дізнаємося, що в тій місцевості було поширене поклоніння Зевсу та Гермесу (пор. Дії 14:13).

Слід зазначити, що першим згадується Варнава. Мабуть тому, що Павло як промовець був прийнятий тими поганами за Гермеса (Меркурія), а тихого Варнаву прийняли за вишнього бога Зевса (Юпітера).

14:13 "до воріт" Можливо, мова йде про міські брами, але скоріше про ворота храму Юпітера (Зевса), що був побудований прямо за міськими брамами, навпроти них. То була страшна плутанина, велике непорозуміння.

14:14 "апостоли" Див. примітку до Дій 14:4.

▣ **"роздерли одежі свої"** В іудеїв це був знак жалоби та богохульства (пор. Мт. 26:65; Мр. 14:63). І навіть ті погани могли здогадатися, що щось не так.

▣ **"кинулися"** В Септуагінті це слово часто вживається в значенні «кидатися», «вибігати», але в Новому Заповіті воно зустрічається лише тут. Павло та Варнава підскачили й кинулися до натовпу.

14:15-17 Це коротка версія першої проповіді Павла язичникам. Вона багато в чому схожа на проповідь на Марсовому пагорбі (пор. Дії 17:22-33).

14:15

NASB, NKJV «люди тієї самої природи, що і ви»

NRSV «ми смертні, як і ви»

TEV «ми самі просто люди, як ви»

NJB «ми просто люди, такі ж смертні, як і ви»

Тут вжито складене слово *homoioopathēs*, що складається зі слів «той самий» та «пристрасті». Це слово вживається лише тут та в Як. 5:17 у Новому Заповіті. Тубільці прийняли були Павла та Варнаву за богів (*homoioōthentes*, пор. Дії 14:11), що людям «вподобнились». Павло вживає той самий корінь, коли стверджує, що він – проста людина. Лука показує це смирення Павла та Варнави в протиставлення Іроду Антипі в Діях 12:20-23.

▣ **"від оцих ось марнот навернутись"** Слово «марнота» означає порожні й неіснуючі речі. Павло прямо виступає проти їхнього забобонного язичництва.

▣ **"до Бога Живого"** Тут обіграється ім'я Бога ЯХВЕ, що походить від єврейського дієслова «бути» (пор. Вих. 3:14). ЯХВЕ – вічносущий, едоносущий Бог. Див. Рим. 1:6, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІМЕНА БОГА».

▣ **"що створив"** Тут цитується Вих. 20:11 або Пс. 146:6. Єврейське *Елогім* (пор. Бут. 1:1) означає Бога як творця та забезпечувача (пор. «Тлумачний коментар до Біблії» [The Expositor's Bible Commentary], Том 1, стор. 468-469), а ЯХВЕ означає Бога як Спасителя, Відкупителя (пор. «Тлумачний коментар до Біблії» [The Expositor's Bible Commentary], Том 1, стор. 471-472) та Бога завіту. Див. Спеціальну тему до Дій 1:6.

14:16 "За минулих родів попустив Він усім народам, щоб ходили стежками своїми" Ця фраза може бути посиланням на Повт. Зак. 32:7-8, де Мойсей стверджує, що ЯХВЕ встановлює межі народів. З богословської точки зору це підтверджує Боже піклування та увагу до народів (язичників, див. Гірделстоун, «Синоніми Старого Заповіту» [Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*], стор. 258-259). Бог бажав, щоб люди пізнали Його, але людство в своєму грішному стані занурилося в забобони та ідолопоклонство (пор. Рим. 1:18-2:29). Однак Бог продовжував стучатися до них (пор. Дії 14:17).

Невігластво язичників протиставляється Богопізнанню іудеїв. Іронія в тому, що язичники масово відкликалися вірою на Євангеліє, а іудеї масово відкидали Євангеліє та переслідували віруючих в нього (пор. Рим. 9-11).

14:17 "не залишив Себе Він без свідчення" Тут мова йде про природне одкровення (пор. Пс. 19:1-6; Рим. 1:19-20; 2:14-15). Всі люди знають дещо про Бога з творіння та внутрішнього свідчення моралі.

▣ **"дощі... їжею"** За тамошнім язичницьким переданням, Зевс давав дощ, а Гермес – їжу. Павло, відповідно до Повторення Закону 27-29, стверджує царювання Бога над природою.

Ці погани або язичники не знали Бога, отже прокляття завіту з книги Повторення Закону для них покривалися Божим терпінням (Повт. Зак. 17:30; Рим. 3:25; 4:15; 5:13). Павло був унікальним голосом Бога (апостолом до язичників), що звучав для народів! Павло знаходить точку контакту з язичниками в Божому творінні та забезпеченні через природу (пор. Пс. 145:15-16; 147:8; Єр. 5:24; Йона 1:9).

Цікаво, що в цьому короткому варіанті проповіді Павла про саме Євангеліє взагалі нічого не говориться. Можна припустити, що Павло дотримувався тієї самої лінії міркування, що і в своїй проповіді в Афінах в Діях 17:16-34. Можна лише будувати здогадки про те, чи взяв Лука цю версію проповіді Павла від самого Павла, чи можливо від Тимофія (бо то був його дід).

14:18 Це – розповідь очевидця.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 14:19-23

¹⁹А з Антіохії та з Іконії походились юдеї, і, підбуривши натовп, камінням побили Павла, та й за місто геть виволікли, мавши думку, що вмер він... ²⁰Коли ж учні його оточили, то він устав, та й вернувся до міста. А наступного дня він відбув із Варнавою в Дервію. ²¹І, як звістили Євангелію тому містові, і учнів багато придбали, вони повернулися в Лістру, та в Іконію, та в Антіохію, ²²душі учнів зміцнюючи, просячи перебувати в вірі, та навчаючи, що через великі утиски треба нам входити у Боже Царство. ²³І рукопоклали їм пресвітерів по Церквах, і помолилися з постом та й їх передали Господеві, в Якого ввірували.

14:19 Протистояння юдеїв в містах, де проповідував Павло, переросло в постійні напади на нього (пор. 2Кор. 4:7-15; 6:3-10; 11:23-30). Зверніть увагу на те, що нападали саме на Павла, а не на Варнаву. Також зверніть увагу на мінливість натовпу язичників. Вони спочатку підносять Павла та Варнаву як богів, а через хвилину вже кидаються на них з камінням!

▣ **"камінням побили Павла"** Це було не чудо воскресіння Павла, але історія його неабиякої фізичної витривалості та хоробрості (пор. Дії 14:20-21). Про цю подію також розповідається в 2Кор. 11:25 та Гал. 6:17. Побиття камінням, заплановане в Діях 14:5, тепер стало реальністю!

14:20 "Коли ж учні його оточили" Хоча про це нічого не сказано, я гадаю, що то було молитовне зібрання, і Бог чудесно відповів на молитву учнів. Слід відзначити, що переслідування й надалі було механізмом/мотивацією для проповіді Євангелія (в нових містах).

14:21 "як звістили Євангелію тому містові" Йдеться про Дервію (пор. Дії 14:20). Це місто також знаходилося в лікаонійській частині того регіону. Воно було найвіддаленішим місцем на сході, куди дійшли Павло та Варнава в цій місіонерській подорожі.

Це місто також чудесно відгукнулося на Євангеліє, і багато людей спаслися.

▣ **"вони повернулися в Лістру, та в Іконію, та в Антіохію"** Здається, вони на цей раз не проповідували публічно, але окремо зустрічалися з віруючими та підбадьорювали їх (пор. Дії 14:22-23).

14:22 Цей вірш є підсумком вчення Павла про учнівство. Зауважте, що тут на передній план виходять (1) перебування в вірі та (2) утиски. Віруючі досягають зрілості в випробуваннях (пор. Рим. 5:3-4; 8:17-18; 1Сол. 3:3; 2Тим. 3:12; Як. 1:2-4; 1Петр. 4:12-16).

▣ **"зміцнюючи"** Це слово вживається в Септуагінті кілька разів в значенні «покласти на» або «бути встановленим». Лука неодноразово вживає це слово, коли описує Павлове служіння навчання учнів (пор. Дії 14:22; 15:32,41; 18:23).

▣ **"душі учнів"** Слово «душа» (*psuchē*) вживається в значенні людини або її розумової діяльності. Це не грецьке уявлення про безсмертну душу людини, але єврейське уявлення про душу (*нефеш*, BDB 659, KB 711-713, пор. Бут. 2:7) як саму людину (пор. Дії 2:41; 3:23; 7:14; 14:2,22; 15:24; 27:37).

▣ **"просячи перебувати в вірі"** Див. Дії 8:13, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СТІЙКІСТЬ».

▣ **"Боже Царство"** Цей вираз важко витлумачити. Ісус часто вживав його в зв'язку з Своїм власним служінням. Однак апостоли очевидно розуміли цей вираз неправильно (пор. Дії 1:3,6). В Діях він виступає майже синонімом Євангелія (пор. Дії 8:12; 19:8; 20:25; 28:23,31). Однак в Діях 14:22 він набуває есхатологічного значення. Це – характерна для цього віку суперечність Божого Царства, що воно «вже настало» (пор. Мт. 12:28; Лк. 16:16), проте «ще не настало» (пор. Мт. 24:14,30,36-37; 25:30,31; 2Петр. 1:11). Див. Спеціальну тему до Дій 2:17. Царство настало в Ісусі Христі (за Його першого пришествя), але завершення ще має статися в майбутньому (під час Його другого пришествя).

14:23 "рукопоклали їм пресвітерів" Це слово (*presbuteros*, «старші») є синонімом слів «єпископи» (*episkopos*) та «пастори» (*poimenos*) в Новому Заповіті (пор. Дії 20:17,28 і Тит. 1:5,7). Це слово «старець» має іудейське походження (пор. Гірделстоун, «Синоніми Старого Заповіту» [Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*], стор. 244-246; та Френк Стэг, «Новозавітне богослов'я» [Frank Stagg, *New Testament Theology*], стор. 262-264), а слово «єпископ» чи «наглядач» походить з грецьких міст-держав. У Новому Заповіті є лише дві церковні посади: пастори і диякони (пор. Фил. 1:1).

Слово «рукопоклали» може означати «обрали через голосування шляхом підняття рук» (пор. 2Кор. 8:19 та Лоув і Найда, «Грецько-англійський лексикон» [Louw and Nida, *Greek-English Lexicon*], стор. 363, 484). Пізніше отці церкви почали вживати це слово в значенні «висвячення» (рукопокладення). Питання полягає в тому, як «обирали голосуванням» підходить саме до цього контексту. Очевидно, ці нові церкви не «голосували» (хоча церкви в Єрусалимі голосували за обрання семи служителів в 6-й главі Дій і церква голосуванням затвердила служіння Павла серед язичників в 15-й главі Дій).

Ф.Ф. Брюс в своїй книзі «Відповіді на запитання» (F. F. Bruce, *Answers to Questions*, стор. 79) каже, що це слово «спочатку означало призначення або обрання через голосування шляхом підняття рук (буквально: протягнення руки), але в новозавітні часи вже втратило це значення й стало означати просто будь-яке 'призначення', незалежно від способу». На основі вживання цього слова в Новому Заповіті не можна відстоювати або навпаки відкидати ту чи іншу церковну форму управління.

Слід зазначити, що Павло доручає Титу також призначити «пресвітерів» на Криті, але Тимофію в Ефесі каже, щоб церква обрала осіб, що відповідають певним вимогам (пор. 1Тим. 3). В нових місцях лідерів призначали, але там, де церкви вже прижилися, віруючі самі могли розпізнати тих, хто володів лідерськими характеристиками, і помісній церкві залишалося лише затвердити їх в служінні.

Слід зауважити, що місіонерська стратегія Павла полягала в тому, щоб засновувати помісні церкви, які повинні були продовжувати діло проповіді Євангелія та навчання учнів в своїй місцевості (пор. Мт. 28:19-20). Саме таким є Божий метод досягнення всього світу (помісні церкви)!

▣ **"по Церквах"** Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

▣ **"помолилися з постом"** Можливо, ця фраза навмисно була використана як паралель до 13:2-3. Павло пережив силу та водіння Духа в Антіохії й продовжував діяти за тим самим духовним зразком. Вони

повинні були готуватися до того, що Бог відкриє їм Свою волю. Див. Дії 13:2, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПСТ».

▣ **"в Якого ввірували"** Це плюсквамперфект активного стану дійсного способу, що означає закінчену дію в минулому часі. Ці нові пресвітери вже були віруючими протягом певного часу і довели, що вірно володіють лідерськими якостями.

Ця граматична конструкція, де *eis* поєднується з *pisteuō* (пор. Дії 10:43) є характерною для творів Івана, але також зустрічається в творах Павла (пор. Рим. 10:14; Гал. 2:16; Фил. 1:29) та Петра (пор. 1Петр. 1:8). Див. важливі Спеціальні теми до Дій 3:16 і 6:5.

▣ **"та й їх передали Господеві"** Тут не йдеться про висвячення або щось подібне. Те саме дієслово вжито в Діях 14:26 щодо Павла та Варнави, а в Діях 20:32 щодо тих, хто вже був пресвітером. Висвячення є корисним, коли підтверджує істину, що Бог кличе людей на лідерські ролі, але воно є шкідливим та небезпечним, коли призводить до розділення між віруючими. Всі віруючі – покликані й обдаровані служителі (пор. Еф. 4:11-12). У Новому Заповіті немає поділу на духівництво та мирян.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 14:24-28

²⁴Як вони ж перейшли Пісидію, прибули в Памфілію; ²⁵і, звістивши Господнє Слово в Пергії, вони в Атталію ввійшли, ²⁶а звідти поплинули в Антіохію, звідки були благодаті Божій віддані на діло, що його й закінчили. ²⁷А прибувши та скликавши Церкву, вони розповіли, як багато вчинив Бог із ними, і що відкрив двері і віри поганам. ²⁸І перебували вони немалий час із учнями.

14:24 Гірська провінція Пісидія знаходилася прямо на півночі від прибережної провінції Памфілія. Пергія була головним містом того регіону. Здається, раніше Павло лише пройшов через це місто (пор. Дії 13:13), але тепер він повертався й проповідував тут Євангеліє (пор. Дії 14:25).

14:25 "в Атталію" Атталія була морським портом Пергії.

14:26 "поплинули в Антіохію" Вони не повернулися в Кіпр. Варнава пізніше повернувся туди після суперечки з Павлом стосовно Івана Марка (пор. Дії 15:36-39).

▣ **"були благодаті Божій віддані"** Це дієслово стоїть в перифрастичному плюсквамперфекті пасивного стану. Ця перша місіонерська подорож, ініційована та доведена до кінця Божим Духом, мала надзвичайний успіх.

14:27 "скликавши Церкву, вони розповіли, як багато вчинив" Зверніть увагу на те, що вони несли відповідальність перед церквою. «Навіть апостол язичників» звітував помісній церкві (Див. Спеціальну тему до Дій 5:11). Вони також визнавали, хто здійснив це велике діло – ЯХВЕ / Божий Дух.

Вони звітували не лідерам (пор. Дії 13:1), але всій громаді, а пізніше вони давали звіт про свою місію громаді в Єрусалимі (пор. Дії 15:4) і взагалі всім іншим громадам віруючих, до яких заходили (пор. Дії 15:3). Гадаю, що вся громада поклала на них руки та благословила їх в путь.

▣ **"і що відкрив двері віри поганам"** Павло досить часто вживав вислів «двері віри» (cf. 1Кор. 16:9; 2Кор. 2:12; Кол. 4:3; також див. Об. 3:8). Через Євангеліє Бог відкрив двері всім людям, і ніхто не може закрити ці двері. Слова Ісуса в Діях 1:8 тепер здійснювалися в повноті.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Коротко опишіть першу місіонерську подорож Павла в географічних місцях.
2. Коротко опишіть обидві проповіді Павла: іудеям та язичникам.
3. Яке відношення має піст до сучасних християн?
4. Чому Іван Марк полишив місіонерську команду?

ДІЇ 15

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Собор в Єрусалимі	Суперечки щодо обрізання	Суперечки щодо прийняття язичників	Зібрання в Єрусалимі	Суперечки в Антіохії
15:1-5	15:1-5	15:1-5	15:1-2 15:3-5	15:1-2 15:3-4 Суперечки в Єрусалимі 15:5-7a
15:6-11	Єрусалимський собор 15:6-21	15:6-21	15:6-11	Промова Петра 15:7b-11
15:12-21			15:12-18	15:12 Промова Якова 15:13-18
(16-18)	(16-18)	(16-18)		
Відповідь Собору	Єрусалимська постанова		15:19-21 Лист до язичницьких віруючих	15:19-21 Апостольський лист
15:22-29	15:22-29 Продовження служіння в Сирії	15:22-29	15:22-29	15:22-29 Делегати в Антіохії
15:30-35	15:30-35	15:30-35	15:30-34 15:35	15:30-35
Павло та Варнава розлучаються	Розділення через Івана Марка	Відправлення в другу місіонерську подорож	Павло та Варнава розлучаються	Павло полишає Варнаву та бере Силу
15:36-41	15:36-41	15:36-41	15:36-41	15:36-38 15:39-40

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятих сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- А. Цю главу часто називають «Єрусалимським собором».
- Б. Цей собор став поворотним пунктом, богословським переломним моментом в методах та цілях ранньої церкви. Тут в певному сенсі зійшлися два центри християнського світу: Єрусалим та Антіохія.
- В. Навернення неевреїв в Діях 8-11 схоже більш на винятки (то були не суто язичники) і не є новим напрямом активної діяльності церкви (пор. 11:19).

- Г. Богослови сперечаються щодо зв'язку цієї глави з 2-ю главою Послання до галатів. Можливо, Дії 15 або Дії 11:27-30 є фоном для Гал. 2. Див. Вступ до Дій Апостолів 14, «В».
- Д. Цікаво, що знак Пятидесятниці, говоріння мовами, що він неодноразово повторювався в попередніх випадках (Дії 2, 8 і 10; можливо також Дії 15:8) зовсім не згадується як свідчення про спасіння язичників (поганів).

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 15:1-5

¹А дехто, що з Юдеї прийшли, навчали братів: Якщо ви не обріжетеся за звичаєм Мойсеєвим, то спастися не можете. ²Коли ж суперечка повстала й чимале змагання в Павла та в Варнави з ними, то постановили, щоб Павло та Варнава, та дехто ще інший із них, пішли в справі цій до апостолів й старших у Єрусалим. ³Тож вони, відпроваджені Церквою, ішли через Фінікію та Самарію, розповідуючи про поганське навернення, і радість велику чинили всім браттям. ⁴Коли ж в Єрусалим прибули вони, були прийняті Церквою, та апостолами, та старшими, і вони розповіли, як багато вчинив Бог із ними. ⁵Але дехто, що ввірували з фарисейської партії, устали й сказали, що потрібно поганів обрізувати й наказати, щоб Закона Мойсеєвого берегли.

15:1 "дехто, що з Юдеї прийшли" Цей фрагмент стосується подій в Антіохії. «Дехто» означає групу віруючих іудеїв, відданих як іудаїзму, так і Ісусу. Вони сприймали Ісуса як виконання старозавітної віри (пор. Мт. 5:17-19), а не як її суперника або заміниителя (пор. Дії 11:2; 15:5; Гал. 2:12). Богослов'я цих людей було пов'язане з лжевченням іудейських вчителів (іудействующих), про яких ідеться в Посланні до галатів. Ці люди були якимсь чином пов'язані з церквою в Єрусалимі (пор. Дії 15:24), але не були її офіційними представниками.

«З Юдеї прийшли» – в оригіналі буквально «з Юдеї спустилися». На мапі Антіохія знаходиться вище від Юдеї, але для іудеїв, згідно з їхнім богослов'ям, всі інші місця розташовані нижче Єрусалима, і тому з Єрусалима завжди «спускаються» (пор. Дії 15:2).

▣ **"навчали"** Це дієслово стоїть в імперфектному часі, який може означати: 1) почали навчати або (2) навчали знову і знову.

▣ **"Якщо ви не обріжетеся"** Це – умовне речення третього типу, що означає потенційну дію. Обрізання було знаком Божого завіту з Авраамом та його нащадками (пор. Бут. 17:10-11). В іудаїзмі обрізання зовсім не вважалось незначною справою, але було пов'язане із спасінням людини. Ці люди вірили, що єдиний шлях до ЯХВЕ пролягає через іудаїзм (пор. Дії 15:5). Таких людей називали іудействующими (пор. Гал. 1:7; 2:4). Вони вірили в Христа плюс виконання Мойсеєвого завіту (пор. Дії 15:5). Праведність для них була не Божим даром, але заслугою людини, згідно з її вчинками. Стосунки з Богом досягалися вчинками людини (пор. Рим. 3:21-30; Гал. 5:2-9). Питання полягало в тому, хто є «Божим народом» і як можна характеризувати цей народ.

15:2 "суперечка повстала й чимале змагання в Павла та в Варнави з ними" Вжитий Лукою вираз «чимале змагання» вказує на сильні емоції (пор. Лк. 23:19,25; Дії 15:2; 19:40; 23:7,10; 24:5). Ця суперечка була суттєво важливою! Вона стосувалася самого серця євангельської вістки:

1. Як людина досягає праведного положення перед Богом?
2. Чи є нерозривний зв'язок між новим завітом та Мойсеєвим завітом?

В версії NASB цю фразу дослівно перекладено як «суперечка повстала і змагання не мале». У «Дослівному перекладі Святої Біблії, виконаному Янгом» (*Young's Literal Translation of the Bible* [стор. 95]) написано «не мала суперечка та змагання». Цей художній засіб в формі заперечного применшення є характерним для творів Луки. Див. детальну примітку до Дій 12:18.

▣ **"постановили"** Мається на увазі «церква постановила» (пор. Дії 15:3). В 15-й главі Дій є декілька груп, які відповідають різним способам керівництва або формам управління.

1. У віршах 2,3,12 та 22 зображена конгрегаціональна форма.

2. У віршах 6 та 22 – апостольська або єпископальна форма (Яків), яка прийнята в римо-католицькій або англiканській церквах.
3. У віршах 6 та 22 – форма управління з боку старійшин або пресвітерів, що схожа на пресвітеріанську.

В Новому Заповіті описані всі ці форми управління. Є поступовий перехід від влади апостолів (які одного дня померли) до влади громади (конгрегації) з пасторами як каталізаторами лiдерства (пор. Дії 15:19).

На мою думку, форма управління сама по собі не є такою важливою, як духовна зрілість лiдерів. Для Євангелія суттєво важливими є Велике доручення та наповнені Духом лiдери. Тi чи інші форми управління приймаються або відкидаються, зазвичай залежно від культурно-політичної моделі.

▣ **"та дехто ще інший"** У книзі А.Т. Робертсона «Розгляд слів в Новому Заповіті» (А. Т. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, стор. 224) є цікава примітка до цього вірша: «Безумовно, Тит (Гал. 2:1,3), що був греком і мабуть братом Луки, й ім'я котрого не згадується в Діях». Звісно, це може бути правдою, але тримається на декількох припущеннях. Слід бути обережними, тому що коли якийсь текст (з нашими упередженнями) може щось означати, то це не значить, що він дійсно це означає! Треба обмежуватися тим, що писав автор, і не захоплюватися власними думками, якими обґрунтованими б вони не були.

▣ **"до апостолів"** Лiдерська структура єрусалимської церкви ще не була встановлена. З деяких текстів може скластися таке враження, начебто лiдером був Яків, єдиноутробний брат Ісуса. Таке враження складається і в цій главі. Однак були й інші керівні групи (пор. Дії 15:4,22):

1. дванадцять апостолів
2. місцеві старійшини
3. вся громада (церква)

Неясно, в яких відношеннях з цими групами був Яків. В Гал. 1:19 його названо апостолом. Також можливо, що він був визнаним лiдером групи старійшин (Петро також називав себе старійшиною або пресвітером в 1Петр. 5:1; Іван називав себе старійшиною або старцем в 2Ів. 1 та 3Ів. 1).

▣ **"старших"** Тут це слово (в інших місцях перекладено як «пресвітер» або «старець») означає групу керівників старшого віку, за зразком синагоги. Див. примітку до Дій 11:30 або 14:23.

15:3 "Церквою" Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

▣ **"ішли через Фінікію та Самарію"** Це дієслово стоїть в імперфекті медіального стану дійсного способу. Фінікія була переважно язичницькою, а населення Самарії було сумішшю юдеїв та язичників. В цих областях вже було проповідано Євангеліє (пор. Дії 8:5 і далі; 11:19).

▣ **"розповідуючи про поганське навернення"** Здається, Павло та Варнава звітували про дивовижну Божу роботу серед «народів» в кожній громаді віруючих, з якою вступали в контакт. Для людей, знайомих із Старим Заповітом, навернення «народів» було здійсненням пророцтва (Іс. 2:2-4; 42:6; 49:6)!

Також не виключно, що таке широке звітування про місіонерську діяльність мало за мету не дати церкві в Єрусалимі можливості тихо обійти цю проблему стороною або утаїти її (пор. Дії 21:18-20).

▣ **"радість велику чинили всім браттям"** То були язичницькі області, і тамешні церкви були змішаними. Їхній відгук був пророцьким нагадуванням для єрусалимської церкви. Всесвітня місія, розпочата огреченими юдеями, була затверджена церквами огречених.

15:4 "Церквою, та апостолами, та старшими" Тут, як і в 22-му вірші, згадуються всі лiдерські групи всіх форм управління.

▣ **"вони розповіли, як багато вчинив Бог із ними"** Це вже стало звичним для них!

15:5 "Але дехто, що ввірували з фарисейської партії" Віра (дієприкметник перфекта активного стану) в Ісуса як обіцяного Месію була основою церкви. Проте всередині церкви існували різні погляди на те, як віра в Христа співвідноситься з завітами та обітницями, що були дані Ізраїлю. Ця впливова група («кустали» в грецькому тексті стоїть на початку речення для посилення акценту) спасених фарисеїв

вважала, що Старий Заповіт є богонатхненним та вічним, отже його треба й далі дотримуватися (пор. Мт. 5:17-19)! Людина повинна вірити в Ісуса та виконувати заповіді Мойсея (*dei*, «потрібно» [1] обрізувати; [2] наказати; [3] щоб берегли; всі три дієслова стоять в формі інфінітива теперішнього часу). Саме це питання створює богословський контекст Рим. 1-8 та Послання до галатів! Див. Дії 5:34, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ФАРИСЕЇ».

▣ "потрібно" Див. детальну примітку до Дій 1:16 про *dei*.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 15:6-11

6І зібрались апостоли й старші, щоб розглянути справу оцю. **7**Як велике ж змагання повстало, Петро встав і промовив до них: Мужі-браття, ви знаєте, що з давнішніх днів вибрав Бог поміж нами мене, щоб погани почули слово Євангелії через уста мої, та й увірували. **8**І засвідчив їм Бог Серцезнавець, давши їм Духа Святого, як і нам, **9**і між нами та ними різниці Він жадної не вчинив, очистивши вірою їхні серця. **10**Отож, чого Бога тепер спокушуєте, щоб учням на шию покласти ярмо, якого ані наші отці, ані ми не здолали понести? **11**Та ми віруємо, що спасемося благодаттю Господа Ісуса так само, як і вони.

15:6 "зібрались апостоли й старші" Тут лідери спершу зібрались самі. Це вказує на пресвітеріанську форму управління.

15:7 "Як велике ж змагання повстало" Лідери не змогли дійти до одностайного рішення. Дехто з них погоджувався з твердженням в Діях 15:5. Всі вони були щирими віруючими, але деякі все ще міцно трималися знайомого їм вчення й не могли збагнути радикальної природи Євангелія. Навіть апостоли довго не могли усвідомити всю суть Євангелія (пор. Дії 8:1). Зверніть увагу на елементи цього процесу: (1) обговорення між лідерами; (2) відкрита дискусія; (3) голосування всієї громади.

▣ "**Петро встав**" Мабуть, коли хтось брав слово й звертався до зібрання, то він вставав на ноги (пор. Дії 15:5). Тут Петро восстаннє з'являється в книзі Дій. Він розповідає про свій випадок з Корнилієм (пор. Дії 10-11).

▣ "**щоб погани почули слово Євангелії через уста мої, та й увірували**" Бог через Петра свідчив про Свою любов до народів та про їхнє прийняття! Бог зробив так, що це нове радикальне вчення поширювалося поетапно.

1. спершу самаряни, Дії 8
2. ефіопський скопец, Дії 8
3. Корнилій, Дії 10-11

То були не суто погани, які практикували язичництво, але всі вони були пов'язані з іудаїзмом. Однак навернення 1-х та 3-го було підтверджено подіями, схожими на П'ятидесятницю, що було для ранньої церкви доказом того, що Бог приймає інші етнічні групи.

15:8 "Бог Серцезнавець" Таким чином Петро стверджував те, що Бог все знає (пор. 1Сам. 1:24; 16:7; Пс. 26:2; 139:1; Пр. 21:2; 24:12; Єр. 11:20; 17:10; Лк. 16:15; Рим. 8:27; Об. 2:23) про віру цих навернених язичників.

▣ "**давши їм Духа Святого**" Тут очевидно йдеться про таку саму духовну подію, як П'ятидесятниця («як і нам»). Один і той самий прояв Духа мав місце в Єрусалимі, в Самарії та в Кесарії. Це був знак для іудейських віруючих, що Бог приймає й інші етнічні групи (пор. Дії 15:9; 11:17).

15:9 "між нами та ними різниці Він жадної не вчинив" До такого богословського висновку дійшов Петро в Діях 10:28,34; 11:12. Бог не дивиться на обличчя (пор. Гал. 3:28; Еф. 3:11-4:13; Кол. 3:11). Всі люди створені за образом Бога (пор. Бут. 1:26-27). Бог бажає, щоб усі спаслися (пор. Бут. 12:3; Вих. 19:5-6; 1Тим. 2:4; 4:10; Тит. 2:11; 2Петр. 3:9)! Бог любить весь світ (пор. Ів. 3:16-17).

▣ **"очистивши вірою їхні серця"** Це слово вживається в Септуагінті стосовно левитського очищення. Воно означає знищення того, що відділяє нас від Бога.

Те саме дієслово вжито в випадку з Петром, коли він бачив чистих і нечистих тварин в Діях 10:15 і 11:9 (це відповідає Бут. 7:2,8; 8:20 в версії Септуагінти).

В Євангелії від Луки воно вживається щодо очищення від прокази (пор. Дії 4:27; 5:12,13; 7:22; 17:14,17). Воно стало сильною метафорою, що означає очищення від гріха (пор. Євр. 9:22,23; 1Пв. 1:7).

Серце в Старому Заповіті означає всю людину. Див. Спеціальну тему до Дій 1:24. Ці язичники повністю очистилися, і Бог прийняв їх через Христа. Вони очистилися вірою в євангельську вістку. Вони вірували в Ісуса, прийняли Його особу і роботу та цілком довірилися Йому (пор. Рим. 3:21-5:11; Гал. 2:15-21).

15:10 "чого Бога тепер спокуштуєте" Старозавітним фоном цього вислову є Вих. 17:2,7 та Повт. Зак. 6:16. Грецьке «спокушувати» (*peirazō*) означає «випробувати» з негативною конотацією «випробувати з метою знищення». Це була дуже серйозна розмова! Див. Дії 5:9, Спеціальна тема: «Грецькі терміни зі значенням випробування та їхні конотації».

▣ **"ярмо"** Так рабини називали читання молитви «Шма» в Повт. Зак. 6:4-5; тому ярмо тут означає Закон, як писаний, так і усний (пор. Мт. 23:4; Лк. 11:46; Гал. 5:1). Ісус вжив це слово в Мт. 11:29 стосовно вимог Його нового завіту.

▣ **"якого ані наші отці, ані ми не змогли понести"** Це відображає вчення Ісуса (пор. Лк. 11:46). Павло говорить на цю тему в 3-й главі Послання до галатів. Але ці слова каже Петро, який подібно Якову відчуває на собі тяжкий тиск іудаїзму (пор. Гал. 2:11-21).

У цій фразі стверджується богословська істина стосовно того, що Закон не зміг принести людям спасіння, тому що грішні люди не здані виконати святий закон (пор. Рим. 7)! Спасіння не могло і ніколи не зможе залежати від людських вчинків. Тим не менш, спасені, обдаровані та наповнені Духом віруючі повинні проводити благочестиве життя (пор. Мт. 11:30; Еф. 1:4; 2:10). Благочестя (уподібнення Христу, Рим. 8:29; Гал. 4:19; Еф. 4:13) завжди є ціллю християнства, заради поширення Євангелія, а не для того, щоб віруючий гордився або осуджував інших в законництві.

15:11 Це є підсумком спасіння («спасаємося» тут стоїть в формі інфінітива аориста пасивного стану) благодаттю через віру (в Петра див. Дії 2-3; в Павла див. Дії 13:38-39; Рим. 3-8; Гал. 3; Еф. 1-2). Зауважте, що путь спасіння є однаковою для іудеїв та язичників (пор. Рим. 3:21-31; 4; Еф. 2:1-10).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 15:12-21

¹²І вся громада замовкла, і слухали пильно Варнаву й Павла, що розповідали, які то знамена та чуда вчинив через них Бог між поганями! ¹³Як замовкли ж вони, то Яків озвався й промовив: Мужі-браття, послухайте також мене. ¹⁴Симон ось розповів, як зглянувся Бог від початку, щоб вибрати люд із поганів для Ймення Свого. ¹⁵І пророчі слова з цим погоджуються, як написано: ¹⁶ПОТОМУ ВЕРНУСЯ, І ВІДБУДУЮ ДАВИДОВУ СКИНІЮ ЗАНЕПАЛУ, І ВІДБУДУЮ РУЇНИ ЇЇ, І НАНОВО ПОСТАВЛЮ ЇЇ, ¹⁷ЩОБ ШУКАЛИ ГОСПОДА ЛЮДИ ЗОСТАЛИ ТА ВСІ НАРОДИ, НАД ЯКИМИ ІМ'Я МОЄ КЛИКАНО, ¹⁸ГОВОРИТЬ ГОСПОДЬ, ЩО ЧИНИТЬ ЦЕ ВСЕ! ГОСПОДЕВИ ВІДВІКУ ВІДОМІ ВСІ ВЧИНКИ ЙОГО. ¹⁹Тому думаю я, щоб не турбувати поган, що до Бога наворачтаються, ²⁰але написати до них, щоб стримувались від занечищення ідольського, та від блуду, і задушенини, і від крові. ²¹Бо своїх проповідників має Мойсей по містах здавендавна, і щосуботи читають його в синагогах.

15:12 "І вся громада замовкла, і слухали пильно" Слова Петра переконали цю групу лідерів. Здається, тоді ці два місіонери вдруге розповіли про свою місіонерську подорож, і в цей час лідери прислухалися до них! У «Біблійному коментарі Ієроніма» (*The Jerome Biblical Commentary*, Том 2, стор. 195) висловлюється думка, що це зібрання було іншим, окремим від Собору в Діях 15:6-11. Я вважаю, що це було одне й те саме зібрання.

▣ **"Варнаву й Павла"** Зверніть увагу, що першим вказано ім'я Варнави, тому що то була його рідна церква.

▣ **"знамена та чуда"** Богословська ціль мов П'ятидесятниці в Діях Апостолів полягає в тому, щоб служити знаком Божого прийняття, і це наводить на думку, що цей знак (або «знамено») часто повторювався для підтвердження.

Знамена чинили Ісус (пор. Дії 2:22), апостоли (пор. Дії 2:43; 3:7; 4:16,30; 5:12), сім мужів (пор. Дії 6:8; 8:6,13) та Павло з Варнавою (пор. Дії 14:3; 15:12). Цими знаменами та чудесами Бог підтверджував Свою присутність та силу в Євангелії. Це було для іудействующих додатковим свідченням того, що Бог повністю приймає язичників благодаттю через віру.

15:13 "Яків" Це не Апостол Яків, адже він був убитий в Діях 12:1-2. Це єдиноутробний брат Ісуса, який став лідером єрусалимської церкви та автором новозавітного Послання Якова. Він відомий як «Яків Справедливий». Іноді його називали «колінами верблюда», тому що він часто молився навколішках. Два головних лідера єрусалимської церкви (Петро та Яків) висловили свою позицію щодо цього питання. Див. Спеціальну тему до Дій 12:17.

15:14 "Симон" Це арамейське ім'я Петра (пор. 2Петр. 1:1).

▣ **"щоб вибрати люд із поганів для Ймення Свого"** узгоджується з вселюдським акцентом старозавітних пророків (напр., Іс. 2:2-4; 42:6; 45:20-23; 49:6; 52:10). Божий народ завжди повинен був включати в себе юдеїв та язичників (пор. Бут. 3:15; 12:3; Вих. 9:16; Еф. 2:11-3:13).

Фраза «для Ймення Свого» може бути посиланням на Єр. 13:11 і 32:20 або Іс. 63:12,14.

15:15-18 "написано" Це вільна цитата з Амоса 9:11-12 в перекладі Септуагінти. Слово «люди» в 17-му вірші в масоретському тексті *Едом* (народ), але в Септуагінті *anthropos* (людство). Яків цитує Септуагінту, тому що в даному випадку вона чудово підходить до його цілі – виявлення вселюдської природи Божої обітниці про відкуплення.

Зверніть увагу, що обіцяні дії будуть виконані Самим ЯХВЕ. Це схоже на Єз. 36:22-38. Зауважте, скільки тут вжито дієслів в першій особі однини!

Ця цитата з Септуагінти, що очевидно відрізняється від масоретського тексту, вказує на те, що головне питання віри полягає не в досконалому тексті, але в досконалому Бозі та Його плані для людства. Нікому з нас не подобаються різночитання Старого Заповіту або Нового Заповіту, але вони жодним чином не послаблюють нашу віру в достовірність Писання. Бог ефективно і вірно відкрився грішним людям! Стародавні тексти, переписані від руки, не можуть бути причиною для того, щоб відкидати це одкровення. Див. Манфред Браух, «Зловживання Писанням» (Manfred Brauch, *Abusing Scripture*), Глава 1, «Природа Писання», стор. 23-32.

15:16 Із контексту очевидно, що Яків вибрав та трохи змінив цю цитату з Септуагінти для того, щоб стверджувати прийняття всіх народів. Чи він вибрав цей текст також тому, що в ньому стверджується руйнування старозавітної Мойсеївої релігії? Новий завіт докорінно відрізняється від старого.

1. оснований на благодаті, а не на вчинках (дар, а не заслуга)
2. зосереджений на Месії, а не на храмі (Ісус – новий храм)
3. всесвітній за своїм масштабом, не обмежений лише юдейським народом

Ці зміни були неприпустимими для віруючих «партії обрізання». І ось головний Апостол (Петро), навернений рабин (Павло) та лідер єрусалимської церкви (Яків) – всі погоджуються в цьому питанні всупереч їхнім поглядам, і материнська церква та місіонерські церкви досягають згоди (голосуванням)!

15:17 Яка чудова універсальна заява! Але слід також звернути увагу на фразу «всі народи, над якими Ім'я Моє кликано» (пор. Дан. 9:19). Вона означає певне поклоніння (пор. Повт. Зак. 28:10 в перекладі Септуагінти; також див. Іс. 63:19; Єр. 14:9).

15:18 Прийняття язичників завжди було Божим планом (пор. Гал. 3:26-29; Еф. 3:3-6, див. Спеціальну тему до Дій 1:8). Спаситель прийде з роду царя Давида (пор. Дії 15:16; 2Хр. 6:33).

15:19 Це – висновок Якова.

15:20 Ці правила були встановлені для того, щоб (1) забезпечити спільне прийняття їжі в змішаних церквах; (2) сприяти проповіді Євангелія тамошнім іудеям. Все це не має ніякого відношення до особистого спасіння язичників! Ці правила були встановлені заради вразливості юдеїв та крайнощів в поклонінні язичників (пор. Дії 15:29; 21:25).

Левитські закони були дані для того, щоб виділити різницю (соціальну та релігійну) між іудеями та ханаанейцями. Їхньою ціллю було не допустити спілкування, а ці правила служили повністю протилежній цілі. Ці «головні речі» повинні були сприяти спілкуванню між віруючими двох культур!

В грецьких рукописах є багато різночитань стосовно цієї апостольської постанови. Деякі рукописи містять два правила, інші три, ще інші чотири. Для більш глибокого дослідження цих варіантів див. Брюс М. Метцгер, «Текстовий коментар до грецького Нового Заповіту» (Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*), стор. 429-434. В більшості англійських перекладів подано варіант з чотирма правилами.

NASB, NRSV,
REB «від блуду»
NKJV, REV,
NET «від статевої розпусти»
NJB «від незаконних шлюбів»

Важко напевне знати, на що саме була спрямована ця заборона

1. язичницькі аморальні способи поклоніння (розпуста)
2. Чутливість іудеїв до кровозмішення (пор. Лев. 18; див. Ф.Ф. Брюс, «Відповіді на запитання» [F. F. Bruce, *Answers To Questions*], стор. 43; NJB).

▣ **"задушенини, і від крові"** Деякі коментатори пов'язують ці дві заборони з Мойсеївими законами про їжу (пор. Лев. 17:8-16). Проте можливо, що «від крові» означає вбивство, яке також є важливим в писаннях творах Мойсея.

15:21 Цей вірш означає

1. запевнення законників в тому, що язичників повсюди навчали Торі
2. оскільки юдеї були повсюди, їхні вірування треба було поважати, заради ефективної проповіді Євангелія (пор. 2Кор. 3:14-15)

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 15:22-29

²²Тоді постановили апостоли й старші з цілою Церквою вибрати мужів із них, і послати до Антіохії з Павлом та Варнавою Юду, що зветься Варсавва, і Силу, мужів проводирів між братами, ²³написавши своїми руками оце: Апостоли й старші брати до братів, що з поган в Антіохії, і Сирії, і Кілікії: Вітаємо вас! ²⁴Через те, що ми чули, що деякі з вас, яким ми того не доручували, стурбували наукою вас, і захитали вам душі, ²⁵то ми постановили однодушно, зібравшись, щоб обраних мужів послати до вас із коханими нашими Варнавою та Павлом, ²⁶людьми тими, що душі свої віддали за Ім'я Господа нашого Ісуса Христа. ²⁷Тож ми Юду та Силу послали, що вяснять усно те саме. ²⁸Бо зволилось Духові Святому і нам, тягару вже ніякого не накладати на вас, окрім цього необхідного: ²⁹стримуватися від ідольських жертв та крові, і задушенини, та від блуду. Оберегаючися від того, ви зробіте добре. Бувайте здорові!...

15:22 Ця делегація прибула з метою досягнення єдності (пор. Дії 15:23), а не для того, щоб примусити всіх слухатися їх.

▣ **"Юду, що зветься Варсавва"** Про цього вірного лідера, як і про багатьох в Новому Заповіті, нам нічого невідомо. В Новому Заповіті про нього більше нічого не сказано. Але Бог добре знає його!

Можливо, він був братом Йосипа Варсавви, одного з кандидатів на місце Юди Іскаріота в Діях 1:23. В такому випадку вони обидва були синами чоловіка на ім'я Варсавва.

▣ **"і Силу"** Сила, як і Варнава, був лідером церкви в Єрусалимі; він замінив Варнаву в другій місіонерській подорожі. Павло називав Силу Силуяном (або Силуаном). Можливо, Павло обрав Силу як доказ против звинувачень в тому, що він, Павло, (1) проповідував інше Євангеліє, відмінне від Євангелія дванадцяти Апостолів, та (2) не мав спілкування з материнською церквою.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СИЛА/СИЛУЯН» (SPECIAL TOPIC: SILAS/SILVANUS)

Сила або Силуян – чоловік, якого Павло обрав собі супутником в другій місіонерській подорожі (Дії 15:40-18:5), коли Варнава з Іваном Марком повернулися на Кіпр (суперечка щодо Марка, пор. Дії 15:36-39).

- А. Його ім'я вперше згадується в Біблії в Діях 15:22, де його названо головним серед братів Єрусалимської церкви.
- Б. Він також був пророком (пор. Дії 15:32).
- В. Він був римським громадянином, як Павло (пор. Дії 16:37).
- Г. Його разом з Юдою Варсаввою Єрусалимська церква послала в Антіохію, щоб розвідати положення діл (пор. Дії 15:22,30-35).
- Д. Павло згадує його в 2Кор. 1:19 як свого товариша, проповідника Євангелія.
- Е. Пізніше і Петро згадує його в своєму Першому посланні (пор. 1Петр. 5:12; можливо, саме тому послання Петра звучать схоже на послання Павла).

І Павло, і Петро називають його Силуяном, а Лука – Силою (арамейська форма імені Савл). Можливо, Сила було його іудейське ім'я, а Силуян – латинське (пор. Ф.Ф. Брюс, «Павло: Апостол визволеного серця» [F. F. Bruce, *Paul: Apostle of the Heart Set Free*], стор. 213).

15:23 Лист від Єрусалимського собору був адресований лише окремим церквам і, як видно, таким церквам, в яких було багато віруючих іудеїв. Називаючи окремі області в цьому листі, Яків вказує на те, що написані там правила не призначені для всіх язичницьких церков. Цей лист служив виключно цілям спілкування та євангелізму і не містив в собі постанов для етичної поведінки або спасіння!

Чи ви, як сучасний віруючий, зовсім не споживаєте некошерне м'ясо? Див.

1. Манфред Браух, «Зловживання Писанням» (Manfred Brauch, *Abusing Scripture*), Глава 7, «Зловживання контекстом: історична ситуація та культурна дійсність» ("The Abuse of Context: Historical Situation and Cultural Reality"), стор. 202-249
2. Гордон Фі, «Євангеліє і Дух» (Gordon Fee, *Gospel and Spirit*)
3. «Важкі вислови в Біблії» (*Hard Sayings of the Bible*), «Чи повинні християни їсти лише кошерне?» ("How Kosher Should Christians Live?"), стор. 527-530 та «Їсти чи не їсти?» ("To Eat or Not to Eat"), стор. 576-578

Всі ці статті є дуже корисними. Я втішаюся, коли читаю, що пишуть про ці питання інші вчені, щирі віруючі християни. Їхні твори дають віруючим свободу мислити і жити відповідно до світла, яке вони мають. Ключем до здорових, зростаючих церков Великого доручення є єдність, але не однаковість.

▣ **"і Кілікії"** Це рідна область Павла (пор. Дії 22:3).

15:24 Цей вірш повідомляє нам, що церква в Єрусалимі дізналася про те, що дехто з її членів, не маючи на це влади або офіційного положення (спор. Дії 15:1), (1) приходив до тих місіонерських церков та (2) вимагав від них виконання закону Моїсеєвого (пор. Дії 15:1). Вжите тут дієслово (*anaskewazō*) є сильним військовим терміном, що означає пограбування міста; цей термін вжитий лише тут в Новому Заповіті.

15:25

NASB	«ставши однодумними»
NKJV	«зібравшись однодушно»
NRSV, NJB	«ми вирішили одностайно»
TEV	«ми всі зібралися разом і погодилися»

Ця єдність між віруючими була ознакою присутності Духа (пор. Дії 15:28). Слід зазначити, що це не значить, що віруючі зовсім не сперечалися, але це значить, що після всіх суперечок стосовно даного питання, віруючі приходили до єдиної позиції.

Рішення щодо богословської суперечки слід було донести до інших церков, щоб такі самі суперечки не повторювалися знову і знову. Тепер ерусалимська церква зайняла офіційну позицію стосовно змісту Євангелія та його поширення серед язичників!

15:26 Павло та Варнава розділяли не лише перемоги, але й труднощі місіонерської роботи. Ця вразливість була не якимось тимчасовим почуттям, але тривалим посвяченням (дієприкметник перфекта активного стану).

15:28 "Духові Святому і нам" Сам Бог був присутній на цьому важливому зібранні та виражав Свою волю через обговорення питань! Дух Святий створював єдність. Тут виділено обидва аспекти біблійного завіту: Божу дію та відповідний відгук людини. Слід зауважити, що то був компроміс – кожна з сторін щось отримала для себе. Було затверджено Євангеліє спасіння лише благодаттю і лише через віру, але було також взято до уваги чутливість іудеїв в деяких питаннях. Див. Дії 1:2, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДУХ ЯК ОСОБА».

▣ **"цього необхідного"** Ці питання пов'язані не з спасінням окремої людини, але із спілкування між віруючими іудеями та язичниками в помісній церкві.

15:29 Для язичників то означало повний розрив із своїм ідолопоклонницьким минулим. Християнську свободу важко балансувати з християнською відповідальністю, але це конче необхідне (пор. Рим. 14:1-5:13; 1Кор. 8:1-13; 10:23-28). В минулому всі ці три заборонені речі були в поклонінні поганів!

Ці «необхідні» речі перелічені по-різному в різних грецьких рукописах. Постає питання, з чим вони пов'язані.

1. ідолоські жертви означають м'ясо (пор. 1Кор. 8; 10:23-33)
2. кров може означати одне з наступних
  - а. некошерне м'ясо
  - б. навмисне вбивство
3. задушена мабуть означає некошерні способи заклання тварин, що вказує на те, що дві попередні речі також пов'язані з чутливістю іудеїв щодо їжи (Лев. 11)
4. блуд може означати
  - а. участь в язичницьких ритуалах (також і їжи)
  - б. старозавітні левитські закони проти кровозмішення (пор. Лев. 17:10-14; див. Ф.Ф. Брюс, «Відповіді на запитання» [F. F. Bruce, *Answers To Questions*], стор. 43)

Всі ці «необхідні» речі пов'язані не з спасінням, але із спілкуванням в змішаних церквах та створенням кращих умов для іудейського євангелізму. Див. Ф.Ф. Брюс, «Відповіді на запитання» (See F. F. Bruce, *Answers To Questions*, стор. 80-81).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ХРИСТІЯНСЬКА СВОБОДА ТА ХРИСТІЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» (SPECIAL TOPIC: CHRISTIAN FREEDOM VS. CHRISTIAN RESPONSIBILITY)

- А. У Рим. 14:1-15:13 Павло старається збалансувати парадокс християнської свободи та відповідальності.
- Б. Причиною написання цього тексту, можливо, були конфлікти між язичницькими та іудейськими віруючими в римській церкві. Перед наверненням до Христа іудеї часто бували законниками, а язичники – аморальними. Слід пам'ятати, що цей текст адресований щирим послідовникам Ісуса. Ця глава не адресована плотським віруючим. Описані тут обидві групи мають високі наміри. І обидві групи ризикують впасти в крайнощі. Тут не йдеться про те, що треба дозволити прискіпливе законництво або показну вільність.
- В. Віруючим треба остерігатися, щоб не нав'язувати іншим своє богослов'я або етику, ніби вони є стандартом для всіх інших віруючих (пор. 2Кор. 10:12). Віруючі повинні ходити в світлі, яке

мають, але розуміти, що їхнє богослов'я не є автоматично Божим богослов'ям. Віруючі досі зазнають впливу гріха. Ми повинні підбадьорювати, заохочувати та навчати одне одного Писанням, розумом та досвідом, але завжди робити це з любов'ю. Чим більше людина пізнає, тим більше вона усвідомлює, що не знає (пор. 1Кор. 13:12)!

Г. Ставлення людини та її наміри перед Богом є справжнім ключем до оцінки дій віруючого брата або сестри. Християни стоятимуть перед Христом, і Він судитиме їх за те, як вони ставилися одне до одного (пор. Дії 15:10,12 та 2Кор. 5:10).

Д. Мартін Лютер сказав: «Християнин – найвільніший Пан над усіма, нікому не підвладний; і християн – найпокірніший слуга усіх, усім підвладний». Біблійна істина часто являється в суперечливому парадоксі (див. Спеціальна тема: «Парадокс у Писанні»).

Е. Цій важкій, але суттєво важливій темі присвячений весь текст Рим. 14:1-15:13, а також 1Кор. 8-10 та Кол. 2:8-23.

Ж. Однак треба зазначити, що плуралізм серед щирих віруючих є не таким поганим, яким його інколи вважають. Кожен віруючий має свої сильні та слабкі сторони. Кожен повинен ходити в світлі, яке він або вона має, і завжди бути відкритим Духові та Біблії, щоб прийняти більше світла. В цей час, коли ми бачимо немовби через скло, непевно (1Кор. 13:8-13), ми повинні ходити в любові (Рим. 14:15) та мирі (Рим. 14:17,19) для збудування одне одного.

Через відмінності між віруючими Бог відкриває шлях до прощення невіруючих та їхнього відновлення в Христі. Християнський плуралізм в межах біблійного вчення є корисним для євангелізму!

3. Павло називає ці дві групи «сильними» та «слабими», і ми сприймаємо ці назви упереджено. Павло, очевидно, зовсім не мав на увазі, що сильні кращі від слабих. Обидві групи склалися зі щирих віруючих. Не треба намагатися змінити інших християн, щоб вони були схожими на нас! Ми приймаємо одне одного в Христі!

И. Весь цей текст можна поділити на такі частини:

1. приймайте одне одного, тому що Бог приймає нас у Христі (пор. Рим. 14:1,3; 15:7);
2. не судіть одне одного, тому що Христос – наш єдиний Пан та Суддя (пор. Рим. 14:3-12);
3. любов більш важлива, ніж особиста свобода (пор. Рим. 14:13-23);

беріть приклад з Христа, відмовляючись від своїх прав заради збудування та добра інших (пор. Рим. 15:1-13).

▣ "Оберегаючися" У перекладі NJB сказано «Уникайте цього, і ви чинитимете правильно».

▣ "Бувайте здорові" Ця фраза в перфекті пасивного стану наказового способу була звичайним завершенням листів з побажанням сили та здоров'я.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 15:30-35

³⁰Посланці ж прийшли в Антіохію, і, зібравши народ, доручили листа. ³¹А перечитавши, раділи з потішення того. ³²А Юда та Сила, самі бувши пророками, частим словом підбадьорували та зміцняли братів. ³³А як перебули вони там якийсь час, то брати їх відпустили з миром до тих, хто їх вислав. ³⁴Але Сила схотів лишитися там, а Юда вернувся до Єрусалиму. ³⁵А Павло з Варнавою в Антіохії жили, навчаючи та благовістячи разом із іншими багатьома Слово Господнє.

15:30 Це ще одне зібрання громади віруючих, що вказує на важливість зібраної разом помісної церкви.

15:31 Ця друга громада (язичницька церква в Антіохії) не вбачала в цих необхідних постановах нічого негативного або обмежуючого.

15:32 Цей вірш визначає суть новозавітного пророцтва. Воно в першу чергу є проповіддю Євангелія та його застосування до життя. Хто знає, може це є новозавітним свідоцтвом на користь довгих проповідей! Див. Дії 11:27, Спеціальна тема: «Новозавітне пророцтво».

15:33 "з миром" В англійському перекладі NASB написано «в мирі». Для більш ясного способу перекладу цього вірша дивіться англійські переклади NKJV та NRSV. Це може бути пов'язано з єврейським прощанням *Шалом* («мир», BDB 1022). Це ще один спосіб вираження повної підтримки єрусалимської церкви та її керівництва.

15:34 Цей вірш відсутній в грецьких рукописах P⁷⁴, κ , A, B та E, а також в латинському перекладі Вульгата. Він також опущений в англійських перекладах NRSV, TEV, NJB та NIV. В інших унікальних грецьких рукописах (C та D) він подається в дещо зміненій формі. Напевне, в оригіналі книги Дій цього вірша не було. UBS⁴ оцінює його випущення за рейтингом «А» (точно).

15:35 Цей вірш вказує на те, як багато проповідників та вчителів I століття залишаються для нас невідомими. В Новому Заповіті відібрані лише окремі розповіді про життя інших апостолів та інших місіонерів і проповідників. Але все вони відомі Богу! Ціллю написання книги Дій не були біографії.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 15:36-41

³⁶А по декількох днях промовив Павло до Варнави: **Ходімо знов, і відвідаймо наших братів у кожному місті, де ми провіщали Слово Господнє, як вони пробувають.** ³⁷А Варнава хотів був узяти з собою Івана, що званий був Марком. ³⁸Та Павло вважав за потрібне не брати з собою того, хто від них відлучився з Памфілії, та з ними на працю не йшов. ³⁹І повстала незгода, і розлучились вони між собою. Тож Варнава взяв Марка, і поплинув до Кіпру. ⁴⁰А Павло вибрав Силу й пішов, Божій благодаті братами доручений. ⁴¹І проходив він Сирію та Кілікію, Церкви зміцнюючи.

15:36 "Ходімо знов" Ціллю Павла та Варнави було знову відвідати й зміцнити нові церкви, засновані ними під час першої подорожі. Слід зазначити, що ця місія, на відміну від першої, не почалася з божественного прояву (пор. Дії 13:2).

15:38 "Павло вважав за потрібне" Це – імперфект активного стану дійсного способу. Видно, Павло був наполегливим в цьому питанні.

▣ **"хто від них відлучився"** Невідомо, чому саме Іван Марк відлучився від них під час першої місії (пор. Дії 13:13).

15:39 "повстала незгода, і розлучились вони між собою" Кореневе значення цього слова – «гострий», як лезо. Це слово вжито в позитивному значенні в Євр. 10:24. Також відповідне дієслово вжито в Діях 17:6 та 1Кор. 13:5. Між ними виникла справжня суперечка!

▣ **"Варнава взяв Марка, і поплинув до Кіпру"** Тепер з'явилися дві місіонерські команди.

15:40 "Павло вибрав Силу" Павло вибрав іншого лідера з єрусалимської церкви.

▣ **"Божій благодаті братами доручений"** Мабуть, то було якесь богослужіння з молитвою посвячення (пор. Дії 6:6; 13:3 14:26; 20:32). Мається на увазі вся церква, а не якась окрема група.

15:41 "Кілікію" Невідомо, чому і як були засновані ці церкви. Можливо Павло сам заснував їх під час свого перебування в Тарсі, про яке ми нічого не знаємо. Кілікія була рідною областю Павла.

▣ **"Церкви"** Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі

тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому ця глава є такою важливою?
2. Хто такі іудействующі християни?
3. Чому до думки Якова ставилися з такою повагою?
4. Хто такі старші?
5. Заборони в віршах 28-29 стосувалися спасіння чи спілкування?

ДІЇ 16

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Тимофій супроводжує Павла та Силу 16:1-5	Тимофій приєднується до Павла та Сили 16:1-5	Тимофій приєднується до Павла 16:1-5	Тимофій іде разом з Павлом та Силою 16:1-5	Лікаонія: Павло бере Тимофія 15:41-16:3 16:4 16:5
Видіння Павла про чоловіка з Македонії 16:6-10	Покликання до Македонії 16:6-10	Через Малу Азію в Трою 16:6-10	У Трої: Видіння Павла 16:6-10	Перехід до Малої Азії 16:6-8 16:9-10
Навернення Лідії 16:11-15	Хрещення Лідії в Филипах 16:11-15	Павло та Сила в Филипах 16:11-15	У Филипах: Навернення Лідії 16:11-15	Прибуття до Филипів 16:11-15
Ув'язнення в Филипах 16:16-24	Ув'язнення Павла та Сили 16:16-24	16:16-18 16:19-24	У В'язниці в Филипах 16:16-22a 16:22b-24	Ув'язнення Павла та Сили 16:16-18 16:19-24
16:25-34	Спасіння в'язничного сторожа в Филипах 16:25-34	16:25-34	16:25-28 16:29-30 16:31-34	Чудесне звільнення Павла та Сили 16:25-28 16:29-34
16:35-40	Павло відмовляється уходити таємно 16:35-40	16:35-40	16:35 16:36 16:37 16:38-40	16:35-37 16:38-40

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ДІЇ 15:36-16:40

I. ДРУГА МІСІОНЕРСЬКА ПОДОРОЖ (Дії 15:36-18:23)

- A. Ця місія тривала значно довше, ніж перша, – можливо 3-4 роки.
- B. Вона мала місце головним чином в Македонії та Ахаї, на території сучасної Греції.
- B. Основні структурні елементи цих глав

1. Варнава та Павло розлучаються, Дії 15:36-40 (конфлікт щодо Івана Марка)
2. Сирія та Кілікія, Дії 15:41 (невідомо, коли і як з'явилися ці церкви)
3. Лістра та Дервія, Дії 16:1-5 (Тимофій приєднується до команди)
4. Троада (Троя), Дії 16:6-10 (Павло бачить видіння про те, щоб піти на захід)
5. Филипи, Дії 16:11-40
6. Солунь, Дії 17:1-9
7. Верія, Дії 17:10-14
8. Афіни, Дії 17:15-34
9. Коринт, Дії 18:1-17
10. Назад до Антіохії Сирійської, Дії 18:18-22

II. СПІВРОБІТНИКИ ПАВЛА

А. Іван Марк (Іван – то іудейське ім'я Йоханан. Марк – то римське ім'я, Дії 12:25)

1. Він виріс в Єрусалимі. Дім його матері згадується в Діях 12:12 як місце, де рання церква в Єрусалимі збиралася на молитву.
2. Багато хто стверджував, що його дім був місцем Господньої вечері і що голим чоловіком в Мр. 14:51-52 був саме Іван Марк. Це може бути правдою, але все це лише здогадки.
3. Він був двоюрідним братом Варнави (пор. Кол. 4:10).
4. Він був супутником Варнави та Павла (пор. Дії 13:5).
5. Він рано полишив команду та повернувся до Єрусалима (пор. Дії 13:13).
6. Варнава хотів взяти його і в другу подорож, але Павло не погодився на це (пор. Дії 15:36-41).
7. Пізніше Іван Марк та Павло, очевидно, примирилися (пор. 2Тим. 4:11; Филип. 24).
8. Видно, Іван Марк став близьким приятелем Петра (пор. 1Петр. 5:13).
9. Згідно з переданням, саме він написав Євангеліє від Марка, на основі проповідей Петра в Римі. В Євангелії від Марка латинських слів більше, ніж в будь-якій іншій книзі Нового Заповіту, отже це Євангеліє мабуть було написане для римлян. Це передання йде від Папія Ієрапольського, згідно з свідченням Євсевія в «Церковній історії» 3.39.15.
10. За переданням, саме з його ім'ям пов'язане заснування олександрійської церкви.

В. Сила

1. В книзі Дій він зветься Силою, а в Посланнях – Силуяном (або Силуаном).
2. Він, як і Варнава, був лідером в єрусалимській церкві (пор. Дії 15:22-23).
3. Він тісно пов'язаний з Павлом (пор. Дії 15:40; 16:19 і далі; 17:1-15; 1Сол. 1:1).
4. Він, як Варнава й Павло, був пророком (пор. Дії 15:32).
5. Він названий апостолом (пор. 1Сол. 2:6).
6. Він, як Павло, був римським громадянином (пор. Дії 16:37-38).
7. Він, як Іван Марк, також пов'язаний з Петром, хоча можливо він виступав в ролі писаря (пор. 1Петр. 5:12).

С. Тимофій

1. Його ім'я означає «той, хто віддає честь Богу».
2. Тимофій був сином іудейки та грека і жив в Лістрі. В латинському перекладі коментаря Оригена до Рим. 16:21 написано, що Тимофій був мешканцем Дервії. Можливо, це взято з Дій 20:4. Мати і бабуся Тимофія виховали його в іудейській вірі (пор. 2Тим. 1:5; 3:14-15).
3. Йому було запропоновано приєднатися до Павла та Сили в другій подорожі Павла (пор. Дії 16:1-5). Його покликання було підтверджено пророцтвом (пор. 1Тим. 1:18; 4:14).
4. Павло обрізав Тимофія, щоб він міг служити і серед іудеїв, і серед греків.
5. Тимофій був вірним товаришем и співробітником Павла. Його ім'я згадується більше разів, ніж імена інших помічників Павла (17 разів в 10 Посланнях, пор. 1Кор. 4:17; 16:10; Фил. 1:1; 2:19; Кол. 1:5; 1Сол. 1:1; 2:6; 3:2; 1Тим. 1:2,18; 4:14; 2Тим. 1:2; 3:14-15).
6. Він названий «апостолом» (пор. 1Сол. 2:6).
7. Йому адресовано два із трьох пастирських послань.
8. В останній раз він згадується в Євр. 13:23.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 16:1-5

¹І прибув він у Дервію й Лістру. І ото був там один учень, на ім'я Тимофій, син наверненої однієї юдеянки, а батько був геллен. ²Добре свідoctво про нього давали брати, що були в Лістрі та в Іконії. ³Павло захотів його взяти з собою, і, взявши, обрізав його через юдеїв, що були в тих місцях, бо всі знали про батька його, що був геллен. ⁴Як міста ж переходили, то їм передавали, щоб вони берегли оті постанови, які видали в Єрусалимі апостоли та старші. ⁵А Церкви зміцнювалися в вірі, і щоденно зростали кількістю.

16:1 "у Дервію й Лістру" Ці міста розташовані в південній частині римської провінції Галатія (сучасна Туреччина). Павло відвідав цю область під час першої місіонерської подорожі (пор. Дії 16:14).

▣ **"І ото був там один учень"** Лука вводить цю фразу словом *idou*, що підсилює наголос. Тимофію належало відіграти важливу роль в служінні Павла.

▣ **"син наверненої однієї юдеянки, а батько був геллен"** З 2Тим. 1:5 ми знаємо, що його бабуся теж була віруючою іудеячкою. Бабусю Тимофія звали Лоїда, а матір – Евнікія. Його мати, а можливо і бабуся, стала віруючою під час першої подорожі Павла.

16:2 "Добре свідoctво про нього давали" Це – імперфект пасивного стану дійсного способу. Люди знову і знову казали добре про Тимофія. Однією з вимог до лідера церкви є «бездоганність», як серед віруючих, так і в світському суспільстві (пор. 1Тим. 3:2, 7, 10).

▣ **"в Лістрі"** Лістра була рідним містом Тимофія. Однак в деяких рукописах Дій 20:4 (і в творах Оригена) відзначається, що його рідним містом була Дервія.

16:3 "Павло захотів його взяти з собою" Зауважте, що Павло покликав Тимофія. Це не було вибором самого Тимофія (пор. 1Тим. 3:1). Тимофій в певному сенсі став апостольським делегатом або представником Павла.

▣ **"обрізав його"** Павло хотів, щоб Тимофій міг служити серед іудеїв (пор. 1Кор. 9:20; Дії 15:27-29). Це не був компроміс з іудействующими, тому що

1. вже було оголошене рішення Єрусалимського собору (пор. Дії 16:15)

2. Павло відмовився обрізувати Тита (пор. Гал. 2:3)

Дії Павла очевидно заплутали цю справу! Метод Павла стати всім для всієї, щоб придбати бодай деяких (пор. 1Кор. 9:19-23), ставить на перше місце людей та їхнє спасіння!

▣ **"батько був геллен"** Вжитий тут час імперфекта вказує на те, що його батька вже не було в живих.

16:4 Павло та Сила розповіли (імперфект активного стану дійсного способу) про результат Єрусалимського собору (пор. Дії 15:22-29). Пам'ятайте, що ці «необхідні» заборони служили двом цілям:

1. спілкування в церкві

2. Проповідь Євангелія іудеям (як і обрізання Тимофія)

16:5 Це ще одна підсумкова заява Луки (пор. Дії 6:7; 9:31; 12:24; 16:5; 19:20; 28:31). Павло мав в серці бажання навчати учнів (пор. Дії 14:22; 15:36; 15:5) Євангелізм без учнівства є порушенням Великого доручення (пор. Мт. 28:18-20) і призводить до «духовних абортів»!

▣ **"Церкви"** Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 16:6-10

⁶А що Дух Святий їм не звелів провіщати слово в Азії, то вони перейшли через Фрігію та через країну галатську. ⁷Дійшовши ж до Мізії, хотіли піти до Вітінії, та їм не дозволив Дух Ісусів. ⁸Обминувши ж Мізію, прибули до Троади. ⁹І Павлові з'явилося видіння вночі: якийсь

македонянин став перед ним і благав його, кажучи: **Прийди в Македонію, і нам поможи!** ¹⁰Як побачив він це видіння, то ми зараз хотіли піти в Македонію, зрозумівши, що Господь нас покликав звіщати їм Євангелію.

16:6 "перейшли через Фрігію та через країну галатську" В цьому тексті Лука більше каже про етнічні, лінгвістичні групи, ніж про римські політичні області. Ця ідіома означає неофіційні межі між цими етнічними групами.

▣ **"їм не звелів"** Це дієприкметник аориста пасивного стану. Це слово часто вживається в Септуагінті та в Новому Заповіті. Дух брав активну участь в діях та рішеннях ранньої церкви (пор. Дії 2:4; 8:29,39; 10:19; 11:12,28; 15:28; 16:6,7; 21:4; Рим. 1:13). Сучасна церква не має того динамізму, що був в ранній церкві.

▣ **"в Азії"** Йдеться про римську провінцію Малої Азії, що знаходилася в західній частині сучасної Туреччини.

16:6,7 "Дух Святий... Дух Ісусів" Про те, що Святий Дух є особою, див. Спеціальну тему до Дій 1:2. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІСУС І ДУХ» (SPECIAL TOPIC: JESUS AND THE SPIRIT)

Робота Духа та робота Сина часто перетинаються. Дж. Кемпбел Морган (G. Campbell Morgan) казав, що найкращим іменем Духа є «другий Ісус» (хоча вони є окремими вічними особами). Далі йде коротке порівняння роботи й титулів Сина та Духа.

1. Дух називається «Духом Ісуса» або схожими виразами (пор. Рим. 8:9; 2Кор. 3:17; Гал. 4:6; 1Петр. 1:11).
2. Обидва називаються однаково
  - а. «істина»
    - 1) Ісус (Ів. 14:6)
    - 2) Дух (Ів. 14:17; 16:13)
  - б. «заступник»
    - 1) Ісус (1Ів. 2:1)
    - 2) Дух (Ів. 14:16,26; 15:26; 16:7)
  - в. «Святий»
    - 1) Ісус (Мр. 1:24; Лк. 1:35; Дії 3:14; 4:27,30)
    - 2) Дух (Лк. 1:35)
3. Обидва живуть в віруючих
  - а. Ісус (Мт. 28:20; Ів. 14:20,23; 15:4-5; Рим. 8:10; 2Кор. 13:5; Гал. 2:20; Еф. 3:17; Кол. 1:27)
  - б. Дух (Ів. 14:16-17; Рим. 8:9,11; 1Кор. 3:16; 6:19; 2Тим. 1:14)
  - в. Отець (Ів. 14:23; 2Кор. 6:16)

Завданням Духа є свідчити про Ісуса (пор. Ів. 15:29; 16:13-15)

16:7 "до Мізії" Мізія – етнічна область в північно-західній частині римської провінції Мала Азія. То була гірська місцевість, через яку проходило кілька великих римських доріг. Головними містами Мізії були Троада, Асос та Пергам.

▣ **"до Вітінії"** Вітінія – також область у північно-західній частині Малої Азії, на південному сході від Мізії. За часів Луки Вітінія не була римською провінцією, але була об'єднана з Понтом в єдину політичну одиницю. Пізніше Петро проповідував Євангеліє в тій області (пор. 1Петр. 1:1). Філон повідомляє, що там було чимало юдейських колоній.

16:8 "Обминувши ж Мізію" В цьому контексті «обминути» означає «пройти через» або «пройти мимо» (пор. BAGD 625). Слід пам'ятати, що значення слова в конкретному випадку визначається контекстом, а не словниками.

▣ **"Троади"** Місто Троада знаходилося приблизно в шести км від стародавньої Трої. Воно було засноване за 400 років до того і залишалося вільним грецьким містом, поки не стало римською колонією. Тут знаходився порт, з якого регулярно відправлялися кораблі з Мізії в Македонію.

16:9 "Павлові з'явилося видіння" Бог неодноразово вів Павла через надприродні явища.

1. яскраве світло та голос Ісуса, Дії 9:3-4
2. видіння, Дії 9:10
3. видіння, Дії 16:9,10
4. видіння, Дії 18:9
5. захоплення, Дії 22:17
6. Божий Ангел, Дії 27:237

▣ **"македонянин"** Невідомо, як Павло зрозумів, що той чоловік був з Македонії. Можливо, він впізнав його за акцентом, одягом, прикрасами, або йому просто було сказано в видінні, що то македонянин. Деякі коментатори вважають, що тим чоловіком був Лука (пор. Дії 16:10).

Це було дуже серйозне географічне рішення. Євангеліє пішло в Європу!

▣ **"Прийди в Македонію, і нам поможи"** Перше дієслово є дієприкметником аориста активного стану, що вживається як наказовий спосіб, а друге дієслово стоїть в аористі активного стану наказового способу. Видіння було конкретне і сильне.

16:10 "ми" Тут вперше в книзі Дій починається частина, в якій оповідання ведеться від першої особи множини. Лука приєднується до місіонерської групи Павла, Сили й Тимофія (пор. Дії 16:10-17; 20:5-15; 21:1-18; 27:1-28:16). Деякі коментатори гадають, що в Діях 16:9 Павло бачив Луку, язичника-лікаря та автора Євангелія від Луки.

▣ **"Македонію"** Територія сучасної Греції була поділена на дві римські провінції.

1. Ахая на півдні (Афіни, Коринт, Спарта)
2. Македонія на півночі (Філіпи, Солунь, Верія)

▣ **"зрозумівши"** Це слово *sumbibazō* буквально означає зібрати разом або поєднати. Тут воно значить, що всі ті події трапилися через Боже спонукання іти в Македонію.

1. Святий Дух не дозволив їм проповідувати в Азії, пор. Дії 16:6
2. Святий Дух не дозволив їм іти в Вітіню, пор. в. 7
3. та видіння в Діях 16:9

▣ **"Господь нас покликав"** Це – перфект пасивного стану дійсного способу. Дух вів їх не в безпечне місце, але до проповіді Євангелія. Це завжди є Божою волею.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 16:11-15

¹¹Тож відпливши з Троади, прибули ми навпрост у Самоотракію, а другого дня до Неаполя, ¹²звідтіля ж у Філіпи, що є перше місто-осада в тій частині Македонії. І пробули ми в цьому місті днів кілька. ¹³Дня ж суботнього вийшли ми з міста над річку, де, за звичасм, було місце молитви, і, посідавши, розмовляли з жінками, що походились. ¹⁴Прислухалася й жінка одна, що звалася Лідія, купчиха кармазином з міста Тіятір, що Бога вона шанувала. Господь же їй серце відкрив, щоб уважати на те, що Павло говорив. ¹⁵А коли охристилась вона й її дім, то благала нас, кажучи: Якщо ви признали, що вірна я Господеві, то прийдіть до господи моєї й живіть. І змусила нас.

16:11 "прибули ми навпрост" Це один з безлічі морських термінів, які вживав Лука (пор. гл. 27). Вони поплили на кораблі, що прямував через море, а не на узбережному судні. Лука добре знав морські терміни або брав інтерв'ю в моряків.

▣ **"у Самоотракію"** Самоотракія – невеличкий скелистий острів в Егейському морі, що досягає висоти приблизно 1600 м. Цей острів знаходився на половині шляху від Троади до Філіпів.

▣ **"до Неаполя"** Неаполь буквально перекладається як «нове місто». У Присередземномор'ї було кілька міст з такою назвою. Це місто було портом Филипів і знаходилося приблизно в 16 км. Тут завершався східний відрізок важливої римської дороги зі сходу на захід – Егнатієвої дороги.

16:12 "Филипи" По-грецьки ця назва теж стоїть у множині. Можливо, це вказує на об'єднання кількох селищ в одне велике місто. Місто Филипи було розташоване на відомій римській дорозі – Егнатієвій дорозі. Спочатку це місто називалося «Крейнідес» (криниці). Філіпп II Македонський завоював це місто через його золоті родовища і назвав його своїм іменем.

NASB, NRSV «провідне місто області Македонія»
NKJV «головне місто тієї частини Македонії»
TEV «місто першої області Македонія»
NJB «головне місто тієї області»

Ця фраза досить незрозуміла. Амфіполіс був «провідним містом Македонії». Що саме мав на увазі Лука є спірним питанням. Можливо, це було почесне звання, знак важливості.

▣ **"місто-осада"** Біля цього міста в 42 р. до н.е. Октавіан та Марк Аврелій розбили Кассія та Брута. На пам'ять про цю перемогу Октавіан зробив Филипи римською колонією і полишив там свої військові частини. В 31 р. до н.е., після перемоги над Антонієм та Клеопатрою в битві при Акції, Октавіан розмістив там ще більше військ. Інші римські колонії, згадані в Новому Заповіті, – то Пісідійська Антіохія, Лістра, Троада, Коринт і Птолема. Вони мали всі привілеї міст в Італії:

1. самоврядування
2. звільнення від податків
3. особливі правові привілеї

Павло часто проповідував та засновував церкви в цих римських колоніях.

16:13 "Дня ж суботнього" У Филипах ніби взагалі не було синагог. Це місто було римською колонією, і там мабуть не було навіть десятка чоловіків-їудеїв, а це було мінімальне число для того, щоб відкрити синагогу. Видно, там жили богобійні або прозеліти (пор. Дії 16:14; 13:43; 17:4,17; 18:7). Багатьох жінок приваблювала моральність та етика юдаїзму.

▣ **"над річку"** Здається, саме там звичайно проводилися Богослужіння (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 14.10.23).

▣ **"посідавши"** Рабини зазвичай навчали сидячи, але оскільки то було римське місто, то це мабуть не має значення. Це ще одна деталь з розповіді очевидця в книзі Луки.

16:14 "жінка одна, що звалася Лідія... з міста Тіятір" У римській провінції Македонії для жінок було більше можливостей, ніж в будь-якому іншому місці Присередземномор'я I століття. Лідія була з міста в Малій Азії (пор. Об. 2:17 і далі). То місто славилося своєю пурпурною фарбою, яку виготовляли з черепашків молюсків і яка була дуже популярною в римлян. В рідному місті Лідії була синагога. Ім'я цієї жінки походить від стародавньої назви області, де знаходилося її рідне місто. У пізніх Посланнях Павла її ім'я не згадується, і тому вірогідно, що вона вже була померла.

▣ **"що Бога вона шанувала"** Тобто вона була однією з тих богобійних жінок, які відчували тягу до юдаїзму, але ще не стали прозелітами.

▣ **"Господь же їй серце відкрив"** В Біблії стосунки між Богом та людством описані як завіт. Бог завжди проявляє ініціативу в побудові стосунків та визначенні умов заповіту (див. Спеціальну тему до Дій 2:47). Спасіння є стосунками завіту. Ніхто не може спастися, якщо Бог не проявить ініціативу (пор. Ів. 6:44,65). Однак Бог бажає, щоб усі люди спаслися (пор. Ів. 3:16; 4:42; Тит. 2:11; 1Тим. 2:4; 4:10; 2Петр. 3:9; 1Ів. 2:1; 4:14), і з цього слідує, що Бог на певному рівні (природне одкровення, пор. Пс. 19:1-6 або особливе одкровення, пор. Пс. 19:7-14) ставить кожну людину перед фактом її гріха (пор. Рим. 1-3) та його характеру.

Таємниця полягає в тому, чому деякі люди відгукуються, а інші ні! Я особисто вважаю неприйнятним таку думку, що Бог одних обирає, а інших ні. Всі люди створені за образом Божим (пор. Бут. 1:26-27), і Бог обіцяє відкупити їх усіх в Бут. 3:15.

Може, не настільки важливо зрозуміти чому, але набагато важливіше проповідувати Євангеліє всім людям і старатися, щоб Євангеліє діяло в серцях та думках людей (пор. Мт. 13:1-23). Павло проповідував Лідії, і вона разом із своїм чоловіком прийняла Євангеліє.

16:15 "охристалась вона й її дім" Очевидно, йдеться про її сім'ю, слуг та робітників дому (пор. Коринлій, Дії 10:2; 11:14; і филипський в'язничний сторож, Дії 16:33). Також слід відзначити, що вона, як і інші люди в Новому Заповіті, христалась одразу. Хрещення не є предметом вибору! Див. Дії 2:38, Спеціальна тема: «Хрещення».

З цього вірша постає таке богословське питання: «Чи були й діти учасниками цих випадків навернення всього дому?» Якщо так, то це є біблійним прецедентом для хрещення немовлят в таких випадках «сімейного спасіння». Ті, хто бере це за доказ на користь хрещення немовлят, вказуть також на практику включення дітей в народ ізраїльський ще з малого віку (обрізання на восьмий день, див. Джеймс Д. Дж. Данн [James D. G. Dunn], стор. 175-176).

Хоча цілком можливо, що віра в Христа одразу впливає на всю сім'ю (пор. Повт. Зак. 5:9 і 7:9) в такому соціальному середовищі, постає питання: «Чи це універсальна істина, яку треба практикувати в кожній культурі?» Я би сказав, що Новий Заповіт є одкровенням про особисті вольові рішення, пов'язані з пробудженням почуття провини. Людині треба усвідомити свою потребу в спасителі. Це веде до наступного питання: «Чи народжуються люди грішними в Адамі, чи вони стають грішними, коли не слухаються Бога?» Іудаїзм визнає період дитячої невинності до віку, коли дитина пізнає Закон та прийме рішення виконувати його. Такий вік для хлопчиків становить 13 років, а для дівчат 12 років. Рабини не надають 3-й главі Буття такого значення, як церква.

Новий Заповіт – то книга для дорослих. Вона вчить про Божу любов до дітей, але її вістка адресована дорослим! Ми живемо в демократичному індивідуалістичному суспільстві, але Близький Схід є племінним, клановим, родовим суспільством!

■ **"Якщо"** Це умовне речення першого типу, тобто мається на увазі, що Лідія була вірною з авторської точки зору або згідно з його літературним задумом.

■ **"ви признали, що вірна я Господеві"** Перше дієслово стоїть в перфекті активного стану дійсного способу. Лідія стверджує, що вона тепер віруюча. Вона запрошувала цих місіонерів користуватися її домом та можливостями для Євангелія. Це узгоджується з настановою Ісуса до семидесяти учнів, яких Він посилав на місію (пор. Лк. 10:5-7).

■ **"прийдіть до господи моєї й живіть"** Лідія мала рішучий характеру – справжня ділова жінка! Перше дієслово є дієприкметником аориста активного стану, що вживається як наказовий спосіб, а друге дієслово стоїть в теперішньому часі активного стану наказового способу.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 16:16-18

¹⁶І сталося, як ми йшли на молитву, то нас перестріла служниця одна, що мала віщунського духа, яка ворожбитством давала великий прибуток панам своїм. ¹⁷Вона йшла слідкома за Павлом та за нами, і кричала, говорячи: Оці люди це раби Всевишнього Бога, що вам провіщають дорогу спасіння! ¹⁸І багато днів вона це робила. І обуривсь Павло, і, обернувшись, промовив до духа: У Ім'я Ісуса Христа велю я тобі вийти з неї! І того часу той вийшов.

16:16 "І сталося" Здається, це сталося наступного дня, можливо, в наступну суботу. То була випадкова зустріч, але Бог брав активну участь в ній для Своїх цілей, як Він завжди бере участь у всіх наших подіях і зустрічах щодня!

■ **"віщунського духа"** У цьому реченні вжито для слова для описання цієї служниці. Перше слово «віщунство» (зустрічається лише тут в Новому Заповіті) пов'язане зі Старим Заповітом, але в Септуагінті вживаються інші грецькі терміни (пор. Лев. 19:31; 20:6,27; Повт. Зак. 18:11; 1Сам. 28:3,7; 2Цар. 21:6;

1Хр. 10:13). То була демонічно одержима особа, яка могла передвіщати і в певній мірі впливати на майбутнє через співи, заклинання або тлумачення природних явищ (політ птахів, хмари, залишки кави, печінка тварини, тощо).

В даному контексті грецької культури вживається термін *pythōn*, що походить з грецького міфа про велику змію, яку вбив Аполлон. Цей міф став ритуалом оракула (Дельфи), де люди могли шукати поради в богів. Це місто прославалося храмовими зміями (пітонами), що повзали по людях у храмі. Люди лягали на підлогу, щоб змії повзали по них, і таким чином вони намагалися узнати майбутнє та вплинути на нього.

▣ **"ворожбитством"** Це слово (дієприкметник жіночого роду однини теперішнього часу активного стану) зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті. Корневе слово часто вживається в Септуагінті в значенні «віщун, провидець, пророк», зазвичай в негативному контексті. Воно означає марити, говорити в емоційному трансі, провіщаючи майбутнє. Тут це слово означає людину, яка провіщає майбутнє заради наживи. Контекстуальні й лексичні ознаки цього слова вказують на те, що та жінка була одержима нечистим духом.

16:17 "йшла слідкома за Павлом... і кричала" Це дієприкметник теперішнього часу активного стану та дієслово в імперфекті активного стану дійсного способу. Вона продовжувала ходити й кричати (пор. Дії 16:18).

▣ **"Оці люди це раби Всевишнього Бога"** Ісус не приймав свідчення демонів (пор. Лк. 8:28; Мр. 1:24; 3:11; Мт. 8:29), не приймав його і Павло, адже це було б сприйнято як підтримка з боку демонів.

Вираз «Всевишній Бог» (пор. Мр. 5:7; Лк. 8:28) вживається щодо ЯХВЕ (*Ель Ельйон*) в Бут. 14:18-19; 2Сам. 22:14 (див. Спеціальну тему до Дій 1:6), але в тій культурі воно також вживалося щодо Зевса. Той дух зовсім не свідчив на славу Бога, але старався зв'язати Євангеліє з демонами.

▣ **"що вам провіщають дорогу спасіння"** Слово «дорога» вжите без артикля (пор. NRSV). Можливо, вона стверджувала, що то була одна з кількох доріг до Всевишнього Бога. Демон зовсім не старався допомогти служінню Павла. Метою цього твердження було

1. ототожити Павла з віщунством
2. проголосити віру в Христа однією з доріг, а не єдиною дорогою

У «Новому англійському перекладі Біблії» (NET, стор. 2022 №16) чудово пояснюються граматичні проблеми, пов'язані з перекладом цього слова з означеним артиклем «the way» та з неозначеним артиклем «a way». Перевага віддається варіанту з означеним артиклем «the way».

Але головне питання полягає в тому, як розуміли цей вираз люди в місті Филипи в I столітті. В їхній культурі вираз «Всевишній Бог» сприймався як *Зевс*, і тому наявність чи відсутність означеного артикля із словом «дорога» не є суттєво важливим екзегетичним питанням.

16:18 "обуривсь Павло" В цьому випадку Павло діяв не в любові, а в обуренні. Павло теж був людиною, як і всі ми! Те саме сильне дієслово вжите в Септуагінті в Екл. 10:9, де воно означає важку працю. В Новому Заповіті воно вживається тільки тут та в Діях 4:2 і означає цілком виснажену людину.

▣ **"до духа"** Слід зауважити, що Павло звертається не до служниці, але до демона, що поселився в ній та керує нею. Екзорцизм Павла був схожим на інші екзорцизми в Новому Заповіті (в ім'я Ісуса). Див. Дії 5:16, Спеціальні теми: «Демони» та «Екзорцизм».

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 16:19-24

¹⁹А пани її, бачивши, що пропала надія на їхній прибуток, схопили Павла й Силу, і потягли їх на ринок до старших. ²⁰Коли ж їх привели до начальників, то сказали: Ці люди, юдеї, наше місто бунтують, ²¹і навчають звичаїв, яких нам, римлянам, не годиться приймати, ані виконувати. ²²І натовп піднявся на них. А начальники здерли одягу із них, та звеліли їх різками сікти. ²³І, завдавши багато їм ран, посадили в в'язницю, наказавши в'язничному дозорцеві, щоб їх пильно стеріг. ²⁴Одержавши такого наказу, той їх повкидав до внутрішньої в'язниці, а їхні ноги забив у колоди.

16:19 "бачивши, що пропала надія на їхній прибуток" Цим «панам» було все одно, що людина звільнилася з рабства зла. Вони переживали лише за свої грошові збитки (пор. Дії 16:16), як і народ в Лк. 8:26-39.

▣ **"схопили Павла й Силу"** Неясно, чому вони не схопили Луку і Тимофія.

16:20 "до начальників" Тут вжито слово *praetors*. Їхнім офіційним титулом був *duumvirs*, але Цицерон повідомляє, що багато з них любили, щоб їх звали *Praetors*. Лука надзвичайно точно використовує офіційні титули римських урядових осіб. Це є одним з доказів історичної достовірності його творів.

16: 20, 21 "Ці люди, юдеї... нам, римлянам" Тут ми бачимо расову гордість та упередження. Час перебування Павла в Филипах, можливо, був близьким до наказу Клавдія щодо вигнання юдеїв з Рима в 49-50-му рр. н.е. (він фактично взагалі заборонив іудейське поклоніння). Римський антисемітизм можна також побачити в творах Цицерона «Pro Fiasco» 28 та «Javenal» 14.96-106.

▣ **"навчають звичаїв, яких нам, римлянам, не годиться приймати"** Зверніть увагу на те, що це звинувачення не має жодного відношення до вигнання демонів із служниці. Видно, тут мається на увазі їхня проповідь Євангелія Ісуса Христа. Іудаїзм був законною релігією в Римській імперії, але з часом стало ясно, що християнство є окремою, і тому незаконною релігією. Як іудеям не дозволялося проповідувати римлянам юдаїзм, так Павлу не дозволялося проповідувати їм Євангеліє.

16:22 "здерли одержу із них, та звеліли їх" Ці дієслівні форми вказують на те, що ці два *Praetors* під тиском натовпу власноручно здерли одяг з Павла та Сили (дієприкметник аориста активного стану множини). Така активна участь в судочинстві була для них вкрай незвичайною.

1. вони здерли (дієприкметник аориста активного стану)
2. вони звеліли сікти (імперфект активного стану дійсного способу, за яким слідує інфінітив теперішнього часу активного стану)

▣ **"різками сікти"** Цей тип покарання (*verberatio*, що виконувалося за владою міського суду) був не таким жорстоким, як римське бичування. Не було встановленого числа ударів. Павла тричі сікли різками (пор. 2Кор. 11:25) Це – єдиний записаний випадок (пор. 1Сол. 2:2).

16:24 "до внутрішньої в'язниці" Тобто під максимальну охорону. Тут був фактор страху (пор. Дії 16:29). Екзорцизм Павла привернув до себе їхню увагу.

▣ **"їхні ноги забив у колоди"** У більшості в'язниць того часу в'язнів тримати закутими в кайдани, що були приковані ланцюгами до стін. Двері закривали не лише на засув, але і на замок. Ноги в'язнів були широко розставленими в колодах, через що вони відчували біль і втеча була ще важчою для них.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 16:25-34

²⁵А північної пори Павло й Сила молилися, і Богові співали, а ув'язнені слухали їх. ²⁶І ось нагло повстало велике трясіння землі, аж основи в'язничні були захиталися! І повідчинялися зараз усі двері, а кайдани з усіх поспадали... ²⁷Як прокинувся ж сторож в'язничний, і побачив відчинені двері в'язниці, то витяг меча та й хотів себе вбити, мавши думку, що повтікали ув'язнені. ²⁸А Павло скрикнув голосом гучним, говорячи: Не чини собі жодного зла, бо всі ми ось тут! ²⁹Зажадавши ж той світла, ускочив, і тремтячий припав до Павла та до Сили. ³⁰І вивів їх звідти й спитав: Добродії! Що треба робити мені, щоб спастися? ³¹А вони відказали: Віруй в Господа Ісуса, і будеш спасений ти сам та твій дім. ³²І Слово Господнє звіщали йому та й усім, хто був у домі його. ³³І сторож забрав їх того ж часу вночі, їхні рани обмив, і охристився негайно він сам та його всі домашні. ³⁴І він їх запровадив до дому свого, і поживу поставив, і радів із усім домом своїм, що ввірував у Бога.

16:25 "північної пори" Вони мабуть не могли спати через біль від побоїв та колод.

▣ **"молилися, і Богові співали"** Можливо, богословський зміст тих молитов та пісень став причиною того, що в'язні почали вірити в Христа («ув'язнені слухали їх»), тому що ніхто з них не втік, коли землетрус відкрив їм двері (пор. Дії 16:26,28, «всі ми ось тут»).

▣ **"ув'язнені слухали"** Це – імперфект медіального стану (депонент) дійсного способу, що вказує на те, що вони слухали Павла і Силу постійно. Дієслово *epakroatai* рідко вживається в Новому Заповіті та в Септуагінті. У 1Сам. 15:22 воно означає дуже уважне слухання з радістю. Ці бідні в'язні з захопленням слухали і приймали вістку про Божу любов, піклування та прийняття!

16:26 "трясіння землі" Це була природна подія, але вона служила надприродній цілі, в надприродний час і призвела до надприродних наслідків (пор. Мт. 27:51,54; 28:2). Бог визволив Петра із в'язниці через ангела (пор. Дії 4:31), але тут Бог обрав таку подію, яка дала Павлу можливість проповідувати Євангеліє і в'язням, і сторожам.

16:27 "витяг меча" То був невеликий двосічний меч у формі язика; такі мечі носили на поясі і використовували для страти римських громадян. Коли в'язні втікали від сторожа, він мусив понести їхнє покарання (пор. Дії 12:19).

16:28 Віра Павла і Сили та зміст їхніх молитов і пісень мали могутній вплив на інших в'язнів (Гадаю, що і вони спаслися)!

16:29 "Зажадавши ж той світла" Тут «світло» стоїть у множині. Там були й інші в'язничні сторожі.

16:30 "Добродії! Що треба робити мені, щоб спастися?" В цих словах відображається (1) страх перед надприродним та (2) прагнення до миру з Богом! Він жадав того миру та радості, які випромінювали Павло і Сила навіть серед несправедливості та страждань. Зауважте, що цей чоловік, як і багато інших, знав, що людина повинна щось зробити для свого спасіння (пор. Лк. 3:10,12,14; Дії 2:37; 22:10).

16:31 "Віруй в Господа Ісуса" Дієслово (аорист активного стану наказового способу) *pisteuō* можна перекласти як «вірити», «віра», або «довіряти». Див. Спеціальні теми до Дій 2:40, 3:16 і 6:5. В першу чергу це відгук віри людини з її власної волі (пор. Дії 10:43). Також слід звернути увагу на те, що тут ідеться про віру в особу, а не в доктрину або богословську систему. Цей чоловік не був іудейського походження (ніневітяни в книзі Йони). Проте вимоги для спасіння досить прості й однакові для всіх! Тут подається найстисліший виклад Євангелія в Новому Заповіті (пор. Дії 10:43). Його покаяння (пор. Мр. 1:15; Дії 3:16,19; 20:21) підтвердилося його діями.

▣ **"будеш спасений ти сам та твій дім"** В давнину релігія голови родини була релігією всіх членів родини (пор. Дії 10:2; 11:14; 16:15; 18:8). Як це діяло на індивідуальному рівні неясно, але цілком можливо, що кожний член родини мав певну міру особистої віри. Пізніше Павло проповідував всю євангельську вістку тому в'язничному сторожу та його домашнім (пор. Дії 16:32).

В даному випадку він проповідував не лише його домашнім, але всім у в'язниці!

16:32 "Слово Господнє" Є різночитання цієї фрази.

1. В манускриптах P^{45,74}, K², A, C, D та E – «Слово Господнє». UBS⁴ дає цьому варіанту рейтинг «В» (майже точно).
2. В манускриптах K* та B – «Слово Боже».

В контексті питання полягає в тому, хто тут називається «Господом».

1. Ісус, Дії 16:31
2. ЯХВЕ (пор. Дії 16:25,34; 13:44,48; це старозавітна фраза, пор. Бут. 15:14; 1Сам. 15:10; Іс. 1:10; Йона 1:1)

16:33 "і охристився негайно він сам та його всі домашні" Це показує важливість хрещення. Книга Дій неодноразово підкреслює це. Див. Дії 2:38, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ХРЕЩЕННЯ». Ісус Сам хрестився (пор. Лк. 3:21) і нам заповідав хреститися (пор. Мт. 28:19), і цим все сказано (пор. Дії 2:38). Хрещення

одразу після сповідання віри також узгоджується з іншими прикладами в книзі Дій (пор. Дії 10:47-48). В певному сенсі це було їхнім видимим та словесним публічним сповіданням віри в Христа (Рим. 10:9-13).

16:34 "і радів із усім домом своїм, що ввірував у Бога" Ці два дієслова стоять в однині й відносяться до в'язничного сторожа. Однак прислівниковий зворот вказує на те, що вони відносяться й до родичів та слуг.

Слово «ввірував» є дієприкметником перфекта активного стану, що означає завершений стан. Зверніть увагу на зміну граматичного часу з Дій 16:31.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 16:35-40

³⁵А коли настав день, то прислали начальники слуг поліційних, наказуючи: Відпусти тих людей! ³⁶І сказав той в'язничний дозорець слова ці Павлові: що прислали начальники, щоб вас відпустити. Отож, вийдіть тепер та й з миром ідіть! ³⁷А Павло відказав їм: Нас, римлян, незасуджених, різкими сікли прилюдно, і до в'язниці всадили, а тепер нас таємно виводять? Але ні! Хай вони самі прийдуть, та й виведуть нас! ³⁸Ці ж слова поліційні слуги донесли начальникам. А ті налякались, почувши, що римляни вони. ³⁹І прийшли, та їх перепросили, а вивівши, благали, щоб із міста пішли. ⁴⁰І, вийшовши з в'язниці, прибули вони до Лідії, а з братами побачившись, потішили їх та й пішли.

16:35 "слуг поліційних" Дослівно «носителів палиць» (*hrabdouchosta lictor*). Мова йде про людей, що здійснюють офіційне покарання (пор. Дії 16:20). Італійська «фашистська» партія взяла свою назву від цього слова. В'язка цих палиць (з латинської *fascis*) була символом політичної влади.

16:37 "римлян" Місто Филипи було римською колонією і мало багато додаткових привілеїв, які Рим міг відібрати в них, якби дізнався про таке несправедливе поводження з римським громадянином. Побиття римського громадянина було серйозним порушенням їхнього колоніального статусу (пор. Дії 16:39; див. Лівій, «Історія» 10.9.4 або Цицерон, «На захист Рабірія» 4.12-13).

16:39 Ціллю Павлового протесту, мабуть, було захистити нову церкву в Филипах та добитися для неї певного визнаного статусу. Ці лідери своїми діями підтвердили, що проповідь Євангелія не є незаконною! В Филипах відкрилася дверь для майбутніх заходів з проповіді Євангелія.

16:40 "та й пішли" Лука, здається, залишився. Ми все ще бачимо його там в Діях 20:5-6.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Святого Духа названо Духом Ісуса?
2. Чому Бог допустив, щоб місіонери стикнулися з таким протистоянням та випробуванням?
3. Чому Павло не прийняв свідчення служниці?
4. Перелічіть людей, що спаслися в Филипах.
5. Чому було ув'язнено лише Павла та Силу?
6. Чому інші в'язні не втікли?
7. Перелічіть елементи спасіння в цій главі. Чи відрізняються вони від тих, що в інших главах Дій?
8. Чи мав в'язничний сторож будь-яке відношення до юдаїзму або християнства?
9. Що означає вислів «його домашні спаслися»?
10. Чому Павло змусив начальників міста особисто прийти й вибачитись перед ним?

Дії 17

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Заворушення в Солуні 17:1-9	Проповідь Христа в Солуні 17:1-4 Напад на дім Ясона 17:5-9	Із Солуні до Афін 17:1-9	У Солуні 17:1-4 17:5-9	Солунь: Проблеми з іудеями 17:1-4 17:5-9
Апостоли в Верії 17:10-15	Служіння в Верії 17:10-15	17:10-15	У Верії 17:10-15	Нові проблеми в Верії 17:10-12 17:13-15
Павло в Афінах 17:16-21	Філософи в Афінах 17:16-21	Павло в Афінах 17:16-21	В Афінах 17:16-21	Павло в Афінах 17:16-18 17:19-21
17:22-28a	Звернення до ареопагу 17:22-34	17:22-31	17:22-31	17:22a Павлова промова перед радою ареопагу 17:22b-23 17:24-28
17:28b-31				17:29 17:30-31
17:32-34		17:32-34	17:32-34	17:32-34

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятиох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

Короткий зміст звернення Павла до грецьких інтелектуалів в Афінах (17:15-34).
Це звернення схоже на Дії 14:15-18.

- А. Є один Бог, творець неба (духовного) і землі (матеріального)
  1. вони Його не знають
  2. Він не мешкає в людських храмах або ідолах
  3. Він не має потреби ні в чому людському
  4. Він один є джерелом справжнього життя
- Б. Він керує всією історією людства
  1. Він створив всі народи від однієї людини
  2. Він призначив межі мешкання народів
- В. Він вклав в людей бажання пізнати Його, і Його не важко знайти

- Г. Гріх відлучив нас від Нього
1. Він не зважав на часи невігластва
  2. ми повинні покаятися
- Д. Він судитиме Своє створіння
1. є встановлений день суда
  2. суд здійснюватиметься через Месію
  3. Месія воскрес із мертвих, і тим самим підтвердив Свою особу та діло

Місто Солунь

- А. Коротка історія Солуні
1. Місто Солунь було портом, розташованим в затоці Термаїкос, на Егнатієвій дорозі (шляху народів), важливому римському шляху, що йшов на схід від Рима. Цей морський порт знаходився дуже близько до багатой, добре зрошуваної прибережної рівнини. Завдяки цим трьом перевагам місто Солунь було найбільшим і найважливішим комерційним та політичним центром в Македонії.
  2. Солунь спочатку називалася «Терма». Ця назва була пов'язана з тамошніми гарячими джерелами. Римський історик Пліній писав, що Терма та Солунь знаходилися поруч. Якщо це правда, то Солунь просто захопила Терму та приєднала до себе (Леон Морріс, «Перше і Друге Послання до солунян» [Leon Morris, *The First and Second Epistles to the Thessalonians*, Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1991, стор. 11]). Але більшість істориків вважають, що Кассандр, один з генералів Олександра Македонського, переіменував Терму в 315 р. до н.е. на честь Фессалоніки, дочки Філіппа Македонського, зведеної сестри та дружини Олександра (Страбон, VII Фрагмент 21). В перші століття поширення християнства Солунь в певний час називали «правовірним містом» через християнський характер міста (Дін Фаррар, «Життя і робота Апостола Павла» [Dean Farrar, *The Life and Work of St. Paul*, New York: Cassell and Company, Limited, 1904, стор. 364]). Сьогодні це місто має назву Салоніки і все ще залишається важливим містом Греції.
  3. Солунь була космополітичним метрополісом, подібним до Коринта, де мешкали люди з усього знаного світу.
    - а. Там жили варварські германські народи з півночі, і вони принесли туди свою язичницьку релігію та культуру.
    - б. Там жили греки, що прийшли з Ахаї на південь та з островів Егейського моря. Вони принесли з собою благородство та філософію.
    - в. Жили там і римляни з заходу. То були переважно відставні воїни, які принесли туди свою силу волі, багатство і політичну владу.
    - г. Нарешті, там були і юдеї, що прийшли туди із сходу великим числом, так що вони склали третю частину населення міста. Юдеї принесли з собою віру в єдиного Бога та свої національні упереження.
  4. Солунь була справжнім космополітичним містом з населенням 200 тисяч чоловік. То був курорт та центр здоров'я завдяки своїм гарячим джерелам. То був комерційний центр завдяки морському порту, родючим рівнинам та розташуванню близько до Егнатієвої дороги.
  5. Солунь як столиця і найбільше місто Македонії була її політичним центром. Оскільки то була столиця римської провінції і там мешкало багато римських громадян (переважно відставних солдат), Солунь стала вільним містом, не платила данину і жила за римським законом, адже більшість солунян були римськими громадянами. Правителів Солуні називали «політархами». Ця назва ніде в іншій літературі не зустрічається, але зберігається в написі на триумфальній арці в Солуні, що відома під назвою Вардарські ворота (Фаррар, стор. 371n.).
- Б. Події, що призвели до появи Павла в Солуні
1. Павла привели в Солунь різні події, але за всіма фізичними обставинами стоїть ясне і пряме покликання Бога. Павло спочатку взагалі не мав наміру іти на європейський материк. Він хотів в цю другу місіонерську подорож знову відвідати церкви в Малій Азії, які він був заснував під час першої місіонерської подорожі, а потім піти на схід. Проте

коли він вже готовий був іти на північний схід, Бог раптом перекрив йому дорогу. Кульмінацією стало видіння македонянина (пор. Дії 16:6-10). Це призвело до двох наслідків: по-перше, Євангеліє було проповідано на європейському материк, і по-друге, Павло через певні обставини в Македонії почав писати свої Послання (Томас Картер, «Життя і листи Павла» [Thomas Carter, *Life and Letters of Paul*, Nashville: Cokesbury Press, 1921, стор. 112]).

2. Фізичні обставини, що привели Павла в Солунь
  - а. Павло пішов до Филипів, невеличкого міста, де не було синагоги. Там його діяльність була зупинена через панів «пророчиці», одержимої служниці, та начальників міста. Павла побили та принизили, але там була заснована церква. З причини протистояння та фізичної кари Павлу довелося полишити місто, мабуть, скоріше, ніж він того хотів.
  - б. Куди він міг піти далі? Він пройшов через Амфіполіс та Аполонію, де також не було синагоги.
  - в. І тоді він прийшов до Солуні, найбільшого міста в тій області, де була синагога. Павло мав звичай спершу йти до помісної синагоги. Він робив так, тому що
    - (1) люди в синагозі добре знали Старий Заповіт;
    - (2) синагога надавала йому можливість вчити і проповідувати;
    - (3) вони були обраним народом, з яким Бог уклав завіт (пор. Мт. 10:6; 15:24; Рим. 1:16-17; 9-11);
    - (4) Ісус віддав Себе в жертву спершу за них, а потім за весь світ, отже і Павло наслідував приклад Христа.

Супутники Павла

- А. В Солуні Павла супроводжували Сила та Тимофій. Лука був з Павлом в Филипах і залишився там. На це вказує форма оповідання від першої та третьої особи множини в Діях 16 та 17. Лука розповідає про події в Филипах від першої особи множини («ми»), а про подорож до Солуні – в третій особі множини («вони»).
- Б. Сила або Силуян – чоловік, якого Павло взяв із собою в другу місіонерську подорож, коли Варнава з Іваном Марком повернулися на Кіпр
  1. Його ім'я вперше згадується в Біблії в Діях 15:22, де його названо головним серед братів єрусалимської церкви.
  2. Він також був пророком (пор. Дії 15:32).
  3. Він був римським громадянином, як Павло (пор. Дії 16:37).
  4. Його разом з Юдою Варсаввою єрусалимська церква послала в Антіохію, щоб розвідати положення діл (пор. Дії 15:22,30-35).
  5. Павло хвалить його в 2Кор. 1:19 і також згадує його в кількох своїх посланнях.
  6. Пізніше і Петро згадує його в своєму Першому посланні (пор. 1Петр. 5:12).
  7. І Павло, і Петро називають його Силуяном, а Лука – Силою.
- В. Тимофій також був супутником та співробітником Павла.
  1. Павло познайомився з ним в Лістрі, де він навернувся до віри під час першої місіонерської подорожі Павла.
  2. Тимофій був наполовину греком (по батьку) і наполовину юдеєм (по матері). Павло хотів скористатися його допомогою в проповіді Євангелія язичникам.
  3. Павло обрізав Тимофія, щоб він міг служити серед іудейського народу.
  4. Ім'я Тимофія згадується в привітаннях у Другому Посланні до коринтян, Посланні до колоссян, Першому та Другому Посланні до солунян і Посланні до Филімона.
  5. Павло називав його «сином за вірою» (пор. 1Тим. 1:2; 2Тим. 1:2; Тит. 1:4).
  6. Судячи з тону Послань Павла Тимофію, Тимофій був значно молодшим та боязким. Однак Павло мав велику довіру до нього (пор. Дії 19:27; 1Кор. 4:17; Фил. 2:19).
- Г. Говорячи про супутників Павла, слід згадати і чоловіків, які прийшли до Солуні та супроводжували Павла в його подальших місіонерських подорожах. То були Аристарх (Дії 19:29; 20:4; 27:2) та Секунд (Дії 20:4). Можливо, Димас також був з Солуні (Филим. 24; 2Тим. 4:10).

Служіння Павла в місті Солунь

- А. Служіння Павла в Солуні відповідало звичній моделі – спершу іти до іудеїв, а потім звертатися до язичників. Павло проповідував в синагозі протягом трьох субот. Він звіщав, що «Ісус – то Месія». Він використовував тексти Старого Заповіту, щоб показати, що Месія мав бути страждальним (пор. Бут. 3:15; Іс. 53), а не політичним спасителем. Павло також акцентував на воскресінні та закликав всіх спастися. Він ясно звіщав Христа як Месію, обіцяного Спасителя всіх народів.
- Б. У відповідь на цю проповідь дехто з іудеїв, багато побожних язичників та впливових жінок прийняли Ісуса Спасителем і Господом. Аналіз цих груп навернених людей є дуже важливим для розуміння пізніших послань Павла до цієї церкви.
- В. Ця церква складалася переважно з язичників, і тому в обох Посланнях до солунян зовсім немає посилань на Старий Заповіт. Язичники охоче приймали Ісуса Спасителем і Господом з кількох причин.
1. Їхні традиційні релігії не мали сили і були лише забобонами. Солунь знаходилася біля підніжжя гори Олімп, і всі мешканці міста знали, що на вершині гори ніхто не живе.
  2. Євангеліє було вільним для всіх.
  3. Християнство не мало юдейського ексклюзивізму та націоналізму. Юдейська релігія приваблювала багатьох своїм єдинобожжям та високою мораллю, але водночас вона відштовхувала багатьох відразливими ритуалами (такими як обрізання) та притаманними їй расовими й національними упередженнями.
- Г. Багато «знатних жінок» прийняло християнство, тому що ці жінки могли самі вільно обирати собі релігію. Жінки в Македонії та Малій Азії були більш вільними, ніж жінки в інших частинах греко-римського світу (Сер Вільям М. Рамзай, «Апостол Павло, мандрівник та римський громадянин» [Sir Wm. M. Ramsay, *St. Paul the Traveler and Roman Citizen*, New York: G. P. Putnam's Sons, 1896, стор. 227]). Однак жінки біднішого класу, хоч і були вільними, все ще перебували під впливом забобонів та багатобожжя (Рамзай [Ramsay], стор. 229).
- Д. Багато хто вбачав проблему в тривалому періоді перебування Павла в Солуні:
4. В Діях 17:2 розповідається про те, що під час перебування в Солуні Павло протягом трьох субот сперечався в синагозі.
  5. В 1Сол. 2:7-11 сказано, що Павло працював своїми руками. Він виготовляв намети або, на думку деяких дослідників, обробляв шкіру.
  6. Фил. 4:16 свідчить про більш довге перебування Павла в Солуні, коли Павло принаймні двічі отримав фінансову допомогу від церкви в Филипах. Ці два міста знаходяться на відстані приблизно 160 км одне від одного. Дехто припускає, що Павло залишався там приблизно два-три місяці і що три суботи пов'язані лише з його служінням іудеям (Шепард [Shepard], стор. 165).
  7. Цю думку підтверджують також і різні розповіді про навернених в Діях 17:4 та 1Сол. 1:9 і 2:4, що головним чином відрізняються зреченням язичників від ідолів. Язичники в книзі Дій були юдейськими прозелітами і ще раніше зреклися ідолів. Згідно з контекстом, Павло, можливо, мав там ширше служіння серед суто язичників, ніж серед іудеїв.
  8. Коли саме могло здійснюватися це служіння, залишається невідомим, тому що Павло завжди йшов спершу до іудеїв. Коли іудеї відкинули його вістку, він звернувся до язичників. Багато язичників приймало Євангеліє, і іудеї почали ревнувати. Вони підбурили мешканців міста проти Павла.
- Е. Тому Павло був вимушений полишити дім Ясона і ховатися разом з Тимофієм та Силою; принаймні, коли люди юрбою пішли до дому Ясона, їх там не було. Політархи змусили Ясона дати заруку, щоб забезпечити спокій. Через це Павлу довелося вночі полишити місто і піти до Верії. Проте церква продовжувала свідчити про Христа, незважаючи на таке велике протистояння.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 17:1-9

¹Як вони перейшли Амфіполь й Аполлонію, то прийшли до Солуня, де була синагога юдейська. ²І Павло, за звичаєм своїм, до них увійшов, і з ними змагавсь три суботи з Писання, ³вказуючи та

доводячи, що мусів Христос постраждати й воскреснути з мертвих, і що Христос Той Ісус, про Якого я вам проповідую. ⁴І ввірували дехто з них і до Павла та до Сили пристали, безліч побожних із гелленів та немало з шляхетних жінок. ⁵А невірні юдеї були запалилися заздрістю, і якихсь негідних людей назбирали на вулицях, учинили збіговисько та й бунтували те місто, а набігши на хату Ясонову, шукали апостолів, щоб до натовпу вивести їх. ⁶А як їх не знайшли, потягли до начальників міста Ясона та декого з братті, кричачи: Ті, що світ сколотили, і сюди ось вони поприходили! ⁷А Ясон їх до себе прийняв. Вони всі проти наказів кесаря чинять, говорячи, ніби інший є цар Ісус... ⁸І вони зворохобили народ та начальників міста, що слухали це. ⁹Але, узявши поруку з Ясона та з інших, вони їх відпустили.

17:1 "перейшли Амфіполь й Аполлонію" Ці два міста знаходилися на римській дорозі, що називалася Егнатієвою дорогою (Дорогою народів); ця велика дорога йшла з заходу на схід і простягалася понад 800 км, з'єднуючи східні та західні частини імперії. Вона проходила через головну вулицю міста Солунь.

▣ "Солунь" Див, Вступ до цієї глави.

▣ "де була синагога" Павло мав звичай проповідувати спершу в синагозі (пор. Дії 17:2; 3:26; 13:46; Рим. 1:16; 2:9,10; Дії 9:20; 13:5,14; 14:1; 17:2,10,17; 18:4,19; 19:8), мабуть тому, що він відчував, що Євангеліє в першу чергу було для юдеїв (пор. Рим. 1:16), згідно з пророцтвами Старого Заповіту. Також в синагогу приходило багато богобійних, які теж знали і шанували Старий Заповіт.

17:2 "три суботі" Тобто Павло проповідував в цій синагозі лише три суботи. Він мабуть перебував у тому місті довше, ніж три тижні (пор. Фил. 4:16), але не дуже довго.

▣ "і з ними змагавсь... з Писання" Павло порівнював месіанські пророцтва з життям Ісуса, Його вченням, смертю і воскресінням. Такий підхід він узяв від Степана (Дії 7) та від свого рабиністичного виховання.

17:3

NASB «пояснюючи та надаючи докази»
NKJV «пояснюючи та демонструючи»
NRSV, NJB «пояснюючи та доводячи»
TEV «пояснюючи Писання та доводячи з них»

Перше слово, *dianoigō*, було вжито у випадку, коли Ісус відкрив Писання двом учням на дорозі до Еммауса (пор. Лк. 24:32,45). Воно також було використане стосовно того, як їхні очі відкрилися і вони впізнали Ісуса (пор. Лк. 24:31). Те саме слово вжито в Діях 16:14, де Бог відкрив серце Лідії для розуміння Євангелія.

Друге слово, *paratithēmi*, часто вживається в творах Луки в значенні класти їжу перед кимось, але тут воно означає «покласти істину перед кимось» або «поручити» (пор. Дії 14:23; 20:32). В Євангелії від Луки це слово двічі вживається (пор. Лк. 12:48; 23:46) в значенні довірити щось комусь. Павло дуже обережно передавав своїм слухачам Євангеліє (застава, *parathēkē*, 1Тим. 6:20; 2Тим. 1:12,14). Дехто прийняв його (деякі юдеї, богобійні язичники та знатні жінки).

▣ "мусів Христос постраждати" Слово «мусив» або «повинен» (*dei*) стоїть в імперфекті активного стану дійсного способу, що означає необхідність (див. детальну примітку до Дій 1:16). Старий Заповіт передвіщав страждального Месію (пор. Бут. 3:15; Пс. 22; Іс. 52:13-53:12; Зах. 12:10), але рабини ніколи не бачили цього в Писанні. Апостольські проповідники наполегливо стверджували це (пор. Лк. 24:46; Дії 3:18; 26:23; 1Петр. 1:10-12). Ця істина була серйозним спотиканням для юдеїв (пор. 1Кор. 1:22-23). Див. примітку до Дій 3:18.

▣ "й воскреснути з мертвих" Це – спільний елемент усіх проповідей Петра, Степана й Павла в книзі Дій (частиною *керигми*, див. Спеціальну тему до Дій 2:14), центральний стовп Євангелія (пор. 1Кор. 15).

▣ **"Христос Той Ісус, про Якого я вам проповідую"** У грецьких рукописах є багато різночитань фрази «Христос Той Ісус».

1. «Христос, Той Ісус» – манускрипт В
2. «Христос, Ісус» – деякі версії Вульгати та коптські переклади
3. «Христос Ісус» – манускрипти P⁷⁴, А, D
4. «Ісус Христос» – манускрипт ґ
5. «Ісус Той Христос» – манускрипт Е та бохайрська коптська версія
6. «Христос» – грузинська версія

Багато вчених обрали варіант №1 (Ватиканус), тому що він дуже незвичайний (UBS⁴ оцінює цей варіант рейтингом «С»).

В контексті синагоги термін «Христос» означає обіцяного в Старому Заповіті Помазаника, Месію (див. Спеціальну тему до Дій 2:31). У Старому Заповіті були три помазані служіння: цар, пророк і священник. Ісус виконав усі ці три помазані служіння (пор. Євр. 1:2-3). Помазання було символом Божого обрання та підготовки до служіння. Див. Дії 4:27, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОМАЗАННЯ В БІБЛІЇ (BDB 603)».

Рання церква знову і знову визнавала, що Ісус з Назарета – то обіцяний Месія (пор. Дії 2:31-32; 3:18; 5:42; 8:5; 9:22; 17:3; 18:5,28), згідно з чітким і часто повторюваним ствердженням Самого Ісуса.

17:4 "пристали" Це грецьке дієслово (аорист пасивного стану дійсного способу) зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті. Воно буквально значить «призначити жеребом». У цьому контексті воно має конотації «слідувати» або «приєднатися». «Жереб» у Старому Заповіті був способом пізнання Божої волі. На це вказують

1. прийменник (*pros*)
2. корінь (*klēroō*)
3. пасивний стан вказує на Божу дію

Бог відкрив їхні серця, як серце Лідії (пор. Дії 16:24; також зверніть увагу на подібну думку в 1Петр. 5:3).

▣ **"побожних із гелленів"** То були послідовники юдаїзму, які ще не були повністю наверненими через

1. обрізання
2. самохрещення
3. по можливості, принесення жертви в Єрусалимському Храмі

▣ **"та немало"** Це ще один приклад застосування Лукою *λίτоти* (навмисного применшення, пор. Дії 12:18; 15:2; 19:11,23,24; 20:12; 26:19,26; 27:20; 28:2), зазвичай в заперечній формі. Дослівно ця фраза «не мало» стоїть в кінці речення для посилення наголосу.

▣ **"шляхетних жінок"** Жінки в Македонії (як Лідія) мали більше свободи, ніж в інших частинах Присередземномор'я. Повторювалася модель, встановлена в Пісідійській Антіохії (пор. Дії 13:43,45,50). У західній сім'ї грецьких манускриптів в Діях 17:4 додано ствердження, що то були жінки шляхетних чоловіків.

17:5 "юдеї були запалилися заздрістю" Невіра юдеїв засмучує мене (пор. Дії 14:2), але їхня заздрість (пор. Дії 5:17) – то просто трагедія! Вони були мотивовані не релігійною завзятістю, як Павло, але заздрістю! Їх турбувало число навернених (пор. Дії 13:45), а не зміст проповіді.

Лука часто вживає слово «юдеї» в зневажливому, негативному значенні (пор. Дії 12:3; 13:45; 14:2; 17:13), як і Павло (пор. 1Сол. 2:15-16). Це слово стало синонімом противників Євангелія.

NASB «деяких лихих людей з ринкової площі»

NKJV «деяких злих людей з ринкової площі»

NRSV «деяких негідників на ринкових площах»

TEV «негідних ледарів з вулиць»

NJB «банду з ринкової площі»

Це слово означає людину, яка тиняється без діла по ринковій площі, ледаря, від якого немає ніякої користі.

▣ **"натовп"** Це слово зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті та є дуже рідкісним в грецькій літературі. В Септуагінті його немає. В даному контексті мається на увазі «натовп». Лука бів освіченим чоловіком з великим словниковим запасом (медичні терміни, морські терміни, тощо).

17:6 "потягли... Ясона" Деякі припускають, що цей був той самий Ясон, ім'я якого згадується в Рим. 16:21, але це лише припущення.

▣ **"та декого з братті"** Ця конструкція вказує на те, що Ясон ще не був віруючим. Невідомо, як саме Ясон прийняв місіонерську команду. Можливо, що

1. Павло або Сила працювали на нього
2. орендували приміщення в нього
3. залишалися в його домі

Дієслово «прийняв» в Діях 17:7 означає «прийняв як гостя» (пор. Лк. 10:38; 19:6; Як. 2:25).

▣ **"начальників міста"** Цей термін «політарх» був особливою назвою місцевих урядових посадовців в Македонії. Це дуже рідкісне слово, що вживається лише тут та в Діях 17:8 у всьому Новому Заповіті чи в грецькій літературі, і його вживання свідчить про знання Луки в цій галузі та ще раз підтверджує історичність книги Дій (Навчальна Біблія «NASB» [NASB Study Bible], стор. 1607; але це слово зустрічається в грецькому написі на арці, що стоїть на Егнатієвій дорозі в Солуні). Лука був точним істориком в добу, коли це було рідкістю. Він мав свої цілі, пов'язані з вірою, і віруючі вважають це теж частиною богонатхнення.

NASB «стривожили світ»
NKJV, NRSV,
NJB «перевернули світ догори низом»
TEV «створили неприємності повсюди»

Це звучить як звинувачення в бунті (пор. Дії 21:38; також див. 16:20; 24:5). Це дуже сильне слово. Зверніть увагу, як Павло вживає його в Гал. 5:12. Ми знаємо з 1Сол. 2:14-16, що ця церква зазнала великих переслідувань.

Виникає питання: Чи було це перебільшенням, або вони знали про поширення цієї нової секти юдаїзму?

17:7 "проти наказів кесаря" На думку деяких богословів, мова йде про наказ Клавдія (41-54 рр. н.е.) від 49-50 рр. н.е., що забороняв проведення юдейських ритуалів в Римі. Фактично цей наказ призвів до того, що юдейське населення Рима полишило місто. Однак я вважаю, що згідно з контекстом тут очевидно мається на увазі їхня проповідь Євангелія. Закон забороняв проповідувати римлянам юдаїзм.

▣ **"говорячи, ніби інший є цар Ісус"** Таке звинувачення могло бути пов'язаним з

1. сильним есхатологічним акцентом у проповідях Павла в Солуні
2. тим, що християни називали Ісуса так само, як римляни називали кесаря (цар, пан і спаситель)

17:8
NASB, TEV «місцеві влади»
NKJV «правителі міста»
NRSV «місцеві начальники»
NJB «місцеві радники»

Це грецьке слово, *politarch*, означало начальників македонських міст, які щорічно призначалися на посаду. То були не римські, але місцеві керівники (АВ, Том 5, стор. 384-389).

17:9 "поруку" То мабуть була велика сума грошей, яку новонавернені дали (пор. Дії 17:4,6,10) для гарантії того, що Павло не буде далі проповідувати в тому місті. Дехто пов'язує її з 1Сол. 2:18.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 17:10-15

¹⁰А брати відіслали негайно вночі Павла й Силу до Верії. І, прибувши вони, пішли в синагогу юдейську. ¹¹Ці були шляхетніші за солунян, і слова прийняли з повним запалом, і Писання досліджували день-у-день, чи так воно є. ¹²Тож багато із них тоді ввірували, і з почесних гелленських жінок та немало із мужів. ¹³Як солунські ж юдеї довідалися, що Павло проповідує Боже Слово й у Верії, прибули вони, і там баламутили та бунтували народ. ¹⁴Тоді браття негайно Павла відпустили, щоб до моря йшов; а Сила та Тимофій позосталися там. ¹⁵А ті, що Павла відпроваджували, провели його аж до Атен, а прийнявши наказа про Силу та Тимофія, щоб до нього вернулися якнайшвидше, відбули.

17:10 "до Верії" Верія в часи Павла була великим містом, розташованим приблизно в 100 км на заході, поблизу Егнатієвої дороги. Там також була юдейська громада, що готова була слухати Павла та перевіряти його богослов'я за текстами, які він цитував із Старого Заповіту.

▣ **"пішли в синагогу юдейську"** Цей текст означає, що вони після прибуття до міста одразу рушили до синагоги, навіть хоча вони всю ніч були в дорозі. Можливо, той день випав на суботу, або вони поспішали, бо знали, що за ними по п'ятах ідуть провокатори. Вони не могли гаяти часу. Сьогодні віруючі на заході втратили відчуття невідкладності та першочерговості євангелізму!

17:11 "Ці були шляхетніші" Це слово вживалося щодо багатих, освічених людей, представників вищого класу (пор. LXX Йов 1:3; Лк. 19:12). Буквальне воно не може означати юдеїв з Верії, отже тут воно вжите в переносному значенні та означає людину, готову вислухати нові ідеї та оцінити їх. Така відкритість могла бути притаманною для провідних мешканців міста, які поклонялися в синагозі (пор. Дії 17:12).

▣ **"Писання досліджували день-у-день, чи так воно є"** Саме так можна дійти до істини. Метод проповіді Павла був таким: він цитував Старий Заповіт, а потім показував, як той текст стосується Ісуса.

Ця фраза («чи так воно є») – умовне речення четвертого типу (*ei* з оптативом, пор. Дії 17:27; 20:16; 24:19; 27:12), що вказує на дію з найменшою вірогідністю. Дехто прийняв Євангеліє, а дехто ні (таємниця Євангелія).

17:12 "багато із них тоді ввірували" Це значить, що багато юдеїв в синагозі, а також багато «богобійних» прийняли Євангеліє. Див. Спеціальну тему до Дій 3:16 і 2:40.

▣ **"почесних"** Це складене слово, що складається зі слів «добрий» та «форма» або «вигляд». Так називали чесних, шанованих і впливових людей (пор. Дії 13:50 і Йосип із Ариматеї, Мр. 15:43).

17:13 Це свідчить про цілеспрямовану протидію іудейських противників Павла. Багато хто з них були щирими юдеями, що діяли за релігійними мотивами (як Савл). Однак їхні методи виявляють їхній духовний стан.

17:14 "до моря" Це може означати:

1. Павло подорожував до Афін на узбережному судні.
2. Павло подорожував прибережною дорогою.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 17:16-21

¹⁶Як Павло ж їх чекав ув Атенах, у ньому кипів його дух, як бачив це місто, повне ідолів. ¹⁷Тож він розмовляв у синагозі з юдеями та з богобійними, і на ринку щоденно зо стрічними. ¹⁸А дехто з філософів епікуреїв та стоїків сперечалися з ним. Одні говорили: Що то хоче сказати оцей пустомов? А інші: Здається, він проповідник чужих богів, бо він їм звіщав Євангелію про Ісуса й воскресення. ¹⁹І, взявши його, повели в ареопаг та й казали: Чи можемо знати, що то є ця наука нова, яку проповідуєш ти? ²⁰Бо чудне щось вкладаєш до наших вух. Отже хочемо знати, що то значить має? ²¹А всі атеняни та захожі чужинці нічим іншим радніш не займалися, як аби щось нове говорити чи слухати.

17:16 "ув Атенах" Тобто в Афінах. У минулому це було найвеличніше місто грецької культурної спадщини, і воно все ще залишалося інтелектуальним центром римського світу. Тут царювали традиція, забобони й аморальність.

▣ **"його дух"** В грецьких уніціальних рукописах Нового Заповіту не було

1. пробілу між словами
2. розділових знаків
3. малих і великих літер (всі літери були великими)
4. поділу книг на вірші та глави

Отже, необхідність вживання великої літери можна визначити лише за контекстом. Великі літери зазвичай вживаються в

1. іменах богів
2. географічних назвах
3. власних іменах

Слово «дух» може означати:

1. Святого Духа (пор. Мр. 1:5)
2. свідомий особовий аспект людини (пор. Мр. 8:12; 14:38)
3. якусь істоту в духовному світі (напр. нечистий дух, пор. Мр. 1:23)

В даному контексті мається на увазі Павло як особа.

У посланнях Павла є декілька місць, де ця конструкція вказує на те, що Дух Святий створює в окремій віруючій людині.

1. «не дух неволі», але «Дух синівства», Рим. 8:15
2. «дух лагідності», 1Кор. 4:21
3. «дух віри (вірності)», 2Кор. 4:13
4. «дух премудрості та відкриття», Еф. 1:17

З контексту зрозуміло, що Павло вживає слово «дух» стосовно самого себе або інших людей (1Кор. 2:11; 5:4; 2Кор. 2:13; 7:13; Рим. 1:9; 8:16; Фил. 4:23).

NASB «гнівався в собі»

NKJV «розгнівався в собі»

NRSV «глибоко засмутився»

TEV «дуже стривожився»

NJB «збунтувався»

Це імперфект пасивного стану дійсного способу дієслова *paroxunō*, що по суті означає «гострити», але тут вживається в переносному значенні «підбурювати». Це слово (в формі іменника) вживалося стосовно конфлікту між Павлом та Варнавою через Івана Марка в Діях 15:39. Його вжито позитивно в Євр. 10:24.

17:17 Павло турбувався і про юдеїв («розмовляв у синагозі»), і про язичників; і про тих, кого прибавлював іудаїзм (богобійних), і про язичників, що поклонялися ідолам («і на ринку щоденно зо стрічними»). Павло звертався до цих різних груп по-різному: в розмові з іудеями та богобійними він використовував Старий Заповіт, але з язичниками він шукав якусь спільну мову (пор. Дії 17:22-31).

17:18 "епікуреїв" Ці люди вірили в те, що найвищим добром і ціллю життя є насолода або щастя. Вони не вірили в особисте, фізичне загробне життя. Їхнім девізом було «Насолоджуйся життям зараз» (свого роду гедонізм). Вони вважали, що боги не цікавляться людьми. Їхня назва походить від Епікура, афінського філософа 341-270 рр. до н.е., але вони довели до крайнощів його основні положення. Епікур говорив про насолоду в більш широкому значенні, ніж проста фізична насолода людини (здорове тіло – спокійна душа). «Розповідають, що Епікур казав, "Якщо хочеш зробити людину щасливою, треба не збільшити його багатство, але зменшити його бажання"» («Нова енциклопедія релігійних знань Шаф-Герцог» [*The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge*], Том IV, стор. 153).

▣ **"стоїків"** Стоїки вірили, що бог – то (1) світова душа або (2) іманентна сила в усьому створінні (пантеїзм). Вони стверджували, що люди повинні жити в гармонії з природою (тобто богом). Розум був для них найвищим добром. Їхньою ціллю було самовладання, самодостатність та емоційна стабільність.

Вони не вірили в продовження існування особи в загробному житті. Засновником стоїцизму був Зенон, філософ із Кіпра, що переселився до Афін приблизно в 300 р. до н.е. Їхнє ім'я пов'язане з назвою розписного портика *stoa*, де навчав Зенон в Афінах.

▣ **"пустомов"** Це слово означало горобців, що клювали насіння на полі. В переносному значенні так називали мандрівних учителів, що набиралися знань відусюди потрохи і намагалися їх видавати за правду. У «Підрядковій Переглянутій стандартній версії» Альфреда Маршалла (Alfred Marshall, *R.S.V. Interlinear*) це слово перекладено як «неосвічений плагіатор». У перекладі NJB вжито слово «папуга».

▣ **"проповідник чужих богів"** Дослівно «іноземні *daimōn*», тобто духовні сили або боги (пор. 1Кор. 10:20-21). Ці афінські філософи дотримувалися релігії багатобожжя (Олімпійський пантеон).

1. Цілком можливо, що ці афінські грецькі філософи сприйняли слова Павла як проповідь про двох богів («Біблійний коментар Ієроніма» [*Jerome Biblical Commentary*], Том 2, стор. 199).
  - а. богиня здоров'я
  - б. богиня воскресіння (Анастасіс)
2. Можливо вони навіть сприймали ці божества як
  - а. чоловіка (Ісус)
  - б. жінку (воскресіння – то іменник жіночого роду)
3. Можливо, сама євангельська термінологія Павла (пор. «Новий англійський переклад Біблії» [NET]) призвела до плутанини, пов'язаної з трьома Особами Божества (тобто Трійцею, див. Спеціальну тему до Дій 2:32).
  - а. Отець
  - б. Син
  - в. Дух

▣ **"бо він їм звіщав Євангелію про Ісуса й воскресення"** Для іудеїв каменем спотикання в Євангелії був «страждальний Месія», а для греків – «воскресіння» (пор. 1Кор. 1:18-25). Загробне життя людини в фізичному тілі не узгоджувалося з грецьким розумінням богів або людства. Вони стверджували, що в кожній людині є божественна іскра, що неначе ув'язнена в фізичному тілі. Спасіння розумілося як звільнення від усього фізичного та поглинання в безособовому чи напівособовому божестві.

17:19 "взявши його, повели в ареопаг" Слово *areopages* означає «пагорби Ареса» (бога війни). В римському пантеоні бога війни звали Марс. В золоті часи Афін то був філософський форум в цьому знаменитому інтелектуальному місті. То був не суд, але відкритий місцевий форум в присутності ради начальників міста.

Тут ми маємо приклад Павлової проповіді язичникам; так само в тексті, що починається з 13:16, дається приклад його проповіді богобійним язичникам. Дяка Богові за ці короткі версії Павлових проповідей.

▣ **"Чи можемо знати, що то є ця наука нова, яку проповідуєш ти"** Є різниця між інтелектуальною цікавістю (пор. Дії 17:20-21) та одкровенням. Бог створив нас схильними до цікавості (пор. Екл. 1:8-9,18; 3:10-11), але людський інтелект не може дати людині миру й радості. Це під силу тільки Євангелію! Павло говорить про різницю між людською мудрістю та Божим одкровенням в 1-4-й главах Першого Послання до коринтян.

17:19-20 Ці слова дуже ввічливі. То було, в певному сенсі, університетське середовище.

17:21 Цей вірш, здається, є авторським коментарем. Він показує, що ввічливість в Діях 17:19-20 була пов'язана не з справжнім бажанням зрозуміти слова Павла, але з тодішньою культурною модою. Вони просто дуже любили слухати й дискутувати. Вони старалися вернути Афінам минулу славу. Трагедія була в тому, що вони не могли відрізнити людську мудрість від божественного одкровення (як і сьогодні в наших університетах)!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 17:22-31

²²Тоді Павло став посередині ареопагу й промовив: Мужі атенські! Із усього я бачу, що ви дуже побожні. ²³Бо, проходячи та оглядаючи святощі ваші, я знайшов також жертівника, що на ньому написано: Незнаному Богові. Ось Того, Кого навімання ви шануєте, Того я проповідую вам. ²⁴Бог, що створив світ і все, що в ньому, будши Господом неба й землі, проживає не в храмах, рукою збудованих, ²⁵і Він не вимагає служіння рук людських, ніби в чомусь Він мав би потребу, бо Сам дає всім і життя, і дихання, і все. ²⁶І ввесь людський рід Він з одного створив, щоб замешкати всю поверхню землі, і призначив окреслені доби й границі замешкання їх, ²⁷щоб Бога шукали вони, чи Його не відчують і не знайдуть, хоч Він недалеко від кожного з нас. ²⁸Бо ми в Нім живемо, і рухаємось, і існуємо, як і деякі з ваших поетів казали: Навіть рід ми Його! ²⁹Отож, будши Божим тим родом, не повинні ми думати, що Божество подібне до золота, або срібла, чи до каменю, твору мистецтва чи людської вигадки. ³⁰Не зважаючи ж Бог на часи невідомости, ось тепер усім людям наказує, щоб скрізь каялися, ³¹бо Він визначив день, коли хоче судити поправді ввесь світ через Мужа, що Його наперед Він поставив, і Він подав доказа всім, із мертвих Його воскресивши.

17:22 "ви дуже побожні" Дослівно «боїтеся богів (*daimōn*)». Це може означати (1) в негативному сенсі «забобонні», як в Біблії короля Якова (King James Version), або (2) в позитивному сенсі «дуже точні в виконанні релігійних правил» (NKJV, NJB, пор. Дії 25:19). Ці люди інтелектуально цікавилися релігійними питаннями і ставилися до них з повагою, але тільки в межах певних параметрів (власної традиції).

▣ **"усього"** Зверніть увагу на те, скільки разів Павло вживає «все» та подібні слова в цій проповіді.

1. «усього», Дії 17:22
2. «все», Дії 17:24
3. «всім і життя, і дихання», Дії 17:25
4. «все», Дії 17:25
5. «ввесь людський рід», Дії 17:26
6. «всю поверхню землі», Дії 17:26
7. «кожного з нас», Дії 17:27
8. «ми» (двічі), Дії 17:28
9. «усім людям», Дії 17:30
10. «ввесь світ» (досл. заселена земля), Дії 17:31
11. «всім», Дії 17:31

Доброю вісткою Павла було те, що Бог любить всіх людей (всі створені за Його образом, пор. Бут. 1:26-27) і відкрив для них дорогу до пізнання Його (первісним задумом створіння було спілкування з Богом, пор. Бут. 3:8) та до прощення (і спасіння від наслідків гріхопадіння, пор. Бут. 3).

17:23 "написано: Незнаному Богові" Греки боялися, що могли випадково забути якогось важливого бога і не вклонитися йому, через що їх могли спіткати якісь прикромці, і тому в них нерідко бували такі монументи (пор. Павсаній, «Опис Греції» 1:1:4 та Філострат, «Життя Аполлонія» 6:3:5). Це показує їхній страх перед духовним світом та їхнє багатобожжя.

▣ **"Ось Того, Кого навімання ви шануєте"** Тут є гра слів «незнаний» (*agnōētō*) та «навімання» (досл. «в невігластві», *agnoountes*). З цього грецького слова походить наше «агностику». Павло пристосовував свою проповідь Євангелія до язичників, які вірили в неособову світову душу.

▣ **"Того я проповідую вам"** Павло ясно показує, що він не «пустомов» (Дії 17:18) і що він справді знає того незнаного для них Всевишнього Бога.

17:24 "Бог, що створив світ і все, що в ньому" Першим богословським твердженням Павла було те, що Бог – Творець (пор. Бут. 1-2; Пс. 104; 146:6; Іс. 42:5). Греки вірили, що дух (Бог) та матерія (атоми) співіснують від вічності. Павло стверджує концепт 1-ї глави Буття, згідно з яким Бог є особою і цілеспрямовано створює небо і землю (нашу планету та Всесвіт).

▣ **"проживає не в храмах, рукою збудованих"** Це цитата із (1) Старого Заповіту (пор. 1Цар. 8:27; Іс. 66:1-2) або (2) грецького філософа Евріпіда, фрагмент 968. В цьому контексті є декілька цитат з грецьких письменників (пор. Дії 17:25; 28). Павло також був освіченим в грецькій схоластиці.

17:25 "ніби в чомусь Він мав би потребу" Та сама думка виражена в (1) «Гераклі» Евріпіда 1345f; (2) «Евтіфроні» Платона 14c; (3) в Аристовула, Фрагмент 4; або (4) в Псалмі 50:9-12. Грецькі храми часто вважалися місцем, де кормлять богів та піклуються про них.

▣ **"бо Сам дає всім і життя, і дихання, і все"** Можливо, тут є посилання на Іс. 42:5. Таким способом Павло навчав богослов'ю (1) Божої любові до людей (милість) і (2) Божої благодаті для них (забезпечення). Тій самій істині навчав Зенон, засновник стоїчної школи, що записано в Климентя Олександрійського, *Stromateis* 5:76:1. Зверніть увагу на «*autos*» – Він Сам! Яка чудова істина, проповідувана язичникам, щоб вони почули і прийняли.

17:26 "Він з одного створив" В західній сім'ї грецьких рукописів додано «з однієї крові». Однак в грецьких манускриптах P⁷⁴, κ, Α та Β це слово пропущено (UBS⁴ дає короткому варіанту рейтинг «В» [майже точно]). В оригіналі тут ідеться про Адама. Якщо це посилання на грецьку філософію, то в ньому відображається єдність людства, його походження від одного джерела. Ця і наступна фрази ясно вказують на єдине походження всього людства (можливо тут є посилання на Мал. 2:10 або навіть на переклад Септуагінти Повт. Зак. 32:8) і з богословської точки зору стверджують, що всі люди створені за образом Божим (пор. Бут. 1:26-27).

Інша частина цього вірша, можливо, також пов'язана з оповіданням книги Буття. Людству дана була заповідь плодитися і заселяти землю (пор. Дії 1:28; 9:1,7), але люди не захотіли розійтися і наповнити землю. Вавилонська башта (пор. Бут. 10-11) показує, яким способом Бог це здійснив.

▣ **"призначив окреслені доби й границі замешкання їх"** Павло стверджує, що Бог не тільки створив усе, але й направляє все. Це може бути посиланням на Повт. Зак. 32:8 (LXX). Однак ця істина стверджується також і в інших місцях Старого Заповіту (пор. Йов 12:23; Пс. 47:7-9; 66:7).

17:27 Перша фраза може бути ще однією цитатою з грецького поета Арата.

▣ **"чи"** Дослівно «якщо». Це – умовне речення четвертого типу, що вказує на дію з найменшою вірогідністю. Люди повинні визнати свою потребу. Обидва дієслова стоять в аористі активного стану оптатива.

NASB, NKJV,

NRSV «щоб шукали Його навпомацки»

TEV «шукаючи Його навпомацки»

NJB «навпомацки пробираючись до Нього»

Це слово означає «торкатися» або «мацати» (пор. Лк. 24:39). В даному контексті воно означає шукати щось навпомацки через темряву або плутанину. Вони намагаються знайти Бога, але це нелегко. Язичництво має осліплюючу силу, характерну для ідолопоклонства та забобонів (пор. Рим. 1-2), але Бог живий!

▣ **"Він недалеко від кожного з нас"** Яка чудесна істина! Бог нас створив, Він за нас, Він з нами (пор. Пс. 139)! Павло наполегливо стверджує Божу любов до всіх людей, Боже піклування про них та Божу присутність із ними. Це – істина Євангелія (пор. Еф. 2:11-3:13).

Можливо, Павло посилається на Повт. Зак. 4:7 або Єр. 23:23-24, але відносить цю істину до всіх людей. Це – прихована таємниця нового завіту!

17:28 "як і деякі з ваших поетів казали" Попередня фраза, «ми в Нім живемо, і рухаємось, і існуємо» є цитатою з

1. Клеантового «Гімна Зевсу». Клеант стояв на чолі стоїчної школи в 263-232 рр. до н.е. або

2. Аратові «Феномени», строка 5. Арат (315-240 рр. до н.е.) був родом Кілікії, з міста Солі, що знаходилося недалеко від Тарса. Ця цитата підкреслює або
- а. Божу іманентність (пор. Дії 17:27), або
  - б. те, що Бог створив усіх людей (пор. Дії 17:26).

Павло також цитує епікуреїв в 1Кор. 15:32 та Менандера «*Thais*» в 1Кор. 15:33. Павло отримав освіту в грецькій літературі та риториці, мабуть, в Тарсі, який був великим університетським містом.

▣ **"Навіть рід ми Його"** Це ще одна цитата, мабуть, з Епіменіда, що її наводив лаертський Діоген в «Житті філософів» 1:112.

17:29 Павло завершує свою промову проти ідолопоклонства (пор. Пс. 115:1-18; Іс. 40:18-20; 44:9-20; 46:1-7; Єр. 10:6-11; Ав. 2:18-19). Трагедія грішного людства полягає в тому, що люди шукають духовну істину та спілкування в тому, що вони самі створили і що не може чути їх, давати відповідь або допомагати!

17:30 "Не зважаючи ж Бог на часи невідомости" Це дивовижна сторона Божої милості (пор. Рим. 3:20,25; 4:15; 5:13,20; 7:5,7-8; 1Кор. 15:56). Але тепер вони вже чули Євангеліє і несуть духовну відповідальність!

▣ **"Бог... ось тепер усім людям наказує"** Тут стверджується, що

1. є тільки один Бог
2. Він хоче, щоб люди повсюди покалисяся

Це вказує на універсальну Божу милість та любов (пор. Ів. 3:16; 4:42; 1Тим. 2:4; Тит. 2:11; 2Петр. 3:9; 1Ів. 2:1; 4:14). Це універсалізм не в тому сенсі, що всі спасуться (пор. Дії 17:32-33), але в тому сенсі, що Бог хоче, щоб усі покалисяся й увірували в Ісуса для спасіння. Ісус помер за всіх! Всі можуть спастися! Таємниця зла полягає в тому, що не всі спасуться.

▣ **"каялися"** В єврейській мові «покаяння» означає зміну дії, а в грецькій – зміну розуму. Обидві зміни є суттєво важливими. І обидві філософські школи, згадані в Діях 17:18, не приймали їх, але з різних причин. Див. Дії 2:38, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОКАЯННЯ У СТАРОМУ ЗАПОВІТІ».

17:31 "бо Він визначив день, коли хоче судити поправді весь світ" Павло знову і знову ясно вчить про Божу милість та Боже забезпечення. Але це лише одна сторона його вчення. Бог любові та милості є також Богом справедливості, який бажає праведності. Люди, створені за Його образом, дадуть звіт про те, як вони використали дароване їм життя (Пс. 96:13; 98:9). Новозавітна тема Божого суду над світом (перебільшення в значенні знаного світу) часто повторюється (напр. Мт. 10:15; 11:22,24; 16:27; 22:36; 25:31-46; Об. 20:11-15).

▣ **"через Мужа, що Його наперед Він поставив"** Концепт судного дня, оснований на наших стосунках віри з воскреслим чоловіком Ісусом з Назарета (посередником ЯХВЕ на суді), був нечуваним і неймовірним для цих греків-інтелектуалів (пор. 1Кор. 1:23), але саме цей концепт був серцевиною євангельського свідоцтва (пор. Дії 10:42; Мт. 25:31-33).

▣ **"із мертвих Його воскресивши"** Ця тема неодноразово повторюється в Діях (пор. Дії 2:24,32; 3:15,26; 4:10; 5:30; 10:40; 13:30,33, 34,37; 17:31). Вона є серцевиною євангельського вчення про те, що Бог Отець прийняв життя, вчення і заступницьку смерть Ісуса. Найбільш вичерпним текстом на тему (1) воскресіння Ісуса та (2) воскресіння віруючих є 15-а глава Першого Послання до коринтян.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 17:32-34

³²Як почули ж вони про воскресення мертвих, то одні насміхатися стали, а інші казали: Про це будемо слухати тебе іншим разом... ³³Так вийшов Павло з-поміж них. ³⁴А деякі мужі пристали до нього й увірували, серед них і Діонісій Ареопагіт, і жінка, Дамара ім'ям, та інші із ними.

17:32 "Як почули ж вони про воскресення мертвих" Греки, за винятком епікуреїв, вірили в безсмертність душі, але не тіла. Воскресіння було головним каменем спотикання для греків (пор. Дії 17:18; 1Кор. 1:23).

▣ **"насміхатися"** Це слово вжито лише тут у Новому Заповіті, але його посилена форма зустрічається в Діях 5:30 та 21. Корінь цього слова (*chleusma* або *chleusmos*) декілька разів вживається в Септуагінті в значенні «насмішки» (пор. Йов 12:4; Пс. 79:4; Єр. 20:8).

▣ **"а інші казали: Про це будемо слухати тебе іншим разом"** Проповідь Павла про Божу любов та піклування про всіх людей була настільки радикально новою, що слухачі зацікавилися, хоч і не повірили.

17:34 "деякі мужі пристали до нього й увірували, серед них і Діонісій" Бувають три типи реакції на Євангеліє:

1. відкидання, «одні насміхатися стали» (Дії 17:32)
2. відкладання рішення, «про це будемо слухати тебе іншим разом» (Дії 17:32)
3. віра, «деякі мужі пристали до нього й увірували» (Дії 17:34; 1Сол. 1:9-10)

Це відповідає притчі про сіяча (пор. Мт. 13).

▣ **"Діонісій Ареопагіт"** Він мабуть регулярно брав участь в цих філософських дискусіях на Марсовому пагорбі. Принаймні один інтелектуал увірував.

Євсевій в «Церковній історії» 3:4:6-7 та 4:23:6 каже, що він став першим єпископом Афін або Коринта. Якщо це так, то це дійсно величезна зміна! Євангеліє призводить до змін!

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Павло пройшов мимо деяких великих міст, таких як Амфіполіс та Аполонія?
2. Чому страждання Христа так засмучувало юдеїв?
3. Чому реакція верійців на Євангеліє була такою незвичайною та втішною?
4. Чому Павла так обурило духовний стан Афін?
5. Чому проповідь Павла на Марсовому пагорбі була такою важливою? (вірші 22-24)

ДІЇ 18

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло в Коринті	Служіння в Коринті	Заснування церкви в Коринті	У Коринті	Заснування коринтської церкви
18:1-4 18:5-11	18:1-17	18:1-4 18:5-11	18:1-4 18:5-8 18:9-11	18:1-4 18:5-11 Іудеї ведуть Павла на суд
18:12-17		18:12-17	18:12-13 18:14-17	18:12-17
Повернення Павла до Антіохії	Павло повертається до Антіохії	Кінець другої місіонерської подорожі та початок третьої	Повернення до Антіохії	Повернення до Антіохії та відправлення в третю подорож
18:18-23	18:18-23	18:18-21	18:18-21	18:18 18:19-21 18:22-23
Аполлос проповідує в Ефесі	Служіння Аполлоса	Аполлос в Ефесі	Аполлос в Ефесі та Коринті	Аполлос
18:24-28	18:24-28	18:24-28	18:24-28	18:24-26 18:27-28

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 18:1-4

¹Після цього він вийшов з Атен і прибув до Коринту. ²І знайшов він одного юдея, на ймення Акилу, родом із Понту, що недавно прибув із Італії, та Прискиллу, його дружину, бо Клавдій звелів усім юдеям, щоб покинули Рим. І до них він прийшов, ³а що був він того ж ремесла, то в них позостався та працював; ремесло ж їхнє було виробляти намети. ⁴І він щосуботи розмову точив у синагозі, переконуючи юдеїв та гелленів.

18:1 "він вийшов з Атен і прибув до Коринту" Коринт знаходився приблизно в 80 км на заході від Афін, на вузькій смузі землі (перешийку). Павло був наоднині в Афінах і навіть деякий час в Коринті (пор. Дії 18:5). Він мав проблеми з зором (колючка в тілі, пор. 2Кор. 12:8). Йому було дуже важко залишатися наоднині.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «МІСТО КОРИНТ» (SPECIAL TOPIC: THE CITY OF CORINTH)

- А. Зимові корабельні шляхи навколо півночі Греції (мис Маля) були дуже небезпечними. Тому найкоротший сухопутний шлях був дуже важливим. Через своє географічне розташування на чотиримильному перешийку між Коринтською затокою (на Адріатичному морі) та Саронічною затокою (на Егейському морі) Коринт став важливим комерційним (центром доставки та торгівлі особливими видами посуду та міді) і військовим центром. За часів Павла тут буквально сходилися Схід і Захід.
- Б. Коринт також був значним культурним центром греко-римського світу, тому що там раз на два роки проводилися Істмійські ігри, що почалися в 581 р. до н.е. (в храмі Посейдона). За своїми розміром та важливістю ці ігри можна порівняти хіба що з Олімпійськими іграми, що проводилися раз на чотири роки в Афінах (Фукідід, «Історія» 1.13.5).
- В. У 146 р. до н.е. Коринф брав активну участь в повстанні проти Рима (Ахейський союз) і був знищений римським генералом Луцієм Муммієм. Тоді мешканці міста розпорошилися. З причини економічного та військового значення цього міста, воно було відбудоване Юлієм Цезарем в 46 або 48 р. до н.е. Воно стало римською колонією, де поселялися відставні римські воїни. За своєю архітектурою та культурою Коринт був копією Рима. Це місто стало адміністративним центром римської (сенаторської) провінції Ахая в 27 р. до н.е. В 15 р. н.е. ця провінція стала імператорською.

В акрополі Старого Коринта, що стояв на висоті 570 метрів над рівниною, знаходився храм Афродіти. В тому храмі служили 1000 проституток (Страбон, «Географія» 8.6.20-22). Слово «коринтянин» (*Korinthiazesthai*, введене Арістофаном [450-385 pp. до н.е.]) було синонімом розпусного, бунтівного життя. Храм, як і більша частина міста, були зруйновані землетрусом за 150 років до того, як туди прибув Павло, а потім знову в 77 р. н.е. Невідомо, чи продовжувався там культ плодючості за часів Павла. З того часу, як римляни в 146 р. до н.е. зруйнували місто та повбивали або поневолили всіх його мешканців, грецька атмосфера в місті була замінена його римським колоніальним статусом («Павсаній» II.3.7).

18:2 "одного юдея, на ймення Акилу... та Прискиллу" Ім'я жінки, Прискилли, як правило пишеться першим (пор. Дії 18:18,26; 1Кор. 16:19; 2Тим. 4:19), що було вкрай незвичним в тій патріархальній культурі (див. Дії 2:17, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЖІНКИ В БІБЛІЇ»). Це ім'я співпадає з іменем багатой римської родини (*gens Prisca*). Ніде не говориться, що вона була юдеянкою. Якщо ця жінка насправді була заможною римлянкою, що закохалася в мандрівного іудейського виробника наметів або кожум'яку, то це буда незвичайна історія кохання! Ця пара подружилася з Павлом, вони працювали разом в своєму ремеслі. Вони допомагали навчати Аполлоса.

▣ **"недавно"** Ньюман та Найда в «Довіднику перекладача з Дій Апостолів» (Newman and Nida, *A Translator's Handbook on The Acts of the Apostles*, стор. 347) наводять цікаві факти про цей прислівник, *prospatōs*. По суті він означає «щойно вбитий», але тут він вживається в переносному значенні, як «нешодавно». Це гарний приклад того, як етимологія не завжди є вірним показником значення. Слова слід розуміти в рамках їхнього часу та контексту. Багато неправильних тлумачень Біблії спричинені тим, що сучасні тлумачі не розуміють давнього метафоричного або ідіоматичного значення конкретного слова.

▣ **"що недавно прибув із Італії, та Прискиллу, його дружину, бо Клавдій звелів усім юдеям, щоб покинули Рим"** Оросій в своїй «Історії проти язичників» 7.6.15 каже, що цей наказ був даний в 49 р. н.е. Светоній у «Житті Клавдія» 25.4 розповідає про те, що цей наказ був даний з причини повстання в іудейському гетто, що його підняв дехто на ймення *Chrestus*. Римляни переплутали Христа («Христус») з Хрестусом (пор. Тацит, «Аннали» 25:44:3). Діон Кассій в «Історіях» 60.6 казав, що юдеїв не прогнали, але їм заборонили здійснювати обряди своїх предків.

Зворот «що прибув» є дієприкметником перфекта активного стану, який вказує на те, що його прибуття було постійним або надовго. Наказ Клавдія виражений в інфінітиві перфекта пасивного стану.

18:3 "що був він того ж ремесла" Звичайно вважається, що їхнім ремеслом було виготовлення наметів, але це слово може також означати вироблення шкіри. В минулому Павло був рабином, а рабини обов'язково повинні були мати світську роботу або ремесло. Жоден рабин не міг брати гроші за навчання. Кілікія, рідна область Павла, була добре відома козячою шерстю та шкірами.

18:4 "він щосуботи розмову точив у синагозі" Павло щосуботи активно «точив» розмову і «переконував» іудеїв (обидва дієслова стоять в часі імперфекта). Павло спершу йшов до іудеїв, тому що

1. такий приклад подав Ісус (пор. Мт. 10:5-6)
2. іудеї знали Старий Заповіт
3. богобійні греки там загалом відкликалися на його проповідь (пор. Рим. 1:16)

Синагога виникла під час вавилонської неволі як місце поклоніння, навчання й молитви. Вона повинна була сприяти розвитку і збереженню іудейської культури.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 18:5-11

⁵А коли прибули Сила та Тимофій з Македонії, Павло слову віддався, і він свідчив юдеям, що Ісус то Христос. ⁶Як вони ж спротивлялися та богозневажали, то він обтрусив одержу свою та промовив до них: **Ваша кров на голову вашу! Я чистий. Відтепер я піду до поган.** ⁷І, вийшовши звідти, він прибув до господи одного, на ім'я Тита Юста, що був богобійний, його ж дім межував із синагогою. ⁸А Крисп, старший синагоги, увірував в Господа з усім домом своїм; і багато з коринтян, почувши, увірували й охристились. ⁹Сказав же Павлові Господь у видінні вночі: **Не бійся, але говори й не мовчи,** ¹⁰бо з тобою ось Я, і на тебе ніхто не накинеється, щоб тобі заподіяти зло, бо Я маю в цім місті багато людей. ¹¹І позостався він рік і шість місяців, навчаючи в них Слова Божого.

18:5 "прибули Сила та Тимофій з Македонії" Вони, мабуть, принесли дар любові від віруючих в Филипах, і це надало Павлу можливість проповідувати повночасно (пор. 2Кор. 11:9; Фил. 4:15). Тимофій також приніс новини про церкву в Солуні, і Павло у відповідь на ці новини написав Перше і Друге Послання до солунян (пор. Дії 17:14). Здається, що як Лука залишився в Филипах для навчання нових віруючих, так Тимофій залишився в Солуні, а Сила – в Верії. Павло надавав особливого значення навчанню нових християн (Велике доручення велить нам іти й навчати учнів, а не просто закликати людей до рішень). Павло хотів полишити в кожному місті, де він бував, активну церкву, що росте і розмножується.

NASB «Павло почав цілком присвячувати себе церкві»

NKJV «Павло був примушений Духом»

NRSV «Павло був зайнятий проголошенням слова»

TEV «Павло віддавав весь свій час проповіді Євангелія»

NJB «Павло присвячував весь свій час проповіді»

Ця фраза має різночитання в грецьких рукописах. В найдавніших та найкращих текстах вжито слово *Logos* в давальному відмінку (пор. манускрипти P⁷⁴, κ, A, B, D, E, а також Вульгата, Пешітта і коптські переклади). UBS⁴ дає цьому варіанту рейтинг «В» (майже точно). У Загальноприйнятому тексті (Textus Receptus) стоїть слово «Дух» (*pneumati*), що вживається лише в значно пізніших мінускульних грецьких рукописах (найдавніші три з них відносяться до X століття).

▣ **"він свідчив юдеям, що Ісус то Христос"** Порівняйте 9:22 з 17:3, де йдеться про Павлів методу переконання (імперфект пасивного стану дійсного способу дієслова *sunechō*, що означає примушувати або тиснути), що був дуже схожим на метод і запал Степана (пор. Дії 7). Див. примітку до Дій 2:40. Це часто повторюване богословське твердження (тобто Ісус – то Месія, див. примітку до Дій 17:3) є ключем до всіх інших!

18:6 "спротивлялися та богозневажали" Обидва ці слова є дієприкметниками теперішнього часу медіального стану, в яких підкреслюється їхня постійна активна участь. На жаль, саме так найчастіше відкликалися на проповідь Євангелія іудеї діаспори.

▣ **"він обтрусив одержу свою"** Це було іудейським знаком відкидання (пор. Неєм. 5:13; Дії 13:51; Лк. 9:5; 10:11). Див. примітку до Дій 13:51.

▣ **"Ваша кров на голову вашу"** Ця старозавітна ідіома має декілька конотацій.

1. відповідальність вартового – як індивідуальна, так і колективна, Єз. 3:16 і далі; 33:1-6
2. особиста відповідальність, Єг. 2:19; 2Сам. 1:16; Єз. 18:13; Дії 18:6; 20:26
3. колективна відповідальність предків або народів, 2Сам. 3:28-29; 2Цар. 2:33
4. новозавітне поєднання №2 з №3, Мт. 27:25

Життя було в крові (пор. Лев. 17:11,14). Пролиття крові робило людину відповідальною перед Богом за смерть (пор. Бут. 4:10; 9:4-6).

▣ **"Я чистий"** Це старозавітна метафора, пов'язана з жертвоприношенням, яка означає особисту відповідальність. Павло вже не був духовно відповідальним (пор. Єз. 33) за іудеїв, щоб вони почули Євангеліє в цьому місті. Він проповідував їм, і вони не захотіли приймати. А чи ми з вами чисті?

▣ **"Відтепер я піду до поган"** Така послідовність проповіді й прокляття стала звичною для Павла (пор. Дії 13:46; 18:6; 26:20; 28:28). Павло відчував обов'язок спершу проповідувати дому Ізраїлю, беручи приклад з Ісуса (пор. Мт. 10:6; 15:24; Мр. 7:27). Він пояснює це в Рим. 1:3,5,9-11 з точки зору богослов'я, і в Діях 9:15; 22:21; 26:17 з емоційної сторони (пор. Рим. 11:13; 15:16; Гал. 1:16; 2:7-9; Еф. 3:2,8; 1Тим. 2:7; 2Тим. 4:17).

18:7 "Тит Юст" Є декілька можливих версій щодо особи цього «богобійного» чоловіка, який жив поруч із синагогою в Коринті.

1. Його повним ім'ям було Гай Тит Юст, і в його домі церква в Коринті проводила зібрання (пор. Рим. 16:23)
2. Можливо, то був той самий Гай, якого хрестив Павло і про якого написано в 1Кор. 1:14
3. Це ім'я має різні варіанти в грецьких рукописах.
  - а. *Titou Ioustou*, манускрипти В, D² (UBS⁴ дає цьому варіанту рейтинг «С»)
  - б. *Titou Ioustou*, манускрипти κ, Е, Р
  - в. *Ioustou*, манускрипти А, В², D*
  - г. *Titou*, Пешітта і коптські переклади

▣ **"богобійний"** У написі від Афродизійського (ІІІ століття) вираз «богобійний» означає язичників, що приєдналися до синагоги і беруть участь в її зібраннях. Отже, слово «богобійний» (10:1-2,22; 13:16,26; 18:6-7) є синонімом слова «побожний» (пор. Дії 13:50) та виразу «що Бога шанує» (пор. Дії 16:14).

Дати точне визначення важко. В оригіналі тим самим словом названо Лідію в Діях 16:14 і деяких греків у Солуні в Діях 17:4 та в Верії в Діях 17:17. Здається, то були греки, яких прибавлював іудаїзм, які по можливості ходили в синагогу, але не були повними прозелітами. Однак фраза «побожні нововірці» (тобто богобійні прозеліти) означає повних прозелитів в синагозі Памфілійської Пергії в Діях 13:43.

18:8 "Крисп" Цей чоловік був організатором та наглядачем місцевої синагоги (пор. 1Кор. 1:14).

▣ **"увірував в Господа з усім домом своїм"** У книзі Дій записано декілька випадків, коли після навернення голови роду хрестяться всі його домашні (пор. Дії 11:14; 16:15,31-34; 18:8; див. Дії 2:38, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ХРЕЩЕННЯ»). На заході люди забули про те, яку важливу роль відігравав рід у стародавньому Присередземномор'ї. Сім'я була пріоритетом. Окремій особі не надавалося великого значення. Хоча такий стан справ відрізняється від нашого індивідуалістичного підходу до євангелізму, від цього він зовсім не стає недоречним або менш реальним.

Однак слід зазначити, що спасалися не всі члени спасених сімей, які долучалися до церкви. Онисим був рабом в домі Филімона, де збиралася церква, але він не спасся, поки не зустрів Павла у в'язниці.

Щодо «увірував», див. Спеціальні теми до Дій 2:40 і 3:16.

▣ **"багато з коринтян, почувши, увірували й охрестились"** Багато людей в Коринті охоче прийняли проповідь Павла, але Павло був занепап духом і потребував підкріплення особливим божественним видінням (пор. Дії 18:10b). Коринтські церкви (домашні церкви) були найважчими,

найпроблематичнішими громадами Павла. Він любив їх, але багато страждав через них (пор. 1 і 2 Коринтян).

В 1Кор. 1:14-17 є відповідна паралель до цього контексту. Далі я подаю уривок з мого коментаря до Першого Послання до коринтян, який можна безкоштовно почитати в режимі онлайн на сайті www.freebiblecommentary.org.

«1Кор. 1:17 "Бо Христос не послав мене, щоб хрестити, а звіщати Євангелію" Павло аж ніяк не ставився зневажливо до хрещення, але він просто реагував на дух поділення в коринтській церкві, де віруючі підносили тих чи інших лідерів. І все таки це твердження вказує й на те, що хрещення тоді не вважалося «сакраментальним» посередником благодаті. Дуже дивно, що дехто тлумачить тексти Павла в сакраментальному сенсі, хоча Павло в усіх своїх творах говорить про вечерю Господню лише один раз в 1Кор. 11, а про хрещення лише двічі – в Рим. 6:1-11 та в Кол. 2:12. Однак хрещення є Божою волею для кожного віруючого.

1. це приклад Ісуса
2. це наказ Ісуса
3. воно очікується від всіх віруючих

Я не вірю в те, що хрещення є каналом для прийняття Божої благодаті або Духа. Хрещення було нагодою для нових віруючих, щоб проголосити свою віру публічно і рішуче. Жодний новозавітний віруючий не може задавати питання: «Чи треба хреститися, щоби спастися?» Ісус хрестився! Ісус велів церкві хреститися! Отже, хрестися!» Хрещення досі залишається головним публічним проголошенням особистої віри, особливо в нехристиянських країнах.

18:9 "Не бійся" Це – теперішній час медіального стану наказового способу з заперечною часткою, що зазвичай означає переривання дії, яка вже в процесі. Це може бути посиленням на Бут. 26:24 або Повт. Зак. 1:29-33; 20:1, де Ісак боявся. Павло теж боявся і мав потребу в підбадьоренні Христа. Лука записав ці особливі видіння підбадьорення в Діях 22:17-18; 23:11; 27:23-24. Якщо такі люди, як Павло, втомлювалися, роблячи добро, то чи дивно, що ми втомлюємося. Ісус також з нами (пор. Дії 18:10; Мт. 28:20)! Велике доручення все ще є головною метою (пор. Мт. 28:18-20; Лк. 24:47; Дії 1:8).

▣ **"але говори й не мовчи"** Обидва дієслова стоять в наказовому способі (теперішній час активного стану та аорист активного стану). Страх не повинен зупинити нашу проповідь Євангелія! Наші емоції змінюються, але Дії 1:8 все ще є світлом, що вказує нам путь (пор. 2Тим. 4:2-5).

18:10 "з тобою ось Я" Немає більш великої обітниці (пор. Бут. 26:24; Вих. 3:12; 33:4; Пс. 23:4; Мт. 28:20; Євр. 13:5). Слід зазначити, що Він з нами не для нашого власного комфорту або безпеки, але для сміливості в проповіді Євангелія (тій самій цілі в книзі Дій служить наповнення Духом). Присутність Духа дається нам не лише для власного миру, але для проголошення істини.

▣ **"бо Я маю в цім місті багато людей"** Вираз «Я маю багато людей» є посиленням на старозавітний народ Ізраїлю (Божі люди), але тепер, в Новому Заповіті, цей вираз означає людей в Коринті (іудеїв та язичників), які прийняли євангельську вістку. Більше немає іудея або грека (пор. Рим. 3:22; 1Кор. 12:13; Гал. 3:28; Кол. 3:11). Тепер старозавітні титули Ізраїлю вживаються стосовно церкви (пор. Гал. 6:16; 1Петр. 2:5,9; Об. 1:6).

Так акцент ставиться на Божому передвизначенні та передбаченні (пор. Рим. 9; Еф. 1). Ах, якби ми тільки могли вже зараз заглянути в Книгу життя! Свідectво церкви є ефективним (пор. Об. 13:8). Впевненість в спасінні дана віруючим для сміливої проповіді Євангелія, а не для підтвердження квитка на небеса після смерті.

18:11 Цей вірш допомагає встановити можливу хронологію місіонерських подорожей Павла. Хоча ця фраза є неоднозначною, вона вказує на вісімнадцятимісячну проповідницьку місію в Коринті.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 18:12-17

¹²А коли Галліон був в Ахаї проконсулом, то проти Павла однодушно повстали юдеї, і на суд привели його, ¹³кажучи: Цей людей намовляє, щоб Богові честь віддавали незгідно з Законом! ¹⁴Як Павло ж хотів уста відкрити, сказав Галліон до юдеїв: О юдеї, якби сталася кривда яка, або злий

учинок, то я б справедливо вас вислухав. ¹⁵Та коли спір іде про слово та ймення й Закон ваш, то самі доглядайте, я суддею цього бути не хочу. ¹⁶І прогнав їх від суду. ¹⁷Тоді всі схопили Состена, начальника над синагогою, та й перед судом його били. Галліон же на те зовсім не зважав.

18:12 "Галліон" З біблійних та позабіблійних джерел ми дізнаємося про те, що він був справедливим та компетентним політичним лідером. Його брат Сенека казав про нього: «Навіть ті, хто всіма силами любить мого брата Галліона, не можуть достатньо любити його» і ще «жодна людина ніколи не була такою доброю до когось, як Галліон до всіх». Цей політичний діяч допомагає нам датувати подорожі Павла. Він був проконсулом два з половиною роки, починаючи з 51 р. н.е.

▣ **"Галліон був в Ахаї проконсулом"** Лука – точний історик. Імена римських посадовців в цій області змінилися в 44 р. н.е. Правильною назвою є саме «проконсул» (пор. Дії 13:7; 19:38), тому що імператор Клавдій передав цю провінцію сенату.

▣ **"однодушно повстали юдеї"** Лука часто вживає слово «однодушно», коли розповідає про єдність віруючих (пор. Дії 1:14; 2:1,46; 4:24; 5:12; 8:6; 15:25), але тут це слово означає єдність коринтських іудеїв в їхніх заздощах та протидії Євангелію (пор. Дії 18:6). Інші приклади вживання цього слова в негативному значенні – Дії 7:57; 12:20; 19:29. Слово «юдеї» в творах Луки часто має зневажливий відтінок значення.

▣ **"на суд привели його"** Це слово *bēta* (досл. «сходінка»). То було сидіння або підвищена площадка, де здійснювалася римська справедливість (пор. Мт. 27:19; Ів. 19:13; Дії 25:6,10,17; 2Кор. 5:10).

18:13 "Богові честь віддавали незгідно з Законом" Ствердження іудеїв, що християнство начебто порушує їхні закони і тому не є частиною іудаїзму, було дуже важливим правовим питанням. Якби Галліон виніс рішення згідно з цим звинуваченням, то християнство могло би стати незаконною релігією. Але в той час воно знаходилося під політичним захистом римського закону (бо вважалося сектою іудаїзму, що був законною релігією) аж до часу переслідувань Нерона 10-12-ма роками пізніше.

Навіть можливо, що однією з цілей Луки в написанні книги Дій було засвідчити, що християнство не є загрозою для римської влади. Кожний римський урядовий посадовець в книзі Дій визнає цей факт.

18:14 "якби" Це умовне речення другого типу, рідкісна конструкція, в якій фальшиве твердження використовується для того, щоб висловити певну думку або продовжити дискусію. Цю конструкцію часто називають твердженням «всупереч факту». Ось як слід було б перелати це речення: «якби сталася кривда яка, або злий учинок, але цього не сталося, то я б справедливо вас вислухав, але я не вислухаю».

18:15 "коли" (умовний сполучник) Це умовне речення першого типу. Тут правове питання в дійсності є релігійним питанням. Мудрий Галліон добре зрозумів справжні мотиви іудеїв. Він не міг і не бажав виступати суддею в таких питаннях.

18:16 "прогнав їх" Це дієслово зустрічається в Новому Заповіті лише тут, але його було кілька разів вжито в Септуагінті (пор. 1Сам. 6:8; Єз. 34:12). То посилена форма від *elaunō*, що означає вигнати силою.

18:17 "всі схопили Состена" «Всі» значить іудеї з Дій 18:12, або, можливо, греки, що вказує на прихований антисемітизм цих грецьких міст. Ім'я Состен також згадується в 1Кор. 1:1, і хоча невідомо, чи був то один і той самий Состен, ім'я було досить рідкісним. Цей Состен став був начальником синагоги замість Криспа. Неясно, за що саме юдеї побили його. Можливо, за те, що він дозволив Павлу промовляти в синагозі.

▣ **"Галліон же на те зовсім не зважав"** Цей римський політик, на відміну від Пілата, не піддався тиску натовпу.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 18:18-21

¹⁸А Павло, перебувши доволі ще днів, попрощався з братами, і поплинув у Сирію, і з ним Прискилла й Акила; він у Кенхреях обстриг собі голову, бо обітницю дав був. ¹⁹І прибув він в Ефес, і там їх позоставив, а сам у синагогу ввійшов і розмовляв із юдеями. ²⁰Як просили ж його довший час позостатися в них, то він не згодився, ²¹але попрощався й сказав: Знов вернуса до вас, коли буде на те воля Бога! І відплив із Ефесу.

18:18 "у Кенхреях" Це був один з двох портів Коринта. Він знаходився на узбережжі Егейського моря, в східній частині вузького перешийка, де був розташований Коринт. Він згадується знову як місце церкви в Рим. 16:1.

▣ **"обітницю дав був"** Мова йде про обмежену часом назарейську обітницю, описану в Чис. 6:1-21 (пор. Ф.Ф. Брюс, «Відповіді на запитання», [F. F. Bruce, *Answers to Questions*], стор. 52). Павло зробив це ще раз в Діях 21:24 (див. примітку до того вірша). Завершення обітниці відзначалося стриженням або бриттям голови.

А.Т. Робертсон (A. T. Robertson) і М.Р. Вінсент (M. R. Vincent) однаково вважають, що це не була назарейська обітниця, адже назарейську обітницю за іудейською традицією можна було завершити тільки в Єрусалимі. Павло став всім для всіх, щоб придбати бодай деяких (пор. 1Кор. 9:19-23). Ми можемо бути впевненими в тому, що ця обітниця була дана для євангелізму, а не для законництва! І, звісно, завжди є можливість розуміти цей текст так, що обстриг собі голову Акила, а не Павло.

18:19 "Ефес" То було найбільше комерційне місто в західній частині Малої Азії. Після того, як порт в Мілеті був зруйнований мулом з річки Меандр, комерційний центр перенісся в Ефес. В новозавітній період найкращі часи Ефеса вже минули. Він ще залишався великим і впливовим містом, але вже не мав минулої слави.

1. Ефес був найбільшим містом римської провінції Мала Азія. Він не був столицею, хоча там жив римський правитель. Він був комерційним центром завдяки чудовому морському порту.
2. Він був вільним містом, мав право місцевого самоврядування і багато свободи, зокрема там не було римського гарнізону.
3. Ефес був єдиним містом, де дозволялося проводити азійські ігри раз в два роки.
4. Там знаходився храм Артеміди (по-латинськи Діана), що був свого часу одним з семи чудес світу. Цей храм був 105x51 метрів, мав 127 колон висотою 18 метрів; 86 з них були покриті золотом (див. Пліній, «Природнича історія» 36:95 і далі). Вважають, що образ Артеміди був метеором, схожим на багатогруду жіночу фігуру. Це значить, що в місті було багато культових проституток (пор. Дії 19). Ефес був дуже аморальним, мультикультурним містом.
5. Павло залишався там більше трьох років (пор. Дії 18:18 і далі; 20:13).
6. За переданням, тут поселився Апостол Іван після того, як Марія померла в Палестині.

▣ **"сам у синагогу ввійшов і розмовляв із юдеями"** Павло любив свій народ (пор. Рим. 9:1-5). Він постійно старався донести до них Євангеліє.

18:20 Ці юдеї були як ті верійці. Вони були готові слухати. Не сказано, чому саме Павло не схотів залишатися там, але в Діях 18:21 він висловлює бажання повернутись до них знов, коли Бог його туди попровадить.

18:21 "Знов вернуса до вас, коли буде на те воля Бога" Павло вірив, що його життя в Божих руках, а не в його власних (пор. Рим. 1:10; 15:32; 1Кор. 4:19; 16:7). Це біблійний світогляд (пор. Євр. 6:3; Як. 4:15; 1Петр. 3:17). Павло ще повернеться, і Ефес буде чи не найголовнішим місцем в його третій місіонерській подорожі.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 18:22-23

²²І, побувши в Кесарії, він піднявся, і, привіт славши Церкві, відбув в Антіохію. ²³І, побувши там деякий час, він вибрався в подорож знову, за порядком проходячи через країну галатську та Фрігію, та всіх учнів зміцнюючи.

18:22 21-й вірш закінчується на тому, що Павло відпливає з Ефеса. В 22-му вірші він припливає до Палестини (Кесарії) і відвідує церкву в Єрусалимі («він піднявся», говорячи богословсько мовою), а потім церкву в Антіохії Сирійській (вниз). Слід пам'ятати, що Лука не робив докладних щоденних записів про подорожування Павла, але переходив від однієї важливої богословської події до іншої. Книга Дій не є сучасною історією, але вона відображає добру й точну історію! У 22-му вірші друга місіонерська подорож закінчується, і в 23-му вірші вже починається третя місіонерська подорож.

▣ **"Церкві"** Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

▣ **"країну галатську та Фрігію"** Фраза «країна галатська» все ще є предметом суперечок між богословами стосовно того, що вона означає: етнічну чи політичну одиницю на території сучасної центральної Туреччини.

Область Фрігії вперше згадується в Діях 2:10. Деякі учасники П'ятидесятниці були з цієї області. В Діях 16:6 Павлу не було дозволено проповідувати в цій області.

Виникає питання, чи стосується фраза «всіх учнів зміцнюючи» в кінці Дій 18:23 віруючих в Фрігії з часу П'ятидесятниці, чи навернених під час служіння Павла в Дервії, Лістрі та Іконії, що знаходилися в Пісідійській південній частині римської провінції Галатія?

Це початок третьої місіонерської подорожі Павла (пор. Дії 18:23-21:16).

▣ **"всіх учнів зміцнюючи"** Павло серйозно ставився до Великого доручення Мт. 28:19-20. В його служіння входили і євангелізм (пор. Мт. 28:19), і учнівство (пор. Дії 15:36; Мт. 28:20).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 18:24-28

²⁴Один же юдей, на ім'я Аполлос, родом з Олександрії, красномовець та сильний в Писанні, прибув до Ефесу. ²⁵Він був навчений дороги Господньої, і, палаючи духом, промовляв і про Господа пильно навчав, знаючи тільки Іванове хрищення. ²⁶І він сміливо став промовляти в синагозі. Як Акила й Прискилла почули його, то його прийняли, і докладніш розповіли йому про дорогу Господню. ²⁷А коли він схотів перейти до Ахаї, брати написали до учнів, нагадуючи, щоб його прийняли. А прибувши, помагав він багато тим, хто ввірував благодаттю, ²⁸бо він переконував пильно юдеїв, Писанням прилюдно доводячи, що Ісус то Христос.

18:24-28 Здається, ця розповідь стосується

1. Прискилли та Акили
2. послідовників Івана Христителя (тут немає хронологічної послідовності)
3. слугує рекомендаційним листом Павла для Аполлоса

18:24 "юдей, на ім'я Аполлос" Дуже незвичайно для юдея називатися іменем грецького бога. Аполлос був високоосвіченим і красномовним проповідником (пор. Дії 18:24-19:1). Його служіння в Коринті було корисним, але стало проблематичним, коли одна з трьох груп в церкві (прихильники Павла, Петра, Аполлоса, пор. 1Кор. 1-4) зробила його своїм лідером. Він відмовився повертатися в Коринт (пор. 1Кор. 16:12).

▣ **"родом з Олександрії"** Олександрія була другим найбільшим містом в Римській імперії, що прославилося своєю величезною бібліотекою та академічною атмосферою. Там мешкало багато іудеїв (для яких єврейську Біблію було перекладено на грецьку мову, Септуагінта); з того міста був відомий іудейський філософ і богослов Філон. Він був неоплатоніком і прихильником алегоричного методу.

▣ **"прибув до Ефесу"** Дії не є детальним хронологічним викладом історії. Павло тільки недавно полишив це місто (пор. Дії 18:23).

▣ **"красномовець"** Це слово в грецькому койне може означати або красномовну, або освічену людину. В Септуагінті *logios* означає Божі слова. Аполлос, очевидно, був обдарований в публічній промові (грецькій риторичі) більше, ніж Павло (порівняй 1Кор. 1:17; 2:1; 2Кор. 10:10; і 11:6). Він був сильним проповідником!

▣ **"та сильний в Писанні"** Під «Писанням» мається на увазі Старий Заповіт (пор. 1Сол. 2:13; 2Тим. 3:16; 1Петр. 1:23-25; 2Петр. 1:20-21), за винятком 2Петр. 3:15-16, де писанням Павла (за аналогією) надається статус богонатхненних. Аполлос чудово знав Старий Заповіт.

Слово «сильний» – то *dunatos*, що його вжито в Лк. 24:19, де сказано, що Ісус був могутнім у ділі й у слові, та в Діях 7:22 щодо Мойсея.

18:25 "Він був навчений" Це перифрастичний плюсквамперфект пасивного стану (пор. Лк. 1:4). Він був навчений вченням Ісуса, але тільки до певного рівня або часу. У книзі Куртіса Вогана «Дії» (Curtis Vaughan, *Acts*), в 2-й примітці на стор. 118 перелічено те, що Аполлос міг знати або проповідувати.

1. Іван був предтечею Месії.
2. Він вказував на Месію як Божого Агнца, Який взяв на Себе гріхи всього світу.
3. Ісус з Назарета був Месією.

Я також гадаю, що він в своїх проповідях мабуть акцентував на покаянні, тому що як Іван, так і Ісус проповідували покаяння.

▣ **"дороги Господньої"** «Дорога» була першою назвою послідовників Ісуса в книзі Дій (пор. Дії 9:2; 19:9,23; 22:4; 24:14,22; Ів. 14:6). Це слово часто вживається в Старому Заповіті (пор. Повт. Зак. 5:32-33; 31:29; Пс. 27:11; Іс. 35:8), де воно означає віру як спосіб життя. Точно не відомо, чи мало воно таке значення в цьому тексті (пор. Дії 18:26).

Аполлос також знав щось про Ісуса, але його знання, очевидно, обмежувалися раннім земним служінням Ісуса, і він не проповідував Євангеліє про смерть і воскресіння Христа.

▣ **"палаючи духом"** Цей вислів вказує на завзяття Аполлоса в проповіді того, що було йому відоме з життя і вчення Ісуса.

▣ **"знаючи тільки Іванове хрещення"** Можливо, Лука написав це для того, щоб перейти до розповіді про послідовників Івана в Діях 19:1-7. В Палестині I століття з'явилося декілька ересей, пов'язаних із вченням та проповіддю Івана Христителя.

Іван був останнім старозавітним пророком, який готував пришествя Месії (пор. Іс. 40:3; Мт. 3:3), але він не був першим проповідником Євангелія. Якщо проповідь Аполлоса занадто фокусувалася на Івані, то він не вчив про всю важливість Ісуса. І Іван, і Ісус акцентували на «покаянні», «вірі» та «благочестивому житті». Вони обидва спочатку закликали юдеїв заново посвятити себе вірі та ділам (вірності завіту та особистій вірі в ЯХВЕ). Однак Ісус в Своїй проповіді дедалі більше стверджував Своє центральне місце (напр., Ів. 10 і 14), і, можливо, саме цього недоставало Аполлосу.

18:26 "він сміливо став промовляти в синагозі" Це дієслово вживається стосовно того, як Павло промовляв до юдеїв в синагозі в Діях 13:46; 14:3; 19:8, а також перед Фестом в Діях 26:26. Аполлос був сильним та ефективним проповідником.

▣ **"в синагозі"** Зверніть увагу на те, що там також були Прискилла з Акилою. Павло також мав звичай регулярно відвідувати синагогу.

▣ **"Акила й Прискилла"** В оригіналі «Прискилла й Акила». Ім'я жінки неодноразово стоїть перед іменем чоловіка, Дії 18:18,26; Рим. 16:3; 2Тим. 4:19. Це вкрай незвичайно. Можливо, Прискилла мала сильніший характер або походила з римського знатного роду. В Діях 18:2 сказано, що Акила був юдеєм, але про Прискиллу такого ніде не сказано. Вони були вимушені полишити Рим після наказу імператора Клавдія

49 р. н.е. В Коринті вони зустріли Павла і подружилися з ним, а потім разом з ним пішли до Ефеса. Вони всі троє були виробниками наметів.

▣ **"його прийняли"** Це слово означає прийняти як приятеля. Невідомо, як або де Прискилла й Акила прийняли Аполлоса. Можливо, вони розмовляли з ним десь наоднині або взяли його з собою додому. Зверніть увагу на те, що вони не принизили його й не стали перечити йому перед людьми!

▣ **"докладніш розповіли йому про дорогу Господню"** Він був відкритим до навчання, а це – рідкість серед обдарованих, освічених людей! Він, звичайно, вислухав все, що вони розповіли йому про Ісуса, і прийняв всю цю інформацію.

18:27 "він схотів перейти до Ахаї" У грецькому рукописі «D» додано слова: «на прохання коринтських християн». Він був якраз таким проповідником, якого вони хотіли (грецький риторичний стиль).

▣ **"брати написали"** Рекомендаційні листи з однієї церкви до іншої згадуються в Рим. 16:1; 2Кор. 3:1; та в Другому Посланні Івана. Так рання церква захищалася від руйнівних мандрівних лжевчителів.

▣ **"помагав він багато тим, хто ввірував благодаттю"** Цю фразу можна зрозуміти двояко.

1. стосовно віруючих, що вже спаслися благодаттю (NASB, NKJV, NRSV, TEV)
2. стосовно надання Аполлосу сили Божою благодаттю (NJB)

Головне дієслово, «помагав», стоїть в аористі медіального стану дійсного способу. Аполлос був благословінням!

Вираз «хто ввірував» є дієприкметником перфекта активного стану, що вказує на те, що вони вже були віруючими. Аполлос діяв в Коринті як вчитель, а не як євангеліст.

18:28 Аполлос використовував Старий Заповіт так само, як Петро, Степан і Павло. В книзі Дій проповіді до юдеїв побудовані по моделі демонстрування із Старого Заповіту, що Ісус – то Месія (див. примітку до 17:3).

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому ім'я Прискилла так часто стоїть першим в Новому Заповіті?
2. Як Павло познайомився з Прискиллою та Акилою? Чому?
3. Чи повернулись Прискилла та Акила до Рима? Звідки ми про це знаємо?
4. Порівняйте проповідницькі стилі Павла та Аполлоса.
5. Чи був Аполлос християнином до того, як він зустрів Акилу й Прискиллу?

ДІЇ 19

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло в Ефесі	Павло в Ефесі	Довге служіння Павла в Ефесі	Павло в Ефесі	Учні Івана в Ефесі
19:1-7	19:1-10	19:1-7	19:1-2a 19:2b 19:3a 19:3b 19:4	19:1-7 Заснування церкви в Ефесі
19:8-10		19:8-10	19:5-7 19:8-10	19:8-10
Сини Скеви	Чудеса прославляють Христа		Сини Скеви	Іудейські екзорцисти
19:11-20	19:11-20	19:11-20	19:11-14 19:15 19:16-20	19:11-12 19:13-17 19:18-19 19:20
Заворушення в Ефесі	Заворушення в Ефесі		Заворушення в Ефесі	Плани Павла
19:21-27	19:21-41	19:21-22	19:21-22	19:21-22 Ефес: заворушення майстрів срібних справ
		19:23-27	19:23-27	19:23-31
19:28-41		19:28-41	19:28-34 19:35-41	19:32-41

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 19:1-7

¹І сталося, що коли Аполлос перебував у Коринті, то Павло, перейшовши горішні країни, прибув до Ефесу, і деяких учнів знайшов, ²та й спитав їх: Чи ви Духа Святого одержали, як увірували? А вони відказали йому: Та ми навіть не чули, чи є Дух Святий! ³І він запитав: Тож у що ви христились? Вони ж відказали: В Іванове хрищення. ⁴І промовив Павло: Таж Іван христив хрищенням на

покаяння, говорячи людям, щоб вірили в Того, Хто прийде по ньому, цебто в Ісуса. ⁵Як почули ж оце, то христились вони в Ім'я Господа Ісуса. ⁶А коли Павло руки на них поклав, то зійшов на них Дух Святий, і різними мовами стали вони промовляти та пророкувати! ⁷А всіх їх було чоловіка з дванадцять.

19:1 "горішні країни" То була альтернативна дорога через гірські області до церков, заснованих Павлом під час його попередньої місіонерської діяльності в південній Галатії.

▣ **"Ефес"** В «Підряднику Нового Заповіту» Майкла Мегіла (Michael Magill, *NT TransLine*), на стор. 413 є цікава примітка, №25.

«Це було столичне місто провінції Азія, куди Павлу не було дозволено йти в Діях 16:6. Він коротко зупинився там в Діях 18:19-21, плануючи повернутися туди. І ось тепер він проводить там понад два роки, Дії 19:10».

▣ **"учнів"** Під «учнями» тут маються на увазі віруючі (пор. Дії 19:2, «як увірували», див. Спеціальні теми до Дій 3:16 і 6:5) в Ісуса як Месію через проповіді Івана Христителя або, можливо, через проповіді Аполлоса.

Видно, Дух послав Павла цим гірським шляхом саме для того, щоб допомогти тим «учням» пізнати й пережити повну істину Євангелія.

19:2 "Чи ви Духа Святого одержали, як увірували?" Оскільки їх тут названо «учнями» (Дії 19:1) і сказано, що вони «увірували», то можна робити висновок, що вони були віруючими. Це питання поєднує (1) прийняття Духа людиною під час увірування (аорист активного стану дійсного способу та дієприкметник аориста активного стану) з (2) попередньою дією Духа, що без неї ніхто взагалі не може увірувати (пор. Ів. 6:44,65; Рим. 8:9). В роботі Духа є різні рівні та етапи (пор. Дії 8:11, 15-17). Сама книга Дій має застережити сучасних тлумачів від догматизму в питанні «необхідних» елементів спасіння та їхньої послідовності. В книзі Дій розповідається про те, що було, а не про те, що має бути кожного разу. Спасіння – то особисті стосунки, що охоплюють всю людину в цілому, але часто вони мають прогресивний характер, адже стосунки дедалі поглиблюються і віруюча людина розуміє дедалі більше біблійних істин. Див. Спеціальну тему до Дій 2:40.

▣ **"Та ми навіть не чули, чи є Дух Святий"** Проповідь Івана не могла духовно подіяти на людей без участі Духа (пор. Рим. 8:6-11; 1Кор. 12:3; 1 Ів. 4:2). Іван в своїх проповідях казав про Духа (пор. Мт. 3:11; Мр. 1:8; Лк. 3:16; Ів. 1:32-33), але слід пам'ятати, що його проповідь була підготовкою, а не завершенням (пор. Іс. 40:3; Мт. 3:3). Іван був останнім старозавітним пророком, проповідником перехідного періоду і тим, хто готував пришествя Месії. Він указував людям на Ісуса (пор. Ів. 1:19-42).

19:3 "Тож у що ви христились?" Вони були послідовниками Івана Христителя. Очевидно, вони були вірними згідно з тим світлом, яке мали, але їм потрібно було пояснити докладніше про життя, смерть, воскресіння та вознесіння Ісуса (тобто Євангеліє), як це потрібно було й Аполлосу (пор. Дії 18:24-28).

19:3-4 "Іванове хрещення" Хрещення Івана було хрещенням покаяння та очікування (пор. Мт. 3:11; Мр. 1:15), але воно повинно було привести людину до віри в Ісуса. З історії відомо, що в I столітті з'явилося декілька еретичних груп, які проголошували себе послідовниками Івана Христителя («Спогади Климента», гл. 60). Можливо, записуючи цю історію, Лука намагався знищити вплив цих груп. Служіння Івана полягало в тому, щоб відводити увагу людей від самого себе і вказувати їм на Ісуса (пор. Ів. 1:19-42).

19:4 "вірили в Того" Див. Спеціальні теми до Дій 3:16 і 6:5.

19:5 "христились вони" Див. Спеціальну тему до Дій 2:38.

▣ **"в ім'я Господа Ісуса"** Лука говорить про хрещення «в ім'я Ісуса» (пор. Дії 2:38; 8:12,16; 10:48). Див. Дії 2:21, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІМ'Я ГОСПОДНЄ». Матвій говорить про хрещення «в ім'я Отця і Сина і Святого Духа» (пор. Мт. 28:19). Ключовою для спасіння є не формула хрещення, але серце хрещасмої людини. Вважати формулу ключовою – значить неправильно розставляти акценти. Спасіння досягається не sacramентально правильним виконанням ритуалу, але вступом в стосунки з Ісусом через покаєння та віру. Див. примітку до Дій 2:38.

Наскільки нам відомо, Аполлос не був хрещений вдруге, незважаючи на те, що він знав лише хрещення Івана! В його сильних проповідях та вченні було ясно видно Духа.

19:6 "коли Павло руки на них поклав, то зійшов на них Дух Святий" Рукопокладення бувало пов'язане з Духом часто (пор. Дії 8:16-17; 9:17), але не завжди (пор. Дії 10:44, див. Спеціальну тему до Дій 6:6). У Біблії Дух пов'язується з віруючою людиною в трьох випадках:

1. під час увірування
2. під час хрещення
3. під час рукопокладення

Така різноманітність повинна бути для нас застереженням від догматизму в цьому питанні. Дії написані не для того, щоб вчити нас якимось моделям, але для того, щоб описати динамічний рух Духа.

Мушу зізнатися, що мене дивує той факт, що ці дванадцять учнів Івана говорили іншими мовами. В книзі Дій інші мови зазвичай служать для віруючих іудейських проповідників знаком того, що Бог

1. прийняв якусь нову групу або
2. подолав якийсь географічний бар'єр (див. детальну примітку до Дій 2:4b)

Яку нову групу представляли ці люди? Вони вже були учнями (пор. Дії 19:1). Чому Лука вибрав саме цю подію? Він вирішив представити її через Аполлоса в 18-й главі книги Дій. Це просто не відповідає звичному зразку, а значить, сучасні тлумачі мабуть стараються вмістити твори Луки в певні тлумачні рамки, в які вони просто не вміщаються! Не виключно, що в цьому випадку говоріння мовами було більш подібним до коринтських мов!

Цікаво, які різні вирази вживаються в Новому Заповіті для описання приходу Духа до окремих людей.

1. спускатися (*erchomai* та *epi*), пор. Мт. 3:16; Лк. 19:6 [лише *epi*, 2:25]
2. хреститися, пор. Мт. 3:11; Мр. 1:8; Лк. 3:16; 11:16; Ів. 1:33; Дії 1:5
3. сходити, пор. Мт. 3:16; Мр. 1:10; Лк. 3:22
4. злинути (*eperchomai* та *epi*), пор. Лк. 1:35; Дії 1:8
5. сповнитися, пор. Лк. 1:15,41,67; Дії 2:4; 4:8,31; 9:17; 13:9,52
6. пролитися (*ekcheō*), пор. Дії 2:17-18,33; 10:45; Тит. 3:6
7. прийняти, пор. Дії 2:33,38; 8:15,17,19; 10:47; 19:2
8. дати, Дії 5:32; 10:45; 15:8
9. злинути (*epiptō*), пор. Дії 8:16; 10:44; 11:15

▣ **"та пророкувати"** Це слово має старозавітні конотації екстатичної поведінки (пор. 1Сам. 10:10-12; 19:23-24). Таке тлумачення може підтверджуватися й контекстом. Однак в Першому та Другому Посланнях до коринтян це слово означає сміливе проголошення Євангелія (пор. 1Кор. 11:4,5,9; 14:1,3,4,5,24,31,39). Пророцтво в Новому Заповіті визначити важко. Оскільки наповнення Духом часто пов'язується із сміливим проголошенням Євангелія, то не виключно, що саме це мається на увазі і в даному контексті. Див. Дії 11:27, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НОВОЗАВІТНЕ ПРОРОЦТВО».

19:7 "всіх їх було чоловіка з дванадцять" В Біблії число дванадцять часто вживається символічно, але тут воно, здається, є історичним. Див. Дії 1:22, Спеціальна тема: «Дванадцять»; та Дії 1:3, Спеціальна тема: «Числовий символізм в Писанні».

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 19:8-10

⁸А до синагоги ввійшовши, промовляв він відважно, три місяці про Боже Царство навчаючи та переконуючи. ⁹А коли опиралися дехто й не вірували, і дорогу Господню лихословили перед народом, то він їх покинув і виділив учнів, і щодня проповідував у школі одного Тирана. ¹⁰Це ж два роки продовжувалось, так що всі, хто замешкував в Азії, юдеї та геллени, слухали слово про Господа.

19:8 "до синагоги ввійшовши" У Павла був такий звичай (пор. Дії 9:20; 13:5,14; 14:1; 17:2, 10; 18:4,19,26).

▣ **"промовляв він відважно"** Це – перфект медіального стану дійсного способу. Таким був один з наслідків «сповнення Духом» (пор. Дії 4:13,29,31; 9:28,29; 14:3; 18:26). Саме про це Павло молиться в Еф. 6:19.

▣ **"три місяці"** Видно, ця синагога в Ефесі дозволила Павлу проповідувати, навчати та переконувати їх по суботах протягом довгого часу. Це вказує на те, що народ в синагозі був відкритим до Євангелія та визнавав обдарування Павла.

▣ **"Боже Царство"** Це головна тема проповіді Ісуса. Під «Царством» Він мав на увазі панування Бога в житті людей, що колись завершиться Його царюванням на всій землі, як на небі (пор. Мт. 6:10). Див. Спеціальну тему до Дій 1:3.

19:9 "опиралися дехто й не вірували" Кожна людина, яка чує Євангеліє, стоїть перед вибором (пор. Дії 17:32, 34). Це відповідає притчі про сіяча (пор. Мт. 13; Мр. 4). Тут є таємниця зла (пор. 2Кор. 4:4).

Слово «опиралися» (*sklērunō*) стоїть в імперфекті пасивного стану дійсного способу («не вірували» стоїть в імперфекті активного стану дійсного способу), що вказує на початок дії або повторювану дію в минулому часі. Те саме слово вжито в Рим. 9:18, де говориться про те, як Бог зробив запеклими серця ізраїльтян, і те саме слово повторюється в 3-й та 4-й главах Послання до євреїв (пор. Дії 3:8,13,15; 4:7), де розповідається про затвердіння серця Ізраїлю під час блукання в пустелі. Бог Сам по Собі активно не робить запеклими серця людей, бо Він любить людей і люди створені за Його образом, але Бог допускає прояв людської непокори (Рим. 1:24,26,28) і вплив уособленого зла на Своє творіння (пор. Еф. 2:1-3; 4:14; 6:10-18).

▣ **"дорогу Господню лихословили перед народом"** Євангеліє настільки радикально відрізняється від світогляду юдаїзму з його винятковістю та акцентом на вчинках, що в разі відкидання основних положень Євангелія між ними не могло бути ніякої спільної мови.

Продовжується звична модель іудейської протидії до Євангелія (пор. Дії 13:46-48; 18:5-7; 19:8-10; 28:23-28).

▣ **"дорогу Господню"** Див. примітки до Дій 18:25 та 19:23.

▣ **"у школі одного Тирана"** У колексі Бези, «D» (V століття) додатково говориться, що Павло навчав з 11:00 ранку до 4:00 вечора, коли більшість мешканців міста відпочивала і приміщення було вільним. Це може бути частиною усного передання. Павло, мабуть, в робочі часи займався своїм ремеслом, а в часи відпочинку навчав (пор. Дії 20:34).

Існує декілька теорій щодо особи Тирана.

1. То був софіст, якого згадував Суда. Суда писав в X столітті, але користувався авторитетними джерелами з класичних часів. Його літературні твори – наче енциклопедія політичних, літературних та церковних діячів.
2. Він був іудейським рабином (Мейер), який мав свою приватну школу для навчання Закону Мойсея, але в тексті немає жодного свідчення про це.
3. Це було приміщення, де спочатку знаходилася гімназія, а пізніше лекційна зала, що належала Тирану або була названою в його честь.

Павло мусив полишити синагогу і в нього, очевидно, було так багато учнів, що він не міг збиратися з ними в домі, тому він орендував лекційну залу. Це надало йому можливість мати певні стосунки з населенням Ефеса.

19:10 "два роки" В Діях 20:31 Павло повідомляє час свого перебування в тій області (три роки).

▣ **"всі, хто замешкував в Азії... слухали"** Це явне перебільшення. Ісус часто говорив перебільшеннями, адже це є невід'ємною частиною ідіоматичної природи східної літератури.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СХІДНА ЛІТЕРАТУРА» (SPECIAL TOPIC: EASTERN LITERATURE)

1. Розуміння цієї теми (тобто Біблії як східної, а не західної книги) було дуже корисним для мене особисто як для людини, що довіряє Біблії як Божому Слову. Намагаючись вивчати Біблію серйозно, я зрозумів, що різні тексти розкривають істину окремо, а не систематизовано. Один богонатхненний текст не може скасовувати або знецінювати інший богонатхненний текст! Істина приходить від розуміння всього Писання (богонатхненним є все Писання, а не лише деякі його частини, пор. 2Тим. 3:16-17), а не від цитування окремого місця (пошук тексту для доведення своєї думки)!
2. Переважна більшість біблійних істин (що є типовим для східної літератури) донесені в вигляді діалектичних або парадоксальних пар (не забувайте, що новозавітні автори, крім Луки, були єврейськими мислителями, які писали повсякденною грецькою мовою. Література мудрості та поезія представляє істину в паралельних моделях. Паралелізм антитез також створює парадокс. Цей синтетичний паралелізм «функціонує» як паралельний текст). І обидві істини якимсь чином є однаково істинними! Ці парадокси є болючими для наших вузькоконфесійних, спрощених традицій!
  - а. передвизначення та вільна воля людини
  - б. безпека віруючого та потреба в стійкості (див. Спеціальну тему: «Стійкість»)
  - в. первородний гріх та вольовий гріх
  - г. Ісус як Бог та Ісус як людина
  - д. Ісус як рівний Отцю та Ісус як підкорений Отцю
  - е. Біблія як Боже Слово та авторство людей
  - ж. безгрішність (досконалість, пор. Рим. 6) та намагання грішити менше
  - з. одноразове миттєве виправдання і освячення та поступове освячення (див. Спеціальну тему: «Освячення»)
  - и. виправдання вірою (Рим. 4) та виправдання, що підтверджується ділами (пор. Як. 2:14-26)
  - к. християнська свобода (пор. Рим. 14:1-23; 1Кор. 8:1-13; 10:23-33) та християнська відповідальність (пор. Гал. 5:16-21; Еф. 4:1)
  - л. Божа трансцендентність та Божа іманентність
  - м. Бога неможливо до кінця пізнати та Бога можливо пізнати в Писанні та в Христі різноманітні метафори Павла щодо спасіння:
    - (1) усиновлення
    - (2) освячення
    - (3) виправдання
    - (4) відкуплення
    - (5) прославлення
    - (6) передвизначення
    - (7) примирення
  - н. Царство Боже настало вже зараз та настане в майбутньому в повноті
  - о. покаяння як Божий дар (пор. Дії 11:18; Рим. 2:4; 2Тим. 2:25) та покаяння як необхідна відповідь людини для спасіння (пор. Мр. 1:15; Дії 20:21)
  - п. Старий Заповіт як вічний і незмінний та Старий Заповіт як скасований і недійсний (пор. Мт. 3:17-19 та Мт. 5:21-48; Рим. 7 та Гал. 3)
  - р. віруючі є слугами або дітьми

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 19:11-20

¹¹І Бог чуда чинив надзвичайні руками Павловими, ¹²так що навіть хустки й пояси з його тіла приносили хворим, і хвороби їх кидали, і духи лукаві виходили з них. ¹³Дехто ж із мандрівних ворожитів юдейських зачали закликати Ім'я Господа Ісуса над тими, хто мав злих духів, проказуючи: Заклинаємо вас Ісусом, Якого Павло проповідує! ¹⁴Це ж робили якісь сім синів юдейського первосвященика Скеви. ¹⁵Відповів же злий дух і сказав їм: Я знаю Ісуса, і знаю Павла, а ви хто такі? ¹⁶І скочив на них чоловік, що в ньому злий дух був, і, перемигши обох, подужав їх так, що втекли вони з дому нагі та поранені. ¹⁷І це стало відоме юдеям та гелленам, усім, що в Ефесі

замешкують, і острах напав на всіх їх, і славилось Ім'я Господа Ісуса. ¹⁸І багато-хто з тих, що ввірували, приходили, визнаваючи та відкриваючи вчинки свої. ¹⁹І багато-хто з тих, що займалися чарами, носили книги свої та й перед усіма попалили. І злічили ціну їх, і вийшло на срібло п'ятдесят тисяч драхм. ²⁰Так могутче росло та зміцнялося Боже Слово!

19:11 Це був не перший випадок, коли Бог підтверджував Свою істину і Свого проповідника надзвичайними чудесами (пор. Дії 3:1-10; 5:15; 8:6,13; 9:40-42; 13:11-12; 14:8-11). Забобони та окультні практики широко розповсюдилися і глибоко вкорінилися в Ефесі. Бог, багатий милістю, дав Павлу Свою надприродну силу і владу, які були в Його Месії, щоб Павло служив тим людям, яких пов'язав був сатана. О яка велика милість Божа!

19:12 "хустки" Можливо, то були пов'язки на голову, що використовувалися під час роботи.

▣ **"пояси"** Йдеться про фартухи, щось подібне до теслярських фартухів. Ці зцілення виявляли Божі милосердя й силу і підтверджували Євангеліє та служіння Павла.

▣ **"духи лукаві виходили"** Тут ці демони (пор. Лк. 10:17) названі «духами лукавими» (пор. Мт. 12:45; Лк. 7:21; 8:2; 11:26; Дії 19:12,13,15,16). Але Лука також називає їх «нечистими духами» (пор. Дії 5:16; 8:7; див. Спеціальні теми до Дій 5:3 та 5:16). В Діях 16:16 демона названо «духом пітона (віщунським духом)». Всі ці фрази, очевидно, є синонімами.

Павло часто говорить про демонічні категорії як про «всякий уряд, і владу, і силу, і панування» (Еф. 1:21), «початки та влади на небі» (Еф. 3:10), або «початки, влади, світоправителів цієї темряви, піднебесних духів злоби» (Еф. 6:12). Все це стосується різних рівнів організації демонічних духів. Але запитання «як», «чому», «де» і «хто» є спекулятивними, адже в Біблії немає детального опису духовного світу. В ній чітко розкривається влада Христа (та Його Апостолів) над сатаною і його царством темряви й смерті. «Ім'я» Ісуса є вищим від усякого імені! Через пізнання Ісуса людина досягає спасіння, миру, повноти, відновлення й здоров'я.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «АНГЕЛИ В ПОСЛАННЯХ ПАВЛА» (SPECIAL TOPIC: ANGELS IN PAUL'S WRITINGS)

Рабини вважали, що ангели ревнували через Божу любов та увагу до грішних людей (тобто, проголошення Його Закону на горі Сінай) і тому вороже ставилися до них. Гностичні лжевчителі вчили, нібито спасіння можна досягнути лише секретними паролями, проходячи через ворожі ангельські сфери (пор. Послання до колоссян та Послання до ефесян) до вишнього, доброго бога.

У книзі Джорджа Елдона Ледда «Богослов'я Нового Заповіту» (George Eldon Ladd, *A Theology of the New Testament*) є гарний підсумок термінів, якими Павло називав ангелів:

«Павло веде мову не тільки про добрих та злих ангелів, про сатану та демонів; він вживає цілу низку слів, що називають різні чини ангельських духів. Ось його термінологія:

«Уряд» [*arche*], 1Кор. 15:24; Еф. 1:21; Кол. 2:10

«Початки» [*archai*], Еф. 3:10; 6:12; Кол. 1:16; 2:15; Рим. 8:38

«Влада» [*exousia*], 1Кор. 15:24; Еф. 1:21; Кол. 2:10

«Влади» [*exousiai*], Еф. 1:21

«Сила» [*dynamis*], 1Кор. 15:24; Еф. 1:21

«Сили» [*dynameis*], Рим. 8:38

«Престоли» [*thronoi*], Кол. 1:16

«Панування» [*kyriotes*; RSV], Еф. 1:21

«Господства» [*kyriotētes*], Кол. 1:16

«Світоправителі цієї темряви», Еф. 6:12

«Піднебесні духи злоби», Еф. 6:12

«Влада темряви», Кол. 1:13

«Всяке ймення, що назване», Еф. 1:21

«Небесні, і земні, і підземні (істоти)», Фил. 2:10» (стор. 401)

19:13-16 "із мандрівних ворожбитів" Іудейські екзорцисти були звичним явищем (пор. Лк. 11:19). В цьому контексті чітко видно, що екзорцизм здійснюється не магiчними формулами (iменами), але через особисті стосунки з Ісусом. Цей текст був би смішним, якби не був таким страшним! Йосип Флавій в «Юдейських старожитностях» 8.2.5 розповідає про юдейський екзорцизм одного Елеазара, який використовував Соломонові заклинання.

19:13 "злих духів" Йдеться про демонів. У Новому Заповіті часто говориться про цю духовну реальність, але не повідомляється, звідки взялися демони і як вони організовані. Цікавість, страх та практичне служіння стали причиною появи багатьох припущень на цю тему. У Новому Заповіті в списках дарів немає екзорцизму, але потреба в такому дарі є очевидною. Деякі корисні книги на цю тему:

1. Кох, «Християнське консультування та окультизм» (*Christian Counseling and the Occult*, Koch)
2. Унгер, «Біблійна демонологія, Демони в світі сьогодні» (*Unger, Biblical Demonology, Demons in the World Today*)
3. Монтомері, «Початки та влади» (*Montgomery, Principalities and Powers*)
4. Гендрік Беркофф, «Христос і влади» (*Christ and the Powers*, Hendrik Berkhof)
5. Клінтон Е. Арнольд, «Три важливих питання про духовну війну» (*Three Crucial Questions About Spiritual Warfare*, Clinton E. Arnold)

Див. Дії 5:16, Спеціальна тема: «Демони».

19:14 "юдейського первосвященника Скеви" Сучасні богослови не можуть знайти це ім'я в будь-яких інших творах. Чому юдейський первосвященик (*archiereus*) був в Ефесі – то проблемне питання. Там була місцева синагога, але єдиний іудейський храм був в Єрусалимі. Лука в своєму Євангелії та в книзі Дій неодноразово вживає те саме слово щодо первосвященника та його родини в Єрусалимі.

Дехто припускає, що той чоловік був якимось чином пов'язаний з родиною первосвященника або, можливо, був начальником однієї з двадцяти чотирьох черг священиків, що їх встановив був Давид (пор. 1Хр. 24:7-19).

Якщо той чоловік і його сини були священиками то дивно, що вони не використовували ім'я ЯХВЕ для управління духами, як в магії або окультизмі.

19:15 "Я знаю Ісуса, і знаю Павла" Перше «знаю» – то *ginōskō*, а друге – то *epistamai*. Вони в певній мірі є синонімами. Обидва часто вживаються в Діях. Але в даному контексті, безсумнівно, є різниця між тим, як цей демон знав Ісуса (як Христа) і як він знав Павла (як Христового промовця).

19:17 Лука оповідає цю історію для того, щоб показати, як Дух возвеличував (імперфект пасивного стану дійсного способу) Ісуса (пор. Ів. 14:25; 16:13-14).

19:18 "тих, що ввірували" Це – дієприкметник перфекта пасивного стану. Питання в тому, що тут мається на увазі під «вірою»: віра в окультизм, чи їхня нова віра в Євангеліє? Також можливо, що нові віруючі в Євангеліє все ще залишалися під впливом своїх колишніх забобонів. Див. Дії 2:40, Спеціальна тема: «Грецькі дієслівні часи стосовно спасіння».

Колишні окультисти, можливо, були переконані тим, що трапилося з цими юдейськими екзорцистами в Діях 19:13-16. Новина про цей випадок швидко розповсюдилась, і через це була явлена сила/ім'я Ісуса (пор. Дії 19:17). Ці люди чудово усвідомили силу «Імені».

▣ **"приходили"** Це – імперфект медіального стану дійсного способу.

▣ **"визнаючи та відкриваючи вчинки свої"** Стародавнє Присередземномор'я було переповнене окультизмом. Була поширена думка, що відкриття магiчної формули людини позбавляло її сили. Таким шляхом вони відкидали свої минулі окультистні дії. В стародавньому світі був відомий вид магiчної літератури під назвою «ефеські писання»! Цей випадок показав перевагу Євангелія над окультизмом (пор. Дії 19:20).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «СПОВІДУВАННЯ» (SPECIAL TOPIC: CONFESSION/PROFESSION)

- А. Це слово походить з грецького кореня *homologeō/exomologō*. Це складене слово складається з *homo* (те саме) та *legō* (казати) або *ex* (від, з). Головним значенням цього слова є «казати те саме», «погоджуватися». Коли до нього додається грецький ПРИЙМЕННИК *ex*, це слово означає публічну заяву.
- Б. Це слово перекладається як
1. хвалити
  2. погоджуватися
  3. заявляти (Мт. 7:23)
  4. сповідуватися
  5. сповідувати (Євр. 4:14; 10:23)
- В. Воно вживається в двох на перший погляд протилежних значеннях
1. хвалити (Бога)
  2. визнавати гріх
- Можливо, це слово з'явилося внаслідок відчуття людиною Божої святості та власної гріховності. Визнання однієї істини призводить до визнання обох істин.
- Г. У Новому Заповіті ця група слів вживається в таких значеннях:
1. обіцяти (пор. Мт. 14:7; Дії 7:17)
  2. погоджуватися з чимось або на щось (пор. Ів. 1:20; Лк. 22:6; Дії 24:14; Євр. 11:13)
  3. хвалити (пор. Мт. 11:25; Лк. 10:21; Рим. 14:11; 15:9; Євр. 13:15)
  4. сприймати
    - а. особу (пор. Мт. 10:32; Лк. 12:8; Ів. 9:22; 12:42; Рим. 10:9; Фил. 2:11; 1Пв. 2:23; Об. 3:5)
    - б. істину (пор. Дії 23:8; 1Пв. 4:2)
  5. робити публічну заяву (правовий сенс, що з часом перейшов в релігійне проголошення, пор. Дії 24:14; 1Тим. 6:13)
    - а. без визнання провини (пор. 1Тим. 6:12; Євр. 10:23)
    - б. з визнанням провини (пор. Мт. 3:6; Дії 19:18; Євр. 4:14; Як. 5:16; 1Пв. 1:9)

19:19 "чарами" Див. Спеціальну тему до Дій 8:9.

Під «книгами» (*bibulous*) могли матися на увазі великі книги або малі папірусні сувої, на яких були написані клятви або прокляття. Їх носили як амулети. Висока ціна тих книг свідчить про те, що (1) ці люди були в рабстві забобонів, і (2) Євангеліє звільнило їх!

▣ **"перед усіма попалили"** То були дуже дорогі та цінні книги й пергаменти. Спалюючи їх, нові віруючі публічно каюлися і сповідували віру в Христа, а не в «сили»!

19:20 Євангельська вістка тут персоніфікована (Слово Господнє) та підсумована. За такими підсумковими заявами Луки книгу Дій легко поділити на шість частин (пор. Дії 6:7; 9:31; 12:24; 16:5; 19:20; 28:31).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 19:21-22

²¹А як сповнилось це, Павло в Дусі задумав перейти Македонію та Ахаю, та й удатись у Єрусалим, говорячи: Як побуду я там, то треба мені й Рим побачити. ²²Тож він послав у Македонію двох із тих, що служили йому, Тимофія й Ераста, а сам позостався якийсь час ув Азії.

19:21

NASB	«Павло задумав в дусі»
NKJV	«Павло задумав в Духу»
NRSV	«Павло вирішив в Духу»
TEV, NJB	«Павло вирішив»

Тут поєднуються суверенність Бога і вільна воля людини. Неясно, що саме мається на увазі під словом «дух»:

1. Святий Дух чи
2. людський дух (пор. Дії 7:59; 17:16; 18:25; Рим. 1:9; 8:16; 1Кор. 2:11; 5:4; 16:18; 2Кор. 2:11; 7:13; 12:18; Гал. 6:18; Фил. 4:23).

Якщо мається на увазі Святий Дух, то це – ще один приклад божественного керівництва та відповідної людської відповіді.

Лука часто дає короткий коментар, готуючи читача до подальших подій в його оповіданні. Цілком можливо, що у Луки Павло вирішує йти до Єрусалима внаслідок Божого керівництва (*die*, Дії 19:21; див. детальну примітку до Дій 1:16), а не через заворушення Дмитра та інших золотарів в Ефесі (пор. Дії 19:23-41).

▣ **"треба мені й Рим побачити"** Павлу було треба (*dei*) відвідати церкву в Римі (пор. Дії 9:15; Рим. 1:10) по дорозі до Іспанії (пор. Рим. 15:24, 28). Він хотів, щоб вони особисто познайомилися з ним і підтримували його місіонерську діяльність. А також він хотів дати їм своє благословіння / свій дар.

19:22 "Ераст" Чоловік на ім'я Ераст згадується також в Рим. 16:23. Він названий міським доморядником Коринта. Це ім'я зустрічається знову в 2Тим. 4:20. Воно може означати ту саму людину, але це невідомо.

▣ **"сам позостався якийсь час ув Азії"** Євангеліє славетно поширювалося, впливаючи на всю провінцію і повертаючи багатьох до віри (пор. 1Кор. 16:9).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 19:23-27

²³І розрух чималий був стався там часу того за Господню дорогу. ²⁴Бо один золотар, Дмитро на ім'я, що робив срібляні Артемідині храмки, та ремісникам заробіток чималий давав, ²⁵згромадив він їх і ще інших подібних робітників, та й промовив: Ви знаєте, мужі, що з цього ремесла заробіток ми маємо. ²⁶І ви бачите й чуєте, що не тільки в Ефесі, але мало не в усій Азії цей Павло збаламутив і відвернув багатенно народу, говорячи, ніби то не боги, що руками пороблені. ²⁷І ви бачите й чуєте, що не тільки в Ефесі, але мало не в усій Азії цей Павло збаламутив і відвернув багатенно народу, говорячи, ніби то не боги, що руками пороблені.

19:23 "Господню дорогу" Досл. «Дорогу». Це була найперша назва християнства. Вона відображає старозавітний концепт (напр., Пс. 1:1,6; 5:8; 25:4,8,9,12; 27:11; 37:5,7,23,34; 119:101, 105) віри як способу життя (пор. Дії 9:2; 19:9,23; 22:4; 24:14,22; можливо також 18:25-26).

19:24 "срібляні Артемідині храмки" Це могли бути невеличкі срібляні статуетки (1) храму Артеміди, або (2) метеориту, схожого на багатогрудку жінку. Археологи знайшли чимало срібляних статуеток цієї богині, але не знайшли жодної статуетки храму. Цей храм був одним з семи чудес світу. Див. примітку до Дій 18:19, №4.

▣ **"Артемідині"** Артеміду, якій тоді поклонялися в Ефесі, не слід ототожнювати з Діаною, що була в римському пантеоні. Ця богиня була ближчою до Кібели, богині-матері. Поклоніння їй мало багато спільного з ханаанським культом плодючості (див. М.Р. Вінсент, «Вивчення слів» [M. R. Vincent, *Word Studies*], Том 1, стор. 271).

▣ **"заробіток чималий давав"** Це переслідування мало економічну основу (пор. Дії 19:25,27). Див. детальну примітку в Діях 12:18 щодо навмисних применшень (*літоти*) Луки.

▣ **"ремісникам"** З цього грецького слова походить наше «технік». Гільдії або об'єднання ремісників в стародавньому Присередземномор'ї були дуже популярними та сильними. Павло, мабуть, був членом гільдії виробників наметів.

19:26-27 Це дає нам зрозуміти успіх служіння Павла в Малій Азії.

▣ **"ніби то не боги, що руками пороблені"** Тут віддзеркалюється старозавітний концепт марності ідолопоклонства (пор. Повт. Зак. 4:28; Пс. 115:4-8; 135:15-18; Іс. 44:9-17; Єр. 10:3-11).

19:27 В грецькій літературі I століття є численні тексти, де згадується Артеміда з Послання до ефесян. Як відомо, було тридцять дев'ять окремих міст Присередземномор'я, де було розповсюджене поклоніння плодючості цієї богині-матері.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 19:28-41

²⁸Почувши ж оце, вони переповнилися гнівом, та й стали кричати, говорячи: Артеміда ефеська велика! ²⁹І місто наповнилось заколотом. І кинулися однодушно до видовища, схопивши Павлових супутників Гая та Аристарха, македонян. ³⁰Як Павло ж хотів у народ увійти, то учні його не пустили. ³¹Також дехто з азійських начальників, що були йому приятелі, послали до нього й просили, щоб він не вдавався на видовище. ³²І кожен що інше кричав, бо збори бурхливі були, і багатенно з них навіть не знали, чого ради зібралися. ³³А з народу взяли Олександра, бо юдеї його висували. І Олександр дав знака рукою, і хотів виправдатися перед народом. ³⁴А коли розпізнали, що юдеєнин він, то злилися всі в один голос, і годин зо дві гукали: Артеміда ефеська велика! ³⁵А як писар міський заспокоїв народ, то промовив: Мужі ефеські, яка ж то людина не знає, що місто Ефес то храмовий доглядач Артеміди великої й її образу, упалого з неба? ³⁶Коли ж цьому перечити не можна, то потрібно вам бути спокійними, і не робити необачно нічого. ³⁷А ви ж привели цих людей, що ані святокрадці, ані вашої богині не зневажили. ³⁸Отож, як Дмитро та його ремісники мають справу на кого, то суди є на ринку й проконсули, один одного хай позивають. ³⁹А коли чогось іншого допоминається, то те вирішиться на законнім зібранні. ⁴⁰Бо ось є небезпека, що нас за сьогоднішній розрух оскаржити можуть, і немає жадної причини, якою могли б виправдати це зборище. ⁴¹І, промовивши це, розпустив він громаду.

19:28 Цей вірш показує, наскільки близькою до місцевих традицій була релігія в стародавньому світі. Щоденний заробіток багатьох людей був тісно пов'язаний з місцевими язичницькими храмами.

▣ **"Артеміда ефеська велика"** Цю богиню плодючості часто називали «великою». Можливо, це було гаслом поклонників храму.

19:29 "кинулися... до видовища" Руїни цього великого римського амфітеатру залишаються донині. Театр вміщав від 25 до 26 тисяч глядачів (за різними оцінками).

▣ **"однодушно"** В Діях ця фраза «однодушно» дуже часто вживається щодо єдності та спільноти віруючих (пор. Дії 1:14; 2:1,46; 4:24; 5:12; 8:6; 15:25), але іноді вона означає об'єднання навколо зла (пор. Дії 7:57; 12:20; 18:12). Єдність не є самоціллю. Важлива ціль єдності!

▣ **"Гай"** Він був із Дервії (пор. Дії 20:4). Це було дуже поширене ім'я, тому важко визначити, про якого саме Гая тут ідеться (пор. 1Кор. 1:14; 3Ів. 3).

▣ **"Аристарх"** Він був з Солуні (пор. Дії 20:4; 27:2; Кол. 4:10-11; Фил. 2:4).

19:30 "учні його не пустили" Павло був вольовою людиною! Однак і він давав можливість іншим віруючим впливати на деякі з його рішень (пор. Дії 19:31).

19:31 "дехто з азійських начальників" Під цими начальниками малися на увазі «місцеві виборні посадовці», але цей термін вживався і в інших значеннях. Це ще один технічний термін, що означає місцевих політичних діячів і що його Лука дуже точно вжив. Видно, ці начальники теж стали віруючими, або принаймні друзями Павла. І знов Лука показує, що християнство не становить загрози для місцевої влади. Цей і подібні вірші наводять деяких коментаторів на думку, що книга Дій була написана для

читання на суді Павла в Римі. Знову і знову ми бачимо, як церква вступає в конфлікт із юдеями, але не з урядом!

19:32 "збори" Те саме грецьке слово (*ekklesia*) вживається в значенні церкви. У Діях 19:32,39 і 41 воно означає збори мешканців міста.

Рання церква вибрала саме це слово тому, що в Септуагінті воно було перекладом «громади Ізраїлю». Див. Дії 5:11, Спеціальна тема: «Церква» (*ekklesia*).

▣ **"багатенно з них навіть не знали, чого ради зібралися"** Типовий натовп.

19:33 "Олександр" Місцеві юдеї хотіли чітко пояснити, що ці мандрівні християнські місіонери не мають ніякого відношення до них, але це обернулося проти них же самих. Невідомо, чи той самий чоловік згадується в 2Тим. 4:14, але 1Тим. 1:20 змушує в цьому сумніватися.

▣ **"дав знака рукою"** Цей знак вимагав тишу, щоб людина могла говорити (пор. Дії 12:17; 13:16; 19:33; 21:40).

▣ **"виправдатися"** З цього грецького слова походить «апологія», тобто захист. В грецькій мові це слово означало правовий захист. Лука часто вживає це дієслово (пор. Лк. 12:11; 21:14; Дії 19:32; 24:10; 25:8; 26:1,2,24) та іменник в Діях 22:1 і 25:16.

19:34 Це вказує або на (1) антисемітизм греко-римського світу, або на (2) гнів цього натовпу з приводу служіння Павла.

19:35 "писар міський" Це був головний посадовець, який забезпечував зв'язок із римським урядом в цих містах з відомими храмами. Цей термін – *grammateus*. В Діях він головним чином означає юдейських книжників (пор. Дії 4:5; 6:12; 23:9). В Септуагінті це слово означає єгипетських начальників, які подавали записи вищій владі (пор. Вих. 5:6) та юдейським урядникам (пор. Повт. Зак. 20:5).

▣ **"місто Ефес то храмовий доглядач"** Буквально «храмовий прибиральник» (*neōkos*, охоронець храму). Це слово стало почесним титулом, хоча спочатку воно означало найнижчих храмових служителів.

▣ **"її образу, упалого з неба"** Видно, то був метеор в вигляді жінки з багатьма грудьми. Такий ідол якнайкраще підходив до культу плодючості. «З неба» дослівно перекладається як «від Зевса» (*dios*).

19:37 Для заворушення не було жодної розумної причини, отже воно підлягало римській судовій дисципліні (пор. Дії 19:40).

19:38-39 "один одного хай позивають" Нехай вони подають скарги в відповідні установи. В цих двох віршах також містяться два умовні речення першого типу.

19:38 "проконсули" Було два вида римських провінцій: під керівництвом імператора і під керівництвом сената (Август, «Акти про спадкування престолу», 27 р. до н.е.). Римські провінції керувалися так:

1. сенаторські провінції керувалися проконсулами або пропреторами
2. імперські провінції керувалися легатами преторів
3. інші менші або проблемні провінції керувалися префектами
4. вільні міста керувалися місцевими начальниками, але за римськими законами
5. залежні держави, такі як Палестина, керувалися місцевими начальниками, але з певними обмеженнями

Ефес знаходився в сенаторській провінції і тому мав «проконсула». Проконсули згадуються тричі:

1. Сергій Павел, Кіпр, Дії 13:7-8,12
2. Аннеус Галліон, Ахая, Дії 18:12
3. без імені, лише категорія, Ефес, Дії 19:38

19:39-41 "зібрання" Це слово, *ekklesia*, греки вживали стосовно міського зібрання в містах-державках. З часом його почали вживати в значенні церковного зібрання, тому що в Септуагінті воно було перекладом єврейського терміну «громада» (*Qahal*).

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чи слід нам розглядати Дії 19:2-6 як доказ
  - а. повторного хрещення деяких віруючих
  - б. рукопокладення з метою прийняття подальшого благословіння говоріння мовами?
2. Визначте пророцтво (Дії 19:6).
3. Чому в Діях записано про зустріч Павла з Аполлосом і тими дванадцятьма учнями Івана Христителя?
4. Чи є Дії 19:11-12 нормою для церкви в усі часи та в усіх культурах? Чому так/чому ні?
5. Чому екзорцизм не входить в перелік духовних дарів?
6. Чому віруючим не дано більше біблійної інформації на цю тему?
7. Якою була ціль цих чудесних подій? (пор. Дії 19:17)

ДІЇ 20

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Подорож Павла до Македонії 20:1-6	Подорож до Греції 20:1-6	Остання подорож до Греції 20:1-6	До Македонії й Ахаї 20:1-6	Павло полишає Ефес 20:1-6
Прощальний візит до Троади 20:7-12	Служіння в Троаді 20:7-12	Повернення Павла до Палестини (20:7-21:14) 20:7-12	Останній візит Павла до Троади 20:7-12	Троада: Павло воскрешає мертвого 20:7-12
Подорож з Троади до Мілета 20:13-16	3 Троади до Мілета 20:13-16	20:13-16	3 Троади до Мілета 20:13-16	3 Троади до Мілета 20:13-16
Павло звертається до ефеських лідерів 20:17-24	Заохочення ефеських лідерів 20:17-38	20:17-18a 20:18b-24	Прощальна промова Павла до ефеських пресвітерів 20:17-24	Прощання з ефеськими пресвітерами 20:17-18a 20:18b-21 20:22-24
20:25-35		20:25-35	20:25-31	20:25-27 20:28 20:29-32
20:36-38		20:36-38	20:32-35 20:36-38	20:33-35 20:36-38

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМИРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ВІРШІ 1-6

- а. Це дуже короткий, і тому трохи заплутаний підсумок служіння Павла в Македонії та Греції під час його третьої місіонерської подорожі.
- б. Щоби розібратися в служінні Павла в цій області, найкраще звернутися до його послань, зокрема Першого і Другого Послань до коринтян.
- в. Лука намагається детально описати переміщення Павла, подаючи часову інформацію та назви місцевостей, але стислість його оповідання призводить до плутанини.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 20:1-6

¹А як заколот стих, то Павло скликав учнів, і, потішивши та попросившись із ними, вибрався йти в Македонію. ²Перейшовши ж ті сторони та підбадьоривши їх довгим словом, прибув до Геллади, ³і прожив там три місяці. А як він захотів був відплинути в Сирію, то змову на нього вчинили юдеї, тому він узяв думку вертатись через Македонію. ⁴Разом із ним пішов Сопатер Піррив із Верії, Аристарх та Секунд із Солуня, і Гай дерв'янин, і Тимофій, а з азійців Тихик та Трохим. ⁵Вони відбули наперед, і нас дожидали в Троаді. ⁶А ми відпливли із Филипів по святах Опрісноків, і прибули днів за п'ять у Троаду до них, де сім день прожили.

20:1 "як заколот стих" Ця фраза неоднозначна. Вона не означає, що Павло одразу полишив Ефес через заворушення, спричинені Дмитром. Павло полишив місто не через заворушення, але через те, що він завершив свою благовісницьку роботу, що підтверджує і сам Дмитро (пор. Дії 19:26).

▣ **"Павло скликав учнів, і, потішивши"** Павло піклувався і про євангелізм, і про учнівство (пор. Дії 20:2; Мт. 28:18-20). Люди приймають Євангеліє індивідуально, але всі разом створюють єдину духовну сім'ю, яка потребує служіння (пор. 1Кор. 12:7). З появою віруючих виникає потреба в церкві!

20:2 "Перейшовши ж ті сторони" Можливо, тут ідеться про (1) Іллірік (пор. Рим. 15:19) або (2) македонські міста Филипи, Солунь та Верію.

▣ **"прибув до Геллади"** Під Гелладою (*Hellas*) мається на увазі римська провінція Ахая (пор. Дії 19:21), особливо місто Коринт. Павло довго служив в тій області. Саме в той час він написав Послання до римлян. Він турбувався про церкву в Коринті, як це ясно видно в 1Кор. 16:5-9 та 2Кор. 2:12-13.

20:3 Цей вірш пов'язаний з Павловими планами щодо подорожей. Павлу часто доводилось міняти ці плани через різні обставини. В даному випадку Павло вважав нерозумним (через змову юдеїв) сідати на паломницький корабель, що прямував до Єрусалима, і тому він подорожував суходолом.

▣ **"як він захотів був відплинути в Сирію, то змову на нього вчинили юдеї"** Можливо, він планував сісти на паломницький корабель, який заходив в усі порти, збираючи юдейських паломників, що прямували до Єрусалима на свято.

▣ **"Сопатер, Аристарх та Секунд, Гай, Тимофій, Тихик та Трохим"** Напевне, це чоловіки з різних церков, послані супроводжувати Павла в цій подорожі, бо Павло віз із собою гроші, зібрані як особливий дар для церкви в Єрусалимі (пор. 1Кор. 16:1-3; 2Кор. 8-9).

1. Сопатер, можливо, був тим самим Сопатером, чие ім'я згадується в Рим. 16:21.
2. Аристарх згадується в Діях 19:29; 27:2 і Кол. 4:10.
3. Тихик згадується в Еф. 6:21-22; Кол. 4:7-8; 2Тим. 4:12 і Тит. 3:12.
4. Гай згадується в Діях 19:29.
5. Трохим згадується в Діях 21:29 і 2Тим. 4:20.

Далі йде уривок з мого коментаря до Першого Послання до коринтян (see www.freebiblecommentary.org).

"складок" *Logia* – цей термін знайдено в грецьких папірусах в Єгипті; він означав грошовий дар, приносимий в релігійних цілях, але не пов'язаний з регулярним податком (пор. Мултон, Міліган, «Словник грецького Нового Заповіту» [Moulton, Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament*], стор. 377). Невідомо, чи означає він в даному контексті регулярний дар або особливий дар для церкви. Павло почав піклуватися про святих в Юдеї після розмови з Яковом, Петром, Іваном та Варнавою в Гал. 2:10; 6:10. Конкретно це приношення почалося з церкви в Антіохії, де служили Павло і Варнава, Дії 11:27-30. Це приношення згадується в кількох книгах Нового Заповіту (пор. Рим. 15:26; 2Кор. 8-9; 1Кор. 16:1). Це була спроба встановлення гарних стосунків між єврейською церков'ю-матір'ю та язичницькими церквами.

Павло називає це одноразове пожертвування різними іменами:

1. милостиня, Дії 24:17
2. спільність, Рим. 15:26,27; 2Кор. 8:4; 9:13
3. борг, Рим. 15:27
4. служіння, Рим. 15:27; 2Кор. 9:12»

Із 2Кор. 8:6,16 здається, начебто Тит міг також бути представником церкви. Дуже дивно, що Лука зовсім не згадує Тита в книзі Дій. Існує така теорія, що Тит був братом Луки і Лука не написав його імені із скромності. Тим самим можна пояснити і неназваного брата в 2Кор. 8:18, якого багато хто вважає Лукою (Ориген згідно з записом Євсевія в «Церковній історії» 6.25.6; А.Т. Робертсон, «Розгляд слів в Новому Заповіті» [А. Т. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*], стор. 245).

Ф.Ф. Брюс в своїй книзі «Павло: Апостол визволеного серця» (F. F. Bruce, *Paul: Apostle of the Heart Set Free*) зазначає, що Тит і Лука були братами.

«Те, що Лука не згадує імені такого довіреного співробітника Павла, можна пояснити тим, що Тит був братом Луки; пор. Сер Вільям М. Рамзай, «Апостол Павло, мандрівник та римський громадянин» (W. M. Ramsay, *St. Paul the Traveler and the Roman Citizen*, London, 1895, стор. 390); «Лікар Лука та інші студії» (*Luke the Physician and Other Studies*, London, 1908, стор. 17 і далі); А.А. Сутер, «Припущений зв'язок між Титом і Лукою» (A. A. Souter, 'A Suggested Relationship between Titus and Luke', *Expository Times* 18, 1906-1907, стор. 285) та «Зв'язок між Титом і Лукою» (*The Relationship between Titus and Luke, ibid.*, стор. 335 і далі). Але якщо такий зв'язок таки був, то Лука не міг бути «братом» в 2Кор. 8:18 і далі (див. стор. 320): Павло посилав цього «брата» разом з Титом як незалежного гаранта правильного використання грошової допомоги, і якщо між ними був кровний зв'язок, то такий «гарант» не витримав би критики з боку супротивників Павла. Це, як ніщо інше, лише посилює б уже існуючі підозри» (стор. 339, примітка №5).

20:5 "нас" Лука знову починає розповідь очевидця, яка обірвалася в Филипах (пор. Дії 16). Частина, в яких оповідання ведеться від першої особи множини, – то Дії 16:10-17; 20:5-15; 21:1-18; і 27:1-28:1b.

20:6 "по святах Опрісноків" Це семиденне свято в середині квітня поєднане з одноденним святом Пасхи (пор. Вих. 13). Павло дивився на календар через призму свого юдейського походження. Нам нічого не відомо про юдеїв або синагогу в Филипах, отже Павло святкував це свято не заради свідoctва (пор. 1Кор. 9:19-23). Можливо, воно тут згадується тому, що Павло планував відвідати Єрусалим на свято П'ятидесятниці (пор. Дії 20:16).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 20:7-12

⁷А дня першого в тижні, як учні зібралися на ламання хліба, Павло мав промову до них, бо вранці збирався відбути, і затягнув своє слово до півночі. ⁸А в горниці, де зібралися ми, було багато світел. ⁹Юнак же один, Євтих на ім'я, сидів на вікні. Його обгорнув міцний сон, бо задовго Павло промовляв, і він сонний хитнувся, і додолу упав із третього поверху, і підняли його мертвого... ¹⁰Зійшов же Павло та до нього припав, і, обнявши його, проказав: Заспокойтесь, бо душа його в ньому! ¹¹А вернувшись, він хліб переломив і спожив, і бесіду довго точив, аж до досвітку, потім відбув. ¹²А хлопця живим привели, і зраділи немало.

20:7 "дня першого в тижні, як учні зібралися на ламання хліба" Тут ми бачимо, що рання церква збиралася по неділях (перший робочий день тижня) на спільну їжу (Дії 20:11) і поминальну вечерю («ламання хліба» в Новому Заповіті означає вечерю Господню). Сам Ісус встановив прецедент для недільного поклоніння, коли тричі явився учням в цей день після Свого воскресіння (пор. Ів. 20:19,26; 21:1; Лк. 24:36; 1Кор. 16:2).

В серії «*Helps for Translator*» для перекладачів (Ньюман та Найда, «Дії Апостолів» [Newman and Nida, *The Acts of the Apostles*], стор. 384) зазначається, що Лука говорить про юдейський час, і тому тут мається на увазі суботній вечір (пор. ТЕV), але більшість перекладів містять більш дословний варіант: «перший день тижня». Це єдине місце, де вжито цей вислів в книзі Дій. Павло вживає фразу «перший день тижня» тільки в 1Кор. 16:2, де мається на увазі неділя.

▣ **"затягнув своє слово"** Павло хотів якомога довше навчати й підбадьорювати віруючих (пор. Дії 20:2,31).

▣ **"до півночі"** В юдеїв день починається в сутінках або ввечері, на основі 1-ї глави Буття, а в римлян день починається опівночі.

20:8 "було багато світел" Там, мабуть, було жарко, душно, навіть димно. Здається ніби Лука намагався пояснити, чому Євтих заснув.

20:9 "Юнак" Тут це слово означає людину в розквіті сил. В Діях 20:12 вжито інший термін. Він означає дитину. Євтих був вже дорослим молодим чоловіком.

▣ **"Євтих... Його обгорнув міцний сон, бо задовго Павло промовляв"** Цей дієприкметник теперішнього часу пасивного стану є біблійною основою для довгих проповідей та сплячих слухачів!

▣ **"підняли його мертвого"** Видно, що він помер! Див. вірш 12.

20:10 "до нього припав, і, обнявши його" Павло діяв як Ілля та Єлісей в Старому Заповіті, бо вони воскрешали мертвих тими самими діями (пор. 1Цар. 17:21; 2Цар. 4:34). Він просить людей заспокоїтися, але я переконаний, що сам Павло сильно непокоївся в той час!

▣ **"Не бійся"** Це – теперішній час наказового способу з заперечною часткою, що зазвичай означає переривання дії, яка вже в процесі.

20:12

NASB, TEV «і дуже втішилися»

NKJV, NRSV «вони немало втішилися»

NJB «і дуже підбадьорилися»

Переклад NKJV та NRSV є дослівним і відображає схильність Луки до використання применшень із запереченнями (пор. Дії 12:18; 15:2; 19:11,23,24; 20:12; 26:19,26; 27:20; 28:2).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 20:13-16

¹³А ми наперед пішли до корабля, та в Асс попливли, щоб звідти забрати Павла, бо він так ізвелів, сам бажаючи пішки піти. ¹⁴А коли він із нами зійшовся в Ассі, ми взяли його та прибули в Мітілену. ¹⁵І, відплинувши звідти, ми назавтра пристали навпроти Хіосу, а другого дня припливли до Самосу, наступного ж ми прибули до Мілету. ¹⁶Бо Павло захотів поминути Ефес, щоб йому не баритися в Азії, бо він квапився, коли буде можливе, бути в Єрусалимі на день П'ятдесятниці.

20:13 "до корабля" Павлу довелося змінити свої плани подорожей через змову проти нього, бо вороги задумали були вбити його на морі (пор. Дії 20:3). Можливо, Павло хотів перед посадкою дізнатися, хто був на кораблі. Він пішов суходолом з Троади до Асса, де його взяли на корабель, що плив із Троади. Всі люди, згадані в Діях 20:4, вже були на тому кораблі.

20:14 "прибули в Мітілену" Мітілена – головне місто на острові Лесбос, найбільшому острові біля узбережжя Малої Азії (західної Туреччини).

20:15-16 Вражає, як багато Лука знав про мореплавання. Він вживав безліч морських термінів в книзі Дій (в тих частинах, де оповідання ведеться від першої особи множини). В деяких частинах, де оповідання ведеться від першої особи множини, описуються морські подорожі. Очевидно, Лука був високоосвіченою людиною і багато подорожував.

20:15 "Хіос" Це ще один острів в Егейському морі – довгий і вузький острів недалеко від узбережжя.

▣ **"Самос"** Це теж острів біля західного узбережжя Малої Азії, недалеко від Ефеса.

▣ **"Мілет"** Колись то було велике і важливе морське місто на південному узбережжі Ефеса, в гирлі річки Меандр. Тут Павло висадився і покликав до себе керівників ефеської церкви. Їм довелося пройти приблизно 55 кілометрів.

20:16 "Павло захотів поминути Ефес" Здається, Павло мав певну владу на судні. В такому випадку вони або (1) повністю орендували судно, або (2) сіли на корабель, що не зупинявся в Ефесі.

▣ **"коли"** (умовний сполучник) Це умовне речення четвертого типу (*ei* з оптативом), що виражає побажання.

▣ **"день П'ятдесятниці"** Це було юдейське свято через п'ятдесят днів після Пасхи. Павло не встиг на свято Пасхи через те, що трапилось у 3-му вірші.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ДІЇ 20:17-21:16

- A. В цьому уривку є певний елемент самозахисту, неначе хтось ще продовжував нападати на Павла (пор. Дії 20:33).
- B. Це єдиний випадок в книзі Дій, де Павло проповідує віруючим. В Діях 13:16 і далі він звертається до юдеїв, а в Діях 14:15 і далі та 17:22 і далі він звертається до греків-язичників.
- B. Ця проповідь має багато паралелей до Послань Павла, як і слід було очікувати. В цих прощальних настановах Павла ясно відобразився його унікальний слововжиток. Це ще раз свідчить про те, що Лука вірно записував свідчення інших.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 20:17-18a

¹⁷А з Мілету послав до Ефесу, і прикликав пресвітерів Церкви. ¹⁸І, як до нього вони прибули, він промовив до них:

20:17 "Мілет" Цей порт знаходився приблизно в 50 кілометрах на півдні від Ефеса.

▣ **"пресвітерів"** Це слово (*presbuteros*) означає «старець» або «старійшина». Згідно з Діями 20:17,28 та Тит. 1:5,7, терміни «пресвітери» (*presbuteroi*) та «єпископи» (*episcopoi*) є синонімами терміну «пастори» (*poimenos*, пор. Еф. 4:11). «Пресвітер» або «старець» є терміном юдейського походження (юдейські племінні вожді), а «єпископ» або «наглядач» походить від політично-адміністративної структури грецьких міст-держав.

У Новому Заповіті згадуються лише дві групи церковних керівників: пастори і диякони (пор. Фил. 1:1). Можливо, в 1Тим. 3 перелічені три групи, включаючи служіння вдів або дияконис (пор. Рим. 16:1). Слід зазначити, що цей термін стоїть у множині. Мабуть, мова йде про лідерів домашніх церков (пор. Дії 11:30; 14:23; 15:2,4,6,22-23; 16:4; 21:18; 1Тим. 5:17, 19; Тит. 1:5; Як. 5:14; 1Петр. 5:1).

▣ **"Церкви"** Цей грецький термін (*ekklesia*) вживався щодо міського зібрання (пор. 19:39). Однак в Септуагінті його було вжито в перекладі старозавітної фрази «громада (*кагаль*) Ізраїлю». Рання церква обрала саме цей термін для позначення нової громади віруючих, тому що він також означав старозавітний Божий народ. Новозавітна церква вважала себе істинним виконанням старозавітних обітниць, тому що Ісус із Назарета був істинним Месією. Див. Спеціальну тему до Дій 5:11.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 20:18b-24

¹⁸Ви знаєте, як із першого дня, відколи прибув в Азію, я з вами весь час перебував, ¹⁹і служив Господеві з усією покорою, і з рясними слізьми та напастями, що спіткали мене від юдейської змови, ²⁰як нічого корисного я не минув, щоб його вам звістити й навчити вас прилюдно і в домах. ²¹І я свідчив юдеям та гелленам, щоб вони перед Богом покаялись, та ввірували в Господа нашого Ісуса Христа. ²²І ось тепер, побуджений Духом, подаюся я в Єрусалим, не відаючи, що там трапитись має мені, ²³тільки Дух Святий в кожному місті засвідчує, кажучи, що кайдани та муки

чекають мене... ²⁴Але я ні про що не турбуюсь, і свого життя не вважаю для себе цінним, аби не скінчити дорогу свою та служіння, яке я одержав від Господа Ісуса, щоб засвідчити Євангелію благодаті Божої.

20:18 "Ви знаєте, як... я з вами весь час перебував" Павлові стосунки з Христом підтверджувалися його словами та ділами. Те, що Павлу доводилося про це говорити в Діях 20:18-19, свідчить про існування критики проти нього.

20:19 "служив Господеві з усією покірною" Саме ця риса очолює список християнських чеснот, що призводять до єдності (пор. Еф. 4:2-3). Це суто християнська чеснота. Вона не зустрічалася в списках чеснот грецьких моралістів (стойків). Покірним названо і Мойсея (пор. Чис. 12:3), і Ісуса (пор. Мт. 11:29). Павло кілька разів вжив це слово (пор. Еф. 4:2; Фил. 2:3; Кол. 2:18,23; 3:12).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОРОКИ ТА ЧЕСНОТИ В НОВОМУ ЗАПОВІТІ» (SPECIAL TOPIC: VICES AND VIRTUES IN THE NT)

У Новому Заповіті неодноразово зустрічається перелік пороків та чеснот. Він часто відображає як рабиністичні, так і культурні (стойчні) списки. Новозавітні списки протилежних характеристик можна знайти в:

	Пороки	Чесноти
1. Павла	Рим. 1:28-32 Рим. 13:13 1Кор. 5:9-11 1Кор. 6:10 2Кор. 12:20 Гал. 5:19-21 Еф. 4:25-32 Еф. 5:3-5 --- Кол. 3:5,8 1Тим. 1:9-10 1Тим. 6:4-5 2Тим. 2:22а, 23 Тит. 1:7, 3:3	--- Рим. 12:9-21 --- 1Кор. 6:6-9 2Кор. 6:4-10 Гал. 5:22-23 --- --- Фил. 4:8-9 Кол. 3:12-14 --- --- 2Тим. 2:22б,24 Тит. 1:8-9; 3:1-2
2. Якова	Як. 3:15-16	Як. 3:17-18
3. Петра	1Петр. 4:3 2Петр. 1:9	1Петр. 4:7-11 2Петр. 1:5-8
4. Івана	Об. 21:8; 22:15	---

▣ **"з рясними слізьми та напастями"** Павло перелічує фізичні та емоційні потрясіння, які йому довелося пережити як апостола язичників, в 2Кор. 4:7-12; 6:3-10; 11:24-28. Служіння дається дорогою ціною!

▣ **"від юдейської змови"** В Діях є кілька прикладів таких «змов» (пор. Дії 9:24; 13:45,50; 14:2,4,5,19; 17:5,13; 18:12; 20:3; 21:27; 23:12,27,30; 24:5-9,18-19).

20:20 "не минув" Це морський термін (пор. Дії 20:27, аорист медіального стану дійсного способу), що означає спускання парусів, коли судно підходить до причалу.

▣ **"нічого корисного"** Павло навчав їх всьому стосовно Євангелія: як прийняти його, як жити згідно з ним, як захищати його і як його проповідувати.

▣ **"навчити вас прилюдно і в домах"** Це, напевне, означає, що Павло не лише навчав відкрито, в публічних групових зборах (не таємно), але також в домах окремих людей (або, можливо, в окремих домашніх церквах). Тобто вони добре знали, як Павло поведився серед них і що він говорив.

Мабуть, якась група людей різко критикувала Павла, і він захищався від цієї критики.

20:21 "свідчив юдеям та гелленам" Для обох груп є одна вістка. Способи вираження бувають різними, але зміст один і той самий, як ми бачимо в проповідях у книзі Дій (*керигма*, див. Спеціальну тему до Дій 2:14). Павло в першу чергу проповідував Євангеліє юдеям (пор. Рим. 1:16; 1Кор. 1:18,24).

▣ **"щоб вони перед Богом покаялись, та ввірували в Господа нашого Ісуса Христа"** Покаяння – то зміна розуму (грецьке значення), за якою йде зміна дій (єврейське значення). Воно є одною з двох мінімальних вимог для спасіння. Другою є віра в нашого Господа Ісуса (пор. Мр. 1:15; Дії 3:16,19; див. Спеціальну тему до Дій 3:16). Перше – негативне (відвернутися від себе і від гріха). Друге – позитивне (повернутися до Ісуса, прийняти Його в своє життя і прийняти Його жертву за нас). Обидві вимоги є обов'язковими. Я прийшов до переконання, що в Новому Заповіті є декілька вимог: звичайно, спершу покаятися й увірувати і далі продовжувати каятися й вірити, але також важливими вимогами є послух та стійкість в вірі.

В стародавніх грецьких текстах є різночитання в фразі «Господа нашого Ісуса Христа». Титул «Христос» пропущений в манускрипті «В» (Ватиканус), але він є в манускриптах P⁷⁴, κ, Α та С. Це різночитання, як і переважна більшість різночитань, ніяк не впливає на зміст тексту. В грецькому тексті UBS⁴ коротшу версію визначено як «майже точну», тому що для переписчиків не було жодної причини видаляти це слово, але є чимало свідчень того, як вони розширювали фрази, узгоджуючи їх із більш повними паралельними фразами (Див. Додаток 2: «Текстуальна критика»).

20:22

NASB «зв'язаний в дусі»

NKJV «зв'язаний в дусі»

NRSV «полонений Духа»

TEV «в послуху Святому Духу»

NJB «в полоні Духа»

Це – дієприкметник перфекта пасивного стану. Він показує Павлове відчуття божественного керівництва (пор. Дії 18:21; 19:21; 20:23; 1Кор. 4:19; 7:40; 16:7). Див. Дії 2:2, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ДУХ (PNEUMA) У НОВОМУ ЗАПОВІТІ», та примітку до Дій 19:21. Ім'я Святого Духа згадується в Діях 20:23.

20:23 "Дух Святий в кожному місті засвідчує, кажучи, що кайдани та муки чекають мене" Мабуть, Святой Дух попереджав Павла про це через різних пророків (пор. Дії 9:16; 21:4, 10-12). Бог часто посилав те, що здається негативним, і використовує це позитивно (пор. Іс. 55:8-11). Павло не уникав труднощів, якщо вірив, що вони слугують Божим цілям.

20:24 "свого життя не вважаю для себе цінним" Таке мислення суперечить егоцентричному мисленню грішного людства. Християни мають інший світогляд. Вони вмерли для себе і для гріха та живуть для Бога (пор. Рим. 6; 2Кор. 5:14-15; Гал. 2:20; 1Ів. 3:16). Вмерти для тиранії свого «я» – значить стати вільним для самовідданого служіння.

▣ **"скінчити дорогу свою"** Це спортивний термін, що означає бігти в перегонах. Павло любив спортивні метафори. Він часто порівнював своє життя із спортивним змаганням (пор. 1Кор. 9:24-27; Гал. 2:2; 5:7; Фил. 2:16; 3:14; 2Тим. 2:5; 4:7). Павло вірив, що Бог має конкретну волю, конкретний задум для його життя.

▣ **"служіння, яке я одержав від Господа Ісуса"** Павло одержав своє покликання на дорозі до Дамаска (пор. Дії 9). Всі віруючі – покликані й обдаровані служителі (пор. Еф. 4:11-12). Розуміння цього, такий світогляд змінить наш спосіб життя (пор. 2Кор. 5:18-20). Ми з вами – і чоловіки, і жінки – всі знаходимося на місії! Ми спасені для того, щоб служити. Нам всім, як управителям Божого дару, доручено Євангеліє!

▣ **"Євангелію благодаті Божої"** Єдиною надією грішного людства є незмінна Божа благодать. Триєдиний Бог забезпечив нас усім необхідним для вічного життя. Наша надія – в Його Особі та ділах. Дивує, наскільки рідко Лука вживає іменник «Євангеліє» (в Євангелії від Луки він не вживається взагалі, а в Діях він зустрічається лише два рази: в 15:7 та 20:24); але Лука в обох книгах безліч разів вживає відповідне дієслово.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 20:25-35

²⁵І ось я знаю тепер, що обличчя мого більш не будете бачити всі ви, між якими ходив я, проповідуючи Царство Боже... ²⁶Тому дня сьогоднішнього вам свідкую, що я чистий від крові всіх, ²⁷бо я не вхилився об'являти вам усю волю Божу! ²⁸Пильнуйте себе та всієї отари, в якій Святий Дух вас поставив єпископами, щоб пасти Церкву Божу, яку власною кров'ю набув Він. ²⁹Бо я знаю, що як я відійду, то ввійдуть між вас вовки люті, що отари щадити не будуть... ³⁰Із вас самих навіть мужі постануть, що будуть казати перекручене, аби тільки учнів тягнути за собою... ³¹Тому то пильнуйте, пам'ятаючи, що я кожного з вас день і ніч безперестань навчав зо слізьми ось три роки. ³²А тепер доручаю вас Богові та слову благодаті Його, Який має силу будувати та дати спадщину, серед усіх освячених. ³³Ні срібла, ані золота, ні одежі чиєсь я не побажав... ³⁴Самі знаєте, що ці руки мої послужили потребам моїм та отих, хто був зо мною. ³⁵Я вам усе показав, що, працюючи так, треба поміч давати слабим, та пам'ятати слова Господа Ісуса, бо Він Сам проказав: Блаженніше давати, ніж брати!

20:25 "я знаю тепер, що обличчя мого більш не будете бачити всі ви" Павло планував подорожувати до Іспанії (пор. Рим. 15:24,28), але в цьому контексті, можливо, він веде мову про провіщене йому ув'язнення й можливу смерть в Єрусалимі. Якщо в пастирських посланнях насправді описується четверта місіонерська подорож Павла, то він, мабуть, знову відвідав ті краї:

1. Ефес, 1Тим. 1:3; 3:14; 4:13;
2. Мілет, 2Тим. 4:20;
3. і можливо навіть Троаду, 2Тим. 4:13.

Павло жив вірою в Боже керівництво. Він не знав свого майбутнього конкретно.

▣ **"проповідуючи Царство Боже"** Див. примітку до Дій 2:34.

20:26 "я чистий від крові всіх" Це єврейська ідіома, як у Діях 18:6, або конкретніше, Єз. від 3:16 і далі та від 33:1 і далі. Павло вірно звіщав Євангеліє (пор. 2Кор. 2:17). Тепер ті, хто прийняв цю вістку, і ті, хто відкинув її, мусили самі відповідати за свої рішення. Одні йшли в служіння, інші прямили в загибель (пор. 2Кор. 2:15-16).

20:27 "я не вхилився" Див. примітку до Дій 20:20.

▣ **"усю волю Божу"** Ми повинні завжди проповідувати всю Божу вістку, а не лише наші улюблені частини! Це може бути натяком на заяви юдействующих, начебто Павло пропускає важливу частину вчення (Закон Мойсеїв – іудаїзм), або на твердження харизматиків 2Кор. 12, ніби Павло не мав духовного досвіду. Ціль Бога полягає в тому, щоб люди повністю відновили свої стосунки з Богом, заради яких взагалі існує створіння (пор. Бут. 1:26,27; 3:8; 12:3).

20:28 "Пильнуйте себе" Це теперішній час активного стану наказового способу. Та сама настанова є також в 1Кор. 16:13; Кол. 4:2; 1Сол. 5:6,10. Християнське життя має як божественний, так і людський аспект. Бог завжди проявляє ініціативу та визначає план дій, але віруючі повинні відкликнутися та продовжувати відкликатися. У певному сенсі ми відповідальні за наше духовне життя (пор. Фил. 2:12-13). Те, що стосується окремих віруючих, стосується також і церковних лідерів (пор. 1Кор. 3).

▣ **"та всієї отари"** Це – метафора Божого народу (пор. Пс. 23; Лк. 12:32; Ів. 21:15-17). Також з цього слова походить термін «пастор». Див. примітку до Дій 20:17. Церковні лідери відповідальні перед Богом за себе і за свої церкви (пор. 1Кор. 3).

▣ **"Святий Дух вас поставив"** це вказує на божественне покликання церковних лідерів.

▣ **"єпископами"** Див. примітку до Дій 20:17.

▣ **"Церкву Божу"** У давньогрецьких манускриптах P⁷⁴, A, C, D та E вжито слово «Божу», а в манускриптах K та B – «Господню». Павло часто вживав фразу «Церква Божа» і ніколи не вживав фрази «Церква Господня». В контексті більш доречним здається варіант «Церква Господня», тому що наступна фраза «власною кров'ю», безсумнівно, стосується Христа. Однак саме тому редакторське виправлення переписчика є тут цілком очікуваним (див. Брюс М. Метцгер, «Текстовий коментар до грецького Нового Заповіту» [Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary*], стор. 480-482). Таким чином, в грецькому тексті UBS⁴ вжито варіант «Божу», але цей варіант оцінюється рейтингом «С». Варіант «Господню» є досить незвичайним і важким для читання (див. Додаток 2: «Текстуальна критика»).

Цей текст є чудовим прикладом того, як переписчики змінювали тексти в богословських цілях. На цю тему добре написано в книзі Барта Д. Ермана «Ортодоксальне перекручення Писання» (*The Orthodox Corruption of Scripture*), стор. 87-89. Переписчики змінювали тексти, щоб зробити їх більш доктринально стійкими проти христологічних ересей своєї доби. Дії 20:28 має багато різночитань, що, можливо, були пов'язані в внутрішніми історичними / богословськими конфліктами.

Але перш ніж впадати в відчай, слід пам'ятати, що Новий Заповіт має текстову традицію, що набагато вища і краща від усіх інших стародавніх текстів. Хоча ми не можемо бути абсолютно впевненими в тому, що саме було написано в оригінальних автографах, ми все таки володіємо надійними і точними текстами! Слова з оригіналу знаходяться в різних варіантах. Але ці варіанти ніяк не впливають на будь-яку з головних доктрин!! Див. «Перегляд текстуальної критики Нового Заповіту» під ред. Девіда Алана Блека (*Rethinking New Testament Textual Criticism*, ed. David Alan Black).

▣ **"власною кров'ю набув Він"** Тут відображається старозавітний концепт заступницької жертви (пор. Лев. 1-7; Іс. 53). На превеликий подив, в *керигмі* Дій на цей акцент не часто звертається увага (див. Джеймс Д. Дж. Данн, «Єдність та розмаїття в Новому Заповіті» [James D. G. Dunn, *Unity and Diversity in the NT*], стор. 17-18). Також не виключно, що це є сильним натяком на божественність Ісуса («Церква Бога»). Павло часто вживав фрази, що вказують на цю істину (пор. Рим. 9:5; Кол. 2:9; Тит. 2:13).

Можна також перекласти цю грецьку фразу як «через Свого власного», тобто через родича (Його Сина Ісуса). У «Коментарі до книги Дій» Ф.Ф. Брюса (F. F. Bruce, *Commentary on the book of the Acts*, стор. 416, №59) зазначається, що цю фразу можна перекласти «через кров Свого власного»; автор стверджує, що цей варіант підтверджується і текстами на єгипетських папірусах, написаними на грецькому койне.

20:29 "ввійдуть між вас вовки люті" Це метафора, що основана на попередній метафорі «отари» і «пастуха». Ця метафора підкреслює проблему лжевчителів, як зовнішніх (Дії 20:29), так і внутрішніх (Дії 20:30). Як одні, так і інші приходять в овечій шкурі (пор. Мт. 7:15-23; Лк. 10:3; Ів. 10:12, також твори апокаліптичної літератури міжзавітного періоду, I Енох 89:10-27; IV Езд. 5:18). Віруючі повинні випробовувати тих, хто стверджує, ніби говорить від Бога (пор. 1Ів. 4:1). Судить про них згідно з їхньою вірністю до Євангелія словом та ділом (пор. Дії 20:18-24; Мт. 7; Рим. 16:17-18).

20:30 "казати перекручене" «Казати» тут дієприкметник теперішнього часу активного стану, а «перекручене» – субстантивований дієприкметник перфекта пасивного стану (прямий додаток). Головним його значенням є «кривити». Він може вказувати на стан суспільства (пор. Лк. 9:41; Фил. 2:15). Ця дія описана (іншим терміном) в 2Петр. 3:15-16.

▣ **"учнів тягнути за собою"** Богословське питання таке: «Ці учні лжевчителів духовно загублені чи розгублені?» (пор. Мт. 24:24). Тут не можна бути догматичним, але справжня віра продовжується! (пор. 1Ів. 2:18).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВІДСТУПНИЦТВО (*APHISTĒMI*)» (SPECIAL TOPIC: APOSTASY [*APHISTĒMI*])

Грецьке слово *aphistēmi* має широке семантичне поле, знано ширше від англійського «apostasy» (відступництво), що походить від цього грецького слова. Значення даного слова в конкретному тексті, як завжди, визначається контекстом.

Це складене слово, що складається з ПРИЙМЕННИКА *apo* («від» or «далеко від») та *histēmi* («сидіти», «стояти» або «встановлювати»). Розглянемо деякі (небогословські) випадки вживання цього слова:

1. віддалити фізично
  - а. від храму, Лк. 2:37
  - б. від дому, Мр. 13:34
  - в. від когось, Мр. 12:12; 14:50; Дії 5:38
  - г. від усього, Мт. 19:27,29
2. віддалити політично, Дії 5:37
3. розірвати відносини, Дії 5:38; 15:38; 19:9; 22:29
4. віддалити легально (розрив шлюбу), Повт. Зак. 24:1,3 (Септуагінта); та в Новому Заповіті, Мт. 5:31; 19:7; Мр. 10:4; 1Кор. 7:11
5. скасувати борг, Мт. 18:7
6. полишити і тим самим проявити неухвагу, Мт. 4:20; Ів. 4:28; 16:32
7. не полишити і тим самим проявити увагу, Ів. 8:29; 14:18
8. дозволяти, Мт. 13:30; 19:14; Мр. 14:6; Лк. 13:8

У богословському сенсі також широко вживається ДІССЛОВО:

1. скасувати, пробачити, простити провину гріха, Вих. 32:32 (Септуагінта); Чис. 14:19; Йов 42:10; та Новий Заповіт, Мт. 6:12,14-15; Мр. 11:25-26
2. відмовитися від гріха, 2Тим. 2:19
3. нехтувати, віддаляючися від
  - а. Закону, Мт. 23:23; Дії 21:21
  - б. віри, Єз. 20:8 (Септуагінта); Лк. 8:13; 2Сол. 2:3; 1Тим. 4:1; Євр. 3:12

Сучасні віруючі задають багато богословських питань, які навіть не приходили на думку новозавітним авторам. Одне з цих питань стосується сучасної тенденції відділяти віру (виправдання) від вірності (освячення).

В Біблії є такі особи, що вони були частиною Божого народу, але потім вийшли з якихось причин.

I. Старий Заповіт

- А. Ті, хто чув вістку дванадцяти (десяти) розвідників, Чис. 14 (пор. Євр. 3:16-19)
- Б. Корей, Чис. 16
- В. Сини Ілія, 1Сам. 2, 4
- Г. Саул, 1Сам. 11-31
- Д. Лжепророки (приклад)
  1. Повт. Зак. 13:1-5 18:19-22 (як розпізнати лжепророка)
  2. Єр. 28
  3. Єз. 13:1-7
- Е. Лжепророчиці
  1. Єз. 13:17
  2. Неем. 6:14
- Ж. Лихі лідери Ізраїлю (приклад)
  1. Єр. 5:30-31; 8:1-2; 23:1-4
  2. Єз. 22:23-31
  3. Мих. 3:5-12

II. Новий Заповіт

- А. Це грецьке слово буквально означає «відступити від віри». І Старий, і Новий Заповіти стверджують, що перед другим пришестям посиляться зло та лжевчення (пор. Мт. 24:24;

Мр. 13:22; Дії 20:29,30; 2Сол. 2:9-12; 2Тим. 4:4). Можливо, це грецьке слово відображає слова Ісуса в притчі про сіяча в Мт. 13, Мр. 4 та Лк. 8. Ці лжевчителі, очевидно, не були християнами, але вийшли з церкви (пор. Дії 20:29-30; 1Пв. 2:19); тим не менш, вони могли збити зі шляху незрілих віруючих (пор. Євр. 3:12).

Для богослов'я цікаве питання, чи були ці лжевчителі віруючими взагалі? На це питання важко відповісти, тому що в помісних церквах були лжевчителі (пор. 1Пв. 2:18-19). Ми часто даємо відповідь на це питання на основі наших богословських або деномінаційних традицій, а не на основі конкретних біблійних текстів (за винятком методу «пошуку доказів у тексті», коли вірш цитується поза контекстом, щоб довести своє упередження).

Б. Зовнішня віра

1. Юда, Ів. 17:12
2. Симон ворожбит, Дії 8
3. Ті, про кого написано в Мт. 7:13-23
4. Ті, про кого написано в Мт. 13, Мр. 4 та Лк. 8
5. Іудеї, про яких ідеться в Ів. 8:31-59
6. Олександр та Гіменей, 1Тим. 1:19-20
7. Ті, про кого йдеться в 1Тим. 6:21
8. Гіменей та Філіт, 2Тим. 2:16-18
9. Димас, 2Тим. 4:10
10. Лжевчителі, 2Петр. 2:19-22; Юд. 1:12-19
11. антихристи, 1Пв. 2:18-19

В. Безплідна віра

1. 1Кор. 3:10-15
2. 2Петр. 1:8-11

Ми рідко думаємо про ці тексти, тому що наші переконання формуються нашим систематичним богослов'ям (кальвінізм, армініанізм, тощо). Не судіть мене, будь ласка, за те, що я підіймаю це питання. Мене цікавить належна герменевтика. Слід прислухатися до того, що каже Біблія, і не намагатися підлаштувати Біблію під наперед визначене богослов'я. Це часто буває болісним, навіть шокуючим процесом, тому що наше богослов'я значною мірою обумовлене нашою деномінацією, культурою, або стосунками з людьми (батьки, приятелі, пастор), а не Біблією (див. Спеціальну тему: «Що означає "отримувати", "вірувати", "сповідати / визнавати" та "кликати"?») Дехто в Божому народі, виявляється, не є частиною Божого народу (напр, Рим. 9:6).

20:31 "пильнуйте" Це теперішній час активного стану наказового способу (пор. Мр. 13:35), що є паралельним до Дій 20:28, «Пильнуйте себе» (теж теперішній час активного стану наказового способу). Божі лідери і Божа церква повинні постійно остерігатися лжевчителів – не тих вчителів, які суперечать нашим особистими вподобаннями, але тих, що суперечать Євангелію та способу життя згідно з євангельським вченням.

▣ **"ось три роки"** Мова йде про перебування Павла в Ефесі. Цей час охоплює всю діяльність Павла в цій області. Він був з віруючими в Ефесі довше, ніж в будь-якому іншому місті, церкві або області. Вони знали Євангеліє і тепер повинні були захищати й розповсюджувати його!

20:32 "доручаю вас Богові" Тобто «довіряю вас Богові» (пор. Дії 14:23). Ми відповідальні перед Богом за доручене нам Євангеліє (пор. 1Тим. 1:18). Ми повинні передати його іншим, які в свою чергу передадуть його далі (пор. 2Тим. 2:2).

В манускриптах P⁷⁴, א, A, C, D та E сказано «Богові», а в манускрипті В – «Господеві». UBS⁴ дає варіанту *Theos* рейтинг «В» (майже точно).

▣ **"та слову благодаті Його"** Ця фраза є синонімом «Євангелія». Див. примітку до Дій 20:24.

▣ **"має силу будувати"** Зверніть увагу, що Сам Бог та Божа істина (Євангеліє) роблять людину зрілою (пор. Дії 9:31). Павло часто використовував цю метафору. Грецьке слово можна перекласти як «будувати»

або як «напучувати» (1Кор. 14). В цьому полягає ціль Євангелія – зрілість не лише окремого віруючого, але всієї церкви.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НАПУЧУВАТИ» (SPECIAL TOPIC: EDIFY)

Павло часто вживає це слово *oikodomeō* та його споріднені форми. Воно буквально означає «будувати дім» (пор. Мт. 7:24), але виступає метафорою:

1. Тіла Христа, церкви, 1Кор. 3:9; Еф. 2:21; 4:16
2. збудування
  - а. слабих братів, Рим. 15:1
  - б. ближніх, Рим. 15:2
  - в. одне одного, Еф. 4:29; 1Сол. 5:11
  - г. святих на служіння, Еф. 4:11
3. ми «будуємо» або напучуємо
  - а. любов'ю, 1Кор. 8:1; Еф. 4:16
  - б. обмежуючи свою свободу, 1Кор. 10:23-24
  - в. не звертаючи уваги на вигадки, 1Тим. 1:4
  - г. обмежуючи служителів на Богослужінні (співаків, вчителів, пророків, тих, хто розмовляє мовами та тлумачить), 1Кор. 14:3-4,12
4. все повинно бути на збудування
  - а. влада Павла, 2Кор. 10:8; 12:19; 13:10
  - б. підсумкові заяви в Рим. 14:19 та 1Кор. 14:26.

▣ **"та дати спадщину"** В Старому Заповіті Бог був спадщиною левитів та священників. В Новому Заповіті Бог є спадщиною всіх віруючих, адже віруючі – Божі діти через особу і роботу Христа (пор. Рим. 8:15,17; Гал. 4:1-7; Кол. 1:12).

Новозавітні віруючі, як і старозавітні ізраїльтяни, є священниками (пор. 1Петр. 2:5,9; Об. 1:6). Ми покликані служити загиблому світу.

▣ **"серед усіх освячених"** Це – дієприкметник перфекта пасивного стану. Див. Дії 9:32, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НОВОЗАВІТНА СВЯТІСТЬ/ОСВЯЧЕННЯ».

20:33 "Ні срібла, ані золота, ні одежі" Це були предмети багатства. Павло захищає свої дії та мотиви. У Новому Заповіті ознаками лжевчителів часто є жадоба та сексуальні домагання (пор. 1Кор. 3:10-17).

20:34 "послужили потребам моїм" Павло відмовлявся приймати будь-яку допомогу від церков, яким він служив, бо лжевчителі постійно звинувачували його в корисливих мотивах. Павло сам себе забезпечував (пор. 1Кор. 4:12; 9:3-7; 2Кор. 11:7-12; 12:13; 1Сол. 2:9; 2Сол. 3:6-13). До того ж він, як колишній рабин, мав деякі вагання щодо одержання грошей за вчення. І однак він стверджує, що служителям Євангелія треба платити гроші (пор. 1Кор. 9:3-18; 1Тим. 5:17-18).

Є чудова невеличка книжка про історію Присередземномор'я I століття – «Греко-римський світ новозавітної ери» Джеймса С. Джефферза (James S. Jeffers, *The Greco-Roman World of the New Testament Era*). Як зазначає автор, Павло говорить, що він власним трудом забезпечував свої матеріальні потреби в усіх трьох місіонерських подорожах (пор. стор. 28).

1. Перша подорож, 1Кор. 4:12; 9:6; 1Сол. 2:9
2. Друга подорож, Дії 18:3
3. Третя подорож, Дії 19:11-12; 20:34; 2Кор. 12:14

20:35 Зверніть увагу, що важкий труд віруючого служить не його власному прибутку або розкоші, але потребам інших в ім'я Христа (пор. 2Кор. 9:8-11). Слова Ісуса, які тут цитує Павло, не записані в жодному Євангелії. Мабуть, то було усне передання.

Тут під «слабими» маються на увазі не занадто скрупульозні християни (пор. Рим. 14:1; 15:1; 1Кор. 8:9-13; 9:22), але ті, хто має фізичну потребу. Павло власним трудом забезпечував себе та інших віруючих в потребі.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 20:36-38

³⁶Проказавши ж оце, він навколішки впав, та й із ними всіма помолився. ³⁷І знявся між усіма плач великий, і вони припадали на Павлову шию, і його цілували... ³⁸А найтяжче вони сумували з-за слова, яке він прорік, що не бачитимуть більш обличчя його. І вони провели його до корабля.

20:36 "навколішки впав" Це не було юдейською позою молитви, до якої звик Павло. Можливо, це був особливий ритуал посвячення (пор. Дії 20:32; 21:5)

20:37 "припадали на Павлову шию" Тобто обіймали його. Слава Богу за церковних лідерів, які приходять нам на допомогу!

20:38 "найтяжче вони сумували з-за слова, яке він прорік" Тобто те, що він сказав в Діях 20:25.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Павло подорожував з багатьма людьми з різних міст в Діях 20:4?
2. В чому полягає богословська ціль Дій 20:7-10?
3. Чому Дії 20:13 – такий заплутаний текст?
4. Чому Павло захищався перед ефеськими лідерами?
5. Чому Павло йшов до Єрусалима, якщо пророки застерігали його про страшні наслідки його візиту? (Дії 20:22-23)
6. Чому завжди і всюди бувають лжепророки? Чи спасені вони? Чи спасені ті, хто йде за ними? Хто такий лжепророк?
7. Чому текст Дій 20:36-38 повинен спонукати нас до любові й молитви за наших місцевих лідерів?

ДІЇ 21

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Подорож Павла до Єрусалима	Попередження по дорозі до Єрусалима	Павло повертається до Палестини (20:7-21:14)	Павло іде до Єрусалима	Подорож до Єрусалима
21:1-6 21:7-14	21:1-14	21:1-6 21:7-14	21:1-6 21:7-11 21:12-13	21:1-6 21:7-14
	Павла закликають до миру	Виконання Павлом іудаїзму		Прибуття Павла до Єрусалима
21:15-16	21:15-25	21:15-16	21:14 21:15-16	21:15-16
Павло відвідує Якова			Павло відвідує Якова	
21:17-26	Арештований в Храмі 21:26-36	21:17-26	21:17-25 21:26	21:17-25 21:26
Павло арештований в Храмі		Арешт і захист Павла	Павла арештовують у Храмі	Арешт Павла
21:27-36		(21:27-22:29) 21:27-36	21:27-29	21:27-29
			21:30-36	21:30-36
Павло захищається	Звернення до натовпу в Єрусалимі (21:37-22:21)	21:37-40	Павло захищається	
21:37-22:5			(21:37-22:5) 21:37а 21:37b-38 21:39 21:40-22:2	21:37-40

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

Ця глава дивує тим, про що в ній не сказано! Нічого не сказано про ту допомогу, що язичницька церква послала її єрусалимській церкві.

Джеймс Д. Дж. Данн в своїй книзі «Єдність та розмаїття в Новому Заповіті» (James D. G. Dunn, *Unity and Diversity in the NT*, стор. 272-278) висловлює цікаву думку, що між Яковом (який, як відомо, зберігав вірність традиціям іудаїзму) та Павлом виник конфлікт з приводу місця усного передання в житті віруючого юдея.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 21:1-6

¹А як ми розлучилися з ними й відплинули, то дорогою простою в Кос прибули, а другого дня до Родосу, а звідти в Патару. ²І знайшли корабля, що плыв у Фінікію, увійшли та й поплинули. ³А коли показався нам Кіпр, ми лишили ліворуч його та й поплинули в Сирію. І пристали ми в Тирі, бо там корабель вантажа мав скласти. ⁴І, учнів знайшовши, перебули тут сім день. Вони через Духа казали Павлові, щоб до Єрусалиму не йшов. ⁵І, як дні побуту скінчилися, то ми вийшли й пішли, а всі нас проводили з дружинами й дітьми аж за місто. І, ставши навколішки, помолились на березі. ⁶І, попрощавшись один із одним, ми ввійшли в корабель, а вони повернулись додому.

21:1 "дорогою простою в Кос прибули" Це навігаційний термін, що означає плисти прямим шляхом (пор. Дії 16:11). Лука добре знав морські терміни (пор. Дії 21:3). Більшість тих частин книги Дій, що написані від першої особи множини, пов'язані з мореплаванням.

▣ **"Кос"** Ця назва означає «вершина». Так називався і сам острів, і найбільше місто на ньому. Кос був рідним островом Гіппократа (V століття до н.е.) і місцем найбільшого медичного училища. Це була вільна держава, що вважалася частиною римської провінції Мала Азія. Вона була розташована приблизно в 65 км на півдні від Мілета.

▣ **"Родос"** Це також назва острова і головного міста на ньому. Цей комерційний острів прославився (1) своїми трояндами та (2) університетом, де викладали риторику й ораторське мистецтво. В минулому (29 р. до н.е.) цей острів був всесвітньо відомим завдяки великій 32-метровій бронзовій статуйі чоловіка, що стояла біля гавані й служила маяком.

▣ **"в Патару"** У західній сім'ї грецьких манускриптів (пор. P⁴¹, D) і в деяких стародавніх латинських версіях додано «і в Міру» (скоріш за все, взято з 27:5); Міра була головним портом для кораблів, що прямували в Сирію. UBS⁴ дає найкоротшому варіанту рейтинг «А» (точно).

Патара була прибережним містом в Лікій. Вона прославилася своїм оракулом Аполлона, що колись суперничав навіть з Дельфами.

21:2 "І знайшли корабля, що плыв у Фінікію" Це, мабуть, був великий корабель. Малі кораблі плавали близько до берега. Цей корабель плыв прямою дорогою, і це давало їм змогу заощадити час.

21:3 "показався нам Кіпр" Мабуть, Павло згадав Варнаву і першу місіонерську подорож.

▣ **"Тир"** Це прибережне місто було столицею Фінікії.

21:4 "учні" В тому місті була церква, яку, мабуть, було засновано після переслідування Степана (пор. Дії 8:4; 11:19). В той час віруючі зазвичай шукали інших віруючих, в кого мона було залишитися (пор. Дії 21:7,16).

▣ **"через Духа казали Павлові, щоб до Єрусалиму не йшов"** Мова йде про присутність пророків в цій громаді (пор. Дії 20:23; 21:10-12). Їхнє пророцтво про переслідування було вірним, однак, видно, що Павлова подорож теж була за Божою волею (пор. Дії 21:14). Ісус через Ананію повідомив Павлу про діло його життя (пор. Дії 9:15-16). Йому доведеться страждати, але він також буде свідчити перед царями.

21:5 "ставши навколішки, помолились на березі" Це чудова картина християнської любові й піклування. Можливо, то було особливе Богослужіння, як в Діях 20:32,36.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 21:7-14

⁷А ми, закінчивши від Тиру плавбу, пристали до Птолемаїди, і, братів привітавши, один день перебули в них. ⁸А назавтра в дорогу ми вибрались, і прийшли в Кесарію. І ввійшли до господи благовісника Пилипа, одного з семи, і позосталися в нього. ⁹Він мав чотири панні дочки, що

проорокували. ¹⁰І коли ми багато днів у них зоставались, то прибув із Юдеї якийсь пророк, Агав на ім'я. ¹¹І прийшов він до нас, і взяв пояса Павлового, та й зв'язав свої руки та ноги й сказав: Дух Святий так звіщає: Отак зв'яжуть в Єрусалимі юдеї того мужа, що цей пояс його, і видадуть в руки поган... ¹²Як почули ж оце, то благали ми та тамтешні Павла, щоб до Єрусалиму не йшов. ¹³А Павло відповів: Що робите ви, плачучи та серце мені розриваючи? Бо за Ім'я Господа Ісуса я готовий не тільки зв'язаним бути, а й померти в Єрусалимі! ¹⁴І не могли ми його вмовити, і замовкли, сказавши: Нехай діється Божая воля!

21:7 "до Птолемаїди" Це місто було названо Птолемаїдою на честь генерала Олександра Македонського, що правив Єгиптом і був предком Птолемея II, який заснував це місто в 26 р. до н.е. Це був єдиний природний порт на узбережжі Палестини. У Старому Заповіті це місто мало назву Акко (пор. Суд. 1:31), так воно називається й сьогодні.

▣ **"братів"** В книзі Дій слово «брати» було синонімом слова «кучні» (пор. Дії 21:4,16) й означало віруючих в Ісуса Христа.

▣ **"перебули в них"** Див. примітку до Дій 21:4.

21:8 "в дорогу ми вибрались" Неясно, вони йшли суходолом чи плили морем.

▣ **"в Кесарію"** Кесарія була римським центром Палестини. Це було прибережне місто з невеличкою штучною гаванню. Тут жив Благовісник Пилип (пор. Дії 8:40).

▣ **"благовісник"** Це слово, на превеликий подив, вживається в Новому Заповіті лише три рази (пор. Еф. 4:11 та 2Тим. 4:5). Точно не відомо, що саме входило в сферу діяльності благовісників. Власне сам термін означає «людину, що звіщає Євангеліє».

▣ **"одного з семи"** Мова йде про випадок, що стався в єрусалимській церкві, коли грекомовні вдови скаржилися на несправедливу роздачу їжі. Тоді церква обрала сім мужів для вирішення цієї проблеми. Всі вони мали грецькі імена. Всі семеро були сильними проповідниками. Саме вони першими прийняли бачення проповіді Євангелія всьому світу (пор. Дії 6).

21:9 "мав чотири панні дочки, що проорокували" Згадайте, що Лука приділяв особливу увагу жінкам. Нам слід переглянути своє ставлення до жінок на керівних посадах (пор. Йоїл 2:28-32; Дії 2:16-21) в церкві, беручи до уваги все, що говориться про це в Новому Заповіті. Див. Дії 2:17, Спеціальна тема: «Жінки в Біблії». Мені в цій сфері допомогла книга Гордона Фі «Євангеліє й Дух» (Gordon Fee, *Gospel and Spirit*).

За церковним переданням, вони переселилися в Малу Асію (Фрігію), і доньки Пилипа жили довго і служили Богу до самої старості. Про це передання ми дізнаємося від Євсевія, який цитує Полікарпа і Папія (пор. «Церковна Історія» 3:31:2-5).

21:10 "пророк, Агав на ім'я" Це слово можна зрозуміти щонайменше в двох значеннях:

1. в Посланнях до коринтян воно означає проголошення Євангелія (пор. 1Кор. 14:1)

2. в книзі Дій згадуються пророки (пор. Дії 11:27-28; 13:1; 15:32; 21:10, і навіть пророчиці, 21:9)

У зв'язку з цим терміном виникає питання, як новозавітний дар пророцтва відноситься до старозавітних пророцтв? У Старому Заповіті пророки були авторами Писання. В Новому Заповіті це діло доручено першим Дванадцяти Апостолам та їхнім помічникам. Як термін «апостол» після смерті Дванадцяти залишився і вживається щодо триваючого дару (пор. Еф. 4:11), змінилися лише задачі апостолів, так і служіння пророка. Богонатхнення (див. Спеціальну тему до Дій 13:1) припинилося; іншого богонатхненного Писання вже не буде (пор. Послання Юди; Дії 21:20). Головним завданням новозавітних пророків є проголошення Євангелія, але вони також пояснюють, як застосовувати новозавітні істини до сьогоднішніх ситуацій та потреб. Див. Дії 11:27, Спеціальна тема: «Пророцтво в Новому Заповіті».

21:11 Агав, подібно старозавітним пророки Єремії та Єзекіїлю, інсценував своє одкровення.

21:12 "благали ми" Це імперфект активного стану дійсного способу. Він може означати (1) початок дії або (2) повторювану дію в минулому часі.

21:13 Це пророцьке інсценування важко узгодити з відчуттям Павла, що його подорож до Єрусалима є Божою волею (пор. в. 4).

▣ **"Ім'я Господа Ісуса"** Див. Дії 2:21, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІМ'Я ГОСПОДНЄ».

21:14 "Нехай діється Божая воля!" Дієслово стоїть в теперішньому часі медіального стану наказового способу і вживається в формі молитви. У Бога були план і ціль для життя Павла. Павло відчував, що знає Божу волю, навіть перед кількома конкретними пророцтвами щодо майбутніх проблем. Мабуть, Павло відчував, що ці пророцтва були дані не для заборони, але для його духовної й душевної підготовки.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВОЛЯ (*THELĒMA*) БОЖА» (SPECIAL TOPIC: THE WILL [*THELĒMA*] OF GOD)

Божа «воля» включає в себе різні категорії.

ЄВАНГЕЛІЄ ВІД ІВАНА

- Ісус прийшов, щоб виконати Божу волю (пор. Ів. 4:34; 5:30; 6:38)
- щоб в останній день воскресити всіх, кого Отець дав Сину (пор. Ів. 6:39)
- щоб усі вірили в Сина (пор. Ів. 6:29,40)
- відповідь на молитву, пов'язану з виконанням Божої волі (пор. Ів. 9:31 та 1Ів. 5:14)

СИНОПТИЧНІ ЄВАНГЕЛІЯ

- виконання Божої волі є вкрай необхідним (пор. Мт. 7:21)
- виконання Божої волі робить людину братом та сестрою Ісуса (пор. Мт. 12:50; Мр. 3:35)
- немає волі Божої, щоб хтось загинув (пор. Мт. 18:14; 1Тим. 2:4; 2Петр. 3:9)
- Голгофа була для Ісуса волею Отця (пор. Мт. 26:42; Лк. 22:42)

ПОСЛАННЯ ПАВЛА

- зрілість та служіння всіх віруючих (пор. Рим. 12:1-2)
- щоб віруючі спаслися від сучасного віку (пор. Гал. 1:4)
- Божа воля – Його план відкуплення (пор. Еф. 1:5,9,11)
- щоб віруючі жили життям, наповненим Духом (пор. Еф. 5:17-18)
- щоб віруючі були наповнені пізнанням Бога (пор. Кол. 1:9)
- щоб віруючі були досконалі та завершені (пор. Кол. 4:12)
- освячення віруючих (пор. 1Сол. 4:3)
- щоб віруючі складали подяку за все (пор. 1Сол. 5:18)

ПОСЛАННЯ ПЕТРА

- щоб віруючі робили добро (корячися державній владі), гамуючи неучтвом нерозумних людей і тим самим створюючи можливість для євангелізму (пор. 1Петр. 2:15)
- страждання віруючих (пор. 1Петр. 3:17; 4:19)
- щоб віруючі не жили егоїстично (пор. 1Петр. 4:2).

ПОСЛАННЯ ІВАНА

- щоб віруючі жили вічно (пор. 1Ів. 2:17)
- ключ до відповіді на молитви віруючих (пор. 1Ів. 5:14)

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 21:15-16

¹⁵А після оцих днів приготувались ми, та до Єрусалиму вирушили. ¹⁶А з нами пішли й деякі учні із Кесарії, ведучи якогось кіпрянина Мнасона, давнього учня, що ми в нього спинитися мали.

21:15 "приготувались" У Біблії короля Якова (King James Version) буквально написано «приготували наші вози» (у NKJV – «спакували речі»). Це виразне слово вживається в значенні приготування до подорожі й зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті.

▣ **"Єрусалим"** Він знаходився приблизно на відстані 100 кілометрів.

21:16 "Мнасон" Це був іудейський християнин з Кіпра (як Варнава). Він, напевне, був одним з огречених іудеїв, як і сім мужів в Діях 6. Очевидно, він був віруючим з ранніх часів. Не виключно, що Лука розпитував його, готуючись писати своє Євангеліє, коли перебував в Палестині під час ув'язнення Павла в Кесарії.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ДІЇ 21:17-23:30

А. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ДІЙ 21:17-26:32 (Ув'язнення Павла і його захист в Єрусалимі та в Кесарії.)

1. Заворушення і арешт в Храмі, Дії 21:17-40
2. Захист Павла перед натовпом, Дії 22:1-22
3. Допит з боку римлян, Дії 22:23-30
4. Допит з боку Синедріону, Дії 23:1-10
5. Змова вбити Павла, Дії 23:11-35
6. Павло перед Феліксом, Дії 24:1-23
7. Павло наоднині з Феліксом та Друзіллою, Дії 24:24-27
8. Павло перед Фестом, Дії 25:1-12
9. Павло перед Агріппою II та Вернікою, Дії 25:13-26:32

Б. СПІЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ ЗАХИСТУ ПАВЛА

Спільні елементи	Павло перед натовпом	Павло перед Синедріоном	Павло перед Феліксом	Павло перед Фестом	Павло перед Агріппою II
1. Його юдейське походження	22:3		24:14,17-18		26:4
2. Його фарисейське навчання та завзятість	22:3	23:6-9	24:15,21		26:5-8
3. Переслідування «Дороги»	22:4-5				26:9-11
4. Його особисте свідчення про своє навернення	22:6-16				26:12-16
5. Його покликання Богом до конкретного служіння	22:17-22				26:17-23

В. ПОРІВНЯННЯ САДДУКЕЇВ З ФАРИСЕЯМИ

	<u>САДДУКЕЇ</u>	<u>ФАРИСЕЇ</u>
Час виникнення	Макавейський період	Макавейський період
Значення назви	«Садокіти»?	«Відділені»?
Соціальне положення	Священицька аристократія	Миряни середнього класу
Прийняття Писання	Тільки писаний Закон (особливо від Буття до Повторення Закону)	Весь усний та писаний Закон, а також «Пророки» та «Писання», що входили в канон Старого Заповіту
Богослов'я	Консервативне – повністю протилежне богослов'ю фарисеїв, яких звинувачували в тому, що вони піддалися впливу зороастризму (пор. 23:8)	Прогресивне – детально розроблена ангелологія – віра в загробне життя і воскресіння – строгі правила для повсякденного життя

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 21:17-26

¹⁷А коли ми прийшли в Єрусалим, то брати прийняли нас гостинно. ¹⁸А другого дня Павло з нами подався до Якова. І всі старші походились. ¹⁹Поздоровивши ж їх, розповів він докладно, що Бог через служіння його вчинив між поганями. ²⁰Як вони ж це почули, то славили Бога, а до нього промовили: Бачиш, брате, скільки тисяч серед юдеїв увірувало, і всі вони ревні оборонці Закону! ²¹Вони ж чули про тебе, ніби ти всіх юдеїв, що живуть між поганями, навчаш відступлення від Мойсея, говорячи, щоб дітей не обрізували й не тримались звичаїв. ²²Що ж почати? Люд збереться напевно, бо почують, що прибув ти. ²³Отже, зроби це, що порадимо тобі. Ми маємо чотирьох мужів, що обітницю склали на себе. ²⁴Візьми їх, та й із ними очисться, і видатки за них заплати, щоб постригли їм голови. І пізнають усі, що неправда про тебе їм сказане, та й що сам ти Закона пильнуєш. ²⁵А про тих із поган, що ввірували, ми писали, розсудивши, щоб вони береглися від ідолських жертв та крові й задушенини, та від блуду. ²⁶Тоді взяв Павло мужів отих, і назавтра очистився з ними, і ввійшов у храм, і звістив про виконання днів очищення, так, аж за кожного з них була жертва принесена.

21:17 Те, що єрусалимські віруючі гостинно прийняли Павла з цими віруючими із язичників, було добрим знаком (пор. Лк. 8:40; 9:11; Дії 2:41; 18:27; 21:17; 24:3; 28:30), але в єрусалимській церкві були також свої упередження (пор. Дії 21:20-21).

21:18-19 "Павло з нами подався до Якова" Тут нічого не сказано про допомогу від язичницьких церков (пор. Дії 24:17). Павло дав подібний звіт Якову в Діях 15:12. Яків був єдиноутробним братом Ісуса і шанованим керівником єрусалимської церкви (пор. Дії 12:17; 15:13).

21:18 "І всі старші походились" Зверніть увагу на те, що про Апостолів взагалі нічого не говориться. Видно, вони були в місіонерських подорожах в інших країнах, а може вони вже померли. Тут слово «старші» вжито в іудейському значенні (пор. Дії 4:5,8,23; 6:12; 11:30; 15:2,4,6,22,23; 16:4; 23:14; 24:1,25; 25:15; Євр. 11:2; Як. 5:14), а не в церковному, як пастори (пор. Дії 14:23; 20:17,18,23; 1Тим. 5:17,19; Тит. 1:5; 1Петр. 5:1; 2Ів. 1; 3Ів. 1).

21:19 Деякі коментатори гадають, що Павла там прийняли холодно і гроші від язичницьких церков не оцінили. Вони слідуєть ось такій логіці.

1. Павло залишався в домі огреченого юдея, а не в лідерів єрусалимської церкви.
2. Ніде немає жодного слова подяки за допомогу. Про неї взагалі нічого не говориться.
3. Лідери одразу повідомляють Павлу, що тисячі віруючих в єрусалимській церкві ставляться до нього з неприязню.

4. Жодного разу не сказано, що церква підтримала Павла у в'язниці чи на судах. Слід зазначити, що вчення Павла і його місія були причиною конфлікту та непорозуміння. Однак текст Дій 21:19 здається мені позитивним!

21:20 "скільки тисяч серед юдеїв" Яке чудесне свідчення про силу Євангелія та про Божу любов до юдейського народу в Єрусалимі. Існував «останок» віруючих юдеїв. Можливо, то було здійсненням Зах. 12:10!

▣ **"увірувало"** Це дієприкметник перфекта активного стану (див. Спеціальні теми до Дій 3:16 і 6:5). Тут, безсумнівно, мається на увазі істинна спасаюча віра. Можна спастися й без повного розуміння всіх богословських істин, і навіть всупереч неправильному розумінню (пор. Дії 1:6; Лк. 19:11).

Павло називав характер таких християн «слабими» (пор. Рим. 14:1-15:13; 1Кор. 8; 10:23-33) і схилився до них, щоб підбадьорити їх в вірі, якщо їхня «слабкість» не спотворювала Євангеліє (як іудействующі в Посланні до галатів)

▣ **"всі вони ревні оборонці Закону"** Це вказує на велике число навернених фарисеїв, зилотів або есенів. З наверненням вони не втрачали своїх релігійних упереджень. Вони були подібними до іудействующих в Посланні до галатів. Дивовижно, як Павло любив і підтримував «слабих» віруючих, але не терпів «лжечителів» або тих, хто перекручував Євангеліє.

21:21 "Вони ж чули про тебе, ніби ти всіх юдеїв, що живуть між поганями, навчашш відступлення від Мойсея" Фраза «чули» тут відображає єврейську ідіому «пере-відлунювати», що вживалася стосовно усного вчення. Ця ідіома в поєднанні з дієсловом в теперішньому часі (навчашш) вказує на те, що юдеї в Єрусалимі знову і знову чули упереджені вислови проти діяльності Павла. Звинувачення проти нього були значно серйознішими, ніж проповідь язичникам, що спричинила стільки проблем (пор. Дії 15).

Слово «відступлення» є сильним терміном, як «зречення віри» (пор. 2Сол. 2:3). Ще не було вирішене богословське питання, як віруючим іудеям слід ставитися до Старого Заповіту! Це в певному сенсі віддзеркалює проблеми «месіанських синагог»!

21:23 "Ми маємо чотирьох мужів, що обітницю склали на себе" Видно, то були члени церкви. Мається на увазі обмежена часом назарейська обітниця (пор. Чис. 6:1-8). Павло раніше теж склав був на себе таку саму обітницю (пор. Дії 18:18). Ми не знаємо подробиць щодо цієї обмеженої часом обітниці (пор. «Назір» 1:3).

21:23-25 Цей уривок дає нам уявлення про погляди Павла на відношення юдейських християн до Закону Мойсеєвого. Можливо, Павло і сам не переставав дотримуватись іудейських традицій (пор. Дії 18:18; 20:6), принаймні коли він старався проповідувати Євангеліє юдеям (пор. 1Кор. 9:19-23). Це може бути і підтвердженням єврейських месіанських громад в наші дні.

21:24 "видатки за них заплати" Може, сам Павло в той час не склав на себе назарейської обітниці, але він заплатив за жертву, що приносилася за інших. Рабини вчили, що платити за назарейську обітницю – то велика честь («Нед.» 10а).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НАЗАРЕЙСЬКА ОБІТНИЦЯ» (SPECIAL TOPIC: NAZIRITE VOW)

- А. Це був спосіб, яким людина, що не належала до племені Левія, чоловік або жінка (пор. Чис. 6:1), посвячувала себе на служіння Богу («святий Господу»). Назарей означає «відділений» (BDB 634, KB 684), і це є головним значенням єврейського слова «святий» (див. Спеціальну тему: «Святий»).
- Б. У Старому Заповіті це була обіцянка на все життя
1. Самсон (Суд. 13:7)
  2. Самуїл (1Сам. 1:21)
  3. Іван Христитель

- В. В іудаїзмі з'явилася короткочасна назарейська обітниця (можливо, на основі Чис. 6:5). Найкоротший термін був 30 днів. Після закінчення короткочасної обітниці людина обстригала голову і спалювала волосся разом з жертвами в храмі.
- Г. Особливі вимоги (пор. Чис. 6:1-8)
1. Відмовитися від вина та міцних напоїв, не їсти нічого з винограду (пор. Чис. 6:3-4).
  2. Не стригти волосся.
  3. Не торкатися мертвої людини. Інакше людина не могла брати участь в іудейських похоронах.
  4. В Чис. 6:9 написано, що слід робити в разі випадкового занечистення. Очевидно, ситуація Павла в Діях 21:23-25 була пов'язана саме з такою проблемою. Це був час очищення та принесення необхідної жертви (пор. Чис. 6:9-12).

▣ **"щоб постригли їм голови"** Про назарейську обітницю написано в 6-й главі книги Чисел. Ті, хто складав обітницю на все життя, не повинні були стригтися взагалі. Але хто складав тимчасову обітницю – той повинен був постригтися в кінці часу. Ці вірші вказують на те, що Павло старався пристосовуватися до культури народу, якому проповідував (пор. 1Кор. 9:19-23; 10:23-33).

21:25 "ми писали" Мова йде про офіційну постанову Єрусалимського собору (пор. Дії 15:19-20, 28-29). Цей документ головним чином знищив ритуальні та дієтичні бар'єри між віруючими юдеями та віруючими язичниками в змішаних церквах діаспори (за межами Палестини). Однак ця постанова ніяк не стосувалася до відношення віруючих іудеїв до завіту з Мойсеєм.

21:26 "ввійшов у храм" Тим самим він не вирішив проблему, а навпаки, створив її!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 21:27-36

²⁷А коли ті сім день закінчитися мали, то азійські юдеї, як побачили в храмі його, підбурили весь народ, та руки на нього наклали, ²⁸кричачи: Ізраїльські мужі, рятуйте! Це людина ота, що проти народу й Закону та місця цього всіх усюди навчає!... А до того у храм упровадив і гелленів, і занечистив це місце святе! ²⁹Бо перед тим вони бачили в місті з ним разом Трохима ефесянина, і гадали про нього, що Павло то його ввів у храм. ³⁰І порушилося ціле місто, і повстало збіговисько люду. І, схопивши Павла, потягли його поза храм, а двері негайно зачинено... ³¹Як хотіли ж забити його, то вістка досталась до полкового тисяцького, що весь Єрусалим збунтувався! ³²І він зараз узяв вояків та сотників, і подався до них. А вони, як угледіли тисяцького й вояків, то бити Павла перестали. ³³Приступив тоді тисяцький, та й ухопив його, і двома ланцюгами зв'язати звелів, і допитувати став: хто такий він і що він зробив? ³⁴Але кожен що інше викрикував у натовпі. І, не мігши довідатись певного через заколот, він звелів відпровадити його до фортеці. ³⁵А коли він до сходов прийшов, то трапилося, що мусіли нести його вояки із-за натовпу людського, ³⁶бо безліч народу йшла слідкома та кричала: Геть із ним!

21:27 "азійські юдеї" Старі вороги Павла також прийшли до Єрусалима на свято. Тепер Павло був на території іудаїзму.

21:28 "Це людина ота, що... навчає" Ці азійські юдеї сприймали проповідь Павла як таку, що суперечить іудаїзму, а не як виконання старозавітних обітниць. Схожі звинувачення висувалися й проти Степана (пор. Дії 6:13). Можливо, сам Павло так казав до того, як зустрівся Христом на дорозі до Дамаска; тоді він напевне погоджувався з цією іудейською богословською позицією (пор. Дії 22:20). Христова вістка руйнувала законництво та ритуалізм народного іудаїзму I століття! Це видно не лише в Павловому універсалізмі – спасіння для «всіх» – але також і в богословському ствердженні «ексклюзивізму» спасіння тільки в Христі та через Христа.

▣ **"А до того у храм упровадив і гелленів"** Цей інцидент нібито стався в Дворі Ізраїлю, що в південно-східній частині храму, де виконувалися назарейські обітниця. Язичникам дозволялося заходити тільки до зовнішнього двору храму. Це звинувачення проти Павла було неправдивим (пор. Дії 21:29).

21:29 "Трохима ефесянина" Ці юдеї з Азії (Ефеса) знали і Павла, і Трохима, і ще до того думали, як вбити Павла (пор. Дії 20:3). Тепер вони побачили шанс зіграти на національних почуттях іудеїв та добитися смерті Павла (пор. Дії 21:31,36).

21:30 "двері негайно зачинено" Мабуть, маються на увазі ворота між Двором Ізраїлю та Двором жінок. У храму була своя левитська поліція для охорони порядку. Це було зроблено для того, щоб

1. не допустити занечищення храму
2. не допустити, щоб Павло міг повернутися до храму і бути в безпеці

Ці юдеї діяли точно так само, як натовп в Ефесі (пор. Дії 19).

21:31 "полкового тисяцького" То був найвищий чин в римській армії, що розміщувалася в Єрусалимі під час свят, коли населення міста зростало втричі. Тисяцький був відповідальним за забезпечення порядку.

▣ **"полкового"** Полк знаходився в фортеці Антонія, що примикала до храмового двору. Фортеця була побудована Іродом Великим як палац, але римляни використовували її як військовий штаб (пор. Йосип Флавій, «Юдейська війна» 5.5.8).

21:32 "вожків та сотників" Сотник був командиром, який очолював сотню. Фортеця Антонія примикала до території храму. В ній завжди був численний гарнізон, особливо під час свят.

21:33 "двома ланцюгами зв'язати" Це може означати (1) зв'язати руки й ноги або (2) зв'язати між двома воїнами. Видно, воїни вважали його бунтівником (пор. Дії 21:38).

21:34-35 Тут ми бачимо жорстокість та шаленство натовпу (пор. Дії 21:30).

21:35 "до сходів" Ці сходи вели з фортеці Антонія до храму, і саме по цих сходах тисяцький «подався до них» в Діях 21:32. Було двоє сходів, що вели до різних частин храму. Римляни хотіли якомога швидше придушити будь-яке повстання. Під час свят часто траплялися націоналістичні заворушення.

21:36 "Геть із ним!" Ті самі слова кричали Ісусу (пор. Дії 22:22; Лк. 23:18; Ів. 19:15). Існує багато паралелей між тим, як іудеї та римляни поводитися з Павлом, і як вони поводитися з Ісусом.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 21:37-40

³⁷А коли Павло входив до фортеці, то тисяцького поспитався: **Чи можна мені щось сказати тобі? А той відказав: То ти вмієш по-грецькому?** ³⁸Чи не той ти єгиптянин, що перед цими днями призвів був до бунту, і випровадив до пустині чотири тисячі потаємних убійників? ³⁹А Павло відказав: **Я юдеянин із Тарсу, громадянин відомого міста в Кілікії. Благаю тебе, дозволь мені до народу промовити!** ⁴⁰А коли той дозволив, то Павло став на сходах, і дав знака рукою народеві. А як тиша велика настала, промовив єврейською мовою, кажучи:

21:37 "То ти вмієш по-грецькому?" Тисяцький здивувався, що Павло говорив на грецькому койне, бо він, мабуть, прийняв Павла за єгиптянина-бунтаря, про якого був чув (пор. Дії 21:38 та Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 2.13.5; 20.8.6). Це єгипетське повстання відбулося приблизно в 52-57 рр. н.е.

21:38 "убійників" Вжите тут слово *sicarii* є латинським словом, що означає вбивців або чоловіків з кинжалами. В Новому Заповіті вони часто називаються «зилотами» (пор. Лк. 6:15; Дії 1:13). Це була група юдеїв, прихильників насильницького повалення римської влади.

А.Т. Робертсон в «Розгляді слів в Новому Заповіті» (А. Т. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, Том 3, стор. 382) зазначає, що те саме слово Йосип Флавій вживав стосовно послідовників цього єгипетського бунтаря (пор. Йосип Флавій, «Юдейська війна» 2.13.5; «Юдейські старожитності» 20.8.6,10).

21:39 "громадянин відомого міста" Досл. «громадянин не незначного міста». Павло вживає цю ідіому (*літоти*, див. примітку до Дій 12:18), щоб повідомити про те, що він – громадянин міста з університетом світового рівня. В тексті не сказано, яке враження його слова справили на римського командира.

21:40 "дозволив" Командир все ще хотів дізнатися, в чому справа!

▣ **"дав знака рукою народів"** Це, очевидно, був дуже відомий знак, яким людина вимагала тишу, щоб говорити (пор. Дії 12:17; 13:16; 19:33; 21:40; 26:1). Можливо, це був риторичний жест, який Павло вивчив на заняттях з риторики в Тарсі.

▣ **"промовив єврейською мовою"** Павло звернувся до народу арамейською мовою (юдеї навчилися розмовляти арамейською протягом перебування під правлінням персів). Натовп затихнув на деякий час (пор. Дії 22:2).

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Якщо пророки в кожному місті казали Павлу не ходити до Єрусалима, то чому він туди пішов?
2. Як віруючі юдеї повинні були (і тепер повинні) ставитися до Божого завіту з Мойсеєм?
3. Чи були правдивими звинувачення азійських юдеїв проти Павла в Діях 21:28а?
4. На що вказують слова тисяцького в Діях 21:38: на те, що мало хто з іудеїв знав грецьку мову, чи на те, що він вважав Павла єгиптянином?

ДІЇ 22

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло захищається 21:37-22:5	Звернення до натовпу в Єрусалимі 21:37-22:21	Арешт і захист Павла (21:27-22:29) 21:37-22:1	Павло захищається (21:37-22:5)	Звернення Павла до єрусалимських іудеїв 22:1-5
Павло розповідає про своє навернення 22:6-11 22:12-16		22:2 22:3-5 22:6-11 22:12-16	22:3-5 Павло розповідає про своє навернення 22:6-11 22:12-16	22:6-11 22:12-16
Павла послано до язичників 22:17-21		22:17-21	Покликання Павла до проповіді язичникам 22:17-21	22:17-21
Павло та римський суд 22:22-29	Римське громадянство Павла 22:22-29	22:22-29	22:22-25 22:26 22:27a 22:27b 22:28a 22:28b 22:29	Павло - римський громадянин 22:22-29
Петро перед Радою (22:30-23:11) 22:30-23:5	Синедріон поділений 22:30-23:10	22:30	Петро перед Радою (22:30-23:11) 22:30	Його з'явлення перед Синедріоном (22:30-23:11) 22:30

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятих сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 22:1

¹Мужі-браття й батьки! Послухайте ось тепер виправдання мого перед вами!

22:1

NASB «Браття й батьки»

NKJV «Мужі, браття й батьки»

NRSV «Брати і батьки»

TEV «Мої співвітчизники юдеї»

NJB «Брати мої, батьки мої»

В «Довіднику перекладача з Дій Апостолів» Ньюмана та Найди (Newman and Nida, *A Translator's Handbook on The Acts of the Apostles*) написано, що маються на увазі чоловіки одного віку з Павлом або старші (пор. стор. 419). Однак я гадаю, що цей вираз є ідіоматичним (Степан почав свою промову з того самого звернення в Діях 7:2), тому що Павлу в той час було вже за шістдесят, і це не відповідає віку людей в натовпі.

Там могли бути й віруючі. Можливо, термін «брати» стосується саме них. Але Павло завжди відчував себе єдиним із своїм народом (пор. Рим. 9:1-5; Фил. 3:5).

▣ **"виправдання"** З цього грецького слова (*apologia*) походять наші «апологія» і «апологет». Воно означає словесний захист на суді. Це слово кілька разів вживається в Діях в контексті судів над Павлом (пор. Дії 25:16; 2Тим. 4:16).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 22:2

²Як зачули ж вони, що до них він говорить єврейською мовою, то тиша ще більша настала. А він промовляв:

22:2 "єврейською мовою" Тобто арамейською. Всі слова Ісуса в Євангеліях, що записані мовою оригіналу, є арамейськими. Арамейська і давньоєврейська мови є спорідненими. Арамейською розмовляли в Перській імперії. Іудеї вивчили її під час перебування під пануванням персів. Наприклад, в Неєм. 8 написано, що Ездра читав Закон Мойсея єврейською мовою, а левити перекладали його на арамейську, щоб народ розумів (пор. Неєм. 8:7).

▣ **"тиша ще більша настала"** Ввічливе звернення Павла, його чиста арамейська мова, а також те, що багато хто в натовпі добре його знав або чув про нього, – все це стало причиною повної тиші. Народ хотів послухати, що Павло скаже. То була чудова нагода проповідувати начальникам іудаїзму.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 22:3-5

³Я юдеянин, що родився в кілікійському Тарсі, а вихований у цім місті, у ніг Гамаліїла докладно навчений Закону отців; горливець я Божий, як і всі ви сьогодні. ⁴Переслідував я аж до смерти цю путь, і в'язав, і до в'язниці вкидав чоловіків і жінок, ⁵як засвідчить про мене первосвященик та вся старшина. Я від них був узяв навіть листи на братів, і пішов до Дамаску, щоб тамтешніх зв'язати й привести до Єрусалиму на кару.

22:3 "Я юдеянин, що родився в кілікійському Тарсі" Павло намагається зблизитися з цим натовпом іудеїв. Він говорить про своє іудейство (пор. 2Кор. 12:22; Фил. 3:5-6). Він вважався грекомовним або «огреченим» іудеєм діаспори.

Фраза «вихований у цім місті» граматично може означати або (1) Тарс, або (2) Єрусалим. Згідно з контекстом, тут ідеться про Єрусалим. В такому разі Павло вивчав грецьку риторику десь поблизу Тарса.

▣ **"у ніг Гамаліїла"** То був дуже шанований рабин (пор. Дії 5:34-40). Його вислови декілька разів цитуються в «Мішні». Павло був учнем ліберальної рабиністичної школи Гіллеля. І його слова, мабуть, справили гарне враження на людей. Див. Дії 5:34, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ГАМАЛІІЛ».

▣ **"докладно навчений Закону отців"** Значить, він був фарисеєм (пор. Дії 23:6; 26:5), причому завзятим фарисеєм (пор. Дії 22:4; Гал. 1:14; Фил. 3:6). Фарисеї строго дотримувалися усного передання (Талмуду), що тлумачило Старий Заповіт.

▣ **"як і всі ви сьогодні"** Павло визнає їхні завзятість і посвячення. Він теж колись був таким, як вони!

22:4 "Переслідував я" Павло протягом всього свого служіння згадував ті часи з почуттям великого жалю. Він часто говорив про це (пор. Дії 9:1,13,21; 22:4,19; 26:10-11; Гал. 1:13,23; Фил. 3:6; 1Тим. 1:13). Через ті свої вчинки він часто називав себе найменшим із святих (пор. 1Кор. 15:9; 2Кор. 12:11; Еф. 3:8; 1Тим. 1:15).

▣ **"цю путь"** Ранню християнську церкву називали «Дорогою» (пор. Дії 9:2; 19:9,23; 22:4; 28:14,22). Мова йде про

1. Ісуса як «Дорогу» (пор. Ів. 14:6)
2. біблійну віру як спосіб життя (пор. Повт. Зак. 5:32-33; 31:29; Пс. 27:11; Іс. 35:8)

▣ **"до смерті"** Павло добився смерті деяких християн (пор. Дії 8:1,3; 26:10)! Він, звісно, брав участь у вбивстві Степана (пор. Дії 7:58, 8:1).

▣ **"і в'язав, і до в'язниці вкидав чоловіків і жінок"** Переслідування Павла були такими сильними, що страждали й жінки.

22:5 Павло розповідає про обставини, які призвели до його навернення на дорозі до Дамаска (пор. Дії 9).

▣ **"вся старшина"** Той самий вираз Лука вживає стосовно Синедріону в Лк. 22:66. Але взагалі цю офіційну раду юдейських начальників в Єрусалимі (Синедріон) так не називали. Цей вираз міг означати невелику адміністративну раду.

▣ **"Я від них був узяв навіть листи"** В книзі Ф.Ф. Брюса «Павло: Апостол визволеного серця» (F. F. Bruce, *Paul: Apostle of the Heart Set Free*) є цікава інформація про права Синедріону виганяти громадян з сусідніх держав (стор. 72). Для більш детальної історичної інформації див. 1Мак. 15:21 та твори Йосипа Флавія.

▣ **"тамтешніх"** Це вказує на те, що ті віруючі були юдеї, що спаслися від переслідувань в Єрусалимі.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 22:6-11

⁶І сталося, як у дорозі я був, і наближавсь до Дамаску опівдня, то ось мене нагло осяяло світло велике з неба! ⁷І я повалився на землю, і голос почув, що мені говорив: Савле, Савле, чому ти Мене переслідуєш? ⁸А я запитав: Хто Ти, Господи? А Він мені відказав: Я Ісус Назарянин, що Його переслідуєш ти... ⁹А ті, що зо мною були, правда, бачили світло, але не почули вони того голосу, що мені говорив. ¹⁰А я запитав: Що я, Господи, маю робити? Господь же до мене промовив: Уставай та й іди до Дамаску, а там тобі скажуть про все, що тобі призначено робити. ¹¹А від ясности світла того невидючим я став... І присутні зо мною за руку мене повели, і до Дамаску прибув я.

22:6 "опівдня" Ця додаткова деталь не була подана в Діях 9:3.

22:7 Це повторення Дій 9:4.

22:8

NASB, NJB «Ісус Назарянин»

NKJV, NRSV,

TEV «Ісус з Назарета»

Павло тричі розповідає своє особисте свідчення в Діях 9:1-31; 26:4-18, але він так називає Ісуса лише тут та в Діях 26:9. Вираз «Ісус Назарянин» в Діях 24:5 є насмішкою, але в Мт. 2:23 той самий вираз є пророцтвом. Можливо, слово «Назарянин» пов'язано не з назвою міста Назарет, але з месіанським титулом «галузка» (пор. Іс. 11:1; 53:2) від єврейського слова *нецер* (пор. Єр. 23:5; 33:15; Зах. 3:8; 6:12). Див. Спеціальну тему до Дій 2:22.

▣ "що Його переслідуєш ти" Див. детальну примітку до Дій 9:4.

22:9 "але не почули вони того голосу" Або «не зрозуміли». Між розповідями про навернення Павла в Діях 9:7 та 22:9 немає протиріччя. Грецька граматики вказує на те, що супутники Павла чули голос, але не зрозуміли слів. Для більш детального викладу цієї теми див. 9:7.

22:10 "все, що тобі призначено робити" Це – перфект пасивного стану дійсного способу. Тут відображаються слова Ісуса до Ананії в Діях 9:15-16. Павлу була доручена дуже конкретна і важка місія. Видіння Павла та доручення йому місії багато в чому подібне до старозавітних пророків (пор. Іс. 6; Єр. 1; Єз. 2-3).

22:11 Гадаю, саме це стало причиною Павлової «колючки в тілі». Щодо тієї «колючки в тілі» є декілька припущень:

1. ранні отці церкви, Лютер та Кальвін вважали її духовними проблемами Павла з його гріховною природою («в тілі»)
2. Іван Золотоустий казав, що то була проблема Павла з деякими людьми (пор. Чис. 33:55; Суд. 2:3)
3. дехто вважає це епілепсією
4. Сер Вільям Рамзай каже, що то була малярія
5. Я гадаю, що це була офтальмія, хвороба очей (пор. Гал. 4:13-15 і 6:11), що виникла або погіршилася після того, як Павло на деякий час осліп на дорозі до Дамаска (пор. Дії 9, можливе посилення на Старий Заповіт, Єг. 23:13)

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 22:12-16

¹²А один муж Ананій, у Законі побожний, що добре свідцтво про нього дають усі юдеї в Дамаску, ¹³до мене прибув, і, ставши, промовив мені: Савле брате, стань видючий! І я хвилі тієї побачив його... ¹⁴І озвався він до мене: Бог отців наших вибрав тебе, щоб ти волю Його зрозумів, і щоб бачив ти Праведника, і почув голос із уст Його. ¹⁵Бо будеш ти свідком Йому перед усіма людьми про оте, що ти бачив та чув! ¹⁶А тепер чого гасєшся? Уставай й охрестися, і обмиє гріхи свої, прикликавши Ймення Його!

22:12 Тут Ананію описано значно детальніше, ніж в Діях 9:10. Ананія був мирянином, який, очевидно, як і Павло, був побожним за стандартом Закону Мойсеєвого. Можливо, він теж був фарисеєм.

1. Лука подібним чином описує Семена, який бачив Ісуса дитиною в храмі (пор. Лк. 2:25).
2. Лука також називав побожними юдеїв діаспори, що прийшли до Єрусалима в день П'ятидесятниці, коли Дух із силою зійшов на віруючих (пор. Дії 2:5).
3. В третій раз Лука вжив це слово стосовно людей, що поховали тіло Степана, побитого камінням (пор. Дії 8:2).

Отже, це слово може означати як віруючого в Христа, так і щирого послідовника іудаїзму. Ананію названо «учнем» в Діях 9:10, і тому він був віруючим. Проте, навіть будучи віруючим, він все ще користувався повагою іудейської громади в Дамаску.

22:13 Служіння Ананії Павлу свідчить про те, що в новозавітних віруючих немає поділення на духівництво та мирян. Слова Ісуса дали йому владу:

1. покласти руки (пор. Дії 9:12,17) на Павла і проголосити його зцілення (аорист активного стану наказового способу, Дії 22:13, Див. Спеціальну Тему до Дій 6:6)
2. об'явити волю Ісуса щодо Павлового служіння (Дії 22:15)
3. наказати Павлу, щоб він хрестився (можливо, Павло сам себе охрестив, як вимагали юдеї від прозелитів, аорист медіального стану наказового способу, Дії 22:16)
4. бути посередником в сповненні Павла Святим Духом (пор. Дії 9:17)

Ми бачимо серце Ананії, коли він звертається до цього жорстокого переслідувача і вбивці (пор. Дії 9:13-14) «Савле брате».

22:14 "Бог отців наших" Цей вираз означав Бога, Якому поклоняються юдеї. Павло хоче ясно сказати людям, що саме ЯХВЕ (Див. Спеціальну тему до Дій 1:68) явився йому і послав його через Свого Сина Ісуса. Павло був покликаний не якимось іншим богом, але Богом іудаїзму!

▣ **"щоб ти волю Його зрозумів"** Воля ЯХВЕ для людей перш за все є в тому, щоб люди пізнали Ісуса (пор. Ів. 6:29,40). По-друге, воля Божа для Павла була в виконанні місії місіонера-апостола язичників (пор. Дії 9:15; 22:15; 26:16).

▣ **"щоб бачив ти Праведника"** Це месіанський титул (пор. Пс. 45; 72; Дії 3:14; 7:52; 1Ів. 2:1). Павло мав привілей особистого одкровення прославленого Ісуса (як і Степан, пор. Дії 7:55-56). Див. Дії 3:14, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПРАВЕДНІСТЬ».

▣ **"і почув голос із уст Його"** Здається, мова йде про голос з неба в Діях 22:7-8 (*Бат Коль*, пор. Повт. Зак. 4:12; 1Цар. 19:12-13; Йов 4:16; Єр. 25:30; Єз. 1:25,28; Йоїл 3:16; Амос 1:2; Лк. 3:22; 9:35; Дії 10:13,15), але це може також стосуватися Дій 22:17-21. Можливо також, що цей вираз стосується кількох видінь, що були дані Павлу впродовж його служіння. Див. список в Дії 22:17-21.

22:15 "свідком Йому перед усіма людьми" Дивовжина істина полягає в тому, що Євангеліє Ісуса Христа є для **всіх** людей (пор. Ів. 3:16; 4:42; 1Тим. 2:4; 4:10; Тит. 2:11; 2Петр. 3:9; 1Ів. 2:1; 4:14). Не всі приймуть Євангеліє, і може не всі зможуть ясно почути його, але Бог любить всіх, Ісус віддав Себе в жертву за всіх, і проповідь Павла спрямована до всіх! Якраз цю істину натовп відкинув (пор. Дії 22:22).

Павло навмисне не сказав «язичники» (саме це слово вжив Ананія, коли передавав йому слова Ісуса в Діях 9:15; в українському перекладі «народи»). Павло знав, що це принизливе слово *гойм* («народи» або «язичники») призведе до вибуху гніву серед юдеїв. Вони в своїх упередженнях та націоналістичній гордині не могли навіть приймати пророцтв старозавітних пророків стосовно прийняття Богом інших народів.

▣ **"що ти бачив та чув"** Перше дієслово стоїть в перфекті активного стану дійсного способу, а друге в аористі активного стану дійсного способу. Незрозуміло, чому тут вжито різні граматичні часи. Ці дієслова здаються паралельними. Павло все життя беріг пам'ять про ту особисту зустріч із воскреслим Господом. Він тричі згадає її в книзі Дій. Мабуть, він розповідав це свідчення в кожній синагозі.

22:16 "охристися, і обмиє гріхи свої" Обидва дієслова стоять в аористі медіального стану наказового способу. Це посилення на ритуальні обмивання в Старому Заповіті (пор. Лев. 11:25,28,40; 13:6,34,56; 14:8-9; 15:5-13,21-22,27; 16:26,28; 17:15-16; Чис. 8:7,21; 19:19; Повт. Зак. 23:11). Тут воно виступає символом нашого духовного очищення в Христі (пор. 1Кор. 6:11; Еф. 5:26; Тит. 3:5; Євр. 10:22). Хрещення було публічним сповіданням віри ранньої церкви. Для більш детальної богословської дискусії див. примітки та Спеціальну тему до Дій 2:38.

Зверніть увагу, що медіальний стан стосується як хрещення (аорист медіального стану наказового способу), так і обмиття (аорист медіального стану наказового способу). Павло не міг обмити своїх гріхів, але він міг хрестити самого себе (згідно з іудейським звичаєм для прозелітів). Часто кажуть, що єдиним способом хрещення в Новому Заповіті є занурення (пор. Рим. 6 та Кол. 2), але тут хрещення пов'язано з метафорою обмиття (пор. Дії 2:38; 1Кор. 6:11; Еф. 5:26; Тит. 3:5; Євр. 10:22). З точки зору богослов'я, 1Петр. 3:21 вказує на те, що хрещення є символом, а не сакраментом!

Сучасним тлумачам слід бути уважними, щоб не приділяти занадто багато уваги медіальному або пасивному стану, тому що обидва ці стани в грецькому койне зливаються в пасивну форму. В Діях 9:18 сказано, що Павло хрестився (ПАСИВНИЙ). Питання не в тому, як Павло хрестився, але в самому хрещенні!

▣ **"прикликавши Ймення Його"** «Ім'я» – то не магічна формула, але публічне визнання над собою влади Ісуса і вступ до особистих стосунків із Ним (дієприкметник аориста медіального стану, що вживається в значенні наказового способу), що веде до хриstopодібного ставлення і способу життя. В ранній церкві хрещані при хрещенні сповідували «Ісус – то Господь» (пор. Рим. 10:9-13; 1Кор. 1:2; 2Тим. 2:22). Ключовими є не точні слова або формули (сакраменталізм), але серце хрещаного (вірити, приймати). Див. примітку до Дій 2:38 та Спеціальну тему до Дій 2:21.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 22:17-21

¹⁷І сталося, як вернувся я в Єрусалим, і молився у храмі, то в захоплення впав я, ¹⁸і побачив Його, що до мене сказав: Поспіши, і піди хутчій з Єрусалиму, бо не приймуть свідоцтва твого про Мене... ¹⁹А я відказав: Самі вони, Господи, знають, що я до в'язниць садовив та бив по синагогах отих, хто вірував у Тебе. ²⁰А коли лилась кров Твого свідка Степана, то сам я стояв та вбивство його похваляв, і одержу вбивців його сторожив... ²¹Але Він до мене промовив: Иди, бо пошлю Я далеко тебе, до поган!

22:17-21 Це ще один приклад особливих видінь Павла (пор. Дії 18:9-10; 23:11; 27:23-24). У цьому контексті він узгоджується з пророцтвом в Діях 22:14.

22:17 "як вернувся я в Єрусалим" Павло в своїм свідоцтві як тут, так і в 9-й главі книги Дій, здається, каже, що він повернувся до Єрусалима невдовзі після свого навернення, але в Гал. 1:11-24 говориться про більш довгий період часу (до трьох років) перед його поверненням.

▣ **"в захоплення впав"** Див. примітку до Дій 10:10.

22:18 Ісус промовляє до Павла двома дієсловами в аористі активного стану наказового способу: «поспіши» та «піди». Попередження Ісуса підтверджується змовою огречених іудеїв щодо вбивства Павла, що про нього написано в Діях 9:29.

22:19 "Господи" Граматично це слово може бути пов'язане або з «Богом отців наших» (Дії 22:14), або з «Праведником» (Дії 22:14). Іудеї в тому натовпі розуміли це слово як ЯХВЕ, але присутні там віруючі могли розуміти його як «Ісус». Таке перенесення часто зустрічається в старозавітних цитатах, вжитих в Новому Заповіті стосовно Ісуса. Така двозначність є наслідком «тринітарного єдинобожжя» (див. Спеціальні теми до Дій 2:32 і 2:39)!

▣ **"я до в'язниць садовив та бив"** Ці дієслова стоять в перифрастичному імперфекті активного стану, що вказує на триваючу дію в минулому часі. Див. детальну примітку до Дій 22:4.

▣ **"отих, хто вірував у Тебе"** Див. відповідні Спеціальні теми до Дій 2:40, 3:16 і 6:5.

22:20 Див. примітку до Дій 7:58-59 і 8:1. Павло описує свої колишні жажливі вчинки через дієприкметники перифрастичного імперфекта.

1. Він стояв там разом з народом.
2. Він погоджувався на побиття камінням.
3. Він тримав одяг тих, хто побивав Степана камінням.

Проповідь і смерть Степана мали глибокий вплив на Павла.

22:21 "пошлю Я далеко тебе, до поган" Це ясно вказує на місіонерські подорожі Павла, а також на його свідчення перед римськими урядовими посадовцями в Палестині та в самому Римі перед кесарем (пор. Дії 23:11). Він знав, що ці його слова призведуть до вибуху гніву серед народу!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 22:22-29

²²І аж до слова цього його слухали. Аж ось піднесли вони голос свій, гукаючи: Геть такого з землі, бо жити йому не годиться!... ²³І як вони верещали, і одержу шпурляли, і кидали порох у повітря, ²⁴то звелів тисяцький у фортецю його відвести, і звелів бичуванням його допитати, щоб довідатися, з якої причини на нього вони так кричали. ²⁵І як його розтягли для ремінних бичів, то Павло сказав сотникові, що стояв: Хіба бичувати дозволено вам громадянина римського та ще й незасудженого? ²⁶Якже сотник це почув, то подався до тисяцького, і завідомив, говорячи: Що хочеш робити? Бож римлянин цей чоловік! ²⁷Підійшов тоді тисяцький, та й поспитався його: Скажи мені, чи ти римлянин? А він: Так! відказав. ²⁸Відповів на те тисяцький: За великі гроші громадянство

оце я набув... А Павло відказав: А я в нім і родився! ²⁹І відступили негайно від нього оті, що хотіли допитувати його. І злякався тисяцький, довідавшись, що той римлянин, і що він із'язав був його.

22:22 В сказаних ними словах є дві ідіоми.

1. «геть (теперішній час активного стану наказового способу) такого з землі» (пор. Лк. 23:18; Дії 21:36)
2. «жити йому не годиться (імперфект активного стану дійсного способу)» (пор. Дії 25:24)

Тут проявилися їхні націоналістичні та релігійні упередження. Всі люди обумовлені своєю історією та культурою.

22:23

NASB «скидаючи свою одягу»

NKJV «зриваючи *свою* одягу»

NRSV «скидаючи свій одяг»

TEV «розмахуючи своєю одягою»

NJB «розмахуючи своїм одягом»

Зривати з себе одягу і розмахувати нею або кидати її вгору – такими діями в Старому Заповіті виражалася жалоба через богохульство (Лоув і Найда, «Грецько-англійський лексикон» [Louw and Nida, *Greek-English Lexicon*, Том 1, стор. 213], пор. Дії 14:14).

▣ **"кидали порох у повітря"** Павлу пощастило, що там не було каміння. Посипання голови порохом було знаком жалоби (пор. Єг. 7:6; 1Сам. 4:12; 2Сам. 1:2; Йов 2:12), тут жалоби через богохульство (пор. Іс. 47; Плач 2; Мих. 1:10).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ТРАУРНІ РИТУАЛИ» (SPECIAL TOPIC: GRIEVING RITES)

В ізраїльтян були різні способи вираження смутку з причини смерті любимої людини та вираження покаяння:

1. вони розривали свій верхній одяг, Бут. 37:29,34; 44:13; Суд. 11:35; 2Сам. 1:11; 3:31; 1Цар. 21:27; Йов 1:20
2. одягали веретище, Бут. 37:34; 2Сам. 3:31; 1Цар. 21:27; Єр. 48:37
3. знімали взуття, 2Сам. 15:30; Іс. 20:3
4. клали руки собі на голову, 2Сам. 13:19; Єр. 2:37
5. посипали голову попелом, Єг. 7:6; 1Сам. 4:12; Неем. 9:1
6. сідали на землю, Плач 2:10; Єз. 26:16 (лягали на землю, 2Сам. 12:16); Іс. 47:1
7. били себе в груди, 1Сам. 25:1; 2Сам. 11:26; Наум 2:7
8. оплакували, 1Сам. 25:1; 2Сам. 11:26
9. різали собі тіло, Повт. Зак. 14:1; Єр. 16:6; 48:37
10. постилися, 2Сам. 1:12; 12:16,21; 1Цар. 21:27; 1Хр. 10:12; Неем. 1:4
11. голосили, 2Сам. 1:17; 3:31; 2Хр. 35:25
12. стриглися налісо (або висмикували свої волоси), Єр. 48:37
13. коротко стригли бороду, Єр. 48:37
14. покривали голову або обличчя, 2Сам. 15:30; 19:4

Це були зовнішні ознаки внутрішніх почуттів.

22:24 "тисяцький" Це слово *chiliarch* (пор. Дії 22:27-29) означало командира, який очолював тисячу, як термін *centurion* (пор. Дії 22:25,26) означав командира, який очолював сотню. Однак ці числа відносні. То був командир римського гарнізону в Єрусалимі.

▣ **"фортецю"** Мова йде про фортецю Антонія, яка примикала до території храму. Вона була споруджена за панування персів в роки Неемії (пор. Неем. 2:8; 7:2). Ірод Великий назвав її в честь Марка Антонія. В

святкові дні населення Єрусалима зростало в три рази. Римляни переміщали численні війська з Кесарії до фортеці Антонія, щоб забезпечити мир та спокій.

▣ **"бичуванням його допитати"** Тобто «вбити з нього інформацію». Римське бичування було жорстокою формою тортур. Багато хто загинув під час бичування. Воно було значно жорстокішим, ніж іудейське бичування або римське побиття палицями. В'язнів били шкіряним батоном із вплетеними в нього шматками металу, каменю або костей.

22:25 "його розтягли" Зазвичай жертву бичування нахилили та прив'язували до низького стовпа, а потім бичували.

▣ **"Хіба... дозволено"** Ці воїни ледь не скоїли злочин проти свого власного закону:

1. римського громадянина не можна зв'язувати (пор. Дії 21:33 та 22:29)
2. римського громадянина не можна бичувати (пор. Лівій, «Історія» 10:9:4; Цицерон, «На захист Рабірія» 4:12-13)
3. Павло не був допитаний, і його провина не була встановлена (пор. Дії 16:37)

22:27 "чи ти римлянин?" Тут акцент стоїть на слові «ти». Римський командир не міг повірити, що Павло – римський громадянин.

22:28 "За великі гроші громадянство оце я набув" Було три способи отримання римського громадянства:

1. від народження
2. за особливі заслуги перед державою
3. за гроші (Діон Кассій, «Історія Рима» 60:17:5-6)

Ім'я того воїна вказує на те, що він купив своє громадянство за правління Клавдія і що він був греком (Клавдій Лісій, пор. Дії 23:26). Дружина Клавдія, Мессаліна, часто продавала римське громадянство за великі гроші.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 22:30

³⁰А другого дня, бажавши довідатись правди, у чому юдеї його оскаржують, він звільнив його та звелів, щоб зібралися первосвященики та весь синедріон. І він вивів Павла, і поставив його перед ними.

22:30 "звелів, щоб зібралися первосвященики та весь синедріон" Це показує владу Рима. Синедріон був змушений зібратися, можливо, в фортеці Антонія. Здається, це було неофіційне, неформальне зібрання. Павло мусив бути звинуваченим з боку юдеїв, але на римському суді.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому Павло взагалі хотів захищати себе перед тим натовпом?
2. Чому Лука тричі записав свідоцтво Павла про своє навернення на дорозі до Дамаска?
3. Яким чином те, що Дух використав Ананію, спростовує вчення про апостольське наступництво?
4. Перелічіть особливі видіння Павла. Чому йому треба було пережити так багато надприродного?
5. Яким чином наслідки Павлового захисту перед цим натовпом в храмі відповідали Божому плану?

ДІЇ 23

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло перед Радою 22:30-23:5	Синедріон поділений 22:30-23:10	Павло перед Синедріоном (22:30-23:10) 22:30-23:5	Павло перед Радою (22:30-23:11)	Його з'явлення перед Синедріоном (22:30-23:11)
23:6-10		23:6-10	23:1-3 23:4 23:5 23:6 23:7-9 23:10	23:1-5 23:6-10
23:11 Замах на життя Павла	Змова проти Павла 23:11-22	Павла відправлено до Кесарії 23:11	23:11 Замах на життя Павла	23:11 Змова юдеїв проти Павла
23:12-22		23:12-15 23:16-22	23:12-15 23:16-18 23:19 23:20-21 23:22	23:12-15 23:16-22
Павла послано до правителя Фелікса 23:23-30	Поосланий до Фелікса 23:23-35 (26-30)	23:23-25 23:26-30	Павло посланий до правителя Фелікса 23:23-25 23:26-30 (26-30)	Павла переведено до Кесарії 23:23-25 23:26-30 (26-30)
23:31-35		23:31-35	23:31-35	23:31-35

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятих сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 23:1-5

¹І вп'явся очима Павло на той синедріон і промовив: Мужі-браття, я аж по сьогоднішній день жив для Бога всім добрим сумлінням! ²Але первосвященик Ананій звелів тим, що стояли при ньому, щоб били його по устах. ³Тоді промовив до нього Павло: Тебе битиме Бог, ти стіно побілена... Ти ж сидиш, щоб судити мене за Законом, наказуєш бити мене проти Закону? ⁴А присутні сказали: То ти

23:1

NASB, NRSV «пильно дивлячись на»

NKJV «наполегливо дивлячись на»

TEV «дивився прямо на»

NJB «дивився невпинно на»

Див. детальну примітку до Дій 1:10. Лука часто вживає це слово. Тут він вживає його стосовно Павла. Павло вживає його тільки в 2Кор. 3:7,13.

▣ **"синедріон"** Див. Дії 4:5, Спеціальна Тема: «Синедріон».

▣ **"браття"** Павло неодноразово називає юдеїв «браттями» (Дії 13:26,38; 22:1,5; 23:1,5,6). Іудеї називають Павла братом в Діях 13:15. Ананія назвав його братом в Діях 9:17, як і церкви в Єрусалимі в Діях 21:20.

Однак так називали його й іудейські віруючі (напр., Дії 9:30; 10:23; 11:1,12; 12:17; 15:3,7,13,22). Це слово пов'язане з «учнем» в Діях 11:29; 18:27. Воно також вживається стосовно віруючих греків в Діях 16:2,40. Отже, це слово є двозначним, і його слід розуміти в конкретному тексті та словосполученнях.

▣ **"жив для Бога"** Це – перфект медіального стану (депонент) дійсного способу дієслова *politeuō*, від якого походить наше «політика». Тут це слово має конотацію громадянина (пор. Фил. 1:27). Павло стверджує, що вірно виконував свої обов'язки перед Богом як іудей.

NASB «досконало добрим сумлінням»

NKJV «всім добрим сумлінням»

NRSV «чистим сумлінням»

TEV «моя совість цілком чиста»

NJB «цілком чистим сумлінням»

Павло часто вживав слово «сумління» (або «совість») в Посланнях до коринтян (пор. Дії 4:4; 8:7,10,12; 10:25,27,28,29; 2Кор. 1:12; 4:2; 5:11). Це слово означає внутрішнє моральне відчуття того, що є правильним, а що ні (пор. Дії 23:1). Сумління може зазнати впливу минулого життя людини, постраждати від неправильного вибору або, навпаки, покращитися під впливом Божого Духу. Воно не є бездоганим провідником, але воно встановлює межі віри людини. Тому діяти супроти свого сумління є серйозною проблемою для віри, навіть коли сумління помиляється або слабе.

Сумління віруючого повинно дедалі більше формуватися Божим Словом та Божим Духом (пор. 1Тим. 3:9). Бог судитиме віруючих (слабих або сильних, пор. Рим. 14:1-15:13) згідно з тим світлом, яке вони мають, але всім нам треба бути відкритими до Біблії та більшого світла і зростати в пізнанні Господа Ісуса Христа.

▣ **"я аж по сьогоднішній день жив для Бога"** Павло стверджує те саме в 2Кор. 1:12 та 2Тим. 1:3. Він зізнається в своїй пожадливісті (пор. Рим. 7:23, особ. в. 7). Його богословський аргумент а Рим. 1-8 оснований на тому, що кожна людина порушила закон та пішла супроти свого сумління (пор. Дії 3:9-23; 4:15; 5:20).

23:2 "первосвященик Ананій" Єврейською мовою його ім'я було Хананія. Це був не первосвященик Анна (теж Хананія) з Лк. 3:2, Ів. 18:13 або Дій 4:6, але більш пізніший (Ананій, син Небедеуса або Недебахуса), призначений на посаду Іродом Халкиським, що правив в 48-59 рр. н.е. (Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 20.9.2).

В творах Йосипа Флавія про цього первосвященика повідомляється багато.

1. коли він став первосвящеником, «Юдейські старожитності» 20.5.2; «Юдейська війна» 2.12.6.

2. коли він і його син (Ананус) були відправлені в кайданах до Рима, «Юдейські старожитності» 20.6.2
3. коли заколотники вбили його разом з його братом, «Юдейська війна» 2.17.9

Твори Йосипа Флавія часто служать для нас єдиним стародавнім джерелом, в якому історичні події та особи Палестини тієї доби описані автором, що був їхнім сучасником.

▣ **"щоб били його по устах"** Тобто за богохульство (пор. Ів. 18:22).

23:3 "Тебе битиме Бог" Ця подія детально описана Йосипом Флавієм, «Юдейська війна» 2.17.9.

▣ **"ти стіно побілена"** Невідомо, що саме казав Павло.

1. юдеї вживали цю метафору стосовно лицемірства (пор. Мт. 23:27)
2. це може бути посиланням на Єз. 13:10-15

▣ **"проти Закону"** Це може бути посиланням на Лев. 19:15. Також див. Ів. 7:51.

23:5 "Не знав я, брати, що то первосвященик" Є кілька версій стосовно того, чому Павло про це не знав

1. слабкий зір
2. Павло не знав його, бо протягом кількох років не бував в Єрусалимі
3. Павло не впізнав його, тому що він не був одягнений в офіційну мантію первосвященика
4. він не знав, хто говорив ті слова
5. недоречність його дій (сарказм)

▣ **"Бо написано"** Павло демонструє своє знання Закону і повагу до нього, цитуючи Вих. 22:28.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 23:6-10

‘І Павло, спостерігши, що частина одна саддукеї, а друга фарисеї, покликнув у синагозі: Мужі-браття, я фарисей, і син фарисея. За надію на воскресення мертвих мене судять! ⁷Якже він це промовив, колотнеча постала поміж саддукеями та фарисеями, і розділилась юрба. ⁸Саддукеї бо твердять, що немає воскресення, ані Ангела, ані духа, фарисеї ж оце визнають. ⁹І галас великий зчинився. А деякі книжники, із фарисейської групи, уставши, почали сперечатися, кажучи: У чоловікові цьому ми жадного лиха не знаходимо! А коли промовляв Дух до нього, чи Ангел, не противмося Богові. ¹⁰А коли колотнеча велика зчинилась, то тисяцький, боячись, щоб Павла не роздерли, звелів воякам увійти та забрати його з-поміж них, і відвести в фортецю.

23:6 "спостерігши" Можливо, Павло зрозумів, що від цього саддукейського первосвященика не дочекається справедливого суду.

▣ **"саддукеї"** Див. Спеціальну тему до Дій 4:1.

▣ **"фарисеї"** Павло сам був фарисеєм (пор. Дії 26:5; Фил. 3:5-6) з фарисейської родини. Див. Спеціальну тему до Дій 5:34.

▣ **"За надію на воскресення мертвих мене судять"** Павло підняв богословське питання, в якому саддукеї та фарисеї не погоджувалися одне з одним. Саддукеї не вірили в загробне життя, а фарисеї вірили в нього (пор. Йов 14:14; 19:23-27; Іс. 25:8; 26:19; Дан. 12:2). Таким чином, дві групи синагоги почали між собою сваритися (пор. Дії 23:7-10).

23:7 "розділилась юрба" Головним значенням цього слова є «розриватися» (пор. Лк. 5:36; 23:45). Згодом це слово стало метафорою щодо розділення в групі (пор. Дії 14:4; 23:7). Єдність між цими двома юдейськими сектами завжди була лише на поверхні. Павло підлив олії у вогонь.

23:8 "ані Ангола, ані духа" 8-й вірш є коментарем Луки до розповіді з його джерела. Чи слід розуміти це так, ніби є дві категорії духовних істот, чи лише одна категорія? Походження обох є неясними в Біблії, але в Євр. 1:5,13 і 14 говориться про те, що вони є одним і тим самим.

Саддукеї відкидали дуалізм добрих та злих духовних істот (зороастрійський дуалізм). Фарисеї сформулювали цю старозавітну ідею в чітких рамках перського дуалізму і навіть розробили ієрархію ангелів та демонів (по сім рівнів начальників в кожному з них). Найкращим дослідженням іудейської ангелології I століття, яке я зміг знайти, є Додаток XIII в книзі Альфреда Едершейма «Життя і часи Ісуса Месії» (Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus the Messiah*, Appendix XIII).

23:9

NASB «піднявся великий галас»

NKJV «піднявся голосний крик»

NRSV «тоді піднявся великий шум»

NJB «крик став ще голоснішим»

Та сама фраза зустрічається в перекладі Септуагінти Вих. 12:30 (тж. див. Вих. 3:7; 11:6; Есф. 4:3; Іс. 58:4; 65:19). Слово «галас» (*kraugē*) вживається також в Мт. 25:6; Лк. 1:42; Еф. 4:31; Євр. 5:7; Об. 21:4. Лише контекст може визначити, яким саме був той «галас» (позитивним чи негативним).

Інше емоційне слово «сперечатися» (*diatachomai*) також вжито в перекладі Септуагінти Дан. 10:20. Слова Павла призвели до голосної емоційної сварки, а йому саме це і було потрібне!

▣ **"книжники"** То були знатоки як усного передання (Талмуду), так і писаного закону (Старого Заповіту). Більшість з них була фарисеями.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «КНИЖНИКИ» (SPECIAL TOPIC: SCRIBES)

Цей титул походить від єврейського ІМЕННИКА (BDB 706, KB 767), що означає «казана вістка», «письмовий документ/постанова» (KB 766). Грецький переклад цього слова *grammateus* (LXX) зазвичай означає письмове повідомлення. Цей термін може означати:

1. вчителя (Неем. 8)
2. урядового службовця (2Цар. 22:3-13)
3. писаря/секретаря (1Хр. 24:6; 2Хр. 34:13; Єр. 36:22)
4. військового писаря (пор. Суд. 5:14)
5. релігійного лідера (напр., Ездра, Езд. 7:6; Неем. 12:12-13)

В Новому Заповіті книжники часто діють разом з фарисеями (див. Спеціальну тему: «Фарисеї»). В певному сенсі, це буди люди, освічені в Старому Заповіті та усній традиції (Талмуді). Вони допомагали тлумачити іудейські традиції та застосовувати їх у повсякденному житті (пор. Сирах 39:6). Очевидно, книжників також називали «законниками» (пор. Мр. 12:28; Лк. 7:30; 10:25; 11:45; 14:3). Однак їхня праведність (тобто іудейське законництво та ритуалізм) не могла примирити їх із Богом (пор. Мт. 5:20; Рим. 3:19-20; 9:1-5,30-32; 10:1-6; Кол. 2:20-22).

В синоптичних Євангеліях книжники часто зображені (Іван їх ніколи не згадує, Ів. 8:3 не є оригінальним текстом) як противники Ісуса і представники влади в Єрусалимі (пор. Мр. 3:22; 7:1). Однак деякі книжники прийняли Ісуса (пор. Мт. 8:19).

1. суперечки щодо того, що Ісус їв разом з грішниками та митарями, Мр. 2:16; Мт. 9:9-13
2. суперечки щодо того, звідки в Ісуса влада виганяти демонів, Мр. 3:22
3. суперечки щодо того, що Ісус прощає гріхи, Мт. 9:3; Лк. 5:21
4. вимагання надзвичайної ознаки, Мт. 12:38
5. суперечки щодо миття рук (ритуального обмивання), Мт. 15:1-2; Мр. 7:1-5
6. суперечки щодо вигуків натовпу під час тріумфального входу в Єрусалим, Мт. 21:15
7. звинувачення з боку Ісуса в їхніх нечистих намірах (вони шукали честі та першості), Мр. 12:38-40
8. звинувачення з боку Ісуса в тому, що вони – лицеміри та сліпі поводити на Мойсеєвому місці, Мт. 23:1-36

Вони добре знали Писання, і тому вони повинні були першими впізнати Ісуса й прийняти Його, але їхні традиції (пор. Іс. 29:13; 6:9-10) осліпили їх! Коли світло стає темрявою, то яка то велика темрява!

▣ **"У чоловікові цьому"** В цьому контексті ми бачимо, що вираз «цей чоловік» не завжди має негативні конотації.

▣ **"коли"** (умовний сполучник) Це – часткове або неповне умовне речення першого типу. Ці книжники стверджували, що Павло таки бачив щось із духовного світу, але вони не були впевнені в тому, що саме. Те, що вони так раптово і сильно почали захищати Павла, вказує на те, наскільки упередженими вони були по відношенню до своєї групи. Очевидно, їхня ненависть до саддукеїв була навіть більшою, ніж неприязнь до Павла, якого вони вважали відступником.

Фраза «не противмося Богові» відсутня в багатьох рукописах, але оскільки речення є граматично незавершеним, то цю фразу додано в Загальноприйнятому тексті (Textus Receptus) на основі унціальних грецьких манускриптів Н, L та Р. Мабуть, цю фразу взято з Дій 5:39.

23:10 "звелів воякам увійти та забрати його з-поміж них" Римський уряд вже вдруге спасає життя Павла в Єрусалимі. Не дивно, що Павло вбачав в уряді Божих служителів (пор. Рим. 13). Можливо, саме уряду стосується і фраза «той, хто тримає тепер» в 2Сол. 2:6-7.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 23:11

¹¹А наступної ночі став Господь перед ним і промовив: Будь бадьорий! Бо як в Єрусалимі про Мене ти свідчив, так треба тобі свідкувати й у Римі!

23:11 "став Господь перед ним" Це ще одне видіння, через яке Господь підбадьорював Павла (пор. Дії 18:9-10; 22:17-19; 27:23-24). Павло зовсім не був таким сильним чоловіком, що ніколи не занепадав духом і ніколи не сумнівався.

▣ **"Будь бадьорий"** Це – дієслово теперішнього часу активного стану наказового способу. Лука вжив це слово лише тут, один раз в своїх творах. Напевне, сам Павло розповів про це Луці. Ісус неодноразово вживав це слово (пор. Мт. 9:2,22; 14:27; Ів. 16:33).

▣ **"так треба тобі свідкувати й у Римі"** Ув'язнення Павла було волею Божою, щоб він міг стати перед кесарем. Євангеліє мусило бути проповідуваним в Римі (пор. Дії 19:21; 22:21)!

Щодо «треба» див. детальну примітку до Дій 1:16.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 23:12-15

¹²А коли настав день, то дехто з юдеїв зібрались, та клятву склали, говорячи, що ні їсти, ні пити не будуть, аж доки Павла не заб'ють! ¹³А тих, що закляття таке поклали, було більш сорока. ¹⁴І вони приступили до первосвящеників та старших і сказали: Ми клятву склали нічого не їсти, аж поки заб'ємо Павла! ¹⁵Отож разом із синедріоном передайте тисяцькому, щоб до вас він привів його, ніби хочете ви докладніш розізнати про нього. А ми, перше ніж він наблизиться, готові забити його...

23:12-15 У цьому фрагменті розповідається про змову деяких іудеїв вбити Павла. Це – навмисне вбивство (пор. Дії 23:21), подібне до того, що його юдеї спланували для Ісуса.

23:13 "більш сорока" Сорок – то юдейська ідіома неозначеного періоду часу, але тут вона вживається щодо осіб, отже її, мабуть, слід розуміти буквально. Див. Дії 1:3, Спеціальна тема: «Числа в Писанні».

23:14 "первосвящеників та старших" Це означає Синедріон. Див. Спеціальну тему до Дій 4:5.

NASB «ми зв'язали себе урочистою клятвою»

NKJV «ми зв'язали себе великою клятвою»

NRSV «ми суворо зв'язали себе клятвою»

TEV «ми прийняли урочисту обітницю»

NJB «ми склали урочисту обітницю»

В цих англійських перекладах перекладачі намагалися перекласти ідіоматичний вираз «клятвою ми прокляли себе». Ці «клятвеники» не змогли вбити Павла. Цікаво, чи вони вморили себе голодом? Мабуть, усне передання давало можливість виходу з положення в таких випадках. Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПРОКЛЯТТЯ (*ANATHEMA*)» (SPECIAL TOPIC: CURSE [*ANATHEMA*])

I. Старий Заповіт

В єврейській мові є декілька слів зі значенням «прокляття». *Херем* (BDB 356, KB 353) вживалося щодо чогось, посвяченого Богу (пор. в Септуагінті це слово перекладено грецьким *anathema*, «BAGD» 54, Лев. 27:28). Воно, як правило, передбачало знищення речі, тому що вона була занадто святою для людського використання (пор. Повт. Зак. 7:26; Єг. 6:17-18; 17:12). Це слово вживалося в контексті «священної війни». Бог велів Ісусу Навину знищити ханаанеян. «Першим плодом» такого знищення/очищення був Єрихон.

II. Новий Заповіт

У Новому Заповіті *anathema* та інші форми цього слова вживалися в різних значеннях:

- А. як дар або приношення Богові (пор. Лк. 21:5)
- Б. яу смертельна клятва (пор. Дії 23:14)
- В. проклинання (пор. Мр. 14:71)
- Г. формула проклинання Ісуса (пор. 1Кор. 12:3)
- Д. передача когось або чогось на Божий суд або на знищення Богом (пор. Рим. 9:3; 1Кор. 16:22; Гал. 1:8-9)

Значення «Г» є дуже суперечливим. Подаю мої примітки до 1Кор. 12:3:

«Нехай анатема буде на Ісуса» – то жакливі слова. Навіщо людина (за винятком традиційних юдеїв), яка стверджує, що промовляє від імені Бога, буде таке казати? Саме це слово (*anathema*) походить зі Старого Заповіту (єврейське *херем*). Воно пов'язане з концептом священної війни, коли місто посвячували Богу, і воно вважалося святим. Це означало, що все живе – всі люди й тварини – слід було вбити (пор. Єг. 6:17; 7:12). Теорії про те, як це слово вживалося в Коринті:

1. воно вживалося в юдейському контексті в зв'язку з синагогальними присягами (пор. Дії 26:11, тобто пізніше рабини використовували прокляття, щоб не допустити в синагогу християн). Щоб залишитися в синагозі, людина повинна була відкинути Ісуса з Назарета або проклянути Його.
2. воно вживалося в римському контексті в зв'язку з культом імператора, де тільки кесаря можна було називати «Господом»
3. воно вживалося в контексті ідолослужіння, де на людей наводилося прокляття шляхом вживання імені язичницького бога. Тоді це можна перекласти, «Нехай Ісус прокляне _____» (пор. 1Кор. 16:22).
4. воно вживалося в зв'язку з богословським концептом, що Ісус поніє старозавітне прокляття за нас (пор. Повт. Зак. 21:23; Гал. 3:13).
5. Під час нових досліджень в Коринті (див. примітка №1 на стор. 164 в книзі Брюса Вінтера «Коли Павло полишив Коринт» [Bruce Winter, *After Paul Left Corinth*]) було знайдено стародавні надписи проклять в акрополісі Коринта. Вчені богослови припустили, що у фразі «Нехай Ісус буде проклятий» має стояти сполучне ДІЄСЛОВО «буде», але археологічні дані ясно вказують на те, що в цих прокляттях з римського Коринта I століття немає ДІЄСЛОВА (як і в деяких прокляттях з Повт. Зак. 22:15-20 в перекладі Септуагінти), отже його немає і в 1Кор. 12:3. Інші археологічні дані також свідчать про те, що християни в римському Коринті I століття використовували прокляття в похоронних церемоніях (за часів Візантії), і такі прокляття знайдено на християнських

могилах (Дж. Г. Кент, «Написи» [J. H. Kent, The Inscriptions, 1926-50. Princeton: American School of Classical Studies, 1966, Том 8:3, № 644]).

Деякі групи в коринтській церкві вдавалися до язичницьких проклять і проклинали інших членів церкви в ім'я Ісуса. Проблемаю був не лише сам метод, але ненависть в серці тих, хто проклинав. Це є ще одним прикладом конфліктів всередині церкви. Павло хоче, щоб вони будували церкву, напучували її, вони ж проклинали інших членів церкви!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 23:16-25

¹⁶Як зачув же сестрінець Павлів про цю змову, то прибув, і ввійшов у фортецю, і Павла завідомив. ¹⁷Павло ж зараз покликав одного з сотників, та й сказав: Цього юнака запровадь до тисяцького, бо він має йому щось сказати. ¹⁸Той же взяв його, та й запровадив до тисяцького та сказав: Павло в'язень покликав мене, і просив запровадити до тебе цього юнака, що має тобі щось сказати. ¹⁹І взяв тисяцький того за руку, і набік відвів і спитав: Що ти маєш звістити мені? ²⁰А той розповів: Змову склали юдеї, просити тебе, щоб ти взавтра до синедріону Павла припровадив, ніби хочуть вони докладніш розпізнати про нього. ²¹Отож, не послухайся їх, бо чигає на нього їх більш сорока чоловіка, що клятву склали ні їсти, ні пити, аж доки його не заб'ють... І тепер он готові вони, і чекають твого приречення. ²²Тоді тисяцький відпустив юнака, наказавши йому не розповідати ані одному, що мені ти це виявив. ²³І він закликав котрихсь двох із сотників, і наказа: Пришикуйте на третю годину вночі дві сотні вояків, щоб іти до Кесарії, і кіннотчиків сімдесят, та дві сотні стрільців. ²⁴Приготуйте також в'ючаків і Павла посадить, і здоровим його проведіть до намісника Фелікса. ²⁵І листа написав він такого ось змісту:

23:16 "сестрінець Павлів" В нас може бути багато питань про сім'ю Павла, але вона оповита мовчанням. Також невідомо, звідки його сестрінець дізнався про змову. Можливо, він теж був фарисеєм.

23:21 В разі нападу були б також убиті римські охоронці!

23:23 Число вояків, що супроводжували Павла, було або (1) 200 піхотинців, 70 вершників та 200 стрільців, або (2) 200 стрільців та 70 вершників. В західній сім'ї грецьких рукописів додано довгий опис (пор. NKJV).

▣ **"на третю годину вночі"** Очевидно, мається на увазі римський час. У римлян ніч починалася о 6-й годині вечора. Отже, це відбулося о 9-й годині.

▣ **"до Кесарії"** Там знаходився штаб римських окупаційних сил в Палестині.

NASB, NKJV,

NRSV, TEV «списоносців»

NJB «допоміжних сил»

REB «легко озброєних воїнів»

NASB

(примітка) «додаткових тварин» або «в'ючних тварин»

NEB «лучників»

Значення слова *dexiolabos* є неясним. Буквально воно означає «покладений або озброєний з правої сторони» (*dexios*). Це означає

1. воїна з якоюсь легкою зброєю (луком або списом)
2. прив'язаного до в'язня з правої сторони
3. того, хто тримає другого коня
4. того, хто на фланзі

Таке велике число варіантів вказує на те, що сьогодні точно значення цього слова є невідомим.

23:24 "Фелікс" Римський історик Тацит («Історії» 5:9, «Аннали» 12:54) називав Антонія Фелікса жорстоким і похитливим. Фелікс добився призначення на посаду з допомогою свого брата Палласа (вони обидва були звільненими рабами), який був близьким приятелем імператора Клавдія. Він служив одинадцятим прокуратором Палестини в 52-59 рр. н.е.

23:25 "зміст" Див. Рим. 7:43, Спеціальна тема: «Форма» (*Tyros*).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 23:26-30

²⁶Клавдій Лісії намісникові вседостойному Феліксові поздоровлення! ²⁷Цього мужа, що його юдеї схопили були та хотіли забити, урятувала я, із вояками прийшовши, довідавшись, що він римлянин. ²⁸І хотів я довідатися про причину, що за неї його оскаржали, та й привів був його до їхнього синедріону. ²⁹Я знайшов, що його винуватять у спірних речах їхнього Закону, і що провини не має він жадної, вартої смерті або ланцюгів. ³⁰Як донесли ж мені про ту змову, що юдеї вчинили на мужа цього, я зараз до тебе його відіслав, наказавши також позивальникам, щоб перед тобою сказали, що мають на нього. Будь здоровий!

23:26-30 Від командира вимагали такого листа з поясненням справи Павла (пор. Дії 25:12 і далі). Він розповів про перебіг подій, але при тому представив Лісія в доброму світлі.

23:26 В цьому вірші повідомляється ім'я тисяцького.

23:29 В цьому вірші Лука, як і в інших місцях, показує, що християнство та його лідерів звинувачували перед урядовими посадовцями, але посадовці завжди їх виправдували і вважали невинними. У Рима не було причин боятися «Дороги»!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 23:31-35

³¹Отож вояки, як наказано їм, забрали Павла, і вночі попроварили в Антипатриду. ³²А другого дня, полишивши кіннотчиків, щоб ішли з ним, у фортецю вони повернулись. ³³А ті прибули в Кесарію, і, листа передавши намісникові, поставили також Павла перед ним. ³⁴Намісник листа прочитав і спитав, із якого він краю. А довідавшись, що з Кілікії, промовив: ³⁵Я тебе переслухаю, як прийдуть і твої позивальники. І звелів стерегти його в Іродовому преторії.

23:31 "вночі попроварили в Антипатриду" Це місто було збудоване Іродом Великим та назване в честь його батька, Антипатера II. Вони йшли пішки дуже довго, можливо, 50-70 кілометрів. Точне місце цього міста невідоме. Можливі причини повернення цих піхотинців (пор. Дії 23:32):

1. то була переважно язичницька область
2. там була відкрита рівнина, і тому несподівана атака була мало ймовірною

23:33 "намісник" Буквально «прокуратор». Лука дуже точно вживає назви місцевих та римських посадових осіб.

23:34 "спитав, із якого він краю" Для того, щоб з'ясувати юрисдикцію. Оскільки Павло також був із імператорської провінції, Фелікс міг розглядати його справу. В римській імперії було три відділи юрисдикції:

1. імператорський (кесарь)
2. сенаторський
3. місцевий (як Іроди)

23:35 "як прийдуть і твої позивальники" То, мабуть, були юдеї з Малої Азії, які звинувачували Павла в тому, що він привів язичника в ту частину храму, куди дозволялося входити тільки юдеям. Факт їхньої неявки мав би привести до зняття звинувачень. Але, як це часто буває, місцева політика впливає на правосуддя!

▣ "стерегти його в Іродовому преторії" Римляни гарно ставилися до Павла під час його перебування під вартою (пор. Дії 24:23). Павло залишався в палаці, побудованому Іродом Великим, що раніше був його особистою резиденцією, а тепер став римським штабом.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Порівняйте захисти Павла та перелічіть спільні елементи.
2. Чи вважав Павло себе вірним іудеєм?
3. Чи відомо нам щось про родину Павла з книги Дій?

ДІЇ 24

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Суд над Павлом 24:1-9	Звинувачення в заворушенні 24:1-9	Павло перед Феліксом 24:1-2а 24:2b-8 24:9	Суд над Павлом 24:1-2а 24:2b-9	Суд перед Феліксом 24:1-9
Павло захищається перед Феліксом 24:10-21	Захист перед Феліксом 24:10-21	24:10а 24:10b-21	Захист Павла перед Феліксом 24:10а 24:10b-16 24:17-21	24:10а Павлова промова перед римським намісником 24:10b-13 24:14-16 24:17-21 Ув'язнення Павла в Кесарії 24:22-23
24:22-23 Павло в ув'язненні	24:22-27	24:22-23	24:22-23 Павло перед Феліксом та Друзіллою	24:22-23
24:24-26 24:27		24:24-26 24:27	24:24-26 24:27	24:24-26 24:27

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 24:1-2а

¹А по п'яти днях прибув первосвященик Ананій з якимись старшими, та з промовцем якимсь Тертилом, що перед намісником скаржилися на Павла. ²Коли ж він був покликаний, то Тертил оскаржати зачав, промовляючи:

24:1 "первосвященик Ананій" Див. детальну примітку до Дій 23:2. Сам первосвященик прийшов з Єрусалима до Кесарії. Павло дійсно був для них «колючкою в тілі»!

▣ **"прибув"** Дослівно «спустився». Для юдеїв Єрусалим завжди знаходився «вгорі», а всі інші місця «внизу».

▣ **"старшими"** У Старому Заповіті це слово часто вживалося стосовно племінних вождів. В післявавилонський період воно почало вживатися стосовно багатих та впливових людей в Єрусалимі. В Новому Заповіті про Синедріон часто говориться: «первосвященники, книжники та старші». Вони, мабуть, були членами Синедріону, що підтримували саддукеїв. Начальники храму бачили потенційну проблему, коли там були присутні фарисеї (пор. Дії 23:6-10).

▣ **"Тертил"** То був найнятий юрист (адвокат) або оратор (пор. NKJV). Це слово походить з грецького *rēta* або «казане слово». Очевидно, він представив звинувачення Синедріону в юридично прийнятній римській формі, можливо, латинською мовою.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 24:2b-9

^{2b}Через тебе великий мир маємо ми, і для народу цього добрі речі впроваджено через дбайливість твою, ³це ми завжди і скрізь визнаємо з подякою ширюю, вседостойний наш Феліксе! ⁴Та щоб довго тебе не турбувати, то благаю тебе, щоб ти коротко вислухав нас зо своєї ласкавости. ⁵Ми переконались, що цей чоловік то зараза, і що він колотнечу викликає між усіма юдеями в цілому світі, і що він провідник Назорейської єреси. ⁶Він відважився навіть збезчестити храм, і його ми схопили були, і судити хотіли за нашим Законом. ⁷Але тисяцький Лісій прибув, і з великим насильством видер його з наших рук, ⁸а його винувальникам звелів йти до тебе. Ти сам зможеш від нього, розпитавши, дізнатись про все, у чому його ми винусмо. ⁹Юдеї також прилучились до того, говорячи, що то так.

24:2b-4 Цей вступ був не лише спробою підлещуватися (можливо очікуваною). Він, фактично, не мав жодної основи. Фелікс був жорстоким чоловіком (пор. Тацит, «Історія» 5.9 та «Аннали» 12.2). Він займав цю посаду лише завдяки своєму брату Палласу, який подібно Феліксу був звільненим рабом Антонії (доньки Марка Антонія), матері імператора Клавдія. Пізніше його усунув з посади Нерон на прохання народу (пор. Йосип Флавій, «Юдейська війна» 2.12.8-13.7 та «Юдейські старожитності» 20.7.7-8.9).

24:2b "великий мир маємо" Дехто вважає, що мова йде про його спроби зупинити діяльність іудейських екстремистів, що звалися *sicarii* («чоловіками з кинжалами»). Див. Йосип Флавій, «Юдейська війна» 2.13.2.

24:5 "Ми переконались, що цей чоловік" Лука протягом всієї книги Дій намагається показати римському світу неправдивість звинувачень проти християнства. Саме тому Лука розповів так багато випадків, коли Павло стояв перед римськими судами та посадовцями. Проти Павла висували три звинувачення:

1. він створює проблеми
2. він лідер нової секти
3. він занечистив храм

NASB «справжня зараза»

NKJV «чума»

NRSV «заразний чоловік»

TEV «небезпечна й докучлива людина»

NJB «суцільна зараза»

Це слово походить від слова «чума» (пор. Лк. 21:11). У Старому Заповіті (Септуагінті) воно також вживається в значенні чуми, але метафорично може означати й хворобу (пор. Пр. 19:25).

▣ **"в цілому світі"** Це, безсумнівно, є навмисним перебільшенням і водночас компліментом щодо ефективності служіння Павла в діаспорі.

▣ **"провідник"** Це грецьке складене слово складається із слів «перший» та «стояти». Воно зустрічається в Септуагінті в Йова 15:24, «командир першого рангу». Це слово зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті і зовсім не зустрічається в знайдених в Єгипті папірусах, написаних на грецькому койне.

▣ **"єресі"** Це слово, *hairesis*, в основі своїй означає «частину» або «партію» (досл. «робити вибір»). Воно набуло негативної конотації, як видно з нашого слова «єресь». В Діях 5:17 так називаються саддукеї, а в Діях 15:5 – фарисеї. В цьому контексті в книзі Дій Павло вважає християнство невід'ємною частиною історичної юдейської віри та надії (пор. Дії 24:14).

▣ **"Назорейської"** Цей термін означає послідовників Ісуса з Назарета. Дехто вважає, що це слово походить від міста Назарет, але інші пов'язують це слово з єврейським *нецер* (BDB 666), що означає «галузка» і вживалося як титул Месії (пор. Іс. 11:1; 53:2). Див. Спеціальну тему до Дій 2:22.

24:6 Зверніть увагу на те, що в Діях 21:28 Павла звинувачували в збезчещенні храму, а тепер його звинувачують в тому, що він «намагався (в укр. перекладі «відважився») збезчестити храм». Їхня позиція була дійсно слабою. Справжньою проблемою була ефективна проповідь Павла.

24:7 Дужки в NASB вказують на те, що цей текст було додано пізніше; він знаходиться в унікальному манускрипті E (VIII століття) та кількох мінусулах IX століття й пізніше. Довша версія знаходиться в NKJV. Вона, здається, повідомляє, що не юдейські начальники, але Лісій хотів завдати Павлу неприємностей.

В UBS⁴ ця додаткова фраза пропущена, і коротшій версії (манускрипти P⁷⁴, x, A, D, деякі давньолатинські версії, Вульгата, коптська та грузинська версії) дається рейтинг «B» (майже точно). В UBS³ подається довший варіант, але йому дається рейтинг «D» (дуже сумнівно).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 24:10-21

¹⁰І як намісник дав знака йому говорити, то Павло відповів: Я знаю, що від літ багатьох ти суддя для народу цього, тому буду сміліш боронитись. ¹¹Ти можеш довідатися, що нема більш дванадцяти день, як прийшов я до Єрусалиму вклонитися. ¹²І вони ані в храмі, ані в синагогах, ні в місті мене не здибали, щоб я з ким сперечався, або колотнечу в народі здіймав. ¹³І не можуть вони довести тобі того, у чому тепер оскаржують мене. ¹⁴Але признаюсь тобі, що в дорозі оцій, яку звать вони єрессю, я Богові отців служу так, що вірую всьому, що в Законі й у Пророків написано. ¹⁵І маю надію я в Бозі, чоґо й самі вони сподіваються, що настане воскресення праведних і неправедних. ¹⁶І я пильно дбаю про те, щоб завсіди мати сумління невинне, щодо Бога й людей. ¹⁷А по довгих роках я прибув, щоб подати моєму народові милостиню та приноси. ¹⁸Ось при цьому знайшли мене дехто з юдеїв азійських очищеного в храмі, а не з натовпом чи з колотнечею. ¹⁹Ім належало б ось перед тебе прибути й казати, коли мають вони що на мене. ²⁰Або самі ці нехай скажуть, чи якусь неправду знайшли на мені, як я в синедріоні стояв, ²¹крім отого єдиного виразу, що я його крикнув, стоячи серед них: За воскресення мертвих приймаю від вас суд сьогодні!

24:10 Як юрист Синедріону почав з формального вступу (можливо, того вимагала культура), так само почав свою промову і Павло.

▣ **"боронитись"** З цього грецького слова походять наші «апология» і «апологет». Це слово спочатку означало усний правовий захист на суді.

24:11-12 Павло стверджує, що його публічна дільність в Єрусалимі зовсім не була галасливою або конфліктною. Його звинуватили в занечищенні храму, але насправді він здійснив звичайний обряд.

24:14 "в дорозі оцій" Ранні християни називалися «Дорогою», тому що Ісус – то дорога до Бога (Ів. 14:6) і спільне життя християн є дорогою (пор. Дії 9:2; 19:9,23; 22:4; 24:22 та, можливо, 18:25-26).

▣ **"я Богові отців служу"** Павло в цьому вірші ясно говорить, що його проповідь про Ісуса аж ніяк не суперечить Старому Заповіту. Ісус є здійсненням надій та обітниць Ізраїлю. Він не вважає християнство чимсь новим та відмінним, але вважає його здійсненням давніх обітниць (пор. Ісуса в Мт. 5:17-19).

▣ **"в Законі й у Пророків"** Це дві з трьох частин канону Старого Заповіту:

1. Тора (Закон) – від Буття до Повторення Закону
2. Пророки
  - а. ранні пророки – від Ісуса Навина до Царів (крім Рут)
  - б. пізні пророки – від Ісаї до Малахії (крім Плачу Єремії та книги Даниїла)
3. Писання
  - а. мегілот – Рут, Естер, Еклезіяст, Пісня над Піснями та Плач Єремії
  - б. література мудрості – Йов, Псалми та Приповісті
  - в. післявавилонська історія – 1 і 2 Хронік, Ездра та Неемія

24:15 "маю надію я в Бозі, чого й самі вони сподіваються" Павло стверджує, що його релігійна орієнтація – та сама, що і в його звинувачувачів (пор. Дії 24:16), окрім його поглядів на воскресіння. Павло намагається захищатися, показуючи, що їхній конфлікт пов'язаний з богословськими проблемами в юдаїзмі, в які Рим не бажав втручатися.

Про «надію» див. Дії 2:25, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НАДІЯ».

▣ **"настане воскресення праведних і неправедних"** Це стосується богослов'я фарисеїв, а не саддукеїв у храмі. Йосип Флавій в «Юдейських старожитностях» 18.1.3 навіть стверджує, що деякі фарисеї відкидали воскресіння нечестивих (про сучасні погляди на знищення див. Едвард Фадж, «Вогонь пожираючий» [Edward Fudge, *The Fire That Consumes*]). В Біблії багато написано про воскресіння всіх людей (пор. Іс. 25:8; Дан. 12:2; Мт. 25:46; Ів. 5:29; Рим. 2:6-11; Об. 20:11-15). Павло вважав християнство природним виконанням Старого Заповіту (пор. Мт. 5:17-19). Воно не було чимсь новим!

24:16 "І я пильно дбаю про те, щоб завсіди мати сумління невинне" Ті самі слова так розлютили були первосвященника в Діях 23:1-2. Павло знову повторює їх в його присутності. Це подібне його словам про зусилля людини в 1Кор. 9:24-27. Здержливість, яку він проповідував Феліксу (пор. Дії 24:25), було нелегко досягнути і зберігати. Здержливість є частиною плоду Духа в Гал. 5:22 і, можливо, короною всіх інших характеристик цього плоду!

24:17 "я прибув, щоб подати моєму народові милостиню" Про «милостиню» див. Спеціальну тему до Дій 3:2. Можливо, мова йде про допомогу від язичницької церкви до церкви в Єрусалимі (пор. Рим. 15:25-27; 1Кор. 16:1-4; 2Кор. 8-9). Дивно, що в Діях 21:15 і далі про цю допомогу нічого не розповідається. Це може свідчити про те, що не всі в єрусалимській церкві добре прийняли її (див. Джеймс Д. Дж. Данн, «Єдність та розмаїття в Новому Заповіті» [James D. G. Dunn, *Unity and Diversity in the New Testament*]). Із глибоко вкоріненим націоналізмом навіть віруючим важко справлятися.

▣ **"та приноси"** Мова йде про

1. завершення обмеженої часом назарейської обітниці Павла (пор. Дії 21:24)
2. те, що Павло заплатив за обмежену часом назарейську обітницю інших людей (пор. Дії 21:24)

Оскільки ця фраза здається граматично пов'язаною з «подати милостиню», то можливо, обидва дієслова стосуються юдейських ритуалів, а не допомоги від церков.

24:18 "знайшли мене... очищеного в храмі" Павло виконав цей іудейський обряд за порадою Якова та пресвітерів церкви (пор. Дії 21:17-26). Він хотів тим самим заспокоїти іудейських віруючих-законників в церкві, але в дійсності цей його вчинок ще більше розпалив гнів грекомовних іудеїв з Малої Азії.

24:18-19 "дехто з юдеїв азійських... Їм належало б" Це був важливий правовий аргумент в захисті Павла (пор. Дії 24:19). Очевидці, на яких посилалися його звинувачувачі, на суд не прибули! Отже, в звинувачувачів не було конкретних доказів (пор. Дії 24:20)!

24:19b "коли" (умовний сполучник) Це – умовне речення четвертого типу, що виражає найменш вірогідну умову. У книзі А.Т. Робертсона «Розгляд слів в Новому Заповіті» (А. Т. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*, стор. 420) ця форма називається «змішаною умовою» з висновком другого класу (тобто, «але вони не прибули», Дії 24:19а). У його «Граматичі» (*Grammar*, стор. 1022) перелічені інші змішані умовні речення в творах Луки (пор. Лк. 17:6 та Дії 8:31).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 24:22-23

²²Але Фелікс, дуже добре дорогу цю знавши, відрочив їм справу, говорячи: Розсуджу вашу справу, коли тисяцький Лісій прибуде. ²³І він сотникові наказав сторожити Павла, але мати полегшу, і не боронити нікому з близьких його, щоб служили йому.

24:22 Видно, Фелікс вже чув про Ісуса та християнство. Його, як римського посадовця, напевне, проінформували про ситуацію в області, куди його призначали.

Дружина Фелікса була юдеянкою (пор. Дії 24:24), і тому він мав можливість ознайомитися з вченням іудаїзму безпосередньо. «Дорога» вважалася сектою іудаїзму, і тому вважалася «законною» релігією в Римській імперії.

24:23 Це вказує на те, що Фелікс не вважав Павла загрозливим і надавав йому певну свободу дій і свободу зустрічі з людьми. Це ще один римський чиновник, який не вбачав в християнстві політичних проблем. Безсумнівно, це було однією з цілей Луки в написанні цієї книги.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 24:24-27

²⁴А по декількох днях прийшов Фелікс із дружиною своєю Друзіллою, що була юдеянка, і покликав Павла, та слухав від нього про віру в Ісуса Христа. ²⁵І як розповідав він про праведність, і про здержливість, та про майбутній суд, то Фелікса страх обгорнув, і він відповів: Тепер іди собі, відповідного ж часу покличу тебе! ²⁶Разом із тим і сподівався він, що дасть Павло грошей йому, тому й часто його прикликав і розмову з ним вів. ²⁷Як минуло ж два роки, то Фелікс одержав наступника, Порція Феста. А Фелікс бажав догодити юдеям, і в в'язниці Павла залишив.

24:24 "Друзілла" Вона була наймолодшою і мабуть дуже гарною дочкою Ірода Агріппи I, а також сестрою Верніки та Агріппи II. Вона була третьою дружиною Фелікса, і він забрав її від Азізуса, царя Емеси (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 20.7.2).

NASB, NRSV,

TEV, NJB «в Ісуса Христа»

NKJV «в Христа»

1-й варіант зустрічається в манускриптах P⁷⁴, κ*, В, Е та давньолатинських версіях Вульгати. Коротше читання зустрічається в манускриптах κ^c, А, С, Пешітті та коптських версіях. UBS⁴ дає довшому варіанту рейтинг «В» (майже точно).

Можна припустити, що в цьому контексті «Христос» слід перекладати як «Месія» (у манускрипті 044 так і є – «в Месію»).

▣ **"віра"** Це – суттєво важливе богословське поняття. Див. Спеціальні теми до Дій 2:40, 3:16 і 6:5. Пам'ятайте, що ці богословські терміни в грецькому койне слід розуміти на основі їхнього вживання в Септуагінті, а не в грецькій літературі. Лука чудово знав Септуагінту. Вона була Старим Заповітом церкви.

24:24-25 Павло часто проповідував Євангеліє (пор. Дії 24:26b) Феліксу та Друзіллі. Саме цього хотів від нього Ісус (пор. Дії 9:15). Проповідь Павла переконувала Фелікса, але він був жадібним (тобто хотів, щоб Павло дав йому хабаря) і відкладав рішення (пор. Дії 24:26).

24:26 Видно, Павло мав якісь гроші під час перебування в ув'язненні. Можливо він (1) отримав їх у спадок, або (2) йому допомагали церкви (напр., в Філіпах чи в Солуні). Фелікс часто звав до себе Павла, але не для того, щоб послухати його, а сподіваючись одержати від нього хабаря.

24:27 "Як минуло ж два роки" Багато хто вважає, що саме в той час Лука зібрав в очевидців в Палестині інформацію для написання свого Євангелія (пор. Лк. 1:1-4). Для такого енергійного чоловіка, як Павло, це, мабуть, був дуже важкий час! І все одно він не хотів давати хабаря заради того, щоб вийти на волю. Він знав, що перебуває в Божій волі.

▣ **"Порцій Фест"** Римські історики Светоній і Тацит наводять суперечливі дані про дату його вступу на посаду. В 55 р. н.е. був суд над Феліксом, але точно не відомо, коли його звільнили з посади: того самого року чи в 59 р. н.е. Фест помер в 62 р. н.е., все ще перебуваючи на цій посаді (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 20.9.1). Про нього мало відомо (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 20.8.9-10; «Юдейська війна» 2.14.1).

▣ **"Фелікс бажав догодити юдеям, і в в'язниці Павла залишив"** Був такий звичай – під час зміни правителів звільняти всіх в'язнів. Цей вірш показує нам політичну ситуацію в Палестині: слабкість римських правителів та силу Синедріону.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Що означає слово «Назарянин»?
2. Який висновок можна зробити з того, що в Діях Апостолів рання церква називалася «Дорогою»?
3. Поясніть значення Дій 24:15.

ДІЇ 25

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло звертається до суду кесаря 25:1-5 25:6-12	Павло звертається до суду кесаря 25:1-12	Звернення до суду імператора 25:1-5 25:6-12	Павло звертається до суду імператора 25:1-5 25:6-8 25:9 25:10-11 25:12	Павло звертається до суду кесаря 25:1-5 25:6-12
Павла приводять до Агріппи та Верніки 25:13-22 25:23-27	Павло перед Агріппою 25:13-27	Захист Павла перед Агріппою (25:13-26:32) 25:13-22 25:23-27	Павло перед Агріппою та Вернікою 25:13-21 25:22a 25:22b 25:23-27	Павло стоїть перед царем Агріппою 25:13-22 25:23-26:1

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 25:1-5

¹А коли прибув Фест до свого намісництва, то він по трьох днях відійшов із Кесарії до Єрусалиму. ²І поскаржилися йому на Павла первосвященники та головніші з юдеїв, і благали його, ³і ніби милости просили для нього, щоб до Єрусалиму його припровадив, вони змову вчинили, щоб смерть заподіяти йому по дорозі. ⁴А Фест відповів, що Павла стережуть у Кесарії, і він сам незабаром туди подається. ⁵Отже, сказав він, хто спроможен із вас, нехай ті вирушають разом зо мною, і коли є неправда яка в чоловікові цьому, нехай оскаржують його.

25:1 "Фест" То був наступник Фелікса. Він був благороднішого характеру, але, видно, знаходився під таким саме політичним тиском та мав схожий менталітет. Фест перебував на цій посаді два роки і помер в 62 р. н.е., все ще перебуваючи на ній (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 20.8.9).

▣ **"по трьох днях"** Це вказує на те, наскільки сильно стривоженими й наполегливими були юдейські лідери в справі Павла. Фест також хотів спочатку справити на них гарне враження.

25:2 "первосвященики та головніші з юдеїв" Можливо, мається на увазі Синедріон, що складався з 70 юдейських лідерів з Єрусалима і був найвищим судовим органом юдеїв: і політичним, і релігійним. Див. Спеціальну тему до Дій 4:5. Однак тут можуть матися на увазі інші заможні й елітні мешканці Єрусалима, що вони дуже хотіли зустрітися з новим римським прокуратором і встановити з ним гарні стосунки.

Не виключно, що мова йде про обидві групи. Через два роки з'явився новий первосвященик, Ізмаїл бен Фабус (56-62 рр. н.е.). Він теж хотів затвердитися, і найкращим способом для того були напади на цього відступника, колишнього фарисея Павла.

▣ **"благали його"** Це імперфект активного стану дійсного способу. Вони прохали знову і знову.

25:3 Тут ми бачимо ворожнечу до Павла з боку цих релігійних лідерів. Вони вважали Павла ворогом ізсередини!

▣ **"вони змову вчинили, щоб смерть заподіяти йому по дорозі"** Тактика юдейських лідерів не змінилася (пор. Дії 23:12-15).

25:5 "коли" (умовний сполучник) Це – умовне речення першого типу, яке передбачає правдивість речей з авторської точки зору або його літературного задуму (пор. А.Т. Робертсон, «Розгляд слів у Новому Заповіті» [A. T. Robertson, *Word Pictures in the New Testament*], том 3, стор. 429). Д-р Брюс Тенкерслі (Dr. Bruce Tankersley) з баптистського університету «Іст Тексас», спеціаліст в галузі грецького койне зауважує, що це може бути умовне речення третього класу, тому що в протазисі немає дієслова. Фест припускав, що Павло напевне є винним. Адже якби він не був винним, то чому єрусалимські лідери так вперто на цьому наполягали?

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 25:6-12

6І, пробувши в них днів не більше як вісім чи десять, він повернувся до Кесарії. А другого дня він засів на суддевім сидінні, і звелів, щоб привести Павла. **7**Як його ж привели, то стали навколо юдеї, що поприходили з Єрусалиму, і Павлу закидали багато тяжких винувачень, що їх не могли довести, **8**бо Павло боронився: Я не провинився ні в чім ані проти Закону юдейського, ані проти храму, ані супроти кесаря. **9**Тоді Фест, що бажав догодити юдеям, промовив Павлові на відповідь: Чи ти хочеш до Єрусалиму піти, і там суд прийняти від мене про це? **10**Та Павло відказав: Я стою перед судом кесаревим, де належить мені суд прийняти. Юдеїв нічим я не скривдив, як і ти дуже добре те знаєш. **11**Бо коли допустився я кривди, або гідне смерті вчинив що, то не відмовляюся вмерти. Як нема ж нічого того, у чім вони винуватять мене, то не може ніхто мене видати їм. Відкликаюсь до кесаря! **12**Тоді Фест, побалакавши з радою, відповідь дав: Ти відкликавсь до кесаря, до кесаря підеш!

25:6-9 Ці події показали Павлу, що немає надії добитися правосуддя від Феста. Павло знав, що чекало на нього в Єрусалимі (пор. Дії 25:3). Він також знав, що Ісус хотів, щоб він пішов до Рима (пор. Дії 9:15).

25:6 "І, пробувши в них днів не більше як вісім чи десять" Я уявляю собі, як іудейські лідери приймали Феста, як вони годували й поїли його. Вони маніпулювали всіма римськими чиновниками.

25:8 Павло стверджує, що не винний в жодному із злочинів проти

1. Закону Мойсея (пор. Дії 21:21,28)
2. храму (пор. Дії 21:28; 24:6)
3. кесаря (пор. Дії 16:21; 17:7)

У злочинах №1 і №2 звинувачували також Степана в Діях 6:13-14.

25:10-11 Павло стверджує, що він вже судився перед відповідними представниками влади в відповіднім місці. В Діях 25:11 Лука записує офіційне звернення Павла до суду кесаря.

Право апелювання до кесаря почалося з Октавіана в 30 р. до н.е. (пор. Діон Кассій, «Історія» 51.19). З наданням цього права заборонялося осліплення, бичування та завдання тортур будь-якому римському громадянину, що звертався до суду кесаря (пор. Павл, «Сентенції» 5.26.1).

Для гарного дослідження римського закону I століття див. «Лекція 4: Павло перед Феліксом та Фестом», стор. 48-70 у книзі А.Н. Шервін-Вайт, «Римське суспільство і римський закон в Новому Заповіті» (A. N. Sherwin-White, *Roman Society and Roman Law in the New Testament*, "lecture four: Paul before Felix and Festus," pp. 48-70).

25:11 "коли... Як нема ж" Це два умовних речення першого типу, що передбачають правдивість речей з авторської точки зору або його літературного задуму. Така граматична конструкція тут використовується для висловлення певної думки. В першому реченні умова не відповідає дійсності (але ту саму умову використав Фелікс в Діях 25:5), а в другому – відповідає.

▣ **"не відмовляюся вмерти"** Павло визнавав владу держави (пор. Рим. 13:4). Старозавітний погляд на смертну кару можна знайти в Бут. 9:6. Див. цікаве обговорення теми смертної кари в книзі «Важкі вислови в Біблії» (*Hard Sayings of the Bible*, стор. 114-116).

NASB, TEV «ніхто не може мене видати їм»
NKJV «ніхто не може мене їм видати»
NRSV «ніхто не може передати мене їм»
NJB «ніхто не має права віддати мене їм»

Слово *charizomai* по суті означає «задовольнити» або «дарувати по милості». Павло усвідомлював, що Фест намагається віддати його юдейським лідерам, щоби справити на них добре враження!

Однак не виключно, що Фест старався діяти згідно з наказом Юлія Цезаря (пор. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 14.10.2), щоби римські чиновники в Палестині не перечили бажанню первосвященника.

▣ **"Відкликаюся до кесаря"** Кожний римський громадянин мав законне право на це в разі засудження до смертної кари (Пліній Молодший, «Листи» 10.96). В той час кесарем був Нерон (54-68 рр. н.е.).

25:12 "з радою" То були римські правові експерти Феста, а не юдейські лідери.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД НА ДІЇ 25:13-26:32

ІСТОРИЧНИЙ ФОН

А. Ірод Агріппа II (Марк Юлій Агріппа)

1. Син Ірода Агріппи I (пор. Дії 12), що був політичним правителем Юдеї та керував храмом і священством (41-44 рр. н.е.); онук Ірода Великого.
2. Вихований в Римі, він був прихильником Рима. Він повернувся до Рима після юдейської війни 70 р. н.е. і помер там в 100 р. н.е.
3. Коли йому було 17 років, помер його батько, але він був ще дуже молодим і не міг стати царем замість свого батька.
4. Коли в 50 р. н.е. помер Ірод Халкіський, дядько Агріппи II, цар Халкісу (невеличкого царства в північній Палестині), імператор Клавдій віддав його царство Агріппи II. Крім того, йому була дана влада над Храмом та первосвященством.
5. В 53 р. н.е. він обміняв це невеличке царство на тетрархію Ірод Филипа (Ітурія і Трахоніт) та Лісанія (Абілен).
6. Пізніше імператор Нерон додав до його володінь ще деякі міста та селища навколо Галілейського моря. Його столицею була Кесарія Филипова, яку він переіменував в Неронію.
7. Історичні джерела:
  - а. Йосип Флавій, «Юдейська війна» 2.12.1,7-8; 15,1; 16,4; 7.5.1
  - б. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 19.9.2; 20.5.2; 6,5; 7,1; 8,4; 9,6.

Б. Верніка

1. Вона була старшою донькою Ірода Агріппи I.

2. Вона була сестрою Агріппи II і, можливо, протягом певного часу була в кровозмісних стосунках із ним (про це немає доказів, лише чулки). Пізніше вона була коханкою імператора Тита, коли той був генералом. Саме Тит був тим римським генералом, який зруйнував Єрусалим і Храм в 70 р. н.е.
3. Верніка була сестрою Друзілли (пор. Дії 24:24)
4. Вона була одружена з Іродом Халкиським (братом Ірода Агріппи I, своїм дядьком), а коли він помер, вона співмешкала зі своїм братом.
5. Пізніше вона вийшла заміж за Полемона, царя Кілікії, але потім полишила його та повернулася до свого брата, який щойно отримав титул «царя».
6. Вона була коханкою імператора Веспасіана.
7. Історичні джерела:
  - а. Йосип Флавій, «Юдейська війна» 2.1.6; 15.1; 17.1.
  - б. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 19.9.1; 15.1; 20.1.3
  - в. Тацит, «Історія» 2.2
  - г. Светоній, «Життя Тита» 7
  - д. Діон Кассій, «Історія» 65.15; 66.18
  - е. Ювенал, «Сатири» 61.156-157

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 25:13-22

¹³Як минуло ж днів кілька, цар Агріппа й Верніка приїхали до Кесарії, щоб Феста вітати. ¹⁴А що там багато днів вони пробули, то Фест виклав справу Павлову цареві й промовив: Є один чоловік від Фелікса лишений в'язень, ¹⁵на якого, як в Єрусалимі я був, первосвященники й старші юдейські принесли скаргу, домагаючись його осуду. ¹⁶Я їм відповів, що римляни не мають звичаю людину якусь видавати на згубу, поки пізваний перед собою не матиме обвинувачів, і не буде йому дано можності для оборони від закидів. ¹⁷І як зійшлись вони тут, то я, зволікання не роблячи жадного, сів наступного дня на сидіння суддеве, і звелів привести цього мужа. ¹⁸І винувальники стали круг нього, проте не вказали вини ані жадної з тих, яких я сподівався. ¹⁹Та мали вони проти нього якісь суперечки про власне своє марновірство, і про якогось Ісуса померлого, про Якого Павло твердив, що живий Він. ²⁰І я був непевний у цьому змаганні й спитав, чи не хоче піти він до Єрусалиму, і там суд прийняти про це? ²¹Через те ж, що Павло заявив, щоб залишений був він на кесарів розсуд, я звелів сторожити його, аж поки його не відправлю до кесаря. ²²А Агріппа промовив до Феста: Хотів би і я цього мужа послухати! Узавтра сказав той почувеш його.

25:13 "цар Агріппа" Йдеться про Агріппу II. Він був братом Друзілли та Верніки. Він був вихований в Римі і прихильник політики Рима.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВЕРНІКА» (SPECIAL TOPIC: BERNICE)

1. Вона була старшою донькою Ірода Агріппи I (народженого 28 р. н.е.).
2. Вона була сестрою Агріппи II і протягом певного часу була в кровозмісних стосунках із ним. Пізніше вона була коханкою Тита, коли той був генералом.
3. А також вона була сестрою третьої дружини Фелікса Друзілли.
4. Вона була одружена з Іродом Халкиським (братом Ірода Агріппи I, своїм дядьком), а коли він помер, вона співмешкала зі своїм братом.
5. Пізніше вона вийшла заміж за Полемона, царя Кілікії, але потім полишила його та повернулася до свого брата, який щойно отримав титул «царя».
6. Вона була коханкою і Веспасіана, і Тита.
7. Історичні джерела:
  - а. Йосип Флавій, «Юдейська війна» 2.11.6; 15.1; 17.1.
  - б. Йосип Флавій, «Юдейські старожитності» 19.9.1; 15.1; 20.1.3
  - в. Тацит, «Історія» 2:2

- г. Светоній, «Життя Тита» 7
 д. Діон Кассій, «Історія» 65.15; 66.18
 е. Ювенал, «Сатири» 61.156-157

25:13-19 Тут знову проявляється одна з літературних та богословських цілей Луки – показати, що християнство не несе для Рима ніякої політичної загрози (пор. Дії 25:25). В перші десятиріччя свого існування християнство вважалося сектою юдаїзму, а римляни визнавали юдаїзм законною релігією. Рим не бажав брати участі в суперечках між іудейськими релігійними сектами!

25:18 "не вказали вини ані жадної з тих, яких я сподівався" Це вказує на силу та характер протидії юдеїв. Вона була не політичною, але релігійною.

NASB, NRSV,
NJB, NIV «злочинів»
NKJV «таких речей»
TEV «злодіянь»
REB «звинувачень»
NET Bible «злих діл»
ASV «злих речей»

Є декілька варіантів.

1. *ponēgōn* – родовий відмінок множини, манускрипти κ^2 , В, Е, що означає «речі зла» (пор. Дії 28:21)
2. *ponēraui* – знахідний відмінок середнього роду однини, манускрипти P⁷⁴, А, С*
3. *ponēra* – знахідний відмінок середнього роду множини, манускрипти κ^* , С²
4. пропущено – манускрипти L, Р, та деякі лекціонарії (пор. NKJV)

UBS⁴ подає текст варіанту №1 з рейтингом «С» (важко вирішити).

Фелікс був здивований тим, що звинувачення були несерйозними і стосувалися не правових, але юдейських релігійних питань.

25:19 "марновірство" Дослівно це складене слово від слів «страх» та «боги». Воно може означати «забобони» – і саме такої думки були ці римські лідери про юдейську релігію. Однак Фест мабуть не хотів ображати своїх іудейських почесних гостей, і тому він вжив таке неоднозначне слово (як і Павло в Діях 17:22).

У 18-19-му віршах знову показано, що римське правосуддя не знайшло в Павлі або християнстві жодної проблеми.

▣ **"про якогось Ісуса померлого, про Якого Павло твердив, що живий Він"** Воскресіння було однією з головних тем проповідей (*kerygma*, див. Спеціальну тему до Дій 2:14) в книзі Дій (пор. Дії 26:8). Християнство стоїть або падає залежно від істинності цього богословського вчення (пор. 1Кор. 15).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 25:23-27

²³А назавтра Агріппа й Верніка прийшли з превеликою пишнотою, і на залю судову ввійшли разом з тисяцькими та значнішими мужами міста. І як Фест наказав, то Павло був приведений. ²⁴І сказав до них Фест: О царю Агріппо, та з нами присутні всі мужі! Ви бачите того, що за нього весь люд юдейський мені докучав в Єрусалимі та тут, кричачи, що йому не повинно більш жити. ²⁵Я ж дізнавсь, що нічого, вартого смерті, він не вчинив; а що сам він відкликавсь до Августа, розсудив я послати його. ²⁶Нічого не маю я певного, що міг би про нього писати до пана. Тому я припровадив його перед вас, а найбільш перед тебе, царю Агріппо, щоб після переслухання мав що писати. ²⁷Бо здається мені нерозважливим ув'язненого посилати, і не означити обвинувачень на нього.

25:23 Яка чудова нагода проповідувати Євангеліє!

▣ **"з тисяцькими"** Це слово, *chiliarch*, означало командира, що очолював тисячу, як сотник означав командира, що очолював сотню. Йосип Флавій в «Юдейських старожитностях» 19.19.2 повідомляє, що в Кесарії того часу було п'ять додаткових когорт. Можливо, саме з цим пов'язано те, що тут згадується про п'ять командирів.

▣ **"значнішими мужами міста"** Маються на увазі управителі Кесарії.

Зверніть увагу на групи, що були представлені на тому зібранні.

1. римський прокуратор
2. місцевий ідумейський цар
3. римські військові начальники
4. видатні управителі Кесарії

▣ **25:25 "Август"** Це слово *sebastos*, грецький еквівалент латинського *augustus*. Етимологічно воно походить від «шанувати», «обожнювати», «величати» або «поклонятися». Воно було вперше вжите сенатом стосовно Октавіана в 27 р. до н.е. Тут воно вживається стосовно Нерона (54-68 рр. н.е.). Здається, Нерон розширив культ поклоніння імператору.

25:26 "Нічого не маю я певного, що міг би про нього писати" Фест мав ту саму проблему, що й Лісій, тисяцький з Єрусалима. Римський закон примушував його написати звинувачення проти Павла з наданням доказів або судового рішення. Павло залишався таємницею для цих римських лідерів.

▣ **"пан"** Це грецьке слово *kurios* означає володаря, пана або правителя. Це перше задокументоване вживання слова *kurios* в якості особливого титула Нерона. Імператори Октавіан Август та Тиберій не прийняли цього титула, тому що вважали його занадто близьким до латинського *rex* (цар), що непокоїло римське населення й сенат. Однак це слово часто зустрічається за часів Нерона та після нього. Веспасіан і Тит називали себе словом «спаситель», а Доміціан – словом «бог» (пор. Джеймс С. Джефферз, «Греко-римський світ» [James S. Jeffers, *The Greco-Roman World*], стор. 101). Слово *kurios* було важливою причиною переслідування християн, які називали так тільки Ісуса Христа. Вони відмовлялися вживати це слово під час кадіння пахощами та складення присяги Риму.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому юдейські лідери боялися Павла й ненавиділи його?
2. Як ця глава відображає одну з цілей Луки в написанні книги Дій?
3. З якою метою Павло захищався перед Агріппою та Вернікою?

ДІЇ 26

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло захищається перед Агріппою 26:1-11	Колишнє життя Павла 26:1-11	Захист Павла перед Агріппою (25:13-26:32) 26:1 26:2-3 26:4-8 26:9-11	Павло захищається перед Агріппою 26:1 26:2-3 26:4-8 26:9-11	Павло стоїть перед царем Агріппою 25:13-26:1 Промова Павла перед царем Агріппою 26:2-3 26:4-8 26:9-11
Павло розповідає про своє навернення 26:12-18	Павло згадує своє навернення 26:12-18	26:12-18	Павло розповідає про своє навернення 26:12-18	26:12-18
Свідectво Павла перед юдеями та язичниками 26:19-23	Життя Павла після навернення 26:19-23	26:19-23	Павло розповідає про свою діяльність 26:19-23	26:19-23 Реакції його слухачів
Павло закликає Агріппу до віри 26:24-29	26:24-32	26:24-29	26:24 26:25-27 26:28 26:29	26:24-29
26:30-32		26:30-32	26:30-32	26:30-32

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 26:1

¹А Агріппа сказав до Павла: Дозволяємо тобі говорити про себе самого. Павло тоді простягнув руку, і промовив у своїй обороні:

26:1 "простягнув руку" Це був жест привітання та ораторського вступу (пор. Дії 12:17; 13:16 і 21:40, де жести руки використовуються для уваги та тиші).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 26:2-3

²О царю Агріппо! Уважаю себе за щасливого, що сьогодні я перед тобою боронитися маю з усього, у чім мене винуватять юдеї, ³особливо ж тому, що ти знаєш усі юдейські звичаї та суперечки. Тому я прошу мене вислухати терпляче.

26:2-3 Павло починає свою промову в типово формальній та лестивій манері, як на суді перед Феліксом (пор. Дії 24:10), бо така манера мабуть була обов'язковою в тій культурі.

26:2 "з усього, у чім мене винуватять юдеї" Агріппа II був призначений Римом для нагляду за Храмом та священством. Хоча він був прихильником Рима, вихованим в Римі, він розумів складності юдейської віри (пор. Дії 26:3).

▣ **"за щасливого"** Це слово перекладено як «блажені» в проповіді Ісуса в Мт. 5:3-12; Лк. 6:20-22; а також в Пс. 1:1 в Септуагінті.

26:3

NASB, NKJV «всі звичаї та питання»

NRSV «всі звичаї та суперечки»

TEV «всі юдейські звичаї та суперечки»

NJB «звичаї та спори»

Тут перше слово *ethōn*, з якого походить наше «етнічний», тобто це – культурний аспект даної народності.

Друге слово, *dzētēmatōn*, в Діях часто вживається стосовно спорів та суперечок про різні аспекти рабиністичного юдаїзму (пор. Дії 15:2; 18:15; 23:19; 25:19; 26:3). Все це було добре відомим, адже в іудаїзмі I століття існували різні групи: саддукеї, фарисеї (також богословські групи Шаммая та Гіллеля) і зелоти.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 26:4-8

⁴А життя моє змалку, що спочатку точилося в Єрусалимі серед народу мого, знають усі юдеї, ⁵які відають здавна мене, аби тільки схотіли засвідчити, що я жив фарисеєм за найдокладнішою сектою нашої віри. ⁶І тепер я стою отут суджений за надію обітниць, що Бог дав їй нашим отцям, ⁷а її виконання чекають побачити наші дванадцять племен, служачи Богові безперестанно вдень та вночі. За цю надію, о царю, мене винуватять юдеї! ⁸Чому ви вважаєте за неймовірне, що Бог воскрешає померлих?

26:4 "життя моє... знають усі юдеї" Павло повторив це багато разів (пор. Дії 22:3-5; 23:1; 24:16; 25:8). Він проводив вірцеве життя серед іудеїв в Єрусалимі (пор. Дії 26:5).

▣ **"серед народу мого"** Точно не відомо, де саме виріс Павло. Може, тут мається на увазі (1) Тарс у Кілікії, а може (2) Єрусалим.

26:5 "аби тільки" Це – умовне речення третього типу, що означає потенційну дію. В цьому контексті Павло знає, що вони можуть свідчити про його минуле, але не хочуть.

▣ **"фарисеєм за найдокладнішою сектою нашої віри"** То була богословська секта юдаїзму, що виникла в макавейський період. Вона була вірною усному та писаному переданню. Див. Спеціальну тему до Дій 5:34.

26:6 "за надію обітниць, що Бог дав їй нашим отцям" Мова йде про старозавітне пророцтво стосовно (1) пришествя Месії або (2) воскресіння мертвих (пор. Дії 23:6; 24:15; Йов 14:14-15; 19:25-27; Дан. 12:2). Павло вважав «Дорогу» виконанням Старого Заповіту (пор. Мт. 5:17-19; Гал. 3).

Для «надії» див. Спеціальну тему до Дій 2:25 та Спеціальну тему до Дій 2:14 «Керигма».

26:7 "наші дванадцять племен" Іудеї все ще надавали великого значення своїм племенам (діти Якова). Багато з десяти північних племен так і не повернулися з асирійської неволі (722 р. до н.е.). У Новому Заповіті дається певна інформація про племена.

1. Марія, Йосип та Ісус були з Юдиного племені (пор. Мт. 1:2-16; Лк. 3:23-33; Об. 5:5)
2. Анна була з Асирового племені (пор. Лк. 2:36)
3. Павло походив з Веніяминового племені (пор. Рим. 11:1; Фил. 3:5)

Ірод Великий через заздрощі спалив храмові записи з родоводами.

Щодо «дванадцяти» див. Спеціальну тему до Дій 1:22.

▣ **"надію"** Цікаво, про яку саме надію говорить тут Павло. У ширшому контексті, здається, що про воскресіння (пор. Дії 26:8). Див. Дії 2:25, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «НАДІЯ».

▣ **"служачи Богові безперестанно вдень та вночі"** Павло любив свій народ (пор. Рим. 9:1-3). Він знав, як вони старалися служити ЯХВЕ. Але він також знав про небезпеку законництва, догматизму та елітизму.

«Вдень та вночі» – то ідіома, що виражає інтенсивність і регулярність (пор. Дії 20:31; Лк. 2:37).

26:8 "Чому ви вважаєте за неймовірне" Павло звертається до двох груп:

1. Агріппа та інші присутні там іудеї
2. присутні там язичники, такі як Фест

▣ **"що"** Це умовне речення першого типу, яке передбачає правдивість речей з авторської точки зору або його літературного задуму.

▣ **"Бог воскрешає померлих"** Ця фраза вказує на юдейську надію воскресіння всіх людей (див. Йов 14:14-15; 19:25-27; Іс. 25:8; 26:19; Дан. 12:2-3), але Павло мав на увазі конкретне воскресіння Христа (пор. 1Кор. 15:1-28). Це особливо нервувало його саддукейських звинувачувачів (пор. Дії 23:1-10).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 26:9-11

⁹Правда, думав був я, що мені належить чинити багато ворожого проти Ймення Ісуса Назарянина, ¹⁰що я в Єрусалимі й робив, і багато кого зо святих до в'язниць я замкнув, як отримав був владу від первосвящеників; а як їх убивали, я голос давав проти них. ¹¹І часто по всіх синагогах караючи їх, до богозневаги примушував я, а лютуючи вельми на них, переслідував їх навіть по закордонних містах.

26:9 Павло (*egō*, «я» та *emautō*, «сам») зізнається в своїй неправильній релігійній завзятості, що вона, як він тепер усвідомив, не була Божею волею (пор. 1Тим. 1:13). Він гадав, що служить Богу й догождає Йому, переслідуючи послідовників Ісуса. Дорога до Дамаска (пор. Дії 9) цілком змінила світ Павла, його світогляд.

▣ **"Ймення"** В семітській культурі це слово означає «особу» (пор. Дії 3:6,16). Це не магічна формула, але особисті стосунки!

▣ **"Ісуса Назарянина"** Див. Спеціальну тему до Дій 2:22.

26:10 "святих" Тепер Павло точно знав, кого він переслідував і вбивав, – Божих людей! Яким шоком, мабуть, було для Павла видіння на дорозі до Дамаска! Воно стало просвітленням і повною переорієнтацією його мислення та життя!

Про «святих» див. Спеціальну тему до Дій 9:13.

▣ **"як отримав був владу"** Павло був «офіційним» переслідувачем Синедріона.

▣ **"як їх убивали"** Ось до чого вдавалися переслідувачі. Ця «Дорога» не була якимось незначним явищем. Вона була і все ще залишається проблемою життя і смерті!

▣ **"я голос давав проти них"** В грецькій мові це технічне слово, що означає офіційне голосування в Синедріоні або помісній синагозі. Але оскільки жодна помісна синагога не мала права голосувати про смертну кару, то тут мабуть ідеться про голосування в Синедріоні. Якщо Павло мав право голосу в Синедріоні, то він мусив бути одруженим. Спочатку це слово означало «камінець», що його використовували для голосування – або чорний, або білий (пор. Об. 2:17)

26:11 "примушував" Це грецьке дієслово, що стоїть тут в часі імперфекта, мало значення «примушувати» (пор. Дії 28:19), але тут означає «намагався примусити». Ця форма вказує на повторювану дію в минулому часі.

▣ **"до богозневаги"** Павло намагався примусити їх до публічного визнання своєї віри в Ісуса як Месію, щоб засудити їх. Пізніше віруючих під час переслідувань примушували зрікатися віри в Христа, але тут ми маємо іншу ситуацію.

NASB «будучи несамовито розлюченим»

NKJV «будучи вкрай розлюченим»

NRSV «я був настільки несамовито розлючений»

TEV «я був таким несамовитим»

NJB «мій гнів проти них був таким надмірним»

Це дуже сильний прислівник («набагато більше») та дієприкметник (теперішнього часу медіального стану [депонент]). Той самий корінь Фест вжив щодо Павла («дурієш» в Діях 26:24)

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 26:12-18

¹²Коли в цих справах я йшов до Дамаску зо владою та припорученням первосвящеників, ¹³то опівдні, о царю, на дорозі побачив я світло із неба, ясніше від світлоти сонця, що осяяло мене та тих, хто разом зо мною йшов!... ¹⁴І як ми всі повалились на землю, я голос почув, що мені говорив єврейською мовою: Савле, Савле, чому ти Мене переслідуєш? Трудно тобі бити ногою колючку! ¹⁵А я запитав: Хто Ти, Господи? А Він відказав: Я Ісус, що Його переслідуєш ти. ¹⁶Але підведися, і стань на ноги свої. Бо на те Я з'явився тобі, щоб тебе вчинити слугою та свідком того, що ти бачив та що Я відкрию тобі. ¹⁷Визволяю тебе від твого народу та від поган, до яких Я тебе посилаю, ¹⁸відкрити їм очі, щоб вони навернулись від темряви в світло та від сатаниної влади до Бога, щоб вірою в Мене отримати їм дарування гріхів і долю з освяченими.

26:12 Лука записав особисте свідчення Павла три рази в книзі Дій: 9:1-31; 22:3-21; і тут. Божа милість до Савла і Боже обрання є цілком очевидними. Якщо таку людину Бог може простити в Христі та доручити їй служіння, то Він може будь-кого простити і будь-кому може доручити служіння!

26:13 Див. детальну примітку до Дій 9:3.

Факт існування деяких розходжень між трьома розповідями Павла про своє навернення свідчить про те, що Лука в книзі Дій з точністю записав промови Павла під час судового захисту (а значить і проповіді Павла)!

26:14 Див. детальну примітку до Дій 9:4.

В «Новозавітному богослов'ї» Френка Стєга (Frank Stagg, *New Testament Theology*) є чудовий абзац, де йдеться про суттєво важливий зв'язок між Ісусом і Його церквою.

«Найважливішим фактом щодо суду є те, що ми будемо судимі згідно з нашим відношенням до Христа. Це в свою чергу є судом згідно з відношенням до Його народу. Наше відношення до Христа віддзеркалюється в відношенні до Його народу. Служіння Його народу є служінням Йому, і недбале ставлення до Його народу є недбалим ставленням до Нього (Мт. 25:31-46). Новий Заповіт не дозволяє нам відділяти наші стосунки з Христом від стосунків з іншими людьми. Переслідувати їх – значить переслідувати Його (Дії 9:1-2,4-5; 22:4,7-8; 26:10-11,14-15). Грішити проти братів – значить грішити проти Нього (1Кор. 8:12). Хоча ми не спасаємося нашими ділами, але ми будемо судимими

згідно з ними, адже вони відображають наше справжнє ставлення до Христа і Його благодаті. Суд милостивий до тих, хто приймає суд. Суд милостивий до милостивих (Мт. 5:7)» (стор. 333).

▣ **"єврейською мовою"** Серед трьох свідочств Павла в книзі Дій, тільки тут вказана ця деталь, що Ісус говорив з Павлом єврейською мовою. Див. детальну примітку до Дій 22:2.

▣ **"Савле, Савле"** Друга половина цього вірша (Дії 26:14), остання частина Дій 26:15, а також Дії 26:16-18 – то цитати прямого звернення Ісуса до Павла на дорозі до Дамаска.

▣ **"Трудно тобі бити ногою колючку"** Ця фраза виділяється в даному контексті, тому що це прислів'я грецьке/латинське, а не юдейське. Павло завжди знав, як з ким слід розмовляти! Тут мова йде про

1. загострену палицю, якою поганяли волів, запряжених у віз або плуг
2. виступи спереду воза, щоб тварини не могли бити назад копитами

Це прислів'я означало даремність протистояння людини Божій дії.

26:15 Див. детальну примітку до Дій 9:5.

▣ **"Ісус, що Його переслідуюш ти"** Це вказує на тісний зв'язок між Ісусом та Його церквою (пор. Мт. 10:40; 25:40,45). Завдавати болю їм – значить завдавати болю Йому!

26:16 "Але підведися, і стань на ноги свої" Обидва дієлова стоять в аористі активного стану наказового способу. Ця фраза дуже схожа на пророцький заклик в Єр. 1:7-8 та Єз. 2:1,3.

▣ **"на те Я з'явився тобі"** Бог мав особливе доручення для Павла. Навернення і покликання Павла були не типовими, але надзвичайними! В житті Павла в великій мірі проявилася Божа милість та Боже обрання на служіння Царству та зріст Царства.

▣ **"Я з'явився тобі... Я відкрию тобі"** Обидва дієслова є формами слова *horaō*. Перше стоїть в аористі пасивного стану дійсного способу, а друге – в майбутньому часі пасивного стану дійсного способу. Ісус в певному сенсі повідомляє Павлу про майбутні явлення. Павло мав декілька божественних видінь протягом свого служіння (пор. Дії 18:9-10; 22:17-21; 23:11; 27:23-24). Він також згадує період, коли він був в Аравії й навчався в Ісуса (пор. Гал. 1:12,17,18).

▣ **"щоб тебе вчинити"** Дослівно: «щоб тебе взяти в руку». Це була ідіома призначення (пор. Дії 22:14; 26:16).

▣ **"служою та свідком"** Перше слово буквально означає «веслувальника» на кораблі. З часом це слово стало ідіомою слуги.

Друге слово, *martus*, має два значення:

1. свідок (пор. Лк. 11:48; 24:48; Дії 1:8,22; 5:32; 10:39,41; 22:15)
2. мученик (пор. Дії 22:20)

Обидві конотації стосувалися життя і смерті більшості апостолів та багатьох віруючих усіх часів!

26:17 "Визволяю тебе" Це дієприкметник теперішнього часу медіального стану. В медіальному стані це слово зазвичай означає «обирати» чи «вибирати». Зазвичай це слово перекладається як «визволяти» або «рятувати» (пор. Дії 7:10,34; 12:11; 23:27). Тут було явлене Боже провидіння. Бог дав Павлу кілька таких видінь під час його служіння, щоб підбадьорити його. Можливо, тут є посилання на варіант Септуагінти Іс. 48:10 або Єр. 1:7-8,19.

▣ **"від твого народу та від поган"** Павло страждав від протидії обох груп (пор. 2Кор. 11:23-27).

▣ **"до яких Я тебе посилаю"** «Я» тут емпатичне (*egō*), як і в Діях 26:15. Тут вжито дієслово *apostellō* (теперішній час активного стану дійсного способу), від якого походить слово «апостол». Як Отець послав Ісуса, так Ісус посилає Своїх свідків, апостолів (пор. Ів. 20:21).

26:18 "відкрити їм очі, щоб вони навернулись" Обидва дієслова є інфінітивами аориста. Це може бути посиленням на Іс. 42:7. Месія відкриватиме сліпі очі - то метафора відкриття духовних очей (пор. Ів. 9). Перед вольовим відкликом людини (покаянням і вірою), вони повинні почути і зрозуміти Євангеліє. Сатана старається закрити нам розум і серце (пор. 2Кор. 4:4), а Дух старається відкрити їх (пор. Ів. 6:44,65; 16:8-11).

▣ **"від темряви... від сатаниної влади"** Зверніть увагу на паралелізм. «Влада» - то грецьке *exousia*. Світ знаходиться під впливом уособленого зла (пор. Еф. 2:2; 4:14; 6:10-18; 2Кор. 4:4; Кол. 1:12-13, див. Спеціальну тему до Дій 5:3).

У Старому Заповіті, зокрема в пророцтвах Ісаї сказано, що Месія (див. Спеціальну тему до Дій 2:31) відкриє очі сліпим. То було провіщення як фізичного повернення зору сліпим, так і метафоричного «прозріння», тобто навернення до істини (пор. Іс. 29:18; 32:3; 35:5; 42:7,16).

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ВЛАДА (*EXOUSIA*)» (SPECIAL TOPIC: AUTHORITY [*EXOUSIA*])

I. Вживання цього слова Лукою. Цікаво прослідити вживання Лукою слова *exousia* (влада, сила, або законне право).

1. В Лк. 4:6 сатана стверджує, що може дати Ісусу владу.
2. В Лк. 4:32,36 юдейський народ був вражений тим, як Ісус навчав з надзвичайною владою.
3. В Лк. 9:1 Ісус дав Свою силу і владу Апостолам.
4. В Лк. 10:19 Він дав Свою владу сорока посланцям.
5. В Лк. 20:2,8 задається центральне питання про владу Ісуса.
6. В Лк. 22:53 силам зла було дано владу засудити і вбити Ісуса.

Не в Луки, але в Матвія Велике доручення починається зі слів «Дана Мені всяка влада на небі й на землі» (Мт. 28:18), і це – чудовий опис влади Ісуса.

Ісус стверджував, що має владу, з причини

1. слів, які сказав Йому Бог під час Його
  - а. хрещення (Лк. 3:21-22)
  - б. преображення (Лк. 9:35)
2. здійснених пророцтв Старого Заповіту
  - а. з роду Юди (пор. Бут. 49:10)
  - б. з дому Єссея (пор. 2Сам. 7)
  - в. народжений у Вифлеємі (пор. Мих. 5:2)
  - г. народжений у період четвертої імперії 2-ї глави Даниїла (Рим)
  - д. допомагав бідним, сліпим, нужденим (Ісая)
3. виганяючи демонів, Він демонстрував Свою силу та владу над сатаною та його царством.
4. воскрешаючи мертвих, Він являв Свою силу над фізичними життям і смертю.
5. всі Його чудеса демонструють Його силу і владу над часом, простором та матерією.
  - а. природа
  - б. почуття
  - в. зцілення
  - г. читання думок
  - д. риболовля

II. Вживання Павлом слова «влада» щодо християнських жінок

Питання влади також розглядається в 1Кор. 11 в зв'язку з покриттям голови жінок. Далі йдуть мої примітки до тієї глави.

1Кор. 11:10 "Тому жінка повинна мати на голові знака влади над нею" Слово «влада» в Першому Посланні до коринтян можна розуміти в різних значеннях. Ключовим (в цьому контексті) є питання, що саме означає слово «влада» (*exousia*).

По-перше, слід відзначити, що слово *exousia* часто пов'язане з *dunamis* («сила»). У «Новому міжнародному словнику богослов'я Нового Заповіту» (*New International Dictionary of New*

Testament Theology, Том 2, стор. 606-611) є цікава стаття Отто Беца (Otto Betz) про слово *exousia*. Наведімо п'ять прикладів.

«Для Нового Заповіту характерно, що обидва слова *exousia* та *dunamis* пов'язані з роботою Христа, що її наслідком є встановлення нового ладу космічних владних структур та надання віруючим повноважень» (стор. 609).

«*Exousia* віруючих. Влада віруючого християнина ґрунтується на пануванні Христа та роззброєнні всіх сил. Вона вказує на свободу та служіння» (стор. 611).

«Він вільний робити що завгодно (1Кор. 6:12; 10:23 *exestin*); так казали сектантські ентузіасти в Коринті, і Павло визнавав їхні слова правдою» (стор. 611).

«Однак на практиці ця теоретично необмежена свобода обмежується тим, що корисно іншим християнам і всій громаді, зважаючи на той факт, що повне відкуплення все ще настане (1Кор. 6:12; 10:23)» (стор. 611).

«Усе мені можна [*exestin*], та не все на пожиток. Усе мені можна [*exestin*], та буде не все! Нехай не шукає ніхто свого власного, але кожен для ближнього!» (1Кор. 10:23 і далі). Цитата, яка тут цитується, напевне, була девізом розпусників в Коринті. У відповідь Павло визнає їхні слова істиною, але не повною істиною» (стор. 611).

Павло часто вживає ці два слова в своїх посланнях до церкви в Коринті.

1. *exousia*, 1Кор. 7:37; 9:4,5,6,12 (двічі),18; 11:10; 2Кор. 13:10
2. *dunamis*, 1Кор. 1:18; 2:4,5; 4:19,20; 5:4; 15:24,43; 2Кор. 4:7; 6:7; 8:3 (двічі); 12:9; 13:4 (двічі)

Право і влада були важливими питаннями для законників та розпусників. Павло намагається триматися середини між двома крайнощами. У цьому контексті він заохочує християнських жінок прийняти встановлений Богом лад створіння (тобто Христос-чоловік-жінка) з метою поширення Царства. У 1Кор. 11:11-12 Павло стверджує, що спочатку чоловік і жінка були рівними (пор. Бут. 1:26-27; 2:18). З богословської точки зору небезпечно

1. відокремлювати один вірш в цьому контексті
2. ставити питання стосунків між чоловіками й жінками в строгі деномінаційні рамки, застосовуючи звичаї I століття до всіх часів та народів
3. не звертати уваги на те, як Павло балансує між свободою християнина та спільною відповідальністю християн в завіті

Звідки жінки отримали свободу служити лідерами в Богослужіннях (тобто зібраннях домашніх церков)? Мабуть не з синагоги. Чи було це культурною тенденцією римського суспільства I століття? Цілком можливо, що так; на мою думку, це припущення допомагає пояснити багато аспектів цієї глави. Однак можливо також, що джерелом такої свободи жінок була сила Євангелія, відновлення втраченого в гріхопадінні «образу Божого». Це приносить нову неймовірну рівність в усіх галузях людського життя та суспільства. Але цією рівністю можна і зловживати. Саме проблему її зловживання тут вирішує Павло.

Книга Ф.Ф. Брюса «Відповіді на запитання» (F. F. Bruce, *Answers To Questions*) дійсно допомогла мені обдумати багато суперечливих питань, пов'язаних з церковними традиціями сучасного західного християнства. Як екзегет я завжди вважав, що жінкам сказано покривати голову в знак особливого Божого обдарування (або рівність жінок і чоловіків в Бут. 1:26,27), а не влади чоловіка. Проте я не міг знайти таке тлумачення в жодному з біблійних довідників, і тому я не хотів писати про це в коментарях, проповідувати або вчити про це. Я досі пам'ятаю, як сильно я зрадів та яку свободу я відчув, коли знайшов ті самі думки в книзі Ф.Ф. Брюса (F. F. Bruce, *Answers to Questions*, стор. 95). На мою думку, всі віруючі – покликані, обдаровані служителі повного часу (пор. Еф. 4:11-12)!

▣ **"в світло... до Бога"** Зверніть увагу на паралелізм. Люди в давнину боялися темряви, і вона стала метафорою зла. А світло, навпаки, стало метафорою істини, зцілення та чистоти. Ів. 3:17-21 є гарним паралельним місцем про світло Євангелія.

▣ **"щоб вірою в Мене отримати їм"** Тут дієслово знову є інфінітивом аориста. В грецькому тексті «щоб» немає (пор. TEV, NJB). Єдиною умовою тут є фраза «вірою в Мене», що в оригіналі стоїть наприкінці речення для посилення наголосу. Всі Божі благословіння залежать від відгуку людини вірою (тобто «прийняти», пор. Ів. 1:12) на Його благодаті (пор. Еф. 2:8-9). Це є новозавітним відповідником умовних завітів Старого Заповіту.

▣ **"дарування гріхів"** Лука часто вживає це слово (*aphesis*).

1. В Лк. 4:18 воно зустрічається в цитаті з Іс. 61:1, де воно означає звільнення, відображаючи значення, в якому воно вживалося в Септуагінті в Вих. 18:2 та Лев. 16:26.

2. В Лк. 1:77; 3:3; 24:47; та Діях 2:38; 5:31; 10:43; 13:38; 26:18 воно означає «усунення провини за гріх», відображаючи значення в Септуагінті в Повт. Зак. 15:3, де воно означало скасування боргу.

У Луки може відобразитися обітниця про новий завіт в Єр. 31:34.

▣ **"і долю"** Це грецьке слово, *klēros*, означає кидання жереба (пор. Лев. 16:8; Йона 1:7; Дії 1:26) для визначення спадщини, як в Бут. 48:6; Вих. 6:8 та Єг. 13:7-8. У Старому Заповіті левити не мали спадщини землі; вони мали тільки 48 левинських міст (пор. Повт. Зак. 10:9; 12:12), а їхнім «жеребом» (або спадщиною) був Сам Господь (пор. Чис. 18:20). Зараз, в Новому Заповіті, всі віруючі є священиками (пор. 1Петр. 2:5,9; Об. 1:6). Господь (ЯХВЕ) є нашою спадщиною; ми – Його діти (пор. Рим. 8:15-17).

▣ **"з освяченими"** Це – дієприкметник перфекта пасивного стану. Віруючі були освячені й надалі освячуються вірою в Христа (пор. Дії 20:21). Див. Спеціальну тему до Дій 9:32. Цього не може відібрати в нас ніхто: ані сатана, ані демони (пор. Рим. 8:31-39).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 26:19-23

¹⁹Через це я, о царю Агріппо, не був супротивний видінню небесному, ²⁰але мешканцям перше Дамаску, потім Єрусалиму й усякого краю юдейського та поганам я проповідував, щоб покаюлися й навернулись до Бога, і чинили діла, гідні покаюння. ²¹Через це юдеї в святині схопили мене та й хотіли роздерти. ²²Але, поміч від Бога одержавши, я стою аж до дня сьогоднішнього та свідкую малому й великому, нічого не розповідаючи, окрім того, що сказали Пророки й Мойсей, що статися має, ²³що має Христос постраждати, що Він, як перший воскреснувши з мертвих, проповідувати буде світло народам й поганам!

26:19 "Через це я, о царю Агріппо" Див. примітку до Дій 25:13, Вступ. Павло намагався достучатися до серця цього чоловіка Євангелієм (пор. Дії 26:26-29).

▣ **"не був супротивний"** Грецьке слово *peithō* походить з імені богині переконання. В цьому контексті воно має префікс альфа, тобто стоїть в заперечній формі, означаючи «непослух» (пор. Лк. 1:17; Рим. 1:30; 2Тим. 3:2; Тит. 1:16; 3:3). Отже, в певному сенсі, це був спосіб сильного заперечення в грецькому койне, але в даному контексті Павло використовує цю форму для ствердження свого послуху!

▣ **"видінню небесному"** Йдеться про зустріч Павла з воскреслим і прославленим Христом на дорозі до Дамаска.

26:20 "Дамаску... Єрусалиму" Див. Дії 9:19-25,27 про Павлове служіння в Дамаску; 9:26-30 про його служіння в Єрусалимі; а також, можливо, 9:31 про його служіння в Юдеї.

▣ **"щоб покаюлися й навернулись до Бога"** Проповідь Павла (пор. Дії 20:21) була тією самою, що й

1. Івана Христителя (пор. Мт. 3:1-12; Мр. 1:4-8)
2. рання проповідь Ісуса (пор. Мр. 1:15)
3. Петра (пор. Дії 3:16,19)

Грецьке слово «покаятися» означає зміну розуму. Єврейське слово означає зміну дії. Обидва є елементами істинного покаяння. Див. Спеціальну тему до Дій 2:38. Дві вимоги нового завіту (як і старого завіту) для спасіння – то покаяння (відвернення від свого «я» та від гріха) і віра (повернення до Бога в Христі).

▣ **"чинили діла, гідні покаяння"** Спосіб життя віруючої людини (дієприкметник теперішнього часу активного стану) підтверджує її початкове посвячення під час увірування (пор. Мт. 3:8; Лк. 3:8; Еф. 2:8-10, Послання Якова та Перше Послання Івана). Бог бажає мати народ, який би віддзеркалював Його характер. Віруючі покликані до уподібнення Христу (пор. Рим. 8:28-29; Гал. 4:19; Еф. 1:4; 2:10). Євангеліє – це

1. особа, яку треба прийняти
2. істина щодо тієї особи, в яку треба вірити
3. життя, подібне життю тієї особи

26:21 Причиною заворушень у храмі були не богословські погляди Павла, але його проповідь «язичникам» та їхнє прийняття (пор. Дій 26:20).

▣ **"хотіли роздерти"** Тут вжито імперфект медіального стану (депонент) дійсного способу (знову і знову старалися) з інфінітивом аориста медіального стану (вбити). Іудеї (пор. Дій 9:24) з Азії (пор. Дій 20:3,19; 21:27,30) кілька разів намагалися вбити Павла.

26:22 "свідкую малому й великому" Це семітська ідіома, що означає всіх людей. Павло стверджує (як Петро, пор. Дій 10:38), що він, як і Бог, не дивиться на обличчя (пор. Повт. Зак. 10:17; 2Хр. 19:7; Див. детальну примітку до Дій 10:34). Він проповідує всім людям.

▣ **"нічого не розповідаючи, окрім того, що сказали Пророки й Мойсей"** Павло стверджує, що його проповідь і аудиторія (тобто язичники) не нові, але основані на старозавітному пророцтві. Він просто слідує старозавітним приципам (див. Спеціальну тему до Дій 1:8), обітницям та істинам.

26:23 Зверніть увагу на те, що проповідь Павла складалася з трьох частин:

1. Месія постраждав для прощення людей
2. воскресіння Месії були першим плодом воскресіння всіх віруючих
3. Ця Добра Вістка була і для юдеїв, і для язичників

Ці три богословські аспекти слід поєднати з 20-м віршом, де показано, як прийняти Христа (покаяння, відвернення від свого «я» та від гріха; віра, навернення до Бога в Христі).

▣ **"що має Христос постраждати"** Про основні богословські положення апостольських проповідей в Діях див. Спеціальну тему до Дій 2:14. Це було каменем спотикання для юдеїв (пор. 1Кор. 1:23), але воно було передвіщено в Старому Заповіті (пор. Бут. 3:15; Пс. 22; Іс. 53). Та сама істина знаходиться в Лк. 24:7,26,44-47.

Грецьке «Христос» віддзеркалює єврейський титул «Месія». Павло стверджує, що Ісус, Якого розп'яли, був насправді обіцям Христом, Помазаником (пор. Дій 2:36; 3:6,18,20; 4:10,26; 13:33; 17:3; 26:23; див. Дій 2:31, Спеціальна тема: «Месія»).

▣ **"Він, як перший воскреснувши з мертвих"** На основі цього тексту, а також Рим. 1:4, з'явилася рання ересь «адопціонізму» (див. Тлумачний словник), за вченням якої Ісус як людина воскрес із мертвих в нагороду за своє добре життя. Однак ця хибна христологія нехтувала всіма текстами про передвічне існування Ісуса, такими як Ів. 1:1; Фил. 2:6-11; Кол. 1:15-17; та Євр. 1:2-3. Ісус існував споконвіку; Він завжди був божественним; Його втілення здійснилося в часі.

▣ **"світло"** Світло – то стародавня метафора істини та чистоти (пор. Дій 26:18; Іс. 9:2; 42:6-7).

▣ **"народові й поганам"** Є одне Євангеліє для юдейського народу і для язичників (пор. Еф. 2:11-3:13). Це – таємниця, що була прихована протягом віків, але тепер цілком відкрилася в Христі. Всі люди створені за образом одного Творця (пор. Бут. 1:26-27). Бут. 3:15 містить обітницю стосовно того, що Бог дасть спасіння грішному людству. Ісаія підтверджує, що Месія прийде для всіх людей (напр., Іс. 2:2-4; 42:4,6,10-12; 45:20-25; 49:6; 51:4; 52:10; 60:1-3; тж. Мих. 5:4-5).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 26:24-29

²⁴Коли ж він боронився отак, то Фест проказав гучним голосом: Дурієш ти, Павле! Велика наука доводить тебе до нерозуму! ²⁵А Павло: Не дурію сказав, о Фесте достойний, але провіщаю слова правди та широкого розуму. ²⁶Цар бо знає про це, до нього з відвагою я й промовляю. Бо не гадаю я, щоб із цього щобудь сховалось від нього, бо не в закутку діялось це. ²⁷Чи віруєш, царю Агріппо, Пророкам? Я знаю, що віруєш. ²⁸Агріппа ж Павлові: Ти малощо не намовляєш мене, щоб я став християнином... ²⁹А Павло: Благав би я Бога, щоб чи мало, чи багато, не тільки но ти, але й усі, хто чус сьогодні мене, зробились такими, як і я, крім оцих ланцюгів...

26:24 "Фест проказав гучним голосом" Слова Павла здавалися йому неймовірними. Його світогляд, культура, освіта і посада не давали йому можливості зрозуміти.

▣ **"Велика наука доводить тебе до нерозуму"** Посередньо це вказує на глибину, чіткість та переконливість захисту Павла.

26:25 "широкого розуму" Грецьке *sōphrosunē* походить від двох слів – «тверезий» та «розум» – і означає збалансований підхід до життя та мислення. Воно є антонімом «дурості» та «божевілья» (пор. Дії 26:24).

▣ **"правди"** Див. Спеціальну тему нижче.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІСТИНА В ПОСЛАННЯХ ПАВЛА» (SPECIAL TOPIC: "TRUTH" IN PAUL'S WRITINGS)

Павло вживає це слово та різні його форми в значенні старозавітного відповідника *emet*, що означає надійний або вірний (BDB 53; див. Спеціальну тему: «Вірити, довіряти, віра та вірність у Старому Заповіті»). В іудейських творах міжзавітного періоду це слово вживалося в значенні істини в протилежність неправді. Мабуть, найближчу паралель можна знайти в «Гімнах подяки» Сувоїв Мертвого моря, де це слово означає відкриті доктрини. Члени ессенської громади стали «свідками істини».

Павло вживав це слово щодо Євангелія Христа.

1. Рим. 1:18,25; 2:8,20; 3:7; 15:8
2. 1Кор. 13:6
3. 2Кор. 4:2; 6:7; 11:10; 13:8
4. Гал. 2:5,14; 5:7
5. Еф. 1:13; 6:14
6. Кол. 1:5,6
7. 2Сол. 2:10,12,13
8. 1Тим. 2:4; 3:15; 4:3; 6:5
9. 2Тим. 2:15,18,25; 3:7,8; 4:4
10. Тит. 1:1,14

Павло також вживав це слово, коли заявляв, що каже правду

1. Дії 26:25
2. Рим. 9:1
3. 2Кор. 7:14; 12:6
4. Еф. 4:25
5. Фил. 1:18
6. 1Тим. 2:7

А також він вживав це слово, коли описував свої мотиви в 1Кор. 5:8 та спосіб життя (для всіх християн) в Еф. 4:24; 5:9; Фил. 4:8. Іноді він вживав це слово щодо людей.

1. Бог, Рим. 3:4 (пор. Ів. 3:33; 17:17)
2. Ісус, Еф. 4:21 (подібно до Ів. 14:6)

3. Апостольські свідки, Тит. 1:13

4. Павло, 2Кор. 6:8

Щодо дієслівної форми цього слова (*alētheuō*), то Павло вживав її лише в Гал. 4:16 та Еф. 4:15 у значенні Євангелія. Для подальшого вивчення цієї теми див. Колін Браун (ред.), «Новий міжнародний словник богослов'я Нового Заповіту» (Colin Brown [ed.], *The New International Dictionary of New Testament Theology*), Том 3, стор. 784-902.

26:26-28 "Цар бо знає про це" Стосовно цих віршів ведуться численні дискусії. Видно, Павло хотів, щоб Агріппа II підтвердив його свідчення та, якщо можливо, прийняв цю істину. 28-й вірш можна перекласти так: «Чи ти хочеш, щоб я став християнським свідком?»

26:26 "до нього з відвагою я й промовляю" Лука часто вживає це слово в Діях; воно завжди стосується Павла (пор. Дії 9:27,28; 13:46; 14:3; 18:26; 19:8). Зазвичай воно перекладається як «звіщати сміливо» (пор. 1Сол. 2:2). Це є одним з проявів наповнення Духом. Саме про це Павло просив молитися в Еф. 6:20. Ціль Духа полягає в тому, щоб кожний віруючий сміливо звіщав Євангеліє.

▣ **"бо не в закутку діялось це"** Петро в своїй першій проповіді знову і знову казав про це своїм слухачам (пор. Дії 2:22,33). Факти Євангелія були історично підтвердженими.

26:27 Павло знав, що Агріппа був добре ознайомлений із Старим Заповітом. Павло стверджує, що його євангельська вістка чітко відрізняється від Старого Заповіту. Це не було якесь «нове» вчення! Це було здійснене пророцтво!

26:28

NASB «За короткий час ти переконаєш мене стати християнином»

NKJV «Ти майже переконав мене стати християнином»

NRSV «Ти так швидко переконаєш мене стати християнином»

TEV «Чи ти гадаєш, що за короткий час зробиш мене християнином?»

NJB «Ще трошки, і твої аргументи зроблять мене християнином»

Є різні варіанти лексичного значення слова *oligō* (що означає «малий»): «за короткий час» (NASB, NRSV, TEV), або «з малим зусиллям» (NKJV, NJB). Така сама плутанина є також в Діях 26:29.

Існують також різночитання цієї фрази: в манускриптах P⁷⁴, κ, Α – «робити» (*poieō*) (UBS⁴ дає цьому варіанту рейтинг «А» [точно]), а в манускрипті E та в перекладах Вульгата і Пешітта – «ставати».

Значення в ширшому контексті є очевидним. Павло хотів так проповідувати Євангеліє, щоб ті, хто знав і приймав Старий Заповіт (Агріппа) були переконані, або принаймні погодилися з істинністю цих старозавітних пророцтв.

▣ **"християнин"** Люди «Дороги» (послідовники Христа) були вперше названі християнами в Антіохії Сирійській (пор. Дії 11:26). В книзі Дій це слово зустрічається лише двічі – і тут воно звучить на устах Агріппи II, що вказує на те, що воно вже дуже поширилося.

26:29 "Благав би я Бога" 29-й вірш – то часткове умовне речення четвертого типу (*an* з оптативом), що виражає бажання, яке може колись здійснитися. Зазвичай ця форма використовується в молитвах або побажаннях. Павло бажав, щоб усі його слухачі – як римляни, так і юдеї – прийшли до віри в Христа, як він сам.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 26:30-32

³⁰І встав цар та намісник, і Верніка та ті, хто з ними сидів. ³¹І набік вони відійшли, і розмовляли один до одного й казали: Нічого, вартого смерті або ланцюгів, чоловік цей не робить! ³²Агріппа ж до Феста сказав: Міг би бути відпущений цей чоловік, якби не відкликався був до кесаря.

26:30 Звідки в Луки була ця інформація? То була приватна розмова між урядовими посадовцями (та їхніми сім'ями).

1. може, якийсь слуга чув цю розмову і переповів її Луці?
2. Лука припускає, про що вони розмовляли
3. Лука користується нагодою, щоб показати, що ні Павло, ні християнство не створюють загрози для Рима

26:31-32 "Міг би бути відпущений цей чоловік, якби не відкликався був до кесаря" Тут проявляється одна з головних цілей написання Лукою цієї книги – показати, що християнство не було зрадою Рима. Це умовне речення другого типу, де з допомогою хибного твердження підкреслюється певна істина. Цей чоловік міг би бути відпущений (але він не був), якби не відкликався був до кесаря (але він відкликався).

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Як цей захист відрізнявся від захисту перед Фестом та Феліксом?
2. Як особисте свідчення узгоджується з його захистом в цілому?
3. Чому страждальний Месія був таким чужим для юдеїв?
4. Чому 28-й вірш є таким важким для тлумачення?
5. Як ця розмова Феста, Агріппи та Верніки (Дії 26:30-31) узгоджується з загальним літературним задумом Луки щодо книги Дій?

Дії 27

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло пливе до Рима 27:1-8	Подорож до Рима 27:1-8	Подорож до Меліти 27:1-8	Павло пливе до Рима 27:1-6	Відправлення в Рим 27:1-3 27:4-6 27:7-8
	Попередженням Павла нехтують 27:9-12	27:9-12	27:7-8 27:9-12	27:9-12
Шторм на морі 27:13-20 27:21-26 27:27-32 27:33-38	27:13-38	27:13-20 27:21-26 27:27-32 27:33-38	Шторм на морі 27:13-20 27:21-26 27:27-32 27:33-38	Шторм та корабельна аварія 27:13-20 27:21-26 27:27-32 27:33-38
Корабельна аварія 27:39-44	Корабельна аварія на Меліті 27:39-44	27:39-44	Корабельна аварія 27:39-41 27:42-44	27:39-41 27:42-44

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ ПОГЛЯД

- а. Лука мав широкі знання в галузі мореплавства (А.Т. Робертсон в книзі «Розгляд слів в грецькому Новому Заповіті» [A. T. Robertson, *Word Pictures in the Greek New Testament*], Том 3, стор. 456, каже, що Лука вживав п'ять складених слів з компонентом *pleō*, «плавати»), а також літератури, медицини, історії та богослов'я. Далі наводиться список навігаційних термінів та фраз

1. плисти (пор. Дії 13:4; 14:26; 20:15; 27:1)
2. під захистом (пор. Дії 27:4,7)
3. витягти кітви (пор. Дії 27:13)
4. *euraquilo* (пор. Дії 27:14)
5. лицем до вітру (пор. Дії 27:15)
6. рухатися під захистом (пор. Дії 27:16)
7. підв'язати корабель (пор. Дії 27:17)
8. морський якір (*skeuos*) (пор. Дії 27:17)
9. корабельне знаряддя (*skeuēn*) (пор. Дії 27:19)
10. запустити оливницю (cf. Acts 27:28 [двічі])

11. сажні (пор. Дії 27:28 [двічі])
  12. чотири кітви з корми (пор. Дії 27:29,40)
  13. поворозки стерна (пор. Дії 27:40)
  14. поставити мале вітрило за вітром (пор. Дії 27:40)
  15. такелаж (манускрипти P⁷⁴, 8, A, пор. Дії 28:13)
- б. Одна стара книга, що була в нагоді для коментаторів Біблії, – то книга Джеймса Сміта «Плавання Святого Павла та корабельна аварія» (James Smith, *The Voyage and Shipwreck of St. Paul*, 1848).
  - в. Вони відплили до Рима в небезпечну для морських подорожей пору року (пор. Дії 27:1,4,7,9,10,14). Період з листопада до січня був найнебезпечнішим для морських подорожей. Постійні відправки зерна доходили до Рима за 10-14 днів, але повернення суден могло займати 60 днів з причини супротивного вітру.
  - г. В цьому тексті згадуються три або чотири різних судна
    1. прибережне судно, що заходило в усі порти і рухалося близько до берега
    2. два єгипетські кораблі, що везли зерно з Єгипту до Італії
    3. можливо, вони плили від Неаполя на великій баржі до кінцевого пункту призначення, що знаходився в 68 км на півдні від Рима

Цікаво прослідкувати за маршрутом цієї подорожі на мапі Присередземномор'я.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 27:1-8

¹А коли постановлено, щоб відплинули ми до Італії, то віддано Павла та ще деяких інших ув'язнених сотникові, Юлієві на ім'я, з полку Августа. ²І посідали ми на корабля адрамітського, що пливсти мав біля місць азійських, та й відчалили. Із нами був Арістарх македонець із Солуня. ³А другого дня ми пристали в Сидоні. До Павла ж Юлій ставивсь по-людському, і дозволив до друзів піти, та їхньої опіки зазнати. ⁴А вирушивши звідти, припливли ми до Кіпру, бо вітри супротивні були. ⁵Коли ж переплинули море, що біля Кілікії й Памфілії, то ми прибули до Лікійської Міри. ⁶І там сотник знайшов корабля олександрійського, що пливув в Італію, і всадив нас на нього. ⁷І днів багато помалу пливли ми, і насилу насупроти Кніду приплинули, а що вітер нас не допускав, попливли ми додолу на Кріт при Салмоні. ⁸І коли ми насилу минули його, то припливли до одного місця, що зветься Доброю Пристанню, недалеко якого знаходиться місто Ласея.

27:1 "коли постановлено, щоб відплинули ми до Італії" Фест відправив їх в дорогу в небезпечну пору року. Тут «ми» вказує та Павла та Луку (і, можливо, інших). Більшість тих частин книги Дій, що написані від першої особи множини («ми»), пов'язані з мореплаванням (пор. Дії 16:10-17; 20:5-15; 21:1-18; 27:1-28:16).

▣ **"деяких інших ув'язнених"** Нам про них нічого не відомо, окрім того, що то були в'язні, яких везли до Рима.

▣ **"сотник"** Сотники завжди представлені позитивно в Новому Заповіті (пор. Мт. 8; Лк. 7; 23:47; Дії 10; і суди Павла, 21-28).

▣ **"з полку Августа"** Цей полк вважався офіційним перевізником між Римом та провінціями (пор. В. М. Рамзай, «Апостол Павло, мандрівник та римський громадянин» [W. M. Ramsay, *St. Paul the Traveler and Roman Citizen*], стор. 315, 348), але це лише незадокументоване припущення до правління імператора Адріана (117-138 рр. н.е.).

27:2 "на корабля адрамітського" Це було невелике прибережне судно, що заходило в усі порти. Рідним портом цього судна був морський порт Мізія в Малій Азії. Це – перший етап довгої та небезпечної подорожі до Рима.

▣ **"Арістарх"** Його рідним містом була Солунь; можливо, він повертався додому (пор. Дії 19:29; 20:4; Кол. 4:10; Филім. 24). Можливо, його супроводжував Секунд (пор. Дії 20:4 і деякі західні рукописи цього вірша).

27:3 "Сидон" Це фінікійське місто приблизно в 107 км на півночі від Кесарії. Воно було стародавньою столицею Фінікії, але вже давно залишилося в тіні Тира.

NASB «з пошаною»
NKJV, NRSV «ласкаво»
TEV «були добрими»
NJB «були шанобливими»

Це складене слово складається з «любов» (*philos*) та «людство» (*anthrōpos*). В Діях воно вживається двічі: в 28:2 в формі іменника (пор. Тит. 3:4) і в 27:3 в формі прислівника. Юлій був милостивою людиною (трохи незвично для воїна римських окупантів). Він мабуть чув про справу Павла.

▣ **"до друзів"** Мабуть то були християни. Юлій довіряв Павлу, але не виключно, що з ним також був римський охоронець.

▣ **"опіки зазнати"** В тексті точно не вказується, яка то була опіка (емоційна, фізична, фінансова, тощо).

27:4 "припливли ми до Кіпру" Дослівно «під захистом Кіпра». Вони рухались із північного боку Кіпра, де вітер був не таким сильним. Інші згадані тут міста знаходилися на південному і західному узбережжі сучасної Туреччини.

27:6 "корабля олександрійського, що плинув в Італію" Це був великий корабель (276 людей на борту та ще велика кількість зерна) з Єгипту, що прямував до Рима. Сьогодні ми знаємо про ці великі кораблі з зображень на стінах Помпеї та з творів Лукіана приблизно 150 р. н.е. Міра була головним портом для цих великих кораблів із зерном.

27:7 "Кнід" То було вільне морське місто на південно-західному узбережжі римської провінції Мала Азія. Більшість кораблів, що прямували до Рима, заходили в цей порт (пор. Фулідід, «Історія» 8.35). В ньому було дві гавані, тому що він знаходився на півострові.

▣ **"Салмон"** То було місто на східному мисі острова Крит. В цю небезпечну пору року вони старалися просуватися на захід, рухаючися близько до острова.

27:8 "Доброю Пристанню" Добра Пристань – то бухта поблизу південного міста Ласея на Криті. То була не гавань, але затока. Залишатися там протягом цілої зими було б важко.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 27:9-12

⁹А як часу минуло багато, і була вже плавба небезпечна, бо минув уже й піст, то зачав Павло радити, ¹⁰говорячи їм: О мужі! Я бачу, що буде плавба з перешкодами та з великим ущербком не лиш для вантажу й корабля, але й для наших душ. ¹¹Та сотник довіряв більше стерничому та власникові корабля, ніж тому, що Павло говорив. ¹²А що пристань була на зимівлю неvigідна, то більшість давала раду відплинути звідти, щоб, як можна, дістатись до Фініка, і перезимувати в пристані критській, неприступній західнім вітрам із півдня та з півночі.

27:9 В окремі пори року (зимні місяці) плавання в Середземному морі було небезпечним через раптові шторми та різкі змінення напрямку вітру.

▣ **"піст"** Мається на увазі День Спокутування (пор. Лев. 16). Це єдиний день посту, що згадується в творах Мойсея. Таким чином, ця подорож мабуть сталася десь у вересні-жовтні. Жовтень був вже дещо небезпечним часом, близьким до закриття сезону мореплавання.

▣ **"зачав Павло"** Це дієслово стоїть в імперфектному часі, що вказує на (1) триваючу дію в минулому, або (2) початок дії. У контексті 2-й варіант здається кращим.

27:10 Павло робить суворе і конкретне попередження. Однак в дійсності цього не сталося. Чи Павло висловив свою власну думку («я бачу»), чи Бог передумав і вирішив врятувати людей на борту корабля (пор. Дії 27:24)?

27:11

NASB «стерничому та капітану корабля»
NKJV «штурману та власникові корабля»
NRSV «стерничому та власникові корабля»
TEV, NJB «капітану та власникові корабля»

Ця фраза означає двох окремих осіб.

1. Стерничий (*kubernētēs*), тобто той, хто керує судном (пор. Об. 18:17)
2. капітан (*nauklēros*, складене слово від «судно» [*naus*] та «успадкувати» або «жереб» [*klēros*]), хоча це слово може також означати «власника корабля» (пор. Ф.Ф. Брюс, «Книга Дій» [F. F. Bruce, *The Book of Acts*, стор. 507], цитата з книги Рамзая «Апостол Павло, мандрівник» [Ramsay, *St. Paul the Traveler*], стор. 324, де цитується *Inscriptiones Graecae*, 14.918). В папірусах, написаних на грецькому койне, вжито слово «капітан». Точна різниця між цими двома словами невідома (пор. Лоув та Найда, «Грецько-англійський лексикон» [Louw and Nida, *Greek-English Lexicon*], Том 1, стор. 548 та Гаролд Мултон, «Переглянутий аналітичний грецький лексикон» [Harold Moulton, *The Analytical Greek Lexicon Revised*], стор. 275), але мабуть на кораблі такої величини (олександрійське судно для перевезення зерна) були керівники різних рівнів, а також звичайні моряки.

27:12 "а що" Це умовне речення четвертого типу. Ті, хто приймав рішення вирушати в плавання, знали, що воно буде небезпечним, але думали, що зможуть успішно завершити його.

▣ **"Фінік"** Це гавань на північному березі Кріта, на заході від Доброї Пристані. Точне місце знаходження цієї гавані є сумнівним через те, що написано в стародавніх джерелах (Страбон, «Географія» 10.4.3 та Птолемей, «Географія Єгипту» 3.17.3). Вони все ще рухалися близько до берега вздовж південного узбережжя Кріта.

▣ **"непрístupний західнім вітрам із півдня та з півночі"** Видно, в Фініці було два міста, розділених смугою землі, що уходила в море. Одна гавань була доброю для вітрів з одного боку, а друга – для вітрів з другого боку. Вибір кращої гавані залежав від пори року.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 27:13-20

¹³А як вітер південний повіяв, то подумали, що бажання вони досягли, тому витягли кітви й попливли покрай Кріту. ¹⁴Але незабаром ударив на них рвачкий вітер, що зветься евроклідон. ¹⁵А коли корабель був підхоплений, і не міг противитись вітрові, то йому віддалися ми й понеслися. ¹⁶І наїхали ми на один острівець, що Клавдою зветься, і човна насилу затримати змогли. ¹⁷Коли ж його витягли, то засобів допоміжних добирали й корабля підв'язали. А боявшись, щоб не впасти на Сірт, попускали вітрила, і носилися так. ¹⁸А коли зачала буря міцно нас кидати, то другого дня стали ми розвантажуватись, ¹⁹а третього дня корабельне знаряддя ми повикидали власноруч. ²⁰А коли довгі дні не з'являлось ні сонце, ні зорі, і буря чимала на нас напирала, то останню надію ми втратили, щоб нам урятуватись...

27:14

NASB, NRSV «шалений вітер»
NKJV «буйний вітер»
TEV «дуже сильний вітер»
NJB «ураган»

Грецьке слово – *tuphōn* («тайфун») + *ikos* («неначе»). Це був раптовий шалений вітер. Мабуть, він набрав ще більшої сили на 2000-метрових горах.

NASB	«евракіко»
NKJV	«евроклідон»
NRSV, TEV	«північно східний»
NJB	«північно-східний»

Так по-різному називали моряки цей вітер. Назва вітру складається з (1) грецького «східний вітер» (*euros*) та (2) латинського «північний вітер» (*aquilo*). Це дуже сильний північно-східний вітер.

Оскільки це був технічний навігаційний термін (*eukakulōn*), переписчики більш пізнього періоду не зрозуміли його і дещо змінили, намагаючись зробити більш зрозумілим в контексті.

27:15 "не міг противитись вітрові" Досл. «не міг дивитися проти («проти» *anti* + «очі» *ophthalmos*) вітра». В давнину на носі кораблів з обох боків малювали очі. Пізніше на ніс встановлювали статуї людей або тварин (пор. Дії 28:11). Вони не могли вести корабель проти вітру.

27:16 "що Клавдою зветься" Цей невеличкий острів знаходився приблизно в 80 км на півдні від Кріта. Тепер вони були безпорадними перед сильним північно-східним вітром. Skorиставшись короткочасним перебуванням у місці, де вітер був не таким сильним, вони зробили все можливе, щоб приготуватися до неспокійного мореплавання.

Назва цього острова має декілька різночитань в грецьких манускриптах.

1. *Kauda*, манускрипти P⁷⁴, K¹², B
2. *Klauda*, манускрипти K*, A
3. *Klaudēn*, манускрипти H, L, P і багато пізніших мінускульних манускриптів
4. *Gaudēn*, грецький текст, що його використовував Ієронім
5. *Klaudion*, деякі мінускульні манускрипти

UBS³ та UBS⁴ дають варіанту №1 рейтинг «B» (майже точно). Перші два варіанти можуть бути грецькою та латинською формою цієї назви.

▣ **"човна насилу затримати змогли"** Тобто малого човна на буксирі (пор. Дії 27:30, 32). Цей човен ззаду корабля затрудняв керування кораблем.

27:17 "засобів допоміжних добирали й корабля підв'язали" Тобто вони обв'язали корпус судна особливими канатами, щоб зробити його більш стійким у штормах (пор. Аристотель, «Риторика» 2.5.18).

▣ **"щоб не впасти на Сірт"** Це рухливі пласти піску неподалік від узбережжя Північної Африки. Їх називали Великим Сіртом та Малим Сіртом (пор. Пліній, «Природнича історія» 5.4,27). Ця мілина стала могилою для багатьох кораблів. Щоб обійти Великий Сірт стороною, моряки повели корабель убік, бо течія потихеньку зносила його на південь.

▣ **"вітрила"** Ключем до розуміння цього терміну в даному контексті є дієслово «поспускали». Цей термін може означати або (1) морський якір, або (2) частину вітрил. То що ж він тут означає? Ціллю було повільнити рух корабля, але водночас надати можливість ним керувати.

Морський якір – то не кітва, що зачіплюється за ґрунт, але парашутоподібне полотнище, наповнене водою, яке вповільнювало рух корабля і не давало йому зноситися течією на південь (пор. давньолатинський текст та англ. переклади NASB, NRSV і NJB).

В кількох англійських перекладах (як і в українському перекладі проф. Огієнка) цю фразу перекладено як «поспускали вітрила» (пор. NKJV, TEV, NJB та англійський переклад Пешітті). Цей грецький термін буквально означає «річ» (пор. Лоув та Найда, «Грецько-англійський лексикон» [Louw & Nida, *Greek-English Lexicon*], Том 2, стор. 223), і його слід тлумачити в конкретному контексті. В деяких папірусних текстах цей термін означає вітрила (пор. Мултон та Міліган, «Словник грецького Нового Заповіту» [Moulton & Milligan, *The Vocabulary of the Greek Testament*], стор. 577). Якщо так, то вони спустили лише частину вітрил, але не всі вітрила. Їм довелося докласти чимало зусиль для того, щоб плисти боком якомога повільніше, але при цьому не втратити керування судном.

27:18-19 Тут ми бачимо, що навіть таким бувалим морякам цей шторм здавався дуже страшним і небезпечним (пор. Дії 20).

27:18 "розвантажуватись" Ця дія моряків свідчить про те, що вони вже не на жарт перелякались за своє життя.

27:19 "корабельне знаряддя" Точно не відомо, про що тут іде мова; можливо, про головне вітрило та його снасті. Цей термін є незрозумілим. Те саме слово означає також морський якір або частину вітрил (в Діях 27:17).

27:20 "довгі дні не з'являлось ні сонце, ні зорі" Ця фраза, видно, вказує на те, що вони не мали жодного уявлення про те, куди вони пливуть. Вони боялися узбережжя Північної Африки, але не могли точно сказати, наскільки близько до нього знаходяться (пор. Дії 27:29). Без зірок або сонця вони не могли орієнтуватись або визначити своє місцезнаходження.

▣ **"останню надію ми втратили, щоб нам урятуватись"** Це готує ґрунт до підбадьорення Павла, оснований на його попередньому видінні (пор. Дії 27:21-26). Їхні ресурси були вичерпані!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 27:21-26

²¹А як довго не їли вони, то Павло став тоді серед них і промовив: **О мужі, тож треба було мене слухатися та не відпливати від Криту, і обминули б були ці терпіння та шкоди.** ²²А тепер вас благаю триматись на дусі, бо ні одна душа з вас не згине, окрім корабля. ²³Бо ночі цієї з'явився мені Ангол Бога, Якому належу й Якому служу, ²⁴та і прорік: **Не бійся, Павле, бо треба тобі перед кесарем стати, і ось Бог дарував тобі всіх, хто з тобою пливе.** ²⁵Тому то тримайтесь на дусі, о мужі, бо я вірую Богами, що станеться так, як було мені сказано. ²⁶І ми мусимо наткнутись на острів якійсь.

27:21 "довго не їли вони" Ця фраза має принаймні три можливих значення у зв'язку з Діями 27:33:

1. можливо, вони страждали від морської хвороби в шаленому штормі, що тривав багато днів
2. вони молилися й постилися, щоб залишитися живими (язичницький ритуал, пор. Дії 27:29)
3. вони були такими зайнятими в своїх зусиллях врятувати корабель, що не думали про їжу

▣ **"треба було мене слухатися"** Це Павлове «Я ж вам казав!!!» Ця ситуація дала Павлу можливість виступати промовцем від Духа.

27:22 "окрім корабля" Зверніть увагу на вживання слова *dei* в Діях 27:26. Див. детальну примітку про слово *dei* в Діях 1:16. Це слово вжито тричі в цій главі (Дії 27:21,24,26).

27:23 "Ангол Бога" Ісус або ангел кілька разів являлися Павлу та підбадьорював його (пор. Дії 18:9-10; 22:17-19; 23:11; 27:23-24). Бог мав особливий план щодо життя Павла (пор. Дії 27:26; 9:15), пов'язаний з Євангелієм, і ніякий шторм не міг стати в Нього на заваді.

27:24 "Не бійся, Павле" Це теперішній час медіального стану (депонент) наказового способу з заперечною часткою, що зазвичай означає переривання дії, яка вже в процесі (пор. Дії 23:11; Пр. 3:5-6).

▣ **"Бог дарував тобі всіх, хто з тобою пливе"** Перше дієслово стоїть в перфекті медіального стану (депонент) дійсного способу. Бог мав план та мету щодо служіння Павла (пор. Дії 9:15; 19:21; 23:11). Йому треба (*dei*) свідчити в Римі перед урядовими та військовими начальниками.

Життя і віра Павла впливали на долю його супутників. Таку саму широку дію благодаті можна бачити в Повт. Зак. 5:10; 7:9; 1Кор. 7:14. Це не знімає з людини особистої відповідальності, але підкреслює потенційний вплив віруючої сім'ї, друзів та співробітників.

27:25 Заклик Павла в Діях 27:22 «триматись на дусі», що виражений інфінітивом теперішнього часу, повторюється тут в формі теперішнього часу активного стану наказового способу – «тримайтесь на дусі».

▣ **"бо я вірую Богові"** Зустріч Павла з живим Христом зробила його здібним довіряти Божому слову («станеться так, як було мені сказано» – перфект пасивного стану дійсного способу). Віра – це рука, що примає від Бога дари – не тільки спасіння, але й забезпечення.

У книзі Роберта Б. Гірделстоуна «Синоніми Старого Заповіту» (Robert B. Girdlestone, *Synonyms of the Old Testament*) є чудові слова, а також цитата із книги Вільяма Ромена «Життя віри» (William Romaine, *Life of Faith*).

«Ми тепер підходимо до Нового Заповіту з чітким розумінням різниці між вірою з одного боку та довірою й надією з іншого боку. Віра є ставленням до Божого слова як до істини, а довіра, терпіння та надія – то відповідні плоди віри, що проявляються в різних формах впевненості, яку відчуває віруюча людина. Я отримую повідомлення від мого Творця; це може бути попередження, обіцянка або наказ. Якщо я приймаю це слово і кажу у відповідь «Так і амінь», то це віра; і вона призводить до дії, що називається **«емуна»** або Божа вірність. Згідно з Писанням, віра означає слово, повідомлення або одкровення. І мудрий Ромен в своїй книзі «Життя віри» каже: 'Віра означає вірити в істину Божого Слова, пов'язану з якимось словом, що його сказав Бог, або з якоюсь обітницею, що її дав Бог і яка виражає переконання людини, що чує її, щодо того, що це – істина; коли людина погоджується з нею, покладається на неї та діє згідно з нею, – то це і є віра'. Плоди віри бувають різними в залежності від природи прийнятого повідомлення та від обставин людини, що приймає його. Віра призвела до того, що Ной побудував ковчег, Авраам поклав свого сина на жертovníк, Мойсей відмовився називатися сином фараонової доньки, а ізраїльтяни маршували навколо ерихонських мурів. Я вірую Богові, що станеться так, як було мені сказано, – це і є той самий процес, що його Біблія називає вірою» (стор. 104-105).

Щодо «вірю» див. Спеціальні теми до Дій 2:40; 3:16; 6:5.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 27:27-32

²⁷А коли надійшла чотирнадцята ніч, і ми носились по Адріатицькому морю, то десь коло півночі стали домислюватись моряки, що наближуються до якоїсь землі. ²⁸І, запустивши оливницю, двадцять сяжнів знайшли. А від'їхавши трохи, запустити оливницю знову, і знайшли сяжнів п'ятнадцять. ²⁹І боявшись, щоб не натрапити нам на скелясті місця, ми закинули чотири кітві з корми, і благали, щоб настав день. ³⁰А коли моряки намагались утекти з корабля, і човна спускали до моря, вдаючи, ніби кітви закинути з носа хочуть, ³¹то сказав Павло сотникові й воякам: Як вони в кораблі не зостануться, то спастись ви не зможете! ³²Тоді вояки перерізали мотузи в човна, і дали йому впасти.

27:27 "чотирнадцята ніч" Цей період часу точно співпадає з відстанню, яку вони проплили в дрейфі (на «морському якорі»). Вони проплили загалом 766 км із швидкістю 58 км на добу.

▣ **"по Адріатицькому морю"** Мова йде про північно-центральну частину Середземного моря (Адрію), а не про сучасне Адріатичне море.

▣ **"стали домислюватись моряки, що наближуються до якоїсь землі"** Можливо, вони почули, як хвилі розбиваються об берег, або побачили певні види птахів чи риб.

27:28 "оливницю" Це слово походить від дієслова, що означає «кинути свинець», тобто запустити мотузку із прив'язаним до неї шматком свинця та з відмітками для визначення глибини води.

▣ **"сяжнів"** Сажень – то міра довжини, що дорівнює відстані між розставленими в сторони руками. Моряки користувалися цією мірою, виміряючи глибину води.

27:29 Було ще темно. Вони точно не знали, де вони знаходяться. Вони хотіли зменшити швидкість руху корабля або зупинити його, поки не побачать, куди він рухається.

27:30 Моряки не були віруючими. Вони готові були на що завгодно, аби тільки врятувати своє життя.

27:31 Були деякі умови (умовне речення третього типу), пов'язані з видінням Павла та обітницею Бога.

▣ "спастись" Це слово вжито в старозавітному значенні фізичного порятунку (пор. Як. 5:15). Знаючи Павла, можна припустити, що ці моряки, солдати та інші пасажери також чули Євангеліє, і тому не виключно й те, що це слово тут також має також значення духовного спасіння. Яка трагедія – спастись від фізичної смерті та загинути для вічності!

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: Дії 27:33-38

³³А коли розвиднятися стало, то благав Павло всіх, щоб поживу прийняти, і казав: Чотирнадцятий день ось сьогодні без їжі ви перебуваєте, очікуючи та нічого не ївши. ³⁴Тому то благаю вас їжу прийняти, бо це на рятунок вам буде, бо жадному з вас не спаде з голови й волосина! ³⁵А промовивши це, узяв хліб та подякував Богові перед усіма, і, поламавши, став їсти. ³⁶Тоді всі піднесли на душі, і, стали поживу приймати. ³⁷А всіх душ нас було в кораблі двісті сімдесят шість. ³⁸І як наїлись вони, то стали полегшувати корабля, викидаючи збіжжя до моря.

27:34 "жадному з вас не спаде з голови й волосина" Павло вживає слова, подібні Ісусовим (пор. Лк. 12:7; 21:18). Це була єврейська ідіома, що означала захист (пор. 1Сам. 14:45; 2Сам. 14:11; 1Цар. 1:52).

27:35 Тут не йдеться про вечерю Господню, але показується віра Павла навіть в страшній кризі. Його віра впливала на інших (пор. Дії 27:36).

27:37 "двісті сімдесят шість" Включаючи екіпаж корабля та пасажирів.

1. У манускрипті В (IV століття) - «76»
2. У манускриптах κ (IV століття) та С (V століття) - «276»
3. У манускрипті А (V століття) - «275»
4. У всіх сучасних англійських перекладах - «276»

UBS⁴ дає рейтинг «В» цьому тексту (майже точно).

27:38 Це було велике судно, що везло зерно з Єгипту. Вони вже викинули весь вантаж та інші снасті за борт (пор. Дії 27:18).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: Дії 27:39-44

³⁹А коли настав день, то вони не могли розпізнати землі, одначе затоку якусь там угледіли, що берега плаского мала, до якого й вирішили, як можна, приплисти з кораблем. ⁴⁰Підняли тоді кітви, і повкидали до моря, і порозв'язували поворозки в стерна, і вітрило мале за вітром поставили, та й покерували до берега. ⁴¹Та ось ми натрапили на місце, що мало з обох сторін море, і корабель опинивсь на мілкому: ніс загруз й позоставсь нерухомий, а корма розбивалася силою хвиль... ⁴²Вояки ж були змовилися повбивати в'язнів, щоб котрийсь не поплив і не втік. ⁴³Але сотник хотів урятувати Павла, і заборонив їхній намір, і звелів усім тим, хто пливати вміє, щоб скакали та перші на берег виходили, ⁴⁴а інші хто на дошках, а хто на чімбудь з корабля. І таким чином сталось, що всі врятувались на землю!

27:39 Вони все ще могли в певній мірі керувати кораблем (пор. Дії 27:40).

Ця фраза має різночитання в грецьких рукописах: «посадити туди корабель» (пор. манускрипти κ, А, В²) та «підвести корабель *безпечно*» (пор. манускрипти В* та С). Ці два слова звучать схоже (*exōsai* та *eksōsai*). Переписування стародавніх грецьких рукописів часто здійснювалося таким чином: одна людина читала текст вголос, а багато інших писали під диктовку. Тому схожі за звучанням слова часто плуталися.

27:40 Ці рифи вздовж берега зруйнували багато кораблів. В даному випадку риф створився там, де морські хвилі стикалися з хвилями затоки.

NASB, NKJV,

NJV «стерна»

NRSV, TEV «кермові весла»

Маються на увазі подвійні стерни, що були типовими для великих кораблів. У Як. 3:4 вжито це саме слово «стерно».

▣ **"вітрило мале"** Це рідкісний термін, що мабуть означає менше вітрило на носі корабля (пор. Ювенал, «Сатири» 12.69).

27:42 "Вояки ж були змовилися повбивати в'язнів" Якби хтось із в'язнів утік, воякам довелося б понести їхню кару!

27:43 Слова Павла, його віра та вчинки переконали римського командира. Він довірився Павлу й захистив його.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. В розповіді Луки про морську подорож Павла до Рима вжито чимало технічних навігаційних термінів. Який з цього можна зробити висновок?
2. Чому Дії 27:20 є таким важливим текстом з богословської точки зору?

ДІЇ 28

ПОДІЛ НА ФРАГМЕНТИ В СУЧАСНИХ ПЕРЕКЛАДАХ

UBS ⁴	NKJV	NRSV	TEV	NJB
Павло на острові Меліта 28:1-10	Служіння Павла на Меліті 28:1-10	Павло в Меліті 28:1-6 28:7-10	В Меліті 28:1-6 28:7-10	Чекання в Меліті 28:1-6 28:7-10
Павло прибуває до Рима 28:11-15	Прибуття до Рима 28:11-16	Подорож до Рима 28:11-15	3 Меліти до Рима 28:11-15 В Римі 28:16	3 Меліти до Рима 28:11-14 28:15-16
28:16 Павло проповідусь в Римі	Служіння Павла в Римі 28:17-31	28:16 Павло та римські юдеї 28:17-22	28:17-20 28:21-22	Павло встановлює стосунки з римськими юдеями 28:17-20 28:21-22 Заява Павла римським юдеям 28:23-27 (26-27)
28:23-29		28:23-29	28:23-27	28:23-27 (26-27)
28:30-31		Завершення 28:30-31	28:28 28:29 28:30-31	28:28 Епілог 28:30-31

ЧИТАННЯ ТРЕТЄ (з книги «Посібник для хорошого читання Біблії»)

СЛІДУВАННЯ ОРИГІНАЛЬНОМУ АВТОРСЬКОМУ НАМІРУ В ФРАГМЕНТАХ ТЕКСТУ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Прочитайте цілу главу книги за один раз. Визначте основні теми глави. Порівняйте ваш поділ глави на фрагменти з вже наявними поділами п'ятьох сучасних перекладів Біблії. Поділ на фрагменти не є богонатхненним, однак він є ключем для слідування оригінальному авторському задуму, що лежить в основі тлумачення взагалі. Кожен фрагмент має одну-єдину тему:

1. Перший фрагмент
2. Другий фрагмент
3. Третій фрагмент
4. І т. д.

ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІВ ТА ФРАЗ

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 28:1-6

¹А коли врятувалися ми, то довідалися, що острів той зветься Меліта. ²Тубільці ж нам виявили надзвичайну людяність, бо вони запалили огонь, ішов бо дощ і був холод, і прийняли нас усіх. ³Як Павло ж назбирав купу хмизу та й поклав на огонь, змія вискочила через жар, і почепилась на руку йому... ⁴Як тубільці ж угледіли, що змія почепилась на руку йому, зачали говорити один одному: Либонь цей чоловік душолюб, що йому, від моря врятованому, Помста жити не дозволила! ⁵Він струснув ту звірюку в огонь, і ніякої шкоди не зазнав! ⁶А вони сподівалися, що він спухне або впаде мертвий умиць. Коли ж довго чекали того та побачили, що ніякого лиха не сталося з ним, думку змінили й казали, що він бог...

28:1 "врятувалися" Це слово *sōzō* (пор. Дії 27:31) з префіксом *dia*. Воно часто вживалося стосовно прибуття в безпечне місце (пор. Дії 23:24; 27:44; 28:1,4). Лука навіть вживає це слово щодо фізичного зцілення в Лк. 7:3.

Це дієприкметник аориста пасивного стану, що вказує на те, що Лука вважав досягнення безпеки наслідком Божої дії (пасивний стан) згідно з Його словом (пор. Дії 27:21-26).

▣ **"Меліта"** Фінікійські мореплавці теж називали цей острів Мелітою, що ханаанською мовою означало «притулок». Спочатку він був фінікійською колонією. Цей острів знаходиться між Сицилією та Північною Африкою. Він був лише 29 км завдовжки і 13 км завширшки, але завдяки своєму важливому місцю розташування він мав величезну цінність. В ньому було декілька гарних гаваней.

28:2 "Тубільці" Буквально «варвари». Це слово не було принизливим, але так називали всіх, хто не розмовляв грецькою чи латинською мовами.

NASB «надзвичайну доброту»
NKJV, NRSV,
NJB «незвичайну доброту»
TEV «були дуже доброзичливими»

Ця посилена фраза містить термін *philanthrōpos*, що буквально означає «людинолюб», як в Діях 27:3. Це особливе піклування з боку тубільців було пов'язане з тим, що вони бачили чудо з Павлом та змією на березі моря. Це чудо та інші чудеса (пор. Дії 28:7-10) відкривали двері для проповіді Євангелія! Павло завжди був готовий звіщати Євангеліє (пор. 1Кор. 9:19-23).

28:3 "Павло ж назбирав купу хмизу" Це дійсно показує смирення Павла. Павло працював разом з іншими. З того часу, як Павло зустрів Ісуса на дорозі до Дамаска, він відкидав будь-який елітизм.

▣ **"змія... почепилась на руку йому"** Тут «почепилася» означає «вкусила» або «звилася навколо».

28:4 "змія" Буквально «тварина». Це слово з часом стало терміном, що означав отруйну змію (пор. Дії 10:12).

▣ **"Помста жити не дозволила"** «Помста» або «Справедливість» – то було ім'я одного з їхніх богів. Вони поставилися до цієї події з іронією, подібною до Амоса 5:19. В 6-му вірші показано, що тубільці на острові вірили в забобони й багатобожжя.

28:6 Ця тубільці мали власний досвід із зміями на острові. Їхня радикальна зміна в ставленні до Павла нагадує реакцію язичників на чудо в Діях 14:11-13.

▣ **"спухне"** Це один з багатьох медичних термінів, які вживав Лука (пор. Дії 28:8). Він зустрічається лише тут у всьому Новому Заповіті.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 28:7-10

⁷Навкруги ж того місця знаходились, добра начальника острова, на ім'я Публія, він прийняв нас, і три дні ласкаво гостив. ⁸І сталось, що Публіїв батько лежав, слабкий на пропасницю та на червінку. До нього Павло ввійшов і помолився, і, руки на нього поклавши, уздоровив його. ⁹Якже трапилось це, то й інші на острові, що мали хвороби, приходили та вздоровлялись. ¹⁰Вони нас вшанували й великими почестями, а як ми від'їжджали, понаклали, чого було треба.

28:7 "начальника" Це слово означає певний тип урядових службовців, буквально «перший» (пор. Дії 13:50; Лк. 19:47, «народу»; Дії 16:12, «місто»). Воно було знайдено в двох написах на цьому острові – одному грецькому, і одному латинському. Рим надав цьому острову право самоврядування, а потім і повне римське громадянство.

28:8 "лежав, слабий на пропасницю та на червінку" Мелітська гарячка (тут: пропасниця) була добре відомою і пов'язаною з мікробами в їхньому козячому молоці.

▣ **"руки на нього поклавши, уздоровив його"** Див. Дії 6:6, Спеціальна тема: «Рукопокладення».

28:9 обидва ці дієслова стоять в імперфекті, що вказує на повторювану або триваючу дію в минулому часі (дійсний спосіб). Вони все приходили, і Бог все зціляв їх через Павла.

Грецьке дієслово, що тут його перекладено як «вздоровлялись», – то *therapeuō*, з якого походить термін «терапія». Цей термін може означати як «службу», так і «вздоровлення». Правильне значення слова можна встановити тільки за конкретним контекстом.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 28:11-15

¹¹А по трьох місяцях ми відпливли на олександрійському кораблі, що мав знака братів Діоскурів, і що на острові він перезимував. ¹²І, як ми допливли в Сіракузи, пробули там три дні. ¹³А звідти, плувучи понад берегом, прибули ми до Регії, а що вітер південний повіяв за день, то другого дня прибули в ПUTEOLІ, ¹⁴де знайшли ми братів, вони ж нас ублагали сім день позостатися в них. І ось так прибули ми до Риму. ¹⁵А звідти брати, прочувши про нас, назустріч нам вийшли аж до Аппіфору та до Тритаверни. Побачивши їх, Павло дякував Богові та посмілішав.

28:11 "на олександрійському кораблі" Це мабуть був великий корабель, що віз зерно з Єгипту до Неапольської затоки (пор. Дії 27:6,38).

▣ **"кораблі... що на острові він перезимував"** Середземне море було занадто штормливим для плавання в зимній період. Морські шляхи знову відкривалися наприкінці лютого або в березні.

▣ **"що мав знака братів Діоскурів"** Йдеться про Зевсових синів-близнюків: Кастора і Поллукса. Вони були покровителями мореплавців в римському пантеоні. Посейдон дав їм владу над вітром, хвилями та штормами. Їхнім сузір'ям було Близнюки. Видно, на носі корабля було їхнє різьблене зображення в вигляді ельфоподібних чоловічків.

28:12 "Сіракузи" Це було головне місто Сицилії, розташоване на східному узбережжі острова. Цей порт знаходився в 130 км на півночі від Меліти.

28:13 "плувучи понад берегом" У стародавніх унціальних манускриптах κ (Сінаїтікус) та В (Ватіканус) написано «піднявши якоря», що було технічним морським терміном (дуже характерним для Луки), але в інших стародавніх манускриптах Р⁷⁴, κ^c та А написано «обминувши», як в 16:8.

▣ **"до Регії"** Регія – місто на південно-західному мисі Італії.

▣ **"Путеолі"** Цей порт, що знаходився в Неапольській затоці, був центром імпорту зерна в Рим. За дві дні вони подолали відстань приблизно 300 км.

28:14 "де знайшли ми братів" В Італії (пор. Дії 28:15) та Римі існували християнські громади, які прийняли Павла.

28:15 "Аппіфор" Тут завершалася баржова дорога з півдня Італії та починалася велика римська дорога, що називалася Аппієвою дорогою. Звідти до Рима було приблизно 70 км.

▣ **"Тритаверни"** Це було місце перепочинку приблизно в 50 км від Рима.

▣ **"Павло... посмілішав"** Видно, Павло знову занепав був духом. Він, здається, був схильним до цього. Ісус неодноразово Сам являвся йому і підбадьорював його.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 28:16

¹⁶А коли прибули ми до Риму, Павлові дозволено жити осібно, ураз із вояком, що його сторожив.

28:16 "коли прибули ми до Риму" Павло не очікував, що прибуде до Рима таким шляхом. Але так влаштував Бог, щоб Павло промовляв до римських урядових, військових та релігійних начальників.

▣ **"Павлові дозволено жити осібно, ураз із вояком, що його сторожив"** Павло перебував під домашнім арештом. Цьому посприяло свідчення командири, який привів його до Рима.

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 28:17-22

¹⁷І сталось, по трьох днях Павло скликав знатніших з юдеїв. Як зійшлися ж вони, він промовив до них: Мужі-браття! Не вчинив я нічого проти люду чи звичаїв отцівських, та проте мене видано з Єрусалиму ув'язненого в руки римлян. ¹⁸Вони мене вислухали та й хотіли пустити, бож провини смертельної ні однієї в мені не було. ¹⁹Та юдеї противилися, тому змушений був я відкликатися на суд кесарів, але не для того, щоб народ свій у чомусь оскаржити. ²⁰Тож із цієї причини покликав я вас, щоб побачити й порозмовляти, бо то за надію Ізраїлеву я обкутий цими кайданами... ²¹А вони відказали йому: Не одержали ми ні листів із Юдеї про тебе, ані жоден із братів не прийшов, і не звістив, і не казав чого злого про тебе. ²²Але прагнемо ми, щоб почути від тебе, яку думку ти маєш, бо відомо про секту цю нам, що їй скрізь спротивляються.

28:17 "Павло скликав знатніших з юдеїв" Це був типовий підхід Павла (пор. Рим. 1:16; 2:9). Він пояснив юдеям свої обставини і відкрив двері для звіщення Євангелія.

28:18-19 Тут знов ясно видно апологетичну ціль Луки! Він показував, що християнство не становить загрози для римського уряду.

28:19 "юдеї противилися" Здається дивним, що Павло говорить так про юдейських лідерів в Римі. Лука вживає слово *Ioudaios* (юдеї) в двох значеннях.

1. національність – Дії 2:5,11; 9:22; 10:22,28; 11:19; 13:56; 14:1; 16:1,3,20; 17:1; 17:10,17; 18:2,4,5,19; 19:10,17,34; 20:21; 21:21,39; 22:3,12; 24:5,9; 24:24,27; 25:8,9,24; 20:7; 28:17
2. ті, хто були очевидцями подій останнього тижня земного життя Ісуса – Дії 2:15; 10:39

Павло також вживав це слово з різними відтінками.

1. з негативним відтінком – Дії 9:23; 12:3,11; 13:45,50; 14:2,4,5,19; 17:5,13; 18:12,14,28; 19:13,14,33; 20:3,19; 21:11,27; 22:30; 23:12,20,27; 24:19; 25:2,7,10,15; 26:2,21; 28:19
2. з позитивним відтінком – Дії 13:43; 14:1; 18:2,24; 21:20

Можливо, різні конотації цього слова найкраще видно в Діях 14:1-2.

28:20 "за надію Ізраїлеву" Павло звертається до цих іудейських лідерів так, щоб вони його зрозуміли. Він старається знайти з ними спільну мову, говорячи про «надію Ізраїлеву». Для Павла цей вислів означав Ісуса, а для них – обіцяного грядучого Месію або, можливо, воскресіння мертвих!

28:21 Те, що вони не мали інформації про Павла, є дивним на тлі служіння Павла в його трьох місіонерських подорожах та чуток про нього в Єрусалимі.

28:22 Ясно, що вістка про Ісуса розходилася повсюди і багато хто приймав Євангеліє. В юдейських колах ця вістка зовсім не була доброю! Однак ці юдейські лідери готові були вислухати Павла.

▣ **"про секту цю"** Див, Див. Дії 2:22, Спеціальна тема: «Ісус Назарянин».

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 28:23-29

²³А коли вони визначили йому день, то дуже багато прийшло їх до нього в господу. А він їм від ранку до вечора розповідав, та про Боже Царство свідоцтва давав, і переконував їх про Ісуса Законом Мойсея й Пророками. ²⁴І одні вірили в те, про що він говорив, а інші не вірили. ²⁵Вони між

собою незгідні були й повиходили, як промовив Павло одне слово, що добре прорік Дух Святий отцям нашим через пророка Ісаю, ²⁶промовляючи:

ПІДИ ДО НАРОДУ ЦЬОГО ТА Й СКАЖИ:

**ВИ ВУХОМ ПОЧУЄТЕ, ТА РОЗУМІТИ НЕ БУДЕТЕ,
ДИВИТИСЯ БУДЕТЕ ОКОМ, АЛЕ НЕ ПОБАЧИТЕ!**

²⁷**ЗАТОВСТІЛО БО СЕРЦЕ ЛЮДЕЙ ЦИХ,**

ТЯЖКО ЧУЮТЬ НА ВУХА ВОНИ,

І ЗАЖМУРИЛИ ОЧІ СВОЇ,

ЩОБ ЯКОСЬ НЕ ПОБАЧИТИ ОЧИМА,

І НЕ ПОЧУТИ ВУХАМИ,

І НЕ ЗРОЗУМІТИ ЇМ СЕРЦЕМ, І НЕ НАВЕРНУТИСЬ,

ЩОБ Я ЇХ УЗДОРОВИВ!

²⁸Тож нехай для вас буде відоме, що послано Боже спасіння оце до поган, і почують вони! ²⁹Як промовив він це, розійшлися юдеї, велику суперечку провадивши поміж собою.

28:23 "дуже багато прийшло їх... від ранку до вечора" Павло цілий день розповідав тим юдеям про християнську віру. Яка чудова нагода!

▣ **"Божеє Царство"** Це була головна тема проповіді та вчення Ісуса (притчі). Боже Царство є дійсністю зараз в житті віруючих і завершиться в майбутньому, коли Бог царюватиме над всім грішним світом (пор. Мт. 6:10). Ясно, що ця фраза не лише стосується Ізраїлю, але є невід'ємною частиною Ізраїлевої надії (пор. Дії 28:20). Див. Спеціальну тему до Дій 1:3.

▣ **"Законом Мойсея й Пророками"** Це – дві з трьох частин єврейського канону (див. Спеціальну тему до Дій 13:15 та примітку до Дій 24:14), що означали весь Старий Заповіт (пор. Мт. 5:17; 7:12; 22:40; Лк. 16:16; 24:44; Дії 13:15; 28:23). Метод Павла (христологічна типологія та провіщення пророків) полягав в тлумаченні текстів Старого Заповіту через призму життя Ісуса.

28:24 Це відображає таємницю Євангелія. Чому деякі люди вірують, а інші ні – то таємниця суверенності Бога та вільної волі людини.

Служіння Павла цим юдейським лідерам є начебто «мініатурою» його служіння. Він спочатку звіщав Євангеліє іудеям. Він показував їм, як Ісус є здійсненням Старого Заповіту. Дехто вірував, а дехто ні. І це теж було передвіщено в Старому Заповіті (пор. Іс. 6:9-10).

28:25-27 "добре прорік Дух Святий... через пророка Ісаю" Тут відображено погляди Павла на таємницю невіри Ізраїлю. В віршах 26-27 наводиться цитата з Іс. 6:9-10. Ісус часто цитував цей текст, коли говорив про невіру людей (пор. Мт. 13:14-15; Мр. 4:12; Лк. 8:10; Ів. 12:39-40). Павло тожі вже написав 9-11 глави Послання до римлян (чому Ізраїль відкинув свого Месію?). У Старому Заповіті Ізраїль теж не повністю вірував. В народі був віруючий останок, але більшість залишалася в невірі.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ОСТАНОК, У ТРЬОХ ЗНАЧЕННЯХ» (SPECIAL TOPIC: THE REMNANT, THREE SENSES)

Старозавітний концепт «вірного останку» є часто повторюваною темою в книгах Пророків (переважно пророків VIII століття та пророка Єремії). Слово «останок» вживається в трьох значеннях:

1. ті, хто вижив після вавилонської неволі (напр., Езд. 9:8,14-15; Неем. 1:2-3; Іс. 10:20-23; 17:4-6; 37:4,31-32; 46:3; Єр. 23:3; 31:7-8; 42:15,19; 44:12,14,28; Мих. 2:12; 5:7-8; 7:18; Ог. 1:12-14; 2:2; Зах. 8:6,11-12)
2. ті, хто залишився вірним ЯХВЕ (напр., Іс. 4:1-5; 11:11,16; 28:5; Йоїл 2:32; Амос 5:14-15)
3. учасники есхатологічного оновлення та нового створіння (напр., Амос 9:11-15; Зах. 8:6)

Притча про сіяча в Мр. 4:1-20 і Мт. 13:1-23, де Ісус цитує Іс. 6:9-10, є гарним прикладом того, як цей термін розуміється в Новому Заповіті (також див. Рим. 9:6, стосовно Ізраїлю часів Павла).

Новозавітний «останок» складається з іудеїв, які повірили в Христа (пор. Рим. 9:27-29), та язичників, які повірили в Христа (пор. Рим. 9:24-26). Про ці дві групи йдеться в Рим. 9:30-35; 11:11-24,25-32. Віруючий Ізраїль є не просто національністю (Рим. 9:6; 2:18-19), але групою вірних послідовників нового, повного Божого одкровення в Ісусі. Така заява, начебто, суперечить старозавітним текстам (Єр. 31:7-9; Мих. 5:7-8), в яких йдеться про «останок» саме з етнічних ізраїльтян. Прошу вас проглянути Спеціальну тему: «Чому старозавітні обітниць завіту так відрізняються від новозавітних обітниць завіту?» Євангеліє все міняє!

28:28 "послано Боже спасіння оце до поган" Це може бути посиланням на Пс. 67, особливо в. 2. Цей універсальний аспект християнства став причиною заворушення в Єрусалимі та був постійною проблемою для багатьох іудеїв. Він є логічним висновком із Бут. 1:26,27; 3:15; 12:3. Про нього звіщали пророки Ісаї, Михай та Йона. Павло ясно вчив про вічний Божий план в Еф. 2:11-3:13! Див. Спеціальну тему до Дій 1:8.

▣ **"і почують вони"** Це істина 9-11-го розділів Послання до римлян. Іудеї відкинули Месію, бо Він не відповідав їхнім очікуванням і Євангеліє відкривало дверь віри всім народам.

Новий Заповіт ділить людей не на іудеїв та язичників, але на віруючих та невіруючих. Питання не в тому, хто твоя мати, а в тому, чи відкрите твоє серце до Божого Духа та Божого Сина!

28:29 Цей вірш пропущений в давньогрецьких манускриптах P⁷⁴, x, A, B та E. Його немає в жодному грецькому манускрипті аж до манускрипта P, що датується VI століттям н.е. UBS⁴ оцінює його випущення за рейтингом «A» (точно).

ПЕРЕКЛАД ПРОФ. ІВАНА ОГІЄНКА: ДІЇ 28:30-31

³⁰І цілих два роки Павло пробув у найнятім домі своїм, і приймав усіх, хто приходив до нього, ³¹і проповідував він Боже Царство, та з відвагою повною беззаборонно навчав про Господа Ісуса Христа!

28:30 "цілих два роки" Можливо, це був

1. нормальний період часу, потрібний для того, щоб потрапити до кесаря
2. час, необхідний для того, щоб отримати документи від Феста
3. обов'язковий період очікування на свідків з Азії або Єрусалима
4. завершення терміну, визначеного законом

Саме в цей час Павло написав свої в'язничні послання (до колоссян, до ефесян, Филимону та до филип'ян).

▣ **"у найнятім домі своїм"** Павло мав певне джерело доходу.

1. він працював виробником наметів або кожум'якою.
2. йому допомагали церкви (в Солуні та в Филипах)
3. він мав певні гроші з свого спадку

▣ **"приймав"** Лука часто вживає це слово з конотацією «щирого прийняття» (пор. Дії 18:27; 28:30 та *paradechōtai* в Діях 15:4). Цим словом він описував, як народ вітав Ісуса в Лк. 8:40 та 9:11. Це слово вжито про сприйняття євангельської проповіді Петра в Діях 2:41.

▣ **"усіх, хто приходив"** Це була проблема. Павлове Євангеліє було «доброю вісткою» для всіх людей, а не тільки для юдеїв!

28:31 "проповідував... навчав" рання церква розрізняла ці два способи передачі істини. Проповіді, записані в книзі Дій (проповіді Петра, Степана і Павла), називаються *керигмою* (проголошенням, пор. Дії 20:25; 28:31; Рим. 10:8; Гал. 2:2; 1Кор. 9:27; 2Тим. 4:2), а тлумачення вчення Ісуса в соборних посланнях називається *дідахе* (вчення, пор. Дії 2:42; 5:28; 13:12; Рим. 16:17; 1Кор. 14:20).

▣ **"Боже Царство"** Воно було предметом проповідей Ісуса. Під «Царством» Він мав на увазі панування Бога в серцях людей, що колись завершиться Його царюванням на землі, як на небі. Цей текст також вказує на те, що ця тема стосується не тільки юдеїв. Див. Спеціальну тему до Дій 1:3.

▣ **"Господа"** «Господь» – то переклад єврейського *адон*, що означає «володар, чоловік, пан або господь» (див. Рим. 1:6, СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ІМЕНА БОГА»). Іудеї боялися вимовляти святе ім'я ЯХВЕ, щоб не призвати Боже ім'я без потреби та не порушити тим самим одну з Десяти Заповідей. Читаючи Писання, вони вимовляли *Адон* замість імені ЯХВЕ. Саме тому в багатьох перекладах слово «ГОСПОДЬ» в Старому Заповіті пишеться великими літерами, коли воно виступає перекладом ЯХВЕ. Називаючи Ісуса «Господом» (по-грецьки *kurios*), новозавітні автори стверджували Його божественність та рівність із Отцем.

▣ **"Ісуса"** «Ісус» – то ім'я, що його дав ангел Народженому в Вифлеємі (пор. Мт. 1:21). Воно складається з двох єврейських іменників: Боже ім'я «ЯХВЕ» та «спасіння» (напр. Осія). На івриті ім'я Ісуса – те саме, що й ім'я Єгошуа (Ісуса Навина). Коли воно вживається окремо, воно часто означає людину, Ісуса з Назарета, Сина Марії (напр., Мт. 1:16, 25; 2:1; 3:13,15,16).

▣ **"Христа"** «Христос» – то грецький переклад єврейського «Месія» (тобто Помазаник, див. Спеціальну тему до Дій 2:31). Воно є старозавітним титулом Ісуса як Того, Кого ЯХВЕ обіцяв і послав, щоб розпочати новий вік праведності.

NASB «зі всією відкритістю, безборонно»

NKJV «зі всією впевненістю, і ніхто не міг Йому заборонити»

NRSV «зі всією сміливістю та без перешкод»

TEV «говорив із всією сміливістю та свободою»

NJB «з повним безстрашсям та без жодних перешкод від будь-кого»

Ці вірші показують, що римська влада не вважала християнство підривним або небезпечним. Грецький текст закінчується прислівником «безборонно». Це, здається, підкреслює безперервність задачі проголошення та сили Духа.

Багато хто вважає, що оскільки в Діях 1:1 говориться про «першу» книгу, – причому це слово звичайно означає наявність більше двох, – то Лука планував написати третій том. Дехто навіть гадає, що цим третім томом могли бути Пастирські послання (Перше Послання до Тимофія, Друге Послання до Тимофія та Послання до Тита).

Про грецьке слово (*parrhēsia*), перекладене як «відвага», див. Спеціальну тему до Дій 4:29.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Цей коментар є для вас навчальним путівником, а отже, ви залишаєтеся відповідальними за власне тлумачення Біблії. Кожен із нас повинен рухатися в світлі того, чим ми володіємо. Пріоритет в процесі тлумачення належить вам, Біблії та Святому Духу. Ви не повинні перекладати цю відповідальність на автора-коментатора.

Ці запитання для обговорення мають допомогти Вам обдумати основні теми цієї глави книги. Ціль запитань – примусити Вас задуматися, а не нав'язати Вам які-небудь остаточні догми.

1. Чому книга Дій закінчується на часі, коли Павло все ще був ув'язненим? Чому вона закінчується так раптово?
2. Чому Лука приділяє так багато місця подорожам Павла та його перебуванню в Римі?
3. Чому Павло завжди старався спершу свідчити юдеям?
4. Поясніть різницю між *керигмою* та *дідахе*.

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: ГРЕЦЬКІ ГРАМАТИЧНІ ТЕРМІНИ

Загальногрецький діалект койне, що його часто називають елліністичним, був спільною мовою Присередземномор'я від часу завоювань Олександра Македонського (336-323 до н.е.) протягом приблизно восьмиста років (300 до н.е. - 500 н.е.). Він був не просто спрощеною класичною грецькою мовою, але в багатьох аспектах новою формою грецької мови, що стала другою мовою народів стародавнього Близького Сходу та Присередземномор'я.

Грецька мова Нового Заповіту є унікальною також через те, що першою мовою авторів Нового Заповіту, окрім Луки та автора Послання до євреїв, напевно, була арамейська. І тому їхні тексти написані під впливом ідіом та структурних форм арамейської мови. Також вони читали й цитували Септуагінту (грецький переклад Старого Заповіту), що вона теж була написана грецьким койне. До того ж Септуагінта була створена іудейськими богословами, для яких грецька мова не була рідною.

Це ще раз нагадує нам, що Новий Заповіт не можна вкладати в рамки граматичної структури. Він є унікальним, але він має багато спільного з (1) Септуагінтою, (2) іудейськими творами такими авторів, як Йосип Флавій, і (3) папірусами, знайденими в Єгипті. Як же нам слід підходити до граматичного аналізу Нового Заповіту?

Грамматичні особливості грецького койне взагалі та новозавітного грецького койне є досить гнучкими. В час написання Нового Заповіту відбувалося спрощення граматики. Ми будемо керуватися насамперед контекстом. Слова мають значення лише в ширшому контексті, і тому граматичну структуру можна зрозуміти лише в світлі (1) стилю конкретного автора та (2) конкретного контексту. Неможливо дати остаточні визначення грецьким формам та структурам.

У грецькому койне головну роль відігравало дієслово. Ключ до тлумачення часто знаходиться в типі та формі ДІЄСЛІВ. В більшості головних речень ДІЄСЛОВО стоїть першим, тим самим підкреслюється його важливе місце. Аналізуючи грецьке ДІЄСЛОВО, треба брати до уваги три аспекти: (1) основний наголос ЧАСУ, СТАНУ та СПОСОБУ (морфологія); (2) головне значення конкретного ДІЄСЛОВА (лексикографія); та (3) розвиток контексту (синтаксис).

I. ЧАС

A. Час або аспект, пов'язаний з відношенням ДІЄСЛІВ до доконаної чи недоконаної дії. Це часто називають «ПЕРФЕКТОМ» та «ІМПЕРФЕКТОМ».

1. ПЕРФЕКТНІ ЧАСИ вказують на минулу дію, результат якої існує і тепер. Повідомляється лиш те, що дана дія відбулася! Коли вона розпочалася, чи продовжувалася вона або досягла кульмінації – про це не повідомляється.
2. ІМПЕРФЕКТНІ ЧАСИ вказують на триваючий процес даної дії. Дія може бути описана як послідовна, неперервна, поступова, тощо.

B. Часи можна категоризувати згідно з поглядом автора на розвиток дії

1. Дія відбулася = АОРИСТ
2. Дія відбулася й її результат існує і тепер = ПЕРФЕКТ
3. Дія відбулася в минулому й її результати існували тоді, але тепер вже не існують = ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ
4. Дія відбувається = ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС
5. Дія відбувалася = ІМПЕРФЕКТ
6. Дія відбудеться = МАЙБУТНІЙ ЧАС

Конкретним прикладом того, як ці ЧАСИ допомагають у тлумаченні, може слугувати слово «спасати». Це слово вживається в різних часах, які вказують на процес та кульмінацію спасіння:

1. АОРИСТ – «спаслися» (пор. Рим. 8:24)
2. ПЕРФЕКТ – «спаслися й результат існує і тепер» (пор. Еф. 2:5,8)
3. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС – «спасається» (пор. 1Кор. 1:18; 15:2)
4. МАЙБУТНІЙ ЧАС – «спасемося» (пор. Рим. 5:9, 10; 10:9)

B. Зосереджуючи увагу на ЧАСІ ДІЄСЛОВА, тлумачі шукають причину, чому саме автор вирішив вжити саме цей ЧАС. Стандартним «простим» часом був АОРИСТ. Це була звичайна «неспецифічна», «немаркована» або «непозначена» форма ДІЄСЛОВА. Вона може виражати широкий спектр значень, що конкретно визначаються контекстом. Ця форма просто стверджує, що

щось відбулося, сталося. Вона має аспект минулого часу лише в ДІЙСНОМУ СПОСОБІ.

Інші ЧАСИ виявляєть більш конкретні аспекти. Які саме?

1. ЧАС ПЕРФЕКТА. Вказує на доконану дію з триваючим результатом. В якомусь сенсі цей час поєднує в собі АОРИСТ і ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС. У фокусі зазвичай знаходиться триваючий результат дії або завершення дії (напр.: Еф. 2:5 і 8: «ви спаслися й залишаєтеся спасеними»).
2. ЧАС ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТА. Цей час подібний ПЕРФЕКТУ, але триваючого результату більш не існує. Напр.: Ів. 18:16 «Петро стояв біля дверей надворі».
3. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС. Вказує на недоконану або незавершену дію. У фокусі зазвичай знаходиться продовження події. Напр.: Ів. 3:6 і 9: «Кожен, хто в Ньому перебуває, не продовжує грішити». «Кожен, хто родився від Бога, не продовжує чинити гріх».
4. ЧАС ІМПЕРФЕКТА. У цьому часі зв'язок з ТЕПЕРІШНІМ ЧАСОМ є аналогічним до зв'язку між ПЕРФЕКТОМ та ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТОМ. ІМПЕРФЕКТ вказує на недоконану дію, що відбувалася, але тепер припинилася, або на початок дії в минулому. Напр.: Мт. 3:5: «тоді весь Єрусалим продовжував виходити до нього» або «тоді весь Єрусалим почав виходити до нього».
5. МАЙБУТНІЙ ЧАС. Вказує на дію, що відбудеться в майбутньому. В фокусі цього часу стоїть потенціал дії, а не її здійснення. Цей час нерідко виражає певність дії. Напр.: Мт. 5:4-9: «Блаженні... бо вони будуть...»

II. СТАН

- A. СТАН визначає відношення між дією ДІЄСЛОВА та його СУБ'ЄКТОМ.
- B. АКТИВНИЙ СТАН був звичайним очікуваним і «ненаголошеним» способом ствердження того, що суб'єкт виконує дію ДІЄСЛОВА.
- B. ПАСИВНИЙ СТАН вказував на те, що суб'єкт підлягав дії ДІЄСЛОВА, яку виконував інший, зовнішній суб'єкт. Цей зовнішній суб'єкт, що виконував дію, позначався в грецькому Новому Заповіті такими ПРИЙМЕННИКАМИ й відмінками:
  1. особовий прямий суб'єкт – *hupo* у ВІДДІЛЬНОМУ ВІДМІНКУ (пор. Мт. 1:22; Дії 22:30).
  2. особовий непрямий суб'єкт – *dia* у ВІДДІЛЬНОМУ ВІДМІНКУ (пор. Мт. 1:22).
  3. безособовий суб'єкт – як правило, *en* в ОРУДНОМУ ВІДМІНКУ.
  4. іноді або особовий, або безособовий суб'єкт – лише ОРУДНИЙ ВІДМІНОК.
- Г. МЕДІАЛЬНИЙ СТАН вказує на те, що суб'єкт сам виконує дію ДІЄСЛОВА і сам безпосередньо зазнає дії цього ДІЄСЛОВА. Цей стан часто називають станом підвищеного особистого інтересу. У цій конструкції якимось чином ставиться наголос на суб'єкті головного або підрядного речення. В англійській мові такої конструкції немає. В грецькій мові вона може передавати широкий спектр значень і перекладатися по-різному. Деякі приклади цієї форми:
  1. ЗВОРОТНИЙ – пряма дія суб'єкта над собою. Напр.: Мт. 27:5 «повісився».
  2. ПІДСИЛЮВАЛЬНИЙ – суб'єкт виконує дію для самого себе. Напр.: 2Кор. 11:14 «Сам сатана прикидається ангелом світла».
  3. ВЗАЄМНИЙ – взаємодія двох суб'єктів. Напр.: Мт. 26:4 «вони радилися».

III. СПОСІБ

- A. У грецькому койне є чотири СПОСОБИ ДІЄСЛОВА. Вони позначають зв'язок між ДІЄСЛОВИМ та дійсністю, принаймні в уявленні автора. СПОСОБИ поділяються на дві великі категорії: такі, що вказують на дійсність (ДІЙСНИЙ СПОСІБ), і такі, що вказують на потенційність (КОН'ЮНКТИВ, НАКАЗОВИЙ СПОСІБ та ОПТАТИВ).
- B. ДІЙСНИЙ СПОСІБ – це звичайний спосіб для вираження дії, що відбулася або відбувалася, принаймні в уявленні автора. Це був єдиний спосіб дієслова в грецькій мові, що виражав конкретний час, і навіть в ньому цей аспект був другорядним.
- B. КОН'ЮНКТИВ означає можливу дію, яка ще не відбулася, але можливо відбудеться в майбутньому. Цей спосіб має багато спільного з МАЙБУТНІМ ЧАСОМ ДІЙСНОГО СПОСОБУ. Різниця в тому, що КОН'ЮНКТИВ виражає певний сумнів. В англійській мові цей спосіб часто виражається словами «could», «would», «may», або «might» (міг, міг би).
- Г. ОПТАТИВ виражає побажання, що є теоретично можливим. Цей спосіб віддаляється від дійсності на один крок далі, ніж КОН'ЮНКТИВ. ОПТАТИВ виражає можливість за певних умов. Оптатив

зустрічається рідко в Новому Заповіті. Найчастіше він вживається в відомому вислові Павла «Зовсім ні!» – п'ятнадцять разів (пор. Рим. 3:4, 6, 31; 6:2, 15; 7:7, 13; 9:14; 11:1, 11; 1Кор. 6:15; Гал. 2:17; 3:21; 6:14).

- Д. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ виражає наказ можливої дій, але наголос ставиться на намірі того, хто говорить. Можливість залежить від волі особи, якій адресовано наказ, і від її дій. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ особливо вживався в молитвах та проханнях до третьої особи. У Новому Заповіті такі накази стоять тільки в ТЕПЕРІШНЬОМУ ЧАСІ та АОРИСТІ.
- Е. У деяких граматиках ДІСПРИКМЕТНИКИ відносяться до окремого типу СПОСОБУ ДІЄСЛОВА. ДІСПРИКМЕТНИКИ дуже часто вживаються в грецькому Новому Заповіті. Вони перекладаються відповідно до головного ДІЄСЛОВА, з яким вони зв'язані. Є багато варіантів перекладу ДІСПРИКМЕТНИКІВ. Найкраще порівнювати декілька англійських перекладів. Для цього дуже корисною є книга видавництва «Бейкер» (Baker) «Біблія в двадцяти шести перекладах» (*The Bible in Twenty Six Translations*).
- Ж. Нормальним або «немаркованим» способом повідомлення про подію був АОРИСТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ. Всі інші ДІЄСЛІВНІ ЧАСИ, СТАНИ або СПОСОБИ вживалися автором для передачі певного специфічного значення, і це треба брати до уваги в процесі тлумачення.

IV. Ті, хто не знає грецької мови, можуть одержати необхідну інформацію з наступних посібників (англійською мовою):

- А. Фріберг, Барбара і Тімоті, «Аналітичний грецький Новий Заповіт» (Friberg, Barbara and Timothy. *Analytical Greek New Testament*. Grand Rapids: Baker, 1988).
- Б. Маршалл, Альфред, «Підрядковий грецько-англійський Новий Заповіт» (Marshall, Alfred. *Interlinear Greek-English New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1976).
- В. Мунс, Вільям Д., «Аналітичний лексикон до грецького Нового Заповіту» (Mounce, William D. *The Analytical Lexicon to the Greek New Testament*. Grand Rapids: Zondervan, 1993).
- Г. Саммерз, Рей, «Основи грецької мови Нового Заповіту» (Summers, Ray. *Essentials of New Testament Greek*. Nashville: Broadman, 1950).
- Д. Академічно акредитовані заочні курси грецького койне проводяться Біблійним інститутом Муді в м. Чикаго штату Іллінойс.

V. ІМЕННИКИ

- А. За синтаксисом ІМЕННИКИ класифікуються по ВІДМІНКАХ. ВІДМІНОК – то граматична категорія ІМЕННИКА, що виражає його відношення до ДІЄСЛОВА та інших частин речення. У грецькому койне багато функцій ВІДМІНКА виконувались ПРИЙМЕННИКАМИ. Оскільки форми ВІДМІНКА могли позначати різні відношення, то ПРИЙМЕННИКИ з часом стали ясніше розрізняти ці можливі функції.
- Б. У грецькій мові є вісім ВІДМІНКІВ:
  1. НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК вживався для називання й зазвичай виступав ПІДМЕТОМ в реченні. Він також вживався в ІМЕННОМУ ПРИСУДКУ та ПРИКМЕТНИКАХ зі сполучними ДІЄСЛОВАМИ «бути» або «стати».
  2. РОДОВИЙ ВІДМІНОК вживався для описання та зазвичай вказував на певний атрибут або якість слова, до якого відносився. Він відповідав на запитання «Який?» і на англійську мову часто перекладався ПРИЙМЕННИКОМ «of».
  3. ВІДДІЛЬНИЙ ВІДМІНОК мав ту саму словозмінну форму, що й РОДОВИЙ ВІДМІНОК, але вживався для вираження відділення. Він зазвичай виражав відділення від певної точки в часі або просторі, від джерела або ступеня і на англійську мову часто перекладався ПРИЙМЕННИКОМ «from».
  4. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК вживався для описання особистого інтересу. Він міг виражати позитивний або негативний аспект. Він часто виступав НЕПРЯМИМ ДОДАТКОМ. На англійську мову він часто перекладався ПРИЙМЕННИКОМ «to».
  5. МІСЦЕВИЙ ВІДМІНОК мав ту саму словозмінну форму, що й ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК, але вказував на положення чи розташування в просторі, часі або логічних межах. На англійську мову він часто перекладався ПРИЙМЕННИКАМИ «in, on, at, among, during, by, upon, beside».

6. Орудний відмінок мав ту саму словозмінну форму, що й давальний та місцевий відмінки. Він виражав засіб або зв'язок. На англійську мову він часто перекладався прийменниками «by» або «with».
7. Знахідний відмінок вживався для вираження завершення дії й виражав обмеження. Він головним чином виступав в ролі прямого додатка й відповідав на запитання «Наскільки?» або «В якій мірі?»
8. Кличний відмінок вживався для прямого звертання.

VI. СПОЛУЧНИКИ ТА СЛОВА-ЗВ'ЯЗКИ

- А. Грецька мова є дуже точною завдяки багатьом зв'язкам. Вони з'єднують думки (прості речення, складні речення та абзаци). Вони настільки поширені, що їхня відсутність (асиндетон) часто є суттєво важливою для екзегези. Фактично, ці сполучники та слова-зв'язки вказують на напрямок думок автора. Часто вони відіграють вирішальну роль у встановленні думки, що її автор намагався висловити.
- Б. Далі подаємо список деяких сполучників та слів-зв'язок і їхніх значень (цю інформацію взято головним чином з «Довідника з граматики грецької мови Нового Заповіту» Г.Е. Дани та Джуліуса К. Менті (H. E. Dana and Julius K. Mantey, *A Manual Grammar of the Greek New Testament*).

1. Сполучники часу

- а. *epei, epeidē, hopote, hōs, hote, hotan* (кон'юнктив) – «коли»
- б. *heōs* – «в той час, як»
- в. *hotan, epan* (кон'юнктив) – «кожного разу, коли»
- г. *heōs, achri, mechri* (кон'юнктив) – «поки»
- д. *prōv* (інфінітив) – «перед»
- е. *hōs* – «відколи», «коли»

2. Логічні сполучники

а. Цільові

- (1) *hina* (кон'юнктив), *hopōs* (кон'юнктив), *hōs* – «для того, щоб», «щоб»
- (2) *hōste* (артикулярний інфінітив знахідного відмінка) – «щоб»
- (3) *pros* (артикулярний інфінітив знахідного відмінка) або *eis* (артикулярний інфінітив знахідного відмінка) – «щоб»

б. Наслідкові (цілові й наслідкові сполучники тісно пов'язані між собою)

- (1) *hōste* (інфінітив, найпоширеніший) – «для того, щоб», «і тому»
- (2) *hiva* (кон'юнктив) – «щоб»
- (3) *ara* – «таким чином»

в. Причинні

- (1) *gar* (причина/наслідок) – «бо», «тому що»
- (2) *dioti, hotiy* – «тому що»
- (3) *epei, epeidē, hōs* – «оскільки»
- (4) *dia* (зі знахідним відмінком) та (з артикулярним інфінітивом) – «тому що»

г. Висновкові

- (1) *ara, poion, hōste* – «тому»
- (2) *dio* (найсильніший висновковий сполучник) – «через що», «унаслідок чого», «тому»
- (3) *oun* – «тому», «таким чином», «отже»
- (4) *toionoun* – «відповідно»

д. Протиставні або контрастні

- (1) *alla* (сильний протиставний сполучник) – «але», «хвіба що»
- (2) *de* – «але», «однак», «проте», «з іншого боку»
- (3) *kai* – «але»
- (4) *mentoi, oun* – «однак»
- (5) *plēn* – «тим не менш» (переважно в Євангелії від Луки)
- (6) *oun* – «однак»

е. Порівняльні

- (1) *hōs, kathōs* (вводять порівняльні речення)
- (2) *kata* (в складених словах, *katho, kathoti, kathōsper, kathaper*)

- (3) *hosos* (у Посланні до євреїв)
- (4) *ē* – «ніж»
- ж. З'єднувальні
  - (1) *de* – «і», «та», «тепер»
  - (2) *kai* – «і»
  - (3) *tei* – «і», «та»
  - (4) *hina, oun* – «що»
  - (5) *oun* – «тоді» (в Євангелії від Івана)

3. Випадки емфатичного вжитку

- а. *alla* – «звичайно», «так», «фактично»
- б. *ara* – «насправді», «звичайно», «дійсно»
- в. *gar* – «але дійсно», «звичайно», «насправді»
- г. *de* – «насправді»
- д. *ean* – «навіть»
- е. *kai* – «навіть», «насправді», «дійсно»
- ж. *mentoi* – «насправді»
- з. *oun* – «дійсно», «авжеж»

VII. УМОВНІ РЕЧЕННЯ

- А. Складне речення, що містить в собі одне або більше простих умовних речень, називається **УМОВНИМ РЕЧЕННЯМ**. Ця граматична структура допомагає в тлумаченні, тому що вказує на умови або причини, за яких відбувається або не відбувається дія головного ДІЄСЛОВА. УМОВНІ РЕЧЕННЯ бувають чотирьох типів: від передбачення правдивості речей з авторської точки зору або його літературного задуму, до лише вираження побажання.
- Б. УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ПЕРШОГО ТИПУ виражає дію або стан, що вважалися правдивими з авторської точки зору або за його літературним задумом, хоча автор вживав умовний сполучник «коли» або «якщо». В деяких контекстах його можна перекладати як «оскільки» (пор. Мт. 4:3; Рим. 8:31). Однак це не значить, що всі УМОВНІ РЕЧЕННЯ ПЕРШОГО ТИПУ відповідають дійсності. Часто вони вживалися для того, щоб навести аргумент у спорі або викрити якусь помилку (пор. Мт. 12:27).
- В. УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ДРУГОГО ТИПУ часто називають «всупереч фактам». В ньому стверджувалося те, що не відповідає дійсності, з метою висловити певну думку. Напр.:
  - 1. «Коли б був Він пророк, - а Він не пророк, - то Він би знав, хто ото й яка жінка до Нього торкається, - але Він цього не знає» (Лк. 7:39)
  - 2. «Коли б ви Мойсєєві вірили, - а ви йому не вірите, - то й Мені б ви повірили, - але ви Мені не вірите» (Ів. 5:46)
  - 3. «Бо коли б догоджав я ще людям, - а я їм не догоджаю, - то я не був би рабом Христовим, - а я – Його раб» (Гал. 1:10)
- Г. УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ТРЕТЬОГО ТИПУ вказує на потенційну майбутню дію та часто стверджує ймовірність цієї дії. Зазвичай, воно виражає умовність. Дія головного ДІЄСЛОВА обумовлена дією речення зі сполучником «якщо/коли». Напр.: Ів.: 1:6-10; 2:4,6,9,15,20,21,24,29; 3:21; 4:20; 5:14,16.
- Д. УМОВНЕ РЕЧЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ТИПУ виражає дію з найменшою ймовірністю. Цей тип рідко вживається в Новому Заповіті. Фактично, немає повного УМОВНОГО РЕЧЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ТИПУ, в якому обидві частини умови відповідають цьому визначенню. Як приклад часткового УМОВНОГО РЕЧЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ТИПУ можна навести першу частину речення в 1Петр. 3:14. Прикладом часткового УМОВНОГО РЕЧЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ТИПУ є заключна частину Дій 8:31.

VIII. ЗАБОРОНИ

- А. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС НАКАЗОВОГО СПОСОБУ з ЧАСТКОЮ МЄ часто (але не виключно) підкреслює переривання дії, яка вже в процесі. Напр.: «перестаньте складати собі скарби на землі...» (Мт. 6:19); «перестаньте журитися про своє життя...» (Мт. 6:25); «перестаньте віддавати гріху члени вашого тіла як знаряддя неправди...» (Рим. 6:13); «ви повинні перестати засмучувати Святого Духа Божого» (Еф. 4:30); «перестаньте впиватися вином...» (Еф. 5:18).
- Б. АОРИСТ КОН'ЮНКТИВА з ЧАСТКОЮ МЄ наголошує: «навіть не починайте дію». Напр.: «Навіть не починаєте думати, що...» (Мт. 5:17); «ніколи не починайте журитися...» (Мт. 6:31); «треба ніколи не соромитися...» (2Тим. 1:8).

- В. Подвійне ЗАПЕРЕЧЕННЯ з КОН'ЮНКТИВОМ є дуже емпфатичним запереченням. «Ніколи, ні, ніколи» або «за жодних обставин не...» Напр.: «він ніколи, ні, ніколи не скуштує смерті» (Ів. 8:51); «Я ніколи, ні, ніколи не...» (1Кор. 8:13).

ІХ. АРТИКЛЬ

- А. У грецькому койне визначений артикль вживався подібно до англійського «the». Головною функцією цього артикля було вказувати на щось, привертати увагу до слова, імені або фрази. Різні автори Нового Заповіту вживали артикль по-різному. ВИЗНАЧЕНИЙ АРТИКЛЬ міг також слугувати
1. засобом протиставлення й порівняння, як вказівний ЗАЙМЕННИК;
  2. для називання вже згаданого ПІДМЕТА або особи;
  3. способом визначення ПІДМЕТА в реченні зі сполучним ДІСЛОВОМ. Напр.: «Бог є Дух» (Ів. 4:24); «Бог є світло» (1Ів. 1:5); «Бог є любов» (1Ів. 4:8,16).
- Б. У грецькому койне немає НЕВИЗНАЧЕНОГО АРТИКЛЯ, подібного англійському «a/an». Відсутність ВИЗНАЧЕНОГО АРТИКЛЯ може означати
1. фокус на характеристиках або якості чогось
  2. фокус на категорії чогось
- В. Авторі Нового Заповіту вживали АРТИКЛЬ по-різному.

Х. СПОСОБИ НАГОЛОШЕННЯ В ГРЕЦЬКОМУ НОВОМУ ЗАПОВІТІ

- А. Різні автори Нового Заповіту використовують різні способи наголошення. Найпослідовнішими й найформальнішими були Лука та автор Послання до євреїв.
- Б. Ми вже зазначили, що АОРИСТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ був стандартною, немаркованою, ненаголошеною формою; але всі інші ДІЄСЛІВНІ ЧАСИ, СТАНИ та СПОСОБИ слід брати до уваги в процесі тлумачення. Це зовсім не означає, що АОРИСТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЙСНОГО СПОСОБУ не вживався в особливому граматичному значенні. (Напр.: Рим. 6:10 [двічі]).
- В. Порядок слів у грецькому койне
1. Грецький койне, на відміну від англійської, був флективною мовою, що не залежала від порядку слів. Отже автор міг міняти звичайний, очікуваний порядок слів, щоб показати
    - а. що він хоче підкреслити для читача
    - б. що, на його думку, здивує читача
    - в. про що автор глибоко переживає
  2. Питання звичного порядку слів у грецькій мові все ще залишається невирішеним. Однак звичним вважається такий порядок:
    - а. для сполучних ДІЄСЛІВ
      - (1) ДІЄСЛОВО
      - (2) ПІДМЕТ
      - (3) ДОДАТОК
    - б. для ПЕРЕХІДНИХ ДІЄСЛІВ
      - (1) ДІЄСЛОВО
      - (2) ПІДМЕТ
      - (3) ПРЯМИЙ ДОДАТОК
      - (4) НЕПРЯМИЙ ДОДАТОК
      - (5) ФРАЗА З ПРИЙМЕННИКОМ
    - в. для ІМЕННИХ ФРАЗ
      - (1) ІМЕННИК
      - (2) ОЗНАЧЕННЯ
      - (3) ФРАЗА З ПРИЙМЕННИКОМ
  3. Порядок слів може бути вкрай важливим екзегетичним моментом. Напр.:
    - а. «правицю вони подали мені й Варнаві спільноти». Фраза «правиця спільноти» тут роз'єднана й перша частина поставлена на початок речення для наголосу (Гал. 2:9).
    - б. «з Христом» стоїть на початку. Його смерть була центральною (Гал. 2:20).
    - в. Фразу «багато разів і різними способами» (Євр. 1:1) було поставлено в початок речення. Тут виділено те, як Бог являв Себе людям, а не сам факт одкровення.
- Г. Для наголошення на певних моментах зазвичай вживалися такі способи:

1. Повторення ЗАЙМЕННИКА, який вже виражений в словозмінній формі ДІСЛОВА. Напр.: «Я, Сам, неодмінно буду з вами...» (Мт. 28:20).
  2. Відсутність очікуваного СПОЛУЧНИКА або іншого засобу зв'язку між словами, фразами або реченнями. Це називається «асиндетон» («безсполучниковість»). Засіб зв'язку є очікуваним, і його відсутність привертає увагу. Напр.:
    - а. Заповіді блаженства, Мт. 5:3 і далі (наголос на переліку)
    - б. Ів. 14:1 (нова тема)
    - в. Рим. 9:1 (новий розділ)
    - г. 2Кор. 12:20 (наголос на переліку)
  3. Повторення слів та фраз у даному контексті. Напр.: «на хвалу Його слави» (Еф. 1:6, 12 і 14). Ця фраза вживалася з метою показати роботу кожної особи Трійці.
  4. Вживання ідіоми або гри слів (звуків)
    - а. евфемізм – заміна слів, пов'язаних з темами, на які накладено табу, напр.: замість смерті «сон» (Ів. 11:11-14), замість статевих органів «ноги» (Рут 3:7-8; 1Сам. 24:3).
    - б. заміна Божого імені іншими словами, напр.: «Царство небесне» (Мт. 3:2) або «голос з неба» (Мт. 3:17).
    - в. ТРОПИ
      - (1) неймовірні перебільшення (Мт. 3:9; 5:29-30; 19:24)
      - (2) пом'якшення (Мт. 3:5; Дії 2:36)
      - (3) персоніфікації (1Кор. 15:55)
      - (4) іронія (Гал. 5:12)
      - (5) поетичні тексти (Фил. 2:6-11)
      - (6) гра слів (звуків)
        - (а) «церква»
          - (i) «церква» (Еф. 3:21)
          - (ii) «покликання» (Еф. 4:1,4)
          - (iii) «покликани» (Еф. 4:1,4)
        - (б) «вільний»
          - (i) «вільна жінка» (Гал. 4:31)
          - (ii) «воля» (Гал. 5:1)
          - (iii) «визволив» (Гал. 5:1)
    - г. ідіоматичні звороти – звороти, властиві для певної культури та мови
      - (1) переносне використання слова «їжа» (Ів. 4:31-34)
      - (2) переносне використання слова «храм» (Ів. 2:19; Мт. 26:61)
      - (3) єврейська ідіома порівняння «ненавидіти» (Бут. 29:31; Повт. Зак. 21:15; Лк. 14:26; Ів. 12:25; Рим. 9:13)
      - (4) «Всі» та «багато». Пор. Іс. 53:6 («усі») з 53:11 та 12 («багато»). Ці слова є синонімами, як видно з Рим. 5:18 та 19.
  5. Використання повної фрази замість одного слова. Напр.: «Господь Ісус Христос».
  6. Особливе використання слова *autos*
    - а. коли з АРТИКЛЕМ (в ролі означення), воно перекладається як «той самий».
    - б. коли без АРТИКЛЯ (в ролі присудка), воно перекладається як ПІДСИЛЮВАЛЬНИЙ ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК – «сам», «сама», тощо.
- Д. Дослідники Біблії, які не володіють грецькою мовою, можуть встановлювати місце наголосу такими способами:
1. Використання аналітичного лексикона та підрядкового грецько-англійського тексту.
  2. Порівняння англійських перекладів, особливо зроблених на основі різних теорій перекладу. Напр.: порівняння «дослівного» перекладу (KJV, NKJV, ASV, NASB, RSV, NRSV) з «динамічним еквівалентом» (Williams, NIV, NEB, REB, JB, NJB, TEV). В нагоді може стати книга видавництва «Бейкер» (Baker) «Біблія в двадцяти шести перекладах» (*The Bible in Twenty-Six Translations*).
  3. Використання розширеного перекладу Біблії «*The Emphasized Bible*» Джозефа Брайанта Ротергема (Joseph Bryant Rotherham, Kregel, 1994).
  4. Використання дуже буквального перекладу.
    - а. «Американська стандартна версія» (*The American Standard Version*) 1901 р.

б. «Дослівний переклад Біблії, виконаний Янгом» (*Young's Literal Translation of the Bible*, Guardian Press, 1976).

Вивчення граматики – справа важка, але необхідна для правильного тлумачення. Ці короткі визначення, коментарі та приклади призначені для заохочення читачів, які не володіють грецькою мовою, щоб допомогти їм користуватися граматичними примітками в цьому томі. Звичайно, ці визначення дуже спрощені та не повинні використовуватися догматично й жорстко. Вони повинні бути сходинками до кращого розуміння синтаксису Нового Заповіту. Сподіваємося, що ці визначення допоможуть читачам розуміти й примітки в інших посібниках, таких як спеціальні коментарі до Нового Заповіту.

Нам треба вміти підтверджувати свої тлумачення на основі інформації, що знаходиться в текстах Біблії. Важливою частиною цієї інформації є грамика; інші частини – то історичний фон, літературний контекст, використання лексики того часу і паралельні місця.

Copyright © 2014 Bible Lessons International

СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ТЕКСТУАЛЬНА КРИТИКА»

Цю тему буде розглянуто таким чином, щоб пояснити текстові примітки в цьому коментарі. Розгляд буде здійснюватися за таким планом:

- I. Текстові джерела нашої англійської Біблії
    - A. Старий Заповіт
    - B. Новий Заповіт
  - II. Коротке пояснення проблем і теорій «нижчої критики», що також називається «текстуальною критикою».
  - III. Пропоновані джерела для додаткового читання
-

- I. Текстові джерела нашої англійської Біблії
  - A. Старий Заповіт

1. Масоретський текст (MT) – єврейський консонантний текст, затверджений рабином Акібою в 100 р. н.е. Оголоси, наголоси, примітки на полях, розділові знаки, тощо – все це було додано до тексту починаючи з VI ст. н.е. до IX ст. н.е. Це зробила сім'я іудейських богословів, відомих як масорети. Вони використовували ту саму текстову форму, що була в Мішні, Талмуді, Таргумах, Пешітті й Вульгаті.
2. Септуагінта (LXX) – За традицією, переклад Септуагінту (грецький переклад Старого Заповіту) було здійснено 70 іудейськими вченими за 70 днів в Олександрійській бібліотеці за підтримки Птолемея II (285-246 рр. до н.е.). Цей переклад начебто був замовлений одним іудейським начальником, що проживав в Олександрії. Ця традиція основана на «Посланні Арістея». Септуагінта в багатьох місцях слідує єврейській текстовій традиції, що відрізняється від тексту рабина Акіби (MT).
3. Сувої Мертвого моря (DSS) – Сувої Мертвого моря були написані в римську епоху до нашої ери (200 р. до н.е. - 70 р. н.е.) іудейською сектою «ессенів». Єврейські рукописи, знайдені в деяких місцях навколо Мертвого моря, належать до дещо ішної єврейської текстової сім'ї, ніж MT та LXX.
4. Кілька прикладів того, як порівняння цих текстів допомагає тлумачам зрозуміти Старий Заповіт.
  - a. Як LXX допомогла перекладачам та богословам зрозуміти MT
    - (1) Іс. 52:14 у LXX: «Як багато будуть здивовані Ним».
    - (2) Іс. 52:14 у MT: «Як багато хто дивувались Тобою».
    - (3) В Іс. 52:15 затверджується варіант LXX
      - (a) LXX: «отак численні народи будуть здивовані Ним»
      - (б) MT: «отак Він окропить численні народи»
  - б. Як DSS допомогли перекладачам та богословам зрозуміти MT
    - (1) Іс. 21:8 у DSS: «тоді прозорливець крикнув, На сторожовій вежі я стою...»
    - (2) Іс. 21:8 у MT: «і я крикнув, лев! Господи мій! Я завжди стою на сторожовій вежі вдень...»
  - в. LXX і DSS разом допомогли прояснити Іс. 53:11
    - (1) LXX і DSS: «після муки душі Його Він побачить світло, Він буде задоволений»
    - (2) MT: «Він побачить... мук душі Своєї, Він буде задоволений»

- B. Новий Заповіт

1. Ми сьогодні маємо понад 5300 рукописів повного Нового Заповіту або його частин. Приблизно 85 з них написано на папірусі, а 268 рукописів написано великими літерами (унціали). Пізніше, десь у IX ст. н.е., з'явилося рядкове письмо (мінускул).

Грецьких рукописів, написаних таким письмом, приблизно 2700. Ми також маємо приблизно 2100 екземплярів так званого лекціонарія: списків текстів Писання, що застосовувалися під час богослужінь для біблійних читань.

2. Приблизно 85 грецьких папірусів з частинами Нового Заповіту зберігаються в музеях. Деякі з них відносяться до II ст. н.е., але більшість – до III й IV ст. н.е. Жоден з цих манускриптів не містить в собі всього Нового Заповіту. Хоча ці рукописи є найдавнішими екземплярами Нового Заповіту, це не значить, що в них менше різночитань. Багато з них переписувалися спішно і не дуже уважно, тому що помісні церкви мали нагальну потребу в цих текстах. Саме тому в них є чимало різночитань.
3. Синайський кодекс, що позначається єврейською літерою *א* (*алеф*) або номером нуль один (01), було знайдено Тішендорфом (Tischendorf) в монастирі Святої Катерини на горі Синай. Він датується IV ст. н.е. та містить в собі Септуагінту й грецький Новий Заповіт. Він належить до типу «Олександрійського тексту».
4. Олександрійський кодекс, що позначається літерою «A» або номером нуль два (02), є грецьким рукописом V століття, що його було знайдено в єгипетському місті Олександрія.
5. Ватиканський кодекс, що позначається літерою «B» або номером нуль три (03), було знайдено в Ватиканській бібліотеці в Римі й датується серединою IV ст. н.е. Він містить в собі Старий Заповіт в перекладі Септуагінти та грецький Новий Заповіт. Він належить до типу «Олександрійського тексту».
6. Кодекс Єфрема, що позначається літерою «C» або номером нуль чотири (04), є грецьким рукописом V століття, що його було частково знищено.
7. Кодекс Бези, що позначається літерою «D» або номером нуль п'ять (05), є грецьким рукописом V чи VI століття. Так званий «Західний текст» представлено насамперед цим кодексом. В ньому є багато додатків, і він був головним грецьким джерелом для англійського перекладу короля Якова.
8. Манускрипти Нового Заповіту можна розділити на три або чотири сім'ї, що мають певні спільні характеристики.
  - а. Олександрійський текст з Єгипту
    - (1) P⁷⁵, P⁶⁶ (приблизно 200 р. н.е.) - Євангелії
    - (2) P⁴⁶ (приблизно 225 р. н.е.) - Послання Павла
    - (3) P⁷² (приблизно 225-250 рр. н.е.) - Послання Петар та Юди
    - (4) Кодекс В, Ватіканус (приблизно 325 р. н.е.) - весь Старий Заповіт та Новий Заповіт
    - (5) Ориген цитував з цього тексту
    - (6) інші манускрипти, що відносяться до цього типу, - *א*, C, L, W та 33
  - б. Західний текст з Північної Африки
    - (1) цитати з північноафриканських отців церкви, Тертуліана, Кипріяна та давньолатинського перекладу
    - (2) цитати з Іренея
    - (3) цитати з Татіана та давньосирійського перекладу
    - (4) Кодекс Бези, «D», відноситься до цього типу тексту
  - в. Східний візантійський текст з Константинополя
    - (1) цей тип тексту виявляється в понад 80% від 5300 манускриптів
    - (2) його цитують отці церкви с Антіохії Сирійської, каппадокійські отці, Іван Золотоустий та Теодорет
    - (3) Кодекс «A» - тільки в Євангеліях
    - (4) Кодекс «E» (VIII століття) - для в'язого Нового Заповіту
  - г. Четвертим типом може бути «Кесарійський» з Палестини
    - (1) Його видно головним чином тільки в Євангелії від Марка
    - (2) він частково представлений в P⁴⁵ та W

II. Проблеми й теорії «нижчої критики» або «текстуальної критики».

A. Як з'явилися різночитання

1. через неуважність або випадково (більшість різночитань)
  - а. пропущення частини тексту через те, що переписувач перескочив на схоже слово далі в тексті (гомойотелевтон)
    - (1) пропущення подвійної літери, слова або фрази (гаплографія)
    - (2) подвійне написання фрази або строки грецького тексту (діттографія)
  - б. помилка через неправильно почуте слово при записуванні тексту під диктовку (ітацизм) В таких випадках часто записувалося близьке за звучанням грецьке слово.
  - в. В найдавніших грецьких текстах не було поділу на глави та вірші, майже або зовсім не було розділових знаків і зовсім не було пробілу між словами. Пробіл між іншими літерами створює інші слова.
2. навмисне
  - а. зміни робилися для покращення граматичної форми переписуваного тексту
  - б. зміни робилися для того, щоб привести текст у відповідність з іншими біблійними текстами (гармонізація паралелей)
  - в. зміни робилися поєднанням двох чи більше варіантів різночитань в один довгий текст (поєднання)
  - г. зміни робилися для того, щоб виправити те, що переписчики вважали проблемою в тексті (пор. 1Кор. 11:27 та 1Ів. 5:7-8)
  - д. один переписчик дописував на полях додаткову інформацію щодо історичного фону або належного тлумачення тексту, а наступний переписувач вставляв цей додаток в сам текст (пор. 1Ів. 5:4)
- Б. Основні положення текстуальної критики (логічні принципи визначення ориганілу при різночитанні)
  1. найбільш недоладно побудований або незвичайний з граматичної точки зору варіант скоріш за все є оригінальним
  2. найкоротший варіант скоріш за все є оригінальним
  3. при всіх інших рівних умовах більш давній текст має більшу вагу, тому що стоїть ближче до оригіналу
  4. манускрипти, що є географічно розмаїтими, зазвичай містять в собі оригінальне читання
  5. перевага надається доктринально слабкішим текстам, особливо в богословських питаннях, що були важливими в часи переписування рукописів, напр. Трійця в 1Ів. 5:7-8.
  6. текст, що може найкраще пояснити походження інших варіантів
  7. дві цитати, що допомагають досягти балансу в цих різночитаннях
    - а. З книги Дж. Гаролд Грінлі, «Вступ до текстуальної критики Нового Заповіту» (J. Harold Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism*) «Жодна християнська доктрина не повинна ґрунтуватися на спірному тексті; і дослідник Нового Заповіту має остерігатися бажання зробити свій текст більш ортодоксальним або доктринально сильнішим від богонатхненного оригіналу» (стор. 68).
    - б. В.А. Крісвел (W. A. Criswell) сказав Грегу Герісону (Greg Garrison) з «Бірмінгем ньюз» (*The Birmingham News*), що він (Крісвел) не вірить в богонатхненність кожного слова Біблії, «у всякому разі не вірю в богонатхненність кожного слова, що було донесено сучасній публіці через століття перекладів». Крісвел сказав:

«Я дуже вірю в текстуальну критику. І тому я вважаю, що друга половина 16-ї глави Євангелія від Марка – то єресь; цей текст не є богонатхненним, він є просто вигадкою... При дослідженні найдавніших рукописів виявляється, що в Євангелії від Марка зовсім не було такої заключної частини. Хтось її дописав...»

Цей старий баптист, що вірує в непохибність Біблії, також стверджує, що і 5-а глава Євангелія від Івана має більш пізню вставку, в випадку при купальні Віфесді. Щодо різних розповідей про самогубство Юди (пор.

Мт. 27 та Дії 1), Крісвел каже, що «це просто різні погляди на самогубство. Якщо в Біблії щось сказано, то значить, воно має причину. І в Біблії є дві розповіді про самогубство Юди». Крісвел додає: «Текстуальна критика сама по собі чудова наука. Вона не ефемерна і не зухвала. Вона динамічна й центральна...»

- III. Проблеми рукописів (текстуальна критика). Пропоновані джерела для додаткового читання
- A. R.H. Harrison, *Biblical Criticism: Historical, Literary and Textual* (Р.Н. Гаррісон, «Біблійна критика: історична, літературна та текстуальна»)
  - Б. Bruce M. Metzger, *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption and Restoration* (Брюс М. Метцгер, «Текст Нового Заповіту: його переписування, перекручення та відновлення»)
  - В. J. H. Greenlee, *Introduction to New Testament Textual Criticism* (Дж.Г. Грінлі, «Вступ до текстуальної критики Нового Заповіту»)

Copyright © 2013 Bible Lessons International

ІСТОРИЧНА РОЗПОВІДЬ

I. ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

- A. Відношення між Старим Заповітом та іншими хроніками й літописами
  - 1. Інші історичні тексти стародавнього Близького Сходу носять міфологічний характер
    - а. політеїстичні (звичай схожі на людей боги, що відображають сили природи та конфліктують між собою)
    - б. основані на природних циклах (боги, що вмирають і воскресають)
  - 2. Греко-римська історія призначалася скоріш для розваги та заохочення читачів, ніж для запису історії як такої (Гомер багато в чому нагадує месопотамські міфи)
- B. Проілюструвати різницю між різними типами або визначеннями історії можна трьома німецькими термінами
  - 1. «Historie» – запис подій (суто факти)
  - 2. «Geschichte» – тлумачення подій з виявленням їхньої значимості для людства
  - 3. «Heilsgeschichte» – унікальний термін, що означає Божий план відкуплення та Божу дію в історичному процесі
- B. Розповіді Старого і Нового Заповітів – то «Geschichte», що веде до розуміння «Heilsgeschichte». Це розповіді про історичні події, обрані з богословських міркувань
  - 1. лише обрані події
  - 2. хронологія не настільки важлива, як теологія
  - 3. події розповідаються з ціллю відкрити істину
- Г. Розповідь є найпоширенішим жанром в Старому Заповіті. Встановлено, що 40% Старого Заповіту становить розповідь. Отже Божий Дух використовує цей жанр для того, щоб передати грішним людям Божу вістку та розповісти їм про Божий характер. Але в розповіді це робиться не прямо (як в новозавітних посланнях), але через логічні зв'язки, підсумки або вибрані діалоги/монологи. Читач повинен весь час запитувати, чому автор записав саме це, що він намагався підкреслити, що було його богословською ціллю.
Це ні в якому разі не знецінює історію. Але історія служить каналом божественного одкровення.

II. Біблійні розповіді

- A. Бог активно діє в світі, який Він створив. Богонатхненні біблійні автори вибрали певні події, щоб «розкрити» Бога. Бог є головним персонажем Старого Заповіту.
- B. Кожна розповідь діє з кількох боків:
  - 1. хто такий Бог і що Він робить в світі, який Він створив
  - 2. дії Бога відносно окремих людей та народів розкривають людство
  - 3. наприклад, зверніть увагу на те, як військова перемога Ісуса Навина пов'язується з виконанням завіту (пор. Єг. 1:7-8; 8:30-35)
- B. Розповіді часто поєднуються в один літературний уривок, що розкриває одну богословську істину.

III. Принципи тлумачення старозавітних розповідей

- A. Найкращий виклад про тлумачення старозавітних розповідей я знайшов у книзі Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (Douglas Stuart, How To Read The Bible For All Its Worth, стор. 83-84)
  - 1. Старозавітна розповідь, як правило, прямо не навчає доктринам.
  - 2. Старозавітна розповідь, як правило, ілюструє доктрини, які викладаються в інших частинах Біблії.
  - 3. У розповідях розповідається про те, що сталося, але не завжди про те, що мало статися або має бути весь час. Тому не кожна розповідь має чітку мораль.

4. Те, що люди роблять в розповідях, не завжди є для нас добрим прикладом. Часто буває навпаки.
  5. Більшість персонажів старозавітних розповідей зовсім не ідеальні люди, і їхні вчинки теж далеко не ідеальні.
  6. В кінці розповіді не завжди дається позитивна або негативна оцінка подій. Очікується, що ми зможемо самі дати оцінку, судячи з того, чому Бог навчив нас в інших місцях Писання більш прямо і категорично.
  7. Всі розповіді передають лише окремі події та є неповними. В них не завжди розповідаються всі важливі деталі (пор. Ів. 21:25). В розповіді є все те, що богонатхненний автор вважав важливим нам повідомити.
  8. Розповіді не призначені для того, щоб давати відповіді на всі наші богословські питання. Вони служать конкретним поставленим цілям і стосуються певних питань, залишаючи інші питання для розгляду в інших місцях.
  9. Розповіді можуть навчати або експліцитно (відкрито, ясно), або імпліцитно (маючи на увазі, але не говорячи прямо).
  10. У кінцевому підсумку головним героєм всіх біблійних розповідей є Бог.
- Б. Про тлумачення розповідей також добре сказано в книзі «Екзегетичне богослов'я» Волтера Кайзера (Walter Kaiser, *Toward Exegetical Theology*).
- «Унікальним аспектом розповідей Писання є те, що автор зазвичай використовує слова та дії персонажей для того, щоб донести до читача головну думку або сутність свого вчення. Таким чином, на відміну від навчальних текстів Писання, в розповідях автор не використовує прямих тверджень, і повчальний зміст тексту залишається на задньому плані. Внаслідок цього для читача вкрай важливим стає досягнути ширший контекст розповіді та знайти відповідь на питання, чому автор вибрав саме ці події й виклав їх у саме такій послідовності. Двома ключами до розуміння розповіді є розташування епізодів та вибір саме цих слів, осіб чи епізодів із безлічі можливих варіантів. Крім того, Божа реакція на людей і події та Його оцінка часто визначається на основі того, як автор описує реакцію певної людини або групи людей у кульмінаційний момент вибраної послідовності подій, тобто, якщо сам автор не дає влсану (в даному випадку Божу) оцінку подій» (стор. 205).
- В. У розповідях істина знаходиться в цілому літературному уривку, а не в окремих його частинах. Стережіться, щоб не шукати в розповідях Старого Заповіту доказів для своєї власної поведінки.

IV. Два рівня тлумачення

- А. Дії ЯХВЕ по відношенню до «насіння» (роду) Авраама, пов'язані з відкупленням та одкровенням
- Б. Воля ЯХВЕ для життя кожного віруючого (в усі часи)
- В. В фокусі першого знаходиться пізнання Бога (спасіння), а в фокусі другого – служіння Йому (християнське життя віри, пор. Рим. 15:4; 1Кор. 10:6,11)

СЛОВНИК

Автографи. Так називають оригінальні рукописи Біблії. Проте всі оригінальні рукописи були загублені. Залишилися тільки копії копій. Саме тому ми маємо багато різночитань єврейських та грецьких рукописів і стародавніх версій.

Авторитет біблійного тексту. Цей термін вживається в дуже конкретному значенні. Він визначається як розуміння того, що первісний автор сказав у свій час, і застосування тієї істини в наші дні. Під а.б.т. зазвичай мається на увазі погляд на Біблію як єдиний авторитетний провідник для нас. Однак, зважаючи на сучасні неправильні тлумачення, я обмежив це поняття Біблією з тлумаченням на основі історико-граматичного методу.

Адопціонізм. Це був один з поглядів на відношення Ісуса з Богом в період раннього християнства. По суті цей погляд стверджував, що Ісус був звичайною людиною і Бог всиновив Його особливим чином під час Його хрещення (пор. Мт. 3:17; Мр. 1:11) або воскресіння (пор. Рим. 1:4). Ісус проводив настільки взірцеве життя, що Бог в якийсь момент (при хрещенні або воскресінні) прийняв Його як Свого «Сина» (пор. Рим. 1:4; Фил. 2:9). Таким був погляд меншості в ранній церкві та в VIII столітті. Згідно з цим поглядом, не Бог став людиною (боговтілення), а навпаки, людина стала Богом!

Важко знайти слова, щоб описати, як Ісус, Божий Син, предвічний Бог, був нагороджений або звеличений за взірцеве життя. Якщо Він уже був Богом, то як Він міг бути нагородженим? Якщо Він володів предвічною божественною славою, то як Він міг отримати більшу честь? Хоча нам важко це зрозуміти, Отець дав Ісусу особливу честь за Його досконале виконання волі Отця.

Алегорія. Цей тип тлумачення Біблії спочатку появився в олександрійському іудаїзмі й був поширений Філоном Олександрійським. Його суть полягає в бажанні зробити Писання доцільним в певній культурі або філософській системі, ігноруючи історичний фон і / або літературний контекст Біблії. Цей метод приводить до пошуку прихованого або духовного сенсу в кожному тексті Писання. Слід зазначити, що Ісус в Мт. 13 і Павло в Гал. 4 навчають істинам за допомогою алегорії. Але це була не власне алегорія, а певний вид типології.

Аналітичний лексикон. Довідник, що надає можливість досліднику Біблії визначити кожен грецьку форму в Новому Заповіті. Форми та основні визначення подаються тут в грецькому алфавитному порядку. При використанні разом з підрядним перекладом, а.л. дозволяє віруючим читачам, що не володіють грецькою мовою, аналізувати новозавітні грецькі граматичні та синтаксичні форми.

Аналогія Писання. Цей термін виражає такий погляд, що вся Біблія є богонатхненною й різні її частини не можуть суперечити одна одній, але доповнюють одна одну. Таке попереднє ствердження є основою для використання паралельних місць при тлумаченні біблійного тексту.

Антитетичний. Один з трьох описових термінів, що вживаються для позначення зв'язку між строками єврейської поезії. Він означав строки з протилежним значенням в поезії (пор. Пр. 10:1, 15:1).

Антиохійська школа. Цей метод тлумачення Біблії з'явився в сирійському місті Антіохія в III ст. н.е. як реакція на алегоричний метод єгипетської Олександрії. Суть цього методу полягає в фокусі на історичному значенні Біблії. За цим методом, Біблія тлумачиться як звичайна людська література. Ця школа втягнулася в суперечки про те, чи мав Христос дві природи (несторіанство), чи одну (повністю Бог і повністю людина). Римо-католицька церква об'явила цю школу єретичною, і школа перемістилася в

Персію, але мала дуже мале значення. Її основні герменевтичні принципи пізніше стали принципами тлумачення протестантських реформаторів Лютера та Кальвіна.

Антропоморфічний. Це слово означає «такий, що володіє властивими людині ознаками» і вживається в нашій релігійній мові щодо Бога. Воно походить від грецького слова «людство» і означає, що ми говоримо про Бога так, ніби Він є чоловіком. Бог описується фізичними, психічними, соціологічними та психологічними термінами, що вживаються щодо людей (пор. Бут. 3:8; 1Цар. 22:19-23). Це, звичайно, лише аналогія. Однак ми не маємо в нашій мові ніяких інших категорій чи термінів, крім людських. Тому наше пізнання Бога, яким би істинним воно не було, є обмеженим.

Апокаліптична література. Це був переважно, а може навіть і виключно, іудейський жанр, шифроване письмо, що використовувалося в часи вторгнення або окупації іудеїв з боку іноземних держав. А.л. оснований на переконанні, що Бог є особою, відкупителем, що Він керує подіями в світі й особливо цікавиться й піклується про Ізраїлю. Ця література звіщає остаточну перемогу через особливі дії Бога.

Вона повна символів і фантастичних таємничих образів. В ній істина часто виражається кольорами, числами, видіннями, снами, втручанням ангелів, секретними кодовими словами; в ній часто має місце різкий дуалізм добра і зла.

Прикладами цього жанру є: (1) в Старому Заповіті – Єзекіїль (гл. 36-48), Даниїл (гл. 7-12), Захарія; (2) в Новому Заповіті – Євангеліє від Матвія 24; Євангеліє від Марка 13; Друге послання до солунян та Об'явлення.

Апологет (апологетика). Цей термін походить від грецького кореня «правовий захист». Це – особлива богословська дисципліна, що надає докази та раціональні основи християнської віри.

Апріорі (*a priori*). Це слово є синонімом виразу «попереднє твердження». Воно означає думки, основані на визначеннях, принципах або положеннях, що вважалися правдивими й приймалися без належного дослідження або аналізу.

Аристотель. Давньогрецький філософ, учень Платона та вчитель Олександра Македонського. Його філософія до сих пір впливає на багато галузей сучасної науки, тому що Аристотель наголошував на важливості спостереження й класифікації, а це – одна з засад наукового методу.

Аріанство. Арій був пресвітером в олександрійській церкві в III – на початку IV ст. Він стверджував передвічне існування Ісуса, але заперечував Його божественність (не визнавав Його єдиносущим Отцю), можливо, зважаючи на Пр. 8:22-31. Проти нього виступив єпископ олександрійської церкви, розпочавши (у 318 р. н.е.) суперечку, що тривала протягом багатьох років. Аріанство стало офіційним віросповіданням східної церкви. Нікейський собор 325 р. н.е. засудив Арія та підтвердив повну божественність Сина та Його рівність Отцю.

Беци. Грецький і латинський рукопис VI ст. н.е. Позначається літерою «D». Містить в собі Євангелія, книгу Дій та деякі загальні послання. Для цього рукопису характерні численні додатки переписчиків. На його основі було створено «загальноприйнятий текст» (*Textus Receptus*), велику грецький рукописну традицію, що стоїть за Біблією короля Якова (*King James Version*).

Богонатхнення. Це поняття вказує на те, як Бог промовляє до людей, керуючи біблійними авторами, щоб вони точно й чітко записали Його одкровення. Загалом це поняття передається трьома термінами: (1)

одкровення або богоявлення – дії Бога в історії людства; (2) богонатхнення – коли Бог дав деяким обраним людям правильне розуміння Своїх дій і вони записали його для всього людства; і (3) просвітлення – коли Бог дав людям Свого Духа, щоб вони могли розуміти й пізнавати Його.

Буквальний (або Дослівний). Так називається історичний текстовий метод герменевтики, що походив з Антіохії. Згідно з цим методом, в тлумаченні за основу береться нормальний, явний сенс людської мови, хоча визнається й наявність метафоричної мови.

Ватиканус. Грецький рукопис IV ст. н.е., знайдений в ватиканській бібліотеці. Спочатку в нього входив Старий Заповіт, апокрифи та Новий Заповіт. Однак деякі його частини були загублені (Буття, Псалми, Послання до євреїв, Пастирські послання, Посання Филімону та Одкровення). Цей рукопис є дуже важливим для визначення оригінального тексту автографів. Він позначається великою літерою «В».

Вища критика. Процес тлумачення Біблії з фокусом на історичному фоні та літературній структурі даної книги Біблії.

Вузькоконфесійність. Упередження, які обмежені певними богословськими/культурними середовищами чи групами. Вузькоконфесійність не визнає транскультурного характеру біблійної істини чи її застосування.

Вульгата. Так називається латинський переклад Біблії, здійснений Ієронімом в 380-х рр. н.е. Вульгата стала головним або «загальноприйнятим» перекладом римо-католицької церкви.

Герменевтика. Принципи, що ними керується екзегеза. Герменевтика є і системою певних правил, і мистецтвом / даром. Біблійна або священна герменевтика як правило поділяється на дві категорії: загальні принципи та окремі принципи. Вони стосуються різних типів літератури в Біблії. Кожний окремий тип (жанр) має свої особливі правила, але є загальні положення й процеси, що стосуються всіх жанрів.

Гностицизм. Ми знаємо про цю єресь в основному з гностичних творів II ст. Однак перші гностичні ідеї з'явилися вже в I ст.

Деякі вчення гностичних вчителів II ст. Валентинія й Керинфа такі: (1) матерія й дух співіснували від вічності (онтологічний дуалізм). Матерія – то зло, а дух – добро. Оскільки Бог є дух, Він не може безпосередньо займатися злом матерією; (2) є еманції (*еони* або ангельські сфери) між Богом та матерією. Останньою або найнижчою з них був ЯХВЕ Старого Заповіту, Хто створив всесвіт (*kosmos*); (3) Ісус був еманцією, як ЯХВЕ, але вищим від Нього, ближчим до істинного Бога. Деякі гностики вважали Христа найвищою еманцією, але все таки нижчим від Бога і, звичайно, не втіленим Богом (пор. Ів. 1:14). Оскільки матерія є злом, Ісус не міг мати людське тіло і при цьому бути божественним. Він був духовним привидом (пор. Ів. 1:1-3; 4:1-6); і (4) спасіння досягалося через віру в Ісуса та особливе знання, яким володіли лише особливі люди. Знання (паролі) було необхідним для того, щоб пройти через небесні сфери. Іудейське законництво теж було необхідним для того, щоб досягти Бога.

Гностичні лжевчителі відстоювали дві протилежні етичні системи: (1) одні вважали спосіб життя, поведінку ніяк не пов'язаними зі спасінням. Для них спасіння та духовність були виключно питанням таємного знання (паролей), що проводило їх через ангельські сфери (*еони*); (2) інші вважали спосіб життя, поведінку вирішальними для спасіння. Такі люди проголошували аскетичне життя доказом істинної духовності.

Двозначність. Це слово означає невизначеність написаного тексту, коли є два чи більше можливих значень або коли йдеться водночас про дві або більше речей. Можливо, Іван вживав двозначність навмисне (двозначні фрази).

Дедуктивний. Метод логіки або мислення, в якому умовивід здійснюється в напрямі від загальних принципів до окремих застосувань. Дедуктивний метод є протилежним індуктивному, що рухається від окремих спостережень до загальних висновків (теорій).

Динамічний еквівалент. Одна з теорій перекладу Біблії. Переклад Біблії можна розглядати як широкий спектр, що починається з перекладу «слово в слово», де кожне єврейське або грецьке слово позначається відповідником в цільовій мові, і закінчується на «перифразі», де передається лише думка автора, а не оригінальні слова та фрази. Між цими двома теоріями перекладу знаходиться «динамічний еквівалент», в якому серйозне ставлення до оригінального тексту поєднується з використанням сучасних граматичних форм та ідіом. Ці різні теорії перекладу добре описані в книзі Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (Fee, Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*, стор. 35) та у «Вступі до перекладу TEV» Роберта Бретчера (Robert Bratcher, Introduction to the TEV).

Діалектичний. Метод пізнання, що приймає положення, які здаються суперечливими або парадоксальними, і шукає єдиної відповіді для вирішення конфлікту між двома сторонами парадоксу. Багато біблійних доктрин складають діалектичні пари: передвизначення і вільна воля, безпека й стійкість, віра й діла, рішення й учнівство, християнська свобода й християнська відповідальність.

Діаспора. Цей термін вживався палестинськими іудеями щодо інших іудеїв, що жили за географічними межами обіцяної землі.

Ейзегеза. Протилежність екзегези. Якщо екзегеза «виводить» сенс із оригінального авторського задуму, то ейзегеза «привносить» в нього іншу ідею або погляд.

Екзегеза. Практика тлумачення конкретного тексту. Екзегеза означає «виводити» (текст) з метою зрозуміти оригінальний авторський задум в світлі історичного фону, літературного контексту, синтаксису та значення слів у той період.

Еклектика. Цей термін вживається в зв'язку з текстовою критикою. Він означає вибір окремих читань з різних грецьких рукописів для створення тексту, близького до оригінальних автографів. Еклектика відкидає думку, що оригінал може бути представленим якоюсь однією сім'єю грецьких рукописів.

Етимологія. Аспект вивчення слова, що намагається встановити оригінальне значення слова. Кореневе значення слова допомагає встановити значення, в якому слово вживається в конкретному випадку. В процесі тлумачення головною є не етимологія, а значення слова в час його вживання.

Жанр. Цей термін походить від французького слова, що означає різні типи літератури. Суть терміна полягає в поділенні літературних форм на категорії за спільними характеристиками: історична розповідь, поезія, притча, апокаліптичний твір, юридичний текст, тощо.

Загальноприйнятий текст (Textus Receptus). Назва грецького Нового Заповіту, виданого в 1633 р. н.е. Ельзевіром. Насправді це – редакція грецького Нового Заповіту, створена на основі кількох грецьких рукописів пізнього періоду та латинських версій Еразма (1510-1535), Степануса (1546-1559) й Ельзевіра

(1624-1678). А.Т. Робертсон в своїй книзі «Вступ до текстуальної критики Нового Заповіту» (А. Т. Robertson, *An Introduction to the Textual Criticism of the New Testament*, стор. 27) каже, що «візантійський текст – то практично Textus Receptus». Візантійський текст – найменш цінний з трьох сімей ранньогрецьких рукописів (західна, олександрійська та візантійська). В нього ввійшли численні помилки, допущені переписувачами протягом століть. Однак А.Т. Робертсон також зазначає, що «Textus Receptus зберіг для нас досить точний текст» (стор. 21). Ця грецька рукописна традиція (особливо третє видання Еразма 1522 р.) лежить в основі Біблії Короля Якова 1611 р.

Законництво. Ставлення людини, що надає надмірне значення законам або ритуалам. Людина з таким ставленням схильна покладати надію на виконання законів як засобу для того, щоб заслужити Боже прийняття. Законництво призводить до зневажання стосунків і звеличення вчинків (в тому числі виконання обрядів), хоча ОБИДВА є важливими аспектами завітних стосунків між святим Богом та грішним людством.

Ідіома. Це слово означає фрази в різних мовах і культурах, що мають особливе значенням, не пов'язане зі значеннями окремих слів. Напр.: «страшенна насолода» або «ти просто вбив мене». В Біблії теж є такі фрази.

Індуктивний. Метод логіки або мислення, в якому умовивід здійснюється в напрямі від окремого до загального. Це – емпіричний метод сучасної науки, що в основному базується на підході Аристотеля.

Канон. Цей термін означає тексти, які вважаються унікально богонатхненними. Він вживається щодо текстів Старого та Нового Заповіту.

Коментар. Спеціальний тип книги для дослідників Біблії. В коментарі викладається загальна інформація про дану книгу Біблії, а потім дається пояснення значення кожного розділу книги. У деяких коментарів головний акцент стоїть на застосуванні тексту, а в інших міститься більш технічне дослідження тексту. Коментарі є корисними, але повинні використовуватися дослідником Біблії після проведення самостійного вивчення. Тлумачення коментарів ні в якому разі не можна приймати без критики. Корисно порівнювати декілька коментарів, написаних з різних богословських поглядів.

Література мудрості. Цей літературний жанр був поширеним в стародавньому Близькому Сході (і поширений в сучасному світі). По суті, цей жанр слугував вихованню нового покоління в принципах успішного життя через поезію, притчи або нариси. Л.м. була адресована насамперед окремій людині, а не колективу чи суспільству. В ній немає посилань на історію, але вона основана на життєвому досвіді й спостереженні. Частина Біблії від Йова до Пісні над Піснями теж навчає про присутність ЯХВЕ та поклоніння Йому, але цей релігійний світогляд не завжди виражається явно в усякому людському досвіді.

Цей жанр сам по собі виражає загальні істини й не може бути застосованим до кожної конкретної ситуації. Є загальні твердження, що не завжди стосуються кожної окремої ситуації.

Мудреці відважувалися ставити важкі питання про життя. Часто вони кидали виклик традиційним релігійним поглядам (Йов та Еклезіяст). Вони створюють напругу та баланс із простими відповідями про життєві трагедії.

Літературний жанр. Окремі форми, в яких може здійснюватися людське спілкування, такі як поезія або історична розповідь. Окрім загальних принципів усіх жанрів літератури, кожен літературний вид має свої особливі герменевтичні принципи.

Літературний уривок. Цей термін означає великі фрагменти, на які можна поділити біблійну книгу за ходом думок автора. Л.у. може складатися з п'яти віршів, абзаців, або цілих глав. Він може виступати як окремий текст з центральною темою.

Манускрипт (або Рукопис). Цей термін означає різні копії грецького Нового Заповіту. Їх звичайно поділяють на різні типи (1) за матеріалом, на якому вони написані (папірус, шкіра), або (2) за формою письма (великими літерами або рядковим письмом). Скорочено позначається «MS» (манускрипт, одиниця) або «MSS» (манускрипти, множина).

Масоретський текст. Єврейські рукописи Старого Заповіту IX ст. н.е., створені поколіннями іудейських богословів, з оголосами та іншими текстовими позначками. Вони є головним першотекстом наших англійських перекладів Старого Заповіту. М.т. був історично підтверджений єврейськими манускриптами, зокрема книги пророка Ісаї, із Сувоїв Мертвого моря. Скорочено позначається як «MT».

Метонімія. Це – троп, в основі якого лежить перенесення назви одного поняття на інше, що перебуває з ним у певному зв'язку. Наприклад, вираз «чайник закипів» насправді означає: «закипіла вода, що в чайнику».

Мова опису. Цей термін вживається щодо ідіом, якими написаний Старий Заповіт. В Біблії наш світ зображається таким, яким ми сприймаємо його п'ятьма почуттями. Біблія не була написана науковою мовою і автори не писали її як наукову працю.

Несторіанство. Нестор був патріархом Константинопольським в V столітті. Він навчався в Антіохії Сирійській. Він стверджував, що Ісус мав дві природи – повністю людську та повністю божественну. Цей його погляд відрізнявся від ортодоксального Олександрійського погляду на одну природу Христа. Головним занепокоєнням Нестора було використання титулу «Богоматері» щодо Марії. Проти Нестора виступив Кирило Олександрійський і його власна антіохійська освіта. Антіохія була центром історико-граматичного й текстуального підходу до тлумачення Біблії, а Олександрія була центром алегоричної школи тлумачення. Вкінці Нестор був усунутий з посади й відправлений в заслання.

Нижча критика. Див. «текстуальна критика».

Одкровення. Так називають поняття, що Бог промовляє до людей. Загалом це поняття передається трьома термінами: (1) одкровення або богоявлення – дії Бога в історії людства; (2) богонатхнення – коли Бог дав деяким обраним людям правильне розуміння Своїх дій і вони записали його для всього людства; і (3) просвітлення – коли Бог дав людям Свого Духа, щоб вони могли розуміти й пізнавати Його.

Одухотворення. Цей термін є синонімом алегоризації в тому сенсі, що він відкидає історичний і літературний контекст даного тексту та тлумачить його за іншими критеріями.

Олександрійська школа. Цей метод тлумачення Біблії з'явився в єгипетському місті Олександрії в II ст. н.е. Він оснований на принципах тлумачення Філона, послідовника Платона. Його часто називають алегоричним методом. Цей метод панував в церкві до часу реформації. Його стовпами були Ориген та Августин. Див. Мойзес Сілва, «Чи церква неправильно тлумачила Біблію?» (Moises Silva, *Has The Church Misread The Bible?*) (Academic, 1987)

Олександрійський кодекс. Цей грецький рукопис V століття з єгипетського міста Олександрія містить в собі Старий Заповіт, апокрифи й більшість Нового Заповіту. Він є важливим свідомством відносно всього

Нового Заповіту (окрім деяких частин Євангелія від Матвія, Євангелія від Івана та Другого Послання до коринтян). Коли цей рукопис за позначкою «А» та рукопис за позначкою «В» (Ватиканус) сходяться щодо певного читання, то в більшості випадків більшість вчених вважають це читання оригінальним.

Папірус. Тип матеріалу для письма з Єгипту. Його виробляли з рослини, що росла на берегах ріки. Саме на папірусах написані найдавніші екземпляри грецького Нового Заповіту.

Парадокс. Істини, які здаються суперечливими, але насправді обидві з них є істинами, хоча між ними й існує напруга. Вони «обрамлюють» істину з різних сторін. Багато біблійних істин подаються в парадоксальних (або діалектичних) парах. Біблійні істини є не окремими зірками, але сузір'ями, візерунками об'єднаних між собою зірок.

Паралельні місця. Це пов'язано з переконанням, що вся Біблія дана Богом та найкраще тлумачить сама себе й збалансовує парадоксальні істини. П.м. також допомагають тлумачити неясні або двозначні тексти Біблії, знаходити найясніший текст на дану тему та досліджувати всі інші аспекти біблійного вчення про дану тему.

Первісний автор. Це термін означає дійсних авторів Писання.

Перифраз. Один з підходів до перекладу Біблії. Переклад Біблії можна розглядати як широкий спектр, що починається з перекладу «слово в слово», де кожне єврейське або грецьке слово позначається відповідником в цільовій мові, і закінчується на «перифразі», де передається лише думка автора, а не оригінальні слова та фрази. Між цими двома теоріями перекладу знаходиться «динамічний еквівалент», в якому серйозне ставлення до оригінального тексту поєднується з використанням сучасних граматичних форм та ідіом. Ці різні теорії перекладу добре описані в книзі Гордона Фі та Дугласа Стюарта «Як читати Біблію і бачити всю її цінність» (Fee, Stuart, *How to Read the Bible For All Its Worth*, стор. 35).

Підрядник. Це – один з інструментів для дослідників Біблії, що дозволяє тим, хто не володіє біблійними мовами, аналізувати їхні значення й структуру. В підряднику подається переклад кожного слова прямо під текстом оригіналу. Цей інструмент разом з «аналітичним лексиконом» подає форми й основні визначення єврейських та грецьких слів.

Платон. Давньогрецький філософ, чия філософія мала величезний вплив на ранню церкву через богословів з єгипетської Олександрії, а пізніше через Августина. Платон стверджував, що все в світі є ілюзорним, лише подобою духовного архетипу. Пізніше богослови прирівняли Платонові «форми/ідеї» до духовного світу.

Попередні твердження. Це означає погляд на речі, що склався наперед. Ми часто підходимо до Писання з уже сформованими поглядами та судженнями на різні теми. Такий підхід також називають упередженням, позицією апіорі (*a priori*) або допущенням.

Пошук доказів у тексті. Практика тлумачення Писання шляхом цитування вірша, не беручи до уваги його безпосередній контекст або ширший контекст в літературному уривку. Така практика відриває вірші від оригінального авторського наміру і зазвичай мотивується бажанням використати авторитет Біблії, щоб довести власну думку.

Природне одкровення. Одна з категорій Богопізнання. В неї входить природний порядок (Рим. 1:19-20) та моральна свідомість (Рим. 2:14-15). Про п.о. йдеться в Пс. 19:1-6 та Рим. 1-2. Воно відрізняється від особливого одкровення, що є конкретною формою Богопізнання, коли Бог відкриває Себе через Біблію і, найвищою мірою, через Ісуса з Назарета.

Особливого значення цій богословській категорії надають християнські вчені з руху «старої землі» (напр., твори Хью Росса (Hugh Ross)). На основі цієї категорії вони стверджують, що вся істина є Божою істиною. Природа відкриває нам двері до пізнання про Бога; це відрізняється від особливого одкровення (Біблії). П.о. дає сучасній науці свободу вивчати природний порядок. На мою думку, це – чудова можливість для свідочтва сучасним західним науковим колам.

Просвітлення. Так називають поняття, що Бог промовляє до людей. Загалом це поняття передається трьома термінами: (1) одкровення або богоявлення – дії Бога в історії людства; (2) богонатхнення – коли Бог дав деяким обраним людям правильне розуміння Своїх дій і вони записали його для всього людства; і (3) просвітлення – коли Бог дав людям Свого Духа, щоб вони могли розуміти й пізнавати Його.

Рабиністичний іудаїзм. Цей період історії іудейського народу почався з вавилонської неволі (586-538 рр. до н.е.). З падінням впливу священників і храму центром життя іудеїв стали помісні синагоги. Ці місцеві центри іудейської культури, спільности, поклоніння та вивчення Біблії стали провідними в національно-релігійному житті народу. В часи Ісуса ця «релігія писарів» була паралельною релігії священників. Після падіння Єрусалима в 70 р. н.е. ця форма іудаїзму, в якій переважали фарисеї, визначала напрямок іудейського релігійного життя. Для р.і. характерне практичне, законницьке тлумачення Тори згідно з усною традицією (Талмудом).

Світобачення і світогляд. Обидва ці філософські терміни пов'язані зі створінням. Термін «світобачення» пов'язаний з питанням «як» відбулося створіння, а термін «світогляд» – з питанням «Хто» творив. Ці терміни відповідають такому тлумаченню, що в главах 1-2 книги Буття йдеться насамперед про те, Хто створив світ, а не як Він це робив.

Семантичний обсяг. Повний спектр значень, асоційованих із даним словом, або різні конотації слова в різних контекстах.

Септуагінта. Назва грецького перекладу єврейського Старого Заповіту. За традицією, цей переклад було здійснено за сімдесят днів сімдесятьма богословами для Олександрійської бібліотеки в Єгипті. Традиційно, датою написання Септуагінти вважається 250 р. до н.е. (але насправді ця робота могла тривати понад ста років). Важливість цього перекладу в тому, що (1) він дає нам ще один стародавній текст, який можна порівнювати з єврейським масоретським текстом; (2) він показує нам стан іудейського тлумачення Біблії в III - II ст. до н.е.; (3) він показує нам іудейські месіанські погляди до відкинення Ісуса іудеями. Септуагінта позначається скороченням «LXX».

Симфонія. Один з інструментів для дослідників Біблії. В ньому дається список кожного слова в Старому й Новому Заповітах. Симфонія є корисною з кількох сторін: (1) точне встановлення грецького слова, що лежить за будь-яким словом перекладу; (2) порівняння місць Писання, де вжито те саме єврейське або грецьке слово; (3) встановлення випадків перекладу двох різних єврейських або грецьких слів одним словом; (4) встановлення частоти вживання слів в текстах окремих книг або авторів; (5) допомога досліднику в знаходженні потрібного місця Писання (пор. Волтер Кларк, «Як користуватися посібниками з грецької мови Нового Заповіту» - Walter Clark, *How to Use New Testament Greek Study Aids*, стор. 54-55).

Синайський кодекс. Грецький рукопис IV ст. н.е., знайдений німецьким вченим Тішендорфом (Tischendorf) в монастирі Святої Катерини на Джебель Муса, традиційному місці гори Синай. Цей рукопис позначається першою літерою єврейського алфавіту «алеф» (א). Він містить в собі Старий Заповіт і повний Новий Заповіт. С.к. – один із найбільш стародавніх унікальних манускриптів.

Синонім. Слова або вирази, що є однаковими або схожими за значенням (хоча в дійсності повного семантичного збігу двох слів не буває). Вони настільки близькі, що можуть замінити одне одного в реченні без втрати значення. Цим терміном також позначається одна з трьох форм паралелізму в єврейській поезії. В цьому сенсі синонімами називаються дві строки поезії, що виражають одну й ту саму істину (пор. Пс. 103:3).

Синтаксис. Це грецьке слово означає будову речення і вказує на те, як частини речення поєднуються для виразу завершеної думки.

Синтетичний. Це – один з трьох термінів, що означають типи єврейської поезії. Він означає поетичні строки, що будуються одна на одній в кумулятивному сенсі й іноді називаються «кліматичними» (пор. Пс. 19:7-9).

Систематичне богослов'я. Стадія тлумачення, на якій робиться спроба привести біблійні істини в єдиний логічний порядок. Це – скоріш логічний, ніж історичний, виклад християнського богослов'я в категоріях (Бог, людина, гріх, спасіння, тощо).

Сувої Мертвого моря. Низка стародавніх текстів, написаних на єврейській та арамейській мовах, що були знайдені біля Мертвого моря в 1947 р. Це була релігійна бібліотека іудейських сектантів I ст. Римська окупація та зелотські війни 60-х років змусили їх ховати ці сувої в герметично закупорених глиняних посудинах в печерах. Ці сувої допомогли нам зрозуміти історичний фон Палестини I ст. й підтвердили, що масоретський текст є точним і датується принаймні кінцем доби до н.е. С.м.м. позначаються скороченням «DSS».

Талмуд. Назва іудейської усної традиції. Іудеї вірили, що Сам Бог дав Мойсею Талмуд на горі Синай. В дійсності, здається, Талмуд є збіркою мудрості іудейських вчителів, накопиченої протягом багатьох років. Є дві письмових версії Талмуда: вавилонська і коротша, незавершена палестинська.

Текстуальна критика. Ця наука вивчає тексти рукописів Біблії. Т.к. необхідна тому, що оригінальних рукописів не існує, а копії відрізняються одна від одної. Вона намагається пояснити різночитання та (наскільки це можливо) відтворити оригінальний текст автографів Старого й Нового Заповіту. Т.к. часто називають «нижчою критикою».

Типологія. Особливий спосіб тлумачення. Зазвичай він здійснюється шляхом розкриття новозавітної істини через тексти Старого Заповіту. Ця категорія герменевтики була важливим елементом олександрійського методу. Щоб не зловживати цим типом тлумачення, треба обмежити його використання особливими випадками, записаними в Новому Заповіті.

Тора. Цей термін по-єврейськи означає «вчення». Тора стала офіційною назвою книг Мойсея (від Буття до Повторення Закону). Для іудеїв це – найавторитетніший розділ єврейського канону.

Упередження. Цей термін означає сильну схильність до чого-небудь або до певного погляду. Це такий образ мислення, в якому неможлива об'єктивність щодо чого-небудь або певного погляду. Це – ставлення, що склалося наперед.

Фрагмент. Базовий літературний уривок прозового твору, що пов'язаний з однією центральною думкою. Якщо ми будемо держатися цієї думки, то не загубимо первісного авторського задуму серед другорядних думок.

Фрагменти Мураторіїв. Перелік каноничних книг Нового Заповіту, написаний в Римі ще до 200 р. н.е. В ньому записані двадцять сім книг Нового Заповіту, як у протестантській Біблії. Це ясно показує, що помісні церкви в різних частинах Римської імперії «практично» встановили канон ще задовго до великих церковних соборів IV століття.

Христоцентричний. Цей термін означає центральність Ісуса. Він пов'язаний з переконанням, що Ісус є Господь всієї Біблії. На Ісуса вказує Старий Заповіт, Він є завершенням і ціллю Старого Заповіту (пор. Мт. 5:17-48).

ЯХВЕ. Це – завітне ім'я Бога в Старому Заповіті. Воно визначається в Вих. 3:14. Це – **спонукальна** форма єврейського слова «бути». Іудеї боялися вимовляти це ім'я без потреби, і тому вони заміняли його єврейським словом *Адонай*, «Пан, Господь». Ось чому ім'я ЯХВЕ в Біблії перекладається як «Господь».

ДОКТРИНАЛЬНА ЗАЯВА БОБА АТЛІ

Я не великий прихильник символів або сповідань віри. Я віддаю перевагу самій Біблії. Однак я розумію, що моє сповідання віри допоможе тим, хто мене не знає, оцінити мої доктринальні погляди. В наші дні, серед безлічі богословських помилок та обману, я пропоную вам короткий виклад свого богослов'я.

1. Вся Біблія – і Старий Заповіт, і Новий Заповіт – є богонатхненним, непохибним, авторитетним і вічним Божим Словом. Вона – єдине одкровення Бога, записане людьми під надприродним керівництвом Господа (див. ОСОБЛИВА ТЕМА: «БОГОДУХНОВЕННІСТЬ» - SPECIAL TOPIC: INSPIRATION). Вона – єдине джерело чистої істини про Бога та Його задуми (див. Спеціальна тема: «Вічний план відкуплення ЯХВЕ»). І вона – єдине джерело віри й обрядів Божої Церкви.
2. Є один Бог, вічний Творець і Відкупитель (див. СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ЄДИНОБОЖЖЯ» - SPECIAL TOPIC: MONOTHEISM). Він створив усе видиме й невидиме. Він також явив Себе в любові та піклуванні, але водночас і в справедливості та правді. Він відкрив Себе в трьох особах: Отець, Син і Дух Святий, які є окремими і водночас єдиними в сутності (див. СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ТРИЦЯ» - SPECIAL TOPIC: THE TRINITY).
3. Бог активно керує Своїм світом. Є незмінний вічний Божий задум для Божого створіння, а є індивідуальний задум для окремої людини, що дозволяє людині діяти за вільною волею. Ніщо не відбувається без відома та дозволу Бога, проте Бог дає право індивідуального вибору ангелам і людям. Ісус є Обранцем Отця, і в Ісусі всі люди – потенційно обрані. Боже передбачення подій не зводить людей на рівень визначеного сценарію. Кожен з нас відповідає за свої думки й вчинки (див. передвизначення (кальвінізм) і вільна воля людей (армініанізм)).
4. Люди були створені за образом Божим вільними від гріха, але вибрали непослух Богові. Адам і Єва були введені в спокусу надприродною особою (див. СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ОСОБОВЕ ЗЛО» - SPECIAL TOPIC: PERSONAL EVIL), але вони несли відповідальність за те, що вольовим рішенням поставили в центр самих себе. Їхній непослух подіяв на людство й на все створіння. Всім нам потрібна Божа милість і благодать, як для нашого спільного положення в Адамі, так і для кожного з нас окремо через наш вольовий непослух.
5. Бог дав людству спосіб для прощення та відновлення. Ісус Христос, унікальний Божий Син, став людиною, проводив безгрішне життя і заступницькою смертю заплатив ціну покарання за гріх людства. Він є єдиним шляхом до відновлення й спілкування з Богом. Немає іншої дороги до спасіння, окрім одної – через віру в завершену роботу Христа.
6. Кожен з нас має особисто прийняти Божий дар прощення та відновлення в Ісусі. Для цього нам треба з власної волі довіритися Божим обітницям через Ісуса та відректися від всіх відомих нам гріхів. Див. Спеціальну тему: «Що означає "отримувати", "вірувати", "сповідати / визнавати" та "кликати"?»
7. Всі ми отримуємо повне прощення й відновлення згідно з нашою вірою (див. Спеціальну тему: «"Вірити" в Новому Заповіті») в Христа та покаанням (див. СПЕЦІАЛЬНА ТЕМА: «ПОКАЯННЯ [НОВИЙ ЗАПОВІТ]» - SPECIAL TOPIC: REPENTANCE [NT]) у своїх гріхах. Однак доказом цих нових відносин є життя, що змінилося й надалі змінюється. Божим наміром для людей є не лише вічність на небесах, але уподібнення Христу вже зараз. Дійсно відкуплені люди теж грішать час від часу, але вони все життя до кінця продовжують вірити й каятися.
8. Дух Святий є «другий Ісус» (див. Спеціальна тема: «Ісус і Дух»). Він присутній в цьому світі, приводить загиблих до Христа і робить спасених подібними до Христа. Коли людина спасається, вона отримує дари Духа – життя й служіння Ісуса, поділене між Його тілом, Церквою. Дари, які по суті є відношенням та мотивами Ісуса, мають використовуватися з мотивацією плодів Духа. Дух діє в наші дні, як Він діяв у біблійні часи.
9. Отець поставив воскреслого Ісуса Суддею над усім. Він повернеться на землю й буде судити всіх людей. Ті, хто ввіровав в Ісуса, чий імена записані в книзі життя Агнца, під час Його пришестя воскреснуть в вічних прославлених тілах і будуть з Ним вічно. А ті, хто не захотів відповісти на Божу істину, будуть навіки відділені від щастя спілкування з Триєдиним Богом і будуть засуджені разом з дияволом та його ангелами.

Це сповідання віри, звичайно, не є повним, але я сподіваюся, що воно дасть вам певне уявлення про богослов'я мого серця. Мені подобається вислів:

«У головному – єдність, у другорядному – свобода, у всьому – любов».

Copyright © 2014 Bible Lessons International